

חמש מגילות

2	קהלת
58	אסתר
90	שיר השירים
131	רות
143	איכה

			קהלת
			א 2
			ב 6
		שיר"ש	ג 11
90	א		ד 17
95	ב		ה 21
102	ג		ו 26
106	ד		ז 28
113	ה		ח 35
118	ו		ט 38
122	ז		י 45
126	ח		יא 50
	רות		יב 53
131	א		אסתר
134	ב		א 58
138	ג		ב 64
	איכה		ג 69
143	א		ד 74
149	ב		ה 77
153	ג		ו 80
162	ד		ז 83
167	ה		ח 84
			ט 86
			י 89

קהלת פרק א

(א) דברי קהלת! בן דוד מלך בירושלם: (ב) הבל הבלים² אמר קהלת הבל הבלים הפל הבל: (ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש³: (ד) דור הולך ודור בא⁴ והארץ תחת השמש הוא אלא שופט שבדורך.

- מאיר המקרא -

¹ עי' קהלת רבה (פ"א סי' א): דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם זה שאמר הכתוב ברוח הקדש ע"י שלמה מלך ישראל (משלי כ"ב) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב וכו' (מ"א ג') בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך אמר שלמה אם אני שואל כסף וזהב ומרגליות הוא נותן לי אלא הריני שואל את החכמה והכל בכלל הדא הוא דכתיב (שם) ונתת לעבדך לב שומע אמר לו הקב"ה החכמה שאלת ולא שאלת לך עושר וכבוד ונפש אויבך לפיכך החכמה והמדע נתון לך ועל ידי כן גם עושר ונכסים וכבוד אתן לך מיד (שם) ויקץ שלמה והנה חלום א"ר יצחק חלום עומד על כנו צפור מצויץ ויודע על מה מצויץ חמור נוהק ויודע על מה נוהק מיד (שם) ויבא ירושלם ויעמד לפני ה' ויעל עולות ושלמים ויעש משתה לכל עבדיו א"ר יצחק מכאן שעושיין סעודה לגמרה של תורה מיד שרתה עליו רוח הקודש ואמר שלשה ספרים הללו משלי ושיר השירים וקהלת הדא הוא דכתיב דברי קהלת בן דוד. עיי"ש סי' ב': ד"א דברי קהלת בן דוד שלשה נביאים ע"י שהיה נבואתן דברי קנתרין נתלת נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת (עמוס א') דברי עמוס (ירמיה א') דברי ירמיהו וכו' קהלת למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרין בהקהל על שם שאמר (מלכים א' ח') אז יקהל שלמה וכו' שלש שמות נקרא לו ידידיה קהלת שלמה ר' יהושע אומר שבעה אגור יקהל למואל איתאל אמר שמואל עיקר אותנטייה שלהם ידידיה קהלת שלמה מודה ר' שמואל באילין ארבעה אלא שנתכנה בהן שלמה. עי' לקמן הערה 19.

² עי' קהלת רבה פ"א סי' ג': הבל הבלים ר' הונא בשם ר' אחא אמר דוד אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו שלמה בנו שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו דוד אביו דוד אמר (תהלים קמ"ד) אדם להבל דמה לאיזה הבל אם להבל של תנור יש בו ממש אם להבל של כירה יש בו ממש בא שלמה בנו ופירש הדא הוא דכתיב הבל הבלים וכו' ר' שמעון בן אלעזר שבעה הבלים שאמר קהלת [הבל, אחד. הבלים, שנים. הבל הבלים, ששה. הכל הבל, הרי שבעה - מדרש תהלים צב] כנגד שבעה עולמות שאדם רואה בן שנה דומה למלך נתון באיספקרפסטי והכל מחבקין ומנשקין אותו בן שנים ושלוש דומה לחזיר שפושט ידיו בביבין בן עשר שנה קופץ כגדי בן עשרים כסוס נהים משפר גרמיה ובעי אתתא נשא אשה הרי הוא כחמור הוליד בנים מעיז פניו ככלב להביא לחם [נ"א להם] ומזונות הזקין הרי הוא כקוף הדא דתימר בעמי הארץ אבל בבני תורה כתיב (מלכים א' א') והמלך דוד זקן אע"פ שהוא זקן מלך ר' יהודה בר' סימון אמר ז' הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה ימי בראשית בראשון (בראשית א') בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכתיב (ישעיה נ"א) כי שמים כעשן נמלחו בשני יהי רקיע. עי' ב"ב ק ע"ב: ת"ר אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת כנגד הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. עי' לקמן הערה 97.

³ עי' קהלת רבה פ"א סי' ד: מה יתרון לאדם א"ר בנימין בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים מטין לצד מינות אמרו הרי כל חכמתו של שלמה שבא לומר מה יתרון לאדם בכל עמלו יכול אף בעמלה של תורה חזרו ואמרו לא אמר בכל עמל אלא בעמלו בעמלו אינו עמל אבל עמל הוא בעמלה של תורה וכו' אמר ר' אבא בא וראה כמה צער וכמה יגיעה רואין עד שמביאין את העומר כדתנינן כיצד עושיין שלוחי בית דין יוצאין בערב יום טוב ועושיין אותו כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח ליקצר וכל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהיה נקצר בעסק גדול אמר ר' לוי אמר לך הקב"ה אדם הרי חרשת וזרעת וקצרת ועמרת ועשית ערמות ערמות אם איני מוציא לך מעט רוח יכול את לזרות ואפילו שכר אותו הרוח אין אתה נותן לי הוי ומה יתרון לו שיעמול. עי' שבת ל ע"ב: בכל עמלו שיעמול תחת השמש ואמרי דבי רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו קודם שמש יש לו.

⁴ עי' קה"ר פ"א סי' ה: דור הולך ודור בא ר' יודן בשם ר' לוי אומר אין לך בכל יום ויום שאין נולדין בו ששים רבוא ומתים בו ששים רבוא ומה טעם דור הולך ודור בא וזרח השמש ובא השמש ר' ברכיה ור' יעקב בר אבונא ור' חייא בר אבא בשם ר' לוי בר סיסי משזרח השמש ובא השמש דור הולך ודור בא ומניין לדוד שהוא ששים רבוא שנאמר (דברים א') אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה ואותו הדור ששים רבוא. ועיי"ש סי' ו: ר' לוי ור' יעקב גבולאי בשם ר' חנינא כדור הולך כן דור בא הולך חוגר בא חוגר הולך סומא בא סומא שלא יהו אומרים אחרים המית ואחרים החיה דכתיב (שם ל"ב) אני אמית ואחיה. ועיי"ש סי' ח: ר' אבא בר כהנא ואמרי לה בשם ר' אדא בר חוניא יהיה בעיניך דור שבא כדור שהלך שלא תאמר אילו היה ר' עקיבא קיים הייתי קורא לפניו אילו היו ר' זירא ור' יוחנן קיימין הייתי שונה לפנייהם אלא דור שבא בימך וחכם שבימך כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך וכו' בית דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקב"ה כבית דינו של משה וכו' ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפילו הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים וכו' אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה ארשב"ל אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך.

לְעוֹלָם עֹמֶדֶת⁵: (ה) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ⁶ וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף⁷ זָרַח הוּא שָׁם: (ו) הוֹלֵךְ אֶל דְּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צְפוֹן⁸ סוֹבֵב סִבְבַּת הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבוֹתָיו שָׁב הָרוּחַ⁹: (ז) כָּל הַנְּחָלִים הַלְכִים אֶל הַיָּם וְהַיָּם אֵינָנו מְלֵא¹⁰ אֶל מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הַלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לְלֶכֶת¹¹: (ח)

- מאיר המקרא -

⁵ עי' קה"ר פ"א סי' ט: והארץ לעולם עומדת א"ר יהושע בן קרחה לא היה צריך קרא למימר אלא והארץ הולכת והארץ באה והדור לעולם הוא עומד וכי מי נברא בשביל מי ארץ נברא בשביל דור או דור נברא בשביל הארץ לא ארץ בשביל דור אלא דור על ידי שאינו עומד בתפקידו של הקב"ה לפיכך הוא בולה והארץ על ידי שהיא עומדת בתפקידו של הקב"ה לפיכך אינה בולה וכו' אמר ר' יצחק מלכות נכנסת ומלכות יוצאת וישראל עומד לעולם הוי והארץ לעולם עומדת.

⁶ עי' קה"ר פ"א סי' י: זרח השמש ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובא השמש אלא מה הוא כן עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזרח שמשו של צדיק אחר יום שמת ר' עקיבא נולד רבי וקראו עליו פסוק זה זרח השמש ובא השמש וכו' עד שלא השקיע שמשו של שרה הזריח שמשו של רבקה. עי' יומא לח ע"ב: אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר זרח השמש ובא השמש. ועי' ויק"ר פכ"ח סי' א: ר' לוי אומר כל מה שהבריות מגדלין במצות ובמעשים טובים בעולם הזה דיין שהקדוש ברוך הוא מזריח להם השמש שנאמר (שם א) זרח השמש ובא השמש.

⁷ עי' מדרש הגדול בראשית (פרשת חיי שרה פרק כג פסוק א): במקום שהיא שואפת שם היא זורחת, שנאמר ואל מקומו שואף זורח הוא שם. תנו רבנן כיצד חמה מהלכת ברקיע, ר' יונתן אומר כקלע זה שלספינה. ר' יצחק בר נחמן אומר יכול הוא גלגל חמה לעלות בשעתו ולשקוע בשעתו, אלא שהקב"ה מצווה עליו בכל שעה ואומר לו בעונה פלונית תהא במקום פלוני. ומה טעמיה, ואל מקומו שואף. מאי משמע דהאיי שואף לישנא דדוחקא הוא, כדאמר ר' שמעון בן לקיש שמעו זאת השואפים אביון (עמוס ח, ד), דדחקין מסכינא.

⁸ עי' קה"ר פ"א סי' יב: הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום וסובב אל צפון בלילה. עי' עירובין נו ע"א: חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום וסובב אל צפון בלילה סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב פעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן. עי' ב"ב כה ע"ב: רבי יהושע אומר עולם לקובה הוא דומה ורוח צפונית מסובבת וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי כיפה שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון וגו' הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן.

⁹ עי' קה"ר פ"א סי' יב: סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ומערב ועל סביבותיו שב הרוח א"ר יהושע בן חנניה הרוח הזה בשעה שהוא יוצא בעולם הקב"ה מחשלו בהרים ומשברו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק לבריותי.

¹⁰ עי' קה"ר פ"א סי' טו: ד"א כל הנחלים הולכים אל הים זה אוקיינוס והים איננו מלא זה אוקיינוס שאינו מתמלא לעולם מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו פורשין בים הגדול נכנסה הספינה למקום שהמים לא היו מהלכין אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע לא באנו לכאן אלא לנסיון מלאו משם חבית מלא מים מכיון דאתון לרומי אמר לון אדריאנוס מי אוקיינוס מה הן אמרין ליה מים בולעים הן למים ואמר לון אפשר כל הנחלים שם ואינן מתמלאין אמרין ליה בולעין הן לכל מים שבעולם אמר לון איני מאמין לכם עד דתחמון לי לכאן נסבון המים שלקחו ממי אוקיינוס ומלון לוקניתא מים והוון יהיבין בגויה מים והן בולעין להון על דעתיה דר' אליעזר משם הם שואבין ועל דעתיה דר' יהושע לשם הם שבים ללכת. עיי"ש סי' טז: ד"א כל הנחלים הולכים אל הים כל חכמתו של אדם אינה אלא בלב והים איננו מלא והלב אינו מתמלא לעולם תאמר שמשעה שאדם מוציא חכמתו מלבו שוב אינה חוזרת עליו לעולם ת"ל שם הם שבים ללכת. עיי"ש סי' יז: ד"א כל הנחלים כל התורה שאדם לומד אינה אלא בלב והים איננו מלא והלב איננו מלא לא הנפש שבעה לעולם שנא' וגם הנפש לא תמלא תאמר שמשעה שאדם מוציא את תלמודו לאחר שוב אינה חוזרת עליו ת"ל שם הם שבים ללכת דכתיב (דברים ו') והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ועיי"ש סי' יח: ד"א כל הנחלים הולכים אל הים כל הגרים אינן נכנסין אלא בישראל והים איננו מלא וישראל ממניין אינן חסרין לעולם שני' (במדבר כ"ג) מי מנה עפר יעקב. ועיי"ש סי' יט: ד"א כל הנחלים הולכים אל הים כל המתים אינן נכנסין אלא לשאול והשאול אינו מתמלא לעולם שנא' (משלי כ"ז) שאול ואבדון לא תשבענה וגו'. עיי"ש סי' כ: ד"א כל הנחלים הולכים אל הים כל ישראל אינם מתכנסין אלא לירושלים ועולים בפעמי רגלים בכל שנה ושנה והים איננו מלא וירושלים אינה מתמלאת לעולם דתנינן עומדין צפופים ומשתחוים רוחים. עיי"ש סי' כא: ד"א כל הנחלים הולכים אל הים כל הממון אינו עולה אלא למלכות אדום ומלכות אדום אינה מתמלאת לעולם דא"ר לוי כתיב (משלי כ"ז) ועיני האדם לא תשבענה ועיני אדום לא תשבענה.

כָּל הַדְּבָרִים יְגַעִים¹² לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר¹³ לֹא תִשְׁבַּע עֵינַי לְרֵאוֹת¹⁴ וְלֹא תִמְלֵא אֲזֵן מְשֻׁמֵּעַ: (ט) מִה שֶׁהָיָה הוּא שֶׁיְהִי¹⁵ וּמִה שֶׁנֶּעְשָׂה הוּא שֶׁיִּעָשֶׂה וְאֵין כָּל חֶדֶשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ¹⁶: (י) יֵשׁ דְּבַר שֶׁיֵּאמַר רְאֵה זֶה חֶדֶשׁ¹⁷ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מְלַפְּנָנוּ: (יא) אֵין זְכָרוֹן

¹¹ עיי"ש סי' יט: [שמא] תאמר משהם מתים בעוה"ז שוב אינם חיים לעוה"ב ת"ל אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת למקום שהמתים מתכנסין לעוה"ב שם הם שבים ועתידים לומר שירה לימות המשיח מ"ט (ישעיה כ"ד) מכנף הארץ זמרות שמענו ואומר (שם כ"ו) יחיו מתוך נבלתי יקומון. עיי"ש סי' כ: אל מקום שהנחלים הולכים למקום שישראל מתכנסין בעוה"ז שם הם מתכנסין לעוה"ב לעתיד לבא שנא' (שם כ"ז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים. עיי"ש סי' כא: תאמר משהממון נכנס באדם שוב אינו חוזר לבעליו ת"ל אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת למקום שהממון מתכנס למלכות אדם בעוה"ז משם הוא מתפזר לימות המשיח דכתיב (ישעיה כ"ג) והיה סחרה ואתננה קדש לה' וגו'.

¹² עי' קה"ר פ"א סי' כב: כל הדברים יגעים לא יוכל וגו' דברי הבטלה מיגעין את האדם. ועיי"ש סי' כג: ד"א כל הדברים יגעים דברי אומנות מיגעין. ועיי"ש סי' כד: ד"א כל הדברים יגעים דברי מינות מיגעין את האדם, ועיי"ש סי' כו: דבר אחר כל הדברים יגעים אפילו דברי תורה מיגעין את האדם בתחלה אדם נכנס ללמוד תורה והן מטהרין לו את הטמא ומטמאין את הטהור והוא אינו יודע שכל מה שהן מתישין בהן כחו סוף שהוא מוציא קלות וחמורות וגזרות שוות וטומאה וטהרה ואיסור והיתר.

¹³ עי' יומא יט ע"ב: רב אחא בר יעקב אמר: [השח שיחת חולין] עובר בלאו, שנאמר כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר.

¹⁴ עי' קה"ר פ"א סי' כז: לא תשבע עין וגו' אמר שמואל בר נחמן כל טובות וברכות ונחמות שראו הנביאים בעוה"ז לא לחנם ראו אלא ע"י שהיו הוגין ועושין מצות וצדקות ואם תאמר שראו כבר נאמר (ישעיה ס"ד) עין לא ראתה אלהים זולתך וגו' וא"ת שלא ראו כבר ראו מקצת שנאמר (עמוס ג) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים כיצד ראו ר' ברכיה אמר כמבין סידקו של פתח ר' לוי אמר ראו ומתן שכרן לא ראו.

¹⁵ עי' קה"ר פ"א סי' כח: מה שהיה הוא שיהיה רבנן אמרי לעתיד לבא הדורות מתכנסין לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע מי יאמר לפניך שירה תחלה ואומר להם לשעבר לא אמר שירה לפני אלא דורו של משה ועכשיו לא יאמר שירה לפני אלא הוא מאי טעמא שנאמר (ישעיהו מב) שירו לה' שיר חדש תהלתו בקצה הארץ יורדי הים ומלואו וגו' רבי ברכיה אמר בשם ר' יצחק כגואל ראשון כך גואל אחרון מה גואל ראשון נאמר (שמות ד) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור כך גואל אחרון שנאמר (זכריה ט') עני ורוכב על החמור וכו'. ועי' שמ"ר פט"ו סי' כא: ד"א החדש הזה לכם הדא הוא דכתיב (ישעיה מב) הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד וכי יש לעתיד לבא חדשות והא כתיב (קהלת א) מה שהיה הוא שיהיה אלא מוצאין אנו עשרה דברים עתיד הקדוש ברוך הוא לחדש לעתיד לבא הראשונה שהוא עתיד להאיר לעולם וכו' השניה מוציא מים חיים מירושלים ומרפא בהם כל שיש לו מחלה וגו' השלישית עושה האילנות ליתן פירותיהן בכל חדש וחדש ויהיה אדם אוכל מהם ומתרפא וכו' הרביעית שהם בונים כל ערים החרבות ואין מקום חרב לעולם וכו' החמישי שהוא בונה את ירושלים באבן ספיר וכו' הששית ופרה ודוב תרעינה השביעית שהוא מביא כל החיות וכל העופות וכל הרמשים וכוורת עמם ברית ועם כל ישראל וכו' השמינית שאין עוד בכי ויללה בעולם שנאמר וכו' התשיעית אין עוד מות בעולם וכו' העשירית שאין עוד לא אנחה לא אנקה ולא יגון אלא הכל שמחים שנאמר (שם לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה. ועי' מדרש תהלים מח: אמר רב נחמן מה שהיה הוא שיהיה (קהלת א ט), כשם שנטל הקדוש ברוך הוא את ישראל בענני כבוד והקיפם ונשאם, שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט ד), כך הוא עתיד לעשות להם, שנאמר מי אלה כעב תעופינה (ישעיה ס ח) וכו'. ועיי"ש קמו: ה' מתיר אסורים. מהו מתיר אסורים, יש אומרים כל הבהמה שנטמאת בעולם הזה מטהר אותה הקדוש ברוך הוא לעתיד לבוא, וכה"א מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה (קהלת א ט), ומה שנעשה טהורים היו מקודם לבני נח. ועי' מדרש הגדול בראשית (ב ג): אשר ברא אלהים לעשות. אשר ברא אלהים ועשה אין כתיב כן, אלא אשר ברא אלהים לעשות, מכאן לכל האותות והמופתים שיש בהם שנוי טבעו שלעולם שנעשו להם לצדיקים לשעבר ושעתידין ליעשות כבר עלו במחשבה מששת ימי בראשית. וכן הוא אומר מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש (קהלת א, ט).

¹⁶ עי' מסכת סופרים (פכ"א ה"א): באחד בניסן הוקם המשכן, וכו' וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להבנות בניסן, לקיים מה שנאמר, אין כל חדש תחת השמש. לפיכך אין אומרים תחנונין כל ימי ניסן, ואין מתעניין עד שיעבור ניסן. עי' פדר"א נא: ר' יונתן אומ' והא כתי' אין כל חדש תחת השמש, אמרו לו הצדיקים מתחדשים וכל מעשיהם אבל הרשעים אין להם דבר חדש תחת השמש.

¹⁷ עי' קה"ר פ"א סי' כט: יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כתיב (דברים ט') ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים אמר ר' יהושע בן לוי עליהם ועליהם

לְרֵאשִׁינִים¹⁸ וְגַם לְאַחֲרֹנִים שִׁיְהִיו לֹא יִהְיֶה לָהֶם זְכוּרֹן עִם שִׁיְהִיו לְאַחֲרֹנָה:(יב) אֲנִי קִהַלְתִּי הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם¹⁹: (יג) וְנָתַתִּי אֶת לְבִי לְדְרוּשׁ וּלְתוֹר וּבְחֻכְמָה²⁰ עַל כָּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמַיִם הוּא עֲנִין רַע נָתַן אֱלֹהִים לְבְנֵי הָאָדָם לְעֹנֹת בּוֹ²¹: (יד) רְאִיתִי אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַחַת הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה הַכֹּל הַכֹּל וְרַעוּת רוּחַ²²: (טו) מְעֹת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן

כל ככל דברים הדברים המצוה כל המצוה ללמדך שמקרא ומשנה הלכות תוספתות והגדות ומה שתלמיד ותיק עתיד להורות כבר היה וניתן הלכה למשה מסיני מניין ממה שכתוב יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא והרי חבירו מוכיח עליו כבר היה לעולם ר' ברכיה בשם ר' חלבו לאחד שהיתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה ממנו ליתן גדולה ממנה אין המקום מחזיק ליתן קטנה ממנה אינה מתמלאה ליתן כיוצא בה המקום מתמלא כך שמעת תורה מפי תלמיד חכם יהי בעיניך כאלו שמעוה אזניך מהר סיני הוא שהנביא מקנתרן ואומר להם (ישעיה מ"ח) קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני אמרי ליה למה לא אמרת לן אמר להם שלא נבראו בי קינים ועכשיו שנבראו בי קינים (שם) ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו.

¹⁸ עי' קה"ר פ"א סי' ל: אין זכרון לראשונים א"ר אחא אין זכרון לראשונים זה דור המבול וגם לאחרונים אלו הסדומיים ועל מי נאמר עם שיהיו לאחרונה אלו ישראל שנאמר (במדבר ב') וגם לאחרונים יסעו לדגליהם ר' יודן בשם ר' שמעון בן שקפא אמר אין זכרון לראשונים אלו המצריים וגם לאחרונים אלו העמלקים ועל מי נאמר למחות את זכר עמלק לישראל שנאמר (דברים כה) תמחה את זכר עמלק כמה נסים נעשו לישראל משיצאו ממצרים ועד שלא יצאו ישראל ממצרים עליהם הוא אומר אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו ולמי אני נותן זכרון לנסים של עוה"ב דכתיב (ירמיה כ"ג) ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים אלא כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מכל הארצות וגו' כמה נביאים עמדו להם לישראל ולא נתפרשו שמותן אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא בא ומביאן עמו היינו דכתיב (זכריה י"ד) ובא ה' אלהי כל קדשים עמך א"ר זירא כמה חסידים ובני תורה היו ראויין לימנות כגון יהודה ב"ר חזקיה עליהם הוא אומר וגם לאחרונים.

¹⁹ עי' קה"ר פ"א סי' לא: אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים א"ר שמואל בר רב יצחק זה היה ראוי להכתב ולהיות תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וכו' אני קהלת הייתי מלך על ישראל הוינא כד הוינא וכדו לית אנא מידי. ר' חנינא בר יצחק אמר כד הוינא וכדו לית אנא שוי מידי. עי' רות רבה פ"ה סי' ו: א"ר יוחאי בר חנינא מלאך ירד בדמות שלמה וישב לו על כסאו והיה מחזר שלמה על פתחי ישראל ואומר (קהלת א') אני קהלת (בן דוד) הייתי מלך על ישראל בירושלם מה היתה אחת מהן עושה היתה נותנת לפני קערה של גריסין ומכה אותו בקנה על ראשו ואומרת לו ולא שלמה יושב על כסאו ואתה אומר אני שלמה מלך ישראל. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' י: ג' ירידות ירד שלמה ירידה ראשונה מאחר שהיה מלך גדול מסוף העולם ועד סופו נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ישראל הדא הוא דכתיב משלי שלמה בן דוד מלך ישראל ירידה שניה מאחר שהיה מלך על ישראל נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ירושלים הדא הוא דכתיב אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים ירידה השלישית מאחר שהיה מלך על ירושלים נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ביתו שנאמר הנה מטתו שלשלמה כלם אחוזי חרב.

²⁰ עי' קה"ר פ"א סי' לב: ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה מהו ולתור בחכמה תור לחכמה לעשות תואר לחכמה היך מה דאת אמר (במדבר י"ג) שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וכו' ד"א לדרוש ולתור לתור ולהותיר הדין פוייטנא כד הוה עביד אלפביתין [פייטן שעושה חרוזות על דרך אפלא ביתא] זמנין חשל לה זמנין מחסר לה אבל שלמה כד הוה עביד אלפביתין הוה מותר לה ה' אתואן הדא הוא דכתיב (מלכים א' ד') ויהי שירו חמשה ואלף ויהי שירו של משל חמשה ואלף ולא בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים כגון היאך ממתיקין את החרדל וממתיקין את התורמסין והיאך שותין את החמין יין ומים ופלפלין בשליש.

²¹ עי' קה"ר פ"א סי' לב: הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו ר' בון אומר זו שיפוטו [הנהגה ומשפט] של ממון אמר ר' יודן בשם ר' איבו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו אלא אן אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרתין מאוון ואן אית ליה תרתין מאוון בעי למעבד יתהון ארבעה מאה לענות בו ר' פנחס בשם ר' יוחנן לפי שהוא בענין עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים אין לך קשה מכולם אלא גזל ר' יהודה בשם ר' לוי זכה אדם ועשה מממונו מצוה התפלל ונענה בו היך מה דאת אמר (בראשית נ') וענתה בי צדקתי וגו' אם לאו הוא עונה בו ומקטרגו היך מה דאת אמר (דברים י"ט) לענות בו סרה ר' יוחנן אמר זה שיפוטו של גזל דאר"ש בר אבא בשם ר' יוחנן משל לסאה מלאה עונות מי מקטרג בראש כלם זה גזל.

²² עי' קה"ר פ"א סי' לג: ראיתי את כל המעשים שנעשו וגו' א"ר אבא בר כהנא [משל] לזקן שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילין אחד תחלתו מישור וסופו קוצים וארזים וקנים ואחד תחלתו קנים וארזים וקוצים וסופו מישור והיה מזהיר לעוברין ולשבים ואומר זו תחלתו מישור וסופו ארזים וקנים וקוצים וזה תחלתו קוצים וארזים וקנים וסופו מישור אין הבריות צריכין

וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהַמְנוֹת²³: (טז) דְּבַרְתִּי אֲנִי עִם לְבִי²⁴ לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הַגְּדֵלְתִי וְהוֹסַפְתִּי חֲכָמָה עַל כָּל אֲשֶׁר הָיָה לְפָנַי עַל יְרוּשָׁלַם וְלְבִי רָאָה הַרְבֵּה חֲכָמָה וְדַעַת: (יז) וְאַתְּנָה לְבִי לְדַעַת חֲכָמָה וְדַעַת הַלְלוֹת וְשִׁבְלוֹת יְדַעְתִּי שְׁנֵם זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ: (יח) כִּי בָרַב חֲכָמָה רַב כְּעַם וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מִכְּאוֹב²⁵:

פרק ב

(א) אֲמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לֵכָה נָא אֲנַסְכָּה בְּשִׁמְחָה²⁶ וְרָאָה בְּטוֹב וְהִנֵּה גַם הוּא הִבֵּל²⁷: (ב) לְשִׁחוּק אֲמַרְתִּי מְהוּלָל²⁸ וְלְשִׁמְחָה מָה זֶה עֲשָׂה²⁹: (ג) תִּרְתִּי בְּלִבִּי לְמִשׁוֹךְ בִּינִי³⁰ אֶת בְּשָׂרִי

ההחזיק לו טובה שהוא מזהירן לטובתן שלא ליגען כך אין הבריות צריכין להחזיק טובה לשלמה שהוא יושב על שערי החכמה ומזהירן לישראל שבתי וראה תחת השמש ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש וגו' חוץ מתשובה ומעשים טובים ורבנן אמרי לאיסטרולוגוס [חוזה כוכבים] שהיה יושב על פתח הלמן [חוף הים] והיה מזהיר לכל העוברים והשבים ואומר להם פרגמטיא פלונית יוצאה במקום פלוני ופרגמטיא פלונית יוצאה במקום פלוני אין הבריות צריכין להחזיק לו טובה כך לשלמה שאמר ראיתי את כל המעשים וגו' חוץ מתשובה ומעשים טובים.

²³ עי' קה"ר פ"א סי' לד: מעות לא יוכל לתקן בעוה"ז מי שהוא מעוות יכול להתקן ומי שהוא בחסרון יכול להמנות אבל לעתיד לבא מי שהוא מעוות אינו יכול להתקן ומי שהוא בחסרון אינו יכול להמנות. ועיי"ש סי' לה: דבר אחר מעוות לא יוכל לתקן משנתעוותו המים מששת ימי בראשית עוד לא נתקנו וחסרון לא יוכל להמנות משחסר הקב"ה שנת הלבנה משנת החמה אחד עשר יום הרי כמה שנים וקצים וכמה עבורים ולא הגיעה שנת חמה ללבנה ד"א מעות לא יוכל לתקן משנתעוותו דור המבול במעשיהם הרעים שוב לא נתקנו וחסרון משחסר הקב"ה שנותיהם שנאמר (בראשית ו') והיו ימיו מאה ועשרים שנה עוד לא נמנו ד"א מעות לא יוכל לתקן אם אדם מעוות עצמו מדברי תורה יכול הוא לתקן את עצמו וחסרון לא יוכל להמנות אם אין אדם מחסיר עצמו מדברי תורה יכול הוא עוד להמנות משאדם מעוות עצמו מדברי תורה אינו יכול לתקן ומשאדם מחסר עצמו מדברי תורה אינו יכול להמנות וכו' וחסרון לא יוכל להמנות הגיע שעת קרית שמע ולא קרא בעונתה עליו הכתוב אומר מעות לא יוכל לתקן הגיע שעת התפלה ולא התפלל בה עליו נאמר וחסרון לא יוכל להמנות תנינן ר' שמעון בן מנסיא אומר אי זהו מעוות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר תאמר בגזלן ובגנב יכול הוא לתקן ר' שמעון בר' יוסי אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן תחלה ונתעוות ואי זהו זה תלמיד חכם הפורש מן התורה ר"ש בן מנסיא אומר גנב אדם אפשר שיחזיר הגניבה גזל יחזיר את גזלו ועל זה לא נאמר מעות לא יוכל לתקן אבל הבא על אשת איש טרף חייו מן העולם וגם אסרה על בעלה.

²⁴ עי' קה"ר פ"א סי' לו: דברתי אני עם לבי הלב רואה שנאמר ולבי ראה הרבה הלב שומע שנא' (מ"א ג) ונתת לעבדך לב שומע הלב מדבר שנא' דברתי אני עם לבי וגו'.

²⁵ עי' קה"ר פ"א סי' לז: כי ברב חכמה רוב כעס, כל זמן שאדם מרבה בחכמה מרבה בכעס, וכל זמן שהוא מרבה בדעת מרבה ביסורין. אמר שלמה ע"י שהרביתי בחכמה הרביתי בכעס וע"י שהרביתי בדעת הרביתי ביסורין רב אמר תלמיד חכם אין צריך התראה א"ר שמואל בר נחמן ככלי פשתן הדקין הבאים מבית שאן אם נתפחמו אחד מהן בכמה דמין הוא עשוי כלי פשתן הגסין הבאין מארבל אם פחמו אחד מהן מה הן ומה דמיהן מלה"ד לשנים שנכנסו לחנות אחד אכל פת קיבר וקטנית ואחד אכל פת נקייה ובשר שמן ושתה יין ישן ומיני אגרטון ויצא חולה דין אכל מילין קלילין ואיתנזק ודין אכל מילין בורין ולא איתנזק כך ראית מימך חמור עוית עליו גמל עוית עליו אלא איכן היסורין מצויין בבני האדם תני ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא. עי' סוכה מב ע"ב: יכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות אמר רב חסדא והוא שיכול לאוכלו בכדי אכילת פרס אמר רב חייא בריה דרב ייבא ובגדול אף על פי שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס דכתיב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב.

²⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' א: אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה ר' פנחס ור' חזקיה בשם ר' סימון בר זבדי ר' פנחס אמר אנסכה ואנסכה בדברי תורה ואנסה בדברי מינות אנוסה מדברי מינות לדברי תורה.

²⁷ עי' קה"ר פ"ב סי' א: וראה בטוב בטובתה של תורה והנה גם הוא הבל לא היה צריך קרייה למימר אלא והנה גם הוא שמחה ואת אמר והנה גם הוא הבל ר' חזקיה בשם ר' סימון בר זבדי אמר כל התורה שאת למד בעוה"ז הבל הוא לפני תורה שבעולם הבא לפי שבעולם הזה אדם למד תורה ושוכח אבל לעתיד לבוא מה כתיב תמן (ירמיה ל"א) נתתי את תורתך בקרבם ורבנן אמרין עוד ינתן יצר רע לפני יצר טוב וראה בטוב בטובתו של עולם הבא רבי יונה בשם רבי סימון בר זבדי כל שלווה שאדם רואה בעולם הזה הבל היא לפני שלותו של עולם הבא לפי שבעולם הזה אדם מת ומוריש שלותו לאחר אבל לעולם הבא כתיב (ישעיהו ס"ה) לא יבנו ואחר ישב.

וְלִבִּי נִהְגָּ בַחֲכָמָה³¹ וְלֵאחֹז בְּסִכְלוֹת³² עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה אִי זֶה טוֹב לְבִנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ
תַחַת הַשָּׁמַיִם מִסֶּפֶר יָמֵי חַיֵּיהֶם: (ד) הַגְּדַלְתִּי מַעֲשֵׂי³³ בְּנִיתִי לִי בְּתִים³⁴ נְטַעְתִּי לִי כְרָמִים³⁵:
(ה) עָשִׂיתִי לִי גִנוֹת וּפְרָדְסִים³⁶ וְנְטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פְּרִי³⁷: (ו) עָשִׂיתִי לִי בְרֻכּוֹת מַיִם³⁸

²⁸ עי' קה"ר פ"ב סי' ב: לשחוק אמרתי מהולל אמר רבי אבא בר כהנא מה מעורבב השחוק שאומות העולם שוחקים בבתי קרקסיות ובבתי תיאטריות שלהם וכו' דבר אחר לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק ששחקה מדת הדין על דור המבול וכו' דבר אחר לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק ששחקה מדת הדין על אנשי סדום, ועי' שם סי' ג: ד"א לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק ששחקה מדת הדין על אלישבע בת עמינדב אלישבע בת עמינדב ראתה ד' שמחות ביום אחד משה יבמה מלך נחשון אחיה נשיא ראש כל הנשיאים אהרן בעלה כהן מלובש אבני אפוד שני בניה סגני כהונה וכיון שנכנסו להקטיר שלא ברשות נשרפו ונהפכה שמחתה לאבל הוי אומר ולשמחה מה זו עושה שנאמר (ויקרא ט"ז) אחרי מות שני בני אהרן וגו'. ועי"ש סי' ד: ד"א לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק דא"ר אחא אמר שמואל שלשה הן הדברים ששיחקה עליהם מדת הדין ולבסוף הוללתם ועירבבתם כתיב (דברים י"ז) ולא ירבה לו נשים וכתוב (מלכים א' י"א) ויהי לשלמה שבע מאות שרות ושלוש מאות פלגשים כתיב (דברים י"ז) לא ירבה לו סוסים וכתוב (מלכים א' ה' ו') ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים כתיב וכסף וזהב לא ירבה לו מאד וכתוב ויתן המלך את הכסף ואת הזהב בירושלם כאבנים ולא היו נגנבות אמר ר' יוסי בר' חנינא אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות תני בשם רשב"י אפי' משקולת שהיו בימי שלמה של זהב היו שנאמר (שם י') אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה אמר הקב"ה, ועי"ש סי' ה: ד"א לשחוק אמרתי מהולל א"ר פנחס דדהובא מערבב מה חדותא עבדא עובדא הוה בבר נש חד מרברבי בסבל שנשא בנו אשה ברביעי עשה סעודה לחכמים אמר לבנו עלה לעלייה והבא לנו יין טוב מחבית פלוני עלה להביא יין ישן מן העליה הכישו נחש ומת המתין לירד ולא ירד אמר אעלה ואראה מה טיבו שבני מתעכב עלה ומצאו שהכישו נחש ומת מושלך בין החביות המתין אותו חסיד עד שאכלו ושתו האורחין כל סעודתן וגמרו לברך אמר להם רבותי לא לברך ברכת חתנים לבית אותו האיש באתם לברך בנו עכשיו אמרו עליו ברכת אבלים על בנו לא להכניסו לחופה באתם הכניסוהו לקבר עאל ר' זכאי ואפטר עליה לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה.

²⁹ עי' קה"ר פ"ב סי' ב: ולשמחה מה זו עושה מה טיבו של תלמיד חכם להכנס שם וכו' וכיון שאמרו [דור המבול] מה שדי כי נעבדנו אמר להם הקדוש ברוך הוא ולשמחה מה זו עושה חייכם שאמחה אתכם מן העולם הדא הוא דכתיב (בראשית ז') וימח את כל היקום וכו' אמר להם [לאנשי סדום] הקב"ה חייכם אני אשכח אתכם מן העולם שנאמר (בראשית י"ט) וה' המטיר על סדום. עי"ש סי' ד: ולשמחה מה זו עושה מה עטרה זו עושה בידך רד מכסאי באותה שעה ירד מלאך בדמותו של שלמה וישב על כסאו והיה מחזר על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות ועל בתי גדולי ישראל ואומר אני קהלת הייתי מלך והיו מכין אותו בקנה ונותנין לפניו קערה של גריסין באותה שעה בכה ואמר וזה היה חלקי מכל עמלי.

³⁰ עי' קה"ר פ"ב סי' ו: תרתי בלבי למשוך בין אמר שלמה תרתי בלבי למשוך בין למשוך בינה של תורה.

³¹ עי' קה"ר פ"ב סי' ו: את בשרי ולבי נוהג בחכמה בחכמתה של תורה.

³² עי' קה"ר פ"ב סי' ו: ולאחוז בסכלות רבי יודן בעא קמיה דרבי אחא מהו דין דכתיב ולאחוז בסכלות אמר ליה לאחוז בסכלותנותא [תבונה].

³³ עי' קה"ר פ"ב סי' ז: הגדלתי מעשי אמר שלמה הגדלתי מעשי ממעשה אבותי הגדלתי מעשי הדא הוא דכתיב (מלכים א' י') ויעש המלך כסא שן גדול וגו'. ועי"ש סי' יא: א"ר חייא בר נחמיה וכי אין הכתוב מודיענו אלא עשרו של שלמה הא אין מדבר אלא בדברי תורה, הגדלתי מעשי הדא הוא דכתיב (שמות ל"ב) והלוחות מעשה אלהים המה. עי"ש סי' יב: ר' יהושע בן לוי פתר קרייה בישראל בכניסתן לארץ הגדלתי מעשי (במדבר ט"ו) כי תבואו אל ארץ מושבותיכם ועשיתם אשה לה'.

³⁴ עי' קה"ר פ"ב סי' ז: בניתי לי בתים הדא הוא דכתיב (שם ט') ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים. עי"ש סי' יא: בניתי לי בתים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. עי"ש סי' יב: בניתי לי בתים, (דברים ו') ובתים מלאים כל טוב.

³⁵ עי' קה"ר פ"ב סי' ז: נטעתי לי כרמים שנא' (שיר ח') כרם היה לשלמה בבעל המון. עי"ש סי' יא: נטעתי לי כרמים אלו שורות של תלמידי חכמים שהם יושבין שורות שורות ככרם כדתנן זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה וכי כרם היה אלא אלו תלמידי חכמים שיושבין שורות שורות ככרם. עי"ש סי' יב: נטעתי לי כרמים כרמים זיתים אשר לא נטעת.

³⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' ח: עשיתי לי גנות ופרדסים כמשמעו. ועי"ש פ"ב סי' יא: עשיתי לי גנות ופרדסים אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא רבה ומשנתו של ר' הושעיא רבה ומשנתו של בר קפרא. עי"ש סי' יב: עשיתי לי גנות ופרדסים, אדריאנוס שחיק טמיא שאל את רבי יהושע בן חנינא כתיב בתורה (שם ח') ארץ אשר לא במסכנות וגו', יכול את מייתי לי תלת מילין דאנא

לְהִשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֲצִים³⁹: (ז) קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת⁴⁰ וּבְנֵי בֵית הָיָה לִי⁴¹ גַם מִקְנֵה בְּקָר וְצֹאֵן הַרְבֵּה הָיָה לִי⁴² מִכָּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם: (ח) פָּנַסְתִּי לִי גַם כֶּסֶף וְזָהָב⁴³ וּסְגָלַת מְלָכִים⁴⁴ וְהַמְדִינוֹת⁴⁵ עָשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשָׂרוֹת⁴⁶ וְתַעֲנֻגוֹת בְּנֵי הָאָדָם⁴⁷ שָׂדֵה וְשָׂדוֹת⁴⁸: (ט) וְגִדְלָתִי וְהוֹסַפְתִּי מִכָּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם⁴⁹ אֵף חֲכָמָתִי עֲמֹדָה לִי⁵⁰: (י) וְכָל אֲשֶׁר שָׁאָלוּ עֵינַי⁵¹ לֹא אֶצְלָתִי מֵהֶם לֹא מִנְעָתִי אֶת לְבִי מִכָּל שִׂמְחָה⁵² כִּי לְבִי שָׂמַח מִכָּל עֲמָלִי וְזֶה הָיָה

שאלו, אמר ליה ומה אינון, אמר ליה פלפלין ופוסיאנין ומטקסא, אייתי פלפלין מן נצחנה, ופוסיאנין מן ציידן ומאן דאמר מן עכברין, ומטקסא מן גוש חלב.

³⁷ עי' קה"ר פ"ב סי' ח: ונטעתי בהן עץ כל פרי אפילו פלפלין א"ר אבא בר כהנא ברוחות היה שלמה משתמש ושולח להנדיקי ומביאין לו משם מים ומשקין כאן ועושה פירות. עיי"ש פ"ב סי' יא: ונטעתי בהם עץ כל פרי זה התלמוד שכלול בהם.

³⁸ עי' קה"ר פ"ב סי' ט: עשיתי לי ברכות מים פוסקיננוס [מעיין הנובע]. עיי"ש פ"ב סי' יא: עשיתי לי ברכות מים ר' חייא רבה אמר אלו הדרשות וכו' ר' נחמן אמר זה התלמוד.

³⁹ עי' קה"ר פ"ב סי' ט: להשקות מהם יער צומח עצים זו ארץ ישראל שנאמר (שם י') ויתנם המלך בבית יער הלבנון. עיי"ש פ"ב סי' יא: להשקות מהן יער צומח עצים אלו התינוקות שהם למדים וכו' להשקות מהם יער צומח עצים אלו תלמידי חכמים שהם למדים.

⁴⁰ עי' קה"ר פ"ב סי' י: קניתי עבדים ושפחות דכתיב (נחמיה ז') וכל הנתנינים ובני עבדי שלמה שלש מאות ותשעים ושנים. עיי"ש סי' יא: קניתי לי עבדים ושפחות אלו האומות, שנאמר (יואל ג') וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי, והעכו"ם לעתיד לבא יהיו עבדים לישראל כמו שכתוב בישעיה (ישעיה ס"א) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'.

⁴¹ עי' קה"ר פ"ב סי' י: ובני בית היה לי שנאמר (מלכים א' ד') וכלכלו הנציבים את המלך וגו' לא יעדרו דבר מה הוא לא יעדרו דבר א"ר חמא בר חנינא מעולם לא חסר שלחנו של שלמה לא וורד בימות החמה ולא קישואין בימות הגשמים אלא היה טועמן כל השנה. עיי"ש סי' יא: ובני בית היה לי זה רוח הקדש. עיי"ש סי' יב: ובני בית היה לי, אלו הגבעונים שעשאן יהושע חוטבי עצים ושואבי מים שנאמר (יהושע ט') ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים.

⁴² עי' קה"ר פ"ב סי' י: גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי ואומר (שם) וברבורים אבוסים מה הוא וברבורים אבוסים רבנון אמרי מיניא ברבריה [מינים ממדינת ברבריה] ר' ברכיה בשם ר' יהודה עוף גדול היה ומעולה ומשובח והיה עולה ויושב על שלחנו בכל יום ויום ומהיכן הוא בא מברבריה היה בא בכל יום. עיי"ש סי' יא: גם מקנה בקר וצאן אלו הקרבנות הדא הוא דכתיב (ויקרא א') מן הבקר ומן הצאן תקריבו. עיי"ש סי' יב: גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי, (במדבר לב) ומקנה רב היה וגו'.

⁴³ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: כנסתי לי גם כסף וזהב הדא הוא דכתיב (מ"א י') ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים, אפשר כאבנים בדרכים ובחצרות ולא היו נגנבות אלא היו גדולות אבני ח' אמות ואבני י' אמות, תנא אפילו משקלות שהיה בימי שלמה של זהב היו והיו משתמשין בכלי משקלות של זהב קנטרין, וכל משקל ומשקל גדול וקטן של זהב היו. עיי"ש סי' יא: כנסתי לי גם כסף וזהב אלו דברי תורה שנאמר (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב, וסגלת המלכים שנאמר (משלי ח') בי מלכים ימלוכו, בי שרים ישורו. עיי"ש סי' יב: כנסתי לי גם כסף וזהב, שנאמר (תהלים קה) ויוציאם בכסף וזהב.

⁴⁴ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: וסגולת מלכים שנאמר וכל מלכי הארץ מבקשים את שלמה. עיי"ש סי' יב: וסגלת מלכים והמדינות זו ביזת עוג וביזת מדין.

⁴⁵ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: והמדינות זו מלכת שבא שהיתה מדינת עמו בחכמתה ובשאלותיה ולא יכלה לנצחו שנאמר (מ"א י') ותבא אליו לנסותו בחידות ויתן לה המלך את כל שאלתה אשר שאלה וכו' והמדינות אלו תלמידי חכמים שמדיינין בהלכה.

⁴⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: עשיתי לי שרים ושרות זמרין וזמרתא וכו' עשיתי לי שרים ושרות אלו התוספתות. עיי"ש סי' יב: עשיתי לי שרים ושרות משוררים זכרים ומשוררות נקבות.

⁴⁷ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: ותענוגות בני האדם דימוסיות ומרחצאות וכו' ותענוגות אלו האגדות שהן ענוגי של מקרא. עיי"ש סי' יב: ותענוגות בני האדם זה ענוגן של ישראל.

⁴⁸ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: שדה ושדות שידא ושידתא דהוון אזיין בהון [פי' שדים היו מחממים אותן], וכו' שדה ושדות דיינין זכרים ודיינות נקבות. עיי"ש סי' יב: שדה ושדות תפנוקין ותפנוקיין.

⁴⁹ עי' קה"ר פ"ב סי' יג: וגדלתי והוספתי מכל אשר היו לפני בירושלים, וכי מה היה לפניו בירושלים לא דוד אביו היה, ארבעה נקראו מנה בן פרס, און בן פלת, בנו צפור, בנו בעור, וחזקיה, ושנים נקראו מנה בן מנה, בן עקיש [נדצ"ל עיקש עי' שמואל ב' כג כו] ושלמה.

⁵⁰ עי' קה"ר פ"ב סי' יג: אף חכמתי עמדה לי, אמר רבי אחא אמר שלמה כל תורה שלמדתי בזקנתי פסטירין [חכמה שאינה ברורה רק מוסתרת וכהה] באף [בימי חורפי] נתקיימת בי.

⁵¹ עי' קה"ר פ"ב סי' יד: וכל אשר שאלו עיני בנשים.

חֲלָקִי מִכָּל עֲמָלִי⁵³: (יא) וּפְנִיתִי אֲנִי בְּכָל מַעֲשֵׂי שְׁעֵשׂוּ יָדַי וּבְעֵמָל שְׁעַמְלָתִי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמַשׁ⁵⁴: (יב) וּפְנִיתִי אֲנִי לְרֵאוֹת חֲכָמָה⁵⁵ וְהוֹלָלוֹת וְסִבְלוֹת⁵⁶ בִּי מִהָאָדָם שְׂיָבוֹא אַחֲרַי הַמֶּלֶךְ⁵⁷ אֵת אֲשֶׁר כָּבַר עֲשׂוּהוּ⁵⁸: (יג) וְרֵאִיתִי אֲנִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לְחֲכָמָה מִן הַסִּבְלוֹת בִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֲשֶׁךְ⁵⁹: (יד) הֶחֱכַם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ⁶⁰ וְהִכְסִיל בַּחֲשֶׁךְ הוֹלֵךְ⁶¹ וַיִּדְעֵתִי גַם אֲנִי שְׂמִקְרָה אַחַד יִקְרָה אֵת כָּלָם: (טו) וְאִמְרָתִי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרָה הִכְסִיל גַם אֲנִי יִקְרָנִי⁶² וְלָמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אֲזִי יִתֵּר וְדִבְרָתִי בְּלִבִּי שֹׁגֵם זֶה הֶבֶל: (טז) בִּי אֵין וְכָרוֹן לְחֶכֶם עִם הִכְסִיל⁶³ לְעוֹלָם בְּשִׁבְבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכַּח⁶⁴ וְאִיךָ יָמוֹת

⁵² עי' קה"ר פ"ב סי' יד: לא מנעתי את לבי מכל שמחה זו שמחת העושר, וכו' כי לבי שמח מכל עמלי זו הפרשת חלה ומאן דאמר זו הפרשת נסכים.

⁵³ עי' קה"ר פ"ב סי' יד: כי לבי שמח מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי, מאן דאמר קודיה [קערה של חרס] מאן דאמר קשרתיה [חגורה]. ועי' גיטין סח ע"ב: וזה היה חלקי מכל עמלי מאי וזה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו [לבושו] היה מחזר על הפתחים כל היכא דמטא אמר אני קהלת.

⁵⁴ עי' לעיל א יד.

⁵⁵ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: ופניתי אני לראות חכמה, ופניתי, ופניתי כספל הזה שנתמלא בשעתו ונשפך בשעתו כך למד שלמה תורה בשעתו ושכחה בשעתו.

⁵⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: לראות חכמה והוללות וסכלות, ר' חנינא בר פפא ור' סימון, ר' חנינא בר פפא אומר הוללות זו הוללה של מלכות, וסכלות זו הטרחות, ר' סימון אומר הוללות זו הוללה של מינות, וסכלות זו הטפשות.

⁵⁷ עיי"ש: כי מה האדם שיבא אחרי המלך וגו' אם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על משתיתו של עולם, אמור לו אחרי המלך בשר ודם אי אתה יכול לעמוד אחר ממ"ה הקדוש ברוך הוא אתה יכול לעמוד.

⁵⁸ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: שמא יבא איש ויאמר אילו היו לי שלשה ידים או שלשה עינים או ג' אזנים או ג' רגלים הייתי נאה ת"ל את אשר כבר עשוהו, אין כתיב כאן עשהו אלא עשוהו כביכול הקדוש ברוך הוא ובית דינו עשאוהו, נמנים על כל אבר ואבר משלך ומעמידך על תיקונך.

⁵⁹ עי' קה"ר פ"ב סי' יג: תני בשם רבי מאיר כשם שיש יתרון בין האור לבין החשך כן יש יתרון בין דברי תורה לדברי הבלים. ועי' מדרש זוטא קהלת: כיתרון האור מן החשך. תני בשם רבי מאיר כשם שיש יתרון להאור מפני החשך כך יתרון דברי תורה על דברי מצות.

⁶⁰ עי' קה"ר פ"ב סי' יד: החכם עיניו בראשו וגו', החכם עיניו בראשו והכסיל עיניו ברגליו אלא עד שהחכם בראשו של ענין הוא יודע מה יש בסופו, ר' מאיר הוה צווח לסופיה דמלה רישיה, ד"א החכם עיניו בראשו זה אברהם אבינו. עי' קה"ר פ"ב סי' טו: ד"א החכם עיניו בראשו זה משה, ד"א החכם עיניו בראשו זה דוד מלך ישראל, ד"א החכם עיניו בראשו זה שלקח חטים לשלש שנים, ד"א החכם עיניו בראשו זה ת"ח שהוא רגיל במשנתו.

⁶¹ עי' קה"ר פ"ב סי' יד: והכסיל בחשך הולך זה נמרוד, וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם. עיי"ש סי' טו: והכסיל בחשך הולך זה בלעם הרשע וכו' והכסיל בחשך הולך זה נבוכדנצר הרשע, זה בנה בית המקדש ומלך ארבעים שנה וזה החריבו, ד"א והכסיל בחשך הולך זה שלקח חטים לשנה אחת

⁶² עי' קה"ר פ"ב סי' יח: ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני וגו', אני נקראתי מלך ונמרוד הרשע נקרא מלך, זה מת וזה מת א"כ ולמה חכמתי אני אז יותר, למה מסרתי נפשי על קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא והזהרתי ואמרתי אין אלוה כמוהו בעליונים ובתחתונים.

לעולם הכל נשכח, למה דכיון דישראל נכנסין לידי צרה הן אומרים (שמות ל"ב) זכור לא שניהם שוין אמר שלמה אמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יותר וכו' מלה"ד למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים נכנס הקערה לפניו מלא כל טוב אמר זכור פלוני אוהבי משקנח את הקערה אמר זכור פלוני שונאי א"ל אוהביו זה הזכרת וזה הזכרת א"ל לזה הזכרתי על קערה מלא כל טוב ולזה הזכרתי על קערה ריקה כך השבת כתיב בה (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו ולכבדו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ובעמלק כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק על מה אתה זוכרו על שולחן ריקה שנא' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים. ועי' קה"ר פ"ב סי' יט: החכם עיניו בראשו זה משה והכסיל בחשך הולך זה בלעם הרשע וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם ואמרתי אני בלבי וגו' זה נקרא נביא וזה נקרא נביא א"כ ולמה חכמתי אני אז יותר למה נתתי נפשי על התורה וחזרתי ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם הכל נשכח למחר ישראל נכנסין לצרה ואומרים (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו וגו' שמא א"ה אומרים ויזכור ימי עולם בלעם עמו הדא הוא דכתיב ואיך ימות החכם עם הכסיל.

⁶³ עי' הערה הקודמת.

הַחֶכֶם עִם הַכֹּסִיל⁶⁵: (יז) וְשִׁנְאַתִּי אֶת הַחַיִּים⁶⁶ בִּי רַע עָלִי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ בִּי הַכֹּל הֵבֵל וְרַעוּת רֹחַ: (יח) וְשִׁנְאַתִּי אֲנִי אֶת כָּל עַמְלֵי שְׂאֵנִי עֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאֲנִיחֵנוּ לְאָדָם שִׁיְהִי אַחֲרָי: (יט) וּמִי יוֹדַע הַחֶכֶם יְהִי אֹי אוֹ סָכַל וַיִּשְׁלַט בְּכָל עַמְלֵי שֶׁעַמְלָתִי וְשִׁחַכְמָתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם זֶה הֵבֵל⁶⁷: (כ) וְסִבּוֹתַי אֲנִי לִיֵּאֵשׁ אֶת לְבִי⁶⁸ עַל כָּל הָעֲמַל שֶׁעַמְלָתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: (כא) בִּי יֵשׁ אָדָם שֶׁעַמְלָו בְּחֶכְמָה⁶⁹ וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עֲמַל בּוֹ⁷⁰ יִתְנַנּוּ חֻלְקוֹ גַּם זֶה הֵבֵל וְרַעַה רַבָּה: (כב) בִּי מָה הוּא לְאָדָם בְּכָל עַמְלָו וּבְרַעִיוֹן לְבּוֹ שֶׁהוּא עֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: (כג) בִּי כָל יָמָיו מְכַאֲבִים⁷¹ וְכַעַס עֲנִינָיו⁷² גַּם בְּלִילָה לֹא שָׁכַב לְבּוֹ⁷³ גַּם זֶה הֵבֵל הוּא: (כד) אֵינן טוֹב בְּאָדָם שִׁיֵּאֲכַל וְשִׁתָּה⁷⁴ וְהִרְאָה אֶת נַפְשׁוֹ טוֹב בְּעַמְלָו

⁶⁴ עיי"ש: ברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו', שמא או"ה אומרים זכור למעשה נמרוד הדא הוא דכתיב ואיך ימות החכם עם הכסיל. ועי' מדרש תנחומא כי תצא ז: זכור את אשר עשה לך וגו' כאן כתיב זכור ובשבת כתיב זכור

⁶⁵ עי' קה"ר פ"ב סי' כב: החכם עיניו בראשו זה ת"ח שהוא רגיל במשנתו וידעתי גם אני וגו' וחזרתי ואמרתי אני בלבי וגו' זה נקרא ר' וזה נקרא ר' זה חכם וזה חכם זה עוטף בטליתו וזה עוטף בטליתו א"כ למה חכמתי אז יותר למה נתתי נפשי על תורתך וחזרתי ואמרתי אין זכרון לחכם עם הכסיל למחר שניהם נכנסין לבית הוועד או למקום אחר ושואלין זה את זה זה נשאל ומשיב וזה נשאל ואינו משיב הדא הוא דכתיב ואיך ימות החכם עם הכסיל א"ר חייא בר נחמיה אם אין התלמיד צריך לומר שמועה משמו של רבו למחר תורתו משתכחת ואיך לא יתן הרב את עצמו על התלמיד מעתה.

⁶⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' טז: ושנאתי את החיים, אימקנטרון היה כותב לאדריאנוס קיסר א"ל אם למולים את שונא אלו הישמעאלים אם למשמרי שבת את שונא אלו הכותיים, הרי אין את שונא אלא האומה הזאת בלבד, אלהיה יפרע מאותו האיש, גזר אדריאנוס דכל די עבד כן יפרסם גרמיה למלכא דמלכא בעי יתן לית מלה, אזל חד ופרסום ית גרמיה, אמר ארימין רישיה, א"ל למה אמרת כן א"ל דאת פני לה הוא גברא מן תלת נסיסין בישיין [זועפים רעים], א"ל מה אינון א"ל נפשיה דההוא גברא בעיא מיגס גביה בצפרא וברמשא ולית ליה מה דיתן לה וכן אינתתיה וכן בנוי, אמר אדריאנוס הואיל והוא חיי חייין בישיין שבוקו ליה וקרא אנפשיה ושנאתי את החיים, מעשה בגרגרן אחד שהיה עמל כל ימות השנה ששת ימי המעשה ובשבת לא היה לו מה יאכל, מה עשה פעם אחת נתעטף בכלי קורייס שלו ועלה לראש הגג ונפל ומת וקרא אנפשיה ושנאתי את החיים, ר' הושעיא אתון אמרין ליה דייניך שתיין חמרא בשוקא ולא חמי להון, חד זמן נפק ואשכח דיינוי שתן חמרא בשוקא וקרא על נפשיה ושנאתי אני את החיים ודמך ליה בשלמא.

⁶⁷ עי' קה"ר פ"ב סי' יז: ר' מאיר הוה כתבן טב מובחר והוה לעי [סופר טוב ומובחר והיה מרויח] תלת סלעין כל שבת והוה אכיל ושתי בחדא ומתכסי בחדא ומפרנס אוחרתא לרבנן, אמרין ליה תלמידוי רבי בנך מה את עביד עליהון, אמר לון אין הוון צדיקים כההוא דאמר דוד ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, ואם לאו מה אני מניח את שלי לאויבי המקום, לכן אמר שלמה ומי יודע החכם יהיה או סכל וגו'.

⁶⁸ עי' קה"ר פ"ב סי' כ: וסבותי אני ליאש את לבי מליגע וחזרתי ואמרתי כשם שיגעו אחרים לי כך אני יגע לאחרים, אדריאנוס שחיק עצמות הוה עבר באילין שבילי דטבריא וחמא חד סבא קאים חצד חצובין למינצב נציבין, אמר ליה סבא סבא בר כמה שנין את יומא דין, אמר ליה בר מאה שנין, אמר ליה ואת בר מאה שנין קאים חצד חצובין למינצב נציבין סבור את דאת אכיל מנהון, אמר ליה אין זכיתי אכלית ואין לאו כשם שיגעו לי אבהתי כך אני יגע לבני.

⁶⁹ עי' קה"ר פ"ב סי' .: כי יש אדם שעמלו בחכמה וגו', א"ר יודן בר' סימון גדול כחן של נביאים שמדמים את הצורה ליוצרה הדא הוא דכתיב (דניאל ח') ואשמע קול אדם בין אולי, וא"ר יודן בר סימון אית קרייה חורן דהוא מחוור יתיר מן דין (יחזקאל א') ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם, בחכמה (משלי ג') ה' בחכמה יסד ארץ, בדעת, בדעתו תהומות נבקעו, ובכשרון, ר' ברכיה בשם רבי יהודה בר ר' סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו דכתיב (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו.

⁷⁰ עיי"ש: ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה דור אנוש ודור המבול, גם זה הבל ורעה רבה דכתיב (בראשית ו') וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו'

⁷¹ עי' קה"ר פ"ב סי' כג: כי כל ימיו מכאובים וגו' זה דור המבול שהם מכאיבין להקב"ה במעשיהם הרעים וכו' ד"א כי כל ימיו מכאובים אלו הסדומיים שהיו מכאיבין להקב"ה במעשיהם הרעים וכו' ד"א כי כל ימיו מכאובים אלו המצריים שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים.

⁷² עיי"ש: וכעס עיניו שמכעיסין להקב"ה במעשי ידיהם.
⁷³ עיי"ש: גם בלילה לא שכב לבו שלא שכב לבו מן העבירות, ומניין אף היום שנא' (שם) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, ואף הקדוש ברוך הוא הביא עליהם פורענות ביום ובלילה, שנאמר (שם ז') ויהי הגשם על הארץ וגו', ד"א גם בלילה לא שכב לבו זה הקדוש ברוך הוא שחשב בלבו

גם זה ראיתי אני כי מיד האלהים היא: (כה) כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני⁷⁵: (כו) כי לאדם שטוב לפניו⁷⁶ נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס⁷⁷ לתת לטוב לפני האלהים⁷⁸: גם זה הקל ורעות רוח:

פרק ג

(א) לכל זמן ועת לכל חפץ⁷⁹ תחת השמים: (ב) עת ללדת ועת למות⁸⁰ עת לטעת ועת לעקור נטוע⁸¹: (ג) עת להרוג ועת לרפוא⁸² עת לפרוץ ועת לבנות⁸³: (ד) עת לבבות ועת

להביא עליהם פורענות ביום ובלילה, שנאמר (שם) וימח את כל היקום, וכו' גם בלילה לא שכב לבו מאחר שהיה אחד מישראל משלים מלאכתו היה אומר לו המצרי עזור לי שתי עדירות ובקע לי שתי בקיעות, ד"א גם בלילה לא שכב לבו זה הקדוש ברוך הוא שחשב בלבו להביא עליהם פורענות ביום ופורענות בלילה שנאמר (שמות י"ב) ויהי בחצי הלילה וגו'.⁷⁴ עי' קה"ר פ"ב סי' כד: כל אכילה ושתייה שנאמר במגילה הזאת בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר.

⁷⁵ עי' קה"ר פ"ב סי' כה: כי מי יאכל ומי יחוש וגו', אמר שלמה מאן אכיל כמה דאכלית ומאן שתה כמה דשתיתי ומאן עבד כמה דעבדית.

⁷⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' כו: כי לאדם שטוב לפניו וגו', כי לאדם שטוב לפניו זה אברהם אבינו, נתן חכמה ודעת ושמחה, ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה יצחק, נתן חכמה ודעת ושמחה, וכו' ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה יעקב, נתן חכמה ודעת ושמחה, וכו' ד"א כי לאדם שטוב לפניו אלו ישראל שהיו במצרים, נתן חכמה ודעת, וכו' ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה חזקיה, נתן חכמה ודעת ושמחה, וכו' ד"א כי לאדם שטוב לפניו זה מרדכי, נתן חכמה ודעת ושמחה.

⁷⁷ עיי"ש: ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה נמרוד, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה אבימלך, וכו' ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה לבן, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס אלו הכנענים, א"ר לוי אפילו טפת שמן לא היה נותן אחד מהם בגריסין שלו ואפילו נשברה ביצתו לא היה טועמה אלא היה מוכרה ועושה אותה דמים כדי שיכנסו ישראל לארץ וימצאו אותה מלאה ברכות, וכו' ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה סנחריב, וכו' ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן.

⁷⁸ עיי"ש: ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה אברהם, שנאמר (בראשית כ"ד) ואברהם זקן בא בימים וגו', וכו' ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה יצחק, שנאמר (שם כ"ו) ויזרע יצחק בארץ ההיא, וכו' ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה יעקב, שנא' (שם ל"א) כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך, וכו' ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים אלו ישראל, שנא' (במדבר כ"ו) לאלה תחלק הארץ, וכו' ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה חזקיה, שנאמר (ד"ה ב' ל"ב) וינשא לעיני כל הגוים, וכו' ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי, שנאמר (אסתר ח') ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן וגו'.

⁷⁹ עי' קה"ר פ"ג סי' א: לכל זמן ועת לכל חפץ, זמן היה לו לאדם הראשון שיכנס לגן עדן שנא' (בראשית ב') ויניחהו בגן עדן, וזמן היה לו שיצא משם, שנאמר (שם ג') ויגרש את האדם וגו', זמן היה לו לנח שיכנס לתיבה, שנאמר (שם ז') בא אל התבה וגו', וזמן היה לו לצאת, שנאמר (שם ח') צא מן התבה וגו', זמן היה לאברהם שינתן לו המילה, שנאמר (שם י"ז) ואתה את בריתי תשמור, וזמן היה לבניו להמול מהן שימולו בשני מקומות אחת במצרים ואחת במדבר, שנאמר (יהושע ה') כי מולים היו כל העם היוצאים וגו', ועת לכל חפץ תחת השמים זמן היה שתנתן התורה לישראל, א"ר ביבי זמן היה לאותו דבר שהיה נתון למעלה מן השמים ועכשיו יהיה נתון למטה מן השמים ואיזו זו התורה, שנאמר (שמות כ') וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר.

⁸⁰ עי' קה"ר פ"ג סי' ב: עת ללדת ועת למות א"ר ברכיה הרי כל חכמתו של שלמה שאמר עת ללדת ועת למות מה הוא אשריו לאדם ששעת מיתתו כשעת לידתו מה שעת לידתו נקי אף שעת מיתתו נקי עת ללדת ועת למות בשעה שהאשה יושבת על המשבר אינון צווחין לה חייאתא [הבריות קוראים אותה חיה] ולמה אינון צווחין לה חייאתא שהיא מייתה וחיייה ולמה אינון צווחין לה מחבלתא [.]. דהיא ממשכנא בידוי דמיתה היך מה דאת אמר (שם כ"ב) אם חבול תחבול שלמת רעך וגו' ר' סימון בשם ר' נתן דבית גוברין אמר (משלי ל') שאול ועוצר רחם למה נסמך שאול אצל רחם לומר לך מה רחם מוציאין ממנו בקולי קולות אף שאול מוציאין ממנו בקולי קולות. ועיי"ש סי' ג: ד"א עת ללדת וגו' ואפילו מלאך המות נעשה קטיגור שלה א"ר שמואל בר נחמן על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן וכו' ובשלשה דברים אנשים מתים השרוי בבית המרועע והמהלך בדרך יחידי והמפרש בים הגדול נעשה השטן קטיגורו. ועיי"ש סי' ד: ד"א עת ללדת מעת ללדת היא עת למות משעה שאדם נולד הוא נגזר עליו כמה שנים יחיה אם זכה הוא משלים את שנותיו אם לאו פוחתין לו מהם דכתיב (משלי י') יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה וכו' ד"א עת ללדת ועת למות משנולד אדם הקדוש ברוך הוא מצפה לו שישא אשה עד כ' שנה הגיע לכ' ולא נשא אשה הקדוש ברוך הוא אומר לו עת ללדת הוא לך ולא רצית אין זו אלא עת

לְשַׁחֲזֶק⁸⁴ עַת סְפוּד וְעַת רְקוּד⁸⁵: (ה) עַת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעַת כְּנוּס אֲבָנִים⁸⁶ עַת לְחַבּוֹק וְעַת לְרַחֵק מִחֶבֶק⁸⁷: (ו) עַת לְבַקֵּשׁ וְעַת לְאַבֵּד⁸⁸ עַת לְשַׁמּוֹר וְעַת לְהַשְׁלִיךְ⁸⁹: (ז) עַת לְקַרְוֵעַ וְעַת לְתַפּוֹר⁹⁰ עַת לְחַשׂוֹת וְעַת לְדַבֵּר⁹¹: (ח) עַת לְאַהֵב וְעַת לְשַׁנּוֹא⁹² עַת מְלַחֲמָה וְעַת שְׁלוֹם⁹³: (ט) מַה יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בְּאֲשֶׁר הוּא עִמָּל⁹⁴: (י) רְאִיתִי אֶת הָעֵנָן⁹⁵ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְבְנֵי

למות. ועיי"ש סי' יא: ר' יהושע דסכנין פתר קרייא בישראל עת ללדת ועת למות אמר הקב"ה לשעה קלה הייתי אני מילדת לבני דכתיב (יחזקאל ט"ו) ומולדותיך ביום הולדת ועת למות דכתיב (במדבר י"ד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה וגו'.
⁸¹ עי' קה"ר פ"ג סי' ד: עת לטעת בשעת שלום ועת לעקר נטוע בשעת מלחמה. ועיי"ש סי' יא: ועת לטעת שנא' (עמוס ט') ונטעתים על אדמתם ועת לעקור נטוע דכתיב (דברים כט) ויתשם ה' מעל אדמתם.

⁸² עי' קה"ר פ"ג סי' ה: עת להרוג בשעת מלחמה ועת לרפוא בשעת שלום. עיי"ש סי' יג: עת להרוג דכתיב (איכה ב') ויהרוג כל מחמדי עין ועת לרפוא דכתיב (ירמיה ל"ג) הנני מעלה לה ארוכה ומרפא וגו'.

⁸³ עי' קה"ר פ"ג סי' ה: עת לפרוץ בשעת מלחמה ועת לבנות בשעת שלום, ועיי"ש סי' יג: עת לפרוץ דכתיב (עמוס ד') ופרצים תצאנה אשה נגדה ועת לבנות דכתיב (שם ט') ובניתיה כימי עולם.
⁸⁴ עי' קה"ר פ"ג סי' ו: עת לבכות בשעת האבל ועת לשחוק אחר האבל. ועיי"ש סי' יג: עת לבכות דכתיב (איכה א') בכה תבכה בלילה ועת לשחוק דכתיב (תהלים קט"ו) אז ימלא שחוק פיניו וגו'.
⁸⁵ עי' קה"ר פ"ג סי' ו: עת ספוד בשעת האבל ועת רקוד אחר האבל, ועיי"ש סי' יג: עת ספוד דכתיב (ישעיה כ"ב) ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ועת רקוד דכתיב (זכריה ח') ורחובות העיר ימלאו וגו'.

⁸⁶ עי' קה"ר פ"ג סי' ז: עת להשליך אבנים בשעה שאשתך טהורה ועת כנוס אבנים בשעה שאשתך טמאה. ועיי"ש סי' יג: עת להשליך אבנים דכתיב (איכה ד') תשתפכנה אבני קדש ועת כנוס אבנים דכתיב (ישעיה כ"ח) הנני יסד בציון אבן וגו'.

⁸⁷ עי' קה"ר פ"ג סי' ז: עת לחבוק אם ראית כת של צדיקים עומדים עמוד וחבק ונשק וגפפם ועת לרחוק מחבק אם ראית כת של רשעים רחק מהם ומכיוצא בהן. עיי"ש סי' יג: עת לחבוק שנאמר (שיר ב') וימינו תחבקני ועת לרחוק מחבק שנאמר (ישעיה ו') ורחק ה' את האדם.

⁸⁸ עי' קה"ר פ"ג סי' ח: עת לבקש בשעת שלום ועת לאבד בשעת מלחמה. עיי"ש סי' יג: עת לבקש דכתיב (דברים ד') ובקשתם משם את ה' אלהיך ועת לאבד דכתיב (דברים יא) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מהרה.

⁸⁹ עי' קה"ר פ"ג סי' ח: עת לשמור בשעה טובה ועת להשליך בשעה רעה עובדא הוה בחד פרגמטוטים [סוחר] דהוה אזיל פריש בימא הוא ובריה והוה אייתי גביה קובין דנרין [קביים דינרים נתנו לו מקום] יהיב ליה מותביהון באפלה שמע קלהון דנווטיא [המלחים] אמרין כד עללין אנא לפילגוס [כאשר נגיע לפליגוס] אנן קטלין לון ומשליכין לון לימא ונסבין הדין מודליה דינרין מיניה מה עבד ההוא גברא עבד גרמיה מצהיב עם בריה ונסב יתהון [דינרים] ורמא יתהון לימא כיון דעלוון לון למדינתא אזל וקביל עליהון גבי אנטיפוטא דקסרין ואייתינון בבי אסירי ואזודון וחייבהון ליתן ליה מודליה דינרין אמרין ליה מנן את הכא דינא לן דחייבין אמר לון משלמה מלך ישראל דכתיב עת להשליך וגו'.

עיי"ש סי' יג: עת לשמור דכתיב (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ועת להשליך דכתיב (דברים כ"ט) וישליכם אל ארץ אחרת וגו'.

⁹⁰ עי' קה"ר פ"ג סי' ט: עת לקרוע בשעת מלחמה ועת לתפור בשעת שלום. עיי"ש סי' יג: עת לקרוע דכתיב (שמואל א' טו) קרע ה' את ממלכות ישראל ועת לתפור דכתיב (יחזקאל לז) והיו לאחדים בידך וגו'.

⁹¹ עי' קה"ר פ"ג סי' ט: עת לחשות ועת לדבר אינתתיה דרבי מנא דמכת [שמתה] בצפורין סליק רבי אבון לגביה למיחמיה ליה אפין אמר ליה לית מארי משגח אמר לן הדא מילה דאורייתא [אמרו לו בשלון שאלה אין אדוני משגילו לאור לנו תורה] אמר ליה הא מטה ענתה דאורייתא דמחשי מתעלייה למשתקה [זמן שהתורה המומשת נתכנסה לשתיקה]. עיי"ש סי' יג: עת לחשות דכתיב (ישעיה מב) החשיתי מעולם וגו' ועת לדבר דכתיב (ישעיה מ') דברו על לב ירושלים וגו'.

⁹² עי' קה"ר פ"ג סי' י: עת לאהוב בשעת שלום ועת לשנוא בשעת מלחמה. עיי"ש סי' יג: עת לאהוב דכתיב (מלאכי א') אהבתי אתכם אמר ה' ועת לשנוא דכתיב (ירמיה י"ב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה.

⁹³ עי' קה"ר פ"ג סי' י: עת מלחמה בשעת מלחמה ועת שלום בשלום. עיי"ש סי' יג: עת מלחמה דכתיב (ישעיה ס"ג) ויהפך להם לאויב וגו' ועת שלום דכתיב (שם ס"ו) הנני נוטה אליה כנהר שלום וגו'.

⁹⁴ עי' קה"ר פ"ג סי' יב: מה יתרון העושה וגו' אמר שלמה הואיל ועתים הן לכל מה מהנה אומנה באומנותיה וכשירא בכשרותיה ד"א מה יתרון כל אינש ואינש לא מתרין אלא עם בעלי

הָאָדָם לְעֹנֹת בּוֹ⁹⁶: (יא) אֵת הַכֹּל עָשָׂה יְיָ בְּעֵתוֹ⁹⁷ גַּם אֵת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם⁹⁸ מִבְּלֵי אֲשֶׁר
לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֵת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֵאשִׁית וְעַד סוֹף⁹⁹: (יב) יִדְעֵתִי כִּי אֲנִי

אומנותיה וכו' לעתיד לבא הרשעים נידונין לגיהנם והן מתרעמין על הקדוש ברוך הוא הרי שהיינו מצפין לישועתו של הקב"ה וכך יהיה עלינו אומר להם הקב"ה בעולם שהייתם בו לא בעלי מחלוקת ולשון הרע וכל רעות הייתם ולא בעלי מריבות וחמסים אתם הייתם הדא הוא דכתיב (ישעיה נ) הן כולכם קודחי אש מאזרי זיקות לפיכך אתם הולכים באור אשכם ובזיקות בערתם ושמא תאמרו מידי היתה זאת לכם לאו אלא אתם עשיתם אתם לעצמכם לפיכך למעצבה תשכבון מידכם היתה זאת לכם רשב"ל הוה לעי באורייתא כל צרכיה בהדא אליסס דטבריא והוה פייילדה נהיג מעתיד ליה חד משקויי חמים בכל יום והוה עליל משלהי משלהי ונסיב ביה ושתי ליה חד זמן על ויתב גביה ועביד עימיה אויר קליל א"ל ר' נהור את דהוינא אנא ואת אזלין לכנשתא כחדא את זכית וההוא גברא לא זכי צלי עלי דיהו חולקי עמך לעלמא דאתי א"ל ומה נצלי עלך דנהוי לך דאתת עם בני אומנותך דכל אינש ואינש לא משרין אלא עם בעלי אומנותיה.

⁹⁵ עי' קה"ר פ"ג סי' יג: ראיתי את הענין א"ר איבו זה שיפוטו של ממון דאמר ר' יודן בשם ר' איבו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו אלא אם אית ליה מאה בעי דיעבדון תרתי מאה ומאן דאית ליה תרתי מאה בעי דיעבדון ארבעה וכו' ר' יוחנן אמר זה שיפוטו של גזל דאמר רשב"ל בשם ר' יוחנן משל לסאה מלאה עונות מי הוא מקטרג ראשון שבכולן גזל דאמר ר' הונא בשם ר' יוחנן (עמוס ט') ובצעם בראש כלם ר' פנחס בשם ר' יוחנן לפי שהיו בענין עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים אין לך קשה שבכולן אלא גזל וכו' ורבנן אמרין זה שיפוטו של גזל תדע שהוא כן שהרי דורות הראשונים ע"י שהיו עסוקין ושטופין בגזל היך מה דאת אמר (איוב כ"ד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו ראה כי נמחו במים מן העולם אבל שבט ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל לפיכך נתן להם הקדוש ברוך הוא נחלה במקום שאין בו גזל שנאמר (במדבר ל"ב) והנה המקום מקום מקנה וכן ממהיר ששה עשר מיל על ששה עשר מיל.

⁹⁶ עיי"ש: לענות בו ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אם זכה אותו אדם ועשה מממונו מצות ומתפלל ונענה בו היך מה דאת אמר (בראשית כ"ט) וענתה בי צדקתי וגו' ואם לאו הוא עונה בו ומקטרגו דכתיב (דברים י"ט) לענות בו סרה.

⁹⁷ עי' קה"ר פ"ג סי' יד: את הכל עשה יפה בעתו א"ר תנחומא בעונתו נברא העולם לא היה ראוי להבראות קודם לכן אלא לשעתו נברא שנא' את הכל עשה יפה בעתו א"ר אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי ר' אלעזר אומר זה הפתח פתוח עד התהום שנא' (בראשית א') וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אילו אחר אמר את הכל עשה יפה בעתו הייתי אומר זה שלא אכל פרוסה מימיו הוא אומר את הכל עשה יפה בעתו אלא שלמה לפי שכתוב בו (מלכים א' ד') ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וגו' לזה נאה לומר את הכל עשה יפה בעתו.

עיי"ש סי' טו: ד"א את הכל עשה יפה בעתו ר' בון אמר בה תרתי שיטי ר' בון אמר היה ראוי אברהם להבראות קודם אדם הראשון אלא אמר הקב"ה אם אברא תחלה את אברהם שאם יקלקל אין מי יבוא ויתקן אחריו אלא הריני בורא אדם ואם יקלקל זה יבא אברהם אחריו ויתקן וכו' א"ר אבא בר כהנא יש מושלין משל למה"ד לאחד שהיה לו שפעת קורייה בתוך דירתו וביתו איכן הוא נותנה לא באמצע הטרקלין כדי שתהיה סובלת קורות שלפניה וקורות של אחריה כך מפני מה ברא הקב"ה לאברהם אבינו באמצע כדי שייסבול הדורות שלפניו והדורות הבאים אחריו א"ר לוי מכניסין את המתוקנת לביתה של המקולקלת ואין מכניסין המקולקלת לביתה של המתוקנת א"ר יהודה בר' סימון ראוי היה אדם הראשון שתנתן התורה על ידו שנאמר (בראשית ד') זה ספר תולדות אדם אמר הקב"ה אדם יציר כפי ואיני נותן לו תורה ויהא לעי בה חזר ואמר מה אם שש מצות נתנו לו ולא היה יכול לעמוד בהן ולשמרן אלו נתתי לו שש מאות ושלוש עשרה מצות רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות ל"ת עאכ"ו שלא יעמוד בהם לכך כתיב ויאמר לאדם לא אדם איני נותנן ולמי אני נותנן לבניו וכו'.

עיי"ש סי' טז: ד"א את הכל עשה יפה בעתו רבי ברכיה אמר רבי אבהו בשם רבי אלעזר מחלוקת שהיתה בין רחבעם וירבעם בין דוד ושבע בן בכרי ראויה היתה להיות אלא אמר הקדוש ברוך הוא עדיין לא נבנה ב"ה ואני מכניס מחלוקת במלכות בית דוד אלא יבנה בית המקדש ואחר כך מה דהוי בסופא הוי.

⁹⁸ עי' קה"ר פ"ג סי' טז: ר' בנימין בשם רבי לוי אמר גם את העולם נתן בלבם אהבת עולם נתן בלבם אמר רבי יונתן פחדתו של מלאך המות נתן בלבם נחמיה בריה דר' שמואל בר נחמן אמר והנה טוב מאד והנה טוב זה אדם והנה טוב זה יצר טוב מאד זה יצר הרע וכי יצר הרע טוב מאד אלא ללמדך שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים שכן שלמה אומר כי היא קנאת איש מרעהו ר' ברכיה ורבי אבהו בשם ר' יונתן אמר גם את העולם נתן בלבם אהבת עולם נתן בלבם אהבת תינוקות נתן בלבם מלה"ד למלך שהיו לו ב' בנים אחד גדול ואחד קטן הגדול מכבד והקטן מטנף אעפ"כ הוא אוהב את הקטן יותר מן הגדול א"ר אחווה בריה דר' זירא העולם הועלם מהם שם המפורש משל למלך שעשה סעודה זימן אורחים משאכלו ושתו אמרו לו

טוב בם כי אם לשמוח ולעשות טוב בתו: (יג) וגם כל האדם שיאכל ושתה¹⁰⁰ וראה טוב בכל עמלו מתת אלהים היא: (יד) ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו¹⁰¹: (טו) מה שהיה כבר הוא¹⁰²

תן לנו חרבות ורמחים ונשחק בהם נתן להם שבישתא דהדס והכו אלו את אלו ופצעו אלו את אלו אמר המלך ומה אני נתתי לכם שבישותה של הדס כך עשיתם אלו נתתי לכם חרבות ורמחים עאכ"ו כך אמר הקב"ה ומה אם שעה שהעלמתי מהם שם המפורש הם הורגים בכינוי אלו נתתי וגליתי להם שם המפורש עאכ"ו.

⁹⁹ עיי"ש: בראשונה היו מוסרין אותו [השם המפורש] לכל אדם וכשרבו הפושעים התקינו שלא יהו מוסרין אותו אלא לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה היו מבליעין אותו בתוך נעימת הכהנים א"ר טרפון פעם אחת עליתי עם שמשון אחי אמא על הדוכן והטיתי אזני כלפי כהן גדול והבליעו בתוך נעימת הכהנים וא"ר טרפון פעם אחת שמעתי ונפלתי על פני הקרובים שכשהם שומעין אותו נופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלו ואלו לא היו זזין משם עד שעה שנתעלם מהם שנאמר (שמות ג') זה שמי לעולם לעולם כתיב וכל כך למה מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף.

¹⁰⁰ עיי"ש: קה"ר פ"ג סי' יז: ר' תנחומא אמר ר' נחמן בריה דרב שמואל בר נחמן ר' מנחמא ואמרי ליה ר' ירמיה ור' מיאשה בשם ר' שמואל בר רב יצחק כל אכילה ושתייה שנאמר במגלה הזאת בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר א"ר יונה בנין אב שבכולן שנאמר והוא ילונו בעמלו בעולמו בעוה"ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלויין את האדם לקברו אלא אלו תורה ומע"ט שעושה האדם.

¹⁰¹ עיי"ש: קה"ר פ"ג סי' יח: ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם וגו' א"ר יהודה בר' סימון ראוי היה אדם הראשון שיהיה חי וקים לעולם ומפני מה נקנסה עליו מיתה אלא והאלהים עשה שייראו מלפניו א"ר אלעזר מתחלת ברייתו של עולם נאמר (בראשית א') יקוו המים מתחת השמים וכל כך למה ותראה היבשה ומפני מה כתיב (עמוס ט') הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו ב' פעמים אחד בדור המבול ואחד בדור הפלגה אלא והאלהים עשה שייראו מלפניו אמר ריש לקיש כתיב (דברים י"ג) את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו אבל הצדיקים מוסיפין עליו ואין גורעין ממנו אמר רבי יוסי ברבי חנינא מכאן שאין הבמה ניתרת אלא ע"י נביא ואלהיו עומד ומקריב בראש הכרמל א"ר שמלאי דברויירא אמר ליה (מלכים א' י"ח) ובדברייך עשיתי את כל הדברים האלה וכו' גזר הקב"ה על העליונים שיהיו עליונים ועל התחתונים שיהיו תחתונים עמד משה ועשה עליונים תחתונים ותחתונים עליונים הדא הוא דכתיב (שמות י"ט) ומשה עלה אל האלהים וירד ה' על הר סיני כך גזר הקב"ה על התחתונים שיאכלו וישתו ועל העליונים שלא יאכלו וישתו עמד אברהם ועשה עליונים אוכלים ושותים הדא הוא דכתיב (בראשית י"ח) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכי אוכלין היו א"ר נתן נראין כאוכלין היו הראשון ראשון מסתלק עמד משה ועשה תחתונים שאין אוכלים ואין שותין הדא הוא דכתיב (שמות כ"ד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה כך גזר הקב"ה על הים שיהא ים ועל היבשה שתהא יבשה עמד משה ועשה ים יבשה הדא הוא דכתיב (שם י"ד) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה עמד אלישע תלמיד תלמידו ועשה יבשה ים הדא הוא דכתיב (מלכים ב' ג') עשה הנחל הזה גבים גבים וגו' כך גזר הקב"ה שיהיו השמים מקלסין אותו שנאמר (תהלים י"ט) השמים מספרים כבוד אל עמד משה ושיתקן שנאמר (דברים ל"ב) האזינו השמים ואדברה וגו' כך גזר הקב"ה על השמש ועל הירח שיהיו מקלסין אותו שנאמר (תהלים קי"ג) ממזרח שמש עד מבוא מהלל שם ה' מהלל כתיב עמד יהושע תלמידו ושיתקן שנאמר (יהושע י') שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון כך גזר הקב"ה על קיץ שיהיה קיץ ועל החורף שיהיה חורף עמד שמואל ועשה קיץ חורף שנאמר (שמואל א' י"ב) הלא קציר חטים היום וגו' עמד אליהו ועשה החורף קיץ שנאמר (מלכים א' י"ז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי כך גזר הקב"ה על היום שיהא יום ועל הלילה שיהא לילה עמד יעקב אבינו ועשה היום לילה שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ודאי כבה השמש רבנן אמרין השקיע הקדוש ברוך הוא גלגל חמה בלא עונתו ודבר עמו בצינעה משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לקיצים והיה המלך נזקק לכל בני המדינה בשבילו אמר כבו הפנסין והנרות כדי שאדבר עם אוהבי בצינעה כך הצניע הקב"ה את השמש שלא בעונתו ודבר עם יעקב אבינו בצינעה עמדו דבורה וברק ועשו לילה יום הדא הוא דכתיב (שופטים ה') ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא וגו' רבי פנחס ור' חלקיה בשם רבי סימון ששה נסים נעשו באותו היום בו ביום באו בו ביום שלחה אחריו ושלח הוא בו ביום עשו מלחמה בו ביום נהרג סיסרא בו ביום חלקו ביזה בו ביום אמרו שירה שנאמר ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא וגו'.

עיי"ש: א"ר חנינא כתיב (שמואל ב' ו') ונאמן ביתך וממלכתך אימתי (תהלים קל"ב) אם ישמרו בניך בריתי וגו' ואם לאו ופקדתי בשבט פשעם וגו' א"ר יודן גדולה היא היראה ששמים וארץ לא נבראו אלא בזכות היראה הדא הוא דכתיב והאלהים עשה שייראו מלפניו א"ר ירמיה גדולה היא היראה ששני ספרים שכתב שלמה לא חתמן אלא ביראה הדא הוא דכתיב בספר משלי (משלי ל"א)

וְאִשֶּׁר לְהִיּוֹת כְּבֹר הָיָה¹⁰³ וְהֶאֱלֹהִים יִבְקֹשׁ אֶת נִרְדְּף¹⁰⁴: (טז) וְעוֹד רְאִיתִי תַחַת הַשָּׁמַשׁ
מִקּוֹם הַמְּשֻׁפֵּט שָׁמָּה הָרִשָּׁע¹⁰⁵ וּמִקּוֹם הַצִּדֵק שָׁמָּה הָרִשָּׁע¹⁰⁶: (יז) אֲמַרְתִּי אֲנִי בְלִבִּי אֶת

שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ובסיפרא הדין כתיב סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא.

¹⁰² עי' קה"ר פ"ג סי' יט: מה שהיה כבר הוא ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר אם אומר לך אדם אפשר שהיה העולם כולו מים במים אמור לו כבר הוא אוקיאנוס כולו מים במים וכו' אם יאמר לך אדם אפשר שאלו לא חטא אדם הראשון שהוא חי וקים לעולם אמור לו כבר הוא אליהו זכור לטוב שלא חטא הוא חי וקים.

¹⁰³ עיי"ש: ואשר להיות כבר היה וגו' אם יאמר לך אדם אפשר שהקב"ה עתיד לעשות ים יבשה אמור לו כבר היה לא כך עשה על ידי משה שנאמר (שמות י"ד) ובני ישראל הלכו ביבשה וכתוב ואתה הרם את מטך וגו' וכתוב ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה וכו' ואשר להיות כבר היה אם יאמר לך אדם אפשר שהקב"ה עתיד להחיות לנו את המתים אמור לו כבר היה כבר החיה לנו את המתים ע"י אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל רבי אחא בשם ר' חלפתא כל מה שהקב"ה עתיד לעשותו ולחדש בעולמו לעתיד לבוא כבר הקדים ועשה מקצת ע"י נביא בעוה"ז אני הוא שעתידי לעשות ים יבשה כבר עשיתי כן בעוה"ז ואתה הרם את מטך וגו' אני הוא שעתידי לפקד עקרות כבר הייתי פוקד ע"י אברהם שנאמר (בראשית כ"א) וה' פקד את שרה וגו' אני הוא שעתידי להחיות מתים כבר החייתי ע"י אליהו ואלישע ויחזקאל אני הוא שעתידי לעשות מלכים שישתחוו לכם כבר עשיתי לכם ע"י דניאל שהשתחוה נבוכדנצר לדניאל שנאמר (דניאל ב') באדין נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד אני הוא שעתידי לפקוח עורים לעתיד לבא כבר עשיתי ע"י אלישע שנאמר (מלכים ב' ו') ויפקח ה' את עיני הנער.

¹⁰⁴ עיי"ש: והאלהים יבקש את נרדף רבי הונא בשם רבי יוסי אמר לעולם האלהים יבקש את נרדף את מוצא צדיק רודף את צדיק והאלהים יבקש את נרדף רשע רודף צדיק והאלהים יבקש את נרדף רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף מכל מקום יבקש את נרדף ר' יהודה בר' סימון בשם ר' יוסי בר' נהוראי לעולם הקב"ה מבקש דמן של נרדפים מן הרודפים תדע לך שכן הבל נרדף מפני קין ולא בחר הקב"ה אלא בהבל שנאמר (בראשית ד') וישע ה' אל הבל ואל מנחתו נח נרדף מפני דורו ולא בחר הקב"ה אלא בנח שנאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני אברהם נרדף מפני נמרוד ובחר הקב"ה באברהם שנאמר (נחמיה ט') אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם יצחק נרדף מפני פלשתים ובחר הקב"ה ביצחק שנאמר (בראשית כ"ו) ויאמרו ראה ראינו כי היה ה' עמך יעקב נרדף מפני עשו ובחר הקב"ה ביעקב שנאמר (תהלים קל"ה) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו יוסף נרדף מפני אחיו ובחר הקב"ה ביוסף שנאמר (שם פ"א) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים משה נרדף מפני פרעה ובחר הקב"ה במשה שנאמר (שם ק"ו) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפני דוד נרדף מפני שאול ובחר הקב"ה בדוד שנאמר (שם ע"ח) ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן שאול נרדף מפני פלשתים ובחר הקב"ה בשאול שנאמר (שמואל א' י') הראיתם אשר בחר בו ה' ישראל נרדף מפני האומות ובחר הקב"ה בישראל שנאמר (דברים ז') בך בחר ה' להיות לו לעם סגולה ר' אלעזר בר' יוסי בן זמרא אמר אף בקרבנות כן אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי עז מפני נמר כבש מפני זאב לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים שנאמר (ויקרא כ"ב) שור או כשב או עז וגו'.

¹⁰⁵ עי' קה"ר פ"ג סי' כ: ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט וגו' ר' אלעזר ורבי יהושע בן לוי אומרים מקום המשפט שמה הרשע מקום שסנהדרי גדולה יושבין וחותרין דין של ישראל שמה הרשע שנאמר (ירמיה ל"ט) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך מקום שחותכין בו את ההלכות שמה הרשע שם ישבו נרגל שראצר סמגר נבו שרסכים רב סריס נרגל שראצר רב מג וכל שארית שרי מלך בבל מתלא אמר הן דתלה מרי זיינא קולבי רעיא תלה קולתיה.

¹⁰⁶ עיי"ש: ומקום הצדק שמה הרשע מקום שנא' בו (ישעיה א') צדק ילין בה ועתה מרצחים הא עבידין קטולין שם הרגו את זכריה ואת אוריה ר' יונתן בעא קמיה ר' אחא באיזה מקום הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים אמר לו לא בעזרת נשים ולא בעזרת ישראל אלא בעזרת כהנים. ועי' ויקרא רבה (פ"ד סי' א): ר' יהושע אומר מקום המשפט שמה הרשע, מקום שנעשה מדת הדין במעשה העגל דכתיב (שמות לב) עברו ושובו משער לשער שמה הרשע שם ויגוף ה' את העם, ורוח הקדש צווחת ואומרת מקום הצדק שמה הרשע מקום שהצדקתים וקראתים אלהות שנאמר אני אמרתי אלהים אתם, שמה הרשע שמה הרשיעו ועשו את העגל והשתחוו לו, ד"א מקום המשפט שמה הרשע מדבר בדור המבול, מקום המשפט שמה הרשע, מקום שנעשית בהם מדת הדין בדור המבול, כדתנן דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואינן עומדין בדין, שמה הרשע, שם (בראשית ז') וימח את כל היקום ורוח הקודש צווחת ואומרת מקום הצדק שמה הרשע מקום שהצדקתים וקראתים אלהות שנאמר אני אמרתי אלהים אתם, שמה הרשע שמה הרשיעו ועשו את העגל והשתחוו לו, ד"א מקום המשפט שמה הרשע מדבר בסדומיים, מקום שנעשה מדת הדין בסדומיים כדתנן אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב אבל עומדים בדין שמה הרשע, שם (בראשית יט) וה' המטיר על סדום ורוח הקדש צווחת ואומרת מקום הצדק שמה הרשע מקום שהצדקתים וכתבתי בארצם (איוב כח)

הַצַּדִּיק וְאֵת הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים¹⁰⁷ כִּי עַת לְכָל חַפְצֵי וְעַל כָּל הַמַּעֲשֵׂה שָׁם¹⁰⁸: (יח) אָמַרְתִּי
 אֲנִי בְלִבִּי עַל דְּבַרְת בְּנֵי הָאָדָם¹⁰⁹ לְבָרֵם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֵם בְּהִמָּה הִמָּה לָהֶם: (יט) כִּי
 מִקְרָה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהִמָּה¹¹⁰ וּמִקְרָה אַחַד לָהֶם כְּמוֹת זֶה בֶּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אַחַד לְכָל
 וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהִמָּה אֵין¹¹¹ כִּי הַכֹּל הֶבֶל: (כ) הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל מְקוֹם אַחַד¹¹² הַכֹּל הֵיחָד מִן

ארץ ממנה יצא לחם מקום ספיר אבניה ועפרו' זהב לו אמרו כשהיו אחד מהן הולך אצל הגנן ואמר לו תן לי באיסר ירק כשהוא ניתן משכשכו ומוצא בעפרו זהב לקיים מה שנאמר (שם) ועפרות זהב לו, שמה הרשע, שם אמרו נעמוד ונשכח תורת הרגל מבינותינו ויד עני ואביון לא החזיקה, רבי יהודה בר סימון פתר קריא בשטים, מקום המשפט שמה הרשע מקום שנעשה מדה"ד בשטים דכתי' (במדבר כה) קח את כל ראשי העם שמה הרשע, שם ויהיו המתים במגפה, ורוה"ק צווחת ואומרת מקום הצדק שמה הרשע, מקום שהפכתי קללת בלעם לברכה דכתיב (דברים כג) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, שמה הרשע (במדבר כה) וישב ישראל בשטים.

¹⁰⁷ עי' קה"ר פ"ג סי' כא: אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים ר' חנינא בר פפא אמר צדיק כרשע ישפוט האלהים לסטים עולה לגרדון ור' עקיבא עולה לגרדון ורבי אמר צדיק ביד רשע ישפוט האלהים טורנוסורופוס הרשע דן את ר' עקיבא וכשהרג טרכינוס את לוליאנוס ואת פפוס אחיו בלודקייא אמר להם אין אתם מעמם של חנניה מישאל ועזריה ואני מבני בניו של נבוכדנצר יבוא אלהיהם של חנניה מישאל ועזריה ויציל אתכם מידי אמרו לו חנניה מישאל ועזריה כשרין היו והמלך נבוכדנצר היה מלך הגון וראוי היה לעשות על ידו נס אבל אנו בני אדם חייבין אנו למקום ואתה מלך חייב ואינך ראוי לעשות נס על ידך ואנו מחויבי מיתה אם אתה הורגנו מוטב ואם לאו הרבה אריות ודובים ונחשים ועקרבים יש למקום שבני אדם נהרגין על ידיהם ואם אתה הורגנו אינך חשוב אלא כאחד מהם אלא שהקב"ה עתיד לתבוע דמינו מיך אמרו לא הספיקו לזוז משם עד שבאו עליו דיופלי מרומי והוציאו את מוחו בגזירין (פירוש בבקיעות).

¹⁰⁸ עיי"ש: כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם לכל חפץ יש עת ולכל עת יש חפץ ועל כל המעשה שם בהדין עלמא מה דאינש בעי הוא עביד ברם תמן דינא וחושבנא.

¹⁰⁹ עיי"ש סי' כב: אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם על מדברות שהרשעים מדברים בהם בעוה"ז שהם מחרפין ומגדפין בעוה"ז והקב"ה משפיע להם שלום כל כך למה לברם האלהים לברר להם מדת הדין של רשעים ולראות שהם בהמה המה להם לראות ולהראות לעולם שהרשעים נמשלו כבהמה מה הבהמה נידונת בהריגה ואינה באה לחיי העוה"ב אף הרשעים כבהמות נידונין בהריגה ואינן באים לחיי העולם הבא ד"א על דברת בני האדם על מדברות שהצדיקים מדברים בעוה"ז בסיגוף ובתעניות וביסורין וכל כך למה לברם האלהים לברר להם מדת צדקותם ולראות שהם בהמה המה להם לראות ולהראות לאו"ה היאך ישראל נמשכין אחריו כבהמה שנא' (יחזקאל ל"ד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אלא מה בהמה זו פושטת צוארה לשחיטה כך הצדיקים שנא' (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום וגו'.

¹¹⁰ עי' קה"ר פ"ג סי' כג: כי מקרה בני אדם ומקרה הבהמה לא כשם שמקרה אדם כך מקרה הבהמה אמר הקדוש ברוך הוא לא כשם שגזרתי ואמרתי על האדם (ויקרא י"ב) וביום השמיני ימול בשר ערלתו לא כך גזרתי על הבהמה שנאמר (שם כ"ב) ומיום השמיני והלאה וגו'. ועי' תנחומא (אמור סימן כא): כתיב באדם לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו (דברים כב יא), וכתיב בבהמה לא תחרוש בשור ובחמור יחדו (שם י), מקרה אחד להם (קהלת שם), מה האדם מקבל טומאה, אף הבהמה מקבלת טומאה, כתיב באדם הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים (במדבר יט יא), ובבהמה הנוגע בנבלתה יטמא.

¹¹¹ עי' קה"ר שם: מותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל מהו אין רב נחמן ברבי יצחק אמר עשה לו נוי לתחתיתו שלא יהיה מתבזה כבהמה רבי ינאי ור' יודן חד אמר עשה לו מנעול ואפופרין כפוי עליו שלא יהא מתבזה כבהמה וחד אמר עשה לו כסתות לתחתיתו שלא יהא מצטער בשעת ישיבתו ר' לוי ור' אמי חד אמר עשה לו קבורה וחד אמר עשה לו ארון וחד אמר עשה לו ארון ותכריכין. ועי' תנחומא (אמור כא): ומותר האדם מן הבהמה אין, מהו אין, שהוא מדבר והיא אינה מדברת, ועוד שיש באדם דעת, ובבהמה אין דעת, ועוד שהאדם יודע בין טוב לרע, והבהמה אינה יודעת בין טוב לרע, ועוד האדם נוטל שכר על מעשיו, אבל הבהמה אינה נוטלת שכר על מעשיה, ועוד האדם מת מטפלין בו ונקבר, והבהמה אינה נקברת, [הוי] ומותר האדם מן הבהמה אין.

¹¹² עי' קה"ר פ"ג סי' כד: הכל הולך אל מקום אחד וגו' ר' חייא בר יוסף אומר כל מה שבשמים ובארץ ברייתו מן הארץ הגשם אע"פ שכתוב בו כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים אין ברייתו אלא מן הארץ ומה טעם (בראשית ב') ואד יעלה מן הארץ ר' יודן מיייתי לה מן הכא הכל הולך אל מקום אחד וגו' ר' נחמן אמר אפילו גלגל חמה לא נברא אלא מן הארץ דכתיב (איוב ט') האומר לחרס ולא יזרח וגו'.

הַעֶפֶר וְהַבֵּל שָׁב אֶל הָעֶפֶר¹¹³: (כא) מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם¹¹⁴ הַעֲלָה הִיא לְמַעַלָּה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לְאָרֶץ¹¹⁵: (כב) וְרֵאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׁמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו¹¹⁶ כִּי הוּא חֵלְקוֹן כִּי מִי יִבְיָאֵנוּ לְרֵאוֹת בְּמָה שִׁיְהִיָּה אַחֲרָיו¹¹⁷:

פרק ד

(א) וְשִׁבְתִּי אָנִי וְאֶרְאָה¹¹⁸ אֶת כָּל הָעֹשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה דְמַעַת הָעֹשִׂים¹¹⁹ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם¹²⁰ וּמִיָּד עֹשְׂקֵיהֶם כַּח וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם: (ב) וְשִׁבְתִּי אָנִי אֶת

- מאיר המקרא -

¹¹³ עי' בתי מדרשות (אותיות דרבי עקיבא): טי"ת, אל תקרי טית אלא טיט, ומהו טיט זה טיט שבידו של הקדוש ברוך הוא שנאמר הנה כחומר ביד היוצר (ירמיה י"ח), שכל העולם כולו לא נברא אלא הימנו ולבסוף עתידים כלם שחוזרים לטיט שנאמר הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ג'), ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון שנאמר וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה.

¹¹⁴ עי' קה"ר פ"ג סי' כה: מי יודע רוח בני האדם וגו' תני אחת נשמתן של צדיקים ואחת נשמתן של רשעים כולם עולות למרום אלא שנשמותיהן של צדיקים הן נתונות באוצר ונשמותיהן של רשעים מטורפות בארץ שאמרה אביגיל לדוד ברוח הקדש (שמואל א' כ"ה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים יכול אף של רשעים כן ת"ל ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע מטרונא שאלה לר' יוסי בן חלפתא אמרה לו מה הוא דין דכתיב ומי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה אמר לה אלו נשמותיהן של צדיקים שהם נתונות באוצר שכן אביגיל אמרה לדוד ברוח הקדש והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו' יכול אף של רשעים כן ת"ל ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע אמרה ליה ומהו דין דכתיב ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ א"ל אלו הן נשמותיהן של רשעים שהן יורדות לגיהנם למטה שנאמר (יחזקאל ל"א) ביום רדתו שאלה האבלתי כסתי עליו את תהום וגו'.

¹¹⁵ עי' מסכת כלה (פ"א ה"ט): כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה חשוב כבהמה, מה בהמה אינה מקפדת ואינה עומדת אלא לשחיטה ואין לה חלק לעולם הבא, אף הוא אין לו חלק לעולם הבא, עליו אמר שלמה בחכמתו, מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, זו נשמתן של צדיקים שאין מחממין את עצמן ואין מוציאים שכבת זרע לבטלה, ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ, זו נשמתן של רשעים שמחממין את עצמן ומוציאים שכבת זרע לבטלה, שכל המחמם את עצמו חייב מיתה.

¹¹⁶ עי' מדרש תהלים (מזמור קמו): אין אדם אוכל ממעשה אבותיו לעתיד, אלא כל אחד ואחד אוכל משלו, שנאמר כל עמל האדם לפיהו (קהלת ו ז), וכתיב וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו (שם ג כב).

¹¹⁷ עי' קה"ר פ"ג סי' כו: כי מי יביאנו לראות מי יביאנו לדוד לראות במה שעשה שלמה מי יביאנו לשלמה לראות במה שיהיה אחריו במה שעשה רחבעם.

¹¹⁸ עי' קה"ר פ"ד סי' א: ושבתי אני ואראה ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן ר' יהודה אומר אלו הקטנים הנגנזים בחייהן בעון אבותם בעוה"ז לע"ל הן עומדין בצד חבורה של צדיקים ואבותיהם בצד חבורה של רשעים והם אומרים לפניו רבש"ע כלום מתנו אלא בעון אבותינו יבואו אבותינו בזכותינו והוא אומר להם אבותיכם חטאו מאחריכם וחטאתיכם מלמדן קטיגור ר' יהודה בר' אלעאי בשם ר' יהושע בן לוי באותה שעה אליהו זכור לטוב יושב ומלמד סניגוריא ואומר להם אמרו לפניו רבש"ע אי זו מדה מרובה מדת הטובה או מדת הפורענות אמר מדת הטוב מרובה ומדת הפורענות מעוטה ומתנו בעון אבותינו אם מדת הטוב מרובה לא כל שכן שיבואו אבותינו אצלנו אמר להם יפה למדתם סניגוריא יבואו אצלכם דכתיב (זכריה י') וחיו את בנייהם ושבשו מלידך לגיהנם והם ניצלין בזכות בנייהם לפיכך חייב כל אדם ללמד את בנו תורה שיצילהו מגיהנם ור' חנינא פתר קרייה בהרוגי מלכות שהם באים לחיי עוה"ב אע"פ שאינן מתודין ר' בנימין פתר קרייא בחניפי תורה סבורים כל עמא שהוא קריין ולית הוא קריין תנווי ולית הוא תנווי עטיפ גולתיה ותפילין ברישיה והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם אמר הקב"ה עלי להפרע מהן שנא' (ירמיה מ"ח) ארור עושה מלאכת ה' רמיה ורבנן פתרון קרייה באו"ה והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם אמר הקב"ה עלי להתוכח עמהם דכתיב (שם נ') גאלם חזק ה' צבאות שמו ריב ריב את ריבם דניאל חייטא פתר קרייא בממזרין אלו ממזרין עצמן ואיזה זה זה הבא על הערוה והולידו זה מה חטא וזה מה איכפת ליה אמר ר' יהודה בן פזי אפילו הממזר בא לעוה"ב דכתיב והנה דמעת העשוקים וגו' אמר הקב"ה לפי שבעוה"ז הם פסולין אבל לעתיד לבא אמר זכריה אנא חמיתה אילו כורסין שנא' (זכריה ד') והנה מנורת זהב כלה וגו' ושנים זיתים עליה וגו' תרין אמורין חד אמר גולה וחד אמר גאולה מאן דאמר גולה גולה שבבבל וגלת שכינה עמהם ומאן דאמר גאולה הוא פרוקא דכתיב (ישעיה נ"ז) גואלנו ה' צבאות שמו וכתיב (מיכה ג') עלה הפורץ לפנייהם וגו'.

הַמַּתִּים¹²¹ שֶׁכָּבַר מִתּוֹ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הָמָּה חַיִּים עֲדָנָה: (ג) וְטוֹב מִשְׁנִיהֶם¹²² אֵת אֲשֶׁר עָדָן
 לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא רָאָה אֵת הַמַּעֲשֵׂה הָרַע אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם: (ד) וְרָאִיתִי אֲנִי אֵת כָּל
 עֲמָל וְאֵת כָּל בְּשָׂרוֹן הַמַּעֲשֵׂה כִּי הִיא קִנְיַת אִישׁ מִרְעֵהוּ¹²³ גַּם זֶה הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ: (ה)
 הַכֹּסִיל חִבֵּק אֵת יָדָיו¹²⁴ וְאָכַל אֵת בְּשָׂרוֹ: (ו) טוֹב מְלֵא כֶּף נְחֹת¹²⁵ מִמְּלֵא חֲפָנִים עֲמָל וְרַעוּת

¹¹⁹ עי' אבדר"נ (פרק יב): כשם שאין אדם חולק שכר חבירו בעולם הזה כך אין [אדם] חולק שכר חבירו לעוה"ב שנאמר והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם (קהלת ד' א') למה נאמר אין להם מנחם שני פעמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובנות בעולם הזה ובעולם הבא אין להם כלום.

¹²⁰ עי' אבדר"נ (פרק יב): ואין להם מנחם שאם נגנבה לו לאדם גנבה או שמת לו מת באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעולם הבא כן ת"ל גם בן ואח אין לו (שם שם ח') וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיעו לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים (זכריה ט' ו'). עיי"ש פרק כז: כל אכילה ושתייה שהן [רשעים] אוכלים ושותין בעולם הזה היא נהפכת להם לאבל לחיי העולם הבא שנאמר והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם (שם ד' א').

¹²¹ עי' שבת ל ע"א: ושבח אני את המתים שכבר מתו שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה, וכשאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה, ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו. דבר אחר: מנהגו של עולם, שר בשר ודם גוזר גזרה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה, ואם תמצי לומר מקיימין אותה בחייו מקיימין אותה, במותו אין מקיימין אותה. ואילו משה רבינו, גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות, וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים. ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים וגו'. דבר אחר: ושבח אני וגו' כדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבושו אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון. אמר לו: מחול לך. אמר לו: עשה עמי אות בחיי. אמר לו: בחייך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע. כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רננות ולא נענה. פתח ואמר: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, רהטו בתריה למיבלעיה, אמרו: מי הוא זה מלך הכבוד. אמר להו: ה' עוזו וגבורו. חזר ואמר: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה. כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון. ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו. עי' קה"ר פ"ד סי' ב: ושבח אני את המתים שכבר מתו אלו דור אנוש ודור המבול מן החיים אשר המה חיים עדנה אלו הסדומיים והמצריים.

¹²² עי' קה"ר פ"ד סי' ג: וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אלו אלף דור שעלו במחשבה להבראות וכמה נמחו מהם ר' יוחנן בשם רבי אליעזר בנו של ריה"ג אומר תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שנאמר (תהלים ק"ה) דבר צוה לאלף דור.

¹²³ עי' ב"ר (פ"ט סי' ז): רבי נחמן בר שמואל בר נחמן בשם רב שמואל בר נחמן אמר הנה טוב מאד זה יצר טוב והנה טוב מאד זה יצר רע, וכי יצר הרע טוב מאד, אתמהא, אלא שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה, ולא הוליד ולא נשא ונתן, וכן שלמה אומר (קהלת ד) כי היא קנאת איש מרעהו.

¹²⁴ עי' קה"ר פ"ד סי' ד: הכסיל חובק את ידיו מלה"ד לשני בני אדם שהיו יגעין בתורה אחד יגע והשביח ואחד יגע ופירש זה שהיה יגע בתורה ופירש רואה את זה שהשביח עומד בצד חבורה של צדיקים והוא עומד בצד חבורה של רשעים מיד חובק את ידיו ואוכל את בשרו. ועי' שמ"ר (פלא"א סי' ה): ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו, לפי שבעולם הזה היו הרשעים עשירים ונתונים בשלוה והשקט והצדיקים עניים, אבל לעתיד לבא כשיפתח הקדוש ברוך הוא לצדיקים אוצרות גן עדן הרשעים שאכלו נשך ותרבית עתידין להיות נושכין בשיניהם את בשרם שנאמר (קהלת ד) הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו, והם אומרים ולואי היינו פועלים והיינו טוענין בכתפנו ולואי שהיינו עבדים ויהיה לנו כך.

¹²⁵ עי' קה"ר פ"ד סי' ה: טוב מלא כף נחת טוב מי שהוא שונה הלכות ורגיל בהם ממי שהוא שונה הלכות ומדות ואינו חוזר ורגיל בהם מתלא אמר טבא חדא ציפרא כפוטא מן מאה פרחיין ורעות רוח רעותיה דיהוי מיתקרי מרי מכילאן ד"א טוב מלא כף נחת טוב מי שהוא עושה צדקה מעוטה משלו ממי שהוא גוזל וחומס ועושק ועושה צדקות גדולות משל אחרים מתלא אמר גיפא בחזורין ומפלגא לבישיא (פירוש נואפת בתפוחים שלוקחת בשכרה ומחלקת לחולים) ורעות רוח רעותיה

רוח: (ז) וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאָרְאָה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמַיִם¹²⁶: (ח) יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שְׁנַיִם¹²⁷ גַּם בֶּן וְאָח אֵין לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל עֲמָלוֹ גַּם עֵינָיו (עֵינָיו) לֹא תִשְׁבַּע עֲשֶׂר וְלִמִּי אֲנִי עֹמֵל וּמְחַסֵּר אֶת נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם זֶה הֶבֶל וְעֵנִין רַע הוּא: (ט) טוֹבִים הַשָּׁנִים מִן הָאֶחָד¹²⁸ אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב

מיתקרי בר מצוותא דבר אחר טוב מלא כף נחת טוב מי שיש לו עשרה זהובים ונושא ונותן ומתפרנס בהם ממי שהוא נוטל ממון של אחרים ומפסידו ומאבדו מתלא אמר לא מיסתייה מובד דידיה אלא דאחרונין מובד דידיה ודלא דידיה ורעות רוח רעותיה די יהוי מיתקרי פרגמטיוטא ד"א טוב מלא כף נחת טוב מי שהוא שוכר גנה ואוכל פירותיה ממי שהוא שוכר גנות הרבה והוא מביירן (פי' מבטלן ומאבדן) מתלא אמר דאגיר גנא אכיל ציפרין דאגיר גנייאן אכלין ליה ציפרין ורעות רוח רעותיה מרי אוסייאן אמר רבי יעקב ברבי קורשאי טוב מלא כף נחת לעולם הבא ממלא חפנים עמל ורעות רוח בעולם הזה הוא היה אומר יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא שהעולם הבא אינו בא אלא מכח העולם הזה אמר ר' חייא בר אבא טוב מלא כף נחת זה יום השבת ממלא חפנים עמל ורעות רוח אלו ששת ימי המעשה דאמר ר' חייא בר אבא אין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת שנאמר (ישעיה ל') בשובה ונחת תושעון בשובה ונייח תושעון ורעות רוח רעותיה דמיתקרי לעי ונגיס א"ר ברכיה טובה דריסה שדרס הקב"ה בארץ מצרים שנאמר (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה ממלא חפנים ממלא חפניהם פיח כבשן למה שבזו היתה גאולה ונגאלו ובזו של פיח הכבשן לא נגאלו ר' יצחק פתר קרייא בשבט גד ושבט ראובן שבאו לארץ ישראל וראו כמה בית זרע יש בה כמה בית נטע יש בה אמרו טוב מלא כף נחת בארץ ישראל ממלא חפנים עמל בעבר הירדן וחזרו ואמרו מה לא אנן גרמינן לן לא אמרין אנן (במדבר ל"ב) יותן את הארץ הזאת לעבדיך א"ר יצחק כתיב (ויקרא ט"ז) וכסה ענן הקטרת הכסוי הזה אין אנן יודעין מהו עד שבא דוד ופירשו שנאמר (תהלים פ"ה) נשאת עון עמך וגו' ואף הקב"ה אמר חביב עלי מלא קמצו של עני מנחת נדבה ממלא חפנים של כהן גדול קטרת הסמים למה שזו באה כפרה וזו אינה באה כפרה דכתיב (ויקרא ב') ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'.

¹²⁶ עי' קה"ר פ"ד סי' ו': ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש זו אידרתי של מלאך המות.

¹²⁷ עי' קה"ר פ"ד סי' ז': יש אחד ואין שני יש אחד זה הקב"ה שנאמר בו (דברים ו') ה' אלהינו ה' אחד ואין שני שאין לו שותף בעולמו גם בן ואח אין לו אח אין לו בן מאין יש לו אלא שחבב הקב"ה לישראל וקראן בנים שנאמר (שם י"ד) בנים אתם לה' אלהיכם וקראם אחים שנאמר (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי ואין קץ לכל עמלו לכל מה שעשה בששת ימי בראשית ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה לא להדבק בדרכיו אם אין הצדיקים עומדים ומסגלין מצות ומעשים טובים לפניו אין זה הבל שברא הקב"ה בעולמו ד"א יש אחד ואין שני זה אברהם שנאמר (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם ואין שני שאין לו בן זוג גם בן ואח אין לו בן ואח לא היה לו בשעה שירד אל הכבשן ובשעה שאמר לו הקב"ה קח נא את בנך את יחידך לא ראה שיש לו בן בשעה שאמר לו לך מארצך לא ראה שיש לו אח ואין קץ לכל עמלו ממצות ומעשים טובים ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה לא להדבק בדרכיו שכל מי שאינו עושה כמותו גם זה הבל ד"א יש אחד זה שבט לוי גם בן ואח אין לו בשעה שאמר לו משה (שמות ל"ב) עברו ושובו משער לשער וכתיב (דברים ל"ב) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר וגו' ואין קץ לכל עמלו במלאכת המשכן גם עינו לא תשבע עושר אלו הקרבנות ולמי אני עמל לא להדבק בדרכיו כל מי שאינו עושה כמותו גם זה הבל וענין רע הוא ד"א יש אחד זה יצר הרע ואין שני שאין לו בן זוג בעבירה גם בן ואח אין לו בשעה שהולך אדם לעבור עבירה אינו רואה שיש לו בן שימות בעונותיו ואינו רואה שיש לו אח שיתבייש ממנו ולהתגנות בו ואין קץ לכל עמלו במעשיו הרעים גם עינו לא תשבע עושר אלו מעשיו הרעים ולמי אני עמל שלא להדבק בדרכיו ומי שאינו עושה כן גם זה הבל ד"א יש אחד זה גביני בן חרסון ואין שני שאין לו בן זוג גם בן ואח אין לו שהיה יחיד לאמו ואין קץ לכל עמלו ממה שהניח לו אביו גם עינו לא תשבע עושר שהיה סומא אחת מעיניו ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה אמרו בשעה שמת אביו אמר לאמו הראיני כל כסף וזהב שהניח לי אבא אזלת וחמיית ליה חד כורא דדינרי והות קיימא היא מן דין סיטרא והוא מן דין סיטרא ולא חמון דין לדין ר' לוי בשם ריש לקיש אמר יום שמת גביני בן חרסון נולד בלשאצר סנטרא דבבל.

¹²⁸ עי' קה"ר פ"ד סי' ח': טובים השנים מן האחד טובים השנים שהם יגעין בתורה מן האחד שעוסק זה לעצמו וזה לעצמו כי אם יפולו האחד יקים את חברו שאם שכח הלכה אחד מהם חבירו מחזיר ההלכה והחוט המשולש לא במהרה ינתק זה הרב שהוא מחזיר להם טעותן ד"א טובים השנים מן האחד טובים השנים שהם נושאים ונותנים בפרקמטיא מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו כי אם יפלו שאם יפול ויסתכן אחד מהן חבירו מעמידו והחוט המשולש כד אינון תלת ר"מ כד הוה חמי חד נפיק לאיסטרטא הוה צוח ליה זיל שלם עלך מרי מיתה תרין הוה צווח לון שלם לכון מרי קטטה תלת צווח לון שלם לכון מרי שלמא ר' יוחנן אמר בה תרתין ר' יוחנן אמר טובים השנים איש לאשתו מן הא' זה לעצמו וזו לעצמה והחוט המשולש זה הקב"ה שהוא פוקדן בבנים ר' יוחנן אמר בה חורי טובים השנים זה עמרם ויוכבד אשר יש להן שכר טוב בעמלם זה משה שנקרא טוב שנא' (שמות ב') ותרא אותו כי טוב הוא כי טוביה שמו שנולד מהול ר' יהודה ור'

בַּעֲמֻלָּם: (י) כִּי אִם יִפְלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת חֵבְרוֹ וְאֵילֹו הָאֶחָד שִׁיפּוֹל וְאִין שְׁנֵי לְהַקִּימוֹ: (יא) גַּם אִם יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחָם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יָחָם: (יב) וְאִם יִתְקַפּוּ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעֲמְדוּ וְנָגְדוּ וְהַחוּט הַמְּשֻׁלָּשׁ לֹא בְמַהֲרָה יִנְתַּק: (יג) טוֹב יֵלֵד מִסֶּכֶן¹²⁹ וְחָכֵם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וְכַסִּיל אֲשֶׁר לֹא יָדַע לְהִזְהַר עוֹד: (יד) כִּי מִבֵּית הַסּוּרִים יֵצֵא לְמֶלֶךְ כִּי גַם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רֶשׁ: (טו) רְאִיתִי אֶת כָּל הַחַיִּים הַמְּהַלְכִים תַּחַת הַשָּׁמַיִם¹³⁰ עִם הַיֵּלֵד הַשְּׁנַיִ אֲשֶׁר יַעֲמַד תַּחֲתָיו: (טז) אִין קָן לְכָל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר הָיָה לְפָנֵיהֶם¹³¹ גַּם הָאֲחֵרוֹנִים לֹא יִשְׁמָחוּ בּוֹ כִּי גַם זֶה הִבֵּל וְרַעִיוֹן רוּחַ: (יז) שְׁמֹר רְגְלֶיךָ (רְגְלֶיךָ) בְּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים¹³² וְקָרוֹב לְשִׁמְעַ¹³³ מִתַּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רַע¹³⁴:

נחמיה ורבנן ר' יהודה אומר זה דוד ובת שבע והחוט המשולש זה נתן הנביא שאמר לה לבת שבע (מלכים א' א') ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך וכשבאו אצל דוד הסכים עמהם ואמר (שם) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו' ור' נחמיה אמר טובים השנים זה יהודע ויהושבע מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו והחוט המשולש זה סנהדרין שהסכימו עמהם הדא הוא דכתיב (ד"ה ב' כ"ג) ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר וגו' ורבנן אמרי טובים השנים זה מרדכי ואסתר מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו והחוט המשולש זה אחשוורוש שהסכים עמהם וגזר ואמר (אסתר ח') ואתם כתבו על היהודים וגו' ר' לוי בר חמא בשם רבי חנינא אמר טובים השנים שתלו מרדכי ואסתר מן האחד שתלה יוסף שאלו נעשו נסים על ידיהם לכל ישראל וזה לא נעשו נסים על ידו והחוט המשולש זה הקב"ה למעלה מכולן שהפיל שונא דכתיב (שם ז') ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וגו' א"ר יצחק טוביה פרשה שנאמרה על פי שנים מפרשה שנאמרה ביחיד בשנים שנא' (שמות י"ב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם וגו' מפרשה שנאמרה ביחיד שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר והחוט המשולש (ויקרא י"א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר תני ר' חייא לאמר אליהם לאלעזר ולאיתמר והם לאמר לכל ישראל ד"א טובים השנים זה משה ואהרן מן האחד זה לעצמו וזה לעצמו את מוצא כשבא משה וברך את ישראל לא שרתה שכינה על ידו וכשבאו שניהם וברכו את ישראל מיד שרתה שכינה על ידיהם הדא הוא דכתיב (שם ט') ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם בירכו את ישראל ואח"כ וירא כבוד ה' שרתה שכינה על ידיהם א"ר זעירא משפחות ומשפחות הם משפחת סופרים מעמדת סופרים בני תורה מעמדת בני תורה עשירים מעמדת עשירים אתיבון והא זרעית זרעיתא פלונית דמטת ופסקת אמר לון ומי כתיב לא לעולם ינתק לא במהרה ינתק כתיב אין אתקשי עלנא מתפסיק מעותרא היינו דאמר בר קפרא אם לא הוא בא בנו אם לא בנו בא בן בנו.

¹²⁹ עי' קה"ר פ"ד סי' ט: טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל טוב ילד מסכן וחכם זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י"ג שנה ולמעלה ולמה נקרא שמו מסכן שאין הכל שומעין לו ולמה נקרא שמו חכם שהוא מלמד את הבריות לדרך ישרה ממלך זקן וכסיל זה יצר הרע ולמה קורא אותו מלך שהכל שומעין לו ולמה קורא אותו זקן שהוא מזדווג לו מילדותו ועד זקנתו ולמה קורא אותו כסיל שהוא מלמד לאדם לדרך רעה אשר לא ידע להזהר עוד שאינו יודע כמה צער וכמה יסורין באין עליו והוא אינו נזהר מהם כי מבית הסורים יצא למלוך דהוא מכשכש לבריאתה כמן ביני סריאתה כי גם במלכותו נולד רש במלכות יצר טוב נולד רשותו של יצר הרע ד"א טוב ילד מסכן זה אברהם ממלך זקן וכסיל זה נמרוד מה הוא (בראשית י"ד) אל עמק שוה ששם השוה וקצצו ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה למעלה והיו מקלסין לפניו ואומר (בראשית כ"ג) שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכנו כי גם במלכותו נולד רש במלכותו של אברהם נולד רשותו של נמרוד ד"א טוב ילד מסכן זה יוסף וחכם שבחכמתו החיה כל העולם כולו ברעב ממלך זקן וכסיל זה פוטיפר כמה נסים ראה על ידו ולא נזהר כי מבית הסורים יצא למלוך מבית גיררתו של פרעה יצא מלך שנאמר (שם מ"א) אני פרעה ובלעדיך לא ירים וגו'.

¹³⁰ עי' קה"ר פ"ד סי' י: ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש אלו מעשיהם של צדיקים מה גרם להם להיות חיים שמהלכין תחת השמש עם הילד השני זה יצר טוב.

¹³¹ עי' קה"ר פ"ד סי' יא: אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם אין קץ לכל הדורות שאיבד יצר הרע גם האחרונים לא ישמחו בו שנשמעין לו.

¹³² עי' קה"ר פ"ד סי' יב: שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים תני לא יכנס אדם להר הבית במעות צרורות בסדינו ובאבק שעל רגליו ובפונדתו וחגורה לו מבחוץ היך מה דאת אמר שמור רגלך כאשר תלך ר' יוסי בן יהודה אומר (אסתר ד') ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך וגו' ומה לכבוד מלך ב"ו לא יעשה כן לכבוד ממ"ה עאכ"ו ר' אדא בר' שמעון בשם רבי נתן לעולם לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך מאי טעמא (תהלים ק"ל) ממעמקים קראתיך ה' רבי אומר לעולם אל יתפלל אדם וצריך לנקביו שנאמר (עמוס ד') הכון לקראת אלהיך ישראל אמר ר' אלכסנדר כתיב שמור רגלך ר' קרופצי בשם ר' יוחנן אמר שמור רגלך מן הטיפין

פרק ה

(א) אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְךָ אֶל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לְפָנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בְּשָׂמִים
וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעֻטִּים¹³⁵: (ב) כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עֵנְיִן¹³⁶ וְקוֹל כָּסִיל

שבין רגליך כאשר תלך אל בית האלהים תהיה טהור בד"א בדקין אבל בגסין אם יכול לסבול יסבול.

¹³³ עי' ברכות כג ע,א: ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, שמור עצמך שלא תחטא, ואם תחטא הבא קרבן לפני. וקרוב לשמע (דברי חכמים), אמר רבא: הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה; מתת הכסילים [זבח] אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה; כי אינם יודעים לעשות רע, אי הכי, צדיקים נינהו. אלא, אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים; אמר הקדוש ברוך הוא: בין טוב לרע אינן מבחינים, והם מביאים קרבן לפני.

¹³⁴ עי' קה"ר פ"ד סי' יב: א"ר אבא (משלי ה') יהי מקורך ברוך בבית מקוראך תהיה ברוך יהיה מקראך לקבר ברוך שמעון סיכנא איש עיצה היה חופר בורות שיחין ומערות בירושלים אמר לרבי יוחנן בן זכאי אני גדול כמוך אמר לו למה אמר לו שאני עוסק בצרכי רבים כמוך אמר אם אדם בא לידך לדין או לשאלה אתה אומר לו שתה מן הבור הזה שמימי זכין וצונן או אם שאלה לך אשה על נידותה אתה אומר לה טבלי בבור הזה שמימי מטהרין וקרא עליו פסוק זה וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע חונא בר גניבא אמר חביבה קרית שמע בעונתה מאלף עולות שהכסיל זובח למה כי אינם יודעים לעשות רע הכסיל אינו יודע להפריש בין נדר לנדר מניין מיפתח.

¹³⁵ עי' ברכות סא ע,א: ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר: לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. ועי' מסכת כלה רבתי (פ"ד ה"ד): שבעה דברים בגולם, ושבעה בחכם, חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה, ואינו נכנס לתוך דברי חבירו, ואינו נבהל להשיב, שואל כענין ומשיב, ומשיב כהלכה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי, ומודה על האמת, וחלופיהו בגולם וכו' ואינו נבהל להשיב, שנאמר אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים. ועי' תנחומא (ויקרא יג): ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה וגו' (ויקרא ה א). זש"ה אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים (קהלת ה א), אלו בני אדם שמחרפין שמו של הקדוש ברוך הוא, בוא וראה משנבראו העליונים והתחתונים בחצי השם נבראו, שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו ד), ולמה לא נבראו בכולו, שאינן כדי להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא שלם, אוי להם לבריות שמחרפין שמו של הקדוש ברוך הוא חנם, ראה מה כתיב בקרבנות, אדם כי יקריב מכס קרבן לה' (ויקרא א ב), אינו אומר לה' קרבן, לה' עולה, ובני אדם שמחרפין את שמו חנם, לכך נאמר אל תבהל על פיך וגו' [כי האלהים בשמים ואתה על הארץ], כי מי יאמר שהאלהים אינו בשמים, ואין בני אדם על הארץ, אלא אמר שלמה כל זמן שהחלש שבחלשים מלמעלה, הוא נוצח את הגבור מלמטה, צא ולמד מאבימלך ותשלך אשה אחת פלח רכב [על ראש אבימלך ותרץ את גלגלתו] (שופטים ט נג), וגבור שבגבורים מלמעלה על אחת כמה וכמה, ראה מה כתיב בו, וכל דיירי ארעא כלא חשיבין [וכמצביה עבדן בחיל שמיא ודיירי ארעא] [דניאל ד לב], וכתב כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ (תהלים מז ג), ובני אדם למטן, על כן יהיו דבריך מעטים, ומה עליך לעשות, ליתן ידך על פיך ועל אזנך שלא לדבר ושלא לשמוע, לכך נאמר נפש כי תחטא.

¹³⁶ עי' קה"ר פ"ה סי' א: כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על דור המבול ברוב ענין רע שהיה בידם וקול כסיל ברוב דברים ברוב דברים שהוציאו מפיהם ואמרו (איוב כ"א) ומה שדי כי נעבדנו וגו' ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על דור הפלגה ברוב ענין רע שהיה בידם וקול כסיל ברוב דברים שאמרו (בראשית י"א) ונעשה לנו שם וגו' ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על הסדומיים ברוב ענין רע שהיה בידם וקול כסיל ברוב דברים שאמרו נשכח תורת הרגל מבינותינו הדא הוא דכתיב (איוב ל"ט) ותשכח כי רגל תזורה וחית השדה תדושה ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על המצריים ברוב ענין רע שהיה בידם וקול כסיל ברוב דברים שאמרו (שמות ה') מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על סיסרא ברוב ענין רע שהיה בידו וקול כסיל ברוב דברים שנאמר (שופטים ד') והוא לחץ את בני ישראל וגו' ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על סנחריב ברוב ענין רע שהיה בידו וקול כסיל ברוב דברים שחירף וגידף שנאמר (ישעיה ל"ו) מי בכל אלהי האלה אשר הצילו את ארצם וגו' ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על שבט יהודה ובנימין ברוב ענין רע שבידן שנאמר (ירמיה ה') כחשו בה' ד"א כי בא החלום ברוב ענין כל חבלים

בְּרַב דְּבָרִים: (ג) כַּאֲשֶׁר תִּדְרֹךְ נֶדֶר לְאֱלֹהִים אֶל תֵּאָחֵר לְשִׁלְמוֹ¹³⁷ כִּי אֵין חֶפְזֵן בְּכַסִּילִים אֶת אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ שְׁלֹם: (ד) טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדְרֹךְ מִשְׁתַּדְּדֹר וְלֹא תִשְׁלַם¹³⁸: (ה) אֶל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לְחַטִּיא אֶת בְּשָׂרְךָ¹³⁹ וְאֶל תֵּאָמֵר לְפָנַי הַמְּלֹאךְ כִּי שָׁנְגָה הִיא לְמָה יִקְצַף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְחָבַל אֶת מַעֲשֵׂה יְדִיד¹⁴⁰: (ו) כִּי בְרַב חֲלָמוֹת וְהִבְלִים¹⁴¹ וְדְבָרִים הִרְבֵּה כִּי אֶת הָאֱלֹהִים

ויסורין שהביא הקב"ה על נבוכדנצר על שאמר (דניאל ג') ומן הוא אלהא די ישיזבנכון מן ידי ד"א כי בא החלום ברב ענין כל חבלים ויסורין שהביא הקב"ה על בלשצר ברוב ענין רע שבידו דכתיב אשתיו חמרא ושכחו לאלהי דהבא וכספא וגו' וכן את מוצא בפרעה שנאמר (בראשית מ"א) ויהי מקץ שנתים ימים וגו' אמר פרעה מי מתקיים על מי אני על אלהי או אלהי עלי לא אנא מתקיים על אלהי הדא הוא דכתיב ויהי מקץ שנתים ימים וכן את מוצא באחשוורוש א"ר יהודה בר' סימון כל הלילה היה אחשוורוש רואה המן על גביו עומד וחרבו שלופה בידו ומעביר פורפרין מעליו וכתרו מעל ראשו ומבקש להרגו והוא מתער ואמר מה חלמאה דין חיזווא הוא דין עד היכן עד דאתא צפרא אמר המלך מי בחצר אמרו לו הנה המן עומד בחצר אמר הא חילמא כי בא החלום ברוב ענין והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו ולחבריו כתיב (תהלים ז') ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל מהו לדולקים אמר רבי אלו רשעים שמשליכין דלק עליהם ר' יעקב דכפר חנון אמר אלו שהציתו את האור בחורבן בית המקדש ורבנן אמרי אלו רודפיהם של ישראל דכתיב (איכה ד) על ההרים דלקונו (אסתר ז') ויאמר המן בלבו הרשעים ברשות לבם שנא' (בראשית כ"ז) ויאמר עשו בלבו (מלכים א' י"ב) ויאמר ירבעם בלבו אבל צדיקים לבם ברשותם דכתיב (ש"א א') והנה היא מדברת על לבה (שם כ"ז) ויאמר דוד אל לבו (דניאל א') וישם דניאל על לבו דומין לבוראן שנא' (בראשית ח) ויאמר ה' אל לבו ר' לוי ורבנן רבי לוי אמר הן חושבין רעות בלבבם ואני טובות בלבי הן חושבים רעות בלבבם ואני דן אותם בלבבם שנא' (תהלים ל"ז) חרבם תבא בלבם (אסתר ו) ויאמר המן בלבו מיד השיב המן ואמר יביאו לבוש מלכות אמר לו הרבה לבושין יש לך אלא לבוש מלכות אותו שלבשת ביום שמלכת וסוס אשר רכב עליו המלך אמר לו הרבה סוסים יש לך אלא אותו הסוס שרכבת ביום שמלכת ואשר נתן כתר מלכות בראשו כיון שהזכיר לו את הכתר נשתנו פניו אמר הא מטיא ענתיה הדא הוא דכתיב כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים.

¹³⁷ עי' דברים (כג כב) כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו פי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך והיה בך חטא.

¹³⁸ עי' נדרים ט ע"א: טוב אשר לא תדור וגו' טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר, דברי ר' מאיר; רבי יהודה אומר: טוב מזה ומזה נודר ומשלם. ועי' קה"ר פ"ה ס' ב: טוב אשר לא תדור אמר ר' מאיר וטוב משניהם שאינו נודר כל עיקר אלא מביא כבשתו לעזרה ומקדישה ושוחטה שנא' (דברים כ"ג) וכי תחדל לנדור א"ר הונא מעשה באחד שנדר ולא שלם ופרש בים הגדול וטבעה ספינתו בים ומת א"ר שמואל כל מי שהוא נודר ואינו משלם גורם לעצמו שתמות אשתו דכתיב (בראשית מ"ח) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו' א"ר שמואל בר יצחק כל הנודר ואינו משלם גורם לבא לידי ארבע עבירות עבודת כוכבים גילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע וכולם למדם מיעקב עבודת כוכבים דכתיב (שם ל"ה) הסירו את אלהי הנכר גילוי עריות דכתיב (שם ל"ד) כי טמא את דינה בתו שפיכות דמים דכתיב (שם) ויקחו שני בני יעקב וגו' ולשון הרע דכתיב (שם ל"א) וישמע את דברי בני לבן א"ר מנא כל הנודר ואינו משלם גורם מיתה לעצמו שנאמר (דברים כ"ג) כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך מעמך ואמר ר' אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אין מיתה בלא חטא שנאמר (יחזקאל י"ח) הנפש החוטאת היא תמות ואין יסורין בלא עון שנאמר (תהלים פ"ט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם.

¹³⁹ עי' חגיגה טו ע"א: אחר קיצץ בנטיעות, עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. מאי היא. חזא מיטטרון דאתיהבא ליה רשותא למיתב למיכתב זכוותא דישראל, אמר: גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי, שמא חס ושלום שתי רשויות הן.

¹⁴⁰ עי' קה"ר פ"ה ס' ג: אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ר' יהושע בן לוי פתר קרייא בפוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים ואל תאמר לפני המלאך זה החזן כי שגגה היא תהא אנא בי למה יקצוף האלהים על קולך על אותו הקול שאמרת וחבל את מעשה ידיך מיעוט מצות שביד אותו האיש הקב"ה מכניס בהן מארה ומאבדן ממנו. ר' בנימין פתר קרייא בחניפי תורה אל תתן את פיך אל תתן רשות לפיך לחטיא את בשרך לחטיא את גופך בלימודך ואל תאמר לפני המלאך זה הרב כי שגגה היא עביד גרמיה קרי ולא קרי תני ולא תני למה יקצוף האלהים על קולך על הקול שאמרת הדא הלכה אמר לי הדין פרק אמר לי וחבל את מעשה ידיך אפילו מיעוט הלכות שביד אותו האיש הקב"ה מכניס בהן שכחה ומארה ומאבדן ממנו. ורבנן פתרי קרייא בנודר לפני המלאך זה חכם כי שגגה היא אנא לא נדרית למה יקצוף האלהים שפתחת בנדר וחבל את מעשה ידיך אפילו מעט ממון שביד אותו איש הקב"ה מכניס בו מארה ומאבדו ממנו רב הונא פתר קרייא בלשון הרע אל תתן את פיך לומר לשון הרע לפני המלאך זה הגוף כי שגגה היא אנא לא אמרית לשון הרע וחבל את מעשה ידיך אלו גידין ועצמות שבגוף אותו האיש הקב"ה מכניס בהן שחפת

יִרְאָ: (ז) אִם עֲשֶׂק רִשׁ¹⁴² וְגִזֵּל מִשְׁפָּט וְצָדֵק תִּרְאֶה בְּמִדְיָנָה אֶל תִּתְמָה עַל הַחֶפֶץ בִּי גְבוּהָ
מֵעַל גְּבוּהָ שִׁמְר וּגְבוּהֵימ עֲלֵיהֶם¹⁴³: (ח) וַיִּתְרוֹן אֶרֶץ בְּכַל הַיָּא (וְהוּא)¹⁴⁴ מִלְךְ לְשָׂדֶה נְעֵבֵד¹⁴⁵:

וקדחת ומאבד אותן ממנו. ר' מני פתר קרייא במרים אל תתן את פידן זו מרים לחטיא את בשרך
שאמרה לשון הרע במשה (במדבר י"ב) הרק אך במשה לפני המלאך זה משה שנאמר (שם) וישלח
מלאך כי שגגה היא אשר נואלנו ואשר חטאנו למה יקצוף האלהים על קולך ותדבר מרים וחבל את
מעשה ידך מרים שאמרה בפיה ולקו כל איבריה תני ר' יהושע מילא בסלע משתוקא בתרין כאבן
טבא אמר רבי סמא דמילתא משתיקא כדתנינן תמן באבות שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין
החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה.

¹⁴¹ עי' קה"ר פ"ה סי' ד: כי ברב חלומות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא אמר רבי אם
ראית חלומות קשין וחזיונות קשין והפוכין או שאת מתיירא מהן קפוץ לשלשה דברים ואתה ניצל
מהן דאמר ר' יודן בשם ר' אליעזר ג' דברים מבטלין גזירות רעות ואלו הן תפלה צדקה תשובה וגו'
ר' מונא אמר אף התענית שנאמר (שם כ') יענך ה' ביום צרה ר' חייא ר' יוסי אומר אף שינוי השם
ושינוי מעשה ויש אומרים אף שינוי מקום דכתיב (בראשית י"ב) לך לך מארצך.

¹⁴² עי' קה"ר פ"ה סי' ה: אם עושק רש אם ראית עושק דלים ורשים וצדיק חי העולמים משפיע לו
שלוחה וטובה תראה במדינה תראה בו דינה של גיהנם כי גבוה אלו המלאכים וגבוהים עליהם זה
הקב"ה ר' יוסי בר חנינא פתר קריה בעשו אם ראית עשו בכרך הגדול שברומי עושק דלים וגזול
רשים והקב"ה משפיע לו שלוחה תראה בו מדת הדין אל תתמה על מה שאמר הזקן ונעשה חפצו
שנאמר (בראשית כ"ז) הנה משמני הארץ יהיה מושבך כי גבוה אלו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטליטין
וגבוהים עליהם זה מלך חי העולמים אמר ר' אחא מהנה של ב"ו את למד הנה של הקב"ה ומה הנה
של ב"ו נתן חיים לאומה שלמה בעוה"ז שנא' (אסתר ח') הנה בית המן נתתי לאסתר לכשיבא הנה
של הקב"ה שנאמר (זכריה י"ד) הנה יום בא לה' עאל"ו.

¹⁴³ שמ"ר (פכ"ג סי' יג): א"ר אבין ד' מיני גאים נבראו בעולם, גאה שבבריות אדם, גאה שבעופות
נשר, גאה שבבהמות שור, גאה שבחיות ארי, וכולן נטלו מלכות ונתנה להם גדולה והם קבועים
תחת המרכבה של הקדוש ברוך הוא שנאמר (יחזקאל א) ודמות פניהם פני אדם, ופני אריה ופני
שור ופני נשר, וכל כך למה כדי שלא יתגאו בעולם וידעו שיש מלכות שמים עליהם, וע"ז נאמר
(קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, הוי כי גאה גאה.

¹⁴⁴ עי' קה"ר פ"ה סי' ו: ויתרון ארץ בכל הוא ר' יהודה אומר אפי' דברים שאת רואה אותן כאילו
הם מיותרין בעולם הן הן בכלל הווייתו של עולם הן כגון שיבא למיעבד חבלא סוגיא למסיך גניא
הן הן בכלל הווייתו של עולם הן מלך לשדה נעבד אפילו מלך שולט מסוף העולם ועד סופו לשדה
נעבד שאיל ואמר עבדת ארעא לא עבדת ארעא לפיכך אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון
לא תבואה שכל מי שהוא הומה ומהמה אחר הממון וקרקע אין לו מה הנאה יש לו ר"י בר' יוסי ור'
חנין אמרי כתיב (יחזקאל כ"ז) וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים אל ארץ
יעמודו וכי אין אנו יודעים שעל הארץ הם עומדים אלא כיון ששקעה ספינתו של אחד מהם ויש לו
קרקע על הארץ הוא מעמידו אין לו קרקע אין הבל גדול מזה.

ועי"ש סי' ז': ר' נחמיה אומר ויתרון ארץ בכל היא דברים שתראה הן מיותרין בתורה כגון
תוספות של בית רבי ותוספות של ר' נתן הלכות גרים ועבדים אף הם נתנו למשה מסיני וכגון
הלכות ציצית תפילין ומזוזות בכלל התורה הם כדכתיב (דברים ט') ויתן ה' אלי את שני לוחות
האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים וכתיב (שם ח') כל המצוה אשר אנכי מצוה
אתכם וגו' כל ככל דברים הדברים מצוה המצוה מקרא משנה הלכה תלמוד תוספות ואגדות
ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו כולן נתנו למשה מסיני מלך זה בעל תלמוד
לשדה נעבד זה בעל משנה שהוא עורך לפניו את ההלכה ר' יעקב בר אבונא בשם ר' יוסי אמר למד
ולא לימד אין הבל גדול מזה ורבנן אמרי אפילו דברים שאת רואה בעולם מיותרין כגון זבובים
ופרעושים ויתושין אף הם בכלל ברייתו של עולם שנאמר ויכלו וגו'.

ועי"ש סי' ט': ד"א ויתרון ארץ וגו' אמר הקב"ה לנביאים מה אתם סבורים שאם אין אתם
הולכים בשליחותי אין לי שליח הוי ויתרון ארץ בכל היא בכל אני עושה שליחותי א"ר אחא אפי'
עי' נחש עי' עקרב ועי' יתוש ואפי' עי' צפרדע טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים וחרבו
שלופה בידו וגדר את הפרוכת ותפש שתי זונות בידו ובעלן על גבי המזבח ויצא וחרבו מלאה דם
מאן דאמר מדם הקדשים ומאן דאמר מדם שעיר של יוה"כ התחיל מחרף ומגדף ואומר לא דמי
ההוא דעביד קרבא עם מלכא במדברא ונצח ליה לדעביד קרבא עם מלכא בגו ביתיה ונצח ליה מה
עשה כנס כל כלי בית המקדש לגו גרנותני אחת וירד לספינה כיון שירד מחא נחשולא גו ימא אמר
דומה שאין כח אלוה של אומה זו אלא במים דור אנוש לא פרע מהם אלא במים ואף אני כשהייתי
בתוך ביתו לא היה יכול לעמוד בי ועכשיו לכאן קדמוני אמר הקב"ה אי רשע בן רשע חייך בבריה
פחותה מכל מה שבראתי בששת ימי בראשית אני פורע מאותו רשע מיד גער הקב"ה לים ועמד
מזעפו יצא משם כשהגיע לרומי יצאו כל בני רומי וקלסוהו נקיטא ברברייא מיד הסיקו לו את
המרחץ ורחץ כשיצא מזגו לו כוס פיילי פוטירין של יין זימן לו הקב"ה יתוש לתוך הכוס ונכנס
לתוך חוטמו והגיע למוחו והתחיל מנקר במוחו ואוכל והולך עד שגדל והיה כמין גוזל בן יונה ובו

(ט) אֹהֶב כֶּסֶף לֹא יִשְׁבַּע כֶּסֶף וּמִי אֹהֶב בְּהֶמוֹן לֹא תְבוּאָה גַם זֶה הֵבֵל¹⁴⁶: (י) בְּרִבּוֹת הַטּוֹבָה רְבוּ אוֹכְלֵיהָ וּמִה בְּשֵׁרוֹן לְבַעֲלֶיהָ כִּי אִם רְאִיתָ {רְאוּת} עֵינֶיךָ¹⁴⁷: (יא) מִתּוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד¹⁴⁸

משקל שני ליטרין אמר קראו לו לרופאים ופצעו מוחו של אותו האיש לידע במה פרע ממנו אלוה של אומה זו קראו לרופאים ופצעו את מוחו ומצאו כמין גוזל בן יונה ובו משקל שני ליטרין א"ר אלעזר ב"ר יוסי אני הייתי שם ברומי ונתנו הגוזל ההוא מצד אחד וב' הליטרין מצד אחד והוה תקיל חד לקבל חד נתנו אותו בקערה כל דהוה דין שאני הוה דין שאני פרח יתושא פרחא נפשיה דטיטוס לאבדון לדראון עולם הוה ויתרון ארץ.

¹⁴⁵ עי' מכות י ע"א: דרש רבי סימאי, מאי דכתיב: אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה. אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה; ומי אוהב בהמון לא תבואה למי נאה ללמד בהמון. מי שכל תבואה שלו. עי' קה"ר פ"ה ס' ח: מלך זה הקב"ה לשדה נעבד זה ציון שנא' ציון שדה תחרש לפיכך אוהב כסף אוהב מצות לא ישבע מן המצות ואם אין לו מצוה קבועה לדורות מה הנייה לו שהרי משה כמה מצות וצדקות עשה ויש לו מצוה קבועה לדורות דכתיב (דברים ד') אז יבדיל משה שלש ערים.

עי' אבות דר"נ פט"ז: דבר אחר אל תתחבר לרשע זה יצר הרע שהוא יושב על פתחו של לב. כשהוא מבקש לעשות עבירה הוא כופף את כל האיברים שהוא מלך עליהם שנאמר ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד (קהלת ה' ח').

¹⁴⁶ עי' ספרי (דברים עקב מב): מנין שנתנה ברכה אחת לישראל שכל הברכות כלולות בה תלמוד לומר אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה ואומר ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד מלך זה שולט באוצרות של כסף וזהב ואינו משועבד אלא ליוצא מן השדה הא למדת שנתנה ברכה אחת לישראל שכל הברכות כלולות בה.

ועי' מכות י ע"א: ורבנן, ואיתימא רבה בר מרי אמר: מי אוהב בהמון לו תבואה, כל האוהב (למלמד) בהמון לו תבואה.

¹⁴⁷ עי' קה"ר פ"ה ס' יא: ברבבות הטובה רבו אוכליה וכו' יצחק אומר (בראשית כ"ז) ועשה לי מטעמים אמר לו בתחלה הייתי נהנה מן הראייה ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם וכן שלמה אומר ברבבות הטובה רבו אוכליה לא דמי ההוא דחמי סלגיתיה פניא וכפן לההוא דחמי סלגיתיה מליא ושבע חד כותי שאל לר' מאיר א"ל חייך מתייא א"ל אין וכו' אמר איך אינן אתיין שליחין או לבושיין אמר ליה לבושיין אמר ליה מאן את מחמי לי אמר ליה לא ממקרא ולא ממשנה אלא מדרך ארץ אני משיבך אמר ליה זרעית מימך אפונין אמר ליה אין אמר ליה היאך זרעתיין שליחין או לבושיין אמר ליה שליחין אמר ליה היאך אינן אתיין לבושיין או שליחין אמר ליה לבושיין אמר ליה ולא שמעיין אודנך מה פומך ממלל ומה אם אפונין כד זרע להון שליחין עלון להון לבושיין המת שהוא הולך בלבוש לא כל שכן שיבא בלבוש ר' איבו ותני לה בשם ר' נתן כתיב (איוב ל"ח) תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש כסות היורדת עם אדם בעוה"ז לשאול היא באה עמו לע"ל א"ל הואיל ואינן אתיין חייך ולבושיין מאן מספק לון מזונין א"ל אזלתא לחמת גרר מימך אמר ליה אין א"ל בענתה ודלא בענתה א"ל בענתה ודלא בענתה א"ל ואיך היו מזונין תמן שכיחין א"ל שכיחין בענתה או דלא בענתה א"ל בענתה ודלא בענתה דבגין אוכלסין מיייתין לזבון ולזבון אמר ליה כך מאן דמייתי אוכלוסיא מיייתי מזוניהון דכתיב בשלמה ברבבות הטובה רבו אוכליה כשירבו אוכלי הטובה תרבה הטובה אמר ליה הואיל ואינן אתיין חייך ולבושיין ומתפרנסין למה אתון בכיין עליהון אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא אית בר נש דמוביד מחמדתיה ולא בכי אלא כשם שבא בקולי קולות כך הוא יוצא בקולי קולות.

¹⁴⁸ עי' לעיל הערה 147. עי' קה"ר פ"ה ס' יג: מתוקה שנת העובד רבי נפק מן דימוסיין אתעטף בבגדים ויתיב עסיק בצרכיהון דברייתא מזג ליה עבדיה כסא מדעסיק בצרכי דברייתא לא איתפני מקבלא יתיה מיניה נתנמנם עבדא ודמך ליה הפך רבי ואיסתכל ביה ואמר יאות אמר שלמה מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן כגון אנן דאנן עסקינן בצרכיהון דברייתא אוף למידמוך לית אנן מישתבקיין א"ר ברכיה משל למה"ד למלך שהיה לו פרדס ומסרו לבנו כל זמן שהיה בנו עושה רצונו היה המלך רואה איזו נטיעה יפה בעולם ושותלה בפרדס של בנו וכל זמן שלא היה בנו עושה רצונו רואה איזו נטיעה יפה ומשובחת בפרדס והיה עוקרה כך המלך זה הקב"ה הפרדס זה העולם ויש אומרים אלו ישראל כל זמן שהם עושים רצונו של הקב"ה רואה איזה צדיק באומות העולם כגון יתרו רחב ורות וכגון אנטונינוס מביאו ומדבקו בישראל וכל זמן שאין עושיין רצונו רואה איזה צדיק יש בישראל ומסלקו מהם. ועי' אבות דר"נ פרק מא: מעשה ברבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל שהיו יוצאים ליהרג. והיה רבי שמעון בן גמליאל בוכה. א"ל רבי שמעון רבי מה אתה בוכה והלא [בשתי] פסיעות אתה נתון בצד אבותיך. א"ל וכי תעלה על דעתך שאני בוכה שלא הייתי עוד קטמון שנים. א"ל והרי הוא אומר מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל (קהלת ה' י"א). א"ל ולא אבכה שאני יוצא ליהרג כעובד ע"ז וכמגלי עריות וכשופכי דמים וכמחללי שבתות. א"ל רבי ישמעאל על חנם מימך לא באת אשה לשאול לך על נדתה והאיש על נדרו והיית י"שן או סועד או שמא לא היתה שעה פנויה או שמא

אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון: (יב) יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבעלי לרעתו¹⁴⁹: (יג) ואבד העשר ההוא¹⁵⁰ בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה: (יד) כאשר יצא מבטן אמו¹⁵¹ ערום ישוב ללכת בשבא ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו: (טו) וגם זה רעה חולה כל עמת שבא בן ילך¹⁵² ומה יתרון לו שיעמל לרוח¹⁵³: (טז) גם כל ימיו בחשך יאכל¹⁵⁴ וכעס הרבה וחליו וקצף: (יז) הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות¹⁵⁵ ולראות טובה בכל עמלו שיעמל תחת השמש מספר ימי חיו (חיו) אשר נתן לו האלהים כי הוא חלקו: (יח) גם כל האדם אשר נתן לו

לא הניחו השמש ליכנס. א"ל בין ישן בין סועד מצווה היה השמש כל אדם בל ימנע מלהכנס. א"ל ולא על חנם. [א"ל] פעם אחת הייתי יושב ובני אדם עומדין עלי [וגם לבי עלי]. א"ל כדיי אנו שאנו יוצאין ליהרג. ועי' מסכת שמחות (פ"ג ה"ב): משה רבינו שימש ישראל מאה ועשרים שנה, ושמואל חמשים ושנים שנה, ושניהם שוים לפני המקום, שנאמר ויאמר ה' אלי אם יעמד משה ושמואל לפני, וכן הוא אומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. עליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל.

¹⁴⁹ עי' קה"ר פ"ה ס' יח: יש רעה חולה ראיתי תחת השמש יש רעה חולה וכי יש רעה חולה ויש רעה טובה אלא איזו רעה חולה כגון דגלום פטרוגוס מסכין תשיש ערטיל וכפין עושר שמור לבעליו לרעתו א"ר יהושע זה קרח ורבי שמואל אמר זה נבות היזרעאלי רבי יהודה אמר זה המן רבי יצחק אמר אלו בני ראובן ובני גד ורבנן אמרי זה איוב דהוה עתיר ומתמסכן וחזר למה דהוה רבי גמליאל ברבי חנינא בעא קומי ר' מונא אמר ליה מהו דין דכתיב עושר שמור לבעליו לרעתו אמר לו כל סמא דמילתא הוא קטאדיקי דידיה כשבא עליו קטאדיקי דמלכות יתן לה מה דיתן. ועי' שמ"ר פ"א ס' ג): בא וראה יש עושר שהוא עושה רע לבעליו ויש עושר שעושה טוב לבעליו, עושה רע לבעליו זה עשרו של קרח שהוא היה עשיר מכל ישראל וכתיב (במדבר טז) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה, ד"א זה עשרו של המן הרשע שנאמר (אסתר ה) ויספר להם המן את כבוד עשרו, וכתיב ותלו אותו ואת בניו על העץ, ושהוא טוב לבעליו זה עשרו של יהושפט שנא' וכו'.

¹⁵⁰ עי' קה"ר פ"ה ס' יט: ואבד העושר ההוא בענין רע ר' חגי בשם ר' יצחק אמר בענין רע שחשב על אותו עני אמר לו לא טוב לך לעי ונגיס חמי שקין חמי כרעין חמי קופדין לא טב לך לעי ואכיל אמר הקב"ה לא דיי לך דמשלך לא נתת לו כלום ובמה שנתתי לו אני אתה מכניס בו עין רעה לפיכך והוליד בן ואין בידו מאומה מן ממונא דידיה דהוה בידיה לא ישבוק לבריה.

¹⁵¹ עי' קה"ר פ"ה ס' כ: כאשר יצא מבטן אמו גניבא אמר לשועל שמצא כרם והיה מסוייג מכל פנותיו והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו ולא הוה יכול מה עבד צם תלת יומין עד דכחיש ותשש ועאל בהדא נקובא ואכל ושמן בעא למיפק ולא יכול מעיבר כלום חזר וצאים תלת יומן אחרנין עד דכחיש ותשש וחזר היך מה דהוה ונפק כד נפק הוה אפיך אפוי ואיסתכל ביה אמר כרמא כרמא מה טב את ומה טבין אינון פירין דבגוון וכל מה דאית בך יאין ומשבחן ברם מה הניה ממך כמה דבר נש עליל לגוויך כך הוא נפיק כך הוא דין עלמא ד"א כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא תניא כמו שבא אדם כן ילך אדם בא בקול ונפטר מן העולם בקול בא לעולם בבכיה ונפטר מן העולם בבכיה בא לעולם בחבה ונפטר מן העולם בחבה בא בעולם באנחה ונפטר מן העולם באנחה בא לעולם בבלי דעת ונפטר מן העולם בבלי דעת תני בשם רבי מאיר כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כלו שלי הוא אני נוחלו וכשהוא נפטר מן העולם ידיו הן פשוטות כלומר לא נחלתי מן העוה"ז כלום שכן שלמה אומר כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה וגו'.

¹⁵² עי' קה"ר פ"ה ס' כא: וגם זו רעה חולה כל עומת שבא כן ילך הא היך מה דאתא בחליטין כן יזיל ליה בחליטין א"ר פנחס כשם שפתח העולם בד' מלכיות חתם בארבע מלכיות פתח בארבע מלכיות שנא' (בראשית יד) את כדלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר וחתם בארבע מלכיות בבל יון מדי ואדום.

¹⁵³ עי"ש: ומה יתרון לו שיעמול לרוח אמר הקב"ה לאדם חרשת וזרעת וקצרת ועמרת ודשת ועשית אותו תבואה וערימה אם אין אני מוציא רוח שתזרה לך מהיכן את חיייה הא אינן נותנין העומר אלא שכר אותו הרוח הוי ומה יתרון לו שיעמול לרוח.

¹⁵⁴ עי' קה"ר פ"ה ס' כב: "גם כל ימיו בחשך (ילך) [יאכל]" מדבר בדורן של שופטים וכעס הרבה שהיו מכעיסים להקב"ה במעשיהן הרעים "וחליו וקצף" וחליו אלו היסורין וקצף שהקציפו להקב"ה ואמרו (שופטים כ"א) למה ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבט אחד ד"א גם כל ימיו בחשך (ילך) [יאכל] מדבר בדורו של שמואל וכעס הרבה שהיו מכעיסין להקב"ה במעשיהם הרעים וחליו אלו היסורין וקצף שהקציפו ואמרו למה נגפנו ה' גלו עשרת השבטים ולא נשתייר מהם גלו שבט יהודה ושבט בנימין ונשתייר מהם.

¹⁵⁵ עי' קה"ר פ"ה ס' כג: הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות ר' תנחומא אומר כל אכילה ושתייה שנאמרה במגילה הזאת בתורה ובמע"ט נאמרה.

הָאֱלֹהִים עֹשֶׂר וְנִכְסִים וְהַשְּׁלִיטוֹ לְאָכַל מִמֶּנּוּ¹⁵⁶ וְלִשְׂאֵת אֶת חֶלְקוֹ וְלִשְׁמֹחַ בְּעַמְלוֹ זֶה מֵתַת
אֱלֹהִים הִיא¹⁵⁷: (יט) כִּי לֹא הִרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת יְמֵי חַיָּיו¹⁵⁸ כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לְבוֹ:

פרק ו

(א) יֵשׁ רַעְיָה אֲשֶׁר רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַיִם¹⁵⁹ וְרַבָּה הִיא עַל הָאָדָם: (ב) אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ
הָאֱלֹהִים¹⁶⁰ עֹשֶׂר וְנִכְסִים וְכְבוֹד וְאִינְנוּ חֶסֶר לְנַפְשׁוֹ מְכַל אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה וְלֹא יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים
לְאָכַל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נִכְרִי יֵאָכְלֵנוּ זֶה הֶבֶל וְחֶלְי רַע הוּא: (ג) אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה¹⁶¹ וְשָׁנִים
רְבוֹת יִחִיָּה וְרַב שִׂיחָיו יְמֵי שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא תִשָּׁבַע מִן הַטּוֹבָה וְגַם קְבוּרָה לֹא הִיְתָה לוֹ אֲמֹרֹתַי
טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל: (ד) כִּי בְהֶבֶל בָּא¹⁶² וּבַחֲשֵׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֲשֵׁךְ יָשָׁמוּ יְכַסֶּה: (ה) גַּם שָׁמַשׁ לֹא
רָאָה וְלֹא יָדַע¹⁶³ נַחַת לָזֶה מִזֶּה: (ו) וְאֵלּוּ הָיָה אֶלֶף שָׁנִים¹⁶⁴ פְּעָמִים וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֵלֵא אֵל

- מאיר המקרא -

¹⁵⁶ עי' קה"ר פ"ה סי' כד: גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו
א"ר פנחס המדה הזאת אינה נוהגת בכל בני אדם אלא במי שירצה בו הקב"ה.

¹⁵⁷ עי' ב"ר (תיאודור-אלבק פרשת תולדות סה): תני שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואילו הן
יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואינו יודע מה בלבו שלחבירו
ואין יודע מה בעוברתה שלאשה ומלכות הרשעה אימתי נופלת, וכו' ואין אדם יודע במה משתכר
דכת' זו מתת אלהים הוא (קהלת ה יח).

¹⁵⁸ עי' קה"ר פ"ה סי' כה: כי לא הרבה יזכור את ימי חייו זה דורו של עלי כי האלהים מענה
בשמחת לבו זה אלקנה שהיה מדריך את ישראל ומעלה אותם בירושלים בכל שנה ושנה בדרך
אחרת לכך הכתוב מקלסו (שמואל א' א') ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה.

¹⁵⁹ עי' קה"ר פ"ו סי' א: יש רעה אשר ראיתי תחת השמש אמר ר' שמואל בר אמי זו מחשבתן של
רמאין כגון המערב מים ביין מי בלקיא בשמן מי מאיס בדבש חלב חמור בקטף קומוס במור עלי
גפנים בפליון סקרא בציר כרשינים בפלפלין קנה מאזנים ארוך מצד זה וקצר מצד זה ועל כולן
אמר ר"י בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר אם אומר שמא ילמדו הרמאין אם לא אומר
שמא יאמרו הרמאין אין ת"ח בקיאין במעשה ידינו סוף סוף אמרו (הושע י"ד) כי ישרים דרכי ה'.

¹⁶⁰ עי' קה"ר פ"ו סי' ב: איש אשר יתן לו האלהים ר' אבא בר כהנא עאל לכנישתא ושמע קליה
דר' לוי יתיב דריש הדין פסוקא איש אשר יתן לו האלהים עושר זה בעל מקרא ונכסים זה בעל
משנה וכבוד זה בעל תוספתא ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה אלו משניות גדולות כגון
משנתו של רבי עקיבא ומשנתו של רבי חייא ושל רבי הושעיה ושל בר קפרא ולא ישליטנו
האלהים לאכול ממנו שאסור להורות מהם כי איש נכרי יאכלנו זה בעל תלמוד שמטמא ומטהר
אוסר ומתיר עמד ר' אבא בר כהנא נשקו על ראשו אמר לו אילו לא עליתי אלא לשמוע מפך
הטעם הזה דיי ר' ישמעאל אומר (משלי כ"ח) חכם בעיניו איש עשיר זה בעל תלמוד ודל מבין
יחקרנו זה בעל אגדה.

¹⁶¹ עי' קה"ר פ"ו סי' ג: אם יוליד איש מאה זה קין שהוליד מאה בנים ושנים רבות יחיה שחיה
שנים הרבה ורב שיהיו ימי שניו שלא שבע נפשו מממונו ולא שבע מטובו של עולם וגם קבורה לא
היתה לו שהיה תלוי ברפיון ובא המבול ושטפו דכתיב (בראשית ז') וימח את כל היקום מהו היקום
קימא ר' בון אמר אוקומיני ר"א אומר היקום הוא הממון שמעמיד רגליו של בעליו ר' שמואל אמר
היקום זה קין שנשטף טוב ממנו הנפל זה הבל אחיו ד"א אם יוליד איש מאה זה אחאב שהוליד
מאה בנים א"ר אחא והכתיב (מלכים ב' י') ולאחאב שבעים בנים בשומרון א"ר הושעיא כשם
שהיה לו שבעים בנים בשומרון כך היה לו שבעים בנים ביזרעאל וכל אחד ואחד מהן היו לו שתי
פלטריות אחת לקיץ ואחת לחורף דכתיב (עמוס ג') והכיתי בית החרף על בית הקיץ ורבי יהודה
ברבי סימון אמר תרי לקייטא ותרתא אוחרנייתא לסיתוא שנאמר (שם) ואבדו בתי השן רבנן אמרי
ו' שנאמר (שם) וספו בתים רבים ושנים רבות יחיה שחיה שנים רבות ונפשו לא תשבע מן הטובה
מממונו וגם קבורה לא היתה לו דכתיב (מלכים א' כ"א) במקום אשר לקקו הכלבים וגו' טוב ממנו
הנפל זה נפלה של זונה.

¹⁶² עי' קה"ר פ"ו סי' ד: כי בהבל בא בלא נר ובלא מרחץ אלא בלא תורה ובלא מעשים טובים.

¹⁶³ עי' קה"ר פ"ו סי' ה: גם שמש לא ראה ולא ידע משל לשני בני אדם שהיו באים בספינה
כשהגיע ללמן ירד אחד מהם ונכנס למדינה וראה שם כמה מאכל כמה משקה ושלוה כשחזר
בספינה אמר לחבירו למה לא עללת למדינתא אמר לו ואת שירדת ועללת מה חמית תמן אמר לו
ראיתי כמה מאכל כמה משתה ושלוה א"ל כלום נהנת אמר לו לא אמר לו אנא דלא עללית נוח לי
סגין מינך דלא נחתית ולא חמיתית הדא הוא דכתיב נחת לזה מזה.

¹⁶⁴ עי' קה"ר פ"ו סי' ו: ואלו חיה אלף שנים וגו' כל עמל האדם לפיהו א"ר שמואל כל מה שיעמול
אדם ויסגל מצות ומעשים טובים בעוה"ז אינו מספיק להבל היוצא מתוך פיהו וגם הנפש לא

מקום אחד הכל הולך: (ז) כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא: (ח) כי מה יותר לחכם מן הכסיל¹⁶⁵ מה לעני יודע להלך נגד החיים: (ט) טוב מראה עינים מהלך נפש¹⁶⁶ גם זה הכל ורעות רוח: (י) מה שהיה כבר נקרא שמו¹⁶⁷ ונודע אשר הוא אדם ולא יוכל לדין עם שהתקיף (שתקיף) ממנו: (יא) כי יש דברים הרבה מרבים הכל¹⁶⁸ מה יתר לאדם: (יב) כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים¹⁶⁹ מספר ימי חיי הכל ויעשם כצל אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש:

תמלא אפילו הוצאתה אינה ממלא את הגומא כיצד הוצאת הנפש ר' יוחנן אמר כקפיטורין מתוך הושט ר' חנינא אמר כציפורן מתוך הושט רבי שמואל ברבי אמר כסילון רטוב והפוך מן הושט א"ר חנינא בן יצחק כל מה שיעמול אדם מצות ומעשים טובים לפיו ולא לפי בנו ולא לפי בתו וגם הנפש לא תמלא שהנפש יודעת כל מה שהיא עמלה לעצמה היא עמלה לכך אינה שבעה לא תורה ולא מעשים טובים משל למה"ד לעירוני שנשא בת מלכים אם יביא לה כל מה שבעולם אינן חשובין לה כלום למה שהיא בת מלך כך הנפש אילו הבאת לה כל מעדני עולם אינם כלום לה למה שהיא מן העליונים ג' אין מחזיקין טובה לבעליהן הנפש והארץ והאשה הנפש מניין שנאמר וגם הנפש לא תמלא הארץ שנאמר (משלי ל') ארץ לא שבעה מים אשה שנאמר (שם) אכלה ומחתה פיה שלשה נותנין בשפע ונוטלין בשפע ואלו הן הים והארץ וגם המלכות ר' יהושע דסיכנין אמר ששה פעמים כתיב בה נפש כנגד ששת ימי בראשית אמר הקב"ה לנפש כל מה שבראתי בששת ימי בראשית בשבילך בראתי ואת גוזלת וחוטאת וחומסת.

¹⁶⁵ עי' קה"ר פ"ו סי' ז: כי מה יותר לחכם מן הכסיל מה לעני יודע להלך נגד החיים אלא מה יעשה ילך אצל גדול ממנו בתורה ויבאר לו משנתו ד"א מה לעני יודע מה לעני בנכסיו להלך אצל העשיר מה יעשה ילך ויעסוק בפרקמטיא ד"א מה לעני יודע מה יעשה במשא ומתן מה יעשה יושב ובטל ילמד אומנות והקב"ה מפרנסו ויחיה.

¹⁶⁶ עי' יומא עד ע"ב: המאכלך מן במדבר למען ענתך, רבי אמי ורבי אסי; חד אמר: אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, וחד אמר: אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. אמר רב יוסף: מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין. אמר אביי: הלכך, מאן דאית ליה סעודתא לא ליכלה אלא ביממא. אמר רבי זירא: מאי קרא טוב מראה עינים מהלך נפש. אמר ריש לקיש: טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה, שנאמר טוב מראה עינים מהלך נפש. עי' קה"ר פ"ו סי' ח: טוב מראה עינים מהלך נפש טוב מי שהוא מבאר משנתו ממי ששונה ורגיל בהרגל לשון והולך.

¹⁶⁷ עי' קה"ר פ"ו סי' ט: מה שהיה כבר נקרא שמו זה אדם הראשון שנ' (בראשית ב') ויקח ה' אלהים את האדם ונודע אשר הוא אדם משל למלך ואפרכוס שהיו נתונים בקרונין והיו מבקשין בני המדינה לומר למלך דומינין ולא היו יודעין אי זהו מה עשה המלך דחפו והוציאו חוץ לקרונין וידעו הכל שהוא אפרכוס כך בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון טעו בו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו קדוש מה עשה הקב"ה הפיל עליו שינה וידעו שהוא אדם ואמר לו כי עפר אתה ואל עפר תשוב ד"א מה שהיה כבר נקרא שמו זה משה שנא' (ויקרא א') ויקרא אל משה ונודע לכל כי זה משה נביא הוא בשעה שאמר לו הקב"ה (שמות ג') ועתה לכה ואשלחך אל פרעה וכשבא לאותו מעשה אמר לך רד וגו' אמר לפניו רבש"ע כד אינון טבין אינון דידך וכד אינון בישין אינון דידי בין טבין בין בישין דידך אינון משל למלך שהיה לו כרם ומסרו לאריס לעמול בו כשעושה יין טוב אומר המלך כמה חמרתי דכרמי טב וכשעושה יין רע אומר המלך חמרתי דכרמא דאריסי ביש והאריס בוכה וצווח ואומר לפניו אדני המלך כד עבד חמר טב דידך הוא וכד הוה עביד ביש דידי הוא אלא בין טב ובין ביש דידך הוא כך אמר משה בין טבין בין בישין דידך אינון ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו כשאמר לו (דברים ג') אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אמר לו הקב"ה (שם) רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ד"א מה שהיה זה ירמיהו ונודע לכל שהוא נביא שנאמר (ירמיה א') בטרם אצרך בבטן ידעתוך.

¹⁶⁸ עי' קה"ר פ"ו סי' י: כי יש דברים הרבה מרבים הבל כגון מגדלי קופות וחתולות וחולדות הסנאין ואדני שדה וכלב הים מה אית להון הנייה מניהון או חד אמכותי או חד מעקוצי מה הנייה או חד פלקא או חד פדעה וכן המסקל מתוך שדהו ונותנו לרשות הרבים מה הנייה אית ליה או חד תוקלא או חד מרמוצי ויש אומרים מרצומי מעשה בחסיד אחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונותנו לרשות הרבים והיה שם חסיד אחד והיה רודפו ואומר לו מפני מה את מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך והיה שוחק עליו ולאחר ימים נצרך החסיד ומכר את שדהו והיה מהלך ב"ה ונתקל אמר לא על חנם אמר לי אותו חסיד נותן לתוך שלך מה יותר לאדם.

¹⁶⁹ עי' קה"ר פ"ו סי' יא: כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ר' הונא בשם ר' אחא דוד אמר דבר אחד ולא פרשו שלמה בנו ושלמה אמר דבר אחד ולא פרשו דוד אביו שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ויעשם כצל כיצד אם תאמר לצלו של כותל יש בו ממש אם לצלו של דקל יש בו ממש בא דוד ופרש (תהלים קמ"ד) ימיו כצל עובר דוד אמר דבר אחד ולא פרשו ופרשו שלמה בנו דוד אמר (שם) אדם להבל דמה לאיזה הבל אם להבל של תנור יש בו ממש אם

פרק ז

(א) טוב שם משמן טוב¹⁷⁰ ויום המות מיום הולדו¹⁷¹: (ב) טוב ללקת אל בית אכל מלקת אל בית משנתה¹⁷² באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו¹⁷³: (ג) טוב בעם משחוק¹⁷⁴

להבל של כירה יש בו ממש בא שלמה ופרש הבל הבלים ד"א כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים אמר ר' פנחס הואיל והבל הם ימיו של אדם ומספר הם וכצל הם מה הנאה יש לו בחיים אלא יתעסקו בדברי תורה שכולן חיים אשר מי יגיד לאדם וגו' אמר שלמה אני אגיד לך מה טוב מכולן טוב שם משמן טוב.

¹⁷⁰ עי' קה"ר פ"ז סי' א: טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד ושם טוב עולה שמן טוב לשעתו ושם טוב לעולם שמן טוב כלה ושם טוב אינו כלה שמן טוב בדמים ושם טוב בחנם שמן טוב נוהג בחיים ושם טוב נוהג בחיים ובמתים שמן טוב בעשירים ושם טוב בעניים ובעשירים שמן טוב מהלך מקיטון לטרקלין ושם טוב הולך מסוף עולם ועד סופו שמן טוב נופל על המת ומבאיש שנא' זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח שם טוב נופל על המתים ואינו מבאיש שנאמר (מ"ב ד) ויעל ויגהר על הילד וגו' שמן טוב נופל על המים ונידוח ושם טוב נופל על המים ואינו נידוח שנאמר (יונה ב) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה שמן טוב נופל על האור ונשרף ושם טוב נופל על האור ואינו נשרף דכתיב (דניאל ג) באדין נפקין וגו' אמר ר' יהודה בר' סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום חיים ויצאו הם שרופין ובעלי שם טוב נכנסו למקום מתים ויצאו חיים נדב ואביהוא נכנסו למקום חיים ומתו חנניה מישאל ועזריה נכנסו לאתון נורא ויצאו חיים לכך נאמר טוב שם משמן טוב וגו'. ועיי"ש סי' ג: אמר ר' שמעון בן יוחאי חביב שם טוב מארון הברית שארון הברית לא הלך אלא שלשה ימים שנאמר (במדבר י') וארון ברית ה' נוסע לפניו ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו מנא לן מדוד שנאמר (ד"ה א' י"ד) ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן את פחדו על כל הגוים חביב שם טוב מכהונה ומלכות שכהונה ומלכות בטלו ושם טוב לא בטל תלמידו דר' אבא ואבא צידוני בשם ר' שמואל בר נחמן אמר חביבה מיתתן של שבטים יותר מבחייהם שבחייהם לא נאמר ששה משמותם ובמיתתן נאמר ששה משמותם אמר ר' יהודה מרים ויוכבד הן הן חיותיהם של ישראל דכתיב (שמות א') שם האחת שפרה ושם השנית פועה שפרה זו יוכבד שהיתה משפרת את הילדים ד"א שפרה ורבה ד"א שפרו ורבו ישראל על ידיה ד"א ששפרו אותן במצות ובמעשים טובים ד"א שפרה לשם שבח שנאמר (איוב כ"ו) ברוחו שמים שפרה פועה זו מרים שהיתה פועה באשה והולד יוצא ד"א פועה שהיתה פועה ובוכה על אחיה משה שהושלך ליאור שנאמר (שמות ב') ותצב אחותו מרחוק ד"א פועה שהופיעה את מעשה אחיה ד"א שפעת בפני פרעה ואמרה לו אוי לך מיום הדין תני שלשה שמות נקראו לאדם הזה אחד שקראו לו אביו ואמו ואחד שקראו לו אחרים ואחד שקרוי לו בספר תולדות ברייתו.

¹⁷¹ עי' ברכות יז ע"א: רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי: סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים. אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו.

ועי' קהלת רבה (פ"ז סי' ד): ר' פנחס אמר אדם חביב בשמו ואינו יודע באיזה מהן, בא שלמה ופרש טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, נולד אדם מונין לו למיתה, מת מונין לו לחיים, נולד אדם הכל שמחין, מת הכל בוכין, ואינו כן, אלא נולד אדם ואין שמחין לו, שאין יודעין באיזה פרק ומעשים יעמוד, אם צדיק ואם רשע אם טוב ואם רע, ומת הם צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום, משל לשני ספינות פורשות לים הגדול, אחת יוצאת מן הלמן ואחת נכנסת ללמן היוצאת מן הלמן הכל שמחין והנכנסת ללמן לא שמחו לה, היה שם פקח אחד אמר להם חילוף הדברים אני רואה זו שהיתה יוצאה מן הלמן לא צריכין לשמוח עמה שאין יודעין באיזה פרק עומדת כמה ימים מזדווגת לה כמה עלעולין הן מזדווגות, ושנכנסת ללמן הכל צריכין לשמוח שנכנסה לשלום, כך מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב בשלום מן העולם הוא ששלמה אמר ויום המות מיום הולדו, את מוצא כשהצדיקים נולדין אין בריה מרגשת וכשמתין הכל מרגישים, כשנולדה מרים לא הרגיש בה בריה וכשמתה נסתלקה הבאר והרגישו הכל, הבאר הודיעה מיתתה, נולד אהרן כהן גדול ולא הרגיש בו בריה וכשמת נסתלקו ענני כבוד הרגישו הכל, הענן הודיע מיתתו, נולד משה רבינו ולא הרגיש בו בריה, וכשמת הרגישו הכל, המן הודיע מיתתו ששבת, נולד יהושע ולא הרגיש בו בריה וכשמת הרגישו הכל שנא' (יהושע כ"ד) ויקברו אותו בגבול וגו' מצפון להר געש וכו'.

¹⁷² עי' קה"ר פ"ז סי' ה: טוב ללכת אל בית אכל מלקת אל בית משתה למה שלב חכמים בבית אבל שכל מי שמתאבל הקדוש ברוך הוא משמחו שנאמר (ישעיה כ"ט) ויספו ענוים בה' שמחה ד"א טוב ללכת אל בית אכל מלקת אל בית משתה מוטב ללכת למדה שיש לה פרעון ממדה שאין לה פרעון מוטב לילך במדה נוהגת בחיים ובמתים ממדה שאינה נוהגת אלא בחיים מוטב לילך במדה נוהגת בעשירים ובעניים ממדה שאינה נוהגת אלא בעשירים מוטב לילך במדה שיש בה פיוס ממדה שאין בה פיוס. ועי' שם סי' ח: א"ר סימון מצינו שהלכו לבית המשתה ולא נתפרשו שמותן לבית האבל ונתפרשו שמותן עוג הלך במשתה אברהם ולא נתפרש שמו שלשת ריעי איוב הלכו

כִּי בָרַע פָּנִים יִיטֵב לֵב: (ד) לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל¹⁷⁵ וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שְׂמֻחָה: (ה) מִזֶּבֶחַ לְשִׁמְעֵי גְעֵרַת חֲכָם¹⁷⁶ מֵאִישׁ שִׁמְעֵי שִׁיר כְּסִילִים: (ו) כִּי כִקּוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר¹⁷⁷ בֶּן שְׂחָק הַכְּסִיל וְגַם זֶה הַבָּל: (ז) כִּי הַעֲשָׂק יְהוֹלֵל חֲכָם¹⁷⁸ וַיֵּאבֵד אֶת לֵב מִתְנַה: (ח) מִזֶּבֶחַ אַחֲרֵית דְּבַר מֵרֵאשִׁיתוֹ¹⁷⁹ מִזֶּבֶחַ רוּחַ מְגִבָּה רוּחַ: (ט) אֶל תִּבְהַל בְּרוּחְךָ לְכַעֵס¹⁸⁰ כִּי כַעַס בְּחִיק וְכֹר.

לבית האבל ונתפרשו שמותן מצינו שהלכו לבית המשתה ולא נדחו מגיהנם והלכו לבית האבל ונדחו מגיהנם עוג היה במשתה אברהם ולא נדחה מגיהנם ואלו שהלכו לבית האבל נדחו מגיהנם וכו'.

¹⁷³ עי' קה"ר פ"ז סי' ט: והחי יתן אל לבו מה ת"ל עביד חסדא דיעבדון לך לוי דילווייך ספוד דיספדונך קבור דיקברונך גמול חסד דתתגמל חסד אמר רבי מנא והחי יתן אל לבו אלו הצדיקים שנותנין מיתתן כנגד לבן ולמה כותשין על הלב מימר דכלה תמן ד"א והחי יתן אל לבו זה חי העולמים שהוא משלם שכר לבר נש על כל פסיעה ופסיעה בגמילות חסדים וכו'.

¹⁷⁴ עי' קה"ר פ"ז סי' י: טוב כעס משחוק אמר שלמה אילו כעס אבא על אדוניה קמעא טוב היה לו משחוק ששחקה עליו מדת הדין למה כי ברוע פנים ייטב לב אלו הרע לו פנים הביאו למוטב אלא (מ"א א) ולא עצבו אביו מימיו וכן אמנון טוב היה לו אם כעס דוד אבא על אמנון קמעא משחוק ששחקה עליו מדת הדין ולמה כי ברוע פנים ייטב לב אלא (ש"ב י"ג) כי אמנון לבדו מת ד"א טוב כעס משחוק טוב היה אילו כעס הקב"ה על דור המבול משחוק ששחקה עליהם מדת הדין שנאמר (איוב כ"א) זרעם נכון לפניו ד"א טוב כעס משחוק טוב שהיה הקב"ה כועס על הסדומים משחוק ששחקה עליהם מדת הדין שנא' (שם) בתייהם שלום מפחד וגו'.

¹⁷⁵ עי' קה"ר פ"ז סי' יא: לב חכמים בבית אבל אמר ר' יצחק משל לאחד שאמר לעבדו צא והבא לי חפץ טוב א"ל ומהיכן אני מוצא חפץ טוב א"ל משתמצא רוב בני אדם הולכין שם חפץ טוב.

¹⁷⁶ עי' קה"ר פ"ז סי' יב: טוב לשמוע גערת חכם אלו הדרשנים מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין שמגביהין קולם בשיר להשמיע את העם דבר אחר טוב לשמוע גערת חכם אלו תוכחות שהוכיח משה רבינו מאיש שומע שיר כסילים אלו ברכות של בלעם הרשע שבהן גבה לבן ונפלו בשטים.

¹⁷⁷ עי' קה"ר פ"ז סי' יג: כי כקול הסירים תחת הסיר ר' לוי בריה דר' זעירא עבד לה נטילת רשות כל העצים כשהן דולקין אין קולן הולך ברם הלין סרייתא כד אינון דולקים קולן הולך מימר און אנן קיסין.

¹⁷⁸ עי' קה"ר פ"ז סי' יד: כי העושק יהולל חכם עסק שתלמידי חכמים עסוקין בו זה עם זה יהולל חכם מערבבין חכמתו ויאבד את לב מתנה אמר ריב"ל פ' הלכות למדתי מיהודה בן פדיה בחרישת הקבר וע"י שהייתי עסוק בצרכי רבים שכחתים איזהו תלמיד חכם ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין אותו הלכה ממשנתו ומשיב עליה. ועי"ש סי' טו: כי העושק יהולל חכם עושק שעשקו דתן ואבירם למשה רבן אבדו חכמתו ממנו ויאבד את לב מתנה מתונה כתיב אלו היה משה מתון היה ניצול אלא שהקניטו והקפידו אותו ואמרו לו (שמות ה') ירא ה' עליכם ולא סבל אלו הוא הקפיד מכעסו ואמר (שם) ומאז באתי אמר לו הקב"ה אני כתבתי עליך שאת חכם ואת מקפיד ואומר לי כך חייך יש לך לידע וליידע טוב אחריתן של בני מראשית שנתתי להם במצרים דכתיב (שם) עתה תראה באותה שעה אמר הקב"ה ווי דמובדין ולא משתכחין אבדתי את אברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחרי ולא מצאתי כיוצא בהן באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע בו דכתיב (שמות ו') וידבר אלהים ואין אלהים אלא מדת הדין ונאמר (שם) ויאמר אליו אני ה' א"ל את ב"ו לא יכולת לסבול אותם אני ה' רחמן בעל הרחמים במדותי ארחם שנאמר (ירמיה מו) אני עשיתי ואני אשא.

¹⁷⁹ עי' קה"ר פ"ז סי' טז: טוב אחרית דבר מראשיתו ר' מאיר הוה יתיב ודריש בבי מדרשא דטבריה והוה אלישע רביה גיז בשוקא ארכיב על סוסיא בשבתא אמרון לרבי מאיר הא אלישע רבך אתי גיז בשבתא בשוקא נפק לגביה אמר ליה במה הויתא עסיק א"ל (איוב מ"ב) וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו אמר ליה ברך שהכפיל לו את ממונו א"ל עקיבא רבך לא הוה אמר כן אלא וה' ברך אחרית איוב מראשיתו בזכות תשובה ומעשים טובים שהיה בידו מראשיתו א"ל ומה את אמרת שוב טוב אחרית דבר מראשיתו א"ל ומה את אמרת ביה א"ל יש לך אדם שהוא קונה סחורה בנערותו והוא מפסיד ובזקנותו הוא משתכר בה ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שמוליד בנים בנערותו והן מתים מוליד בזקנותו והן מתקיימין ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שעושה מעשים רעים בנערותו ובזקנותו עושה מעשים טובים ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו יש לך אדם שהוא למד תורה בנערותו ומשכחה ובזקנותו הוא חוזר עליה הוי טוב אחרית דבר מראשיתו א"ל ר' עקיבא רבך לא כך אמר אלא טוב אחרית דבר כשהוא טוב מראשיתו וכו' [עי' בסוף הספר.] טוב ארך רוח מגבה רוח חד פרסי אתא גבי רב אמר ליה אלפני אוריא אמר ליה אמור אל"ף אמר ליה מאן דיימר דהוא אל"ף ימרון דאינו כן אמור ב"ת אמר ליה מאן אמר דהוא ב"ת גער בו והוציאו בנזיפה אזל לגבי שמואל א"ל אלפני אוריא אמר ליה אמור אל"ף אמר ליה מאן דיימר דהוא אל"ף אמר ליה אמור ב"ת אמר דהוא ב"ת אחדיה באודניה ואמר

בְּסִילִים יְנוּחַ¹⁸¹: (י) אֶל תֹּאמַר מָה הִיָּה שְׁהַיְמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאַלְהָה¹⁸² כִּי לֹא מִחֲכָמָה שְׁאַלְתָּ עַל זֶה: (יא) טוֹבָה חֲכָמָה עִם נַחְלָה¹⁸³ וַיִּתֵּר לְרֹאֵי הַשָּׁמַשׁ: (יב) כִּי בְּצֵל חֲכָמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף¹⁸⁴ וַיִּתְרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה תַּחְיָה בְּעֵלְיָהּ¹⁸⁵: (יג) רֵאָה אֶת מַעֲשֵׂה

אודני אודני אמר ליה שמואל מאן אמר דהוא אודניך אמר ליה כולי עלמא ידעין דהוא אודני א"ל אוף הכא כולי עלמא ידעין דהוא אל"ף ודהוא ב"ת מיד נשתתק הפרסי וקביל עלוי הוי טוב אך רוח מגבה רוח טובה היא האריכה שהאריך שמואל עם הפרסי מהקפדה שהקפיד עליה רב אילולי כן חזר הפרסי לסיאורו וקרא עליו טוב אך רוח ועוד עקילס הגר שאל לר' אליעזר אמר לו הרי חיבה שחיבב הקדוש ברוך הוא את הגר בלחם ובשמלה בלבד שנאמר (דברים י') ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כמה טווסין וכמה פסיונין אית לי ואפילו עבדי לא משגיחין עליהון אמר ליה וכי קלה היא בעיניך דבר שבקש בו אבינו יעקב מתחלה שנאמר (בראשית כ"ח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש דבר קל הוא אתא לגבי ר' יהושע ושאל ליה כך אמר לו גר שנתגייר לשם שמים זכה ומשיאין מבנותיו לכהונה לחם זו לחם הפנים ובגד אלו בגדי כהונה צמצמו בדברים אמרו לו תלמידיו וכי קלה היא בעיניך דבר שנחבט בו הזקן שנאמר (שם) ונתן לי לחם ולמה את מושיטו בקנה התחיל מפייסו בדברים לחם זו התורה שנאמר (משלי ט') לכו לחמו בלחמי ובגד זה הכבוד שנאמר (שם ח) בי מלכים ימלוכו הוי טוב אך רוח טובה היא האריכה שהאריך רבי יהושע עם עקילס הגר מהקפדה שהקפיד בו רבי אליעזר שאילולי כן חזר לסיאורו וקרא עליו טוב אך רוח מגבה רוח.

¹⁸⁰ עי' דב"ר (פ"ג סי' יד): ד"א פסל לך זש"ה (קהלת ז) אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח ומי היה זה שכעס זה משה שנאמר (שמות לב) ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות אמר לו הקדוש ברוך הוא הא משה אתה מפיג חמתך בלוחות הברית מבקש את שאפיג את חמתי ואת רואה שאין העולם יכול לעמוד אפילו שעה אחת אמר לו ומה יש לי לעשות אמר לו לתת עליך קטריקי את שברת אותן ואת מחליף אותן הה"ד פסל לך שני לוחות אבנים.

עי' קה"ר פ"ז סי' יז: אל תבהל ברוחך לכעוס א"ר יודן הכמה דמעזילא עזיל על פלכתיה כן סליק ליה בפלכתיה הוא נסיב היך מה דקימקומא גליש על גיסיה שפיך כל דרקק לעיל על אפוי נפל.

¹⁸¹ עי' נדרים כב ע"ב: אמר רבה בר רב הונא: כל הכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו, שנאמר: רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו. ר' ירמיה מדיפתי אמר: משכח תלמודו ומוסיף טיפשות, שנאמר: כי כעס בחיק כסילים ינוח, וכתב: וכסיל יפרוש אולת. ועי' שמ"ר (פ"ט סי' ח): ויחזק לב פרעה, ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה, כועס הוא מה הכבד כועס אף לבו של זה נעשה כבד, אינו מבין כסיל הוא (קהלת ז) כי כעס בחיק כסילים ינוח, במה מייסרים את הכסיל במטה, שנאמר (משלי כו) ושבת לגו כסילים, אף משה ייסר פרעה במטה שנאמר והמטה אשר נהפך לנחש וגו'.

¹⁸² עי' ר"ה כה ע"ב: אפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור [שופט שהוא כשר ומוחזק באותם הימים היה קרוב ונתרחק כשר – ספרי שופטים קנג] הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו. הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה. עי' לעיל הערה 4. ועי' מדרש שמואל (פ"טו סי' ב): אמר רבי שמעון בן לקיש אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה, אל תאמר אלו היה רבי זעירא קיים הייתי למד תורה [לפניו], אלו היה רבי טרפון קיים הייתי למד תורה [לפניו], אין לך אלא חכם שבדורך.

¹⁸³ עי' קה"ר פ"ז סי' יח: טובה חכמה עם נחלה טובה חכמה כשהיא נחלה ד"א טובה חכמה כשיש עמה נחלה דתנינן תמן באבות רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו' ד"א טובה חכמה טובה חכמתו של משה שנאמר (משלי ל') עיר גבורים עלה חכם עם נחלה שהנחיל תורתו לישראל ד"א טובה חכמה זו חכמתו של בצלאל שהנחיל ארון לישראל ובשעה שאמר לו משה עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו בצלאל משה רבינו מביאין את הכלים ומעמידין אותם באויר בתחלה יעשה המשכן ואחר כך יעשה הארון אמר לו משה שמא בצל אל היית יושב וידעת בתחלה (שמות כ"ה) ועשו ארון ואחר כך ואת המשכן תעשה הוי טובה חכמה עם נחלה טובה חכמה של בצלאל עם נחלה שהנחיל את הארץ ויותר לרואי השמש ד"א טובה חכמה של יהושע עם נחלה שהנחיל את הארץ ויותר לרואי השמש ד"א טובה חכמה של אדם הראשון, עם נחלה שהנחיל עולם לבניו, ויותר לרואי השמש תפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה וגו'.

¹⁸⁴ עי' פסחים נג ע"ב: אמר רבי יוחנן: כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף. עי' קה"ר פ"ז סי' יח: ר' הונא אמר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בעלי תורה, מאי טעמא כי בצל החכמה בצל הכסף, שלש מאות נזירין עלו להקריב תשע מאות קורבנין בימי שמעון בן שטח, מאה וחמשים מצא להם פתח ומאה וחמשים לא מצא להם פתח, סליק שמעון בן שטח לגבי ינאי מלכא אמר ליה ש' נזירין

הַאֱלֹהִים¹⁸⁶ כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְתוּ: (יד) בַּיּוֹם טוֹבָה הָיָה בְּטוֹב¹⁸⁷ וּבַיּוֹם רָעָה רָאָה
גַּם אֶת זֶה לְעֵמֶת זֶה עָשָׂה הַאֱלֹהִים¹⁸⁸ עַל דְּבַרְתָּ שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוֹמָה: (טו) אֶת

סלקין בעיין למקרבא תת"ק קורבנין ולית להון, אלא הב את פלגא מן דידך, ואנא פלגא מן דידי ויזלון ויקרבון, יהב להון ינאי פלגא ואזלון וקרבון, אתון אמרין לישן דביש לינאי מלכא על שמעון בן שטח, אמרין לינאי מלכא תהוי ידיע כל מה דאקריבניון מן דידך הוה, ברם שמעון בן שטח לא יהב כלום מן דידיה, שמעיניה וכעס על שמעון בן שטח ושמע דתורה דינאי מלכא, מן דאכלין אמרין לינאי תמן בר נש רברבין מן מלכותא דפרס הוון יתבין על פתוריה דינאי מלכא, מן דאכלין אמרין לינאי מרי מלכא נהירין אנן דהוה הכא חד סב והוה אמר לן מילי דאורייתא, אמר לשלמתו אחתיה אינתתיה דינאי שלחי ואייתי, א"ל הב לי מילא ושלח ליה עזקתך והוא אתי, יהב לה מילא ואתא, מן דאתא יתיב ליה בין מלכא למלכתא, א"ל למה ערקת א"ל שמעית דאת כעיס עלי, וצרת לי בגינך דלא תקטלנני וערקית, והדין קרייה קיימת דכתיב (ישעיה כ) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, א"ל ולמה אפליית בי, א"ל ח"ו לא אפליית בך, אלא את מן ממונך ואנא מן אורייתי, דכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף.

¹⁸⁵ עיי"ש: תנינן כרשב"ג, ג' בליוטין היו בירושלים, בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע וכל חד וחד היה יכול לספק ולפרנס למדינה עשר שנים, והיה שם בן בטיח בן אחותו של ר' יוחנן בן זכאי והיה ממונה על האוצרות ראש קסרין שבירושלים, ועמד ושרף את האוצרות, שמע ר' יוחנן בן זכאי אמר ווי, אזלין ואמרון לבן בטיח חביבך אמר ווי ווי, שלח ואייתיתיה, א"ל למה את אמרת ווי, א"ל לא אמרית ווי אלא זה אמרית שכל זמן שהאוצרות יקרין קיימין לא יהבין גרמיהון למעבד קרבא, בין ווי לזה נמלט רבי יוחנן, וקרון עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, ומעשה בר' יוחנן שאחזו בולמוס והלך לאימוניס, וישב לו למזרחה של תאנה ונתרפא, אמרין ליה הדא מנא לך, אמר לון מן דוד דכתיב (שמואל א' ל') ויתנו לו פלח דבלה, וקרון עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, ר' יוסי בר יאסין הוה אתי באלפא ואתי מן טרסיס ואמר ליה טליא אנא צריך למיחת, אמר ליה לא תיחות לימא דימא סכנתא, א"ל בעי אנא למיקרי ק"ש, א"ל קרי, א"ל בעי אנא למיכל א"ל אכול, כיון דאתון ללמן, א"ל אסור אתה עד שתטבול, וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, ר' מאיר הוה מתבעי למלכותא וערק עבר על חנותא דארמיין, ואשכח יתהון יתיבין אכלון מן ההוא מינא, חמון יתיה אמרין הוה הוא, לית הוה הוא, אמרין אם הוה הוא, אנן כרזין ליה אין אתי אכיל עמן והוה צבע חדא אצבעותיה בדמה דחזיר, ויהב אצבעותיה אוחרי בפומיה, טמש הא ומתק הא, אמרין דין לדין אילו הוה ר' מאיר לא הוה עביד כן שבקוניה וערק, וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, ר' הוה דמיך בציפורין ואמרין ציפוראי כל דאתא ואמר דמך ר' אנן קטלין ליה, אזל בר קפרא ועלל בכוותא ואדיק ליה ורישיה מיכרך, ומניה בזיעין אמר אחינו בני ידעיה שמעוני שמעוני, אראלים ומצוקים אחזו ידן בלוחות הברית, גברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות, אמרין ליה דמך רבי, ואמר להו אתון אמריתון אנא לא אמינא, ולמה לא אמר דכתיב (משלי י') ומוציא דבה הוא כסיל קרעון מניהון עד דאזל קליה דקריעה עד גופתתא מהלך שלשה מילין וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, ר' נחמיה בשם ר' מנא מעשה נסים נעשו באותו היום, ע"ש היה ואיתכנשין כל קרייתא להספידא דרבי, אשרוניה בתמני עשר כנישתא ואובלוניה לבית שערים ותלא לון יומא עד דמטא כל חד וחד מישראל לביתו ומדליק לו את הנר, וצולה לו דג וממלא לו חבית מים, עד שעשה האחרון שבהן שקעה החמה וקרא הגבר שרון מצוקין אמרין ווי דחללינן שבתא, יצתה בת קול ואמרה כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי מזומן לחיי העולם הבא בר מן קצרה דהוה תמן ולא אתא, כיון דשמע כן סלק וטלק גרמיה מן איגרא ונפל ומת, יצתה בת קול ואמרה אף לאגרא קצרא מזומן לחיי העולם הבא.

¹⁸⁶ עיי"ש קה"ר פ"ז סי' ט: ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עושה אתה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך ולא עוד שאת גורם מיתה לאותו צדיק משל משה רבינו למה"ד לאשה עוברה שהיתה חבושה בבית האסורים ילדה שם בן גדלה שם ומתה שם לימים עבר המלך על פתח האסורים כשהמלך עובר התחיל אותו הבן צווח ואומר אדני המלך כאן נולדתי כאן גדלתי באיזה חטא אני נתון כאן איני יודע אמר לו בחטא של אמך כך במשה כמו שכתוב הן האדם היה כאחד כתיב הן קרבו ימך למות. ועיי' תנחומא (קדושים סימן טו): מי משהרס סדום ועמורה והפכה מי בנאה, אין בריה יכולה לעמוד על מעשיו, שנאמר ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עושה (קהלת ז יג).

¹⁸⁷ עיי"ש קה"ר פ"ז סי' כ: ביום טובה היה בטוב אם נזדמן לך יום טוב תהא עושה אותו מיד וביום רעה ראה ראה איך לעשות תשובה שתנצל מדינה של גיהנם. עיי"ש סי' כא: ר' תנחום בר חייה פתר קרייא בעניים ובעשירים ביום טובתו של חברך שמח עמו וביום רעה ראה ראה היאך לפרנס את העניים שתקבל עליהם שכר כך היה ר' תנחום עושה אם היה למוד ליקח ליטרא של בשר היה לוקח שתיים אחד חלקו ואחד לעניים שתיים אגודות של ירק אחת לו ואחת לעניים גם את זה לעומת זה אלו עניים ועשירים כדי שיזכו אלו באלו. ועיי"ש סי' כב: רבי אחא פתר קרייא בתורה

הכל ראתי בימי הכלי¹⁸⁹ יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו: (טז) אל תהי צדיק הרבה¹⁹⁰ ואל תתחכם יותר למה תשומם: (יז) אל תרשע הרבה¹⁹¹ ואל תהי סכל למה תמות בלא עתה: (יח) טוב אשר תאחו בזה¹⁹² ונמ מזה אל תנח את ידך כי ירא אלהים יצא את כלם¹⁹³: (יט) ההקמה תעז להכם¹⁹⁴ מעשרה שלימים אשר היו בעיר: (כ)

בשמחתה תשמח וביום רעה ראה תהיה מן הרואים שכתוב בהם (ישעיה ס"ו) ויצאו וראו בפגרי האנשים ולא מן הנראים שכתוב בהם (שם) כי תולעתם לא תמות גם את זה לעומת זה זה גיהנם וגן עדן כמה ביניהם טפח ר' יוחנן אמר כותל ורבנן אמרי שתיהן שוות כדי שיהיו מציצות זו מזו ר' לוי פתר קרייא בימים טובים שנתתי לך תהא שמח ומשמח להקב"ה בקרבנות אם תבא שנה בלא בצורת נפק לכרמך חמי וחדי חמי את לזיתך וחדי חמי אמר הקב"ה לא בראתי פרקליט טוב לגשמים כיום שמיני עצרת הדא הוא דכתיב (במדבר כ"ט) ביום השמיני עצרת.

¹⁸⁸ עי' חגיגה טו ע"א: שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, אמר ליה: מאי דכתיב גם את זה לעמת זה עשה האלהים. אמר לו: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא ברא כנגדו, ברא הרים ברא גבעות, ברא ימים ברא נהרות. אמר לו: רבי עקיבא רבך לא אמר כך, אלא: ברא צדיקים ברא רשעים, ברא גן עדן ברא גיהנם. כל אחד ואחד יש לו שני חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם.

¹⁸⁹ עי' קה"ר פ"ז סי' כג: את הכל ראיתי בימי הבלי שאלו את שמואל הקטן מהו דכתיב יש צדיק אובד בצדקו אמר להם גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהצדיק עתיד לבא לידי מייט אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו שנאמר יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו כל זמן שאדם חי הקב"ה מצפה לו לתשובה מת אבדה תקותו שנאמר (משלי י"א) במות אדם רשע תאבד תקוה לכת אחת לסטין שהיתה חבושה בבית האסורין חתר אחד מהן חתירה אחת וברחו כולן נשתייר שם אחד מהן ולא ברח כיון שבא השלטון התחיל לחבטו במקל א"ל ביש גאד וטמיע מזלא חתירתא קומך לא הות עריק כך לעתיד לבא הקב"ה אומר לרשעים התשובה לפניכם ולא שבתם אלא (איוב י"א) ועיני רשעים תכלינה ומפני שלשה דברים אמר ר' יאשיה הקב"ה מאריך פנים עם הרשעים בעוה"ז שמא יעשו תשובה או יעשו מצות שישלם להם הקב"ה שכרן בעוה"ז או שמא יצאו מהן בנים צדיקים שכן מצינו האריך פנים לאחז ויצא ממנו חזקיה עם אמון יצא ממנו יאשיהו שמעי יצא ממנו מרדכי.

¹⁹⁰ עי' במדבר רבה (פכ"א סי' ה): צרור את המדינים אף על פי שכתבתי כי תקרב אל עיר להלחם אליה [עליה] וקראת אליה לשלום לאלו לא תעשו כן לא תדרוש שלומם וטובתם, את מוצא במי שבא עמהם במדת רחמים לסוף בא לידי בזיון מלחמות וצרור, ואיזה זה דוד (שמואל ב' י) ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה תעבור על דברי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמם גמילות חסד (קהלת ז) אל תהי צדיק הרבה שלא יהא אדם מוותר על התורה וזה שולח לנחם בני עמון ולעשות עמו חסד סוף בא לידי בזיון (ש"ב י) ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם ובא לידי מלחמה עם ארם נהרים ומלכי צובה ומלכי מעכה ועם בני עמון ד' אומות וכתוב (שם) וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה וגו' מי גרם לדוד כך שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקדוש ברוך הוא לא תדרוש שלומם לכך כתיב צרור את וגו'. ועי' יומא כב ע"ב וקה"ר פ"ז סי' כד: אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך מדבר בשאול דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויבא שאול עד עיר עמלק וגו' ר' הונא ור' בנייה אומר התחיל מדיין הוא כנגד בוראו ואמר כך אמר הקב"ה לך והכית את עמלק אם אנשים חטאו הנשים מה חטאו והטף מה חטאו והבקר ושור וחמור מה חטאו יצאת בת קול ואמרה אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך ורבנן אמרי התחיל מדיין כנגד עגלה ערופה ואומר אמר הכתוב (דברים כ"א) וערפו שם את העגלה בנחל הוא הורג והיא נערפת אם אדם חטא בהמה מה חטאה יצאת בת קול ואמרה אל תהי צדיק הרבה רשב"ל אומר כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שנעשה אכזרי במקום רחמן ומניין שנעשה אכזרי במקום רחמן שנאמר (שמואל א' כ"ב) ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ולא תהא נוב כזרעו של עמלק ורבנן אמרין כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שמדת הדין פוגעת בו שנאמר (שם י"א) ומת שאול ושלשת בניו.

¹⁹¹ עי' שבת לא ע"ב: דרש רב עולא: מאי דכתיב אל תרשע הרבה וגו', הרבה הוא דלא לירשע, הא מעט לירשע. אלא: מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף. עי' קה"ר פ"ז סי' כה: אל תרשע הרבה א"ר ברכיה וציבחר שרי אלא דלא תימר מן דהדה בחמה כלה בחמה.

¹⁹² עי' קה"ר פ"ז סי' כו: טוב אשר תאחוז בזה זה מקרא וגם מזה אל תנח ידך זה משנה כי ירא אלהים יצא את כולם כגון רבי אבהו דקיסרין.

¹⁹³ עי' מסכת כלה רבתי (פ"ג ה"ג): הוי כאסקופא התחתונה, מה הבית הזה, אם אין לה אסקופא נראית כחורבה, אף את צריך למיהוי בך ענוה, ואפילו את משלם לכל המדות, אין אין בך ענוה, אתה חסר, דהרי אמרין בני אינשא, מה גברא רבה פלוני, אלולי גאוה, ולמה כן, אלא כי ירא אלהים

כִּי אָדָם אֵין צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא¹⁹⁵: (כא) גַּם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְבְּרוּ
 אֶל תִּתֵּן לְבָבְךָ אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עֲבָדֶיךָ מִקְּלָלֶיךָ: (כב) כִּי גַם פְּעָמִים רַבּוֹת יִדְעֶה לְבָבְךָ אֲשֶׁר
 גַּם אֶת (וְאֵתָהּ) קָלַלְתָּ אַחֲרֵיהֶם: (כג) כָּל זֶה נִסִּיתִי בַחֲכָמָה¹⁹⁶ אֲמַרְתִּי אַחֲכָמָה וְהִיא רַחוּקָה

יצא את כולם. רבא אמר כשם שהאסקופה זו היא מכוונת דלתות לנעול ולפתוח, כך הענוה היא סייג לחכמה.

¹⁹⁴ עי' קה"ר פ"ז סי' כז: החכמה תעוז לחכם זה הקב"ה שנאמר (איוב ט') חכם לבב ואמיץ כח מעשרה שליטים אשר היו בעיר מעשרה מאמרות שנברא בהן העולם ד"א החכמה תעוז לחכם זה אדם הראשון דכתיב (יחזקאל כ"ח) אתה חותם תכנית מעשרה שליטים אשר היו בעיר אלו עשרה דברים שמשמשין את הנפש ואלו הן הוושט למזון קנה לקול כבד לחמה מרה לקנאה הריאה מששתן המסס לטחון טחול לשחוק כליות יועצות לב מבין לשון גומר. ועיי"ש סי' כח: ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים אשר היו בעיר מעשרה דורות שמאדם ועד נח שמכולן לא נדבר אלא עמו ד"א החכמה תעוז לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות מנח ועד אברהם לא בחר הקב"ה מכולן ולא כרת עמהם ברית אלא עמו שנאמר (בראשית ט"ו) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית ד"א החכמה תעוז לחכם זה יעקב מעשרה שליטים מעשרת שבטים שירדו למצרים ועלו ולא ידעו שיוסף קיים ויעקב היה יודע שנאמר (שם מ"ב) וירא יעקב כי יש שבר במצרים היה יודע שברו במצרים: ועיי"ש סי' כט: ד"א החכמה תעוז לחכם זה משה מעשרה שליטים מעשרה דברים שמשמשין את הגוף שכבשן משה ואלו הן מן פומא לוושטא ומן וושטא להמסיסא ומהמסיסא לקיבתא ומקיבתא לאיסטומכא ומאיסטומכא לכרוכא קטינא ומכרוכא קטינא לבית כסא ומבית כסא לבנת מעיא ומבנת מעיא לכרוכא עביא ומכרוכא עביא לסני דיבא ומסני דיבא לפטרוכא ומפטרוכא לעיזקתא ומעיזקתא לברא ומכולן לא נצרך משה לא להכניס ולא להוציא שנאמר (שמות ל"ד) ויהי שם עם ה' ד"א החכמה תעוז לחכם אלו ישראל שנאמר (דברים ד') רק עם חכם ונבון מעשרה שליטים שמשמשין את הנפש ואלו הן הוושט למזון קנה לקול כבד לחמה מרה לקנאה הריאה מששתן המסס לטחון טחול לשחוק כליות יועצות לב מבין לשון גומר: ועיי"ש סי' ל: ד"א החכמה תעוז לחכם זה דוד מעשרה שליטים מעשרה זקנים שאמרו בספר תהלים ואלו הן אדם הראשון ואברהם ומשה ודוד ושלמה על אילין חמשה לא איתפלגין אילין חמשה אחרנייתא מאן אינון רב ור' יוחנן רב אמר אסף הימן וידותון ושלשה בני קרח אחד ועזרא ור' יוחנן אמר הוא אסף דהכא הוא אסף דתמן אלא ע"י שהיה בן תורה זכה לומר שירה עם אחיו וזכה לומר שירה בפני עצמו על דעת רב אסף אחר הוא שנאמר (ד"ה א' כ"ה) על יד אסף הנבא על ידי המלך רב ור' יוחנן רב אמר לידותון ממש ר' יוחנן אמר לידותון הנבא על הדתין ועל הדינין שעברו עליו ועל ישראל ר' הונא בשם ר' אחא אע"פ שעשרה בני אדם אמרו ספר תהלים מכלהון לא נאמר על שמותם אלא ע"י דוד מלך ישראל משלו משל למה"ד לחבורה של אנשים המבקשת לומר הימנון למלך אמר להם המלך כלכם נעימים כלכם חסידים כולכם משובחין לומר הימנון לפני אלא איש פלוני יאמר ע"י כלכם למה שקולו ערב כך בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר תהלים אמר להם הקב"ה כלכם נעימים וחסידים ומשובחין לומר הימנון לפני אלא דוד יאמר ע"י כלכם למה שקולו ערב הדא הוא דכתיב (שמואל ב' כ"ג) ונעים זמירות ישראל.

¹⁹⁵ עי' קה"ר פ"ז סי' לא: כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא אמר ר' יודן וכי יש אדם צדיק וחוטא אלא אלו גבאי צדקה ומחלקי צדקה שראוי שלא כראוי ושלא כראוי נותנין כראוי ולא יחטא היך כמד"א (שופטים ט') קולע באבן אל השערה ולא יחטיא. ועי' סנהדרין מו ע"ב: ואי אמרת [הקבורה] משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי. אין, דכתיב אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ועי' שם קא ע"א: תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קא עמוד א
 אמר רבה בר בר חנה: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן, חמה עזה יש בעולם. התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: למה אתה משחק. אמר להן: וכי מפני מה אתם בוכים. אמרו לו: אפשר ספר תורה שרוי בצער, ולא נבכה. אמר להן: לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מביאש, ואין דובשנו מדביש, אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו. ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח. אמר לו: עקיבא, כלום חיסרתי מן התורה כולה. אמר לו: לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ועי' מדרש תהלים (מזמור טז): לקדושים אשר בארץ המה, שאין הקדוש ברוך הוא קורא לצדיק קדוש עד שינתן בארץ, למה שיצר הרע מיצר לו, ואין מאמין בו בעולם הזה עד יום מותו, וכן אמר שלמה כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ), לפיכך אינו קוראו קדוש עד שינתן בארץ, לכך נאמר לקדושים אשר בארץ.

¹⁹⁶ עי' קה"ר פ"ז סי' לב: כל זה נסיתי בחכמה כתיב (מלכים א' ד') ויתן אלהים חכמה לשלמה רבנן ור' לוי רבנן אמרי כחול מהו כחול ניתן לו חכמה כנגד כל ישראל ור' לוי אמר מה החול הזה גדר לים כך היתה חכמה גדר לשלמה מתלא אמר דעת חסרת מה קנית דעת קנית מה חסרת.

מִמְנֵי¹⁹⁷: (כד) רְחוּק מֵה שְׁהִיָּה וְעִמּוֹק עִמּוֹק מִי יִמְצְאוּנוּ: (כה) סְבוּתֵי אֲנִי וְלִבִּי לְדַעַת וְלִתּוֹר וּבְקִישׁ חֲכָמָה וְחֻשְׁבוֹן וְלְדַעַת רִשְׁע בְּסֵל וְהַסְכְּלוֹת הַוִּלְלוֹת: (כו) וּמוֹצֵא אֲנִי מֵר מְמוֹת אֶת הָאִשָּׁה¹⁹⁸ אֲשֶׁר הִיא מְצוּדִים וְחֲרָמִים לְבָה¹⁹⁹ אֲסוּרִים יְדִיהָ טוֹב לְפָנַי הָאֱלֹהִים יִמְלֹט מִמְנָה וְחוּטָא יִלְכַד בָּהּ: (כז) רָאָה זֶה מְצֵאתִי אֶמְרָה קִהְלֵת אַחַת לְאַחַת לְמֵצֵא חֻשְׁבוֹן²⁰⁰: (כח) אֲשֶׁר עוֹד בְּקִשָּׁה נִפְשִׁי וְלֹא מְצֵאתִי²⁰¹ אָדָם אֶחָד מֵאֵלֶּף מְצֵאתִי וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מְצֵאתִי: (כט) לְבַד רָאָה זֶה מְצֵאתִי²⁰² אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה בְּקִשׁוֹ חֻשְׁבוֹת רַבִּים:

- מאיר המקרא -

¹⁹⁷ עי' יומא יד ע"א: הכא [פרה אדמה] קל וחומר הוא; אם על הטמא טהור על הטהור לא כל שכן. ורבי עקיבא היינו דקאמר שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ורבנן: ההוא למזה ולמזין עליו טהור, ונוגע בהן טמא. ועי' קה"ר (פ"ז סי' ד): אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופשפשתי ופרשה של פרה אדומה חקרת, כיון שהייתי יגע בה ודורש וחוקר בה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני.

¹⁹⁸ עי' קה"ר פ"ז סי' לו: ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' רבנן אמרי ע"י שהיא תובעת בידו דברים שאינו יכול לעמוד בהן סוף שהיא ממיטה אותו מיתה מרה עובדא הוה בחד בר נש דהוה ליה מגיר ליסטטים והוה נפיק ומקפח בליליא וזיין בניה ובנתיה ביממא אמרה ליה אנתתיה דהווא בר נש מה ביש גדא דההיא איתתא דאידיבקות לך אמרה ליה לית את חמי בנוי דפלן מגרן היך אכלון ושתון אמר לה את בעי אעביד מה איהו עביד א"ל ומה אית ביה א"ל אייזיל פייסיה עמי דאנא אזיל עימיה אזלון ופייסוניה ונסב יתיה עימיה נפק בההוא ליליא נפק ליסטאה ותקין תזקיטא בתריהון דין דהוה חכים שביליא ערק ואישתיזב ודין לא הוה חכים שביליא איתצייד ואיצטלב וקרון עלוי לקיש לסטים בכיר לצלובים.

עי' קה"ר פ"ז סי' לז: ג' דברים קשין לגוף מכת הלב קשה לגוף מכת חולי מעים קשה לגוף ממכת הלב וחסרון כיס קשה מכולן א"ר יהודה ארבעה עשר דברים קשין זה מזה וכולן מתגאין זה מזה תהום קשה והארץ מתגאה עליו שהוא כבוש עליה הארץ קשה וההרים קשין מתגאין עליה ההר קשה והברזל מתגאה עליו ושוברו ברזל קשה והאש מפעפעתו האש קשה והמים מתגאין ומכבין אותה המים קשים עננים סובלין אותן עננים קשין הרוח מפזרתן הרוח קשה והכותל מתגאה ועומד בו כותל קשה אדם מתגאה וסותרו אדם קשה וצרה מחלחלתו צרה קשה והיין מתגאה ומשכחה יין קשה והשינה מפיתו שינה קשה וחולי מתגאה ומטלטלה חולי קשה ומלאך המות מתגאה ונוטל את נפשו ואשה רעה קשה מכולן.

¹⁹⁹ עי' קה"ר פ"ז סי' לח: אשר היא מצודים וחרמים שהיא צדה בים וביבשה אסורים ידיה א"ר אלעזר אילולי שכתב בה אסורים ידיה היתה אוחזת באדם בשוק ואומרת בא והזקק לי לכלבה נושכת שאחזה בעליה בשלשלת אע"פ שהיא קשורה אוחזה באדם בשוק בבגדיו כך אילולי שכתב בה אסורים ידיה היתה חוטפת באדם בשוק ראה מה כתיב (בראשית ל"ט) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי טוב לפני האלהים ימלט ממנה זה יוסף וחוטא ילכד בה זה פוטיפר דבר אחר טוב זה פנחס וחוטא זה זמרי דבר אחר טוב זה פלטי וחוטא זה אמנון ר' איסי דקיסרין פתר קרייה במינות טוב זה ר' אלעזר וחוטא זה יעקב איש כפר גבוריא ד"א טוב זה אלעזר בן דמא וחוטא זה יעקב איש כפר סאמא ד"א טוב זה חנניא בן אחי ר' יהושע וחוטא אלו בני כפר נחום ד"א טוב זה יהודה בן נקוסא וחוטא אלו המינים ד"א טוב זה ר' נתן וחוטא זה תלמידו ד"א טוב זה ר' אליעזר ורבי יהושע וחוטא זה אלישע.

²⁰⁰ עי' קה"ר פ"ז סי' לט: ראה זה מצאתי אמרה קהלת ולהלן הוא אומר אמר קהלת א"ר ירמיה זה רוח הקדש פעמים משיח בלשון זכר ופעמים משיח בלשון נקבה אחת למצוא חשבון א"ר יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא חייב עליה מיתה לשמים במה נתכפר לו מת שורו אבדה תרנגולתו נשברה צלוחיתו נכשל באצבעו הקטנה ויצא ממנה טיפת דם מקצת הנפש ככל הנפש שנאמר אחת לאחת למצא חשבון חדא מערערא חדא והחשבון מתמצה כמה הוא מיצוי החשבון ר' פנחס אמר עד אחת.

²⁰¹ עי' קה"ר פ"ז סי' מ: אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצאין מהן ק' למשנה יוצאין מהן עשרה לתלמוד יוצא מהם אחד להוראה הדא הוא דכתיב אדם אחד מאלף מצאתי ד"א אדם זה אברהם ואשה בכל אלה לא מצאתי זו שרה ד"א אדם זה עמרם ואשה זו יוכבד ד"א אדם זה משה ואשה אלו נשי המדבר ד"א אדם זה משה שבא לאלף דור ואשה זו היא התורה שנתנה לאלף דור הדא הוא דכתיב (תהלים ק"ה) דבר צוה לאלף דור מלמד שצפה הקב"ה בכל הקנקנים ולא מצא קנקן זפות מקנקנו של משה שפשט ידו וקבל את התורה.

²⁰² עי' קה"ר פ"ז סי' מא: לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר ישר היה שנאמר אשר עשה האלהים את האדם ישר וכתוב (בראשית ג') הן האדם היה כאחד ממנו כאחד ממלאכי השרת וכיון שנעשו שנים והמה בקשו חשבונות רבים.

(א) מִי כִּהְחַכְמָם²⁰³ וּמִי יוֹדַע פֶּשֶׁר דְּבַר חֲכַמַת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו וְעַז פָּנָיו יִשְׁנָא: (ב) אֲנִי פִי מֶלֶךְ שְׁמוֹר²⁰⁴ וְעַל דְּבַרְת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים: (ג) אֵל תְּבַהֵל מִפְּנֵי תַלְךְ²⁰⁵ אֵל תַּעֲמֹד בְּדַבַּר רַע כִּי כָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה: (ד) בְּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שְׁלֹטוֹן²⁰⁶ וּמִי יֹאמֵר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה: (ה)

- מאיר המקרא -

²⁰³ עי' קה"ר פ"ח סי' א: מי כהחכם זה הקב"ה דכתיב ביה (איוב ט') חכם לבב ואמיץ כח ומי יודע פשר דבר שפשר תורה למשה חכמת אדם תאיר פניו אמר ר' שמעון גדול כח הנביאים שהן מדמין את הצורה ליוצרה דכתיב (דניאל ח') ואשמע קול אדם בין אולי א"ר יודן אית לן קרייה דנהיר מיניה דכתיב (יחזקאל א') ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה ועז פניו ישנא שהוא משתנה ממדת הדין למדת רחמים על ישראל. ועיי"ש סי' ב: ד"א מי כהחכם זה אדם הראשון דכתיב ביה (שם כ"ח) אתה חותם תכנית ומי יודע פשר דבר שפרש שמות לכל חכמת אדם תאיר פניו יופיו יאיר פניו א"ר לוי תפוח עקיבו של אדם הראשון מכה גלגל חמה ואל תתמה בנוהג שבעולם אדם עושה לו שני דסקרין שלמין אחד לו ואחד לבן ביתו של מי הוא עושה נאה לא שלו כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה לתשמישו של אדם הראשון לא הוא בדין שתפוח עקיבו של אדם הראשון מכה גלגל חמה ומה אם תפוח עקיבו כך קלסתר פניו על אחת כמה וכמה ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא שלש עשרה חופות קשר להם הקב"ה בגן עדן הוא דכתיב (יחזקאל כ"ח) בעדן גן אלהים היית וגו' ר"ל אמר אחת עשרה ורבנן אמרי עשר ולא פליגי מ"ד שלש עשרה עבד כל אבן יקרה מסוכתך תלת ומ"ד אחת עשרה עבד להון חדא ומ"ד עשר לא עבד חד מנהון ואחר כל השבח הזה כי עפר אתה ועז פניו ישנא כשאמר לו הקב"ה המן העץ ואף הקב"ה שינה עז פניו וטרדו מגן עדן. ועיי"ש סי' ג: ד"א מי כהחכם אלו ישראל דכתיב בהון (דברים ד') רק עם חכם ונבון ומי יודע פשר דבר שהיו יודעין לדרוש את התורה לארבעים ותשע פנים טהור וכנגדן טמא את מוצא כשעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נעשה ונשמע ניתן עליהם מזיו שכינה של מעלן וכיון שחטאו נעשו שונאים להקדוש ברוך הוא דכתיב ועז פניו ישנא ואף הקדוש ברוך הוא שינה עליהם את הדברים דכתיב (תהלים פ"ב) אכן כאדם תמותון. ועיי"ש סי' ד: דבר אחר מי כהחכם זה תלמיד חכם מי יודע פשר דבר שהוא יודע לפרש משנתו חכמת אדם בשעה שהוא נשאל ומשיב ועז פניו ישנא בשעה שהוא נשאל ואינו יודע להשיב וגו'. ועיי"ש סי' ה: דבר אחר מי כהחכם זה משה דכתיב ביה עיר גבורים עלה חכם ומי יודע פשר דבר שפשר תורה לישראל וכו'.

²⁰⁴ עי' קה"ר פ"ח סי' ו: אני פי מלך שמר א"ר לוי אני פי ממ"ה הקב"ה אשמור אותו הפה שאמר (שמות כ') אנכי ה' אלהיך ועל דברת לא יהיה לך שבועת לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא.

²⁰⁵ עי' קה"ר פ"ח סי' ז: אל תבהל מפניו תלך ר' חייא בר גמדה פתח (משלי ג') מוסר ה' בני אל תמאס תני הפותח פותח בדבר טוב והחותם חותם בדבר טוב דתנינן בברכות קורא ומפסיק בקללות אינו מפסיק אלא אחד קורא את כולן מוסר ה' בני אל תמאס וגו' משום עמו אנכי בצרה אמר הקב"ה בני מתקללין ואני מתברך ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש תוכחתו של הקב"ה קוצים קוצים ר' לוי בן פנטי קרא את ארוריא קדם רבי הונא וגמגם בהון א"ל אשמע קליך דלית אינון קללות תוכחת אינון מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו. ועי' במדבר רבה (פ"ד סי' ו): הוא אומר על דברת שבועת אלהים שלמעלה מן מאמר המלך שמור דברת שבועת אלהים (קהלת ח) אל תבהל מפניו תלך וגו' אם יכעוס עליך בשר ודם כדי להעבירך על חוקי התורה אל תתבהל מכעסו כדי שתלך בעצתו כמ"ד (תהלים א) אשר לא הלך בעצת רשעים ואין פניו אלא כעסו כמ"ד (דניאל ג) וצלם אנפוהי אישתני הוי מפניו תלך, אל תעמוד בדבר רע שלא תעמוד בדרכו ללכת בה כמ"ד (תהלים א) ובדרך חטאים לא עמד מהו בדבר שלא תתיירא מאותו דבר רע שיאמר לך שישרפך ויהרגך ויעשה לך יסורים קשים אם לא תתקיים גזירתו ויפחידך שאין אלוה בעולם שיוכל להצילך מידו הה"ד אחריו (קהלת ח) כי כל אשר יחפוץ יעשה וכו'.

²⁰⁶ עי' שבת סג ע"א: אמר רב חנינא בר אידי: כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. אמר רב אסי ואיתימא רבי חנינא: אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה הוא מבטלה, שנאמר באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וסמך ליה: שומר מצוה לא ידע דבר רע. עי' קה"ר פ"ח סי' ח: באשר דבר מלך שלטון א"ר בון כתיב (דברים ו') לא תנסו (בראשית כ"ב) והאלהים נסה (ויקרא י"ט) לא תקום ולא תטור כתיב (נחום א') אל קנא ונוקם ה' א"ר לוי לרב שהיה מצוה את תלמידו ואומר לו לא תטה משפט והוא מטה משפט לא תכיר פנים והוא מכיר פנים אמר לו התלמיד רבי לך שרי ולי אסור אמר לו איני אומר לך אלא שלא תלוה לישראל ברבית אבל הלוה לעובדי כוכבים שנא' (דברים כ"ג) לנכרי תשיך כך אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הא כתבת בתורתך (ויקרא י"ט) לא תקום ולא תטור ואת נוקם ונוטר אמר להון לישראל לא אטור דכתיב (תהלים ק"ג) לא לנצח יריב ולא לעולם יטור אבל לעובדי כוכבים (נחום א') נוקם ה' לצרו ונוטר הוא לאויביו אמר הכתבתי בתורתך לא תקום ולא

שומר מצוה לא ידע דבר רע²⁰⁷ ועת ומשפט ידע לב חכם: (ו) כי לכל חפץ יש עת²⁰⁸ ומשפט כי רעת האדם רבה עליו: (ז) כי איננו ידע מה שיהיה כי פאשר יהיה מי יגיד לו²⁰⁹: (ח) אין אדם שליט ברוח²¹⁰ לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות ואין משלחת

תטור את בני עמך אבל נוקם את לעובדי כוכבים שנא' (במדבר ל"א) נקם נקמת בני ישראל לקיים מה שנאמר באשר דבר מלך שלטון.

²⁰⁷ עי' מסכת כלה (פ"א הכ"ב): ואלו הן חפצי אשתו, ר' אליעזר אומר יפתה אותה בשעת תשמיש, ר' יהודה אומר ישמחנה בשעת תשמיש בדבר מצוה, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. ועי' שמות רבה (פ"ל ס' כ): ור' יהושע אומר אמר הקדוש ברוך הוא לפי שהרביתי עליכם דינן אני מרבה עליכם שכר, והזהרתי אתכם על כל המצות שהיא חייכם שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע, וכן כל ענין שכתוב בפרשה הזו. עי' קה"ר פ"ח ס' ט: שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה עסוקה במצות ביעור חמץ ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי דכתיב (אסתר ד') ומרדכי ידע את כל אשר נעשה.

²⁰⁸ עי' קה"ר פ"ח ס' י: כי לכל חפץ יש עת ולכל עת יש חפץ היך מה דבר נש בעי עביד בהאי עלמא עביד ברם תמן דינא וחושבנא.

²⁰⁹ עי' במדבר רבה (פ"ד ס' ו): ועת ומשפט ידע לב חכם שישנו חכם לב רואה את הנולד ומחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה והוא משים אל לבו אם היום אעבור על המצות ויש לי עת לעשות חפצי ואין מי שימחה בידי למחר יבא עת שיעשה הקדוש ברוך הוא בו משפט על שעבר על תורתו וכה"א (שם ב) החכם עיניו בראשו והכסיל וגו' ואומר לב חכם לימנו וגו' ועת ומשפט ידע לב חכם מי שלבו חכם יודע הוא שאם יעבור על המצות יבא העת שיעשה הקדוש ברוך הוא משפט בו והוא פורש מן העבירה הה"ד אחריו (שם ח) כי לכל חפץ יש עת ומשפט וגו' בכל דבר שיעשה האדם חפצו ויבטל חפץ המקום ידוע יהיה לו שעתיד ליתן הדין ואף על פי שאין נפרעין ממנו מיד אל יחשוב שהקב"ה יוותר לו על עונו אלא מאריך רוחיה וגבי דליה ואימתי פורע ממנו לכשימלא ההין וכה"א (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו וגו' לכך נאמר (קהלת ח) כי רעת האדם רבה עליו כשם שעשה לדור המבול שנתן להם ארכה ולבסוף פרע מהן כמה דתימא (בראשית ו) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' מה כתיב אחריו ויאמר ה' אמחה את האדם וגו', (קהלת ח) כי איננו יודע מה שיהיה וגו' בא הכתוב ללמדך כל מי שאינו חוזר בו מעבירה שיש בידו ואינו מתירא מיום הדין כשיבא לו ישאו לו פנים ואם יבא לומר שיארכו לו ויחזור בו אין שומעין לו הוי כי כאשר יהיה פורענות מי יגיד לו כדי שיעשה תשובה ויתקבל לומר לך קודם גזר דין שומעין לו לאחר גזר דין אין שומעין לו לכך נאמר (שם) כי כאשר יהיה מי יגיד לו

²¹⁰ עי' קה"ר פ"ח ס' יא: אין אדם שליט ברוח רבנן אמרין אין אדם שליט ברוח של מלאך המות לכלותו ממנו ומניין שנקראו המלאכים רוחות שנאמר (תהלים ק"ד) עושה מלאכי רוחות ואין שלטון ביום המות אין אדם יכול לומר למלאך המות המתן לי עד שאחשב חשבונותי ואחר כך אני בא ואין משלחת במלחמה אין אדם יכול לומר הרי בני או עבדי או בן ביתי תחתי ולא ימלט רשע את בעליו אין מי שיתלה אנקליטון אין מי שיאמר אנקלומא ור' נחמיה אמר אין אדם שליט ברוח אין נביא של ישראל שליט ברוחו של הקב"ה לכלותו ממנו שנא' (ירמיה כ') ואמרתי לא אזכרנו וגו' ואין שלטון ביום המות (שם ט"ז) אשר למות למות וגו' ואין משלחת במלחמה (שם) שלח מעל פני ויצאו ולא ימלט רשע את בעליו ר' חגי בשם ר' יצחק לפי שהיו ליצנים שבאותו הדור ממלמלין בפיהם ומפריזין באצבעותיהם ואומרים החזון אשר הוא חוזה וגו' אמר להם נביא לישראל חייכם כי בימיכם בית המרי ור' אליעזר בן יעקב אומר אין אדם שליט ברוחו של מלכות לכלותו ממנו ואין שלטון ביום המות שנא' (תהלים י"ח) קדמוני מוקשי מות ואין משלחת במלחמה דכתיב (שם ע"ח) משלחת מלאכי רעים ולא ימלט רשע את בעליו אילו עשו תשובה פשרו ורבנן אמרי אין אדם שליט ברוח עצמו לכלותו ממנו א"ר חנינא כתיב (זכריה י"ב) ויוצר רוח אדם בקרבו צר רוחו של אדם בגופו שאילולי כן כיון שהיתה הצרה באה עליו היה נוטלה ומשליכה מקרבו א"ר לוי קרוב לחמשים ושנים פעמים כתיב והמלך דוד כיון שנטה למות כתיב (מ"א ב') ויקרבו ימי דוד למות משום ואין שלטון ביום המות ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי שתי חצוצרות שהיו בימי משה נגנזו כתוב אחד אומר (במדבר י') ותקעו בהן ונועדו אליך וכתוב אחד אומר (דברים ל"א) הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם וחצוצרות היכן הם אמור שכבר נגנזו בימי משה אמר הקב"ה למה הוא מת והיו בניו תוקעין לפניו בסלפינגס לא משום ואין שלטון ביום המות רבי אלעזר בשם רבי סימון אמר כבוד גדול חלק הקב"ה למשה שאמר לו עשה לך שתי חצוצרות ולא ליהושע. ועי' במדבר רבה (פ"ד ס' ו): אין אדם שליט ברוח וגו' לפי שמצינו ד' מיתות גזר הקדוש ברוך הוא על עוברי עבירות לכך כתיב כאן ד' דברים כנגדם שאין ביד החיים להנצל מהם אחר גזר דינו ואלו הן אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח זו מיתת חנק וכל הדומות לה שאין האדם מת ממנה אלא ע"י הרוח שאין לו מאיזה מקום ינשום הוי אין אדם שליט ברוח להוציאו בעת שיבא היום שיכלא הרוח בגופו, ואין שלטון ביום המות זו מיתת סקילה וכל הדומות לה כמה דתימא (דברים יג) וסקלתו באבנים ומת, ואין משלחת במלחמה זו מיתת הסייף וכל הדומות לה כמ"ד (שמות יז) וצא הלחם בעמלק וכתוב ויחלש יהושע וגו', ולא ימלט רשע את בעליו זו מיתת שריפה וכל הדומות לה

במלחמה ולא ימלט רשע את בעליו: (ט) את כל זה ראיתי²¹¹ ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו: (י) ובכן ראיתי רשעים קברים ובאו²¹² וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו גם זה הבל: (יא) אשר אין נעשה פתגם²¹³ מעשה הרעה מהרה²¹⁴ על פן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע: (יב) אשר הטא עשה רע²¹⁵ מאת ומאריך לו כי גם יודע אני אשר יהיה טוב²¹⁶ ליראי האלהים אשר ייראו מלפניו: (יג) וטוב לא יהיה לרשע²¹⁷ ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא

כמ"ד (מלאכי ג) והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא הרי ד' מיתות זכורות בפסוק זה שאע"פ שבטלו סנהדרין ובטלו ד' מיתות ב"ד דין ד' מיתות לא בטלו שהקב"ה דן החיים למות בהן בשפטים רעים כנגדן מי שהוא חייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונוכי או נמסר ביד עובדי כוכבים שחונקים אותו מי שחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו או עובדי כוכבי' סוקלין אותו מי שנתחייב הריגה לסטין באין עליו והורגין אותו מי שנתחייב שריפה או נופל באור או נחש נושכו הא למדת שאין אדם יכול להנצל מדינו של הקדוש ברוך הוא שלא ימדוד לו כמדתו לכך נאמר אין אדם שליט ברוח וגו'

²¹¹ עי' קה"ר פ"ח סי' יב: את כל זה ראיתי וגו' עת אשר שלט האדם באדם לרע לו עת היא לרע לו לשולט ועת היא לרע לו לנשלט א"ר אלעזר אין לך שהוא מתחייב על ידי אדם זה אלא אדם כיוצא בו שנאמר עת אשר שלט האדם רבי יונתן אמר ואפי' במקל ואפי' ברצועה מתחייבין על ידי אדם זה שנאמר (ישעיה ט') כי את עול סבלו וגו' כיום מדין כיום הדין אמר רבי חמא בר גוריון (אפילו זאב) אפילו אילני סרק עתידין ליתן דין וחשבון ורבנן מיייתין לה מן הדא (דברים כ') כי האדם עץ השדה מה האדם עתיד ליתן דין וחשבון אף אילני סרק עתידין ליתן דין וחשבון.

²¹² עי' גיטין נו ע"ב: דבי רבי ישמעאל תנא: מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה באלמים. מה עשה. נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני, והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן, והושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו, שנאמר: ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו, אל תיקרי קבורים אלא קבוצים, אל תיקרי וישתכחו אלא וישתכחו. איכא דאמרי: קבורים ממש, דאפילו מילי דמטמרן איגלייא להון.

עי' תנחומא (יתרו א'): וממקום קדוש יהלכו, ממקום שישראל [מהלכים, ישראל] נקראו קדושים, וישתכחו בעיר (שם), שהן משכחין מעשיהם הרעים. ד"א וישתכחו, שמשתכחין במעשיהם הטובים, גם זה הבל (שם), אין זה הבל שאומות העולם רואין אותן היאך הם באין ומתגירין ונכנסין תחת כנפי שכינה ואינן מתגירין, גם זה הבל, מי היה זה שבא ונתגיר גר של אמת, זה יתרו, שנאמר וישמע יתרו וגו'.

עי' קה"ר פ"ח סי' יג: ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו א"ר יהודה בר סימון אם במתי יחזקאל הוא אומר הלא כבר נאמר רשעים ואותן לא היו אלא צדיקים ואם בבנה של צרפית הכתוב מדבר והלא כבר נאמר קבורים והוא לא נקבר ואם בצדקיה בן כנענה הכתוב מדבר והלא כבר נאמר ובאו והוא לא בא אלא (מ"ב י"ג) ויהי הם קבורים איש וגו' ויחי יכול לעולם ת"ל ויקם על רגליו מלמד שלא היתה עמידתו אלא לשעה לפרוש מאותו צדיק בלבד ומהו ובאו ר' שמואל אמר שקעה שמשן והטהרו הא מד"א (ויקרא כ"ב) ובא השמש וטהר א"ר לוי (איוב ט"ו) כל ימי רשע הוא מתחולל מת וחלל היך מה דאת אמר (יחזקאל כא) ואתה חלל רשע ד"א מדבר בגרים שהם באים ועושים תשובה וממקום קדוש יהלכו ע"י שהלכו במקום קדוש אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות וישתכחו בעיר וישתכחו מעשים רעים אשר כן עשו וישתכחו מעשיהם הטובים אשר עשו בעיר גם זה הבל אמר רבי יצחק איננו הבל וזה הבל שאינן באין מאליהן רבי בון אמר צדיקים הלכו לשם ויבואו כגון יוסף לאסנת יהושע לרחב בועז לרות משה לחובב א"ר אחא אין זה הבל אלא שאין הבריות באין ומתקדשין לתחת כנפי השכינה.

²¹³ עי' קה"ר פ"ח סי' יד: אשר אין נעשה פתגם על ידי שאדם חוטא ואין מדת הדין פוגעת בו על כן מלא וגו' מה איננו אמרין הא רומיא עללין הא רומיא נפקין לית להון מפוקים.

²¹⁴ עי' ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעח: מעשה הרעה מהרה, א"ל משה רבך אמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ואתה אומר כן, א"ל יודע אני שסופן של רשעים לרע וסופן של צדיקים לטוב, אלא שידעו העולם שאין אתה מאריך להם אלא לשלם להם שכר מצוה שעשו בעוה"ז.

²¹⁵ עי' ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעח: אשר חוטא עושה רע מאת ומאריך לו, אמר שלמה לפי שאין אתה גובה מן הרשעים הם מרבים רשע בעולם.

²¹⁶ עי' קה"ר פ"ח סי' טו: וטוב לא יהיה לרשע.

²¹⁷ עי' קידושין לג ע"ב: אמר ר' אלעזר: כל ת"ח שאין עומד מפני רבו נקרא רשע, ואינו מאריך ימים, ותלמודו משתכח, שנאמר: וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים, מורא זו איני יודע מהו. כשהוא אומר: [מפני שיבה תקום – במ"ר פט"ו סי' יז] ויראת מאלהיך, הרי מורא זו קימה.

מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים: (יד) יֵשׁ הַבֵּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל הָאָרֶץ²¹⁸ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מִגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים וַיֵּשׁ רְשָׁעִים שְׂמֹגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אֲמַרְתִּי שָׁנָם זֶה הַבֵּל: (טו) וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֵת הַשְּׂמֵחָה²¹⁹ אֲשֶׁר אֵין טוֹב לְאָדָם תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי אִם לְאָכַל וּלְשִׂתוֹת וּלְשִׂמּוֹחַ וְהוּא יְלוֹנוּ בְעַמְלוֹ²²⁰ יְמֵי חַיָּו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: (טז) כֹּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֵת לְבִי לְדַעַת הַכְּמָה וְלִרְאוֹת אֵת הָעֲנִיָּן אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שָׁנָה בְּעֵינָיו אֵינְנוּ רֹאֵה²²¹: (יז) וְרֵאִיתִי אֵת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים²²² כִּי לֹא יוֹכַל הָאָדָם לְמַצּוֹא אֵת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ בְּשָׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמָּצֵא וְגַם אִם יֹאמֶר הַחֶכֶם לְדַעַת לֹא יוֹכַל לְמַצּוֹא:

פרק ט

(א) כִּי אֵת כָּל זֶה נָתַתִּי אֵל לְבִי וְלַבּוֹר אֵת כָּל זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וְעַבְדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם אֶהְבֶּה גַם שִׁנְאָה אֵין יוֹדַע הָאָדָם הַכֹּל לְפָנֶיהֶם: (ב) הַכֹּל כֹּאֲשֶׁר לְכָל מִקְרָה אַחַד לְצַדִּיק וְלָרָשָׁע²²³ לְטוֹב וּלְפָחוֹר וּלְטָמֵא וּלְזוֹבֵחַ וּלְאֲשֶׁר אֵינְנוּ זֹבֵחַ כְּפֹטוֹב כְּהֵטֵא הַנְּשָׁפֵעַ

- מאיר המקרא -

²¹⁸ עי' הוריות י ע"ב: דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב: יש הבל אשר נעשה על הארץ וגו'. אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הבא בעולם הזה, או להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עולם הבא בעולם הזה. אמר רבא: אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו. אלא אמר רבא: אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הזה בעולם הזה, או להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עולם הזה בעולם הזה.

²¹⁹ עי' שבת ל ע"ב: ושבתתי אני את השמחה שמחה של מצוה, ולשמחה מה זה עשה זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

²²⁰ עי' קה"ר פ"ח סי' יז: א"ר תנחומא א"ר נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן ר' מנחמה ואמרי לה ר' ירמיה ורבי מיאשה בשם רבי שמואל בר רב יצחק כל אכילה ושתיה שנאמר במגלה הזאת בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר אמר ר' יונה בנין אב שבכולן שנאמר והוא ילונו בעמלו בעולמו בעוה"ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלוין את האדם לקברו אלא אלו תורה ומעשים טובים שעושה האדם.

²²¹ עי' קה"ר פ"ח סי' יח: שינה בעיניו איננו רואה אינו רואה תשובה ואינו עושה שני דברים טובים קרובים לך ורחוקים ממך רחוקים ממך וקרובים לך תשובה קרובה לך ורחוקה ממך רחוקה ממך וקרובה לך מיתה קרובה לך ורחוקה ממך רחוקה ממך וקרובה לך.

²²² עי' קה"ר פ"ח סי' יט: וראיתי את כל מעשה האלהים רבי פנחס ורבי ירמיה בשם רבי חייא בר אבא הרבה שאלו לעשות ולעמוד על דברי תורה ולא יכלו ומאי טעמא בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם זה שלמה יום שאמר יכול אני להרבות ולא להטות ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר כתיב (ישעיה מ') הנותן רוזנים לאין זה משה בשעה שאמר (דברים א') והדבר אשר יקשה מכם אמר לו הקדוש ברוך הוא משה את דן קשות אני אביא לך דין שתלמיד תלמידך יכול לדון ואפילו הנשים ואין את יכול להוציאן איזה זה זה דינן של בנות צלפחד רבנן אמרי ח"ו לא נתגאה משה אלא כך אמר והדבר אשר יקשה מכם אם הייתי סוברו ושמעתיו ואם לאו והשמעתיו לאלהים. ועי' (שוחר טוב קו): אמר ר' הונא הכהן בשם ר' ירמיה בשם ר' חייא הגדול (וראיתם) [וראית] את [כל] מעשה האלהים (קהלת ח יז), זו התורה, כמה דאת אמר והלוחות מעשה אלהים המה (שמות לב טז), כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה וגו' אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא.

²²³ עי' קה"ר פ"ט סי' א: שמעון בר אבא פתח הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק זה נח שנא' (בראשית ו') איש צדיק תמים היה אמרו כשיצא מן התיבה הכישו ארי ושיברו והיה צולע ולרשע זה פרעה אמרו כשבא פרעה לישב על כסא שלמה כשלקח בכתובת בתו לא היה יודע מנגניקון שלו והכישו ארי ושיברו והיה צולע זה מת צולע זה מת צולע הוי מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב זה משה שנאמר (שמות ב') ותרא אותו כי טוב הוא אמר ר"מ טוב שהיה מהול ולטהור זה אהרן שהיה עסוק בטהרתן של ישראל ולטמא אלו המרגלים שאמרו דבה רעה על הארץ ולא נכנסו לארץ ואלו אמרו טובתה ושבחה של ארץ ישראל ולא נכנסו בה ולזובח זה יאשיה דכתיב (ד"ה ב' ל"ה) וירם יאשיהו לבני העם ולאשר איננו זובח זה אחאב שביטל קרבן מעל גבי המזבח זה מת בחצים זה מת בחצים כטוב זה דוד דכתיב ביה (שמואל א' ט"ז) וטוב ראי אמר ר' יצחק וטוב ראי בהלכה שכל מי שהוא רואה אותו זוכר את תלמודו כחוטא זה נבוכדנצר דכתיב (דניאל ד') וחטאך בצדקה פרוק זה בנה בית המקדש ומלך מ' שנה וזה החריבו ומלך ארבעים שנה הוי מקרה אחד הנשבע זה

כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יִרְאֶה: (ג) זֶה רַע בְּכֹל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי מִקְרָה אֶחָד לְכֹל וְגַם לִבְנֵי הָאָדָם מִלֹּא רַע וְהוֹלִלוֹת בְּלִבְכֶם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרֵיהֶם אֶל הַמֵּתִים: (ד) כִּי מִי אֲשֶׁר יִבְחַר (וַיַּחְבֵּר) אֶל כָּל הַחַיִּים²²⁴ יֵשׁ בְּטַחֲוֹן כִּי לְכֹלֵב חֵי הוּא טוֹב מִן הָאֲרִיָּה הַמֵּת²²⁵: (ה) כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שְׂמִיתוֹ²²⁶ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מֵאוֹמְהָ וְאֵין עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זְכָרָם: (ו) גַּם אֶהְבֶּתֶם²²⁷ גַּם שְׁנֵאתֶם גַּם קִנְאתֶם כְּכֹר אֶבְדָּה וְחִלַּק אֵין לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמֶשׁ: (ז) לֶךְ אֲכַל בְּשִׂמְחָה לַחֲמֶךְ²²⁸ וְשִׂתָּה בְּלֵב טוֹב יִינְדֶךְ כִּי כְּכֹר רָצָה הָאֱלֹהִים

צדקיהו דכתיב אשר השביעו במה השביעו אמר רבי יוסי בברית השביעו רבי אמר במזבח השביעו כאשר שבועה ירא זה שמשון שנאמר (שופטים טו) השביעו לי זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים ד"א לצדיק אלו בניו של אהרן ולרשע אלו עדת קרח אלו נכנסו להקריב במחלוקת ויצאו שרופים ובני אהרן שלא נכנסו במחלוקת ויצאו שרופים הדא הוא דכתיב (ויקרא י"ז) אחרי מות שני בני אהרן וגו'.

²²⁴ עי' קה"ר פ"ט סי' ב: כי מי אשר יבחר ר' אחא יבחר כתיב מי יבחר יצר טוב מיצר הרע אלו הצדיקים מי יבחר יצר רע מיצר טוב אלו הרשעים אל כל החיים יש בטחון אפילו אלו שפשטו ידיהם בזבול יש בטחון להחיותן אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול ולכלותם אי אפשר שכבר עשו תשובה עליהם הוא אומר (ירמיה נ"א) וישנו שנת עולם ורבנן אמרין קטני רשעי גוים הן וחילותיו של נבוכדנצר לא חיינן ולא נידונין עליהם הוא אומר וישנו שנת עולם א"ר יוחנן כל טיפה וטיפה שהוריד הקב"ה על דור המבול היה מרתיחה ואחר כך מורידה עליהם שנאמר (איוב ו') בעת יזרבו נצמתו זריבתן חלטנית היתה. עי' רות רבה (פ"ג סי' ב): כתיב (קהלת ט) כי מי אשר יבחר וגו', תמן תנינן הרואה עבודת כוכבים מה הוא אומר ברוך נותן ארך אפים לעוברי רצונו.

²²⁵ עי' קה"ר פ"ט סי' ג: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת אנדריאנוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניה אמר ליה אנא טב ממשה רבך אמר ליה למה דאנא חי והוא מת וכתיב כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת אמר ליה יכל את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין א"ל אין לעידן רמשא דיומא קמו סלקו תרוייהון על איגר פלטינ חמי תננא סליק מן רחיק א"ל מה כן אמר איפרכא ביש ועאל אסיא ובקר יתיה ואמר ליה עד דשתי חמימי לא מיתסי אמר ליה תיפח רוחיה עד דאת בחיים בטלה גזרתך ומשה רבינו בשעה שנגזר עלינו (שמות ל"א) לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לא מדליק יהודאי נור בשבתא מיומוהי ועדיין לא נתבטלה גזירתו מכמה שנים עד השתא אמרת את כן דאנא טב מיניה. ועי' שבת ל ע"ב: שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים, מה אעשה. שלחו ליה: חתוך נבלה והנח לפני הכלבים, ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. ולא יפה אמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. ועי' קה"ר פ"ה סי' ב: כיון שמת אדם נטלה אימתו וצריך שימור, ותינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת ומדקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת.

²²⁶ עי' קה"ר פ"ט סי' ד: כי החיים יודעים שימותו ר' חייא רבה ור' יונתן הוון מהלכין קומי ערסיה דר' שמעון בן יוסי בן לקוניא הוה טליתיה דר' יונתן מהלכא על ארוניה אמר ליה ר' חייא רבה בני טלי טליתך שלא יהו אומרים למחר הן באין אצלנו והן מחרפין אותנו אמר ליה רבי לא כתיב והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה בני מקרא את יודע מדרש אין את יודע כי החיים יודעים אלו הצדיקים שאפי' במיתתן קרוין חיים והמתים אינם יודעין אלו הרשעים שאפי' בחייהן קרוין מתים ומניין שהצדיקים קרוין חיים במיתתן שנאמר (במדבר ל"ב) אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר וגו' לאבות לא אמר אלא לאברהם ליצחק וליעקב אמר למשה צא ואמור להן שבועה שנשבעתי להם קיימתיה שנא' (בראשית ט') לזרעך אתננה ורשעים קרוים מתים דכתיב (יחזקאל י"ח) אם אחפוץ במות המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שאפילו בחייהם קרוים מתים אמר לו ברוך שלמדני מדרש ונשקו על ראשו.

²²⁷ עי' קה"ר פ"ט סי' ה: גם אהבתם שהיתה לעבודת כוכבים שלהם יותר מן הקב"ה גם שנאתם ששונאין להקב"ה במעשה ידיהם גם קנאתם שקנאוהו בעבודת כוכבים שלהם שנאמר (דברים ל"ב) יקנאוהו בזרים וחלק אין להם עוד לעולם אבל ישראל יש להם חלק ושכר טוב שנא' לך אכול בשמחה לחמך סליק סדרא תנינא.

²²⁸ עי' קה"ר פ"ט סי' ז: לך אכול בשמחה לחמך א"ר הונא בריה דר' אחא בשעה שהתינוקות נפטרין מבית רבן בת קול יוצאת ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך נתקבל הבל פיכם לפני כריח ניחוח ובשעה שישראל נפטרין מבתי כנסיות ומבתי מדרשות בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמעה תפלתכם לפני כריח ניחוח ד"א לך אכול בשמחה לחמך זו פרשת חלה ושתה בלב טוב יינך זו פרשת נסכים כי כבר רצה האלהים את מעשיך זו הכנסת ישראל לארץ שנאמר (במדבר ט"ו) כי תבאו אל ארץ ר' עזריה בשם ר' יהודה בר סימון פתר קרייה באברהם אבינו כשאמר לו הקב"ה (בראשית כ"ב) קח נא את בנך את יחידך ביום הראשון לא ראה כלום ולא בשני ביום השלישי מה כתיב בו (שם) וירא את המקום מרחוק מה ראה ראה ענן קשור על ההר אמר דומה שזה ההר שאמר לי הקב"ה להעלות את יצחק בני עליו אמר לו יצחק בני רואה אתה

אֶת מַעֲשֵׂיָי: (ח) בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגִדֶיךָ לְבָנִים²²⁹ וְשִׁמֹן עַל רֵאשֶׁךָ אֵל יַחֲסֵר: (ט) רְאֵה חַיִּים
עִם אֱלֹהֵי אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָ²³⁰ כָּל יְמֵי חַיֵּי הַבְּלִיָּה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ תַּחַת הַשָּׁמַיִם כֹּל יְמֵי הַבְּלִיָּה כִּי הוּא

מה שאני רואה אמר לו הן אמר לו מה אתה רואה אמר לו ענן קשור על ההר אמר לאליעזר ולישמעאל נערי רואים אתם כלום אמרו לאו אמר הואיל ואין אתם רואים כלום והחמור אינו רואה כלום (שם) שבו לכם פה עם החמור עם דומין לחמור אז הוא נטל יצחק והעלהו הרים והורידו גבעות והעלהו לראש הר אחד גבוה ותלול ובנה מזבח וסדר מערכה ועקדו עליו ונטל המאכלת לשוחטו ואילולי שבא מלאך ואמר לו (שם) אל תשלח ידך אל הנער כבר שחטו וכשבא אל אמו אמרה לו היכן היית בני אמר לה נטלני אבא והעלני הרים והורידני גבעות והעלני להר אחד ובנה מזבח וסדר מערכה ועקדני עליו ונטל מאכלת לשוחטני אלו לא בא מלאך אחד מן השמים ואמר לו אברהם אברהם אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי שחוט כיון ששמעה שרה אמו כך צווחה ולא הספיקה לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתה דכתיב (בראשית כ"ג) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה מהיכן בא מהר המוריה בא רבי יהודה בר' סימון אמר היה אברהם מהרהר בלבו ואומר תאמר שמא פסלות היה בבני ולא נתקבל יצתה בת קול ואמרה לו אברהם אברהם לך אכול בשמחה לחמך וגו' כי כבר רצה האלהים את מעשיך רצה האלהים את קרבנך ר' מונא דישאב ור' יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתר קרייא בראש השנה וביום הכפורים משל למדינה שהיתה חייבת ליפסין למלך שלח המלך גבאי טימיון לגבותה ברחוק עשרה מילין יצאו גדולי המדינה וקלסוהו והתיר להם שליש ברחוק חמשה מילין יצאו הבינונים וקלסוהו והתיר להם שליש כשקרב יצאו לקראתו אנשים ונשים וטף וקלסוהו ומחל להם את הכל אמר לון מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא כך ערב ראש השנה גדולי הדור מתענין הקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהם שנאמר (תהלים ק"ל) כי עמך הסליחה למען תורא אמר ר' אחא מר"ה סליחה מתוקנת לך למען תורא שתהא יראתך על בריותיך ואותן הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים היחידים מתענין והקב"ה מתיר להם עוד שליש מעונותיהם עד שמתענין אנשים ונשים וטף מוחל להם הקב"ה את הכל ואומר מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא יצתה בת קול ואמרת להם לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמעה תפלתכם אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה וחבילתו מונחת לו על כתפו ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים אמר ליה ר' עשה עמי צדקה והכניסני לעיר אמר אם אני מניח חבילתי מהיכן אתפרנס אני וביתי ואם אני מניח את מוכה שחין אני מתחייב בנפשי מה עשה המליך יצר טוב על יצר רע והכניסו למוכת שחין לעיר ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה והיו הכל תמהין ואומרים זה הוא אבא תחנה חסידא אף הוא הרהר בלבו ואמר תאמר שמא חללתי את השבת באותה שעה הזריח הקב"ה את החמה דכתיב (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו' באותה שעה הרהר בלבו ואמר תאמר שלא נתקבל שכרי יצתה בת קול ואמרה לו לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך נתקבל שכרך ד"א לך אכול בשמחה לחמך מדבר בדניאל איש חמודות שנא' (דניאל ט') ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף טייס וחזר וטייס (שם) ויבן וידבר עמי רבי חגי בשם ר' יצחק אמר דניאל איש חמודות אמר ידע הקב"ה שגמרתי תפלתי ושלח המלאך ודבר עמי שנאמר ויבן וידבר עמי ומה דבר עמי אמר לי בתחלת תחנוניך יצא דבר אמר לי גזרה נגזרה שיבנה בהמ"ק ולמלא שאלתך אמרתי בתחלת תחנוניך כי חמודות אתה שהיה מתאוה לתפלתו ר' שמואל בר אבון בשם ר' אחא ג"פ כתיב בכאן חמודות חמודות חמודות אמר ליה דייך בוראך מתחמד לך פמליא שלו מתחמד לך ותורתו מתחמדת לך דכתיב (שם י') כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך נשמעה תפלתך יצתה בת קול ואמרה לו לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמע תפלתך.

²²⁹ עי' קה"ר פ"ט סי' ח: בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר א"ר יוחנן בן זכאי אם בבגדים לבנים הכתוב מדבר כמה בגדים לבנים יש להם לאו"ה ואם בשמנים טובים הכתוב מדבר כמה שמנים טובים יש לאו"ה הא אינו מדבר אלא במצות ומעשים טובים ובתורה ר' יהודה הנשיא משלו מלה"ד למלך שעשה סעודה וזימן אצלו אורחים אמר להם לכו ורחצו ומהצו וסכו ורחצו בגדיכם והתקינו עצמכם לסעודה ולא קבע להם זמן אימתי יבאו לסעודה והיו הפקחין מטיילין על פתח פלטיין של מלך אמרין כלום פלטיין של מלך חסר כלום הטיפשין שבהן לא השגיחו ולא הקפידו על דבר המלך אמרו שסופנו להרגיש בסעודת המלך כלום יש סעודה שאין בה הטרח וחברה אלו לאלו והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו כובס לבית המשרה שלו פתאום אמר המלך יבאו הכל לסעודה מהרום אלו באו בכבודם ואלו באו בניוולם שמח המלך על הפקחין שקיימו דברו של מלך ולא עוד אלא שכבדו פלטיין של מלך וכעס על הטיפשין שלא קיימו את דבר המלך וניוולו פלטיין של מלך אמר המלך אלו שהתקינו עצמן לסעודה יבאו ויאכלו בסעודת המלך ואלו שלא התקינו עצמן לסעודה לא יאכלו בסעודת המלך יכול ילכו ויפטרו להם חזר המלך לומר לאו אלא יהיו אלו מסובין ואוכלין ושותין ואלו יהיו עומדים על רגליהם לוקין ורואין ומצטערים כך לע"ל הוא שישעיה אומר (ישעיי' ס"ה) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו זיוותאי אמר משום ר' מאיר אלו מסובין ואוכלין ושותין ואלו מסובין לא אוכלין ולא שותין לא דומה צערו של זה שהוא

הָאָדָם אֶת עֵתוֹ בְּדָגִים שְׁנֵאֲחֻזִים בְּמִצּוֹדָה רְעָה²³⁴ וְכַצְּפָרִים הָאֲחֻזוֹת בְּפֶחַח פְּהֵם יוֹקְשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעַת רְעָה בְּשֵׁתְפוֹל עֲלֵיהֶם פְּתָאֵם: (יג) גַּם זֶה רְאִיתִי חֲכֵמָה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ²³⁵ וְגִדּוּלָה

והיום (בראשית מ"ז) ויכלכל יוסף את אביו וגו' וגם לא ליודעים חן זה יעקב אתמול (שם מ"ח) ידעתי בני ידעתי יודע אני מעשה יהודה בתמר מעשה ראובן בבלהה מה אם דברים שלא נתגלו לך נתגלו לי דברים שנתגלו לך עאכ"ו והיום אמר לו (שם מ"ז) אם נא מצאתי חן בעיניך וגו' אל נא תקברני במצרים ד"א כי לא לקלים המרוץ זה עשהאל שנאמר (שמואל ב' ב') ועשהאל קל ברגליו כאחד הצביים וגו' ומה היה קלותו שהיה רץ על סאסי שיבוליא ואינן משתברין אתמול ועשהאל קל ברגליו והיום (שם) ויכהו אבנר באחרי החנית וגו' ולא לגבורים המלחמה זה אבנר דכתיב (שם א' כ"ו) הלא איש אתה ומי כמוך בישראל וגו' דא"ר אסי משום ר' יוחנן נוח לו לאדם להזיז כותל בנוי שש אמות בעובי מלהזיז רגלו אחת של אבנר והיום (שם ב' ג') הכמות נבל ימות אבנר וגם לא לחכמים לחם זה שלמה אתמול (מלכים א' ד') ויהי לחם שלמה ליום אחד שלושים כר סלת וששים כר קמח וכתוב עשרה בקר בריאים וגו' אמר ר' יוחנן וכן בכל יום ויום וכן כל אשה ואשה עושה לו סעודה כסבורה שהוא סועד אצלה והיום וזה היה חלקי מכל עמלי מאן דאמר קודיה ומאן דאמר קניה ומאן דאמר קשרתיה וגם לא לנבונים עושר זה איוב אתמול (איוב א') ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן וגו' ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר' חנינא פרץ גדרו של עולם בכל מקום מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזים ברם באיוב העזים הורגים את הזאבים והיום (שם ח') חנוני חנוני אתם רעי וגו' וגם לא ליודעים חן זה יהושע אמר רבי אחוה בריה דרבי זירא שני דברים דבר יהושע בפני משה ולא נגמל חן בעיניו ואלו הן אחד במינוי הזקנים ואחד במעשה העגל במינוי הזקנים דכתיב (במדבר י"א) אדני משה כלאם אמר לו כלם והעבירים מן העולם (שם) ויאמר לו משה המקנא אתה לי אמר לו יהושע בך אני מתקנא הלואי בני כיוצא בך הלואי כל ישראל כיוצא בך (שם) ומי יתן כל עם ה' נביאים וגו' ואחד בעגל שנאמר (שמות ל"ב) וישמע יהושע את קול העם ברעה אמר לו משה יהושע אדם שעתיד להנהיג שררה על ששים רבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול אין קול ענות גבורה היך מה דאת אמר (שם י"ז) וגבר ישראל ואין קול ענות חלושה היך מה דאת אמר ויחלש יהושע קול ענות אנכי שומע א"ר אסי קול קילוס של עבודת כוכבים אנה שמיע ר' יודן בשם ר' אסי אמר אין לך כל דור ודור שלא נטל אונקי אחת של עגל. ועיי"ש סי' יד: ד"א כי לא לקלים המרוץ זה משה אתמול טס ברקיע ועולה כעוף שנאמר (שם י"ט) ומשה עלה אל האלהים והיום (דברים ג') כי לא תעבר את הירדן הזה אפי' חבל של חמשים אמה לא היה יכול לעבור ולא לגבורים המלחמה זה משה אתמול (תהלים ס"ח) מלכי צבאות יודון יודון מהו יודון יודון יודון בהליכתן יודון בחזירתן ר' יודן בשם ר' איבו אמר מלאכי צבאות אין כתיב כאן אלא מלכי צבאות אפילו מלכיהן דמלאכייא מיכאל וגבריאל היו מתיראין ממשה והיום אפילו גולירון שבהם לא היה יכול להסתכל בהן הדא הוא דכתיב (דברים ט') כי יגורתי מפני האף והחמה וגם לא לחכמים לחם זה משה אתמול עביד קומיס קלטור בפלטין של פרעה שנאמר (שמות ב') ויגדל משה ויצא אל אחיו מהו ויגדל שהיתה גדולתו להכניס ולהוציא והיום (שם) קראן לו ויאכל לחם וגם לא לנבונים עושר זה משה מהיכן בא לו עושר והעשיר א"ר חנין מחצב של ספיר גלה לו הקב"ה בתוך אהלו ומצא ומשם העשיר משה שנאמר (שם ל"ד) פסל לך פסילתן תהא לך והיום כל הדין עותר לא קם ליה וגם לא ליודעים חן זה משה אתמול (שם ל"ג) כי מצאת חן בעיני והיום (דברים ד') אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

²³³ עיי"ש: כי עת ופגע יקרה את כלם עת היא שפוגעת האדם ומערערת בו כל הדברים האלה והוא מפגיע מה יעשה ילך ויעסוק בתפלה ובתחנונים והוא ניצל רב הונא שאל לשמואל אמר ליה מהו דין דכתיב כי עת ופגע א"ל פעמים שאדם מפגיע בתפלה ונענה פעמים שמפגיע ואינו נענה שאין לך שסידר תפלות ותחנונים יותר ממשה רבינו ולסוף נאמר לו (שם ל"א) הן קרבו ימין למות. ²³⁴ עי' קה"ר פ"ט סי' טו: כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה א"ר ברכיה וכי יש מצודה רעה ויש מצודה טובה אמר ר"ל זו חכה הדא הוא דכתיב (במדבר י"ד) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במה הומתו רבנן ורשב"י רבנן אמרין אסכרה עלתה בגרונום ונחנקו ומתו ורשב"י אמר בנשילת איברים מתו ר' יהודה בר' סימון אמר טעמון דרבנן נאמר כאן במצודה רעה ונאמר להלן רעה מה רעה האמורה להלן חכה יורדת לגרונו של דג וחונקתו אף רעה האמורה כאן אסכרה עלתה בגרונו ומתו ר' ברכיה אמר טעמיה דרשב"י נאמרה כאן מגפה ונאמר להלן מגפה (זכריה י"ד) וזאת תהיה המגפה מה מגפה האמורה להלן בנשילת איברים אף מגפה האמורה כאן בנשילת איברים א"ר ברכיה יש לך מצודה שהיא צדה בים ואינה צדה ביבשה צדה ביבשה ואינה צדה בים אלא זו חכה צדה בים והיא צדה ביבשה שהיא יורדת לגרונו של דג וחונקתו ר' עזריה ור' יונתן בר' חגי בשם ר' יצחק בר מריון בשם ר' חנינא יש לך אדם שחוטא בארץ ואינו חוטא בשמים ואינו חוטא בארץ אבל מי שאומר לשון הרע חוטא בשמים ובארץ שנאמר (תהלים ע"ג) שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ א"ר אלעזר מצינו שהם מהלכים בשמים ולשונם שותתה בארץ מה טעם שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ אמר ר' יוחנן אין אדם אומר לשון הרע עד שהוא כופר בעיקר שנאמר (שם י"ב) אשר אמרו ללשונו נגביר

היא אלי: (יד) עיר קטנה²³⁶ ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה וקנה עליה מצודים גדלים: (טו) ומצא בה איש מסכן²³⁷ חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו ואדם לא

שפתינו אתנו וגו' אמר ר' יצחק (שם נ') בינו נא זאת שכחי אלוה אלו שהן אומרים לשון הרע שנאמר (שם י"ב) אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו וגו'.

²³⁵ עי' קה"ר פ"ט סי' טז: גם זה ראיתי חכמה תחת השמש וגו' א"ר שמואל בר אימי זו מחשבתן של רמאים ברמיותן כגון המערב מים בין בלבקי בשמן מי מאיס בדבש חלב חמור בקטף קימוס במור עלי גפנים בפלפלין לא יעשה קנה מאזנים ארוך מצד זה וקצר מצד זה לא יעשה את המחק עבה מצד זה וצר מצד זה קנה מאזנים ומחק שיש בהן בית קיבול מתכות והאסיל שיש בו בית קיבול מעות וקנה של עני שיש בו בית קיבול מים ומקל שיש בו בית קיבול מזוזה ומרגלית הרי אלו טמאין ועל כולם א"ר יוחנן אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר אם אומר מלמד אני את הרמאין אם לא אומר אני מונע את התלמוד ומטמא את הטהרות ד"א שלא יהיו הרמאים הם סבורין שאין החכמים בקיאים במעשה ידינו א"ר שמואל אעפ"כ (הושע י"ד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם.

²³⁶ עי' קה"ר פ"ט סי' יז: עיר קטנה זה העולם ואנשים בה מעט זה דור אנוש ודור המבול ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה ממ"ה הקב"ה ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון.

עי' קה"ר פ"ט סי' יט: ד"א עיר קטנה זה מצרים ואנשים בה מעט אלו המצריים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה פרעה הרשע ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון ומצא בה איש מסכן וחכם זה יוסף הצדיק ומלט הוא את העיר בחכמתו שאמר לו לפרעה (בראשית מ"א) יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ וגו' ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות האלה וגו' ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (שם) ויוסף הוא השליט על הארץ.

עי' קה"ר פ"ט סי' כ: ד"א עיר קטנה זה מצרים ואנשים בה מעט אלו אחי יוסף שנאמר (שם) וירדו אחי יוסף עשרה ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יוסף ובנה עליה מצודים גדולים אלו שלש גזרות שגזר שלא יכנס עבד למצרים ולא יכנס אדם בשני חמורים ולא יכנס אדם שלא יכתב שמו ושם אביו ושם זקנו ושם זקנתו ומצא בה איש מסכן וחכם זה יהודה ומלט הוא את העיר בחכמתו שאמר אנכי אערבנו וגו' ועוד שאמר ליוסף (שם מ"ב) ישב נא עבדך תחת הנער וגו' ואדם לא זכר וגו' אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (שם מ"ו) ואת יהודה שלח לפניו וגו'.

עי' קה"ר פ"ט סי' כא: ד"א עיר קטנה זו מצרים ואנשים בה מעט אלו ישראל שנא' (דברים י') בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וגו' ובא אליה מלך גדול זה פרעה וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים שגזר גזרות קשות זו מזו שמנען מתשמיש המטה ומשך להם בערלה וגדל להם בלורית ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנאמר (שמות י"א) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו' ומלט הוא את העיר בחכמתו שנאמר (שם י"ב) ולקחו מן הדם וגו' ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו.

עי' קה"ר פ"ט סי' כב: דבר אחר עיר קטנה זה סיני ואנשים בה מעט אלו ישראל ובא אליה מלך גדול זה מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים אלו מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה ושלוש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנאמר (שמות י"ט) לא תגע בו יד וגו' ומלט הוא את העיר בחכמתו שנאמר (שם) כל הנוגע בהר מות יומת ואדם לא זכר וגו' אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (מלאכי ג') זכרו תורת משה עבדי וגו'.

עי' קה"ר פ"ט סי' כג: ד"א עיר קטנה זה סיני ואנשים בה מעט אלו ישראל ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע ובנה עליה מצודים גדולים שנאמר (שם ל"ב) אלה אלהיך ישראל ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנאמר (שם) למה ה' יחרה אפך בעמך וגו' ואדם לא זכר וגו' אמר הקדוש ברוך הוא אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (תהלים ק"ז) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו'.

עי' קה"ר פ"ט סי' כד: ד"א עיר קטנה זה בית הכנסת ואנשים בה מעט זה ציבור ובא אליה מלך גדול זה ממ"ה הקדוש ב"ה וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים זה כמנון ועקמון ומצא בה איש מסכן וחכם זה הזקן החכם או החזן שבשעה שהזקן יושב ודורש ועונין אחריו אמן יהי שמו הגדול מבורך אפי' יש לו שטר גזירות של מאה שנה הקב"ה מוחל על כל עונותיו ואדם לא זכר וגו' אמר הקדוש ברוך הוא אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום וגו'.

עי' נדרים לב ע"ב וכן קה"ר פ"ט סי' כה: ד"א עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו איבריו ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע ולמה הוא קורא ליצר הרע גדול שהוא גדול מיצר טוב שלש עשרה שנה וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב למה קורא אותו מסכן שאינו מצוי בכל הבריות ואין רובן של בריות נשמעין לו ומלט הוא את העיר בחכמתו שכל השומע ליצר טוב נמלט אמר דוד טוביה למאן דשמע ליה הדא הוא דכתיב (תהלים מ"א) אשרי משכיל אל דל ואדם לא זכר אמר הקב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה (יחזקאל ל"ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו'.

זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמְסַכֵּן הַהוּא: (מז) וְאָמַרְתִּי אֲנִי טוֹבָה הַכֶּמְה מַגְבוֹרָה וְחֻכְמַת הַמְסַכֵּן בְּזוּיָהּ וְדַבְרֵי אֵינֶם נִשְׁמָעִים²³⁸: (יז) דְּבָרֵי חֻכְמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים²³⁹ מִזְעַקַת מוֹשֵׁל בְּכַסִּילִים: (יח) טוֹבָה הַכֶּמְה מְכַלֵּי קָרֵב²⁴⁰ וְחוּטָא אַחַד יֵאבֵד טוֹבָה הַרְבֵּה:

²³⁷ עי' קה"ר פ"ט סי' יח: ומצא בה איש מסכן וחכם זה נח שנאמר (בראשית ו') כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ומלט הוא את העיר בחכמתו דהוה אמר להו ווי רקייא למחר מבולא אתי עבדין תתובא והווי אמרין ליה אן משרייא פורענותא מן בייתיה דההוא גברא משרייא כיון שמת מתושלח אמרין ליה לא מביתיה דההוא גברא משרייא פורענותא ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אמר להון הקדוש ב"ה אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה שנאמר (שם ח') ויזכור אלהים את נח וגו'.

²³⁸ עי' קה"ר פ"ט סי' כו: ואמרתני אני טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן בזויה אמר ר' יוחנן וכי חכמתו של ר' עקיבא שהיה מסכן בזויה היתה אלא זה זקן שהוא יושב ומסכן בדבריו [אלא מהו מסכן. בזוי בדבריו – רות רבה לרנר א] כגון זקן שהוא יושב ודורש (דברים י"ז) לא תכירו פנים והוא מכיר (שם) לא תקח שחד והוא לוקח לא תלוה ברבית והוא מלוה שמשון הלך אחר עיניו (שופטים ט"ז) והוא שפט את ישראל עשרים שנה גדעון שנאמר (שם ח') ויעש אותו גדעון לאפוד וגו' והוא שפט את ישראל הוי אין מסכן אלא מי שמסכין דבריו.

²³⁹ עי' קה"ר פ"ט סי' כז: דברי חכמים בנחת נשמעים אלו הדרשנים מזעקת מושל בכסילים אלו המתורגמנין שעומדין על הציבור ד"א דברי חכמים בנחת נשמעים זה עמרם ובית דינו א"ר בון נמנו אחר הגפה ואחר הגדר אמרו מה הנאה יש לנו שאנו נושאים נשים וזורעים ומשליכים ליאור עד כאן העולם יתקיים מזעקת מושל בכסילים זה פרעה דהוה גזר כל הבן הילוד וגו' ולא הות בדינא משגחא על גזירתיה.

²⁴⁰ עי' קה"ר פ"ט סי' כח: טובה חכמה מכלי קרב זה חכמתו של יעקב אבינו מכלי קרב של עשו הרשע א"ר לוי זיננס כלי זיין מבפנים והלבישן לבנים מבחוץ והתקין עצמו לשלשה דברים לתפלה ולדורון ולמלחמה לתפלה מניין שנאמר (בראשית ל"ב) הצילני נא מיד אחי לדורון מניין שנאמר (שם) ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה למלחמה מניין שנאמר (שם) וישם את השפחות וגו' והוא עבר לפנייהם וישתחו ארצה אמר מוטב שיפגע בי ולא בבני וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ולמה שעירה ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמני ר' אלעזר אמר מפני שטר חוב ור' שמואל אמר מפני הבושה וחוטא אחד יאבד טובה הרבה זה עשו הרשע שאבד כל הטובות ומתנות של עוה"ב.

עי' קה"ר פ"ט סי' כט: ד"א טובה חכמה זו חכמתה של סרח בת אשר מכלי קרב מכלי קרבו של יואב שנאמר (שמואל ב' כ') ותקרא אשה חכמה מן העיר מיכן דהוה רחיק ויקרב אליה ותאמר אליו לא אתה הוא יואב קוצר את לית את לפום שמך לא את בן תורה ולא דוד בן תורה לא כתיב בתורה (דברים כ') כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום שמא למלחמה דכתיב (שמואל ב' כ') ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה וגו' וכן התמו אמרה לו עד כאן תמו דברי תורה שלא להתקיים אמר לה ואת מאן אמרה לו מאן אנא אנכי שלומי אמוני ישראל אני הוא שהשלמתי מנין של ישראל במצרים אני הוא שהשלמתי נאמן יוסף לנאמן משה ואתה מבקש להמית עיר ואם בישראל עיר זו אבל בית מעכה ולי שאני אם בישראל מיד (שם) ויען יואב ויאמר חלילה לי וגו' חלילה ליואב חלילה לדוד חלילה למלכותו אלא לא כן הדבר כי איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד אם במלך למה בדוד ואם בדוד למה במלך אמר רבי עזריה ורבי יונתן בר' חגי בשם רבי יצחק בר מריון ללמדך שכל המעיז פניו בתלמידי חכמים וגדול הדור כאילו מעיז פניו במלך עא"כ דוד שהוא מלך וחכם וגדול הדור אמר ר' יודן כל המעיז פניו במלך כאלו מעיז פניו בשכינה דכתיב (שמואל ב' כ') נשא ידו במלך בדוד במלך זה מלך מלכי המלכים הקב"ה ואחר כך בדוד זה דוד מלך ישראל תנו אותו לבדו ואלכה וגו' אמרין ליה מנן את ידעית אמר לה כל המחציף פניו במלכות בית דוד מתחייב הוא מלעיל מיד (שם) ותבא האשה אל העם בחכמתה אמרה לון לית אתון שמעון ביואב ולית אתון שמעון בדוד הידא אומה קמת בהון הידא מלכות קמת בהון אמרין לה ומה הוא בעי אמרה לון אלף דגוברין אמרין לה כל בר נש יהיב לפום מה דאית ליה אמרה לון אנא אזלא ומחטא ליה דילמא דהוה פחית מנהון עבדא נפשה היא אזלא והדרא אמרה לון חד גבר הוא בעי והדא אכסניא אמרין לה אן הוא טב קרתא ניהביה ניהליה אמרה לון שבע בן בכרי שמו מיד (ש"ב כ') ויקחו את ראש שבע בן בכרי וישליכו אותו בעד החומה וגו' וחוטא אחד יאבד טובה הרבה זה שבע בן בכרי.

עי' קה"ר פ"ט סי' ל: ד"א טובה חכמה זו חכמתו של חזקיהו מלך יהודה מכלי קרב של סנחריב א"ר לוי שלש גליות הגלה סנחריב פעם ראשונה הגלה שבט ראובן וגד שנייה עשרת השבטים שלישית בא על יהודה מיד עמד חזקיהו וזיננס כלי זיין מבפנים והלבישם לבנים מבחוץ והתקין עצמו לשלשה דברים לתפלה ולדורון ולמלחמה לתפלה דכתיב (ישעיה לז) ויתפלל חזקיהו אל ה' וגו' לדורון דכתיב (מלכים ב' י"ח) בעת ההיא קצץ חזקיהו וגו' ואת האומנות מה הוא האומנות ר' לוי אמר ציפריא ורבנן אמרין שיגמיא למלחמה שנא' (ד"ה ב' ל"ב) ויעש שלח לרב ומגינים ונעץ

פרק י

(א) זְבוּבֵי מוֹת יְבֵאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוּקַח²⁴¹ יִקֶּר מִחֻכְמָה מְכַבּוֹד סְכֻלוֹת מְעֵט: (ב) לֵב חֶכֶם לִימִינוֹ²⁴² וְלֵב כֶּסֶל לְשִׁמְאָלוֹ: (ג) וְגַם בְּדַרְךָ בְּשֵׁהֶסְכֵּל²⁴³ {בְּשֵׁסְכֵּל} הַלֵּךְ לְבוֹ חֶסֶד וְאָמַר

חרב על פתח בהמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה תהא החרב הזה עוברת על צוארו (מלכים ב' י"ח) ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ספקלי ושבנא הסופר סקיווי פטריי ויואח בן אסף המזכיר סביא וחוטא אחד יאבד טובה הרבה זה סנחריב שנא' (דה"ב ל"ב) וישב בבשת פנים וגו' (מלכים ב' י"ט) וימלך אסר חדון בנו תחתיו.

²⁴¹ עי' קה"ר פ"י סי' א': זבוּבֵי מוֹת יְבֵאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוּקַח בֶּן עֲזָאִי וְר' עֲקִיבָא בֶן עֲזָאִי אָמַר זָבוּב אחד שמת אינו מבאיש ומביע שמן רוקח אלא בחטא יחידי שחטא איבד ממנו טובה הרבה דרש ר' עקיבא (ישעיה ה') לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק חקים אין כתיב כאן אלא לבלי חק מי שאין לו מצות שתכרע לו על זכותיו דורשי רשומות אומרים האדם נידון אחר רובו ולעולם ימוד אדם עצמו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה אמר ר"ש בן אלעזר לפי שהיחיד נידון אחר רובו והעולם נידון אחר רובו בחטא יחידי שחטא זה איבד ממנו ומן העולם טובה הרבה.

עי' קה"ר פ"י סי' ב': ד"א זבוּבֵי מוֹת יְבֵאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוּקַח מדבר בעדת קרח אתמול מבאישין כנגד משה ואומרין לא משה נביא אמת ולא אהרן כהן גדול ולא תורה מן השמים והיום מביעים דברים לפני משה ואומרים משה נביא אמת ואהרן כהן גדול ותורה מן השמים יקר מחכמה ומכבוד זו הנבואה סכלות מעט זו גזירתו של משה שאמר (במדבר ט"ז) ואם בריאה יבא ה' ד"א זבוּבֵי מוֹת יְבֵאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוּקַח וגו' מדבר בדואג ובאחיתופל אתמול מבאישין דברים כנגד דוד ואומרים פסול משפחה הוא לא מרות המואביה הוא והיום מביעין דברים ומתביישין יקר מחכמה ומכבוד זו נבואתו של דוד סכלות מעט (תהלים נ"ה) ואתה אלהים תורידם לבא שחת וגו' ד"א זבוּבֵי מוֹת יְבֵאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוּקַח וגו' מדבר בדורו של אליהו אתמול מבאישין דברים כנגדו ואומרין (מלכים א' י"ח) הבעל עננו והיום מביעין דברים ואומרים ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים יקר מחכמה ומכבוד מחכמה זו תורה ומכבוד זו נבואתו של אליהו סכלות מעט (שם) ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם. ועי' ויק"ר פ"ב ס"א: י' נקראו יקרים ואלו הן, התורה, והנבואה, והתבונה, והדעת והסכלות, והעושר, והצדיקים, ומיתתן של חסידים, והחסד, וישראל וכו' הסכלות מנין (קהלת י') יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט.

²⁴² עי' קה"ר פ"י סי' ג': לב חכם לימינו וגו' א"ר חנינא בר פפא לשני בני אדם שהיו להם שני כורין אחד של חטים ואחד של שעורים אמר אחד מהן לחבירו אם את של שעורים אני של חטים אם אני של חטים את של שעורים כל עיקר אני נוטל של חטים כך אמר אברהם ללוט (בראשית י"ג) אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה א"ר חנינא בר' יצחק אשמאלה אין כתיב כאן אלא אשמאילה אפילו את מחצף אנא משמאל לך רבי כד הוה סליק בר נש לדינא קדמוהי אין הוה שמע לדינא הוה טבאות ואי לא הוה אמר לבר ביתיה אשמיל ליה והוה מכוין ומחמי ליה קטיף מן הדין גיסא דבר אחר לב חכם לימינו זה יעקב שנאמר (בראשית ל"א) ויקם יעקב וישא את בניו וגו' ולב כסיל לשמאלו זה עשו הרשע שנאמר (שם ל"ו) ויקח עשו את נשיו ואת בניו [יעקב שנאמר ויקם יעקב וישא את בניו ואח"כ ואת נשיו, ולב כסיל לשמאלו, זה עשו ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואח"כ ואת בנותיו – ב"ר פע"ד סי' ה'].

ועי' ברכות (סא ע"א): תנו רבנן: שתי כליות יש בו באדם, אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה. ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו, דכתיב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו.

ועי' במ"ר פ"ב סי' ט: ד"א ומקנה רב זה שאמר הכתוב (קהלת י') לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו לב חכם לימינו זה יצר טוב שהוא נתון בימינו ולב כסיל לשמאלו זה יצה"ר שנתון בשמאלו, ד"א לב חכם לימינו אלו הם הצדיקים שהן נותנין לבם לתורה שהיא מימין שנא' (דברים לג) מימינו אש דת למו ולב כסיל לשמאלו אלו הן הרשעים שהן נותנין לבם להעשיר שנא' (משלי ג) בשמאלה עושר וכבוד, ד"א לב חכם לימינו זה משה ולב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות שהן אומרים למשה גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו אמר להם משה אינה כלום אלא עשו את העיקר עיקר תחלה בנו לכם ערים לטפכם ואח"כ וגדרות לצאנכם הוי לב חכם לימינו זה משה ולב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם חיבתם את מקניכם יותר מן הנפשות חייכם אין בו ברכה עליהם נאמר (שם כ) נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך וכה"א (שם כג) אל תיגע להעשיר מבינתך חדל, ואיזה הוא עשיר השמח בחלקו שנאמר (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

²⁴³ עי' קה"ר פ"י סי' ד': וגם בדרך כשהסכל הולך וגו' טפשא סבר דכל עמא טפשיין כוותיה והוא לא ידע דהוא טפשא וכל עמא חכימין.

לְבַל סָכַל הוּא: (ד) אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַעֲלֶה עֲלֶיךָ מְקוֹמָךְ אֶל תַּנַּח²⁴⁴ כִּי מִרְפָּא יִגִּיחַ הַטָּאִים
 גְּדוּלָּים: (ה) יֵשׁ רְעָה רְאִיתִי תַחַת הַשָּׁמַשׁ²⁴⁵ בְּשִׁנְיָה שְׁיִצָּא מִלְּפָנֵי הַשְּׁלִיט: (ו) נָתַן הַסָּכַל
 בְּמִרוּמִים²⁴⁶ רַבִּים וְעִשְׂרִים בְּשִׁפְלָ יֵשְׁבוּ: (ז) רְאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים²⁴⁷ וְשָׂרִים הֹלְכִים

- מאיר המקרא -

²⁴⁴ עי' קה"ר פ"י סי' ה': אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי באתה לך ממשלה אל תנח
 מדת ענוותנותך ללמדך שכל המניח ענוותנותו גורם מיתה לעולמו וחסאת לדורו וממי את למד
 מזכריה שנאמר (דברי הימים ב' כ"ד) ורוח אלהים לבשה את זכריה וגו' ויעמד מעל לעם וכי מעל
 ראשי העם היה הולך אלא שראה עצמו גדול מכל העם חתן המלך וכהן ונביא ודיין התחיל מדבר
 גדולות ואומר להם (שם) למה אתם עוברים את מצות ה' ולא תצליחו וגו' מיד ויקשרו עליו וירגמו
 אותו אבן במצות המלך וכו' אבל יחזיאל לא עשה כן אלא (ד"ה ב' כ') ויחזיאל בן זכריה בן בניה בן
 יחזיאל בן מתניה הלוי מבני אסף היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל מהו בתוך הקהל שהשוה עצמו
 לקהל ד"א אם רוח המושל תעלה עליך מדבר בנח נכנס אל התיבה ברשות ויצא ברשות נכנס
 ברשות מניין (בראשית ז') בא אתה וכל ביתך אל התיבה ויצא ברשות מניין (שם) צא מן התיבה
 אתה וגו' ד"א אם רוח המושל תעלה עליך מדבר ביהושע כשם שעברו ישראל את הירדן ברשות כך
 לא עלו אלא ברשות עברו ברשות מניין שנאמר (יהושע א') עברו בקרב המחנה וגו' עלו ברשות
 שנאמר (שם ד') ויצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן ד"א אם רוח המושל וגו' מדבר בדוד
 עד שלא מלך דוד הוא הקטן וכשמלך (דברי הימים א' כ"ח) ויקם דוד המלך על רגליו וגו' ד"א אם
 רוח המושל וגו' מדבר במרדכי עד שלא באתה לו גדולה (אסתר ב') ומרדכי יושב בשער המלך
 וכשבאת לו גדולה (שם ו') וישב מרדכי אל שער המלך.

²⁴⁵ עי' כתובות כג ע"א: הני שבויתא דאתיין לנהרדעא, אותיב אבוה דשמואל נטורי בהדייהו.
 א"ל שמואל: ועד האינדא מאן נטרינהו. א"ל: אילו בנתך הווין, מי הוית מזלזל בהו כולי האי. הואי
 כשגגה שיוצא מלפני השליט, ואישתביין בנתיה דמר שמואל ואסקינהו לארעא דישראל. ועי' שם
 דף סב ע"ב: יהודה בריה דר' חייא חתניה דר' ינאי הוה, אזיל ויתיב בבי רב, וכל בי שמשי הוה אתי
 לביתיה, וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא. יומא חד משכתינה שמעתא, כיון דלא חזי
 ההוא סימנא, אמר להו רבי ינאי: כפו מטתו, שאילמלי יהודה קיים לא ביטל עונתו. הואי כשגגה
 שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה. עי' קה"ר פ"י סי' ו': יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיוצא
 מלפני השליט כך אמר לו יעקב ללבן (בראשית ל"א) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה וכן הות
 כשגגה שיוצא מלפני השליט ומיתת רחל בריה דריב"ל הוה ליה חד בלעא אזל ואייתי חד מן אילין
 דבר פנדירא לאפקא בלעיה אמר ליה מה אמרת עלוי אמר ליה פסוק פלן בתר פלן אמר והוה ניח
 ליה דקבריה ולא הות אמר עלוי הדין פסוקא וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט ר' ירמיה
 דשבשתא נטל עטרה של זית וקשרה בראשו שמע שמואל ואמר ניח הוה דייתרים רישיה ולא עבד
 כן וכן הות ליה אנטונינוס זעירא בר בריה דאנטונינוס רבה הוה שאיל לרבינו הקדוש אמר מאן
 מאית קדמאי או אנא או את אמר ליה אנא אמרין ליה תלמידוי רבינו כל עלמא מצלין לחייך
 טבייא ואת אמרת הכין אמר לון אן אתת ענתה מה אית בה ואן אתא מלאך המות דיסביניה מה
 הוא מימר ליה לא אתת לגבי לית אנא אתי ולא עוד אלא אילו הוה כן יהון אינון אמרין בריך
 אלההון דיהודאי אפי' בשעת מיתתהון אינון ידעין וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט דבר
 אחר יש רעה ראיתי וגו' כשגגה שיוצא מלפני השליט זה עלי הכהן שאמר לשמואל אין בני יורשין
 מקומי אף אין בניך יורשין מקומך וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט.

²⁴⁶ עי' קה"ר פ"י סי' ז': נתן הסכל במרומים רבים אלו הכשדים דכתיב (ירמיה ל"ט) ויבואו כל שרי
 מלך בבל וישבו בשער התוך מהו בשער התוך מקום שמחתכין בו את ההלכות ועשירים בשפל
 ישבו זה סנהדרין שנאמר ישבו לארץ ידמו (איכה ב'). עי' ילקוט רות רמז תקצז: אמרה תורה לפני
 הקדוש ברוך הוא רבש"ע תן חלקי בשבט של עוני שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתגאים אבל
 כשהם עניים הם מתעסקים בי והם יודעים שהם רעבים ושפלים שנאמר נתן הסכל במרומים
 רבים ועשירים בשפל ישבו, לפיכך ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ, הדיין אומר לאדם
 טול קיסם מבין שניך והוא אומר טול קורה מבין עיניך, למה ויהי שתי פעמים אחד לרעבון לחם
 ואחד לרעבון של תורה, ללמדך כל דור שאין תורה מצויה בו רעב מצוי בו.

²⁴⁷ עי' קה"ר פ"י סי' ח': ראיתי עבדים על סוסים אלו ישמעאלים ושרים הולכים כעבדים זה יוסף
 א"ר לוי עבדא זבין ובר אמתא מזבין ובר חורין מזבין לתרויהון ר' עקיבא הוה סליק לרומי פגע
 ביה חד סריס מן מלכותא אמר ליה אתה הוא רביהון דיהודאי אמר ליה אין אמר ליה שמיע מינאי
 תלת מילין דעל סוס מלך דעל חמר בן חורין מנעלים ברגליו בר נש דלא דין ולא דין חפיר טב
 מיניה אמר תלת מילין אמרת תלת מילי שמע לי חילופיהן הדרת פנים זקן שמחת לבב אשה נחלת
 ה' בנים אוי לו לאותו האיש דחסר שלשתן ולא עוד שקדמו הכתוב ראיתי עבדים על סוסים כיון
 דשמע ההוא סריס כן טרף רישיה אגודא ומית ד"א ראיתי עבדים על סוסים זה אחאב ושרים
 הולכים כעבדים על הארץ זה אליהו שנאמר (מלכים א' י"ח) ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו
 וירץ לפני אחאב וגו'. ועי' תנחומא (וישב סימן טו): ראיתי עבדים על סוסים (קהלת י ז). זה
 נבוכדנצר שהחריב את בית המקדש, שלא נכנס לתוכו שהיה מתירא, מה עשה מיכאל ירד ואחז

בַּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ: (ח) הִפֵּר גּוֹמֵץ²⁴⁸ בּו יְפוֹל וּפְרִיץ גָּדֵר יִשְׁכְּנוּ נְחֵשׁ²⁴⁹: (ט) מְסִיעַ אַבְנִים יַעֲצֵב בָּהֶם²⁵⁰ בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכֵּן בָּם: (י) אִם קָהָה הַבְּרוֹזֶל²⁵¹ וְהוּא לֹא פָּנִים קִלְקַל וְחִילִים

בסוסו, והכניסו לקודש הקדשים, ורוח הקודש אומרת ראיתי עבדים על סוסים, זה נבוכדנצר, ושרים הולכים כעבדים על הארץ (שם), זה מיכאל, שנאמר כי אם מיכאל שרכם (דניאל י כא).
²⁴⁸ עי' קה"ר פ"י סי' ט: חפר גומץ בו יפול זה פרעה הרשע שאמר (שמות א') כל הבן הילוד וגו' בו יפול שנאמר (תהלים קל"ו) ונער פרעה וחילו וגו' ד"א חופר גומץ זה המן שנאמר (אסתר ג) להשמיד להרוג ולאבד בו יפול שנאמר (שם ט') ישוב מחשבתו הרעה וגו' ופורץ גדר ישכנו נחש זו דינה כשהיו אביה ואחיה יושבין בבית המדרש יצאה לראות בבנות הארץ גרמה לעצמה שיבא עליה שכם בן חמור החוי שנקרא נחש ונשך אותה דכתיב (בראשית ל"ד) וירא אותה שכם בן חמור וגו' וכו' שמע קל דינקאי ספרא בן יוחאי דכי טבריא אמר (אם לא) יבא עלי אם אין בידי שמועות כשערות ראשי שטבריא זו עתידה לטהר ועתידה להיות לאוכלי תרומה חוץ מזו ומזו לא הימנוה יתיה אמר ליה פרצת גדרן של תלמידי חכמים וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה ר' שמעון ב"י היה עבר בשמיטתא חמא חד בר נש מלקט ספיחי שביעית אמר ליה ולא שביעית הוא א"ל ולא את הוא שאת מתיר לא כן תנינן כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב לפי שאין כיוצא בהן בירקות שדה ואמר ליה ואין חברי חולקין עלי וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה.
²⁴⁹ עי' אבות דרבי נתן (פרק ג): הוא היה אומר הנותן עיניו באשתו שתמות וירשנה או שתמות וישא את אחותה וכל הנותן עיניו באחיו שימות וישא את אשתו סוף שקוברין אותו בחייהן עליו הכתוב אומר חופר גומץ בו יפול ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י' ח'). ועיי"ש: מכאן אמרו חכמים עלה אדם למטה יקרא אם היה ת"ח יקרא את שמע בתחלה ואם רצה לשנות ישנה (כל) [וכל] העובר על דברי חכמים הרי זה מתחייב בנפשו שנאמר חופר גומץ בו יפול [ופורץ גדר ישכנו נחש] (קהלת י' ח'). ועיי' שמחות (פ"ד ה"ד): תלמיד חכם שאינו עוסק בתורה, מתוך שאינו עוסק טועה שנים ושלושה דברים בפרק אחד או במסכת אחת, שנאמר והנה עלה כולו קמשונים; מתוך שאינו עוסק בה, סופו להיות מבקש ראש הפרק ואינו מוצא, ראש המסכת ואינו מוצא, שנאמר כסו פניו חרולים; מתוך שאינו עוסק בה, נמצא מטמא את הטהור ומטהר את הטמא, שנאמר וגדר אבניו נהרסה. ועליו הוא אומר, ופורץ גדר ישכנו נחש, הא למדנו, שכל מי שהוא פורץ גדרותן של חכמים, סוף פורענות לבוא עליו, רבי שמעון בן יוחאי אומר הנחש פרץ גדר מתחילה, לפיכך נעשה ספקלטור לכל פורצי גדרות.

²⁵⁰ עי' ב"ב קמה ע"ב: אמר רב משרשיא משמיה דרבא, מאי דכתיב: מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם. מסיע אבנים יעצב בהן אלו בעלי משנה, בוקע עצים יסכן בם אלו בעלי גמרא. עי' קה"ר פ"י סי' י: מסייע אבנים יעצב בהן מי שמסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער בעי מילא ולא משכח ובוקע עצים יסכן בם כל זמן דלעי ביה מיתהני ביה היך מה דאת אמר (מלכים א' א') ותהי לו סוכנת ד"א מסיע אבנים ממקום למקום יעצב בהן ובוקע עצים יסכן בם א"ר מיאשיה בשכר שתי בקיעות שבקע אברהם אבינו על הר המוריה זכה ליקרע הים לבניו שנים עשר קרעים.
²⁵¹ עי' תענית ז ע"ב: אמר רבי אמי: מאי דכתיב אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית רקיע שקיהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין, שנאמר והוא לא פנים קלקל. מה תקנתן יתגברו ברחמים, שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא. ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר והוא לא פנים קלקל. מאי תקנתיה ירבה בישיבה, שנאמר וחילים יגבר. ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן, רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים. ועייל לקמיה דרבא. רבא אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים, שנאמר והוא לא פנים קלקל. מאי תקנתיה ירבה עליו רעים, שנאמר וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה, כל שכן אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא. ועי' קה"ר פ"י סי' יא: אם קהה הברזל אם נתקהה הרב על התלמיד כברזל והוא לא פנים ואין הרב מסביר פנים לתלמיד קלקל קלקול מעשים יש בתלמיד וחילים יגבר מה יעשה יביא עשרה בני אדם והם מפייסין את הרב סוף שהוא מותר הכשר חכמה ד"א אם קהה הברזל אם נתקהה התלמיד על הרב שנאמר (משלי י') ברזל כברזל יחד ואין הרב מסביר לתלמיד קלקל קלקול מעשים יש בתלמיד וחילים יגבר ילך ויביא עשרה בני אדם ויפייסין את רבו ויתרון הכשיר חכמה סוף הוא מותר לו כעסו וכשיר לו את תלמודו ד"א אם קהה הברזל אם נקהה תלמודך עליך כברזל והוא לא פנים קלקל אינו בא לידך להסבירו בפניך קלקל עליו בחילך חד מתלמידו דרשב"י אינשי אולפניה אזל ליה בכי לבי עולמין מדכי הוה בכי סגי אתחמי ליה בחלמיה ואמר ליה כד תהא רמי בי תלתא קלי אנא אתי אזיל ההוא תלמידא לגבי פתר חילמייא ותני ליה עובדא א"ל אמור פירקך תלת זימנין והוא אתי לך ועבד כן וכן הות ליה א"ר ברכיה אם נקהת אומה שהיא קשה כחה כברזל דכתיב (דברים ד') ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים והוא לא פנים קלקל ואין הקב"ה מסביר פנים לדור קלקל מעשים רעים יש בדור מה יעשה וחילים יגבר יגזרו צומין ותעניות והקב"ה יוותר הוא להם לעולם ר' חמא בר פפא

יגבר ויתרון הכשיר חכמה: (יא) אם ישך הנחש בלוא לחש²⁵² ואין יתרון לבעל הלשון: (יב) דברי פי חכם חן²⁵³ ושפתות כסיל תבלענו: (יג) תחלת דברי פיהו סכלות²⁵⁴ ואחרית פיהו הוללות רעה: (יד) והסכל ירבה דברים²⁵⁵ לא ידע האדם מה שיהיה ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו: (טו) עמל הכסילים תיגענו²⁵⁶ אשר לא ידע ללכת אל עיר: (טז) אי לך ארץ שמלכך נער²⁵⁷ ושריך בבקר יאכלו: (יז) אשריך ארץ שמלכך בן חורים²⁵⁸ ושריך

בשם ר' יהודה בר' סימון אמר אם נתקוה שמים שעל ראשיכם כברזל היך מה דאת אמר (ויקרא ל"ו) ונתתי את שמיכם כברזל ואין הקב"ה מסביר פנים קלקל מעשים יש בדור מה יעשו יגזרו תענית והקדוש ברוך הוא מרויח לעולמו.

²⁵² עי' קה"ר פ"י סי' יב: אם ישך הנחש בלוא לחש אמר ר' אבא בר כהנא לעולם אין הנחש נושך אלא א"כ נלחש לו מלעיל ואין הארי טורף אלא א"כ נלחש לו מלמעלה ואין המלכות מתגרה בבני אדם אלא אם כן נלחש לה מלעיל וכו'. ועי' תענית ח ע"א: אמר רבי אמי: מאי דכתיב אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון, אם ראית דור שהשמים משתכין כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין בדור. מאי תקנתן ולכו אצל מי שיודע ללחוש, דכתיב יגיד עליו רעו. ואין יתרון לבעל הלשון, ומי שאפשר לו ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו. ואם לחש ולא נענה מאי תקנתיה. ילך אצל חסיד שבדור, וירבה עליו בתפלה, שנאמר ויצו עליה במפגיע, ואין פגיעה אלא תפילה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. עי' ערכין טו ע"ב: אמר ריש לקיש מאי דכתיב: אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון. לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש, ואומרות: ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך. אומר להם: וכי מה יתרון לבעל הלשון.

²⁵³ עי' קה"ר פ"י סי' יג: דברי פי חכם חן זה כורש מלך פרס שאמר (עזרא א') מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל שפתות כסיל תבלענו שבילע דבריו וחזר בם. ועי' אסת"ר פתיחה סי' ח: ר' חנינא בר אדא פתח (קהלת י') דברי פי חכם חן, זה כורש, שנא' (עזרא א') כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה (קהלת י') ושפתות כסיל תבלענו, שאמר הוא האלהים אשר בירושלם (שם) תחלת דברי פיהו סכלות, מה הסכלות (עזרא א') מי בכם בכל עמו יהי אלהיו עמו (קהלת י') ואחרית פיהו הוללות רעה, די גזר ואמר די עבר פרת עבר ודי לא עבר לא יעבור, דבר אחר תחלת דברי וגו' זה אחשוורוש, שנאמר ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו' ואחרית פיהו וגו' שעלה וביטל מלאכת ב"ה, כיון שראו הכל כן התחילו צווחין ווי ויהי בימי אחשוורוש.

²⁵⁴ עי' קה"ר פ"י סי' יד: תחלת דברי פיהו סכלות שאמר הוא האלהים אשר בירושלם ואחרית פיהו הוללות רעה דחזר ובטל גזרותיו ואמר מאן דעבר עבר ומאן דלא עבר לא יעבר ד"א תחלת דברי פיהו סכלות זה אחשוורוש שנאמר (שם ד') ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו' ואחרית פיהו שעלה ובטל מלאכת בית המקדש.

²⁵⁵ עי' קה"ר פ"י סי' טו: והסכל ירבה דברים ר' ברכיה בשם ר' סימון פתר קרא במשה אמר הקדוש ברוך הוא למשה כתבתי עליך שאת חכם עומד ומרבה דברים אתה ואינך חכם (דברים ג') אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

²⁵⁶ עי' קה"ר פ"י סי' טז: עמל הכסילים תיגענו זה תלמיד שעומד במשנתו אשר לא ידע ללכת אל עיר לא היה לו לילך לרבו שיחזיר לו תלמודו ד"א עמל הכסילים תיגענו זה יפתח אשר לא ידע ללכת אל עיר לא היה לו לילך אצל פנחס ויפר לו נדרו אלא אמר יפתח אני ראש וקצין לישראל אלך אצל פנחס ופנחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ מביני תרייה ספת היא עלובתא ותרויהון איתחייבון על דמה יפתח נישול אבר אבר ונקבר דכתיב (שופטים י"ב) ויקבר בערי גלעד ובכמה מקומות נקבר דאת אמר ויקבר בערי גלעד אלא מלמד שהיה נישול אבר אבר ונקבר במקומו פנחס מה הפסיד נסתלקה ממנו רוח הקדש מאתים שנה דכתיב (ד"ה א' ט') ופנחס בן אלעזר נגיד עליהם אין כתיב כאן אלא נגיד היה עליהם לפנים וה' עמו.

²⁵⁷ עי' קה"ר פ"י סי' יז: אי לך ארץ שמלכך נער כתיב (מלכים א' ג') אז תבאנה שתיים נשים זונות מי היו ר' מאיר אומר רוחות היו ורבנן אמרי יבמות היו ר' סימון בשם ר' יהושע אומר זונות ממש היו והוציא דינן בלא עדים והתראה (שם) ותאמר האשה האחת בי אדני וגו' ויהי ביום השלישי ללדתי וימת בן האשה הזאת דאיתמרטת עלוי ותקם בתוך הלילה וגו' ואקום בבקר להניק את בני וגו' ותאמר האשה לא כי ויאמר המלך זאת אומרת ר' פנחס ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא ור' ביבי ומטו בה משמיה דר' פדת סדר הדין כך הוא הדין יושב והנידונין עומדין והסרסור מכריע ביניהם התובע תובע והנתבע משיב והדיין מכריע ביניהן אמר ר' סימון מכאן שצריך הדיין לשנות טענותיהם מן הדין קרייה זאת אומרת זה בני החי וזאת אומרת וגו' ויאמר המלך קחו לי חרב וגו' ויאמר המלך גזרו את הילד החי וגו' ותאמר האשה אשר בנה החי וגו' א"ר יהודה אמר ר' אלעאי אילו הייתי שם פוקרין הייתי כורך על צוארו כשהוא אומר קחו לי חרב אילולי שנתמלאת עליו רחמים כבר נהרג ועל אותה שעה הוא אומר אי לך ארץ שמלכך נער אותה שעה התחיל אנפילוגיס בחכמתו אמר כלום ברא הקדוש ברוך הוא לאדם זה שתי עינים שתי אזנים שתי רגלים שתי ידים

בַּעַת יֵאָכְלוּ בְּגִבּוֹרָה וְלֹא בְשֵׁתִי: (יח) בַּעֲצָלְתִּים יִמָּךְ הַמְקָרָה²⁵⁹ וּבְשִׁפְלוֹת יָדִים יִדְלָף הַבֵּית: (יט) לְשִׁחּוֹק עֹשִׂים לָחֶם²⁶⁰ וַיִּין יִשְׂמַח חַיִּים וְהִכְסֵף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל: (כ) גַּם בְּמִדְעָךְ מֶלֶךְ אֵל תִּקְלָל²⁶¹ וּבַחֲדָרֵי מִשְׁכַּבְּךָ אֵל תִּקְלָל עֲשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפִים (כְּנָפִים) יִגִּיד דְּבָר:

אלא צפה הקדוש ברוך הוא שעתיד דין זה להיות לא עשה אלא אמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו על אותה שעה אומר אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו בעתו של עולם הבא ולא בשתי בגבורתו ולא בתשישו ויען המלך תנו לה את הילוד ורוח הקדש צווחת ואומרת היא אמו ודאי אמר ר' שמואל בר נחמני בג' מקומות צווחת מדת הדין בבית דינו של שם ובית דינו של שמואל ובית דינו של שלמה בבית דינו של שם מנין שנאמר (בראשית ל"ח) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני ורוח הקדש צווחת ואומרת ממני היו כל הדברים בבית דינו של שמואל מנין שנאמר (שמואל א' י"ב) הנני ענו בי נגד ה' וגו' ויאמר אליהם עד ה' בכס ועד משיחו ויאמרו עד אין כתיב כאן אלא ויאמר עד מי אמר עד רוח הקדש אומרת אתם מעידים על הגלוי ואני אעיד על הנסתרים בבית דינו של שלמה מנין שנאמר (מלכים א' ג') ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד וגו' ורוח הקדש אומרת היא אמו ודאי ד"א אי לך ארץ שמלכך נער אלו מלכי ישראל אשריך ארץ שמלכך בן חורים אלו מלכי יהודה ושריך בבקר יאכלו אלו מלכי ישראל ושריך בעת יאכלו אלו מלכי יהודה. ועי' שבת י ע"א: עד מתי יושבין בדין. אמר רב ששת: עד זמן סעודה. אמר רב חמא: מאי קרא דכתיב אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי בגבורה של תורה, ולא בשתייה של יין.

²⁵⁸ עי' במדבר רבה (פ"י סי' ח): מיין ושכר יזיר וגו', הה"ד (ישעיה ה) הוי גבורים לשתות יין וגו' מצדיקי רשע עקב שוחד וגו' תמן כתיב (קהלת י) אשריך ארץ שמלכך בן חורים אימתי הארץ באשרי בזמן שמלכה עוסק בתורה שנאמר (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה וגו' אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שהוא עוסק בתלמוד תורה בלבד (קהלת י) ושריך בעת יאכלו שקובעים עתים לתורה.

²⁵⁹ עי' תענית ז ע"ב: אמר רב קטינא: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה, שנאמר בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך, ואין מך אלא עני, שנאמר ואם מך הוא מערכך, ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר המקרה במים עליותיו. ועי' מגילה דף יא ע"א: בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית, בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך. ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך, ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר המקרה במים עליותיו.

עי' קה"ר פ"י סי' יח: בעצלתים ימך המקרה ע"י שנתעצלו ישראל מלחנות במחלוקת בהר סיני ימך המקרה כתיב (תהלים י"ח) ויט שמים וירד ובשפלות ידים ידלוף הבית עד שנשתפלו ישראל מלחנות במחלוקת על הר סיני ידלוף הבית גם עבים נטפו מים ד"א בעצלתים ימך המקרה ע"י שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי ירמיה ימך המקרה (ישעיה כ"ב) ויגל את מסך יהודה גלי דכסייה ובשפלות ידים ידלוף הבית ע"י שנשתפלו ישראל מלעשות תשובה בימי ירמיה כתיב (עמוס ט') כי הנה ה' מצוה והכה את הבית הגדול רסיסים והבית הקטן בקיעים א"ר הונא לא דמי הדין רסיסה להדין בקיעה מה הדין בקיעה לית מיניה אלסיס והדין רסיסה אית מיניה אלסיס ד"א בעצלתים ימך המקרה ר' כהן פתר באשה ע"י שהאשה מתעצלת לבדוק עצמה בעונתה נעשית דוה שנאמר (ויקרא ט"ו) והדוה בנדתה ובשפלות ידים ע"י שמשתפלת מלבדוק עצמה נעשית זבה שנאמר (שם) ואשה כי יזוב זוב דמה וגו'.

²⁶⁰ עי' קה"ר פ"י סי' יט: לשחוק עושים לחם לשחוקים של יראות עושים לחם ויין ישמח חיים זו התורה שנאמר (תהלים י"ט) פקודי ה' ישירים משמחי לב והכסף יענה את הכל ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פעמים נענה פעמים אינו נענה פעמים שעושים בו צדקה הוא נענה שנאמר (בראשית ל') וענתה בי צדקתי פעמים שלא יעשה בו צדקה הוא מקטרגו הא מה דאת אמר (דברים י"ט) לענות בו סרה ר' שמעון בן לקיש קרא יתיה חד מגר חמא אינשי קיימן מרקדין ומטפחין ויהבון ליה מיכלא ומשתיא אמר הא טבאות אף אנא איקום ואירקוד ואזמר קם ורקד וזמר ויהבין ליה חד גרב דחמר עתיק וקרא עלוי לשחוק עושים לחם.

²⁶¹ עי' קה"ר פ"י סי' כ: גם במדעך מלך אל תקלל אמר רבי יהודה בר' סימון אומר הקב"ה לאדם בשביל שנתתי לך מדע יותר מן הבהמה ומן החיה ומן העופות אתה מחרף ומגדף לפני עשיתי לך עינים ולה עינים לך אזנים ולה אזנים לך ידים ולה ידים לך רגלים ולה רגלים לך פה ולה פה נמשל כבהמה נדמה אין נדמה אלא שתיקה שיתקתים מפניך ראה כבוד שעשיתי לך ואין אתה מבין כל הטובה הזאת (תהלים מ"ט) ואדם ביקר ולא יבין דבר אחר גם במדעך מלך אשר בדורך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר עשיר שבדורך אל תקלל כי עוף השמים ר' ירמיה בן אלעזר אומר זה הוא העורב חכמת טיאריו ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל ד"א גם במדעך מלך מלכו של עולם אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר עשירו של עולם כי עוף השמים יוליך את

פרק יא

(א) שְׁלַח לַחֲמֹךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם²⁶² כִּי בָרַב הַיַּמִּים תִּמְצָאֲנוּ: (ב) הֲנֵן חֶלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנָה²⁶³ כִּי לֹא תִדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה עַל הָאָרֶץ: (ג) אִם יִמְלְאוּ הָעֵבִים נַפְשָׁם עַל הָאָרֶץ

הקול ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי יש (קרסיות) [קול יוצא – ויק"ר פל"ב סי' ב] לטובה ויש (קרסיות) [קול יוצא] לרעה קרסיות לטובה שנאמר (דברים ה') וישמע ה' את קול דבריכם וגו' הטיבו כל אשר דברו חייא בר אדא ובר קפרא חייא בר אדא אמר הטבה כהטבת קטורת בר קפרא אמר הטבה כהטבת הנרות קרסיות לרעה שנאמר (שם) וישמע ה' את קול דבריכם ויקצף וישבע וגו' ר' אבהו בשם ר' תחליפא חמיו כתיב (תהלים צ"ה) אשר נשבעתי באפי אמר הקב"ה באפי נשבעתי וחוזרני בי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באין הם למנוחה אחרת ר' ביבי בשם ר' יהושע בן לוי אמר למלך שכעס על בנו ודחפו והוציאו חוץ לפלטיין שלו ונשבע שלא יכניסו לבנו לפלטיין מה עשה היתה בנויה וסתרה וחזר ובנאה והכניסו נמצא מכניסו בנו ומקיים שבועתו כך אמר הקב"ה באפי נשבעתי וחוזרני בי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באים הם למנוחה אחרת ובעל כנפים יגיד דבר א"ר בון בשעה שהאדם ישן הגוף אומר לנשמה והנשמה לנפש והנפש למלאך והמלאך אומר לכרוב והכרוב אומר לבעל כנפים מי הוא זה השרף והשרף יולך דבר ויגיד לפני מי שאמר והיה העולם ד"א במדעך מלך אל תקלל מלך שלפניך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר גדול שבמקומך כי עוף השמים יולך את הקול אמר הקב"ה לדוד לא כך היית אומר (שם ו') יבשו ויבהלו מאד כל אויבי מי היו אויבך לא שאול לא כך היית אומר (שם י"ח) ביום הציל ה' אותי ומכף כל אויבי ומיד שאול אמר דוד רבש"ע זדונות אתה מעלה עלי שגגות חשוב אותן לי הדא הוא דכתיב (שם ז') שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני דבר אחר גם במדעך מלך אל תקלל זה משה שנאמר (דברים ל"ג) ויהי בישראל מלך ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר זה משה מניין העשיר משה מפסולתן של לוחות אמר רבי חנין מחצב של סנפרינון גלה בתוך אהלו ומשם העשיר משה שנאמר (שמות ל"ד) פסל לך שני לוחות אבנים וגו' פסילתן תהא לך.

²⁶² עי' קה"ר פי"א סי' א: שלח לחמך על פני המים א"ר ביבי אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה שאין מים האמור כאן אלא דברי תורה שנאמר (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים אמר ר' עקיבא כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים ונצטערתי על תלמיד חכם אחד שהיה בה ונטבע וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתי שהיה יושב לפני ושואל שאלות נמתי לו בני היאך עלית מן הים אמר לי רבי בצלותך טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיעוני ליבשה אמרתי לו בני מה מעשים יש בידך אמר כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד מסכן אמר לי זכי בי ויהיבית ליה חד עיגול אמר כמה דיהבת לי נפשי במתנך כן יתיהב לך נפשך וקראתי עליו שלח לחמך על פני המים מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול נטלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין כשראו שצרתן צרה אמרו באו ונשתתפינון באיצטרכיא שלנו אם נמות נמות כולנו אם נחיה נחיה כולנו האיר המקום עיניהם ונטלו גדי אחד וצלו אותו ותלוהו במערבה של ספינה באה חיה גדולה לריחו והתחילה גוררת בה עד שהשליכה למים המהלכין והלכו כיון שהגיע ונכנסו לרומי תנון עובדא לר' אליעזר ור' יהושע וקרונ עליהון שלח לחמך על פני המים בר קפרא מקפל בשוניתא דימא דקסרי ראה ספינה שטבעה בים הגדול ואוטפיטא עולה מתוכה ערום כד חמיניה בא אצלו ושאל בשלומו ונתן לו שתי סלעים מה עשה הכניסו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו עוד שלשה סלעים אחרים אמר לו אדם גדול שכמותך יוציא שלשה סלעים אחרים לבתר יומין אתצידון יהודאי בהדין ספפסא אמרין מאן אזיל ומפייס עלינא אמרין דין לדין בר קפרא דהוא חשוב במלכותא אמר לון וידעון אתון הדא מלכותא עבדא מידי על מגן אמרין ליה אית הכא חמש מאוון דדינרין סב יתהון וזיל ופייס עלינן נסב חמש מאוון דדינרין וסלק למלכותא כשראה אותו אנטפיטי עמד על רגליו ושאל בשלומו אמר לו למה איצטער רבי להכא אמר ליה בעינא מינך דתתרחם על אילין יהודאי אמר ליה ידע את דהדין מלכותא עבדא כלום על מגן אמר ליה אית עמי חמש מאוון דדינרין סב יתהון ופייס עלינן אמר ליה אית אילין דינרין אינון יהון מתמשכנין לך חלף חמשה סלעים דיהבת לי ואומתך משתזבן חלף מאכל ומשתה דאוכלת ואשקת יתי בביתך ואת זיל בשלם ביקרא סגי וקרונ עלוי שלח לחמך על פני המים רבי אלעזר בן שמוע הוה מטייל על כף ימא רבה חמא אילפא דמיטרפא בימא כהריפת עין טבעת וטבע כל מה דהוה בה חמא חד גבר דיתיב על קורשא דספינתא מגלא לגלא סליק ליבשתא כד הוא הוה ערטילאי והוה מיטמר בכיף ימא ארעת ענתה דישראל סלקין לריגלא בירושלם אמר להון מן בני עשו אחוכון אנא הבו לי זעיר כסות ואיכסי בה תתאי דערעני ימא ולא אישתזב גבאי מידי אמרין ליה כן יתערען כל אומתך תלה עיניה וחמא ית רבי אלעזר דהוה מטייל ביניהן אמר מסתכל אנא דאת גבר סב ויקיר מאומתך ואת חכים ביקרי דברייתא אלא זכי בי והב לי תכסית דאכסי בה תתאי דערען ימא הוה על רבי אלעזר בן שמוע שבע איצטלוון שלח חד ויהביה ליה אובליה לביתיה ואכליה ואשקיה ויהב ליה תרין מאוון דינרין וארכביה ארבעה עשר פרסין ועבד ליה יקרא סגי עד דאעליה לביתיה לבתר

יִרְקוּ 264 וְאִם יִפּוֹל עֵץ בְּדָרוֹם וְאִם בְּצָפוֹן מְקוֹם שִׁיפּוֹל הָעֵץ שֵׁם יְהוּא: (ד) שְׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרַע וְרֵאָה בְּעֵבִים לֹא יִקְצוֹר: (ה) כִּי אֲשֶׁר אֵינָהּ יוֹדֵעַ מִה דֶּרֶךְ הַרוּחַ כִּי יִבְטָח

יומין מת קיסר הרשע ואימנו ליה מלכא תחותיה גזר על מדינתא ההיא כל גוברין לקטלא וכל נשיא לביזה אמרו לר' אלעזר בן שמוע זיל ופייס עלינן אמר לון אתון ידעיתון הדא מלכותא עבדא מידי על מגן אמרו ליה אית הכא ארבעה אלפין דינרין סב יתהון ואזיל ופייס עלינן נסב יתהון וסלק וקם על תרע מלכותא אמר לון איזלון אימרון למלכא חד גבר יהודאי קאים על תרעא בעי מישאל שלמא דמלכא אמר אעלוניה כד חמיניה מלכא שדא מעל כורסייה ונפל על אנפוהי אמר ליה מאי עיסקיה דמרי הכא ולמה איצטער מרי להכא אמר בגין דתתרחם על הדא מדינתא ותתבטל הדא גזירתא אמר ליה אורייתא כלום כתיב בה שיקרא אמר ליה לא אמר ליה לא כתיב בתורתכם לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' למה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכתוב (במדבר ו) לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ואנא לא בר עשו אחוכון אנא ולא גמלון לי חסד ומאן דעבר אדאורייתא חייב לקטלא א"ל רבי אלעזר בן שמוע אע"פ דהינון חייבין לך תישבוק ותרחם עליהון אמר ליה ואת ידע הדא מלכותא עבדא מידי על מגן אמר ליה אית עמי ארבעת אלפין דינרין סב יתהון ואיתרחם עליהון אמר ליה ארבעה אלפין הללו יהון לך יהיבין חלף תרין מאוון דיהבת לי ומדינתא כולה תהא משתזבא בגינך חלף מיכלא ומישתיא דאוכלת ואשקת יתי ועול לבי געא וגנזי דידי וסב לך שבעין איצטלוון דלבושן חלף איצטלא דיהבת לי וזיל בשלם על אומתך ואשביקין בגינך וקרון עלוי שלח לחמך על פני המים עובדא הוה בחד בר נש דבכל יום הוה נסיב חד עיגול ומקלק לימא רבא חד יומא אזל וזבין חד נון קרעיה ואשכח ביה סימא אמרו ליה היידי הוה גברא דקם ליה עיגוליה וקרון עלוי שלח לחמך על פני המים א"ר יצחק עובדא הוה בפרגמטוטוס שהיה מהלך בדרך בהדי אסרדיוט חד כשהן מהלכין זה עם זה קשר עמו חיבה כיון שנכנסו לעיר הכניסו עמו והאכילהו והשקהו לבתר יומין איתציד ההוא פרגמטוטוס דהוה מזבין מנין מגעגעין בדמא שמע ההוא אסרדיוט ואתא לגביה אמר ליה מה את עביד הכא תני ליה עובדא אמר ליה כד את נפיק למיתדנא אימא להו פלן חכים עלי זכו כד נפק לאתדנא אמר פלוני חכים עלי זכו אמרון ליה מה זכו את ידע לדין אמר לון אחוי דקטילא הוה חייב לי ולא הוה ליה מה יתן ונסיבית ית מנוי ויהבית יתהון לדין למזבנא יתהון לי אמרין נאמן מנאמן קביל והוא נפיק לדימוס וקרון עליה שלח לחמך על פני המים ר' אלעזר ברבי סימאי פתר באברהם אבינו אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה אמרת (בראשית י"ח) ואקחה פת לחם חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא במדבר שנאמר (שמות ט"ז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ביישוב שנאמר (דברים ח') ארץ חטה ושעורה לעתיד לבא שנאמר (תהלים ע"ב) יהי פסת בר בארץ אמרת ורחצו רגליכם חייך אני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא במדבר שנאמר (יחזקאל ט"ז) וארחצך במים וגו' ביישוב שנאמר (ישעיה א') רחצו הזכו לעתיד לבא שנאמר (שם ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון אמרת יקח נא מעט מים חייך אני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא במדבר שנאמר (במדבר כ"א) עלי באר וגו' ביישוב שנא' (דברים ח') ארץ נחלי מים וגו' לעתיד לבא שנא' (יואל ד') והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וכל הגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים וגו' אמרת והשענו תחת העץ חייך אני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא במדבר שנאמר (תהלים ק"ה) פרש ענן למסך ביישוב שנאמר (ויקרא כ"ג) בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות לעתיד לבא שנאמר (ישעיה ד') וסכה תהיה לצל יומם וגו'.

263 עי' קה"ר פ"א סי' ב: תן חלק לשבעה וגם לשמונה ר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר אומר תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי שבת היך מה דאת אמר (מלכים א' י"ח) ויהי בשביעית ביום השבת וגם לשמונה אלו ח' ימי המילה דכתיב (שם) וישם פניו בין ברכיו וגו' ולמה בין ברכיו אלא אמר לפני הקב"ה רבש"ע אפי' אין ביד בניך אלא זכות שתי מצות הללו שבת ומילה כדאי שתרחם עליהם רבי יהושע אומר תן חלק לשבעה אלו ז' ימי הפסח וגם לשמונה אלו שמונת ימי החג ומניין לרבות עצרת וראש השנה ויום הכפורים ת"ל גם וגם ריבויין ר' עזריה אומר תן חלק לשבעה זה דור שמל משה לשבעה וגם לשמונה זה דור שמל יהושע לשמונה דכתיב (יהושע ה') בעת ההיא אמר ה' אל יהושע וגו' מול את בני ישראל שנית מכלל שמלן בראשונה ויעש לו יהושע שעשו אותה גבעה בערלות ר' נחמיה פתר קרייא בנשיאים תן חלק לשבעה דכתיב (במדבר ז') ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגם לשמונה דכתיב (שם) ביום השמיני נשיא לבני מנשה ר' יהודה פתר קרייא במלואים תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי המלואים שנאמר (ויקרא ח') כי שבעת ימים ימלא את ידכם וגם לשמונה דכתיב (שם ט') ויהי ביום השמיני ר' הונא אמר תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי הנדה וגם לשמונה אלו שמונה ימי המילה שנאמר (שם י"ב) וביום השמיני ימול ר' לוי אמר תן חלק לשבעה אלו ז' ימי הסוכה וגם לשמונה (במדבר כ"ט) ביום שמיני עצרת וכו'.

264 עי' קה"ר פ"א סי' ג: אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו וגו' אם ימלאו תלמידי חכמים תורה על ישראל יריקו שנקראו ארץ שנאמר (מלאכי ג') כי תהיו אתם ארץ חפץ אם יפול עץ בדרום ואם בצפון אם הגיע קירסו של תלמיד חכם להורות אם בדרום ואם בצפון כל ישראל מתכנסין שמה ומעמידין חכמתו ושומעין ממנו ולומדין ממנו ד"א אם ימלאו העבים גשם אם הנביאים ימלאו נבואה על הארץ יריקו על ישראל מתנבאין שנקראו ארץ שנאמר (שם) כי תהיו

הַמְלֵאָה²⁶⁵ כָּכָה לֹא תִדַע אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הַבֵּל: (ו) בְּבִקְרָא זֶרַע אֶת
 זֶרַעְךָ²⁶⁶ וְלַעֲרֹב אֵל תִּנַּח יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשֶׁר הַזֶּה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאַחַד טוֹבִים:
 (ז) וּמִתּוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֲיִנַּיִם²⁶⁷ לְרֵאוֹת אֶת הַשָּׁמֶשׁ: (ח) כִּי אִם שְׁנַיִם הִרְבֵּה יִהְיֶה הָאָדָם²⁶⁸
 בְּכֹלֶם יִשְׁמַח וְיִזְכֹּר אֶת יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי הִרְבֵּה יִהְיֶה כֹּל שְׂבָא הַבֵּל: (ט) שְׂמַח בְּחֹר
 בְּיִלְדוּתְךָ²⁶⁹ וְיִטִּיבְךָ לְבָבְךָ בְּיָמֵי בְּחֹרוֹתְךָ וְהִלֵּךְ בְּדַרְכֵי לְבָבְךָ וּבְמִרְאֵי עֵינֶיךָ וְדַע כִּי עַל כָּל

אתם ארץ חפץ תירגם עקילס הגר (ישעיה ה') ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר ועל נביאיא אפקוד דלא יתנבאון להון נבואתה אם יפול עץ בדרום ואם בצפון אם הגיע קירסן של נביאים להתנבאות אם בדרום ואם בצפון שמה יהיו כל ישראל מתכנסין ושומעין נבואתן ולמדין ממנו אמר ר' יצחק אם ראית צרות שהם משמשות ובאות על הארץ בשביל ישראל שנקראו ארץ שנאמר (מלאכי ג') כי תהיו אתם ארץ חפץ אם הגיע קירסו של תלמיד חכם להסתלק מן העולם כגון ר' מונא בצפורין ור' בון בטבריא אם בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא שמה יהיו כל ישראל גומלין אותו חסד שומר רוח לא יזרע שומר רוחן של מלכיות לא יזרע מצות ומעשים טובים ומי רואה בעבים של מלכיות לא יקצר מצות ומעשים טובים.

²⁶⁵ עי' קה"ר פ"א סי' א': ז' דברים מכוסים מבני אדם, ואלו הם, יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין, ובמה הוא משתכר, ומה בלבו של חברו, ומה בעיבורה של אשה, ומלכות זו של אדום אימתי נופלת וכו', ומה בעיבורה של אשה, שנאמר כעצמים בבטן המלאה וכו'.

²⁶⁶ עי' קה"ר פ"א סי' ה': בבקר זרע את זרעך רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אליעזר אומר אם זרעת בבכיר זרע באפיל שאין את יודע איזה מתקיים לך אם הבכיר ואם האפיל כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה רבי יהושע אומר נשאת אשה בילדותך ומתה תשא בזקנותך היו לך בנים בילדותך יהיו לך בנים בזקנותך שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה ר' ישמעאל ור' עקיבא ר' ישמעאל אומר אם למדת תורה בנערותך למד בזקנותך שאין אתה יודע אי זו תורה מתקיימת אם של נערותך אם של זקנותך ואם שניהם כאחד טובים ורבי עקיבא אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטופרס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת ובסוף העמידו לי שבעה ואלו הן רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו של ריה"ג ורבי יוחנן הסנדלר אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה ר' נתן נ"א כהן פתר קרייא באשה אם לקחת אשה בנערותך לקח בזקנותך למה אינך יודע איזה בנים מתקיימין לך אם של נערותך אם של זקנותך אם שניהם כאחד טובים.

²⁶⁷ עי' קה"ר פ"א סי' ו': ומתוק האור וטוב לעינים מתוק אורה של תורה וטוב לעינים אשרי שתלמודו מאיר לו כשמש ר' אחא אומר מתוק אור העולם הבא אשרי שיזכה לראות האור ההוא שנאמר (ישעיה ל') והיה אור הלבנה כאור החמה וגו'.

²⁶⁸ עי' קה"ר פ"א סי' ז': כי אם שנים הרבה ישמח בשמחת התורה ויזכר את ימי החשך אלו ימי הרעה כי הרבה יהיו תורה שאדם למד בעוה"ז הבל היא לפני תורתו של משיח.

²⁶⁹ עי' קה"ר פ"א סי' ח': שמח בחור בילדותך אמר ר' שמואל בר ר' יצחק בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים שהן מטין לצד מינות אמרו זה חכמתו של שלמה שאמר שמח בחור בילדותך משה אמר (במדבר ט"ו) ולא תתורו אחרי לבבכם שלמה אמר והלך בדרכי לבך הותרה הרצועה לית דין ולית דיין כשאמר כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אמרו יפה אמר שלמה ר' חייא רבה ור"ש בן חלפתא ר' חייא רבה אמר לאחד שברח מפני הקוסטנר והיה רץ והוא רץ אחריו אמרו לו מעוט בריצה שלא תרבה בחזירה כך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט ר' שמעון בן חלפתא אומר לאחד שהיה שט על פני הנהר היה רץ ורצין אחריו אמרו לו מעט בכניסה שלא תרבה ביציאה ותיגע כך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט ר' חנינא בר פפא אמר לאחד שגנב את המכס חד זמן צדון יתיה אמרין ליה הב מה דאית גבך אמר לון סבון לכון מה דאית גבאי אמרון את סבר לית אנן מפקין אלא כל דאית גבך האינא אנן תבעין מינך כל דאית גבך וכל מה דגנבת כל אילין שנייא דהוית גניב כך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אמר ר' לוי לעוף שהיה חבוש בכלוב בא עוף אחד ועמד לו על גביו אמר לו אשריך מה מזונותיך מצויין לך אמר ליה ביש גדא וטמיע מזלא למזונותי את מסתכל ולחבושי לית את סקר דלמחר מפקין ונכסין לי כך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט ר' תנחום אמר לבן בליעל שבא אצל חנוני א"ל תן לי בשר שמן ויין ישן ומיני ארגסטירין אכל ושתה ונתבסם ובא לצאת א"ל אייתי טימי מה דאכלת אחר כריסיה דההוא גברא קומך בזעה חנוני הוה חכים מה עשה נטל מחצלת וכרכו בה והניחו על תרע חנותיה כל דעבר א"ל אישדי זכו עם הדין מיתה דנזבון ליה תכריכין עבר חד בר פחין ביש סניה אמר ליה עד כדון ביש הדין גדא וטמיע מזלא הכא מקלק אמר ליה חייך עד דאיסתנפוני פריוטי כיון דאיסתנפוני פריטייא דידיה אמר ליה איזיל לפחתא כך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט ד"א שמח בחור בילדותך ר' יודן ור' פנחס ר' יודן אמר בילדותך בתורתך שלמדת בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך זו המשנה והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך זה התלמוד ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אלו מצות ומעשים טובים ר' פנחס אומר שמח בחור בילדותך מי גרם

אלה יביאך האלהים במשפט: (י) והסר כעס מלבך²⁷⁰ והעבר רעה מבשרך כי הילדות והשחרות הבל:

פרק יב

(א) וזכר את בוראיה בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ: (ב) עד אשר לא תחשך השמש²⁷¹ והאור והירח והכוכבים וישבו העבים אחר הגשם: (ג) ביום שיזעו שמרי הבית²⁷² והתעותו אנשי החיל ובטלו הטחנות כי מעטו וחשכו הראות בארבות: (ד) וסגרו דלתים בשוק²⁷³ בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וישחו כל בנות השיר: (ה) גם מגבה יראו²⁷⁴ ותחתיהם בדרך וינאץ השקד ויסתבל החגב

לך להבחר בזקנותך תורה שלמדת בילדותך ואם נבחרת בזקנותך אל תפליג עצמך בדברי תורה אלא והלך בדרכי לבך זה התלמוד שלמדת מרבך ודע כי על כל אלה וגו' עליו לשלם לך שכר מצות ומעשים טובים רשבי" אומר לאחד שהיה מפסיל בנשים ושטף בזמה והוה אמר הידא איתתא אנא בעי לה הדא איתתא אנא בעי לה הזקין וביקש לישא אשה אמרו לו ביש גדא וטמיע מזלא הידא איתתא בעיא לך כדון נחירך קטיף אודנך יקרין ועיינך כהיין כך כי על כל אלה יביאך האלהים לאחד שהיו לו שדות וכרמים ולא היה מפריש תרומה ומעשרות הזקין וירד מכל נכסיו אמר אלו היו לי שדות וכרמים ולא הייתי מפריש תרומה ומעשרות אמרין ליה כדון מה דהוה הוה כך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט.

²⁷⁰ עי' נדרים כב ע"א: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו, שנאמר: והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, ואין רעה אלא גיהנם, שנאמר: כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. ועי' תענית ד ע"א: אמר רב אשי: כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם, שנאמר וכפטיש יפצע סלע. אמר ליה רבי אבא לרב אשי: אתון מהתם מתניתו לה, אנו מהכא מתנינן לה דכתיב ארץ אשר אבניה ברזל, אל תקרי אבניה אלא בוניה. אמר רבינא: אפילו הכי, מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא, שנאמר והסר כעס מלבך וגו'. ועי' קה"ר פ"יב סי' א: והסר כעס מלבך א"ר לוי כל טילוי סירו וכל סירו טפשו אמר שלמה הואיל והילדות והשחרות הבל לפיכך וזכור את בוראך תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ר' יהושע בן לוי דסכנין אמר שלשתן דרש עקביא מתוך תיבה אחת בורך בורך בורך זו לחה סרוחה בארך זו רמה ותולעה בוראך זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאתה עתיד ליתן לפניו דין וחשבון לכך נאמר וזכור את בוראך בימי בחרותיך עד דחילך עלך עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אלו היסורין ר' חייא בר נחמיה אמר אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה.

²⁷¹ עי' קה"ר פ"יב סי' ב: עד אשר לא תחשך השמש זה קלסתר פנים והאור זה החוטם והירח זה המצח והכוכבים אלו ראשי לסתות וישבו העבים אחר הגשם ר' לוי אמר בה תרתי חדא לחבריה וחדא לבוריא חדא לחבריה בא לבכות זלגו עיניו דמעות וחדא לבוריא בא להטיל מים הגללים יוצאים ומקדמין אותו.

²⁷² עי' קה"ר פ"יב סי' ג: ביום שיזעו שומרי הבית אלו הצלעות והתעותו אנשי החיל אלו זרועותיו ר' חייא בר' נחמיה אומר אלו צלעותיו ובטלו הטחנות זו המסס כי מעטו אלו השינים וחשכו הראות בארבות אלו העינים ר' חייא בר' נחמיה אומר אלו כנפי הריאה שמשם בת קול יוצאת.

²⁷³ עי' קה"ר פ"יב סי' ד: וסגרו דלתים בשוק אלו נקביו של אדם בשפל קול הטחנה על ידי דלית מסוסא טחין ויקום לקול הצפור הדין סביא כד שמע ציפריין מצוציין אמר לסטין אתו לקפחא יתיה וישחו כל בנות השיר אלו השפתות ר' חייא ברבי נחמיה אמר אלו הכליות שהן חושבות והלב גומר.

²⁷⁴ עי' קה"ר פ"יב סי' ה: גם מגבוה יראו הדין סבא כד צווחין ליה לאלתר (מזמנין לסעודה) הוא אמר להון אית תמן מסוריין אית תמן מסקין אית תמן מחתותיין וחתחתים בדרך ר' אבא בר כהנא ור' לוי חד אמר חיתיתיה של דרך נפלה עליו איזיל או לא איזיל אמר לא איזיל וחורגא אמר (הוא ר' לוי) התחיל מתווה תוואים בדרך אמר עד שוק פלן עד אתר פלן אית ביה מהלך ועד אתר פלן לית ביה חילא להלך וינאץ השקד ר' לוי אמר זה לוז של שדרה אדריאנוס שחיק עצמות מחיק שמיה שאיל את ר' יהושע בן חנניה אמר ליה מהיכן אדם מניץ לעתיד לבא אמר ליה מלוז של שדרה א"ל הראני מה עשה הביא לוז אחד של שדרה נתנו במים ולא נמחה באור ולא נשרף בריחים ולא נטחן נתנו על הסדן והכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא הועיל כלום ויסתכל החגב אלו קרסוליו ותפר האביונה זה התאוה המטלת שלום בין איש לאשתו שהיא בטלה

וְתִפֹּר הָאֲבִיזָה כִּי הִלֵּךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים: (ו) עַד אֲשֶׁר לֹא יִרְחַק (יִרְתֵּק) חֶבֶל הַכֶּסֶף²⁷⁵ וְתִרְצֵן גִּלְת הַזֹּהֵב וְתִשְׁבֵּר כַּד עַל הַמְבוּעַ וְנִרְצֵן הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹר: (ז) וַיֵּשֶׁב הָעֶפְרַיִם עַל הָאָרֶץ²⁷⁶ בְּשִׁהִיהָ וְהָרִיחַ תִּשְׁוֵב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַנָּה: (ח) הֶבֶל

ר"ש בן חלפתא הוה יליף סליק לגב רבינו כד סיב לא הוה יכול חד זמן סליק א"ל רבינו מה זכיננ למיחמי סבר אפוי דר' יומא הדין א"ל רחוקות נעשו קרובות וקרובות נעשו רחוקות שתיים נעשו שלש ומטיל שלום בטל (פירושא רחוקות נעשו קרובות אלו העינים דהוון חמיאין מן רחיק כדון אפילו מן קריב לא חמיאין וקרובות נעשו רחוקות אילין אודניא דהוון אינון שמען בחד זמן ותרתינ זימנין וכדון אפילו במאה זימנין לא שמען שתיים נעשו שלש חוטרא ותרתינ רגליא ומטיל שלום בבית בטל זו התאוה שמטיל חיבה בין איש לאשתו) כי הולך האדם אל בית עולמו אל בית העולם אין כתיב כאן אלא בית עולמו אמר ריש לקיש למלך שנכנס למדינה ועמו דוכסין ואפרכין ואיסטטוטולאטין אע"פ שכולם נכנסין בפילי אגון אחת כל אחד ואחד הולך ושורה לפי כבודו כך אע"פ שכולם טועמים טעם מיתה כל אחד ואחד יש לו עולם בפני עצמו וסבבו בשוק הסופדים אלו התולעים.

²⁷⁵ עי' קה"ר פ"ב סי' ו': עד אשר לא ירתק חבל הכסף זה הוא חוט של שדרה ותרץ גלת הזהב זו גלגלת ר' חייא בר נחמיה אמר זו גרגרת שהיא מגלה את הזהב ומריצה את הכסף ותשבר כד על המבוע זו כריסו של אדם לאחר שלשה ימים כריסו של אדם נבקעת ומוסרת לפה ואומרת לו הא לך מה שגזלת וחמסת ונתת בי ר' חגי מיייתי לה מהדין קרייא (מלאכי ב') וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם בר קפרא אמר עד שלשה ימים תקפו של אבל שעדיין צורת הפנים ניכרת תנינא אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם וכו' ונרוץ הגלגל אל הבור תרין אמורין חד אמר כאילין גלגליא דציפורין ואוחרנא אמר כאילין רגבייה דטבריה היך מה דאת אמר (איוב כ"א) מתקו לו רגבי נחל.

²⁷⁶ עי' קה"ר פ"ב סי' ז': וישב העפר על הארץ כשהיה ר' פנחס ור' חלקיה בשם רבי סימון אימתו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה לכשישוב העפר אל הארץ ואם לאו (שמואל א' כ"ה) נפש אויביך יקלענה וגו' ר' שמואל בר נחמני בשם ר' אבדימי דחיפה לכהן חבר שמסר לכהן עם הארץ ככר של תרומה טהורה ואמר לו ראה שאני טהור וביתי טהור וכלי טהורים וככר זו שאני נותן לך טהורה היא אם אתה מחזירה לי כדרך שנתתיה לך מוטב ואם לאו הריני שורפה לפניך כך אמר הקב"ה לאדם זה ראה שאני טהור ומעוני טהור ושמי טהורים ונשמה שאני נותן לך טהורה היא אם את נותנה לי כשאני נותנה לך מוטב ואם לאו אני שורפה בפניך כל אלה בימי זקנותו אבל בימי נעורותו אם חטא הוא לוקה בזיבה וצרעת לפיכך משה מזהיר לישראל (ויקרא ט"ו) איש כי יהיה זב מבשרו ר' יהושע בן לוי פתר קריא במקדש אמר להם הנביא לישראל וזכור את בוראך זכרו את בוראכם עד שבחורכים קיימין עד שברית כהונה קיימת שנאמר (שמואל א' ב') ובחור אותו מכל שבטי ישראל עד שברית לוייה קיימת שנאמר (דברים י"ח) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך וגו' עד שברית ירושלים קיימת שנאמר (מלכים א' ב') העיר אשר בחרתי בה עד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר (תהלים ע"ח) ויבחר בדוד עבדו עד שבית המקדש קיים שנאמר (ד"ה ב' ז') ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה עד שאתם קיימין שנאמר (דברים ז') בך בחר ה' להיות לו לעם נחלה עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו הן ימי הגלות הדא הוא דכתיב (עמוס ו') המנדים ליום רע והגיעו שנים אשר תאמר שזכות האבות בטילה עד אשר לא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנאמר (תהלים פ"ט) וכסאו כשמש נגדי והאור זו התורה שנאמר (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור והירח זה סנהדרין דכתיב (תהלים פ"ט) כירח יכון עולם והכוכבים אלו תלמידי חכמים ושבזו העבים אחר הגשם את מוצא כל הנבואות קשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית ביום שיזעו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה והתעויות אנשי החיל אלו הכהנים א"ר אבא בר כהנא שנים ועשרים אלף לויים הניף אהרן ביום אחד שנאמר (במדבר א') והניף אהרן את הלויים תנופה לפני ה' אמר ר' חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והיה הכהן מכוין ונוטלו באחת ידו וזורקו לאחורי הכבש ל"ב אמה לאחורי ידו ובטלו הטוחנות אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' עקיבא ומשנתו של רבי חייא ורבי הושעיא ומשנתו של בר קפרא כי מעטו זה התלמוד שבלול בהן וחשכו הרואות בארובות את מוצא כשגלו ישראל לבבל לא היה אחד יכול לסבור את תלמודו וסגרו דלתים בשוק אלו דלתות נחשתא בית אלנתן שהיו פתוחות לרווחה בשפל קול הטחנה על ידי שבטלו מדברי תורה אמר רבי שמואל בר נחמני נמשלו דברי תורה כטחנה מה טחנה זו אינה בטלה לא ביום ולא בלילה כך דברי תורה נאמר בה (יהושע א') והגית בה יומם ולילה ויקום לקול הצפור א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול מכרזת ומצפצפת על נבוכדנצר ואומרת לו עבדא בישא סוק אחריב ביתיה דמארך דבנוי מרדין ולא שמעין ליה וישחו כל בנות השיר שעלה ובטל השיר מבית המקדש היך מה דאת אמר (ישעיה כ"ד) בשיר לא ישתו יין גם מגבוה יראו מגבהו של עולם ממ"ה נתירא וחתחתים בדרך חתית של דרך נפלה עליו ורבי לוי אמר התחיל מתאוה תוואים בדרך שנאמר (יחזקאל כ"א) כי עמד מלך בבל אל אם הדרך על אם דבצלי בראש שני הדרכים שמתווכת לשני הדרכים שני דרכים היו שם אחת הולכת אל המדבר ואחת הולכת לישוב לקסום קסם התחיל לקסום קסמים לשמה של רומי ולא עלו לשמה של

הַבְּלִים²⁷⁷ אָמַר הַקֹּהֲלֵת הַכֹּל הַבֵּל: (ט) וַיִּתֵּר שֶׁהָיָה קִהְלֵת חֲכָם²⁷⁸ עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעָם וַאֲזַן וַחֲקַר תִּקְוֵן מְשָׁלִים הַרְבֵּה: (י) בְּקֶשׁ קִהְלֵת לְמִצְאָ דְבָרֵי חֶפְצֵן וְכֹתוֹב יוֹשֵׁר דְּבָרֵי אֱמֶת: (יא) דְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדַרְבְּנוֹת²⁷⁹ וּכְמִשְׁמֵרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֶסְפוֹת נִתְּנוּ מְרַעָה אַחֵר: (יב)

אלכסנדריא ולא עלו לשמה של ירושלים ועלו קלקל בחצים לשמה של רומי ולא עלו לשמה של אלכסנדריא ולא עלו לשמה של ירושלים ועלו הדליק נרות ופנסין לשמה של רומי ולא הדליקו לשמה של אלכסנדריא ולא הדליקו לשמה של ירושלים והדליקו הציף ספינות בנהר פרת לשמה של רומי ולא הלכו לשמה של אלכסנדריא ולא הלכו לשמה של ירושלים והלכו שאל בתרפים זו עבודת כוכבים שלו ראה בכבד א"ר לוי כהדין ערביא דנכיס אימרא וחמי בכבדיה בימינו היה הקסם ירושלים היה קסמו של ירושלים בימינו לשום כרים כלורכין לפתח פה ברצח ספקלאטורין להרים קול בסרפיניסס לשום כרים עשה כרקומין לשפוך סוללה אבני בלסטרא ולבנות דיק כבשין וכולם והיה להם (שם) כקסם שוא וגו' אמר להם נביא לישראל אלו זכיתם הייתם קורין בתורה שנדרשת ז' מז' ועכשיו שלא זכיתם הרי נבוכדנצר קוסם עליכם ז' מז' וכל כך למה והוא מזכיר עון להתפש זה דמו של זכריה וינאץ השקד זו נבואתו של ירמיה שנא' (ירמיה א') מקל שקד אני רואה אמר ר"א מה השקד הזה משעת שיניץ עד שהוא גומר פירותיו כ"א יום כך כל גזרה לא היתה אלא מ"ז בתמוז עד ט' באב ויסתכל החגב זה צלמו של נבוכדנצר שנאמר (דניאל ג') נבוכדנצר מלכא עבד צלם דדהב א"ר יוחנן אשתכח דאת אמר כל דרומיה שיתין ופותייה שית צריך היקף חד מתלתא א"ר בני קנהה זה היה מעמידו ונופל מעמידו ונופל א"ר חגי בשם ר' יצחק לא היה עומד עד שהביא כל כסף וזהב שבירושלים ושפכו לפניו דימוס סמך על רגליו הדא הוא דכתיב (יחזקאל ז') כספם בחוצות ישליכו ותפר האביונה זו זכות אבות כי הולך האדם אל בית עולמו מבלל היו ולבבל חזרו וסבבו בשוק הסופדים זו גלות יכניה את מוצא משעה שגלתה גלותו של צדקיה יצאת גלות יכניה לקראתם והיו מכוסים שקים מבפנים ולבנים מבחוץ והוון משאלין אילין לאילין מה אבא עביד מה אימא עבידא מה אחא עביד ואמרון לון קטילין אינון והוה מספיד בחדא ידיה ומקלס בחדא ידיה לקיים מה שנאמר (שם כ"ד) ופארכם על ראשיכם ונעליכם ברגליכם ולא תספדו ולא תבכו עד אשר לא ירתק חבל הכסף זו שלשלת יוחסים ותרופן גלת הזהב אלו דברי תורה שנאמר (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ותשבר כד על המבוע תרין אמורין חד אמר כדו של ברוך על מבועו של ירמיה וחד אמר כדו של ירמיה על מבועו של ברוך הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"ו) מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר ובדיו ונרוץ הגלגל אל הבור מבלל היו ולבבל חזרו מבלל היו שנאמר (בראשית י"ב) ויאמר ה' אל אברם לך מארצך ולבבל חזרו ועמא הגלי לבבל א"ר יוחנן (ישעיה מ"ד) האומר לצולה חרבי צולה זו בבל ולמה נקרא שמה צולה ששם צללו מתי דור המבול דכתיב (ירמיה נ"א) גם בבל לנפול חללי ישראל אמר ריש לקיש כתיב (בראשית י"א) וימצאו בקעה בארץ שנער למה נקרא שמה שנער שנערו שם מתי דור המבול ד"א שנער שמתו בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ ד"א שנער שהן מנוערים מן המצות בלא תרומה ובלא מעשרות שנער ששריה מתים נערים שנער שהעמידו שונא וער ואיזה זה זה נבוכדנצר וישב העפר על הארץ כשהיה מבלל היו ולבבל חזרו והרוח תשוב אל האלהים זו רוח הקדש את מוצא כיון שראה ירמיה ירושלים חרבה ובית המקדש שנשרף וישראל שגלו ורוח הקדש שנסתלקה לה התחיל עליהם בהבל הבלים.

²⁷⁷ עי' קה"ר פ"ב סי' ח: הבל הבלים תני החזיק עשיר בדבר טוב תחלתו רעב הוא לו המתישן בו עשאו למרמס גם עני כי דל חלקו גם עיניו לגבות ממנו חלק שמעיז בו עשיר לזה תאוה ולזה תאוה שניהם שוין לקבר הכל הבל.

²⁷⁸ עי' קה"ר פ"ב סי' ט: ויותר שהיה קהלת חכם בסוף קהלת כתיב בקש קהלת למצא וגו' בקש קהלת לעמוד על מתן שכרן של מצות כדכתיב (ירמיה ט') כי באלה חפצתי נאם ה' אמר לו הקב"ה שלמה וכתוב יושר דברי אמת הכתבתיהו על ספר הישר (תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ועוד כתיב כי תהיו אתם ארץ חפץ ועוד בקש לעמוד על שכרה של תורה שנאמר (משלי ח') וכל חפצים לא ישוו בה אמר לו הקדוש ברוך הוא שלמה וכתוב יושר דברי אמת כבר הכתבתיהו על ספר הישר הדא הוא דכתיב (ישעיה ס"ד) עין לא ראתה אלהים זולתך בקש קהלת לעמוד על הקץ מתי שנאמר (שיר ב') אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ אמר לו הקדוש ברוך הוא כבר הכתבתיהו על ספר הישר (ישעיה ס"ג) כי יום נקם בלבי וגו' רבי שאול דנווה מתני לה בשם ר' שמעון אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה הוי אומר לו כי יום נקם בלבי כתיב ר' יהודה בר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי שלשה סימנים סימנתי לך וסיימתי לך בקבורתו של משה (דברים ל"ד) בגיא בארץ מואב מול בית פעור ואף על פי כן ולא ידע איש את קבורתו לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי.

²⁷⁹ עי' קה"ר פ"ב סי' י: דברי חכמים כדרבנות ככדור של בנות מה כדור זה מתכדר מיד ליד ואינה נופלת לארץ כך לא נפל דבר אחד וגו' מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לכנסת הגדולה וכו' ד"א כדרבנות כדרבן זה שמכוין את הפרה כדי לחרוש וכדי ליתן חיים לבעליה כך דברי תורה מכוונין את לב לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים ג' שמות נקראו לו דרבן מלמד מרדע מלמד

וְיִתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֶּהָרִים עֲשׂוֹת סִפְרִים הַרְבֵּה אֵין קִין וְלֵהֵג הַרְבֵּה יִגְעַת בְּשָׂר: (יג) סוֹף דָּבָר
הַכֹּל נִשְׁמָע²⁸¹ אֶת הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֶת מְצֻדוֹתָיו שְׁמוֹר בִּי זֶה כָּל הָאָדָם: (יד) כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה
הָאֱלֹהִים²⁸² יָבֵא בְּמִשְׁפָּט²⁸³ עַל כָּל נַעֲלָם אִם טוֹב וְאִם רָע:

שהוא מלמד את הפרה מרדע שהוא מורה דעה לפרה דרבן שהוא דייר בינה בפרה כדי לחרוש לתלמיה ליתן חיים לבעליה והלא דברים ק"ו מה לפרתו אדם עושה דרבן ליצרו שמסיתו מן העולם הזה ומן העולם הבא על אחת כמה וכמה וכמשמרות נטועים לא איצטריך הדה קרייה למימר אלא כאילנות נטועים ואת אמר וכמשמרות נטועים אלא מלמד שיש בהם שבח של מטע וכדורות של ברזל דבר אחר וכמשמרות נטועים מה המסמר הזה אף על פי שאת עוברו ממקומו רישומו ניכר כך כל מי שעונותיו גורמים וחכמים פושטין בו יד אף על פי שהוא חוזר בו רישומו ניכר דבר אחר וכמשמרות נטועים כל ימיו של רבי אליעזר היו העם נוהגין כרבי יהושע ואחר שמת רבי אליעזר חזרו העם לנהוג כמדתן בעלי אסופות אימתי דברי תורה נאמרין כתקנן בשעה שבעליהן שומעין אותן באסופות מניין אתה אומר שאם שמעו מפי אדם שבישראל שיהא עליו כשומע מפי חכם תלמוד לומר אשר אנכי מצוך היום ולא כשמעו מפי חכם אלא כמפי חכמים שנאמר דברי חכמים כדרבנות ולא כשמעו מפי חכמים אלא כמפי סנהדרין אספה לי שבעים איש ולא כשמעו מפי סנהדרין אלא כשומע מפי משה שנאמר נתנו מרועה אחד זה משה ולא כשומע מרועה משה אלא מפי הקב"ה שנאמר מרועה אחד ואין רועה אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים ס"ה) רועה ישראל האזינה ואין אחד אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (דברים ד') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד תמן תנינן לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שברגלו מכה כמה מסמרות יהיו בו ר' יוחנן אמר חמשה כנגד חמשה חומשי תורה ר' דוסא בן חנניה אומר שבעה כנגד שבעה ימי השבת ור' חנינא אומר תשעה כנגד תשעה ירחי הלידה אמר ר' יוסי בן חנניה הכלבוס אינו ממנין מהמסמרות ר' זעירא בשם ר' אבא בר זבדא מהו ליתנם על גבי מעל בשבת אמר לו מותר מהו להחליפם אמר לו מותר מהו ליתנם זה על גב זה אמר לו מותר ר' חייא נותן אחד עשר מכאן ושלושה עשר מכאן כנגד עשרים וארבעה ספרים מה הספרים כ"ד אף המשמרות כ"ד ומה המשמרות כ"ד אף המסמרים כ"ד.

²⁸⁰ עי' קה"ר פ"ב סי' יא: ויותר מהמה בני הזהר מהומה שכל המכניס בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים מהומה הוא מכניס בביתו כגון ספר בן סירא וספר בן תגלא ולהג הרבה יגיעת בשר להגות ניתנו ולא ליגיעת בשר ניתנו.

²⁸¹ עי' קה"ר פ"ב סי' יב: סוף דבר הכל נשמע סוף דיבורו של אדם הכל משמיעין את מעשיו כשר היה פלוני זה ירא שמים היה פלוני זה אתון ושאלון לשלמה סופיה דכולה מה אמר להון סוף דבר אמר ר' לוי למה קורין אותו דבר דדביר טבין עם בישין ולמה קורין אותו גוביי דגבי דינא דאינשא ודברייתא שבשעה שאדם נפטר מן העולם הקב"ה אומר למלאכי השרת ראו מה הבריות אומרות עליו כשר היה ירא שמים היה פלוני זה מיד מטתו פורחת באויר כד דמך ר' לוי בר סיוסי עאל אבא אבוי דשמואל ואפטר עלוי הדין קרייה סוף דבר הכל נשמע למה ר' לוי דומה למלך שהיה לו פרדס והיו בו ק' גפנים והוא עושה ממנו מאה חביות יין והיה אותו פרדס חביב עליו מכל פרדסים שיש לו עמד על תשעים והיה עושה מאה חביות עמד על שמונים עמד על שבעים עמד על ששים עמד על חמשים עמד על מ' עמד על שלשים עמד על עשרים עמד על עשרה והיה עושה ק' חביות של יין עמד על אחת והיה עושה ק' חביות של יין אמר המלך חביב עלי זה הגפן מכל פרדסים שיש לי כך אמר הקב"ה חביב עלי הוא ככל העולם וכיון שמת אמרו כי זה כל האדם.

²⁸² עי' לעיל ח"ז.
²⁸³ עי' קה"ר פ"ב סי' יג: כי את כל מעשה ר' הוה פשיט הדין קרייה וכיון שהיה מגיע לאחד משה מקראות הללו היה בוכה ואלו הן (עמוס ד') כי הנה יוצר הרים וגו' ואפילו דברים שאין בממש ולא חטא נכתבין לו על פנקסו ומי כותבן עושה שחר עיפה ועוד (צפניה ב') בקשו את ה' כל ענוי הארץ וגו' (עמוס ה') שנאו רע ואהבו טוב וגו' והדין פסוקא כי את כל מעשה וגו' (משלי י"ט) גם בלא דעת נפש לא טוב אמר רבי ביבי לאחד שהיה למוד לשמש מטתו עם הנץ החמה ושכח ושמש מטתו קודם הנץ החמה בלא יודע לא טוב אילו יודע ושימש על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא (שם) ואץ ברגלים חוטא לאחד שהיו לפניו שני חנויות אחת מוכרת בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ושכח ולקח בשר נבלה בלא יודע לא טוב אלו ידע ולקח על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא ואץ ברגלים חוטא רבי יוחנן פתר קרייה לענין שבת לאחד שהיו לפניו שני שבילים אחד שפוי ואחד מלא קוצים וצרורות ושכח והלך בזה שבו קוצים וצרורות אלו ידע והלך על אחת כמה וכמה רבי יוחנן וריש לקיש פתרי קרייה רבי יוחנן אמר בנדריים ונדבות אסור בחטאות ואשמות מותר וריש לקיש אמר בנדריים ונדבות מותר בחטאות ואשמות אסור רבי יהודה ברבי סימן אמר מה העובר עבירה אחת בלא יודע לא טוב אילו ידע והלך ועשה על אחת כמה וכמה לפיכך כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע אמר עבד שרבו שוקל שגגות כזדונות תקנה יש לו מאי על כל נעלם זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס ושמואל אמר זה הרק בפני חבירו ונמאס מאי אם טוב ואם רע אמרי דבי רבי ינאי זה הנותן פרוטה לעני בפרהסיא כי הא דרבי ינאי חזייה לההוא גברא דיהיב פרוטה לעני בפרהסיא אמר מוטב דלא יהבת ליה

מהשתא דיהבת וכסיפתייה דבי רבי שילא אמרי זה הנותן צדקה לאשה בסתר דמייתי לה לידי
חשדא רבא אמר זה המשגר בשר לאשתו כשאינו מחותך בערבי שבתות איני והא רבא משדר שאני
בת רב חסדא דקים ליה בגווה (אם טוב ואם רע).

מגילת אסתר

פרק א

(א) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי הַזֶּה הָיָה אֶחָשֵׁרוּשׁ 284 הָיָה אֶחָשֵׁרוּשׁ 285 הָיָה אֶחָשֵׁרוּשׁ 286 הַמֶּלֶךְ 287 מֵהַיּוֹם וְעַד-לְיוֹם 288 שֶׁבַע וְעֵשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה 289: (ב) בַּיּוֹם הַהֵם כָּשְׁבֶת 290 הַמֶּלֶךְ אֶחָשֵׁרוּשׁ 291 עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ 292 אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: (ג) בְּשָׁנַת שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוֹ 293 עָשָׂה מִשְׁתֵּה 294 לְכָל-שָׂרָיו וְעַבְדָּיו חֵילָן פָּרַס

- מאיר המקרא -

284 דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר "ויהי" אינו אלא לשון צער ויהי בימי אחשורוש הוה המן ויהי בימי שפוט השופטים הוה רעב וכו' אמר רב אשי כל "ויהי" איכא הכי ואיכא הכי "ויהי בימי" אינו אלא לשון צער, חמשה ויהי בימי הוה ויהי בימי אחשורוש וכו' (מגילה י ע"ב). שמע וביטל מלאכת בית המקדש, וכיון שראו כך התחילו הכל צווחין ווי ויהי בימי אחשורוש וכו' זה המן שאמר להשמיד להרוג ולאבד וכיון שראו הכל כן התחילו צווחין ווי ויהי בימי אחשורוש (אסתר רבה הק' סי' ה).

285 ר' תחליפא בר בר חנה אמר שהיה אחיו של ראש, אחיו של נבוכדנצר. וכי אחיו היה, והלא זה כשדי וזה מדיי. אלא זה ביטל מלאכת ב"ה, וזה החריבו. לפיכך השוה אותם הכתוב כאחד, הדא הוא דכתיב (משלי י"ח) גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית (אסתר רבה פ"א סי' א). אחשורוש ר' לוי ורבנן ר' לוי אמר אחשורוש הוא ארתחששתא ורבנן אמרי אחשורוש שכל מי שזוכרו חושש את ראשו למה קראו הכתוב ארתחששתא שהיה מרתיח ותש (שם סי' ג).

286 אנו מוצאים "הוא" שמורה הרשעים כמו הוא דתן ואבירם הוא אחשורוש וכו' (תנחומא שמיני ט). אחשורוש ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר אחשורוש שהרג אשתו מפני אוהבו, הוא אחשורוש, שהרג אוהבו מפני אשתו. ור' נחמיה אמר אחשורוש שבטל מלאכת בהמ"ק, הוא אחשורוש שגזר עליו שיבנה. וכי הוא גזר, והלא כורש גזר, אלא כתיב (עזרא ו) בשנת חדא לכורש מלכא, באותה שעה נכנסו כל סנקליטין שלו אצלו, אמרו לו אביך גזר עליו שלא יבנה ואת גזר עליו שיבנה, וכי יש מלך מבטל גזירות מלך. א"ל הביאו לי קינסין הנעתקין, מיד הביאו לו הדא הוא דכתיב (עזרא ו) והשתכח באחמתא בבירתא, מה כתיב ביה (שם ד') כען שימו טעם לבטלה. א"ל ומי כתיב לעולם לא כתיב, אלא עד מני, טעמא יתשם מאן אמר לי שאילו היה אבא קיים לא היה בונה אותו לפיכך הוא כוללו עם הנביאים הדא הוא דכתיב ושבי יהודאי בנין ומצלחין וגו' (אסתר רבה פ"א סי' א). אחשורוש ר' יצחק ורבנן ר' יצחק אמר אחשורוש שבאו כל הצרות בימיו שנא' אבל גדול ליהודים הוא אחשורוש שבאו כל הטובות בימיו שנא' שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב. רבנן אמרי אחשורוש עד שלא נכנסה אסתר אצלו, הוא אחשורוש משנכנסה אסתר אצלו לא היה בועל נדות (שם סי' ג).

287 המולך אמר רב שמלך מעצמו אמרי לה לשבח ואמרי לה לגנאי, אמרי לה לשבח דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה. ואמרי לה לגנאי דלא הוה חזי למלכותא וממונא יתירא הוא דיהב וקם (מגילה יא ע"א).

288 מהודו ועד כוש רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו (שם).

289 שבע ועשרים ומאה מדינה אמר רב חסדא בתחילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה (שם).

290 כשבת המלך א"ר יצחק אר"ה אין להם ישיבה איתיבון והכתיב כשבת המלך אמר להם בשבת המלך אין כתיב כאן אלא כשבת המלך ישיבה שאינה ישיבה אבל ישיבתן של ישראל ישיבה שנאמר (שופטים י"א) בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה (אסתר"ר פ"א סי' י).

291 אשר למלך אחשורוש ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנאמר במגלה זו למלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכל מקום שנאמר למלך סתם משמש קדש וחול (אסתר"ר פ"ג סי' י) על כסא מלכותו ר' כהן בשם ר' עזריה על כסא מלכותו מלכותו כתיב בא לישב על כסא שלמה ולא הניחוהו אמרו לו כל מלך שאינו קוזמיקרטור בעולם אינו יושב עליו עמד ועשה לו כסא משלו כדמותו הדא הוא דכתיב על כסא מלכותו על כסא מלכותו כתיב (אסתר"ר פ"א סי' יא).

293 בימים ההם כשבת המלך וכתוב בתריה בשנת שלש למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתיישיבה דעתו אמר בלשצר חשב וטעה אנה חשיבנא ולא טעינא, מאי היא דכתיב כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכתוב למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה חשוב ארבעין וחמש דנבוכדנצר ועשרים ותלת דאזיל מרוודך ותרתי דידיה הא שבעים אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו (מגילה יא ע"ב).

294 בשנת שלוש למלכו עשה משתה ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר בשנת שלש למלאכת הכסא כיון שגמר מלאכת הכסא עשה משתה לכל שריו ועבדיו ור' נחמיה אמר בשנת שלש לביטול מלאכת בית המקדש כיון שגמר לביטול מלאכת בית המקדש שלש שנים עשה משתה לכל שריו ועבדיו (אסתר"ר פ"א סי' יד).

וּמְדֵי הַפְּרָתִּים²⁹⁵ וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת לְפָנָיו: (ד) בְּהִרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יִקְרָן תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ²⁹⁶ יָמִים רַבִּים²⁹⁷ שְׁמוֹנִים וּמֵאֵת יוֹם²⁹⁸: (ה) וּבְמִלּוֹאתָן הַיָּמִים הָאֵלֶּה²⁹⁹ עָשָׂה הַמֶּלֶךְ³⁰⁰ לְכָל־הָעַם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשׁוֹן הַבִּירָה לְמַגְדוֹל וְעַד־קֶמֶן מִשְׁתֵּה שִׁבְעַת יָמִים³⁰¹ בַּחֲצַר גִּנַּת בֵּית³⁰² הַמֶּלֶךְ: (ו) חוֹרן כְּרָפֶס וּתְכֵלֶת³⁰³ אַחוּז בַּחֲבֵלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן³⁰⁴ עַל־גְּלִילֵי כֶסֶף³⁰⁵ וְעִמּוּדֵי שֵׁשׁ³⁰⁶ מִטּוֹת זָהָב וְכֶסֶף³⁰⁷ עַל רִצְפַּת בְּהַמְּיֹשֶׁשׁ³⁰⁸ וְדָר וְסִחָרֶת³⁰⁹: (ז)

- מאיר המקרא -

²⁹⁵ חיל פרס ומדי הפרתמים וכתוב למלכי מדי ופרס אמר רבא אתנווי אתנו בהדדי אי מינן מלכי מיניכו איפרכי ואי מיניכו מלכי מינן איפרכי (מגילה יב ע"א). הפרתמים ר' אלעזר אמר פרתמים אלו שני לגיונותיו של מלך שאין המלך נקרא אגוסטוס (פירוש קיסר) עד שקורין אותו הם תחלה ואלו הן (אסתר רבה פ"א סי' יח).

²⁹⁶ אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה כתיב הכא יקר תפארת גדולתו וכתוב התם לכבוד ולתפארת (מגילה יב ע"א). מה ראה אחשוורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש על ככה משום דחשיב שבעים שנים ולא איפרוק (מגילה יט ע"א).

²⁹⁷ ימים רבים שמונים ומאת יום, אלא לפי שהיו ימים של צער קרא אותן ימים רבים (תנחומא מצורע ו).

²⁹⁸ בהראותו את עושר כבוד מלכותו וגו' ארז"ל ששה גיסינ היה מראה להם בכל יום ויום ואין אחד מהן דומה לחבירו ואח"כ הוא משלח לכל גדולי המלכות ור' חייא בר אבא אמר מיני יציאות הראה להם רבי לוי אמר בגדי כהונה הראה להם וכו' (שמ"ר פ"ט סי' ז). בהראותו את עושר כבוד מלכותו דבית ר' ינאי וחזקיה תרויהון אמרין ששה ניסין היה פותח ומראה להן בכל יום ר' חייא בר אבא אמר מיני יציאות הראה להן ר' יודה בר' סימון אמר סעודת ארץ ישראל הראה להן ר' לוי אמר בגדי כהונה גדולה הראה להם (אסתר רבה פ"ב סי' ב).

²⁹⁹ ובמלאות הימים האלה וגו' רב ושמואל חד אמר מלך פיקח היה וחד אמר מלך טיפש היה מאן דאמר מלך פיקח היה שפיר עבד דקריב רחיקא ברישא דבני מאתיה כל אימת דבעי מפייס להו ומאן דאמר טיפש היה דאיבעי ליה לקרובי בני מאתיה ברישא דאי מרדו ביה הנך הני הוו קיימי בהדיה (מגילה יב ע"א).

³⁰⁰ עי' לעיל הערה 291.

³⁰¹ משתה שבעת ימים רב ושמואל חד אמר שבעה חוץ ממאה ושמונים ושמואל אמר שבעה עם מאה ושמונים (מגילה שם). עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה וגו' ואין העם האמור כאן אלא ישראל הדא הוא דכתיב (דברים ל"ג) אשריך ישראל מי כמוך עם נושא בה' וגו' אמר המן לאחשוורוש אלהיהם של אלו שונא זמה העמד להם זונות ועשה להם משתה וגזור עליהם שיבואו כולם ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש כיון שראה מרדכי כך עמד והכריז עליהם ואמר להם לא תלכו לאכול בסעודתו של אחשוורוש שלא הזמין אתכם כי אם ללמד עליכם קטיגוריא כדי שיהא פתחון פה עם מדת הדין לקטרג עליכם לפני הקב"ה ולא שמעו לדברי מרדכי והלכו כולם לבית המשתה. א"ר ישמעאל שמונה עשר אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקב"ה וכו' (אסתר פ"ז סי' יג).

³⁰² בחצר גנת ביתן המלך רב ושמואל חד אמר הראוי לחצר לחצר הראוי לגינה לגינה הראוי לביתן לביתן וחד אמר הושיבן בחצר ולא החזיקתן בגינה ולא החזיקתן עד שהכניסן לביתן והחזיקתן במתניתא תנא הושיבן בחצר ופתח להם שני פתחים אחד לגינה ואחד לביתן (מגילה יב ע"א). בחצר גנת ביתן המלך ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר גנה מבחוץ וחצר מבפנים ור' נחמיה אמר גנה מבפנים וחצר מבחוץ אמר ר' פנחס מקיים אני דברי שניכם כשהוא היה רוצה עושה אותה חצר וכשהוא היה רוצה עושה אותה גינה הא כיצד פורש את הוילון ועושה חצר קופל את הוילון ועושה אותה גנה דבר אחר בחצר גנת ביתן המלך שעמדה לו בדמים הרבה (אסתר רבה פ"ב סי' ז).

³⁰³ חור כרפס ותכלת מאי חור רב אמר חרי חרי ושמואל אמר מילת לבנה הציע להם כרפס אמר רבי יוסי בר חנינא כרים של פסים (מגילה דף יב ע"א). חור כרפס ותכלת תרגם עקילס איירינן קרפסיונן ור' ביבי אמר טיינן א"ר יצחק בגדים שבני חורין לובשין (אסתר רבה פ"ב סי' ח).

³⁰⁴ אחוז בחבלי בוץ וארגמן אמר ר' שמואל בר נחמן בוא וראה טליתו של אותו רשע מה הוא שהכל מפקיעין בחבלי צמר ובחבלי פשתן ורשע זה בחבלי בוץ וארגמן (שם).

³⁰⁵ על גלילי כסף ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא חד אמר נגללין היו כוילון זה של ארון וחרינא אמר נקפלין היו כקלע זו של ספינה (שם).

³⁰⁶ ועמודי שש א"ר לוי המחצב הזה לא נגלה לבריה אלא למלכות הרשעה הזאת אתיבון והכתיב (ד"ה א' כ"ט) וכל אבן יקרה ואבני שיש לרוב שלמה היה נותן מרגלית מכאן ומרגלית מכאן ואבני שיש באמצע ונוח היה לאחשוורוש לעשות לו עמודים של כסף ושל זהב מלהביא עמודים של שיש מיפרק אונסין למדי וא"ת דהוו זמרין אמר רבי מתנה אני ישנתי על פרחו של אחד מהן והיה מלא קומה ופשוט ידים ורגלים (שם).

וְהִשְׁקוּת בְּכָלִי זָהָב³¹⁰ וּבְכָלִים מְבֻלִים שׁוֹנִיִּים³¹¹ וַיֵּינ מַלְכוּת³¹² רַב כֵּיז הַמֶּלֶךְ³¹³: (ח) וְהִשְׁתִּיחַ
כְּדַת³¹⁴ אֵין אֲנִס³¹⁵ כִּי־כֶן יִסַּד הַמֶּלֶךְ³¹⁶ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ³¹⁷ לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹן אִישׁ־וְאִישׁ³¹⁸:

³⁰⁷ על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף תניא רבי יהודה אומר הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב אמר לו רבי נחמיה אם כן אתה מטיל קנאה בסעודה אלא הם של כסף ורגליהן של זהב. ועי' אסתר רבה פ"ב סי' ט: רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אמר הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב אמר לו ר' נחמיה א"כ נמצאת מכניס שנאה בסעודת אותו רשע אלא של כסף היו והיו מצופים בזהב ור' תחליפא בר בר חנה אמר של זהב היו והיו מכופתין בכפאתין של כסף ושמואל אמר הגשיש החיצון של זהב והפנימי של כסף (מגילה יב ע"א).

³⁰⁸ על רצפת בהט ושש אמר רב נחמן בא וראה שלותו של אותו רשע מה הוא שהיה ביתו רצוף באבנים טובות ומרגליות בהט ושש ודר וסוחרת ר' ניסא דקיסרי אמר למרגלית שהיא אהובה על בעלה ר' יוחנן אמר למרגלית שמוציאה את בעלה לחירות היך מה דאת אמר (ויקרא כ"ה) וקראתם דרוור (אסתר"ר פ"ב סי' ט). בהט ושש אמר רב אסי אבנים שמתחוטטות על בעליהן וכן הוא אומר אבני נזר מתנוססות על אדמתו (מגילה דף יב ע"א).

³⁰⁹ ודר א"ר הונא אית אתר דצווחין למרגליתא דורה וסחרת ר' ביבא בר אבונא אמר פרקמטיא נפקת היך מה דאת אמר (בראשית כ"ג) עובר לסוחר (אסתר רבה פ"ב סי' ט). ודר וסוחרת רבי אמר דרי דרי ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה הושיבה באמצע סעודה ומאירה להם כצהרים דבי רבי ישמעאל תנא שקרא דרוור לכל בעלי סחורה (מגילה דף יב ע"א).

³¹⁰ והשקות בכלי זהב השקיותיו של אותו רשע לא היו אלא בשל זהב איתבון והכתיב (מלכים א' ו') וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור ר' פנחס בשם ר' יצחק אמר והלא נפשו של אדם חותה לשתות בשל זהב אלא אלו כוסות דיוטיריטא של כלי זכוכית שרואין צל פניהם בהם יפין ויקירין ככלי זהב (אסתר רבה פ"ב סי' יא).

³¹¹ והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים משונים מיבעי ליה אמר רבא יצתה בת קול ואמרה להם ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים בהם (מגילה יב ע"א). וכלים מכלים שונים הביא כליו וכלי עילם ונמצאו שלו יפין משל עילם הביא כליו וכלי בהמ"ק ונמצאו נאים ויפין מכליו למטרונה שהיתה לה שפחה יפה כל זמן שמבטת בשפחתה היו פניה משתנות כך כל זמן שהיו כלי בית המקדש מביטין בכליו היו משתנין כליו ונעשין כעופרת ר' תחליפא בר בר חנה אמר כלים שצורתן נשתנים לימים קלים א"ר שמואל בר רב נחמן כלים מכלים למשתמשין בהם והם שוניין בקלקלה מי גרם לבלשצר שתתקעקע ביצתו מן העולם לא ע"י שנשתמש בכלי בית המקדש הדא הוא דכתיב (דניאל ה') בלשאצר אמר בטעם חמרא להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר וגו' מה כתיב ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (אסתר רבה פ"ב סי' יב).

³¹² ויין מלכות רב אמר רב מלמד שכל אחד ואחד השקה יין שגדול הימנו בשנים (מגילה יב ע"א).
³¹³ ויין מלכות רב להלן כתיב (שם) ולקבל אלפא חמרא שתה ברם הכא כתיב ויין מלכות רב כיד המלך ככוסות ביד המלך (אסתר רבה פ"ב סי' יג).

³¹⁴ והשתיה כדת (אין אונס) מאי כדת אמר רבי חנן משום רבי מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה (מגילה יב ע"א).

³¹⁵ אין אונס אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד השקה מיין מדינתו (מגילה יב ע"א). והשתיה כדת אין אונס כדת כל מקום ומקום אית אתר דבעי מיגם ובתר כן שתי ואית אתר דשתי ובתר כן מיגם כדת כל אומה ואומה כאילין כותאי דלא שאתן חמרא דזיקין אייתי להון חמרא דקולי' אין אונס באנפקא רב אמר אין אונס ביין נסך א"ר בנימין בר לוי אין אונס בפקתא לפום דתמן שאתן בגסא לפיכך אין אונס בפקתא (אסתר"ר פ"ב סי' יד).

³¹⁶ כי כן יסד המלך אמר רבי שמואל בר נחמן בא וראה שלותו של אותו רשע מה היא שהיה ביתו מיוסד באבנים טובות ומרגליות (אסתר"ר שם).

³¹⁷ על כל רב ביתו לעשות לגדולי מלכות שיהא כל אחד ואחד רשאי לצחוק עם בניו ועם בני ביתו (שם).

³¹⁸ לעשות כרצון איש ואיש אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן מרדכי דכתיב איש יהודי המן איש צר ואויב (מגילה יב ע"א). לעשות כרצון איש ואיש אמר לו הקב"ה אני איני יוצא מידי בריותי ואתה מבקש לעשות כרצון איש ואיש בנוהג שבעולם שני בני אדם מבקשים לישא אשה אחת יכולה היא להנשא לשניהם אלא או לזה או לזה וכן שתי ספינות שהיו עולות בלימן אחת מבקשת רוח צפונית ואחת מבקשת רוח דרומית יכולה היא הרוח אחת להנהיג את שתיהן כאחת אלא או לזו או לזו למחר שני בני אדם באים לפניך בדין איש יהודי ואיש צר ואויב יכול אתה לצאת ידי שניהם אלא שאתה מרומם לזה וצולב לזה ר' הונא בשם ר' בנימין בר לוי אמר לפי שבעוה"ז בזמן שרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת ובזמן שרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת אבל לעתיד לבא בקיבוץ גליות אמר הקב"ה אני מביא רוח ארגסטיס לעולם ששתי רוחות משמשות בו הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ מי הוא זה שעושה רצון יראיו זה הקב"ה שכתוב בו (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם (אסתר"ר פ"ב סי' טו).

(ט) גם וְשֵׁתִי הַמֶּלֶכָה עֲשֵׂתָה מִשְׁתָּה נָשִׁים בֵּית הַמְּלָכוֹת³¹⁹ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אַחְשָׁרוֹשׁ: (י) בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי³²⁰ כָּטוֹב לִבַּי הַמֶּלֶךְ בֵּינֵי אֲמָר לְמַהוֹמֵן בְּזֵתָא³²¹ חֲרַבּוֹנָא בְּנָתָא וְאַבְגָּתָא זֵתָר וְכַרְכָּס שְׁבַעַת הַסְּרִיסִים הַמְּשָׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אַחְשָׁרוֹשׁ: (יא) לְהַבִּיא אֶת־וְשֵׁתִי הַמֶּלֶכָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוֹת³²² לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים אֶת־יְפֹתָהּ כִּי טוֹבַת מְרָאָה הִיא:

- מאיר המקרא -

³¹⁹ גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות בית הנשים מיבעי ליה אמר רבא שניהן לדבר עבירה נתכוונו היינו דאמרי אינשי איהו בקרי ואתתיה בבוציני [איהו בקרי דלועין גדולות. בוציני דלועין קטנות, כלומר, דבאותו מין עצמו, זה נואף וזו נואפת, הוא אומר להראות את יופיה, והיא לכך נתכונה שיסתכלו ביופיה]. (מגילה יב ע"א). גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים ר' יהודה בר' סימון פתח (ישעיה ג') עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו עמי נוגשיו מעולל מדקדקין בהון היך מה דאת אמר (איכה א') ועולל למו ד"א מעולל מקטפין עוללותיהן היך מה דאת אמר (ויקרא י"ט) וכרמך לא תעולל באין עליהן בעלילות היך מה דאת אמר (דברים כ"ב) ושם לה עלילות דברים ורבי יהודה ברבי סימון אמר קדשים בהון היך מה דאת אמר (שם כ"ג) לא תהיה קדשה היך מה דאת אמר (שופטים י"ט) ויתעללו בה כל הלילה ונשים משלו בו אמר רבי חוניא קופצין עליהן כבעל חוב ד"א ונשים משלו בו ארבע נשים נטלו ממשלה בעולם ואלו הן איזבל ועתליה מישראל ושמימית וושותי מאומות העולם. עיי"ש סי' ג': ד"א גם ושתי המלכה שמואל פתח (ירמיה נ"א) בחומם אשית את משתייהם אמר הקב"ה כשהן באין להתחמם במלכות אשית את משתייהם אנא מגדיר ית משתותיהן והשכרתים בצרותיהם למען יעלוזו ע"י שהיו שמחים הם בחורבן הבית אמר הקב"ה בית המקדש חרב ורשע זה עושה מרזיחין וגם ושתי הרשעה עושה מרזיחין דכתיב גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים. עיי"ש סי' ט': דבר אחר גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים מה ראה הכתוב לפרסם סעודתה של ושתי ר' יהושע בן קרחה אמר כל כך למה להודיעך לאיזו שלוה אסתך נכנסת אמר רבי מאיר אם כך למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו דבר אחר גם ושתי המלכה אין גם אלא ריבוי מה זה בששה ניסין אף זו בששה ניסין מה זה במיני יציאות אף זו במיני יציאות מה זה בסעודת ארץ ישראל אף זו בסעודת ארץ ישראל מה זה בבגדי כהונה גדולה אף זו בבגדי כהונה גדולה ר' ברכיה אמר כהדא צרצרא דמתגלגלא בדילה ודלא דילה ד"א גם ושתי המלכה גם וגם הגיע משתותא של ושתי הגיע זמנה של ושתי ליגמם הגיע זמנה של ושתי ליבצר הגיע זמנה של ושתי לידרך ר' הונא אמר הגיע עת זמנה ליממת היך מה דאת אמר (בראשית ג') ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה וגו'. עיי"ש סי' י': עשתה משתה נשים מיני גמאין האכילה אותן ר' יצחק אומר מיני מתוקים האכילה אותן בית המלכות נתנה אותן בבתיים מרזיחין מפני שדרכה של אשה מצויה לקלקל דבר אחר בית המלכות נתנה אותן בבתיים מצויירין דאמר ר' אבון רוצה אשה שתהא בבתיים מצויירין ובגדים מצויירין מלאכול עגלים מפוטמין ד"א בית המלכות נתנה אותן בבית איספלידא שלה לומר שאם ימרוד בעלה של אחת מהם תהא אשתו מבפנים נתונה ולא ימרוד אשר למלך אחשורוש ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנאמר במגלה זו למלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכל מקום שנאמר למלך סתם משמש קדש וחול (אסת"ר פ"ג סי' ב).

³²⁰ ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדיי רצונכם לראותה אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כשם שעשתה כך נגזר עליה (מגילה יב ע"ב). ביום השביעי ריב"ל אמר זה יום השבת כטוב לב המלך ביין א"ר יצחק עובדי כוכבים אין להם טובה דכתיב (קהלת ח') וטוב לא יהיה לרשע וגו' איתבוון והכתיב כטוב לב המלך ביין אמר לו בטוב לב המלך אין כתיב כאן אלא כטוב לב המלך טובה ואינה טובה אבל טובתן של ישראל טובה שלמה שנאמר (מלכים א' ח') וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה וגו' (אסת"ר פ"ג סי' יא).

³²¹ אמר למהומן בזתא אמר ר' יוחנן באותה שעה קרא הקב"ה למלאך שממונה על החמה ואמר לו בזתא בוז ביתיה חרבונא אחריב ביתיה בגתא ואבגתא בוז ובזבוז אמר ר' שמעון בר' ינאי אמר הקב"ה משחק אני עליהן אביא גתיות מאחורי הקוריים זתר תרגם ר' יעקב בר אבינא קדם ר' יצחק זנות ראה של אותו רשע וכרכס כרכסא כתיב ר' שמואל בר נחמן אמר לשון יוני הוא היך מה דאת אמר כרכסון שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשורוש שאין המלכות מעמדת פחות משבעה סריסים לפני המלך (אסת"ר פ"ג סי' יב).

³²² להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות א"ר איבו כפרתן של ישראל כשישראל אוכלין ושותין ושמיחין הן מברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה וכשאומות העולם אוכלין ושותין מתעסקין הן בדברי תפלות זה אומר מדיות נאות וזה אומר פרסיות נאות אמר להם אותו טיפס

(יב) וְתִמְאַן הַמֶּלֶכָה וְשֵׁתִי לְבֹא בְדָבָר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַסְּרִיסִים וַיִּקְצַף הַמֶּלֶךְ מְאֹד³²³ וְחִמְתּוּ בְּעֵרָה בּוֹ: (יג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יְדַעֵי הָעֵתִים³²⁴ בֵּי־כֵן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לְפָנָי כְּלִי־יְדַעֵי דַת וְדִין: (יד) וְהִקְרַב אֵלָיו³²⁵ כְּרִשְׁנָא שֶׁתֵּר אֲדַמְתָּא תְּרִישִׁישׁ מֶרְס מֶרְסָנָא מְמוּכָן

כלי שאותו האיש משתמש בו אינו לא מדית ולא פרסית אלא כשדית מבקשים אתם לראותה אמרו לו הן ובלבד שתהא ערומה אמר להון הן וערומה ר' פנחס ור' חמא בר גוריא בשם רב אמר בקשה ליכנס אפילו בצלצול כזונה ולא הניחו אותה אמר לון וערומה אמר אכנס בלא כתר הן אומרים שפחה היא זו תלבש בגדי מלכות ותכנס א"ר הונא אין הדיוט משתמש בבגדי מלכות (אסת"ר פ"ג סי' יג).

³²³ ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו אמר ר' יוחנן באותה שעה אמר הקב"ה למלאך הממונה על החמה חות פח זיקא בכרסיה ונפח בקיטמיה וזרוק גופריתא באתוניה אמר ר' יוחנן כל אותן השנים משעה שנהרגה ושתי עד שנכנסה אסתר לא שככה חמתו של אחשוורוש איתבון והכתיב כשוך חמת המלך אחשוורוש אמר להם בשוך חמת המלך אין כתיב כאן אלא כשוך חמת המלך שכיכה שאינה שכיכה אימתי שככה חמתו כשנצלב המן הדא הוא דכתיב ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה חמתו של ממ"ה הקב"ה (אסת"ר פ"ג סי' טו).

³²⁴ ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן יודעי העתים שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קטלה למחר פסיק ליה חמריה ובעי לה מינן נימא ליה שבקה קא מזלזלה במלכותא אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה וטעמא אמרו ליה דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר מיד והקרוב אליו וכו' (מגילה יב ע"ב). ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו' מי היו אמר ר' סימון זה שבטו של יששכר הדא הוא דכתיב (ד"ה א' י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו' ר' תנחומא אמר לקורסין ור' יוסי בר קצרת אמר לעיבורין לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעין לרפאות את הקירוס (פירוש קליפה העולה מחמת מכה) ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיו שבטו של יששכר מעמידים וכל אחיהם על פיהם וכולם היו מסכימים הלכה על דעתן כהלכה למשה מסיני אמר להם אותו רשע בשביל שגזרתי על ושתי שתכנס לפני ערומה ולא נכנסה מה הוא דינה אמרין ליה אדונינו המלך כשהיינו בארצנו היינו שואלים באורים ותומים ועכשיו מטולטלין אנו וקראו לפניו המקרא הזה (ירמיה מ"ח) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר אמר לון אית הכא מינהון אמרין ליה קריביהון הדא הוא דאמר והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי וגו' (משלי י"א) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו צדיק מצרה נחלץ אלו שבטו של יששכר ויבא רשע תחתיו אלו שבעת שרי פרס ומדי ד"א והקרוב אליו כתיב (שם) בפה חנף ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו בפה חנף ישחית רעהו אלו שבעת שרי פרס ומדי ובדעת צדיקים יחלצו זה חלקו של יששכר ד"א והקרוב אליו כתיב (שם י"ד) חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח חכם ירא וסר מרע זה שבטו של יששכר וכסיל מתעבר ובוטח אלו שבעת שרי פרס ומדי ד"א והקרוב אליו כתיב (שם כ"ב) ערום ראה רעה ונסתר ופתאים עברו ונענשו ערום ראה רעה ונסתר זה שבטו של יששכר ופתאים עברו ונענשו אלו שבעת שרי פרס ומדי (אסת"ר פ"ד סי' א).

³²⁵ כרשנא שתר אדמתא תרשיש אמר רבי לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורין אדמתא כלום בנו לפניך מזבח אדמה תרשיש כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש ושהם וישפה מרס כלום מירסו בדם לפניך מרסנא כלום מירסו במנחות לפניך ממוכן כלום הכינו שלחן לפניך (מגילה יב ע"ב). והקרוב אליו הן הקריבו הפורענות לעצמן כרשנא שהיה ממונה על הכרשינין שתר שהיה ממונה על היין אדמתא שהיה ממונה על אטנם שבארץ תרשיש שהיה ממונה על הבית מרס שהיה ממרס את העופות מרסנא זה היה ממרס את הסלתות ממוכן זה היה האיספקסיטון שבכולם שהיתה אשתו מתקנת להן כל מה שהיו צריכין אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה אם מתקיימת עצתו של רשע זה מי מקריב לפניך כרשנא מי מקריב לפניך פר בן שנה שתר מי מקריב לפניך שתי תורין אדמתא מי בונה לפניך מזבח אדמה כד"א (שמות כ') מזבח אדמה תעשה לי תרשיש מי לובש בגדי כהונה ומשמש לפניך כמד"א (שם כ"ח) תרשיש שהם וישפה מרס מי ממרס לפניך את העופות מרסנא מי ממרס לפניך את הסלתות ממוכן מי מכין לפניך את המזבח כמה דאת אמר ויכינו את המזבח על מכונתו אותה שעה אמר להן הקב"ה לישראל בני הם רעי הם קרובי הם אוהבי הם בני אוהבי הם שהוא אברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי מרומם אני קרנם כמד"א (תהלים קמ"ח) וירם קרן לעמו ד"א כרשנא אמר הקב"ה בוזק אני לפניהם כרשינין ומשירן מן העולם שתר משקה אני להם כוס של תרעלה אדמתא תרשיש מתיר אני דמן כמים מרס מרסנא ממוכן ממרס אני מסרס וממעך את נפשם בתוך מעיהם וכי היכן היתה איסקוזות של כולן מתוקנת א"ר הושעיא מישעיה הנביא היך

שבעת שרין פרס ומדי³²⁶ ראי פני המלך³²⁷ הישבים ראשנה במלכות: (טו) כדת מה לעשות³²⁸ במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשוורוש ביד הסריסים: (טז) ויאמר מומכן ממוכן³²⁹ לפני המלך והשרים³³⁰ לא על המלך לבדו עושה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש: (יז) כי יצא דבר המלכה³³¹ על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשוורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפני ולא באה: (יח) והיום הזה תאמרנהו שרות פרס³³² ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף: (יט) אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו וכתב בדתו פרס ומדי ולא יעבור אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשוורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה: (כ) ונשמע פתנם המלך³³³ אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטן (כא) וייטב הדבר בעיני המלך והשרים³³⁴ ויעש המלך כדבר

מה דאת אמר (ישעיה י"ד) הכינו לבנינו מטבח בעון אבותם בל יקומו וירשו ארץ וגו' (אסת"ר פ"ד סי' ב).

³²⁶ שבעת שרי פרס ומדי רב ושמואל רב אמר במלכות אחשוורוש הכתוב מדבר ושמואל אמר במלכות בלשצר הכתוב מדבר על דעתיה דרב דאמר במלכות אחשוורוש נחא על דעתיה דשמואל דאמר במלכות בלשצר כיצד היו כל אותן השנים אמר ר' הונא על ידי שלא נשתמשו בכלי בית המקדש הדא הוא דכתיב (דניאל ה') בלשצר אמר בטעם חמרא וגו' שמתוך כן ביה בלילא קטיל בלשצר מלכא כשדיא (אסת"ר פ"ד סי' ג).

³²⁷ רואי פני המלך שתי משפחות היו נכנסות אצל רבי אחת של רבי הושעיא ואחת של בית רבי יהודה בן פזי כשנתחתן ר' יהודה בן פזי לר' בקשו ליכנס תחלה ולא הניחן רבי אמי אמר להם כתיב (שמות כ"ו) והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בשפון ושזכה לינתן בדרום ינתן בדרום בעון דימנון מאיכן אמר לון ר' סימון מן דרומא שנא' (שופטים א') ויאמר ה' יהודה יעלה אמר לו ר' מני הדא במלחמה ברם במינוי רואה פני המלך היושבים ראשונה אף הכא כן רואי פני המלך (אסת"ר פ"ד סי' ד).

³²⁸ כדת מה לעשות אמר רבי יצחק לחזירתה כדת ולאומה קדושה שלא כדת אלא באכזריות במלכה ושתי על אחת כמה וכמה במלכה שאינה ושתי (אסת"ר פ"ד סי' ה).

³²⁹ ויאמר ממוכן תנא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות אמר רב כהנא מכאן שההדיוט קופץ בראש להיות (מגילה יב ע"ב).

³³⁰ ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים מה ראה ממוכן לקפוץ בעצה תחלה מכאן שהדיוט קופץ בראש ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון ור' אלעזר ור' יוחנן חד אמר דינינו כדיניהם וחרניא אמר אין דינינו כדיניהם מאן דאמר דינינו כדיניהם כדתנן דיני ממונות הטהורות והטמאות מתחילין מן הגדול ודיני נפשות מתחילין מן הצד ומאן דאמר אין דינינו כדיניהם מה מקיים ויאמר ממוכן נראין דברי ר' יהודה נראין דברי ממוכן ר' יוחנן אמר תלתא אמוראין חד אמר ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן וחרניא אמר ע"י שלא הזמינה את אשתו לסעודת נשים וחרניא אמר ע"י שהיתה לו בת והיה מבקש להשיאה למלכות מאן דאמר ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן שאמר לא על המלך לבדו עושה ושתי המלכה ומאן דאמר ע"י שלא הזמינה את אשתו לסעודת נשים שאמר כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן הדא היא דלא הות תמן מאן דאמר ע"י שהיתה לו בת והיה מבקש להשיאה למלכות שאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה (אסת"ר פ"ד סי' ו).

³³¹ כי יצא דבר המלכה א"ר שמואל בלא דדין הות צריכה (אסת"ר פ"ד סי' ז).
³³² והיום הזה תאמרנה שרות פרס רב ושמואל רב אמר כדי הבזיון הזה לקציפה הזאת ושמואל אמר כדי הקצפון לבזיון זה אמר רבי חנינא כדאי הוא הבזיון שביזה אביה את כלי ב"ה לקצפון שקצף עליה והרגה (אסת"ר פ"ד סי' ח).

³³³ ונשמע פתגם המלך וגו' ר' לוי ור' יצחק ר' לוי אמר פתגם גדול אנו עתידין לשמוע מזו שנכנסה למלכות מהו אבל גדול ליהודים ור' יצחק אמר פתגם גדול אנו עתידים לשמוע מזו שנכנסה למלכות מהו שמחה וששון ליהודים אמר ר' יהודה בר' סימון ונשמע פתגם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאמר בחכמתו ובתבונתו (שמות י"ז) מחה אמחה את זכר עמלק כי רבה היא רב ושמואל חד אמר הדא מלכותה רבתא להדא חטיתא וחד אמר הדא חטיתא רבתא להדא מלכותא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וגו' (אסת"ר פ"ד סי' י).
³³⁴ וייטב הדבר בעיני המלך והשרים גזר והכניס ראשה בדיסקוס (אסת"ר פ"ד סי' יא).

מְמוֹכָן: (כב) וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל-כָּל-מְדִינֹת הַמְּלָךְ³³⁵ אֶל-מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְאֶל-עַם
וְעַם כְּבָלְשׁוֹנוֹ לְהִיּוֹת כָּל-אִישׁ שְׂרָר בְּבֵיתוֹ³³⁶ וּמִדְבַר כְּבָלְשׁוֹן עִמּוֹ

פרק ב'

(א) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּשָׁךְ חֶמֶת הַמְּלָךְ אַחֲשׁוּרוֹשׁ³³⁷ זָכַר אֶת וְשְׁתֵּי וְאֵת אֲשֶׁר עָשָׂתָה
וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ³³⁸: (ב) וַיֹּאמְרוּ נְעָרֵי הַמְּלָךְ³³⁹ מִשְׂרָתָיו יִבְקְשׁוּ לַמְּלָךְ נְעֵרוֹת בְּתוּלוֹת
טוֹבוֹת מֵרָאֵה (ג) וַיִּפְקֵד הַמְּלָךְ פְּקִידִים³⁴⁰ בְּכָל מְדִינֹת מַלְכוּתוֹ וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל נְעֵרָה בְּתוּלָה
טוֹבַת מֵרָאֵה אֶל שׁוֹשֵׁן הַבִּירָה אֶל בֵּית הַנְּשִׂיִם אֶל יַד הַגָּאָה סְרִיס הַמְּלָךְ שֹׁמֵר הַנְּשִׂיִם³⁴¹ וְנָתַן
תְּמֻרָתֵיהֶן: (ד) וְהַנְּעֵרָה אֲשֶׁר תִּיטֵב בְּעֵינֵי הַמְּלָךְ³⁴² תִּמְלֹךְ תַּחַת וְשְׁתֵּי וַיִּיטֵב הַדְּבַר בְּעֵינֵי

- מאיר המקרא -

³³⁵ וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אמר רב הונא אחשוורוש דעת סרוחה היתה לו מנהג
שבעולם אדם מבקש לאכול עדשים ואשתו מבקשת לאכול אפונים יכול הוא לכופה לא מה דהיא
בעיא היא עבדה אמר ר' פנחס ולא עוד אלא שנעשה שחוק בעולם בנוהג שבעולם מדי נושא
פרסית והיא מדברת בלשון מדיי פרסי נושא מדיית והיא מדברת בלשון פרסי אבל הקדוש ברוך
הוא דבר עם ישראל בלשון שלמדו הדא הוא דכתיב אנכי ה' אלהיך לשון יחנך אמר רבי נתן דבית
גוברין ארבע לשונות נאין הן שישתמש בהן עולם לעז לזמר פרסי לאליה עברי לדיבור רומים
לקרב ויש אומרים אף אשורית לכתב עברית יש לה דיבור ואין לה כתב אשורית יש לה כתב ואין
לה דיבור בחרו להם כתב אשורית ולשון עברית בורגני אחד אמר בררו להון לשון רומי מלשון יוני
ר' יהודה בר' סימון אמר גנאי הוא לה שחותמת שאינה שלה ורב חנין בר אדא אמר אף על פי כן
וטפחה די נחש אינה חותמת אלא בלשונה א"ר שמואל בר נחמן מכאן אדם צריך לשנות את
פרשיותיו אילו לא שנה לנו משה את התורה מהיכן אנו יודעין השסועה ואילו לא שנה לנו דניאל
את החלום מהיכן אנו יודעין וטפחה די נחש (אסת"ר פ"ד סי' יב).

³³⁶ כל איש שורר בביתו אמר רבא אלמלא אגרות הראשונות לא נשתיר משונאיהן של ישראל
שריד ופליט אמרי מאי האי דשדיר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא אפילו קרחה בביתה
פרדשכא ליהוי (מגילה יב ע"ב).

³³⁷ אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשוורוש א"ר איבו בשם רבי יוסי בן זמרא כל מקום
שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג ורבנן משום ר' יוסי בן זמרא כל מקום שנאמר אחרי סמוך אחר
מופלג כשך חמת המלך אחשוורוש בשך אין כתיב כאן אלא כשך שכיכה שאינה שכיכה זכר את
ושתי גזירה זאת שגזר עליה שתכנס לפניו ערומה ולא נכנסה קצף עליה והרגה מן דקטלה שרי תהי
ביה (חזור בו) [מאז שהרגה התחיל לחזור בו]. למה, שעשתה כהוגן (אסת"ר פ"ה סי' ב).

³³⁸ ואת אשר נגזר עליה שלא כהוגן ולמה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשוורוש ליתן
רשות לבנות בית המקדש ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות ויאמרו נערי המלך
משרתיו וגו' (שם). עי' לעיל הערה 320.

³³⁹ עי' אחר הדברים האלה כשך חמת. (כשהפך) [כשהפיג] את יינו בקש את ושת, אמרו לו הרגת
אותה, אמר להם מה עשתה שהרגתי אותה ומי נתן לי עצה שהרגתי אותה, אמרו לו שבעת שרי
פרס ומדי, יש אומרים שטרדן שכן אתה מוצא שאינם נזכרין עוד אלא ויאמרו נערי המלך משרתיו,
יש אומרים שנתנו עצה לבטל הבנין לפיכך נגזר עליהם הריגה (ילקוט אסתר תתנ"א).
עי' לקמן ו ג, ה.

³⁴⁰ ויפקד המלך פקידים אמר רב מאי דכתיב כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת כל ערום
יעשה בדעת זה דוד דכתיב ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה כל מאן דהוה ליה
ברתא אייתה ניהליה וכסיל יפרוש אולת זה אחשוורוש דכתיב ויפקד המלך פקידים כל מאן דהוה
ליה ברתא איטמרה מיניה (מגילה יב ע"ב). ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו מה ראה א"ר
הונא ע"י שהיו מבזות בבנות ישראל כעורות ואין כל בריה משגיח עליהם לפיכך באו לידי המספק
הזה וכו' כתיב (ירמ' נ') השמיעו אל בבל רבים כל דורכי קשת וגו' וכי כסף נטלה שתתן כסף זהב
נטלה שתתן זהב (איכה ה') נשים בציון ענו מה ת"ל אלא כך אמר הקב"ה אתם להוטים אחר
הערוה חייכם שאני מביא עליכם אומה שאינה מבקשת מכם לא כסף ולא זהב הדא הוא דכתיב
(ישעיה י"ג) הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו ומה מבקשת מכם
(שם) וקשתות נערים תרטשנה ופרי בטן לא ירחמו וגו' (אסת"ר פ"ה סי' ג).

³⁴¹ עי"ש: אל יד הגא סריס המלך שומר הנשים מחוי [סריס שחוף שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין
בו כח (רש"י סוטה כו ע"ב)] היה והיה ממונה על הבתולות ודכוותיה אל יד שעשגז סריס המלך
שומר הפלגשים שחוף היה והיה ממונה על הנשים.

³⁴² עי' אסת"ר פ"ה סי' ד: והנערה אשר תיטב בעיני המלך וגו' [תמלוך תחת ושת] מי הגון לדבר
זה, מרדכי [כדכתיב] איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי. ועי' מדרש פנים אחרים (נוסח ב
פרק ב, וכן הוא בילקוט תתנ"א): והיתה אסתר מתוקנת מלפני הקב"ה שכן הוא אומר והנערה

הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ בֶּן (ה) אִישׁ יְהוּדִי³⁴³ הָיָה³⁴⁴ בְּשׁוֹשֵׁן הַבֵּיּרָה וּשְׁמוֹ מְרֹדְכִי³⁴⁵ בֶּן יֵאִיר בֶּן שְׁמַעִי בֶּן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי³⁴⁶: (ו) אֲשֶׁר הִגְלָה מִירוּשָׁלַיִם³⁴⁷ עִם הַגְּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָה עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה³⁴⁸ נְבוּכַדְנֶאצַּר³⁴⁹ מֶלֶךְ בָּבֶל: (ז) וַיְהִי אִמּוֹן³⁵⁰ אֶת הַדָּסָה³⁵¹ הִיא אֶסְתֵּר³⁵²

אשר תיטב בעיני המלך בעיני אחשוורוש אין כתיב כאן אלא בעיני המלך זה מלכו של עולם וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן. ועי' לעיל א יא.

³⁴³ יהודי למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא לפי שייחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם הדא הוא דכתיב לא יכרע ולא ישתחוה וכי קנתרן היה ועובר על גזירת המלך אלא כשצוה אחשוורוש להשתחוות להמן חקק עבודת כוכבים על לבו ונתכוון כדי שישתחוו לעבודת כוכבים וכשהיה רואה המן שאין מרדכי משתחוה לו נתמלא חימה ומרדכי אומר לו יש אדון המתגאה על כל גאים היאך אני מניחו ואשתחוה לעבודת כוכבים ולפי שייחד שמו של הקב"ה נקרא יהודי לומר יהודי יחידי וי"א שהיה שקול כאברהם בדורו מה אברהם אבינו מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה הדא הוא דכתיב (בראשית י"ב) ואת הנפש אשר עשו בחרן אף מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה הדא הוא דכתיב ורבים מעמי הארץ מתייחדים וייחד שמו של הקב"ה וקדשו ולפיכך נקרא יהודי דכתיב איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי (אסתר פ"ו סי' ב).

³⁴⁴ א"ר יוחנן כל מי שנאמר בו "היה", הוא תחלתו והוא סופו וכו' שהיה מתוקן להדריך כל העולם כולו בתשובה (שם ג') הן האדם היה שהיה מתוקן למיתה (שם) והנחש היה ערום מתוקן לפורענות וכו' מרדכי היה מתוקן לגאולה [איש יהודי היה מתוקן להצלה ומשה לגאולה מתחלת ברייתם נתקנו לכך (שמ"ר פ"ב סי' ד)]. ר' לוי ורבנן ר' לוי אמר כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש וכו' מרדכי אתמול וילבש שק ואפר ועכשיו יצא מלפני המלך בלבוש מלכות (אסתר פ"ו סי' ג). מדכרין ומניחין [מזכירים ומברכים] איש יהודי היה, מדכרין ומשחקין [מזכירים ומקללים] איש צר ואויב מדכרין ומניחין כי מרדכי היהודי (לקמן י ג) מדכרין ומשחקין כי המן בן המדתא (לקמן ג א) (ויק"ר פ"ב סי' ו). ועי' הערה 342. איש יהודי היה בשושן הבירה איש מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו דכתיב ביה (במדבר י"ב) והאיש משה ענו מאד מה משה עמד בפרץ דכתיב (תהלים ק"ו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ וגו' אף מרדכי כן דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו מה משה לימד תורה לישראל דכתיב (דברים ד') ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים אף מרדכי כן דכתיב דברי שלום ואמת וכתוב (משלי כ"ג) אמת קנה ואל תמכור (אסתר פ"ו סי' ב).

³⁴⁵ ושמו מרדכי מה מר ראש לכל הבשמים אף מרדכי ראש לצדיקים בדורו (אסתר פ"ו סי' ג). ושמו מרדכי הרשעים קודמין לשמן נבל שמו שבע בן בכרי שמו אבל הצדיקים שמן קודם להם ושמו מנוח ושמו קיש ושמו שאול ושמו אלקנה ושמו בועז ושמו מרדכי לפי שדומין לבוראן דכתיב (שמות ו') ושמי ה' לא נודעתי להם (אסתר פ"ו סי' ב).

³⁴⁶ איש יהודי היה בשושן הבירה וגו' איש ימיני מאי קאמר אי ליחוסא קאתי ליחסיה ואזיל עד בנימין אלא מאי שנא הני תנא כולן על שמו נקראו בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו בן שמעי בן ששמע אל תפלתו בן קיש שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי (מגילה יב ע"ב).

³⁴⁷ אשר הגלה מירושלים. אמר רבא: שגלה מעצמו (מגילה יג ע"א). שגלה מעצמו מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה וכתוב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן, והוא גלה מעצמו, כמו שעשה ירמיהו שגלה מעצמו, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לחזור (רש"י).

³⁴⁸ ולמה שני פעמים אשר הגלה, גלה עם גלות יכניה וחזר לירושלים, והגלה אותה שנית נבוכדנאצר עם גלות אחרונה (ילקוט אסתר תתרנג) עי' ירמיה כז-כט.

³⁴⁹ רבי יצחק פתח (משלי י) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, אמר רבי יצחק כל מי שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מה טעמיה זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מה טעמיה ושם רשעים ירקב, א"ר שמואל בר נחמן שמותן של רשעים דומים לכלי קורייס, מה כלי קורייס כל מה שאת משתמש בהם הם עומדים הנחתם הם מתרפים, כך שמעת מימך אדם קורא שם בנו פרעה, סיסרא, סנחריב, אלא אברהם יצחק יעקב, ראובן שמעון. רבי ברכיה ורבי חלבו משום רבי שמואל בר נחמן ור' יונתן כשהיה מגיע לפסוק הזה, אשר הגלה מירושלים עם הגולה וגו' הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות [ימחו עצמותיו] [ב"ר פמ"ט סי' א]. יש לעיין שכאשר נבוכדנצר נכתב בלשון הקודש שמו עם א', וכאשר הוא כתוב בדניאל בארמית היא בלי א'.

³⁵⁰ אמון [הוא לשון של] מוצנע, היאך מה דאת אמר (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה [ב"ר פ"א סי' א].

³⁵¹ מה הדסה ריחה מתוק וטעמה מר כך היתה אסתר מתוקה למרדכי ומרה להמן (אסתר פ"ו סי' ה). ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן (בראשית יב ד) הה"ד (שם) ויהי אומן את הדסה היא אסתר וכו' רבנן אמרי בת שבעים וחמשה רבי ברכיה בשם רבנן דתמן אמר אמר הקב"ה

בת דודו כי אין לה אב ואם³⁵³ והנערה יפת תאר³⁵⁴ ושובת מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת³⁵⁵: (ח) ויהי בהשמע דבר המלך ודתו³⁵⁶ ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי³⁵⁷ ותלקח אסתר אל בית המלך³⁵⁸ אל יד הגי שמר הנשים: (ט) ותיטב הנערה בעיניו³⁵⁹ ותשא חסד לפניו ויבהל³⁶⁰ את תמרוקיה ואת מנותה לתת לה ואת שבע הנערות³⁶¹ הראיות לתת לה מפית המלך וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים³⁶²: (י) לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד³⁶³: (יא) ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים³⁶⁴ לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה: (יב) ובהגיע תור נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים

לאברהם אתה יצאת מבית אביך בן שבעים וחמשה שנים חייך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן שבעים וחמשה שנים כמנין הדסה (ב"ר פ"ט סי' ג).

³⁵² קרי לה הדסה וקרי לה אסתר תניא רבי מאיר אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים שנקראו הדסים וכן הוא אומר והוא עומד בין ההדסים רבי יהודה אומר הדסה שמה ולמה נקראת שמה אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו' רבי נחמיה אומר הדסה שמה ולמה נקראת אסתר שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר [ירח, יפה כלבנה – רש"י] בן עזאי אומר אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית כהדסה רבי יהושע בן קרחה אמר אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה (מגילה יג ע"א).

³⁵³ ר' פנחס ור' חמא בר גוריון בשם רבי וכי שתוקית היתה דאת אמר כי אין לה אב ואם אלא עיברתה אמה מת אביה וכיון שנולדה מתה אמה (אסתר פ"ו סי' ה). יתומים היינו ואין אב ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב, חייכם אף הגואל שאני עתיד להעמיד מכם במדי לא יהיה לו אב ואם הה"ד (אסתר ב') ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם (איכ"ר פ"ה סי' ג).

³⁵⁴ עי' לעיל פסוק ב' שרק מוזכר טובת מראה, וכאן נוסף יפת תואר.
³⁵⁵ תנא משום רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית וכן הוא אומר ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת משום דבחיכו תשכב הוות ליה כבת אלא כבית הכי נמי לבית (מגילה יג ע"א).
³⁵⁶ עי' ד ג, ח יז, ט א.

³⁵⁷ לעיל פסוק ג הוא נקרא הגא סריס המלך, וכאן הגי, ולקמן פסוק טו נקרא הגי סריס המלך.
³⁵⁸ והיו הסריסים מביאים כל הבתולות לפני המלך והיה המלך טורפן שלא היו מוצאות חסד לפניו, עד שמצא אסתר טמונה בשושן הבירה מפני הסריסים, ותלקח אסתר וגו' (ילקוט אסתר תתרג).

³⁵⁹ ותיטב הנערה בעיניו זו אסתר והטה עליה הב"ה חן וחסד בעיני כל רואיה שנ' ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה (פרקי דר"א מח).
³⁶⁰ עי' לקמן הערה 368.

³⁶¹ ואת שבע הנערות וגו' אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת (מגילה יג ע"א).
³⁶² ושינה לה מכל הנשים ומתנות נתן לה כשם שנטל בנימין אבי אביה מן יוסף אחיו משאות יותר מכל אחיו כך נשתנה לה שנאמר וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים ואף על פי כן לא טעמה כלום אלא משלה ולא משלחנו של מלך כשם שלא טעם חנניה מישאל ועזריה מפת בג המלך נבוכדנצר (מדרש פנים אחרים נוסח ב פרק ב). וישנה ואת נערותיה וגו' אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזירי ורבי יוחנן אמר זרעונים וכן הוא אומר ויהי המלצר נושא את פתבגם ונותן להם זרעונים (מגילה יג ע"א).

³⁶³ שהיה בורח מן הגדולה, שהיה המלך אומר לאסתר בת מי את אצל מי גדלת ואעשה אותם גדולים מלכים ושלטונים, אמר לו הקב"ה אתה בורח מן הגדולה חייך שאני מגדלך. דבר אחר חשב מרדכי בלבו מיום שגלו ישראל אינם מכובדים על העמים שלא אעשה דבר ויעמדו על עמו של הקב"ה וידעו שאסתר קרובתה היא ויאמרו למלך אשתך יהודית היא ויכריתו עמה ובית אביה, אעפ"כ לא זז הולך ומביט עליה כל הימים שלא יהרגוה כשם שהרג לושתי (ילקוט אסתר תתרג).

³⁶⁴ אמר אפשר לצדקת [חסידה – מכילתא עמלק ב] זאת שתנשא לערל אלא שעתידי דבר גדול שיארע על ישראל ועתידיים להנצל על ידיה (אסתר פ"ו סי' ו) מיד ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה (מכילתא דר' שמעון בר יוחאי פרק יז). ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לשאול על כתמה ועל נדותה לדעת את שלום אסתר שלא יעשו לה כשפים אמר ר' יעקב בר אחא אמר לו הקב"ה אתה דרשת שלום נפש אחת לדעת את שלום אסתר חייך סופך לדרוש שלום אומה שלימה הדא הוא דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו (שם סי' ח).

עֶשֶׂר הַדָּשׁ בִּי בֶן יִמְלֹאוּ יָמֵי מְרוֹקִיָּהֵן שְׁשֵׁה הַדָּשִׁים בְּשָׁמֶן הַמֶּזֶר³⁶⁵ וְשֵׁשֶׁה הַדָּשִׁים בְּבִשְׂמִים וּבִתְמָרוֹקֵי הַנְּשִׁים: (יג) וּבִזָּה הַנְּעִירָה בָּאָה אֶל הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנְתֵּן לָהּ לְבוֹא עִמָּה מִבֵּית הַנְּשִׁים עַד בֵּית הַמֶּלֶךְ³⁶⁶: (יד) בְּעֶרְבִי הָיָה בָּאָה וּבְבֹקֶר הָיָה שָׁבָה³⁶⁷ אֶל בֵּית הַנְּשִׁים שְׁנֵי אֶל יָד שְׁעֵשְׂנוּ סָרִיס הַמֶּלֶךְ שִׁמְרֵי הַפְּלִיגְנָשִׁים לֹא תָבוֹא עוֹד אֶל הַמֶּלֶךְ בִּי אִם חֲפִיץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרָאָה בְּשֵׁם: (טו) וּבְהִגִּיעַ תֹּר אֶסְתֵּר בַּת אֲבִיחַיִל דָּד מְרַדְּכֵי אֲשֶׁר לָקַח לֹו לְבַת לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דְבָר³⁶⁸ בִּי אִם אֶת אֲשֶׁר יֹאמַר הִנֵּי סָרִיס הַמֶּלֶךְ שִׁמְרֵי הַנְּשִׁים וְתֵהִי אֶסְתֵּר נִשְׂאֵת חֵן בְּעֵינַי כָּל רֵאִיהֶן³⁶⁹: (טז) וְתִלְקַח אֶסְתֵּר³⁷⁰ אֶל הַמֶּלֶךְ אַחְשָׁרוּשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֵשִׁירִי הוּא הַחֹדֶשׁ טִבֵּת³⁷¹ בְּשָׁנַת שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ³⁷²: (יז) וַיֵּאָהֵב הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר מִכָּל הַנְּשִׁים וְתִשָּׂא חֵן וְחֹסֵד לְפָנָיו מִכָּל הַבְּתוּלוֹת³⁷³ וַיִּשֶׂם כֶּתֶר

- מאיר המקרא -

³⁶⁵ מאי שמן המור רבי חייא בר אבא אמר סטכת רב הונא אמר שמן זית שלא הביא שלישי תניא רבי יהודה אומר אנפקינן שמן זית שלא הביא שלישי ולמה סכין אותו שמשיר את השיער ומעדן את הבשר (ילקוט אסתר רמז תתרג).

³⁶⁶ אמר ר' יצחק כך היו עושות סריסים היו נותנים להם מבית המלך והיה מוסר לכל אחת שבע נערות, ומי שהיתה רוצה היתה נכנסת עמה, אם היתה שחורה אומרת שחורה תבא עמי, ואם היתה קצרה היתה אומרת קצרה תבא עמי, שכן הוא אומר ובזה הנערה באה אל המלך (ילקוט אסתר תתרג).

³⁶⁷ אמר רבי יוחנן: מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו, שלא היה משמש מטתו ביום (מגילה יג ע"א). א"ר יוחנן למדך התורה דרך ארץ שאין תשמש ביום אלא בלילה ה"ד (אסתר ב') בערב היא באה ובבקר היא שבה (רות רבה פ"ב ס' טז). אמר ר' לוי אפילו שהיה גוי היה בו דרך צניעות, שלא היה מכניסן ביום אלא בלילה, שכן הוא אומר בערב היא באה ובבוקר היא שבה (מדרש פנים אחרים).

³⁶⁸ לא היתה מבקשת לעשות דבר והיה הגא ירא ומתירא שמא יהרגהו המלך, והיה אומר לה אין את מתקשטת כשאר נשים ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה והביא לה תכשיטין ומאכל משלחנו של מלך ואת שבע הנערות ושינה לה יותר מכל הנשים, ומתנות נתן לה כשם שנטל אבי אביה מיוסף משאת מכל אחד, ואעפ"כ לא טעמה כלום אלא משלה ולא משלחנו של מלך כשם שלא טעם חנניה מישאל ועזריה מפת בגו של נבוכדנאצר. דבר אחר ובהגיע תור, מהו תור, אלא תור וגוזל הראה אברהם אבינו בין הבתרים. היא אסתר שבתרה בתוך והיה המן מפיל עליה גורלות (ילקוט אסתר תתרג).

³⁶⁹ ר' יודא אומר כאיקונין [דמות אדם] הזה שאלף בני אדם מביטים בה והיא עריבה על כולם ר' נחמיה אומר העמידו מדיות מכאן ופרסיות מכאן והיתה אסתר יפה מכולן ורבנין אמרין ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה בעיני העליונים ובעיני התחתונים כד"א (משלי ג') ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (אסתר פ"ו ס' ט). ועי' לעיל הערה 359. אמר רבי אלעזר מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו (מגילה יג ע"א). רבי עקיבא אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה (שם ז ע"א).

³⁷⁰ מתעלה בלקוחין דין אמר אנא יהיב מאה דינרין ועליל עמה [זה אומר אני אתן מאה דינים כדי להתכבד להכניס אותה אל המלך] ודין אמר אנא יהיב תרתין מאוון ועליל עמה (אסתר פ"ו ס' י'), אין לשון ויקח אלא לשון עלוי כמה שנאמר (שם יב) ותקח האשה בית פרעה וכן הוא אומר (אסתר ב) ותלקח אסתר אל בית המלך (תנחומא בחוקותי ג), בנימין זאב יטרף וכו' מה זאב חוטף כך אסתר חוטפת המלוכה ה"ד (אסתר ב) ותלקח אסתר וגו' בבקר יאכל עד (שם ח) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן ולערב יחלק שלל ותשם אסתר את מרדכי על בית המן (ב"ר פצ"ט ס' ג).

³⁷¹ ירח שנהנה גוף מן הגוף [מפני הצינהר – רש"י] (מגילה יג ע"א).

³⁷² וידבר ה' אל משה בהר סיני זהו שאמר הכתוב (תהלים קמו) לא עשה כן לכל גוי וכן (שם קמא) וירם קרן לעמו משל למלך שנטל אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה גירשה ולא כתב לה גט כך לשנייה ולשלישית ולא היה כותב להם כתובה ולא גט אלא מה עשה ראה ענייה יתומה בת אבות ביקש ליטול אותה אמר לשושבינו אל תנהוג בה כראשונות זו בת אבות היא צנועה היא במעשי' וכשרה וכתוב לה כתובה באי זו שבוע באי זו שנה באי זה חדש בכמה בחדש באיזו איפרכיא כשם שכתוב באסתר (אסתר ב) ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו (במד"ר פ"א ס' ה).

³⁷³ ר' חלבו אמר מלמד שאף הנשואות הביאו לפניו לכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות (אסתר פ"ו ס' יא). אמר רבא בקש לטעום טעם בתולה טועם, טעם בעולה טועם, הדא הוא דכתיב למנצח על אילת השחר מה אילה זו רחמה צר וכו' (ילקוט אסתר תתרג).

מַלְכוּת בְּרֵאשִׁיָּה וַיְמַלִּיכָהּ תַּחַת וְשֵׁתִי³⁷⁴: (יח) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתָּה גְדוֹל³⁷⁵ לְכָל שְׂרָיו וְעַבְדָּיו
 אֶת מִשְׁתָּה אֶסְתֵר וְהִנְחָה לְמַדְיָנוֹת³⁷⁶ עָשָׂה וַיִּתֵּן מִשְׁאֵת בְּיַד הַמֶּלֶךְ: (יט) וּבְהַקְבִּיז בְּתוֹלוֹת
 שְׁנֵית³⁷⁷ וּמְרַדְכִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ³⁷⁸: (כ) אִין אֶסְתֵר מְגֵדַת מוֹלְדָתָהּ³⁷⁹ וְאֵת עֵמָה בְּאֶשֶׁר
 צָוָה עָלֶיהָ מְרַדְכִי וְאֵת מֵאֵמֶר מְרַדְכִי אֶסְתֵר עָשָׂה³⁸⁰ כְּאֶשֶׁר הִיָּתָה בְּאִמְנָה אֶתוֹ³⁸¹: (כא)
 בְּיָמִים הָהֵם וּמְרַדְכִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ³⁸² קָצַף בְּגָתָן וְתָרַשׁ שְׁנֵי סְרִיסֵי הַמֶּלֶךְ³⁸³ מִשְׂמָרֵי

- מאיר המקרא -

³⁷⁴ עד שהמליכו את אסתר היתה איקונין של ושתי קיימת כיון שנשא את אסתר בת טובים בת
 גנוסים אמר תיחות [תרד] ושתי תיסק [תעלה] אסתר הדא הוא דכתיב וימליכה תחת ושתי
 (אסת"ר פ"ו סי' יא). אמר ר' לוי איקונין של ושתי היה מעל מטתו וכשהנשים נכנסות היה מסתכל
 בהן ובאיקונין של ושתי ולא היה כמות ושתי [וכשנכנסה אסתר] טרד איקונין של ושתי העמיד של
 אסתר (מדרש אבא גוריון ב).

³⁷⁵ עי' בראשית כא ח. ויגדל הילד ויגמל ר' הושעיה רבה אמר נגמל מיצר הרע רבנן אמרי נגמל
 מחלבו ויעש אברהם משתה גדול רבי יודא ב"ר סימון אמר גדול עולמים היה שם רבי יודן בר
 מספרתא אמר (אסתר ב) ויעש המלך משתה גדול גדולי עולם היו שם הדא הוא דכתיב (דברים ל)
 כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק ויעקב
 (ב"ר פנ"ג סי' י). עבד משתיא ולא גליא, דלי כרגא ולא גליא, שדר פרדשני ולא גליא [עשה משתה
 ולא גילה מולדתה, הוריד מסים ואל גילה, שלח מתנות ולא גילה] (ילקוט אסתר תתרג).

³⁷⁶ בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו הרבה סומים
 נפתחו הרבה שוטים נשתפו נאמר כאן עשייה ונאמר להלן (אסתר ב) והנחה למדינות עשה מה
 עשייה שנא' להלן ניתן דורייה לעולם אף עשייה שנא' כאן דורייה לעולם ור' לוי אמר הוסיפו על
 המאורות נאמר כאן עשייה עשה לי ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות (ב"ר פנ"ה סי' ח).
³⁷⁷ שקל עצה ממרדכי, א"ל אין אשה מקנאת אלא בירך חברתה אפילו הכי אין אסתר מגדת
 מולדתה (ילקוט אסתר תתרג).

³⁷⁸ "ואת השפן", זו מדי, "כי מעלה גרה היא", שמגדלת את מרדכי שנא' (אסתר ב) ומרדכי יושב
 בשער המלך (ויק"ר פ"ג סי' ה).

³⁷⁹ מלמד שתפשה שתיקה בעצמה כרחל זקנתה שתפשה פלך שתיקה עמדו כל גדולי זרעה
 בשתיקה רחל תפשה פלך שתיקה ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתיקה וכו' אסתר אין אסתר
 מגדת מולדתה ואת עמה (אסת"ר פ"ו סי' יב).

³⁸⁰ אמר רבי ירמיה שהיתה מראה דם נדה לחכמים (מגילה יג ע"ב).
³⁸¹ אמר רבה בר לימא (משמיה דרב) שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו
 של מרדכי (מגילה יג ע"ב).

³⁸² רבי חייא ור' שמעון בר חלפתא הוון מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו אילת השחר
 שבקעה אורה א"ל ר' חייא רבה לר' שמעון בר חלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת
 דכתיב (מיכה ז') כי אשב בחשך ה' אור לי בתחלה היא באה קימעה קימעה ואחר כך היא מנצנצת
 ובאה ואח"כ פרה ורבה ואח"כ מרטבת והולכת כך בתחלה (אסתר ב') בימים ההם ומרדכי יושב
 בשער המלך ואח"כ (שם ח') ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואחר כך ליהודים היתה אורה
 ושמחה וגו' (שיה"ש רבה פ"ו סי' כה). והיה יושב בשער המלך לראות שלא תטמא אסתר ונערוותיה
 בכל מאכל טמא (פדר"א מט).

³⁸³ אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן וגו' [הקציף] עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק ומנו
 מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי וגו' אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין
 בלשון טורסי ואומרים מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו [מתוך שהיתה חביבה עליו היה
 מרבה בתשמיש, וצמא לשנות - רש"י] בא ונטיל ארס בספל כדי שימות והן לא היו יודעין כי
 מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון (מגילה יג ע"ב), ויש אומרים ברוח
 הקודש נאמר לו (מדרש פנים אחרים). מה קצפון היה שם מעביר שנים ומשיב אחד מעביר שני
 קלסריקין שהן שומרי הסף ומושיב הברברי הזה יושב בשער המלך ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר כתיב
 (תהלים מ"ו) לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ הקציף עבדים על יד אדוניהם לתת גדולה
 לצדיקים הדא הוא דכתיב קצף בגתן ותרש וגו' לתת גדולה למרדכי (אסת"ר פ"ו סי' יג). בימים
 ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש. א"ר לוי למה קצף בגתן ותרש אלא כשנכנסה
 אסתר למלכות אמרה לאחשורוש למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים
 שהיו מושיבין אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך נבוכדנצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו
 דבר היה אומר לו שנאמר ודניאל בתרע מלכא (דניאל ב מט) אמר לה מכיר את יהודי בשער אמרה
 לו יש כאן אדם צדיק וכשר ושמו מרדכי יהודי. בגתן ותרש היו יושבין בשער כיון שהעבירן המלך
 והושיב את מרדכי שם קצפו שנאמר קצף בגתן ותרש מה עשו אמרו הואיל והעבירנו המלך
 ממקומינו נלך ונהרוג את המלך בצנעה ויהי הכל אומדין כשהיו בגתן ותרש משמרין את המלך היו
 משמרין אותו יפה עכשיו שהושיב שם יהודי נהרג (מדרש פנים אחרים).

הספך ויבקשו לשלח יד במלך אחשורוש: (כב) ויודע הדבר למרדכי³⁸⁴ ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי³⁸⁵: (כג) ויבקש הדבר וימצא³⁸⁶ ויתלו שניהם על עץ³⁸⁷ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך³⁸⁸

פרק ג

(א) אחר הדברים האלה³⁸⁹ גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא³⁹⁰ האנגי³⁹¹ וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו: (ב) וכל עבדי המלך אשר בשער המלך³⁹²

- מאיר המקרא -

³⁸⁴ רבי מאיר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויודע הדבר למרדכי (מגילה ז ע"א). עי' לעיל הערה 383, והערה 364. הה"ד (אסתר ב) ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה וגו' זה מהול וזה ערל וחס עליו אתמהא ר"י ור"נ ר"י אומר (תהלים קיט) מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתני אמר יעקב בירך את פרעה שנאמר (בראשית מז) ויברך יעקב את פרעה יוסף גילה לו דניאל גילה לנבוכדנצר אף אני כן (אסתר ב) ויגד לאסתר המלכה (ב"ר פל"ט סי' י"ב). ולמה אמר לה מרדכי שתאמר למלך ולא כתיב לא תכרות להם ולאליהם ברית (שמות כג לב) אלא אמר מרדכי מוטב שיחיה זה ויתן לי רשות לבנות בית המקדש. ד"א למה אמר לה שתאמר למלך אמר מרדכי מוטב זה שהוא מכירני שאם יבא דבר על ישראל אומר לו והוא עושה. ד"א למה אמר שתגיד לו שלא יהו אומרים כל אותן הימים ששומרים אותו גוים היה שמור ועכשיו ששמרו מרדכי נהרג לכך נאמר ויגד לאסתר המלכה. ולמה אמרה אסתר למלך בשם מרדכי אלא אמרה יודע אני שמרדכי צדיק ומה שהוא מבקש מהקב"ה הוא עושה לכך נאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. ואמרו חכמים כל שאינו אומר דבר בשם אומרו הורג נפשות ובשביל שאמרה למלך בשם מרדכי נמלט (מדרש פנים אחרים).

³⁸⁵ ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (מגילה טו ע"א).

³⁸⁶ אמר לו והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה אמר לו אני אשמור משמרתי ומשמרתך והיינו דכתיב ויבקש הדבר וימצא שלא נמצאו במשמרתך (מגילה יג ע"ב). רב אמר קונדא מכירין [חרב קצר] נתנו בתוך מנעליהם ר' חנין אמר מנגנין [ארס] עשו לו לחנקו שמואל אמר חכינא [ארס] עשו לו בתוך ספלו [כוס שתיה שלו] ויבוקש הדבר וימצא רבנן אמרו זבוב [ארסי] נתנו בתוך פיילי פוטירין [כוס שתיה שלו] שלו מיד ויבוקש הדבר וימצא (ב"ר פפ"ח סי' ג).

³⁸⁷ מאן דאחמי לן בעילאי הוא יחמי לן בארעאי כך מי שהראנו במפלתן של בגתן ותרש וצליבתן הוא יראה לנו במפלתו של המן ומי שפרע מן הראשונים הוא יפרע לנו מן האחרונים מה כתיב למעלה מן הענין ויתלו שניהם על עץ אף סופו של אותו האיש ליצלב (אסתר פ"ז סי' ג). נתלו שניהם על עץ אחד זה אחר זה, שני' על עץ ואין כתוב על עצים (פדר"א מט).

³⁸⁸ זה אחר זה שני' על עץ ואין כתוב על עצים וכל דבר שאין עושין לפני המלך היו כותבין לפני ומניחים באחמתה של מלך וכשירצה המלך לראות מה שעברו עליו קוראין בספרים והוא יודע מה שעברו עליו וכתבו את הדבר שהגיד מרדכי (לאסתר) על ספר שני' ויכתב בספר דברי הימים (פדר"א מט).

³⁸⁹ אחר הדברים האלה מאי אחר אמר רבא אחר שברא הקדוש ברוך הוא רפואה למכה דאמר ריש לקיש אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה שנאמר כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים (מגילה יג ע"ב).

³⁹⁰ זה שאמר הכתוב (תהלים ל"ז) כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים שאין מפטמין אותן לטובתן אלא לטבחה כך המן הרשע לא נתגדל אלא למפלתו משל לאדם שהיתה לו סייחה וחמורה וחזירה והיה נותן לחזירה בלא מדה לחמורה ולסייחה במדה אמרה סייחה לחמורה מה שוטה זה עושה אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה ולחזירה שהיא בטלה שלא במדה אמרה לה תבא השעה ואת רואה במפלתה שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה כיון שבא קלנדס מיד נטלו לחזירה ונחרוה התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה והיתה מנשבת בהן ולא אכלה אמרה לה אמה בתי לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת כך לפי שכתוב וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו לפיכך ויתלו את המן (אסתר פ"ז סי' א). ד"א אחר הדברים האלה אמר רבי לוי זש"ה (שם צ"ב) בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און מה כתיב בסוף קרייה להשדם עד לא נתגדל המן אלא לרעתו ולמה גדלו משל לגולייר שקלל לבנו של מלך אמר המלך אם אני הורגו הכל אומרים גולייר הרג עשה אותו טריכונוס ואח"כ עשה אותו הגמון ואחר כך התיז את ראשו כך אמר הקב"ה אילו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשורוש לבטל בנין בהמ"ק לא היה מי יודעו אלא יתגדל ואחר כך יתלה לפיכך וישם את כסאו מעל כל השרים ואחר כך ויתלו את המן הרי אויבי הקדוש ב"ה למפלתן הן מתגדלין וכתוב (איוב י"ב) משגיא לגוים ויאבדם (שם סי' ב). ד"א אחר הדברים האלה כתיב (שם כ') אם יעלה לשמים שיאו לרומא וראשו

בְּרַעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהֶמֶן³⁹³ כִּי בֶן צֹוֶה לֹו הַמֶּלֶךְ וּמֶרְדֵּכִי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה³⁹⁴: (ג)
 וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמֶרְדֵּכִי מִדּוֹעַ אַתָּה עֹוֹבֵר אֶת מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ³⁹⁵: (ד)
 וַיְהִי בְּאֶמְרָם (בְּאֶמְרָם) אֵלָיו יוֹם וַיּוֹם³⁹⁶ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיִּגִּדוּ לְהֶמֶן לְרֵאוֹת הַיַּעֲמָדִי דְבָרֵי
 מֶרְדֵּכִי כִי הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי³⁹⁷: (ה) וַיֵּרָא הֶמֶן כִּי אֵין מֶרְדֵּכִי בְרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לּוֹ³⁹⁸
 וַיִּמְלֵא הֶמֶן חֲמָה³⁹⁹: (ו) וַיָּבֹו בְּעֵינָיו לְשַׁלַּח יָד בְּמֶרְדֵּכִי⁴⁰⁰ לְבַדּוֹ כִּי הִגִּידוּ לּוֹ אֶת עִם מֶרְדֵּכִי

לעב יגיע לעננה כגללו לנצח יאבד מה גללים הללו מזהמין כך הוא מזוהם (שם) רואיו יאמרו איני חמיין ליה ולא חכמין ליה אן הוא המן ואן הוא שלותו ר' פנחס הוה משתעי אילין עובדיא ארי עשה סעודה לבהמה ולחיה וסיכך על גבן עורות של אריות וזאבים וחיות רעות מן דאכלון ושתון אמרין הלואי מאן יימר קומינן זמירא תליין עינהון בהדיה תעלא אמר לון עניין לי אתון מה דאנא אמר לכון אמרין הן אמר לון מאן דאחמי לן בעילאי הוא יחמי לן בארעאי כך מי שהראנו במפלתן של בגתן ותרש וצליבתן הוא יראה לנו במפלתו של המן ומי שפרע מן הראשונים הוא יפרע לנו מן האחרונים מה כתיב למעלה מן הענין ויתלו שניהם על עץ אף סופו של אותו האיש ליצלב (שם סי' ג). ד"א אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש הרהורי דברים היו שם ומי הרהר ר' יהודה אמר המן הרהר אמר אם אסתר יהודית היא קרובתי היא מן אבי עשו הדא הוא דכתיב (מלאכי א') הלא אח עשו ליעקב ואם גויה היא כל הגוים קרובים אלו לאלו (שם סי' ד). ר' פנחס אמר שני עשירים עמדו בעולם אחד לישראל ואחד לעובדי כוכבים ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם קרח בישראל שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף והמן בעובדי כוכבים לקח אוצרות מלכי יהודה וכיון שראה המלך את עשרו ועשרת בניו לפניו שרים עמד וגדלו ורוממו הדא הוא דכתיב אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וצוה המלך שיהו כורעים ומשתחווים לו מה עשה המן עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לעבודת כוכבים (שם סי' ה). קוצץ בן קוצץ. כמה דאת אמר (אסתר ט) כי המן בן המדתא. וכי בן המדתא היה. אלא צורר בן צורר אוף הכא קוצץ בן קוצץ (ירושלמי יבמות יג ע"א).
³⁹¹ עי' שמואל א' טו.

³⁹² רבי יוסי בר חנינא פתח (תהלים ק"מ) טמנו גאים פח לי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם מצודה פרשו לי עובדי כוכבים להפילני אומרים לי עבוד עבודת כוכבים אם אני שומעת להם נענשתי ואם אין אני שומע להם הן הורגין אותי משל לזאב שצמא למים ופרשו לו מצודה על פי המעין אמר אם ארד לשתות הריני ניצוד ואם לא ארד הריני מת בצמא (אסתר"ר פ"ז סי' ו').

³⁹³ מה ראה מרדכי דאיכני בהמן על ככה דשוי נפשיה עבודה זרה (מגילה יט ע"א)
³⁹⁴ מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים על ככה משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה (שם). ועי' לעיל הערה 343.

³⁹⁵ מה אמר להם מרדכי למי שאומר לו מדוע אתה עובר את מצות המלך ר' לוי אמר אמר להם מרדכי משה רבינו הזהיר לנו בתורה (דברים כ"ז) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ורשע זה עושה עצמו עבודת כוכבים וישעיהו הנביא הזהירנו (ישעיה ב') חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא ולא עוד אלא שאני איסגטירין של הקדוש ברוך הוא שכל השבטים נולדו בחוצה לארץ וזקני נולד בארץ ישראל אמרון ליה ונימר ליה מיד ויגידו להמן וגו' אמר לון המן אמרון ליה זקנו הלא השתחוה לזקני הדא הוא דכתיב (בראשית ל"ז) ותגשן השפחות וגו' ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו היתבי ועדיין לא נולד בנימין אמרין ליה הדא הוא דכתיב ויגידו להמן (אסתר"ר פ"ז סי' ח').

³⁹⁶ ויהי באמרם אליו יום ויום ר' יוחנן בשם ר' בנימין בר ר' לוי בניה של רחל נסן שוה וגדולתן שוה נסן שוה הדא הוא דכתיב (בראשית ל"ט) ויהי כדברה אל יוסף יום ויום וכאן כתיב ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ולהלן כתיב ולא שמע אליה לשכב אצלה וגדולתן שוה הדא הוא דכתיב (שם מ"א) ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וילבש אותו בגדי שש וכאן כתיב ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי להלן כתיב (שם) וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך וכאן כתיב ונתון הלבוש והסוס וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר"ר פ"ז סי' ז').
³⁹⁷ עי' לקמן הערה 448.

³⁹⁸ וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו א"ר איבו (תהלים ס"ט) תחשכנה עיניהם של רשעים מראות לפי שמראית עיניהם של רשעים מורידות אותם לגיהנם הדא הוא דכתיב וכו' וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו אבל מראית עיניהם של צדיקים תאר לפי שמראית עיניהם של צדיקים מעלה אותם למעלה העליונה הדא הוא דכתיב וכו' (אסתר"ר פ"ז סי' ט).

³⁹⁹ מה עשה המן כשעבר ולא עמד מרדכי ממקומו ולא שאל בשלומו בא לו מצד אחר ועשה עצמו כאילו שאל מרדכי בשלומו ואמר ליה מרי עליך שלום אמר ליה מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה נז כא) מיד וימלא המן חמה (אבא גוריון ג').

אֶחָשׁוּרוּשׁ יִשְׁנֹו עִם אֶחָד⁴⁰³ מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכּוֹתָךְ וְדַתִּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עוֹשִׂים⁴⁰⁴ וְלִמְלֶךְ אֵין שׁוֹה לְהַנִּיחָם⁴⁰⁵: (ט) אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לְאַבְדָם⁴⁰⁶ וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים כֶּכֶר בְּכֶסֶף⁴⁰⁷ אֲשָׁקוּל עַל יְדֵי עֲשִׂי הַמֶּלְאכָה לְהַבִּיא אֶל גְּנוּזֵי

ודתותיהם והחזיקו ביהודתן מאזנים זה איוב שנאמר (איוב ו') לו שקול ישקל כעסי עקרב זה יחזקאל שנאמר (יחזקאל ב') ואל עקרבים אתה יושב קשת זה יוסף שנאמר בו (בראשית מט) ותשב באיתן קשתו גדי זה יעקב שנא' (שם כ"ז) ואת עורות גדיי העזים דלי זה משה שנאמר בו (שמות ב') וגם דלה דלה לנו בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא נמצא לו זכות ושמח מיד ואמר אדר אין לו זכות ומזלו אין לו זכות ולא עוד אלא שבאדר מת משה רבן והוא לא ידע שבאחד באדר מת משה ובאחד באדר נולד משה ואמר כשם שהדגים בולעין כך אני בולע אותן אמר לו הקב"ה רשע דגים פעמים נבלעין ופעמים בולעין ועכשיו אותו האיש נבלע מן הבולעין א"ר חנן הדא הוא דכתיב ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם א"ר תנחומא (מ"ב י"ד) ולא דבר ה' למחות את ישראל אלא כך דבר (שמות י"ז) כי מחה אמחה את זכר עמלק (אסת"ר פ"ז סי' יא). כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד (מגילה יג ע"ב).

⁴⁰³ ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד אותו שנא' בו (דברים ו') ה' אחד. ישן לו מעמו, אמר לו הקב"ה אני אין לפני שינה, הדא הוא דכתיב (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, ואתה אמרת יש לפני שינה, חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם, הדא הוא דכתיב (שם עח) ויקץ כישן ה' ויך צריו אחר (אסת"ר פ"ז סי' יב). ישנו עם אחד אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ניכלינהו אמר ליה מסתפינא מאלהיו דלא לייעביד בי כדעבד בקמאי אמר ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית בהו רבנן אמר ליה עם אחד הן שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך מפוזרין הם בין העמים שמא תאמר אית הנאה מינייהו מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו תלמוד לומר בכל מדינות מלכותך ודתייהם שונות מכל עם דלא אכלי מינן ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י [שבת היום, פסח היום, ואנו אסורים במלאכה] ולמלך אין שוה להניחם דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן חובטו בקרקע ואינו שותהו (מגילה יג ע"ב).

⁴⁰⁴ ד"א ישנו עם אחד אמר ליה שניהון רברבן שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יום טוב שהן מכניסין פחת בממונו של עולם חדא לשבעה יומין שבתא חד לתלתין יומין ריש ירחא בניסן פיסחא בסיון עצרת בתשרי ריש שתא וצומא רבא וחגא דמטללתא אמר לו אחשורוש כך הם מצווין בתורתך אמר לו המן אלו היו משמרין את מועדיהם ומועדינו יפה היו עושין אלא שמבזים מועדיך ואת דתי המלך אינם עושים שאין משמרין לא קלנדס ולא סטרנליא אמר לו הקב"ה רשע אתה מפיל עין רעה במועדיהם שלהם הרי אני מפילך לפנייהם ומוסיפים להם מועד אחד על מפלתך זה ימי הפורים הדא הוא דכתיב (משלי י"ח) פי כסיל מחתה לו (אסת"ר פ"ז סי' יב).

⁴⁰⁵ ולמלך אין שוה להניחם כל מה שהיה המן מקטרג את ישראל מלמטה היה מיכאל מלמד עליהם סניגוריא מלמעלה אמר לפניו רבש"ע אין בניך מתקטרגין לא על שעבדו עבודת כוכבים ולא על שגלו עריות ולא על שפיכות דמים אלא אין מתקטרגין אלא על שהן משמרין את דתותיך אמר לו חייך לא שבקית ולא אשבק הדא הוא דכתיב (שמואל א' י"ב) כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול בין חייבין בין זכאין (אסת"ר פ"ז סי' יב).

⁴⁰⁶ עי' אסת"ר פ"ז סי' יג: אם על המלך טוב יכתב לאבדם אמר ר"ל בשעה שאמר המן הרשע לאחשורוש בא ונאבד את ישראל מן העולם אמר לו אחשורוש לא יכלת להון בדיל דאלההון לא שביק לון כל עיקר וכו' לך התבונן במלכים הראשונים שעברו על שפסטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם כמו פרעה וסנחריב מיד אמר לון המן אלוה שטבע פרעה בים ועשה לישראל נסים וגבורות ששמעתם כבר הוא זקן ואינו יכול לעשות כלום שכבר עלה נבוכדנצר והחריב ביתו ושרף את היכלו והגלה את ישראל ופזרן בין האומות והיכן כחו וגבורתו שכבר הזקין שנא' (תהלים צד) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב כיון שאמר להם כן כענין הזה מיד קבלו דבריו והסכימה דעתם לכלות את ישראל וכתבו אגרות וחתמו וכו' בא נבוכדנצר ושרף אותו בית שלהם והגלם מעל אדמתם והביאם בינינו ועדיין לא שנו מעשייהם המכוערין ואע"פ שהם בגלות בינינו מלעגינן אותנו ואת אמונת אלהינו ועכשיו הסכמנו כולנו לדעה אחת והפלנו גורלות לאבדן מן העולם ובאיזה זמן יתכן לנו לכלותם ונפל עליהם הגורל בחדש אדר בשלשה עשר בו ועכשיו כשיגיעו אליכם האגרות הללו תהיו מזומנים לאותו היום להשמיד להרוג את כל היהודים שביניכם מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ולא תשאירו מהם שריד ופליט וכו' א"ר ישמעאל שמונה עשר אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישין לבבם ואמונתם ממך אם רצונך אבד אומה זו מן העולם כי אינם באים בתשובה לפניך וכו' אמר הקב"ה לשטן הבא לי מגילה ואכתוב עליה כלייה באותה שעה הלך השטן והביא לו מגילה וכתב עליה וכו' רץ אליהו

הַמֶּלֶךְ: (י) וַיִּסַּר הַמֶּלֶךְ אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהֶמָּן⁴⁰⁸ בֶּן הַמֶּדְתָּא הָאֲנָנִי צֶרֶר הַיְהוּדִים: (יא) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֶמָּן הַכֶּסֶף נָתַן לְךָ⁴⁰⁹ וְהָעֵם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ: (יב) וַיִּקְרָאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשִׁלּוּשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכְתַּב כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה הֶמָּן⁴¹⁰ אֶל אַחֲשֵׁרֶפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֶל הַפְּחוֹת אֲשֶׁר עַל מְדִינָה וּמְדִינָה וְאֶל שְׂרֵי עַם וְעַם מְדִינָה וּמְדִינָה כְּכַתְּבָהּ וְעַם וְעַם כָּל־שׁוֹנוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֹׁרֶשׁ נִכְתָּב וְנִחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ: (יג) וַנִּשְׁלַח סִפְרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל כָּל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים⁴¹¹ מִנְּעַר

זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם ואמר להם עד מתי אבות העולם רדומים בשינה ואי אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרויין בה כי מלאכי השרת וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות ושמים וארץ וכל צבא המרום בוכים במרד ואתם עומדים מנגד ואינכם משגיחים אמרו לו מפני מה אמר להם מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש ובעבור זאת נגזרה עליהם גזירה לכולותם מן העולם ולאבד את זכרם אמרו לו אברהם יצחק ויעקב אם הם עברו על דת הקב"ה ונחתמה גזירתם מה אנו יכולים לעשות חזר אליהו ואמר לו למשה אי רועה נאמן כמה פעמים עמדת על הפרץ לישראל ובטלת גזירתם לבלתי השחית שנאמר (תהלים ק"ו) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית מה תענה על הצרה הזאת (ישעיה ל"ז) כי באו בניו עד משבר וגו' אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו הדור אמר לו יש ושמך מרדכי אמר לו לך והודיעו כדי שיעמוד הוא משם בתפלה ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הקב"ה אמר לו רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כלייה על ישראל אמר לו משה אם בטיט היא חתומה תפלתנו נשמעת ואם בדם נחתמה מה שהיה הוא אמר לו בטיט היא חתומה אמר לו משה רבינו לך והודיע למרדכי מיד הלך והודיע למרדכי הדא הוא דכתיב ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו כיון שהגידו לאסתר מיד ותתחלחל המלכה מאד מהו ותתחלחל מלמד שפרסה נדה.

⁴⁰⁷ עיי"ש סי' יד: ד"א אם על המלך טוב יכתב לאבדם אמר לו קולמוס את כותב אמר לו ועשרת אלפים ככר כסף אשקול ע"י עושי המלאכה אמר ליה השתא לית אנא ידע מנייניהון כי נפקו ממצרים הוו להו שית מאה אלפים גברא ועל כל חד וחד יהיבנא לך מאה זוזי אחד דהיינו חמשים שקלים. ועיי' מגילה יג ע"ב:

ועשרת אלפים ככר כסף וגו' אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים.

⁴⁰⁸ עיי' אסת"ר פ"ז סי' טו: ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן רבנן אמרין אחשורוש שונא את ישראל יותר מהמן הרשע מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר ברם הכא המוכר נותן ערבון הדא הוא דכתיב ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן. ועיי' מגילה יד ע"א: ויסר המלך את טבעתו אמר רבי אבא בר כהנא: גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירו למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירתן למוטב.

⁴⁰⁹ עיי' אסת"ר פ"ז סי' טז: ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך הכסף בגימטריא מאה וששים וחמשה כמו העץ חושבניה דדין כחושבניה דדין. ועיי' שמ"ר פל"ג סי' ה: נבחר שם מעושר רב ד"א נבחר שמו של מרדכי מעשרו של המן אמר ר' יאשיה מה עשה אותו רשע הוציא כל כסף וזהב שהיה לו ונתן לאחשורוש א"ל הקב"ה חייך (שם טז) נבחר מכסף ומזהב חן טוב נבחר חנה של אסתר שנאמר (אסתר ב) ותהי אסתר נושאת חן כיון שבא הרשע עם הממון א"ל המלך הכסף נתון לך אמר הקב"ה כך אתם מוכרים שלי על שלי שנאמר (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים וכתוב (חגי ב) לי הכסף וזהב חייך מה שאמרת הכסף נתון לך וגו' כך (אסתר ח) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן. ועיי' מגילה יג ע"ב: אמר רבי אבא משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה, לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל חריץ אמר: מי יתן לי תל זה בדמים. בעל התל אמר: מי יתן לי חריץ זה בדמים. לימים נזדווגו זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל: מכור לי תילך. אמר לו: טול אותה בחנם, והלואי.

⁴¹⁰ עיי' אסת"ר פ"ז סי' יז: כתיב (שמות א') ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וגו' פרעה צוה והקב"ה לא צוה את מה בידך (איכה ג') מי זה אמר ותהי ה' לא צוה ומה צוה (שמות ו') כי ביד חזקה ישלחם וכן הות ליה ועוד (תהלים קל"ו) ונער פרעה וחילו בים סוף ודכוותיה ככל אשר צוה המן הוא צוה והקב"ה לא צוה המן צוה להשמיד להרוג ולאבד וה' לא צוה ומה צוה ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו וכן הות ליה ותלו אותו ואת בניו על העץ כתיב (משלי י"ז) מגביה פתחו מבקש שבר המגביה פתחי פיו ומוציא דברים שלא כהוגן מפיו הקב"ה משברו ובקדרה שבשל בה נתבשל וכן ביתרו הוא אומר (שמות י"ח) כי בדבר אשר זדו עליהם.

⁴¹¹ עיי' אסת"ר רבה (פ"ז סי' י): א"ר חייא בר ינאי פורפירא דמלכא מזדבנא בשוקא ווי ליה למיזבניה ווי ליה לזבניה כך ישראל הן פורפירא שהקב"ה מתפאר בהן הה"ד (ישעיה מ"ט) ישראל אשר בך אתפאר והן נמכרין אוי לו למוכר ואוי לו ללוקח, משל דהמן רשיעא למה הוא דומה לעוף

וְעַד זְמַן מָפָּץ וְנִשְׁמֵם בְּיוֹם אֶחָד בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוּא הַחֹדֶשׁ אֲדָר וְשָׁלַלְמִם לְבוֹז׃
 (יד) פֶּתִישְׁגֵן הַכְּתָב⁴¹² לְהַנְתִּין דָּת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה גְלוּי לְכָל הָעַמִּים לְהִיּוֹת עֵתֵדִים לְיוֹם
 הַזֶּה⁴¹³: (טו) הָרְצִים יֵצְאוּ דְחוּפִים בְּדַבַּר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן
 יֵשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת⁴¹⁴ וְהָעִיר שׁוֹשֵׁן נְבוּכָה⁴¹⁵
 פֶּרֶק ד

(א) וּמְרַדְכֵי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה⁴¹⁶ וַיִּקְרַע מְרַדְכֵי אֶת בְּגָדָיו⁴¹⁷ וַיִּלְבַּשׁ שָׂק וְאַפְרָר⁴¹⁸ וַיֵּצֵא
 בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק וְעָקָה גְדֻלָּה וּמָרָה: (ב) וַיָּבֹאוּ עַד לְפָנַי שְׁעַר הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לְבוֹא אֶל שְׁעַר
 הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ שָׂק: (ג) וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מְגִיעַ אֶבֶל גְּדוֹל
 לְיְהוּדִים⁴¹⁹ וְצוּם וּבְכֵי וּמִסְפָּד שָׂק וְאַפְרָר יֵצַע לְרַבִּים⁴²⁰: (ד) וְתַבּוּאִינָה (וְתַבּוּאִינָה) נַעֲרוֹת

שעשה קן על שפת הים ושטף הים את קנו ואמר איני זז משם עד שנעשה ים יבשה ויבשה ים, מה עשה נוטל מים מן הים בפיו ושופך ליבשה ונוטל עפר מן היבשה ומשליך לים, בא חבירו ועמד לו על גביו ואמר לו ביש גדא וטמיע מזלא סוף סוף במה את יכיל, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא להמן הרשע אי שוטה שבעולם אני אמרתי להשמידם כביכול ולא יכלתי, שנאמר (תהלים ק"ו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית, ואתה אמרת להשמיד להרוג ולאבד חייך רישך מתורם חלף רישיהון דאינון לשיזבא ואת לצליבא. עי' לקמן הערה 487.

⁴¹² עי' אסת"ר פ"ז סי' יט: פתשגן הכתב אנטגרפון [כתב הנכתב בקולמוס] דאיגרתא.
⁴¹³ עי' אסת"ר פ"ז סי' יט: א"ר לוי אומות העולם נבואתן סתומה ואינן יודעין אם ליהרג ואם להרוג משל לאדם שהיה מהלך בדרך מן דוחקא דאורחא אסתבע קרסוליה אמר הלואי הוה לי חד חמר עבר עלוי חד רומי דילדיית חמרתיה חד עולאי א"ל סב ארכב הדין עולאי אמר הא צלותי אישתמע ברם אנא לא שאלית כהוגן אם למרכב אם למרכיבה כך נבואתן של או"ה להיות עתידים ליום הזה ואינן יודעים אם להרוג אם ליהרג אבל ישראל נבואתן מפורשת להיות היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם.

⁴¹⁴ עי' אסת"ר פ"ז סי' כ: הרצים יצאו דחופים בדבר המלך וגו' והמלך והמן ישבו לשתות אמר ר' חנין מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יתותרון מעוהי אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה אמר להם לשבטיים אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה כך אני אעשה לכם הדא הוא דכתיב והמן ישבו לשתות היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודה של ירק היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך הדא הוא דכתיב והעיר שושן נבוכה אמר רבי יששכר דכפר מנדי ומה אם מי שמחל ואמר (בראשית מ"ה) לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים וגו' ראה עד היכן היא מתוקנת שהרי עד ימי מרדכי אותו עונש של מכירת יוסף קיים מי שאינו מוחל על אחת כמה וכמה.

⁴¹⁵ עי' מגילה יא ע"א: במשל רשע יאנח עם זה המן, דכתיב והעיר שושן נבוכה. ועי' מכילתא דרבי ישמעאל (בשלח מסכתא דויהי פרשה א): ד"א נבוכים אין נבוכין אלא מעורבבין שנ' והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה (אסת"ר ג טו).

⁴¹⁶ עי' שמ"ר (פל"ח סי' ד): בימי מרדכי שנאמר (אסתר ו) ויקח המן את הלבוש ואת הסוס, מי גרם למרדכי לבא לידי הגדולה הזאת אמור שהיה מתפלל בכל שעה שנאמר (שם ד) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, מאחר שראה עצמו בגדולה לא הגיס לבו ולא עמד מן התפלה אלא וישב מרדכי כשם שהיה מתחלה. עי' לעיל הערה 406.

⁴¹⁷ עי' אסת"ר פ"ח סי' א: ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו בנימין גרם לשבטיים ליקרע הדא הוא דכתיב (שם מ"ד) ויקרע שמלותם והיכן גרמה לו קריעה בשושן הבירה הדא הוא דכתיב ויקרע מרדכי את בגדיו והוא איש ימיני וילבש שק ואפר א"א איבו משתפס יעקב אבינו את השק דכתיב (בראשית לז) וישם שק במתניו שוב לא זז מבניו אחאב כתיב ביה (מ"א כ"א) וישם שק על בשרו יורם בנו (מ"ב ו) וירא העם והנה השק על בשרו מרדכי וילבש שק ואפר ויזעק זעקה גדולה ומרה והיכן נפרע לו בשושן שנאמר ויזעק זעקה גדולה ומרה אמר רבי חנין מ"ד קודשא בריך הוא ותרן הוא יתותרון בני מעוהי אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה תדע שהרי זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב (בראשית כ"ו) ויצעק צעקה גדולה ומרה. עי' לעיל הערה 406.

⁴¹⁸ תנחומא (מקץ ג): אריב"ל מתוך צרה רוחה מתוך אפילה אורה מתוך נבולן של צדיקים רוממותן, וכו' מרדכי כתיב וילבש שק ואפר (אסת"ר ד) ונתרומם דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות.

⁴¹⁹ עי' אסת"ר פ"ח סי' ב: ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וכי יש אבל גדול ויש אבל קטן אלא בנוהג שבעולם כל האבלים אבלן מתמעט והולך עד לשבעת הימים תקפו יום ראשון וכל שהוא הולך הוא תשש עד שהוא י"ב חדש אבל זה דהמן כל מה שהוא הולך מתגבר שכל יום שהוא הולך ויוצא היו אומרים כבר יצא יום אחד מחיינו דבר אחר אבל דעלמא כשמת לו בן אומרין לו המנחמין יחיה בנך האחר הנשאר לך ואם לא היה לו אחר אומרים לי האריך ימים אבל כאן הכל לקוחין למיתה להשמיד להרוג ולאבד.

אֶסְתֵּר וְסָרִיסָיָהּ וַיִּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל הַמֶּלֶכָה מֵאֵד⁴²¹ וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת מְרַדְכֵי וּלְהַסִּיר שָׁקוּ מֵעֵלָיו וְלֹא קָבַל⁴²²: (ה) וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לְהִתְדָּ⁴²³ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הָעֵמִיד לְפָנֶיהָ וַתִּצְוֶהוּ עַל מְרַדְכֵי לְדַעַת מַה זֶה וְעַל מַה זֶה⁴²⁴: (ו) וַיֵּצֵא הַתֵּדָּ אֶל מְרַדְכֵי אֶל רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לְפָנֵי שַׁעַר הַמֶּלֶךְ: (ז) וַיִּגַּד לוֹ מְרַדְכֵי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרָהוּ⁴²⁵ וְאֵת פֶּרֶשֶׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הֶמֶן לְשָׂקוֹל עַל גִּזְזֵי הַמֶּלֶךְ בִּיהוּדָיִים (בִּיהוּדִים) לְאַבְדָם: (ח) וְאֵת פֶּתֶשֶׁן כְּתַב הַדָּת אֲשֶׁר נָתַן בְּשׁוֹשֶׁן לְהַשְׁמִידם נָתַן לוֹ לְהִרְאוֹת אֶת אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ וּלְצִוּוֹת עָלֶיהָ לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל עֲמֵה⁴²⁶: (ט) וַיָּבֹא הַתֵּדָּ וַיִּגַּד לְאֶסְתֵּר אֶת דְּבָרֵי מְרַדְכֵי: (י) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהִתְדָּ וַתִּצְוֶהוּ אֶל מְרַדְכֵי: (יא) כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אֶחָת דָּתוֹ לְהִמִּית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שַׂרְבִּיט הַזֶּהב וְחָיָה וְאִנִּי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם: (יב) וַיִּגִּידוּ לְמְרַדְכֵי אֶת דְּבָרֵי אֶסְתֵּר⁴²⁷: (יג) וַיֹּאמֶר מְרַדְכֵי לְהִשִּׁיב אֶל אֶסְתֵּר אֶל תְּדַמֵּי בְּנַפְשֶׁךָ לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְּהוּדִים: (יד) כִּי אִם הִחַרְשׁ תַּחֲרִישִׁי בַּעַת הַזֹּאת⁴²⁸ רוּחַ וְהַצְלָה יַעֲמֹד לַיְּהוּדִים מִמְּקוֹם אַחֵר וְאֵת וּבֵית אֲבִיךָ

⁴²⁰ שיהש"ר (פ"ז סי' ח): מותיב רבי בנייה לרבנן וכי מרדכי ואסתר יחידים היו, הדא מסייעא לרבי בנייה, א"ר תנחומא ור' מיאשא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר כהנא כתיב (אסתר ד') שק ואפר יצע לרבים, רובן של אותו הדור צדיקים היו, ודא מסייעא לרבנן
⁴²¹ עי' מגילה טו ע"א: ותתחלחל המלכה, מאי ותתחלחל. אמר רב: שפירסה נדה, ורבי ירמיה אמר: שהוצרכה לנקביה. עי' אסת"ר פ"ח סי' ג: רבנן דתמן אמרין שפרסה נדה ורבנן דהכא אמרין הפילה עוברת ומשעה שהפילה שוב לא ילדה ר' יודן בר' סימון אמר במוך היתה משמשת א"ר יודן ברבי סימון דרוש האחרון בנה של אסתר היה טהור מאמו וטמא מאביו. עי' לעיל הערה 406.
⁴²² עי' ילקוט שמעוני (אסתר רמז תתרנו): ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל, אמר איני מזיז השק עד שיעשה הקדוש ברוך הוא נסים כשעשה לראשונים.
⁴²³ עי' מגילה טו ע"א: ותקרא אסתר להתך, אמר רב: התך זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו. ושמואל אמר: שכל דברי מלכות נחתכין על פיו.
⁴²⁴ עי' מגילה טו ע"א: לדעת מה זה ועל מה זה, אמר רבי יצחק: שלחה לו: שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה, דכתיב בהן מזה ומזה הם כתבים. עי' אסת"ר פ"ח סי' ד: לדעת מה זה ועל מה זה אמרה לו לך אמור לו מימיהם של ישראל לא באו לצרה כזאת שמא כפרו ישראל (שמות ט"ו) בזה אלי ואנוהו ושמא כפרו בלוחות דכתיב בהן (שם ל"ב) מזה ומזה הם כתובים.
⁴²⁵ עי' אסת"ר פ"ח סי' ה: ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו אמר להתך לך אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם הדא הוא דכתיב (דברים כ"ה) אשר קרך בדרך ד"א אשר קרהו בחלום מלמד שהזכיר לה את החלום אשר חלם כענין זה בשנה השנית למלך אחשורוש וירא והנה רעש גדול וחזק ובהלה על הארץ ופחד ורעד לכל יושביה והנה שני תנינים גדולים ויריעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה וינוסו לקולם כל גויי הארץ והנה ביניהם גוי אחד קטן ויקומו כל הגוים על הגוי הקטן לאבד זכרו מעל הארץ ויהי היום ההוא חושך לכל העולם ויצר לגוי הקטן מאד ויזעקו אל ה' והתנינים נלחמים באכזריות חמה ואין מפריד ביניהם וירא מרדכי והנה מעין מים אחד קטן עבר בין שני התנינים האלה ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים והמעין גבר (נגר) ויהי לנחל שוטף כשטף ים הגדול והולך ושוטף בכל הארץ וירא והנה זרחה השמש לכל הארץ ויאור העולם ויתרומם הגוי הקטן והגבוהים הושפלו ויהי שלום ואמת בכל הארץ ויהי מהיום ההוא ומעלה וינצור מרדכי את החלום אשר חלם ובעת אשר הצר לו המן אמר לאסתר ע"י שלוחה הנה החלום אשר ספרתי לך בימי נעוריך ועתה קומי ובקשי רחמים מאת הקב"ה ובאי לפני המלך והתחנני על עמך ועל מולדתך.
⁴²⁶ עי' שמות רבה (פרשה ל סימן ד): ד"א ואלה המשפטים שלשה דברים נתן משה נפשו עליהם ונקראו על שמו, ואלו הן ישראל והתורה והדינים, ישראל כמה נצטער עליהם ונקראו על שמו שנאמר (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו, התורה שנאמר (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי, הדינים שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וכן אסתר נתנה נפשה על ישראל ונקראו על שמה שנאמר (אסתר ד) ולבקש מלפניו על עמה.
⁴²⁷ עי' מגילה טו ע"א: ויגידו למרדכי את דברי אסתר, ואילו איהו לא אזל לגביה מכאן שאין משיבין על הקלקלה. ועי' ילקוט (רמז תתרנו): ויש אומרים כשראה המן להתך נכנס ויוצא בעטו והרגו שאינו נזכר עוד, אמר הקדוש ברוך הוא הואיל והרגו תהא משמשת ברוח הקודש. עי' לקמן הערה 431.
⁴²⁸ עי' אסת"ר פ"ח סי' ו: כי אם החרש תחרישי אם תשתקי עכשיו שלא ללמד סניגוריא על אומתך סופך לשתוק לעתיד לבא ואין לך פתחון פה למה שאת יכולה לעשות טובה בימך ולא

תִּאבְדוּ וּמִי יִדְעַם אִם לֵעֵת בְּזֹאת הַנְּעִיָה לְמַלְכוּת⁴²⁹: (טו) וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל מְרַדְכֵי: (טז) לֶךְ בְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן⁴³⁰ וְצוּמוּ עָלַי וְאֵל תֹּאכְלוּ וְאֵל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לֵילָה יוּיִם⁴³¹ גַּם אֲנִי וְנַעֲרָתִי אֲצִוֶּה בֵּן וּבִכֶּן אֲבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כִדְתָה⁴³² וְכֹאֲשֶׁר אֲכִדְתִּי אֲכִדְתִּי: (יז) וַיַּעֲבֵר מְרַדְכֵי⁴³³ וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְתָהּ עָלָיו אֶסְתֵּר

פרק ה

עשית ומה את סבורה שהקב"ה מניח את ישראל מכל מקום מעמיד להם גואל הדא הוא דכתיב רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר. ועי' תדב"א רבה א: מרדכי בשעה שדברה עמו אסתר שלא כהוגן קצף עליה ואלו הן הדברים שדברה שלא כהוגן שאמרה ואני לא נקראתי לבא אל המלך וגו' השיב לה כי אם החרש תחרישי וגו' וכשחזרה ודברה עמו כהוגן הודה לדבריה ואלו הן הדברים שדברה לו כהוגן לך כנוס את כל היהודים העביר כל דבריה שנאמר ויעבור מרדכי (אסתר ה) ואומר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז):

⁴²⁹ עי' מדרש תהלים (מזמור כב): ראה מה כתיב באסתר, ותקרא אסתר להתך (אסתר ד ה), וכל הפרשה, אל תדמי בנפשך (שם יג), אל תאמרי בנפשך בשביל שאני מלכה אני נכשלת, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת (שם יד), עת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמיה ל ז), לכן נאמר ריח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (אסתר ד יד), ממי שכתוב ביה ישראל נושע בה' תשועת עולמים (ישעיה מה ז), ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות, מכאן אתה למד דרך ארץ, שלא יהא אדם דוחה בשתי ידיו, אלא יהא דוחה בשמאל, ויקרב בימין, לכן נאמר אם לעת כזאת הגעת למלכות.

⁴³⁰ עי' מדרש תהלים (מזמור כב): לך כנוס את כל היהודים וגו' וצומו עלי (שם ד טז), מכאן שעיקרו של צום באסיפה, וכן הוא אומר קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים (יואל א יד). ואל תאכלו ואל תשתו (אסתר שם), מאחר שכתוב וצומו עלי, למה הוצרך לומר ואל תאכלו ואל תשתו, וכי יש אדם צם ויאכל וישתה, ומאי טעם אמרה כן, אלא אמרה וצומו עלי, צומו על מה שאכלתם ושיתתם במשתה אחשוורוש. ועי' ילקוט (רמז תתרנו): מהו הנמצאים, אותם שאכלו הסעודה שם יצומו.

עי' ילקוט (רמז תתרנו): והיאך היו צמים שלשה ימי לילה ויום ולא היו מתים, אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום, ולמה שלשה ימים שאין הקדוש ברוך הוא מניח את הצדיקים בצרה יותר משלשה ימים.

⁴³¹ עי' אסתר פ"ח ס"ז: ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים אלו הן י"ג וי"ד וט"ו בניסן שלח לה והרי בהם יום ראשון של פסח אמרה לו זקן שבישראל למה הוא פסח מיד שמע מרדכי והודה לדבריה הדא הוא דכתיב ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צוהה עליו אסתר תמן אמרין שהעביר יום טוב של פסח בתענית ועל אותה צרה ויתפלל מרדכי אל ה' ויאמר גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון העולמים כי לא מגבהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחוייתי להמן כי אם מיראתך פעלתי זאת לבלתי השתחוות לו כי יראתי מפניך לבלתי תת כבודך לבשר ודם ולא רציתי להשתחוות לזולתך כי מי אני אשר לא אשתחוה להמן על תשועת עמך ישראל כי לוחך הייתי מנעל רגליו ועתה אלהינו הצילנו נא מידו ויפל בשחת אשר כרה וילכד ברשת אשר טמן לרגלי חסידך וידע המרגיז הזה כי לא שכחת ההבטחה שהבטחתנו (ויקרא כ"ו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם מה עשה מרדכי קבץ את התינוקות וענה אותם מלחם ומים והלבישן שק והושיבם באפר והיו צועקים ובוכין ועוסקין בתורה ובעת ההיא היתה אסתר נפחדת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל ותפשוט בגדי מלכותה ואת תפארתה ותלבש שק ותפרע שער ראשה ותמלא אותו עפר ואפר ותענה נפשה בצום ותפול על פניה לפני ה' ותתפלל ותאמר ה' אלהי ישראל אשר משלת מימי קדם ובראת את העולם עזור נא אמתך אשר נשארתי יתומה בלי אב ואם ומשולה לענייה שואלת מבית לבית כן אנכי שואלת רחמך מחלון לחלון בבית אחשוורוש ועתה ה' הצליחה נא לאמתך הענייה הזאת והצילה את צאן מרעיתך מן האויבים האלו אשר קמו עלינו כי אין לך מעצור להושיע ברב או במעט ואתה אבי יתומים עמוד נא לימין היתומה הזאת אשר בחסדך בטחה ותנה אותי לרחמים לפני האיש הזה כי יראתיו והשפילהו לפני כי אתה משפיל גאים.

⁴³² עי' מגילה טו ע"א: אשר לא כדת, אמר רבי אבא: שלא כדת היה, שבכל יום ויום עד עכשיו באונס, ועכשיו ברצון. וכאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך.

⁴³³ עי' מגילה טו ע"א: ויעבר מרדכי אמר רב: שהעביר יום ראשון של פסח בתענית. ושמואל אמר: דעבר ערקומא דמיא. ועי' ילקוט (רמז תתרנו): ענה מרדכי ואמר לאסתר אני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מ"ח ניסן ועד יומין י"ח דלא למספד בהון ואת אמרת גזור תענית ב"ד ובט"ו וב"ו שקרב עומר התנופה, שלחה ואמרה ליה אתה הוא זקנן של ישראל אם אין ישראל בעולם מה המצות יפים, אם ישראל אינם למה תורה, ויעבור מרדכי, אמר רבי אלעזר שהעביר יום טוב של פסח בתענית, ושמואל אמר שעבר עורקמא דמיא.

(א) ויהי ביום השלישי⁴³⁴ ותלבש אסתר מלכות⁴³⁵ ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית: (ב) ויהי כראות⁴³⁶ המלך את אסתר המלכה⁴³⁷ עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותנע בראש השרביט⁴³⁸: (ג) ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך: (ד) ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשטה אשר עשיתי לך⁴³⁹: (ה) ויאמר המלך מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא המלך והמן אל המשטה אשר עשיתה אסתר: (ו) ויאמר המלך לאסתר במשטה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות

- מאיר המקרא -

⁴³⁴ עי' בראשית רבה (פנ"ו סי' א): באיזה זכות, רבנן ורבי לוי רבנן אמרי בזכות יום השלישי של מתן תורה שנאמר ויהי ביום השלישי בהיות הבקר, ור' לוי אמר בזכות של יום שלישי של אברהם אבינו שנאמר ביום השלישי וירא את המקום מרחוק.

⁴³⁵ עי' אסתר פ"ט סי' א: ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר בגדי יפיה ואת עדי תפארתה ותקח עמה את שתי נערויה ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותסמך עליה כחוק המלכות והנערה השנית הולכת אחרי גבירתה וסומכת עדיה לבלתי נגוע הזהב ארצה אשר עליה ותצחיל פניה ותכס הדאגה אשר בלבה ותבא בחצר הפנימית נכח המלך ותעמד לפניו והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש זהב ואבן יקרה וישא עיניו וירא אסתר עומדת למול פניו ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבא לפניו בלא קריאה ותשא אסתר את עיניה ותרא את פני המלך והנה עיניו כאש בוערות מרוב החמה אשר בלבו ותכר המלכה את קצף המלך ותתבהל מאד ותפג רוחה ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה וירא אלהינו ויחמול על עמו ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו ויתן לה חן לפני המלך ויוסף יופי על יפיה והדר על הדרה ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה וישלך זרועו על צוארה ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי כי הדת זאת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך באשר את רעיתי וחברתי ויאמר לה מדוע כאשר ראיתך לא תדברי אלי ותאמר אסתר אדני המלך כאשר ראיתך נבהלה נפשי מפני כבודך.

עי' מגילה יד ע"ב: ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות, בגדי מלכות מיבעי ליה. אלא, שלבשתה רוח הקדש. כתיב הכא ותלבש וכתוב התם ורוח לבשה את עמשי וגו'.

עי' ילקוט (רמז תתרנו): ותלבש אסתר מלכות, ניערה האפר והפשיטה השק והלבישה הקדוש ברוך הוא חיל מן החיל של מעלה, וכן הוא אומר מלכותך מלכות כל עולמים.

⁴³⁶ עי' מדרש תהלים (מזמור כב): אילותי לעזרתי חושה. אמר ר' יוחנן אותה קפיצה שקפצת כאיל על אבותי בים והושעתם, כן תקפוץ עלי היום ותפלטני, באותה שעה ירד מלאך מן השמים וסטרו על פיו, ואמר לו רשע קונייתך עומדת בחוץ, ואתה יושב בפנים, ויהי בראות המלך אין כתיב, אלא ויהי כראות (אסתר ה ב), בעל כרחו שלא בטובתו נשאה חן בעיניו.

⁴³⁷ עי' מגילה טו ע"ב: ויהי כראות המלך את אסתר המלכה, אמר רבי יוחנן: שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה: אחד שהגביה את צוארה, ואחד שמשך חוט של חסד עליה, ואחד שמתח את השרביט. וכמה. אמר רבי ירמיה: שתי אמות היה והעמידו על שתים עשרה, ואמרי לה: על שש עשרה, ואמרי לה: על עשרים וארבע. במתניתא תנא: על ששים. וכו', רבה בר עופרן אמר משום רבי אליעזר, ששמע מרבו, ורבו מרבו: מאתים. ועי' שוחר טוב (מזמור כב): אמר ר' תחליפא מצינו שהאריך השרביט שתים ושלשים אמה, והנס האחרון גדול מן הראשון, כל שעה שהיתה נכנסת, היה השרביט קופץ.

⁴³⁸ עי' ילקוט (רמז תתרנו): ויהי כראות המלך את אסתר המלכה, כיון שראה אותה הפך את פניו שלא יראה אותה והיו מלאכי השרת תולים את פניו שלא בטובתו והוא צווח ווי, ויהי כראות המלך, לפי שהיו הסנורים על עיניו כשראה אותה האירו עיניו והושיט לה השרביט שבידו, ולא היה כח באסתר ליגע בו, ויש אומרים מיכאל משכה והגיעה בראש השרביט, אמר לה המלך אני רואה שאלתך גדולה היא ששמת נפשך למות אם היא עד חצי המלכות ותעש.

⁴³⁹ עי' מגילה טו ע"ב: יבא המלך והמן אל המשטה. תנו רבנן: מה ראתה אסתר שזימנה את המן. רבי אליעזר אומר: פחים טמנה לו, שנאמר יהי שלחנם לפנים לפח, רבי יהושע אומר: מבית אביה למדה, שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו', רבי מאיר אומר: כדי שלא יטול עצה וימרוד, רבי יהודה אומר: כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים. רבי יוסי אומר: כדי שיהא מצוי לה בכל עת. רבי שמעון בן מנסיא אומר: אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס. רבי יהושע בן קרחה אומר: אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא [רש"י שיחשדני המלך ממנו, ויהרוג את שנינו]. רבן גמליאל אומר: מלך הפכפכן היה. אמר רבן גמליאל: עדיין צריכין אנו למודעי. דתניא, רבי אליעזר המודעי אומר: קנאתו במלך, קנאתו בשרים, רבה אמר: לפני שבר גאון, אביי ורבא דאמרי תרוייהו: בחמם אשית את משתיים וגו', אשכחיה רבה בר אבוב לאליהו, אמר ליה: כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי. אמר ליה: ככולהו תנאי וככולהו אמוראי.

ותעש⁴⁴⁰: (ז) ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי: (ח) אם מצאתי הן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך⁴⁴¹: (ט) ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב⁴⁴² וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה⁴⁴³: (י) ויתאפק המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו ואת זרש אשתו⁴⁴⁴: (יא) ויספר להם המן את כבוד עשרו⁴⁴⁵ ורב בניו⁴⁴⁶ ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על

- מאיר המקרא -

⁴⁴⁰ עי' מגילה טו ע"ב: ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש, חצי המלכות ולא כל המלכות, ולא דבר שחוצץ למלכות, ומאי ניהו בנין בית המקדש.

⁴⁴¹ עי' ילקוט (רמז תתרנו): ומחר אעשה כדבר המלך, מה ראתה לומר מחר, אלא שכל זרעה של עמלק למדים ליפול למחר, וכן הוא אומר מחר אנכי נצב על ראש הגבעה, ויש אומרים שלא היתה שומעת לו, ואותה שעה אמרה אני עושה קלווסים [גזרות] שלך.

⁴⁴² עי' אסתר רבה (פ"ט סי' ב): ותלבש אסתר מלכות ושלחה וקראה להמן בסעודה עם המלך בחמשה עשר בניסן, וכיון שאכלו ושתו אמר המן, המלך מגדל אותי ואשתו מכבדת אותי ואין בכל המלכות גדול ממני ושמח בלבו מאד הדא הוא דכתיב ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב.

⁴⁴³ עי' ילקוט (רמז תתרנד): יראו צדיקים וישמחו, עבר הוא ולא זז מרדכי ממקומו ולא שאל בשלומו, בא לו המן ועשה עצמו כאלו שואל בשלומו של מרדכי אמר לו מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים, וימלא המן (על מרדכי) חמה, ורוח הקדש אומרת חמה אין לי.

⁴⁴⁴ עי' אסתר פ"ט סי' ב: ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו וגו' ובכולם לא היו יודעים לתת עצה כזרש אשתו שהיו לו שלש מאות וששים וחמשה בעלי עצה כמנין ימות החמה אמרה לו אשתו אדם זה שאתה שואל עליו אם מזרע היהודים הוא לא תוכל לו אם לא תבא עליו בחכמה במה שלא ניסה אחד מבני אומתו שאם תפילו לכבשן האש כבר הוצלו חנניה וחביריו ואם לגוב אריות כבר עלה דניאל מתוכו ואם תאסרהו בבית האסורים כבר יצא יוסף מתוכו ואם במולי תסיק תחתיו כבר התחנן מנשה ונעתר לו הקב"ה ונפק מיניה ואם במדברא תגלוניה כבר פרו ורבו אבותיו במדבר וכמה נסיונות נתנסו ובכולן עמדו וניצלו ואם עיניו תעוור הרי שמשון דקטל כמה וכמה נפשתא מפלשתאי כד עויר אלא צלוב יתיה על צליבא דלא אשכחין חד מן עמוי דאשתזיב מניה מיד וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ מאיזה עצים היה אותו העץ אמרו חכמים בשעה שבא להכינו קרא הקב"ה לכל עצי בראשית מי יתן עצמו ויתלה רשע זה עליו תאנה אמרה אני אתן את עצמי שממני מביאין ישראל בכורים ולא עוד אלא שנמשלו ישראל כבכורה הלא הוא דכתיב (הושע ט') כבכורה בתאנה בראשיתה גפן אמרה אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל הוא דכתיב (תהלים פ') גפן ממצרים תסיע רמון אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנא' (שה"ש ד') כפלח הרמון רקתך אגוז אמר אני אתן את עצמי שבי נדמו ישראל הדא הוא דכתיב (שם ו') אל גנת אגוז ירדתי אתרוג אמר אני אתן את עצמי שממני נוטלין ישראל למצוה הדא הוא דכתיב (ויקרא כ"ג) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' הדס אמר אני אתן את עצמי שנמשלו בי ישראל שנאמר (זכריה א') והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה זית אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנאמר (ירמיה י"א) זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך תפוח אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנאמר (שיר השירים ב') כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים וכתוב (שם ז') וריח אפך כתפוחים דקל אמר אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל הדא הוא דכתיב (שם ז') זאת קומתך דמתה לתמר עצי שטים ועצי ברושים אמרו אנו ניתן עצמנו שממנו נעשה המשכן ונבנה ביהמ"ק ארז ותמר אמרו אנו ניתן עצמנו שאנו נמשלים לצדיק שנאמר (תהלים צ"ב) צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה ערבה אמרה אני אתן את עצמי שבי נמשלו ישראל שנא' (ישעיה מ"ד) כערבים על יבלי מים וממני נוטלין למצוה לארבעת המינין שבלולב באותה שעה אמר הקוץ לפני הקב"ה רבש"ע אני שאין לי (במה) [על מה] לתלות אתן את עצמי ויתלה טמא זה שאני נקרא שמי קוץ והוא קוץ מכאיב ונאה שיתלה קוץ על קוץ וממנו מצאו ועשאו וכיון שהביאוהו לפניו הכינו על פתח ביתו ומדד עצמו עליו להראות עבדיו היאך יתלה מרדכי עליו השיבתו בת קול נאה לך העץ מתוקן לך העץ מששת ימי בראשית רבנן דתמן אמרין מניין להמן מן התורה שנא' (בראשית ג) המן העץ דריש ליה המן העץ.

⁴⁴⁵ עי' שמר פל"א סי' ג: בא וראה יש עושר שהוא עושה רע לבעליו ויש עושר שעושה טוב לבעליו עושה רע לבעליו וכו' ד"א זה עשרו של המן הרשע שנאמר (אסתר ה) ויספר להם המן את כבוד עשרו וכתוב ותלו אותו ואת בניו על העץ.

⁴⁴⁶ עי' מגילה טו ע"ב: וכמה רוב בניו אמר רב שלשים, עשרה מתו ועשרה נתלו, ועשרה מחזרין על הפתחים. ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא דכתיב שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים אלא שבעים ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמונה הוו שנאמר ורוב בניו ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו.

הַיְשָׁרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: (יב) וַיֹּאמֶר הֶמָּן אֵף לֹא הִבִּיֵּאָה אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה⁴⁴⁷ עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתָ כִּי אִם אוֹתִי וְגַם לְמַחֵר אֲנִי קְרוּא לָהּ עִם הַמֶּלֶךְ: (יג) וְכָל זֶה אֵינְנו שׁוֹה לִי⁴⁴⁸ בְּכָל עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת מְרַדְכֵי הַיְהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ: (יד) וַתֹּאמֶר לוֹ זָרַשׁ אֲשֶׁתוֹ וְכָל אֶהְבִּיו יַעֲשׂוּ עֵץ גְּבוּהַ חֲמִשִּׁים אַמָּה⁴⁴⁹ וּבִבְקָר אֹמֵר לְמֶלֶךְ וַיִּתְּלוּ אֶת מְרַדְכֵי עַלְיוֹ⁴⁵⁰ וְבֹא עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמִּשְׁתֶּה שְׂמַח וַיִּיטֵב הַדָּרָךְ לְפָנָי הֶמָּן וַיַּעַשׂ הָעֵץ

- מאיר המקרא -

⁴⁴⁷ עי' אסת"ר פ"ט סי' ג: ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה וגו' ארבעה הם שפתחו באף ואבדו באף ואלו הן נחש ושר האופים ועדת קרח והמן נחש דכתיב (בראשית ג') אף כי אמר אלהים שר האופים דכתיב (שם מ') אף אני בחלומי עדת קרח דכתיב (במדבר ט"ז) אף לא אל ארץ המן דכתיב אף לא הביאה אסתר המלכה.

⁴⁴⁸ עי' ילקוט (רמז תתרנו): א"ר אלעזר אמר ר' חנינא מאי דכתיב וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל בית גנזיו של המן הרשע היו חקוקים על לבו, ובשעה שהוא רואה את מרדכי אמר כל זה איננו שוה לי, משום דרואה למרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי, כדרב חסדא דא"ר חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי, פעם אחת נתן המלך ממון ושגרם בראשי גייסות לכבוש את המדינה, נטל המן ממון שלו ואכלו ולא נשתייר לו ממון, כשבא להוציא על בעלי מלחמה לא היה בידו כלום, אבל מרדכי חצי של ממון היה בידו, בא המן אצל מרדכי אמר לו הלויני ממון זה שבידך אמר לו אין אני מלוך אלא אם כן תמכור נפשך לעבד לי, קבל על נפשו והלוהו, וכתב לו הרי המן עבדו של מרדכי, זבין נפשיה למרדכי בטולמא דנהמא, היינו דאמר ליה מרדכי להמן עבדא דקנה נכסי עבדא דמאן נכסי דמאן.

⁴⁴⁹ מדרש תהלים (יג ג): עד אנה אשית עצות [וגו', עד אנה ירום אויבי עלי]. זהו שאמר הכתוב אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש (אסתר ג א), אמר ר' עקיבא עד היכן גידלו, עד עץ של חמשים אמה, שנאמר יעשו עץ גבוה חמשים אמה (שם ה יד), הוי אומר מעל כל השרים (שם ג א), עד דתחמיניה תלוי על חמשים אמה, כ"ל בגימטריא נ' הוי. עד אנה אשית עצות בנפשי.

⁴⁵⁰ עי' לעיל הערה 444. עי' מדרש משלי (י א): ובן כסיל תוגת אמו. זה המן הרשע ששמע לאשתו ונתלה על העץ, שנאמר ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ וגו' (אסתר ה יד). ומנין שנתלה על עצו, שנאמר ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי (שם ז י). עי' מדרש משלי (יא כז): אמר ר' לוי שני עשירים גדולים היו בעולם, אחד בישראל ואחד באומות העולם, קרח בישראל והמן באומות העולם, ושניהם שמעו לנשיהם, ושניהם נפלו, וכו' המן הרשע מנין ששמע לעצת אשתו ונפל, שנאמר ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ וגו' (אסתר ה יד). [אמר ר' לוי מלמד שהיו כולן בעצה אחת, עמד בבקר לדבר ברעתו על מרדכי לפני אחשוורוש, כיון שעמד לפני אחשוורוש, אמר לו בא וסעוד עמי היום בסעודה, אמר הרשע בלבו כשאני יושב לפני המלך בסעודה, אני אומר לתלות את מרדכי על העץ, משיבה אותו רוח הקודש ואומרת לו רשע תשוב מחשבתך על ראשך, וכך נעשה לו, שנאמר ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי (אסתר ז י)], דין דאמר מתלא ווי לחייביא ווי ליה ליסגר בשירתיה, וכל כך למה, שבטח בעשרו, דכתיב בוטח בעשרו הוא יפול, [וכל מה שהיה מתחשב היה רוח הקודש משיבה אותו ואומר, לא כמחשבה שחשבת, אלא כמחשבה שחשבת אני, שנאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם ה' (ישעי' נה ח)]. עי' ילקוט (רמז תתרנו): יעשו עץ גבוה חמשים אמה והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמשים אמה ולא מצאה, אלא קורה שהיתה בתוך ביתו לפי שהיה בנו פרשנדא הגמון בקרדוניה ונטל נסר אחד מתיבותא של נח שהיה ארכו של נסר חמשים אמה שעשה הקדוש ברוך הוא זכרון בעולם שידעו דורות העולם שבא מבול לעולם שכן כתיב זכר עשה לנפלאותיו, וכן כשנהפך סדום הניח זכרון לעולם ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח, עד עכשו היא עומדת שיהו הדורות מתנים בשבחו של בורא עולם, ועמד דריוש וקלל להמן ונגע בו קלונו שכן הוא אומר, אנש די יהשנא פתגמא דנה יתנסח אע מן ביתיה וגו', לכך נאמר ובבקר אמור למלך ויתלו את מרדכי ואחר כך אתה נכנס עם המלך לסעודה ואוכל ושותה וערב לך ורואה שונאך צלוב כנגדך ולבך שמח. מה ראה אומר לצולבו, אלא אמר הרי השתא שמכל דבר הקדוש ברוך הוא יכול להצילם, הציל אברהם מן האש, הציל יצחק מן העקדה, יעקב מן המלאך, ומשה מחרב פרעה, ישראל מן הים וכן מכל דבר, ומן הצלוב אינו יכול להציל. עי' ילקוט (רמז תתרנט): באותה שעה קרא אותו רשע לעבדיו לפח גזר הנגר ולבעל גור ואמר להם בחרו לי עץ גבוה חמשים אמה כדי שיראה בכל המדינה, אמרו לו היכן נמצא עץ של חמשים אמה אלא בבירה שלך, מיד עמד והחריב אכסדרה שלו ונטלו קוץ מונד משם והביאוהו, ומפני מה חמשים אמה כדי שיתלה הוא ועשרה בניו עליו, בוא וראה היכן היו צלובים בו, תן לכל אחד ואחד שלשה אמות וזרת הרי לי בניו ל"ה אמות, ושלשה אמות וזרת להמן עצמו ובין נבלה ונבלה זרת ואצבע הרי מ"ג אמות וזרת, ושלשה אמות שנטע תחת הארץ, ושתי אמות וזרת שהניחו מן הארץ בעד הנבלה שלא יבא הכלב או חיה ויאכל מהם הרי מ"ט אמות, ואמה אחת הניחו על ראשו של המן הרשע שלא יבא העוף ויאכל ממנו הרי חמשים אמה, וכיון שהחריב אכסדרה שלו ונטל את הקוץ מדד נפשו עליו, והשיב לו גבריאול ואמר נאה לך העץ מוכן לך מששת ימי בראשית, וירד אצל אחשוורוש ונדד שנתו.

פרק ו

(א) בַּלִּילָה הַהוּא⁴⁵¹ נְדָדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהֵבִיא אֶת סֵפֶר הַזְכָּרֹנוֹת דְּבָרֵי הַיָּמִים וַיְהִיו נִקְרָאִים לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ: (ב) וַיִּמְצָא כְּתוּב אֲשֶׁר הֵגִיד⁴⁵² מֶרְדֵּכִי עַל בְּגַתְנָא וְתַרְשׁ שְׁנֵי סָרִיסִים

- מאיר המקרא -

⁴⁵¹ עי' אסת"ר פ"ט סי' ד: לאחר שעשה העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה והיו צועקים ובוכים ומנה אותם ומצא שם ("ב) [כ"ב] אלף תינוקות השליך עליהם שלשלאות של ברזל והפקיד עליהם שומרים ואמר למחר אהרוג אלו התינוקות תחלה ואח"כ אתלה את מרדכי והיו אמותיהם מביאות להם לחם ומים ואומרות להם בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו למחר ולא תמותו ברעב מיד היו מניחין ידיהם על ספריהם ונשבעים בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה אלא מתוך תעניתנו נמות געו כולם בבכיה עד שעלתה שועתם למרום ושמע הקב"ה קול בכייתם כבשתי שעות בלילה באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים ואמר מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים עמד משה רבינו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע לא גדיים ולא טלאים הם אלא קטני עמך שהם שרויים בתענית היום שלשה ימים ושלשה לילות ולמחר רוצה האויב לשוחטם כגדיים וטלאים באותה שעה נטל הקב"ה אותן אגרות שגזר עליהם שהיו חתומות בחותם של טיט וקרעם והפיל על אחשוורוש בהלה באותו לילה הדא הוא דכתיב בלילה ההוא וגו'. ועי' אסת"ר פ"י סי' א: בלילה ההוא נדדה שנת המלך נדדו שמים כסאו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שראה את ישראל בצרה וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל אלא בזמן שישראל שרויין בצער ואו"ה בשלוח לכך נאמר (שם מ"ד) עורה למה תישן ה' ונדדה שנת המלך אחשוורוש שראה בחלומו את המן שנטל סייף להרגו ונבהל והקיץ משנתו ואמר לסופריו הביאו ספר הזכרונות לקרות ולראות מה שעבר עליו ופתחו הספרים ומצאו את הדבר שהגיד מרדכי על בגתנא ותרש וכיון שאמרו למלך הנה המן עומד בחצר אמר המלך אמת הדבר שראיתי בחלומי לא בא זה בשעה זו אלא להרגני. עי' מגילה טו ע"ב: בלילה ההוא נדדה שנת המלך, אמר רבי תנחום: נדדה שנת מלכו של עולם. ורבנן אמרי: נדדו עליונים, נדדו תחתונים. רבא אמר: שנת המלך אחשוורוש ממש. נפלה ליה מילתא בדעתיה, אמר: מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן. דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה. הדר אמר: אי הכי לא הוה גברא דרחים לי, דהוה מודע לי. הדר אמר: דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה, משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי. מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים. עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק מט): בלילה ההוא נדדה שנת המלך ואותה הלילה נד כסאו של מלך מלכי המלכים הב"ה, ונדדה המלך שבארץ ועמד משינתו, שראה בחלומו להמן שנטל את הסייף להרגו ונבהל ועמד משינתו, ואמר לבני המן שמשי וספרי כותבי ספרי המלך לקרות בספרים ולראות ולידע מה שעברו עליו, ופתחו הספרים וימצאו הדבר שהגיד מרדכי ולא היו רוצים לקרות אותה, והיו גוללין את הספרים, אמר להם המלך קראו מה שכתוב לפניכם ולא היו רוצין לקרות, והכתובין הם נקראים לפני המלך מאליהם, שנ' ויהיו נקראים לפני המלך, ויהיו קוראין (את) [אין] כתוב כאן, אלא ויהיו נקראים. עי' ילקוט (רמז תתרנז): דבר אחר בלילה ההוא נדדה, שנת אבות העולם ממערת המכפלה שכן כתיב הילל ברוש כי נפל וגו', ואין ראש אלא אברהם שהיה ראש לאבות, בו בלילה נדדה שנת משה ואהרן שנאמר קול יללת הרועים וגו', בו בלילה נדדה שנת ישראל והיו בוכים ומספידים שנמכרו להמן לטבח, בו בלילה נדדה שנת מרדכי שהיה מתירא מפני המן שאמר למחר אני צולבו, בו בלילה נדדה שנת מלאכי השרת שנאמר הן אראלם צעקו חוצה, וכן כתיב נדדה שנת המלך זה מלכו של עולם, וכי שינה יש לפניו אלא כשישראל חוטאים עושה עצמו כישן שנאמר למה תישן ה', וכשעושים רצונו הנה לא ינום ולא יישן, רבי חמא בר גוריון אמר כל בעלי שינה לא טעמו שינה כל אותה הלילה, אסתר היתה עסוקה בסעודתו של המן, מרדכי עסוק בשקו ובתעניתו, המן היה עסוק בקורתו, אמרו ישראל רבש"ע כתבת בתורה איש כי ימות וכן אין לו, ואני להשמיד ולהרוג ולאבד, אמרו כל הדין ממונא למאן הוא ליפתח תרעא וליעול וליסב כל מאן דבעי, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למלאך שממונה על השינה בני בצרה והרשע הזה ישן על מטתו לך ונדוד את שנתו, באותה שעה ירד המלאך ונדד שנתו של אחשוורוש וחבטו בקרקע שס"ה פעמים, והיה המלאך עומד על גבו ואמר כפוי טובה כפוי טובה עמוד ועשה טובה למי שעשה אתך טובה, מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות, עשרת בניו של המן היו סנקתדרין של אחשוורוש, כיון שבאו לזכותו של מרדכי היו מדלגים והיו הכתבים פורחים מקמנטרא לקמנטרא, ובאים ונתנים לתוך חיקו של אחשוורוש, והיו קורין אין כתיב כאן אלא ויהיו נקראים, מאליהם היו נקראים, ר' יעקב בשם ר' חנינא אמר אל תתמה ומה להטיל שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר דכתיב על פי הגורל תחלק נחלתו, ליתן חיים לאומה שלמה על אחת כמה וכמה, ויש אומרים אליהו ז"ל בא וכתבן שנא' וימצא ואין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד שנא' או מצא אבדה, א"ר יהושע בן אלעאי כל אותה הלילה היה אחשוורוש רואה המן על גביו וחרבו שלופה בידו

הַמֶּלֶךְ מִשְׁמְרֵי הַסֵּף אֲשֶׁר בִּקְשׂוֹ לְשַׁלַּח יָד בַּמֶּלֶךְ אַחֲשׁוּרוּשׁ: (ג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה נַּעֲשֶׂה יָקָר וְגִדּוּלָה לְמַרְדְּכִי עַל זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁרָתָיו לֹא נַעֲשֶׂה עִמּוֹ דְּבַר⁴⁵³: (ד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בַחֲצַר⁴⁵⁴ וְהֵמֶן בָּא לְחַצֵּר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה לֵאמֹר לְמֶלֶךְ לְתַלּוֹת אֶת מַרְדְּכִי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לוֹ⁴⁵⁵: (ה) וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הֵמֶן עִמָּךְ בַּחֲצַר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא: (ו) וַיְבוֹא הֵמֶן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה לַּעֲשׂוֹת בְּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וַיֹּאמֶר הֵמֶן בְּלִבּוֹ⁴⁵⁶ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי⁴⁵⁷: (ז) וַיֹּאמֶר הֵמֶן אֵל הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ: (ח) יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לְבֶשׂ בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וְאֲשֶׁר נָתַן כְּתֹר מַלְכוּת בְּרֵאשׁוֹ⁴⁵⁸: (ט) וְנָתַן הַלְבוּשׁ וְהַסּוּס עַל יַד אִישׁ מִשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ הַפְּרָתִימִים⁴⁵⁹ וְהִלְבִּישׁוּ אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וְהִרְכִּיבֵהוּ עַל הַסּוּס בְּרָחוּב הָעֵיר

ומעביר פורפירון מעליו ועטרה מעל ראשו ומבקש להרגו, הוה מתער ואמר דין בחלמא או חזווא הוא, עד היכן, עד ויאמר המלך מי בחצר.

⁴⁵² עי' אסת"ר פ"א סי' יד: א"ר שמואל בר אימי ארבעה דברים טובים היו באותו האיש [אחשורוש] וכו' א"ר פנחס וכל מי שהיה עושה בו טובה היה כותבה הדא הוא דכתיב וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי וגו'.

⁴⁵³ עי' מגילה טז ע"א: לא נעשה עמו דבר, אמר רבא: לא מפני שאוהבין את מרדכי, אלא מפני ששונאים את המן.

⁴⁵⁴ עי' ילקוט (רמז תתרנז): ויאמר המלך מי בחצר, וכי בכל יום היה שואל כך, אלא אמרו לו המן בחצר, אמר אין פה חלום בלא אמת.

⁴⁵⁵ עי' אסת"ר פ"י סי' ב: לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו תנא לו הכין ועליו נאמר (שם ז') ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל.

⁴⁵⁶ עי' אסת"ר פ"י סי' ג: ויאמר המן בלבו הרשעים ברשות לבם (בראשית כ"ז) ויאמר עשו בלבו (תהלים י"ד) אמר נבל בלבו (מ"א י"ב) ויאמר ירבעם בלבו ויאמר המן בלבו אבל הצדיקים לבם ברשותם הדא הוא דכתיב (שמואל א' א') וחנה היא מדברת על לבה (דניאל א') וישם דניאל על לבו (ש"א כ"ז) ויאמר דוד אל לבו ודומין לבוראן (בראשית ח') ויאמר ה' אל לבו.

⁴⁵⁷ עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק נ): וכל זרעם של עמלק אומרים בלבם ואין מגלים את הסוד בפיהם.

⁴⁵⁸ עי' קהלת רבה (פ"ה פ"א): ויאמר ה' אל לבו, ר' לוי ורבנן, רבי לוי אמר הן חושבין רעות בלבבם ואני טובות בלבי, הן חושבים רעות בלבבם ואני דן אותם בלבבם שנא' (תהלים ל"ז) חרבם תבא בלבבם, (אסתר ו) ויאמר המן בלבו, מיד השיב המן ואמר יביאו לבוש מלכות אמר לו הרבה לבושין יש לך אלא לבוש מלכות אותו שלבשת ביום שמלכת, וסוס אשר רכב עליו המלך, אמר לו הרבה סוסים יש לך אלא אותו הסוס שרכבת ביום שמלכת, ואשר נתן כתר מלכות בראשו, כיון שהזכיר לו את הכתר נשתנו פניו אמר הא מטיא ענתיה הה"ד כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים.

⁴⁵⁹ עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק מט): אמר המלך הרשע הזה לא דיו שאמר אלי על המלבוש ועל הסוס אלא אף על הכתר שבראשי, אם כן מה הניח לי, כיון שראה המן שכעס המלך על הכתר, חזר ואמר ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים, אמר לו המלך צא ועשה כן למרדכי, שמע המן ונבהל ואמר לו אדני המלך הרבה מרדכי יש, אמר לו מרדכי היהודי, אמר לו יש יהודים הרבה, אמר לו היושב בשער המלך, אמר לו אדני המלך לא הייתי סבור כי אם על שר גדול היית אומ', לזה תן לו שדות וכרמים ודיו, אבל לזה מה יועיל לו, אמר לו עשה כאשר דברת, וגם אני יכול לתת לו כל מה שגזרת, אמר לו המלך אדני המלך אתן לך אחד מבני הגדולים ויעשה לו ככל מה שגזרת עלי, אמר לו חיי ראשי ומלכותי לך נאה לעשות כן, מיד לקח המן הלבוש והסוס והלך אצל מרדכי ושאל לו בשלום, אמר לו מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים, אמר לו המן קום לבוש פורפוריון של מלך, אמר לו רשע אין אתה רואה כי אני לבוש שק ויושב על האפר ממה שעשית לי, אלא הולכיני לבית המרחץ ואחר כך אלבש פורפוריון של מלך, מה עשתה אסתר צותה לבל יעשה מרחץ ואם יאמר המן לבעלי המרחץ להדליקו אל ישמעו לו, הלך המן בכל המרחצאות ולא מצא והדליקו בעל כרחו הוא בעצמו, ושלח לבנו הגדול לקרא את מרדכי למרדכי"ה למרדכי למרחץ, לקח מרדכי והכה אותו ברגליו, אמר לו ולמה לא בא אביך בעצמו והלא עבד הוא לי, הלך אצל אביו ואמר לו, הלך הוא בעצמו בעל כרחו ונכנס עמו לבית המרחץ וגלח את ראשו ויצא והלבשו אמר עלה ורכוב על הסוס, אמר לו מעוני הצום אין בי כח לעלות ולרכוב על הסוס, מה עשה המן השפיל את עצמו ונתן מרדכי רגלו על צוארו ועלה ורכב על הסוס, ומר"מ ומדרמי עליה חד כרעא בעא ליה בכרעא אחריתי, אמר לו המן והלא כתוב בתורה בנפול אויבך אל תשמח, אמר לו רשע בישראל כתוב זה, אבל באומות העולם ואתה על במותימו תדרוך, ובא מרדכי אצל המלך, והוא מכריז עליו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, וישב לו במושב כבודו על שער המלך, והמן נדחף אל ביתו אבל חפוי ראש על מה שאירע לו, אמרה לו זרש אשתו וכל אסטרוגולין שלו

וְקָרְאוּ לְפָנָיו בְּכֹה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ חֲפִיץ בִּיקְרוֹ: (י) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵמָּן מֵהֵרָ קַח אֶת הַלְבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה בֵּן לְמַרְדְּכָי הַיְהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אֵל תִּפְּלֵ דָבָר מִכָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (יא) וַיִּקַּח הֵמָּן אֶת הַלְבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס⁴⁶⁰ וַיִּלְבַּשׁ אֶת מַרְדְּכָי וַיִּרְכַּבְהוּ בְּרֶחֱבֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו בְּכֹה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ חֲפִיץ בִּיקְרוֹ: (יב) וַיֵּשֶׁב מַרְדְּכָי אֵל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ⁴⁶¹ וְהֵמָּן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אֲבָל וַחֲפוּי רֹאשׁ⁴⁶²: (יג) וַיִּסְפַּר הֵמָּן לְיֹרֵשׁ אִשְׁתּוֹ⁴⁶³ וּלְכָל אֲהָבָיו אֵת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ⁴⁶⁴ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו⁴⁶⁵ וַיֹּרֵשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזְרַע

שמעת מה עשו לפרעה במצרים, אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו, באותה שעה באו נערי אסתר לקחו את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר בששה עשר בניסן. ועי' לעיל הערה 295.

⁴⁶⁰ עי' אסת"ר פ"י סי' ד: מהר קח את הלבוש ואת הסוס ויקח המן את הלבוש ואת הסוס הלך לו אצל מרדכי כיון שהגידו למרדכי שהוא בא נתיירא עד מאד והיה יושב ותלמידיו לפניו אמר להם לתלמידיו בני רוצו והבדלו מכאן שלא תכחו בגחלתי שהרי המן הרשע בא להרגני אמרו אם תמות נמות עמך אמר להם א"כ נעמוד בתפלה ונפטר מתוך התפלה וחסלון צלותהון יתבון ועסקין בהלכות מצות העומר שהרי אותו היום ט"ז בניסן היה ובאותו היום היו מקריבין עומר בזמן שבת המקדש קיים אתא המן לגביהון אמר לון במה אתון עסקין אמרו לו במצות העומר הדא הוא דכתיב (ויקרא ב') ואם תקריב מנחת בכורים לה' וגו' תמן אמרי הלכות קמיצה אחוה ליה ודבר אחד שהיו קומצין מן העומר אמר לון והדין עומרא מהו דדהב או דכסף אמרי ליה לא דדהב ולא דכסף ולא דחיטין אלא דשעורין אמר לון בכמה הוא טימיה דידיה הוה בעשרה קנטרין אמרין ליה סגיין בעשרה מנין אמר לון קומו דנצחון עשרה מנכון לעשרה אלפי קנטרין דכסף דיילי כיון דחסל ממצלי אמר ליה המן למרדכי לבוש הדין לבושא דמלכא אמר לו מה את מבזה מלכות אית בר נש לביש לבושא דמלכותא ולא סח אזל בעא בלנא ולא אשכח מה עבד אסר חרציה ועאל ואסחי כיון דנפק אמר לו סב לביש הדין כלילא אמר לי' מה את מבזה מלכותא אית בר נש לביש כלילא דמלכותא ולא מספר אזל בעי ספר ולא אשכח מה עביד אזיל לביתיה ואייתי ספרא ויתיב וקא מספר ליה שרי ומתנח אמר ליה מה לך מתנח א"ל ווי לאבוה דההוא גברא מעביר דומין פנטון קומין קלטו עביד בלן ספר א"ל ובההיא שאילית לך לית אנא חכים לאבוי דההוא גברא בלן וספר בכפר קריינוס ואת משכחת מאני ספרא דידיה אמר ליה קום רכוב על הדין סוסיא אמר ליה לית בי כח דאנא סב אמר ליה ולית אנא גבר סב אמר לו ולא את הוא דגרמת לנפשך אמר ליה קום דאנא סמיך קדלי ואת דריס עלוי וסליק ורכב למקיימה לכון מה דאמר כתבא (דברים לב) ואתה על במותימו תדרך. ועיי"ש סי' ה: ד"א ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וגו' אתא לגבי מרדכי ואמר עמוד ולבוש כמה ביש גדא דההוא גברא אמש אני הייתי עסיק להתקין ליה צליבא והקב"ה מתקין ליה כלילא אני הייתי מתקן לך חבלים ומסמרים והקב"ה מתקן לך לבוש מלכות אנא בעינא מן מלכא למיצליב יתך על צליבא והוא אמר לי למירכב לך על סוסיא עמוד ולבוש ועביד ליה כל מה דאמרן לעיל וכיון דרכיב התחיל מקלס להקב"ה (תהלים ל') ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני ה' העלית משאול נפשי חייטני מירדי בור תלמידיו מה היו אומרים (שם) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבוקר רנה אותו רשע מה היה אומר (שם) ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם ה' ברצונך העמדתה להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל אסתר מה היתה אומרת (שם) אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היוודך עפר היגיד אמתך כנסת ישראל מה היתה אומרת (תהלים ל) שמע ה' וחנני וגו' הפכת מספדי למחול לי וגו' ורוח הקדש מה היתה אומרת (שם) למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך בתו של המן נשקפה מן החלון לראות בצליבא וכיון שראתה מרדכי רוכב ואביה מכריז לפניו ככה יעשה לאיש השליכה עצמה לארץ ומתה.

⁴⁶¹ עי' אסת"ר פ"י סי' ו: וישב מרדכי אל שער המלך מלמד ששב לשקו ולתעניתו אמר רבי חלבו כל מי שלובש שק ומתענה אינו מעבירו ממנו עד שתעשה בקשתו.

⁴⁶² עי' מגילה טז ע"א: כי הוה נקיט ואזיל בשבילא דבי המן חזיתיה ברתיא דקיימא אאיגרא. סברה: האי דרכיב אבוה, והאי דמסגי קמיה מרדכי. שקלה עציצא דבית הכסא ושדיתיה ארישא דאבוה. דלי עיניה וחזת דאבוה הוא, נפלה מאיגרא לארעא ומתה. והיינו דכתיב וישב מרדכי אל שער המלך אמר רב ששת: ששב לשקו ולתעניתו. והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש, אבל על בתו, וחפוי ראש על שאירע לו.

⁴⁶³ עי' אסת"ר פ"י סי' ח: ויספר המן לזרש אשתו וגו' באותה שעה באו סריסי המלך והביאוהו לסעודה ביום ששה עשר בניסן כיון שאכלו ושתו אמר המלך לאסתר מה שאלתך אמרה לו אדוני המלך איני שואלת ממך אלא נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי.

⁴⁶⁴ עי' לעיל ד ז.
⁴⁶⁵ עי' מגילה טז ע"א: ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו וגו', קרי להו אהביו וקרי להו חכמיו. אמר רבי יוחנן: כל האומר דבר חכמה, אפילו באומות העולם נקרא חכם.

היהודים⁴⁶⁶ מִרְדְּכִי אֲשֶׁר הַחֲלוּת לְנַפֵּל לְפָנָיו לֹא תוּכַל לוֹ כִּי נָפֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו⁴⁶⁷: (יד) עוֹדֵם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיְבַהֲלוּ לְהַבִּיא אֶת הַמֶּן אֶל הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר עָשְׂתָה אֶסְתֵּר

פרק ז

(א) וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן לְשֵׁתוֹת עִם אֶסְתֵּר הַמְּלָכָה⁴⁶⁸: (ב) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשְּׁנִי בַּמִּשְׁתָּה הִינִן מָה שְּׂאֵלְתָךְ אֶסְתֵּר הַמְּלָכָה וְתַנְתֵּן לָךְ וּמָה בִּקְשָׁתְךָ עַד חֲצֵי הַמְּלָכוֹת וְתַעֲשֵׂ: (ג) וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמְּלָכָה וְהִיא אָמְרָה אִם מְצִאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב תַּנְתֵּן לִי נִפְשִׁי בְּשֵׂאֵלְתִי וְעַמִּי בְּבִקְשָׁתִי: (ד) כִּי נִמְכַרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לְהַרוֹג וּלְאַבֵּד וְאֵלּוּ לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַרְנוּ הַחֲרָשְׁתִּי כִּי אֵין הַצֵּר שׁוּה בְּנִיךְ הַמֶּלֶךְ⁴⁶⁹: (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשׁוּרוּשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמְּלָכָה מִי הוּא זֶה וְאִי זֶה הוּא אֲשֶׁר מְלֹאוּ לְבוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן: (ו) וְהִיא אָמְרָה אִישׁ צַר וְאוֹיֵב⁴⁷⁰ הַמֶּן הִרְעָה זֶה⁴⁷¹ וְהַמֶּן נִבְעַת מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמְּלָכָה: (ז) וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ⁴⁷² מִמִּשְׁתָּה הִינִן אֵל גִּנַּת הַבַּיִת וְהַמֶּן עֹמֵד לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ⁴⁷³ מֵאֶסְתֵּר הַמְּלָכָה כִּי רָאָה כִּי כָלְתָה אֵלָיו הִרְעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ: (ח) וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבַּיִת וְאֵל בַּיִת מִשְׁתָּה הִינִן וְהַמֶּן נָפֵל עַל הַמִּטָּה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הִנֵּם לְכַבּוֹשׁ אֶת הַמְּלָכָה עִמִּי בְּבַיִת הַדְּבָר יֵצֵא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפָנֵי הַמֶּן חָפוּ: (ט) וַיֹּאמֶר חַרְבּוֹנָה אַחַד מִן הַסָּרִיסִים לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה הָעַץ אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּן לְמִרְדְּכִי⁴⁷⁴ אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ עֹמֵד בְּבַיִת הַמֶּן

- מאיר המקרא -

⁴⁶⁶ עי' מגילה טז ע"א: אם מזרע היהודים מרדכי וגו', אמרו ליה: אי משאר שבטים קאתי יכלת ליה, ואי משבט יהודה ובנימין ואפרים ומנשה לא יכלת ליה. יהודה דכתיב ידך בערף איבך, אינך דכתיב בהו לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך.

⁴⁶⁷ עי' מגילה טז ע"א: כי נפל תפול לפניו, דרש רבי יהודה בר אלעאי: שתי נפילות הללו למה. אמרו לו: אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים.

⁴⁶⁸ עי' תנחומא ויחי (פרק יד): בנימין זאב יטרף מדבר באסתר המלכה בבקר יאכל עד ויבא המלך והמן לשתות (אסתר ג) ולערב יחלק שלל ויתלו את המן מה כתיב אחריו ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר בית המן.

⁴⁶⁹ עי' מגילה טז ע"א: אין הצר שוה בנזק המלך. אמרה לו: צר זה אינו שוה בנזק של מלך: איקני בה בְּשִׁשְׁתִּי, וקטלה, השתא איקני בדידי, ומבעי למקטלי.

⁴⁷⁰ עי' שמ"ר (פל"ח סי' ד): איש צר ואויב, ולמה צר ואויב, אלא צר למעלן ואויב למטון, צר לאבות ואויב לבנים, צר לי ואויב לך.

⁴⁷¹ עי' מגילה טז ע"א: ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה אמר רבי אלעזר: מלמד שהיתה מחווה כלפי אחשוורוש, ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן.

⁴⁷² עי' מגילה טז ע"א: והמלך קם בחמתו וגו' והמלך שב מגנת הבית, מקיש שיבה לקימה, מה קימה בחימה אף שיבה בחימה, דאזל ואשכח למלאכי השרת דאימדו ליה כגברי וקא עקרי לאילני דבוסתני, ואמר להו: מאי עובדיכו. אמרו ליה: דפקדינן המן. אתא לביתיה והמן נפל על המטה, נופל. נפל מיבעי ליה. אמר רבי אלעזר: מלמד שבא מלאך והפילו עליה [נופל לשון עושה והולך, נופל ורוצה לזקוף, והמלאך מפילו (רש"י)]. אמר: ויי מביתא ויי מברא. עי' אסת"ר פ"י סי' ט: והמלך קם בחמתו ממשטה היין אל גנת הבית מה עשה מיכאל המלאך התחיל מקצץ את הנטיעות לפניו והוסיף חמה על חמתו.

⁴⁷³ עי' אסת"ר פ"י סי' ט: ושב אל משטה היין והמן עמד לבקש על נפשו מה עשה מיכאל דחפו על אסתר והיתה מצעקת אדוני המלך הרי הוא כבשני לפניך ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו.

⁴⁷⁴ עי' מגילה טז ע"א: ויאמר חרבונה וגו' אמר רבי אלעזר: אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמל מידו ברוח יברח. ועי' אסת"ר פ"י סי' ט: מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו' דא"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב ואמר רב צריך לומר ארור המן ארורים בניו ארורה זרש אשתו כדכתיב (משלי י') ושם רשעים ירקב מיד צוה המלך לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי ועליו אמר שלמה בחמתו (שם י"א) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו שהשכים המן לתלות את מרדכי ונתלה הוא על העץ אשר הכין למרדכי ונתן את כל אשר להמן לאסתר המלכה ואסתר נתנה למרדכי הדא הוא דכתיב ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן צורר היהודים וגו'.

גובה חמשים אמה ויאמר המלך תלהו עליו: (י) ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה⁴⁷⁵

פרק ח

(א) ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן צרר היהודיים (היהודים)⁴⁷⁶ ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה⁴⁷⁷: (ב) ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי⁴⁷⁸ ותשם אסתר את מרדכי על בית המן⁴⁷⁹: (ג) ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפניו ותרגלו ותתחנן לו להעביר את רעת המן האנגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים⁴⁸⁰ (ד) ויושט המלך לאסתר את שרבת הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך: (ה) ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האנגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך: (ו) כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי: (ז) ויאמר המלך אחשוורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הגה בית המן נתתי לאסתר ואתו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודיים (ביהודים): (ח) ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם⁴⁸¹ בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונתתום בטבעת המלך אין להשיב: (ט) ויקראו ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב בכל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל היהודים ככתבם וכלשונם⁴⁸²: (י) ויכתב בשם המלך אחשוורוש וחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשדרפים בני הרמכים: (יא) אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם להשמיד ולהרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבו: (יב) ביום אחד בכל מדינות המלך אחשוורוש בשלושה עשר לחדש שנים

- מאיר המקרא -

⁴⁷⁵ עי' מגילה טז ע"א: וחמת המלך שככה, שתי שכיכות הללו למה. אחת של מלכו של עולם ואחת של אחשוורוש, ואמרי לה: אחת של אסתר ואחת של ושתי. ועי' לעיל הערה 323.

⁴⁷⁶ עי' לעיל הערה 474.

⁴⁷⁷ עי' לעיל ב י.

⁴⁷⁸ עי' לעיל הערה 396. עי' אסתר רבה (פ"ז סי' כ): ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן, רבנן אמרין אחשוורוש שונא את ישראל יותר מהמן הרשע, מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר ברם הכא המוכר נותן ערבון, הה"ד ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן.

⁴⁷⁹ עי' במ"ד (פ"י סי' ב): למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך, מעשה ידיו של אדם אלו בניו, חיבל חבל כתיב זה היה המן שנחנק בחבל ומניין שהיה ממונו למרדכי שנאמר (אסתר ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן מדה כנגד מדה.

⁴⁸⁰ עי' לעיל הערה 410.

⁴⁸¹ עי' אסתר פ"י סי' י: ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך ושלחו לכל המדינות להשמיד להרוג ולאבד את כל שונאי היהודים ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא להם (ישעיה נה) והיה לה' לשם זה הנס שעשה הקב"ה שלא נעשה כמוהו יש לך בעולם שנעשה כנס הזה שעשו נקמה ישראל באו"ה ועשו בשונאיהם כרצונם.

⁴⁸² עי' מגילה ח ע"ב: אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון, וכו' כאן במגילה, כאן בספרים. מגילה מאי טעמא דכתיב בה ככתבם וכלשונם. ועי' סנהדרין כב ע"א: ואומר ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה. ועי' שיה"ש (פ"ו סי' ח): ששים המה מלכות, ר' חייא ציפוראה ורבי לוי פתרי קרייה בא"ה, ר' חייא אמר ששים ושמונים הרי מאה וארבעים, ארבעים מהם יש להם לשון ואין להם כתב, וארבעים מהם אין להם לשון ויש להם כתב, ועלמות אין מספר, השאר מהם שאין להם לא כתב ולא לשון, יכול אף ישראל כן, ת"ל (אסתר ח) ואל היהודים ככתבם וכלשונם.

עֲשֶׂר הוּא חֲדָשׁ אֲדָר: (יג) פִּתְשֹׁגֶן הַכֶּתֶב⁴⁸³ לְהַנְתֵּן דֵּת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה גְלוּי לְכָל הָעַמִּים וְלִהְיוֹת הַיְהוּדִים (הַיְהוּדִים) עֲתוּדִים (עֲתִידִים) לַיּוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאִיְבֵיהֶם: (יד) הַרְצִים לְכַבֵּי הַרְכָּשׁ הָאֲחֻשְׁתָּרָנִים יֵצְאוּ מִבְּהַלִּים וּדְחוּפִים בְּדַבַּר הַמֶּלֶךְ⁴⁸⁴ וְהִדַּת נִתְּנָה בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה: (טו) וּמְרַדְכֵי יֵצְאוּ מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ מְלָכוּת⁴⁸⁵ תְּכֵלֶת וְחֹר וְעִמְרֵת זָהָב גְּדוּלָּה וְתַכְרִיף בּוּיץ וְאַרְגָּמָן וְהַעִיר שׁוֹשָׁן צִהְלָה וְשִׁמְחָה⁴⁸⁶: (טז) לַיְהוּדִים הִיתָה אֹרְהָ וְשִׁמְחָה וְשׁוֹשָׁן וְיִקָּר⁴⁸⁷: (יז) וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל עִיר וְעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מִגִּיעַ⁴⁸⁸ שִׁמְחָה וְשׁוֹשָׁן לַיְהוּדִים⁴⁸⁹ מִשְׁתָּה יוֹם טוֹב וְרַבִּים מַעֲמֵי הָאָרֶץ מִתִּיהָדִים כִּי נָפַל פֶּחַד הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם⁴⁹⁰:

פרק ט

- מאיר המקרא -

⁴⁸³ עי' אסתר רבה (פ"ז סי' כד): פתשגן הכתב, אנטגריפון דאיגרתא, להנתן דת בכל מדינה ומדינה להיות עתידיים ליום הזה, א"ר לוי אומות העולם נבואתן סתומה ואינן יודעין אם ליהרג ואם להרוג, משל לאדם שהיה מהלך בדרך מן דוחקא דאורחא אסתבע קרסוליה אמר הלואי הוה לי חד חמר, עבר עלוי חד רומי דילדית חמרתיה חד עולאי, א"ל סב ארכב הדין עולאי, אמר הא צלותי אישתמע ברם אנא לא שאלית כהוגן אם למרכב אם למרכיבה, כך נבואתן של או"ה להיות עתידיים ליום הזה ואינן יודעים אם להרוג אם ליהרג, אבל ישראל נבואתן מפורשת להיות היהודים עתידיים ליום הזה להנקם מאויביהם.

⁴⁸⁴ עי' אסתר"ר (פ"ז סי' כה): הרצים יצאו דחופים בדבר המלך וגו' והמלך והמן ישבו לשנות אמר ר' חנין מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יתותרון מעוהי אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה, אמר להם לשבטים אתם מכתתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה כך אני אעשה לכם, הדא הוא דכתיב והמלך והמן ישבו לשנות, היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודה של ירק היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך, הדא הוא דכתיב והעיר שושן נבוכה, אמר רבי יששכר דכפר מנדי ומה אם מי שמחל ואמר (בראשית מ"ה) לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים וגו' ראה עד היכן היא מתוקנת שהרי עד ימי מרדכי אותו עונש של מכירת יוסף קיים מי שאינו מוחל על אחת כמה וכמה.

⁴⁸⁵ עי' אסתר"ר פ"ז סי' יב: ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו' רבי פנחס אומר מלך מרדכי על היהודים מה המלך לובש פורפרין כך מרדכי לבש פורפרין מה המלך עושה עטרה כלולה בראשו כך מרדכי לובש ועטרת זהב גדולה מה המלך אימתו על כל הארץ כך מרדכי אימתו עליהם שנאמר כי נפל פחד מרדכי עליהם מה המלך מוניטה שלו הולכת בכל הארץ כך מרדכי מוניטה שלו הולכת ומה מוניטה שלו מרדכי מכאן ואסתר מכאן למה שהיה איש טוב ואיש שלום ומבקש שלום שנאמר כי מרדכי היהודי וגו' ועליו אמר הכתוב (תהלים ל"ז) שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום.

⁴⁸⁶ עי' מגילה יא ע"א: רבא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא: ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשע יאנח עם, ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר, דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה, ובמשל רשע יאנח עם זה המן, דכתיב והעיר שושן נבוכה.

⁴⁸⁷ עי' מגילה טז ע"ב: ליהודים היתה אורה ושמחה ושושן ויקר, אמר רב יהודה: אורה זו תורה, וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב, וכן הוא אומר ושמחת בחגך, ששון זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך, ויקר אלו תפלין, וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש. ועי' לעיל הערה 382.

⁴⁸⁸ עי' לעיל ב ח, ד ג.

⁴⁸⁹ עי' לעיל הערה 286.

⁴⁹⁰ עי' גרים (פ"א ה"ג): כל המתגייר לשום אשה, לשום אהבה, לשום יראה, אינו גר. וכן היו רבי יהודה ורבי נחמיה אומרים כל אותם שנתגיירו בימי מרדכי ואסתר אינם גרים, שנאמר ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם, וכל שאינו מתגייר לשם שמים אינו גר. ועי' אסתר רבה (פ"ו סי' ב): מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקדוש ברוך הוא, הה"ד ורבים מעמי הארץ מתייהדים ויחד שמו של הקדוש ברוך הוא וקדשו ולפיכך נקרא יהודי דכתיב איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי. עי' לעיל הערה 485.

(א) ובשנים עשר החדש הוא חדש אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים⁴⁹¹ לשלול בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאייהם: (ב) נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד לפנייהם כי נפל פחדם על כל העמים⁴⁹²: (ג) וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם⁴⁹³: (ד) כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות⁴⁹⁴ כי האיש מרדכי הולך וגדול: (ה) ויכו היהודים בכל איבייהם מכת הרב והרג ואבדן ויעשו בשנאייהם כרצונם⁴⁹⁵: (ו) ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש: (ז) ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא: (ח) ואת פורתא ואת אדליא ואת ארדתא: (ט) ואת פרמשתא ואת אריסי ואת ארדי ואת ויזתא: (י) עשרת בני המן בן המדתא צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את ידם: (יא) ביום ההוא בא מספר ההרונים בשושן הבירה לפני המלך: (יב) ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה שאלתך וינתן לה ומה בקשתך עוד ותעש: (יג) ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות בדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ: (יד) ויאמר המלך להעשות בן ונתנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו⁴⁹⁶: (טו) ויקהלו היהודיים (היהודים) אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם⁴⁹⁷: (טז) ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונזח מאיבייהם והרגו בשנאייהם חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את ידם: (יז) ביום שלשה עשר לחדש אדר ונזח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: (יח) ויהודיים (והיהודים) אשר בשושן נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו ונזח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: (יט) על בן היהודים הפרוזים (הפרזים) הישבים בערי הפרוזות⁴⁹⁸ עשים

- מאיר המקרא -

⁴⁹¹ עי' מסכת סופרים (פ"ד ה"ז): וכשם שקורין בתורה ומפטירין בנביא ביום, כך חייבין במגילה לקרותה ביום, שנאמר ביום אשר שברו אויבי היהודים, ותני עלה כל היום כשר לקרות את המגילה. ועי' לעיל הערה 481.

⁴⁹² עי' אסתר פ"י ס"י יא: נקהלו היהודים בעריהם וגו' ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים וישראל מתגברים כאריה שנפל בעדרי צאן ומכה והולך ואין מציל מידו הדא הוא דכתיב (מיכה ה') והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער וככפיר בעדרי צאן וגו' והרגו בניו של המן ותלאום אנדריאנוס קיסר אמר לו לר' יהושע גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים אמר לו גדול הוא הרועה שמצילה ושוברן לפניהם הדא הוא דכתיב (ישעיה נ"ד) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו'.

⁴⁹³ עי' הערה 485

⁴⁹⁴ עי' ב"ר פל" ס"י יא): כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות, יצא לו מוניטין, ומה מוניטין שלו שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן. ועי' ויק"ר (פל"ו ס"י ב): גפן ממצרים תסיע (תהלים פ, ט). וכו' מה הגפן הזאת שרביט אחד יוצא ממנה ושולט בכל האילנות, כך הן ישראל, צדיק אחד מהן יוצא ושולט מסוף העולם ועד סופו, הה"ד ויוסף הוא השליט על הארץ וגו' (בראשית מב, ו). ויהי י"י את יהושע וגו' (יהושע ו, כז). ויצא שם דוד בכל הארצות וגו' (דה"א יד, יז). ושלמה היה מושל בכל הממלכות (מ"א ה, א). כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות (אסתר ט, ד). עי' לעיל הערה 485.

⁴⁹⁵ עי' לעיל הערה 481.

⁴⁹⁶ עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק מט): ר' אליעזר אומ' ארבעים בניו היו לו להמן עשרה כותבי המלך ושלישים מושלים בכל המדינות, שני' ואת עשרת בני המן תלו, וכלם נתלו על עץ אביהם, שני' עשרת בני המן תלו על העץ, וכתוב אחר אומ' ואת עשרת בני המן תלו

⁴⁹⁷ עי' מגילה ז ע"א: רבי יוסי בן דורמסקית אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם.

⁴⁹⁸ עי' מגילה ב ע"ב: כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר וכו' מנהני מילי. אמר רבא: דאמר קרא על כן היהודים הפרזים הישבים בערי הפרזות, וגו' מדפרזים בארבעה עשר מוקפין בחמשה עשר. ועיי"ש יט ע"א: משנה. בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר, אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו, ואם לאו קורא עמהן. ומהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו. רבי מאיר אומר: כולה, רבי יהודה אומר: מאיש יהודי. רבי יוסי אומר: מאחר הדברים

את יום ארבעה עשר להחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו⁴⁹⁹:
 (כ) ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות
 המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים: (כא) לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה
 עשר להחדש אדר ואת יום המשה עשר בו בכל שנה ושנה⁵⁰⁰: (כב) כימים אשר נחו בהם
 היהודים מאויביהם⁵⁰¹ והחדש אשר נהפך להם⁵⁰² מיגון לשמחה ומאכל ליום טוב לעשות
 אותם ימי משתה ושמחה⁵⁰³ ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים⁵⁰⁴: (כג) וקבל
 היהודים⁵⁰⁵ את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם: (כד) כי המן בן
 המדתא האנגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להם
 ולאבדם⁵⁰⁶: (כה) ובבאה לפני המלך אמר עם הספר⁵⁰⁷ ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב

האלה. גמרא. אמר רבא: לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי ארבעה עשר, אבל אין עתיד לחזור
 בלילי ארבעה עשר קורא עמהן. אמר רבא: מנא אמינא לה דכתיב על כן היהודים הפרזים הישבים
 בערי הפרזות, מכדי כתיב היהודים הפרזים, למה לי למיכתב הישבים בערי הפרזות. הא קמשמע
 לן: דפרוז בן יומו נקרא פרוז. אשכחן פרוז, מוקף מנא לן. סברא הוא, מדפרוז בן יומו קרוי פרוז
 מוקף בן יומו קרוי מוקף.

⁴⁹⁹ עי' לקמן פסוק כב.

⁵⁰⁰ עי' מגילה ד ע"ב: חל להיות בערב שבת וכו' מתניתין מני. אי רבי, אי רבי יוסי. מאי רבי
 דתניא: חל להיות בערב שבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה, ומוקפין חומה קורין
 בו ביום. רבי אומר: אומר אני, לא ידחו עיירות ממקומן, אלא אלו ואלו קורין בו ביום. מאי טעמא
 דתנא קמא. דכתיב בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה עיירות קודמות למוקפין אף כאן עיירות
 קודמות למוקפין. ואימא: בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אין נדחין עיירות ממקומן אף כאן לא
 ידחו עיירות ממקומן. שאני הכא דלא אפשר. ורבי, מאי טעמא. בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה
 אין עיירות נדחין ממקומן אף כאן לא ידחו עיירות ממקומן. ואימא: בכל שנה ושנה, מה כל שנה
 ושנה עיירות קודמות למוקפין אף כאן נמי עיירות קודמות למוקפין. שאני הכא דלא אפשר. ועי'
 שם ו ע"ב: אין בין ארבעה עשר שבאדר הראשון לארבעה עשר שבאדר השני אלא מקרא מגילה
 ומתנות, הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין. ואילו סדר פרשיות לא מיירי. אמר רבי חייא בר
 אבין אמר רבי יוחנן: הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל שאמר משום רבי יוסי. אמר רבי יוחנן:
 ושניהם מקרא אחד דרשו: בכל שנה ושנה. רבי אליעזר ברבי יוסי סבר: בכל שנה ושנה, מה כל
 שנה ושנה אדר הסמוך לשבט אף כאן אדר הסמוך לשבט, ורבן שמעון בן גמליאל סבר: בכל שנה
 ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן אף כאן אדר הסמוך לניסן. בשלמא רבי אליעזר ברבי
 יוסי מסתבר טעמא, דאין מעבירין על המצות, אלא רבן שמעון בן גמליאל מאי טעמא. אמר רבי
 טבי: טעמא דרבי שמעון בן גמליאל מסמך גאולה לגאולה עדיף. רבי אלעזר אמר: טעמא דרבן
 שמעון בן גמליאל מהכא, דכתיב לקים את אגרת הפרים הזאת השנית.

⁵⁰¹ עי' מגילה ב ע"א: ורבי שמואל בר נחמני אמר: אמר קרא כימים אשר נחו בהם היהודים, ימים
 כימים לרבות אחד עשר ושנים עשר.

⁵⁰² עי' תלמוד ירושלמי מגילה (פרק א הלכה א): תני בשם רבי נתן כל החדש כשר לקריאת
 המגילה מה טעמא [שם כב] והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה וגו' א"ר חלבו ובלבד עד חמשה
 עשר דא"ר אבהו בשם ר' לעזר לא יעבור

⁵⁰³ עי' פסחים סח ע"ב: אמר רב יוסף: הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכס מאי טעמא ימי משתה
 ושמחה כתיב ביה. ועי' מגילה ה ע"ב: הספד ותענית קבילו עלייהו, מלאכה לא קבילו עלייהו.
 דמעיכא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו
 יום טוב לא כתיב. ועי"ש ז ע"ב: אמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, מאי
 טעמא ימי משתה ושמחה כתיב.

⁵⁰⁴ עי' מגילה ז ע"א: תני רב יוסף: ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד. ומתנות
 לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם.

⁵⁰⁵ עי' בראשית רבה (פרשת ויחי פרשה צו): אמר ר' יהושע בן לוי שלשה דברים גזרו בית דין
 שלמטון, והסכים הקדוש ברוך הוא מלמעלן עימהם, ואילו הן אחד בימי עזרא, וכו' ואחד בימי
 מרדכי ואסתר, שנ' קיימו וקבלו היהודים (אסתר ט כז), ומניין שהסכים הקדוש ברוך הוא עמהן,
 וקבלו אין כת', אלא וקבל היהודים, מיכן שהסכים הקדוש ברוך הוא עמהן.

⁵⁰⁶ עי' לעיל הערה 406.

⁵⁰⁷ עי' מגילה טז ע"ב: ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים, אמר רבי אבהו:
 מלמד שבא מלאך וסטרו על פיו. ובבאה לפני המלך אמר עם הספר, אמר. אמרה מבעי ליה. אמר
 רבי יוחנן: אמרה לו: יאמר בפה מה שכתוב בספר.

על היהודים על ראשו⁵⁰⁸ ותלו אתו ואת בניו על העץ: (כו) על בן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על בן על כל דברי האגרת הזאת⁵⁰⁹ ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם: (כו) קימו וקבלו וקבלו היהודים עליהם⁵¹⁰ ועל זרעם ועל כל הגללים עליהם⁵¹¹ ולא יעבור⁵¹² להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם⁵¹³ בכל שנה ושנה: (כח) והימים⁵¹⁴ האלה נזכרים ונעשים⁵¹⁵ בכל דור ודור משפחה ומשפחה⁵¹⁶ מדינה ומדינה⁵¹⁷ ועיר ועיר⁵¹⁸

- מאיר המקרא -

⁵⁰⁸ עי' לעיל הערה 410.

⁵⁰⁹ עי' ירושלמי מגילה (פרק ב הלכה ד): מתני' מאיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו ר"מ אומר כולה ר' יודה אומר [שם ב ה] מאיש יהודי ור' יוסי אומר [שם ג א] מאחר הדברים האלה: גמ' ר' אבהו בשם ר' לעזר מ"ד כולה [שם ט כו] על כן על כל דברי האגרת הזאת מ"ד מאיש יהודי ומה ראו על ככה מ"ד מאחר הדברים האלה ומה הגיע אליהם. ועי' בבלי יט ע"א: רב הונא אמר מהכא: ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, מאן דאמר כולה מה ראה אחשוורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש על ככה משום דחשיב שבעים שנין ולא איפרוק. ומה הגיע אליהם דקטל ושתי, ומאן דאמר מאיש יהודי, מה ראה מרדכי דאיכני בהמן על ככה דשוי נפשיה עבודה זרה, ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא. ומאן דאמר מאחר הדברים האלה, מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים על ככה משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, ומה הגיע אליהם ותלו אתו ואת בניו על העץ, ומאן דאמר מבלילה ההוא, מה ראה אחשוורוש להביא את ספר הזכרונות על ככה דזמינתיה אסתר להמן בהדיה, ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא.

⁵¹⁰ עי' שבת פח ע"א: ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשוורוש. דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר. עי' מגילה ז ע"א: רבי יוסי בן דורמסקית אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה, וכו', שנאמר קימו וקבלו קימו למעלה מה שקיבלו למטה. ועי' מכות כג ע"ב: א"ר יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, [אלו הן:] מקרא מגילה, ושאלת שלום [בשם], והבאת מעשר. מקרא מגילה, דכתיב: קימו וקבלו היהודים. קיימו למעלה מה שקבלו למטה. ועי' שבועות לט ע"א: מצינו במשה רבינו, כשהשביע את ישראל אמר להן: דעו, שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי, שנאמר: ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה; אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני, דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר מנין. ת"ל: ואת אשר איננו; ואין לי אלא מצוה שקיבלו עליהם מהר סיני, מצות העתידות להתחדש, כגון מקרא מגילה, מנין. ת"ל: קימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר. ועי' הערה 505.

⁵¹¹ עי' ישעיה נו ו.

⁵¹² עי' מגילה ב ע"א: ואימא שיתסר ושיבסר [ואפשר שמותר לקראת את המגילה בטז ויז אדר] ולא יעבור כתיב.

⁵¹³ עי' מגילה ח ע"ב: אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון, ועיי"ש ט ע"א: מגילה מאי טעמא דכתיב בה ככתבם וכלשונם. עיי"ש יט ע"א: [לדעת רשב"ג נגד חכמים הנ"ל] עד שתהא כתובה אשורית. דכתיב ככתבם וכזמנם. עיי"ש כב ע"א: רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי: כתב [אשורית] זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר ווי העמודים; מה עמודים לא נשתנו אף וויים לא נשתנו. ואומר ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה.

⁵¹⁴ עי' מגילה כ ע"א: משנה. אין קורין את המגילה, וכו' עד שתנץ החמה. וכולן שעשו משעלה עמוד השחר – כשר. גמרא. מנלן. דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים, ביום אין, בלילה לא.

⁵¹⁵ עי' מגילה יז ע"א: הקורא את המגילה למפרע לא יצא וכו' מנא הני מילי. וכו' דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים איתקש זכירה לעשייה, מה עשייה למפרע לא אף זכירה למפרע לא. ועי' ירושלמי מגילה (פ"א ה"א): ר' חלבו ר' חונה בשם רב [שם כח] והימים האלה נזכרים ונעשים נזכרים בקריאה ונעשים בסעודה זאת אומרת שמגילת אסתר ניתנה להידרש

⁵¹⁶ עי' מגילה ג ע"א: משפחה ומשפחה למאי אתא. אמר רבי יוסי בר חנינא: להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. דאמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, תניא נמי הכי: כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן, וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה. ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין, תלמוד תורה לא כל שכן. ועי' ירושלמי מגילה (פ"ב ה"ד): ר' חלבו רב חמא בר גוריא בשם רב חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בן חנינה [אסתר ט כח] משפחה ומשפחה מיכן למשמרות כהונה ולויה שיהו בטילין א"ר חלבו מיכן לבית הוועד שיהא בטל שמעון בר בא בשם ר' יוחנן [אסתר ט כח] וזכרם לא יסוף מזרעם מיכן שקבעו לה חכמים מסכת.

וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים⁵¹⁹ וזכרם לא יסוף מזרעם⁵²⁰: (כט) והכתב אסתר⁵²¹ המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקנה⁵²² לקים את אגרת הפורים הזאת השנית⁵²³: (ל) וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשוורוש דברי שלום ואמת⁵²⁴: (לא) לקים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם: (לב) ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה ונכתב בספר:

פרק י'

(א) וישם המלך אחשרש ואחשוורוש מס על הארץ ואיי הים: (ב) וכל מעשה תקפו ונבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: (ג) כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשוורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו⁵²⁵ דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו⁵²⁶:

⁵¹⁷ עי' מגילה ב ע"ב: אמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך. עד כמה. אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: כמחמתן לטבריא, מיל.

⁵¹⁸ עי' מגילה ב ע"ב: מדינה ומדינה לחלק בין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון למוקפת חומה מימות אחשוורוש, עיר ועיר נמי לחלק בין שושן לשאר עירות.

⁵¹⁹ עי' מגילה ז ע"א: אמר שמואל: אסתר ברוח הקודש נאמרה וכו' רב יוסף אמר, מהכא: וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, רב נחמן בר יצחק אומר, מהכא: וזכרם לא יסוף מזרעם. עי' מכילתא דרבי ישמעאל בשלח (עמלק ב): ר' נתן אומר לא בא המן אלא זכר לדורות שנ' וימי הפורים האלה לא יעברו וגו' (אסתר ט כח).

⁵²⁰ עי' ירושלמי מגילה (פ"א ה"ה): ר' יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת סיפרי תורה אינן עתידין ליבטל מה טעמא [דברים ה יט] קול גדול ולא יסף רשב"ל אמר אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל נאמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר להלן [אסתר ט כח] וזכרם לא יסוף מזרעם

⁵²¹ עי' מגילה יט ע"א: על הספר ובדיו וכו'. מנלן. אתיא כתיבה כתיבה, כתיב הכא ותכתב אסתר המלכה, וכתיב התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו.

⁵²² עי' מגילה יט ע"א: מהיכן קורא אדם את המגילה וכו'. תניא, רבי שמעון בר יוחאי אומר: מבלילה ההוא. אמר רבי יוחנן: וכולן מקרא אחד דרשו: ותכתב אסתר המלכה... ומרדכי היהודי את כל תקף. מאן דאמר כולה תוקפו של אחשוורוש, ומאן דאמר מאיש יהודי תוקפו של מרדכי, ומאן דאמר מאחר הדברים האלה תוקפו של המן, ומאן דאמר מבלילה ההוא תוקפו של נס.

⁵²³ עי' מגילה ו ע"ב: טעמא דרבי שמעון בן גמליאל [שקוראים את המגילה באדר ב'] מסמך גאולה לגאולה עדיף. רבי אלעזר אמר: טעמא דרבן שמעון בן גמליאל מהכא, דכתיב לקים את אגרת הפרים הזאת השנית. עי' ירושלמי מגילה (פ"א ה"ה): ר' סימון בן ריב"ל כתיב [שם כט] לקיים את אגרת הפרים הזאת מה ת"ל השנית אלא מיכן שאם קראו אותה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר השני.

⁵²⁴ עי' מגילה טז ע"ב: דברי שלום ואמת, אמר רבי תנחום, ואמרי לה אמר רבי אסי: מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה. ועי' ירושלמי מגילה פ, א ה"א: רבי חלבו ר' יסא בשם ר' לעזר נאמר כאן [שם ל] דברי שלום ואמת ונאמר להלן [משלי כג כג] אמת קנה ואל תמכור הרי היא כאמיתה של תורה מה זו צריכה שרטוט אף זו צריכה שרטוט מה זו ניתנה להידרש אף זו ניתנה להידרש. עי' לעיל הערה 344.

⁵²⁵ מגילה טז ע"ב: לרוב אחיו ולא לכל אחיו, מלמד: שפירשו ממנו מקצת סנהדרין. אמר רב יוסף: גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות. דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ארבעה ולבסוף בתר חמשה. מעיקרא כתיב אשר באו עם זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן, ולבסוף כתיב הבאים עם זרבבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן.

⁵²⁶ עי' לעיל הערה 344.

ספר שיר השירים

פרק א

(א) שיר השירים⁵²⁷ אשר לשלמה⁵²⁸: (ב) ישקני מנשיקות פיהו⁵²⁹ כי טובים הדיך מין⁵³⁰:
(ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על בן עלמות אהבוך⁵³¹: (ד) משכני אהריך

- מאיר המקרא -

⁵²⁷ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יא: אין כל העולם כולו כדאי כיום שנתנה בו שיר השירים, למה שכל הכתובים קדש, וזה קדש קדשים וכו' כל חכמתה דשלמה לא סולת אלא שיר השירים לישראל שיר השירים המשובח שבשירים המעולה שבשירים המסולסל שבשירים. עי' שם סי' יב: רבן גמליאל אומר מלאכי השרת אמרוהו שיר השירים שיר שאמרוהו שרים של מעלה. עי' מדרש זוטא שיר השירים פרשה א: חכמתו של שלמה היא שקולה כנגד התורה רבי עקיבא אומר אלו לא נתנה שיר השירים בתורה כדאי היתה לנהוג את העולם. עי' זהר ח"ב קמג ע"א: פתח רבי יוסי ואמר שיר השירים אשר לשלמה שירתא דא אתער לה שלמה מלכא כד אתבני בי מקדשא ועלמין כלהו אשתלימו עילא ותתא בשלמותא חדא ואף על גב דחברייא פליגן בהאי (נ"א מתי אתמר) אבל שירתא דא לא אתמר אלא בשלימו כד סיהרא אתמליא בשלימו ובי מקדשא אתבני כגוונא דלעילא בשעתא דאתבני בי מקדשא לתתא לא הוה חדוה קמיה קודשא בריך הוא מיומא דאתברי עלמא כההוא יומא. תרגום: פתח רבי יוסי ואמר שיר השירים אשר לשלמה שיר זה עורר אותה שלמה המלך כשנבנה בית המקדש וכל העולמות נשלמו מעלה ומטה בשלמות אחת ואף על גב שהחברים חלקו בזה (מתי נאמר) אבל שירה זו לא נאמרה אלא בשלמות כשהלבנה התמלאה בשלמות ובית המקדש נבנה כדוגמא שלמעלה בשעה שנבנה בית המקדש למטה לא היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא מיום שנברא העולם כמו אותו היום.

⁵²⁸ עי' שם סי' יב: אשר לשלמה למלך שהשולם שלו.

⁵²⁹ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יב: ישקני מנשיקות פיהו היכן נאמרה ר' חנינא בר פפא אמר בים נאמרה. היך מה דאת אמר לסוסתי ברכבי פרעה ר' יודא ברבי סימון אמר בסיני נאמרה שנא' שיר השירים שיר שאמרו אותו השירים השוררים שנאמר (תהלים ס"ח) קדמו שרים אחר נוגנים וכו' רבי מאיר אומר באהל מועד נאמרה. עיי"ש סי' יג: אמר רבי יוחנן מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקדוש ברוך הוא על כל דיבור ודיבור ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל וכו' והיה אומר לו ישראל הן, וחוזר ואומר לו מקבל את אלהותו של הקב"ה והוא אומר לו הן והן, מיד היה נושקו על פיו. וכו' ורבנן אמרין הדיבור עצמו היה מחזר על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך וכו' והוא אומר הן והן, מיד הדיבור נושקו על פיו וכו' כתוב תורה צוה לנו משה כל התורה כולה שש מאות ושלוש עשרה מצות הוי בגימטריא תורה עולה שש מאות ואחת עשרה מצות דבר עמנו משה ברם אנכי ולא יהיה לך לא שמענו מפי משה אלא מפי הקב"ה הוי ישקני מנשיקות פיהו וכו' ורבנן אמרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה. עיי"ש סי' טז: מצאנו שנפשו של אהרן לא נטלה אלא בנשיקה וכו' ונפשו של משה מנין וכו' ושאר כל הצדיקים מנין, שנאמר ישקני מנשיקות פיהו. אם עסקת בדברי תורה ששפתיך מנושקות, סוף שהכל מנשקין לך על פיך.

⁵³⁰ עי' ע"ז לה ע"א: אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה. [פי' רש"י: דברי דודיך דברי סופרים. מיינה עיקר תורה שבכתב.] [המשך משיה"ש רבה פ"א סי' יח]: האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור ה' טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יח: דברי תורה דומין זה לזה דודין זה לזה קרובין זה לזה. עי' מדרש זוטא שיר השירים (פרשה א): אלו דברי תורה שנתן לישראל מה היין תנחומין אף דברי תורה תנחומין שנאמר תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צד יט) מה היין כל זמן שמתישן הוא משתבח אף דברי תורה כל זמן שמתישנים בגוף משתבחים הם. וכו' ד"א זה היין אין כונסין אותו אלא בכלי חרס ואין כונסין אותו לא בכלי כסף ולא בכלי זהב למה שאינו מתקיים בהן כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שרוחו דכא. עי' ספרי (פרשת עקב פיסקא יב): אי מה מים אין משמחים לבו שלמד אף דברי תורה אין משמחים ת"ל (שה"ש א) כי טובים דודיך מין, מה יין משמח אף דברי תורה משמחים את הלב, שנ' (תהלים יט) פקודי ה' ישרים משמחי לב.

⁵³¹ עי' ע"ז לה ע"ב: מאי דכתיב לריח שמניך טובים למה ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין מגולה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלין לו שנאמר עלמות אהבוך קרי ביה עלמות ולא עוד אלא שנחל שני עלמות אחד העולם הזה ואחד העולם הבא שנאמר עלמות קרי ביה עלמות [רש"י: מגולה ריחה נודף והיינו דכתיב שמן תורק שמך כשמגלין אותה ומריקין שמנה כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם. מתגלין לו מעצמן בלא טורח כשהוא מלמדן.] עי' שיה"ש (פ"א סי' כב): ד"א על כן עלמות אהבוך על שנתת לנו ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג וביזת ל"א מלכים אנו אוהבים אותך דבר אחר על כן עלמות אהבוך על שהעלמת מהם יום המיתה ויום הנחמה אהבוך ד"א על כן עלמות אהבוך בעלמות ובזריזות ד"א על כן עלמות אהבוך אלו בעלי תשובה ד"א על כן עלמות אהבוך זו כת השלישית שנאמר (זכריה יג) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף וגו' ד"א על כן עלמות אהבוך אלו הגרים הדא הוא

נְרוּצָה⁵³² הֵבִיאֲנִי הַמֶּלֶךְ הַדְרִי⁵³³ נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בְךָ⁵³⁴ נִזְכְּרָה דְרִיךְ מִיַּיִן מִיִּשְׂרָאֵל אֶהְבוּךְ:
(ה) שְׁחֹרָה אֲנִי וְנִאֲוָה⁵³⁵ בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּאֶהְלִי קָדֵר בְּיָרִיעוֹת שְׁלֹמֹה⁵³⁶: (ו) אֵל תְּרֹאוּנִי

דכתיב (חבקוק ג) ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים וגו' ד"א על כן עלמות אהבוך זה דורו של שמד שנא' (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה ד"א על כן עלמות אהבוך אלו ישראל שנאמר (דברים ד) כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה וגו' ד"א על כן עלמות אהבוך על שהעלמת מהם מתן שכרן של צדיקים דאמר ר' ברכיה ור' חלבו עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא מה טעם (תהלים מח) שיתן לבכם לחילה לחולה כתיב צדיקים מכאן וצדיקים מכאן והקב"ה באמצעם והם חלים לפניו בעלמות ומרמזין אלו לאלו באצבע ואומרים (שם) כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות בשני עולמות ינהגנו בעולם הזה ובעולם הבא ד"א הוא ינהגנו עלמות בעלימות ובזריזות דבר אחר עלמות כאילין עולימתא כמד"א (שם סח) בתוך עלמות תופפות ד"א עלמות תרגם עקילס אתנסייא עולם שאין בו מות ומרמזין אלו לאלו באצבע ואומרים כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות בשני עולמות ינהגנו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה דכתיב (דברים טו) ה' אלהיך ברכך ובעולם הבא דכתיב (ישעיה נח) ונחך ה' תמיד.

⁵³² עי' מדרש זוטא (שיה"ש פ"א סי' ד): משכני אחרוך נרוצה. כנסת ישראל אומרת למי שברא העולם משכני אחרוך נרוצה משכני בגלות על מנת אחרוך נרוצה לעתיד לבא.

⁵³³ עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' כח): מניין יבא יחזקאל ויגלה להם חדרי מרכבה אלא הדא הוא דכתיב הביאני המלך חדריו. עי' (מדרש זוטא שיר השירים פרשה א): הביאני המלך חדריו. מלמד שעתיד הקדוש ברוך הוא להראות את ישראל גנזי המרום החרדים שברקיע. עי' תדב"א רבה פרק ו: הביאני המלך חדריו משל למלך שהיה יושב על כסאו והיו עבדיו עומדין לפניו ונתן עיניו במי שהיה אוהבו תפסו בידו והכניסו בחדרי חדרים שלו (כך הקב"ה הביא את ישראל לחדרי חדרים) מה שלא הביא לכל אומה ולשון לכן נאמר הביאני המלך חדריו. ד"א הביאני המלך חדריו כשם שיש להקב"ה חדרי חדרים בתורתו כך יש להם לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדרי חדרים בתורתו ואם ראית שהיסורין ממשמשין ובאות עליך רוע לחדרי ד"ת ומיד היסורין בורחין ממך שנא' (ישעיה כו) לך עמי בא בחדריך וגו' לכן נאמר הביאני המלך חדריו.

⁵³⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' ל ב): אמר רבי אידי מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה אתון גבי ר' שמעון בן יוחאי בעיין למשתבקא דין מדין אמר להון חייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה הלכו בדרכיו ועשו לעצמן י"ט ועשו סעודה גדולה ושכרתו יותר מדאי כיון שנתייבשה דעתו עליו אמר לה בתי ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית וטלי אותו ולכי לבית אביך מה עשתה היא לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא בחצי הלילה ננער משנתיה כיון דפג חמריה אמר לה בתי היכן אני נתון אמרה ליה בבית אבא אמר לה מה לי לבית אביך אמרה ליה ולא כך אמרת לי בערב כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי ועמד והתפלל עליהם ונפקדו ללמדך מה הקדוש ברוך הוא פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות והרי דברים קל וחומר ומה אם בשר ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו ישראל המחכים לישועת הקב"ה בכל יום ואומרים אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה עאל"ו הוי נגילה ונשמחה בך. עיי"ש (סי' לא): זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אמר רבי אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך בהקב"ה בך בישועתך בך בתורתך בך ביראתך אמר רבי יצחק בך בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה ב"ת שנים כ"ף עשרים הרי בך.

⁵³⁵ עי' שמ"ר פכ"ג סי' י: שחורה אני ונאווה במה שאני שחורה בו אני נאווה חטאו בחורב שנאמר (דברים ט) ובחורב הקצפתם את ה' ובחורב אמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע בים המרו שנאמר (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף ובים אמרו שירה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' לה: שחורה אני כל ימות השבוע ונאווה אני בשבת שחורה אני כל ימות השנה ונאווה אני ביוה"כ שחורה אני בעשרת השבטים ונאווה אני בשבט יהודה ובנימין שחורה אני בעולם הזה ונאווה אני לעולם הבא. עי' זהר ח"ב יד ע"א: שחורה אני ונאווה וגו' שחורה אני ונאווה דא כנסת ישראל דהיא שחורה מן גלותא ונאווה דהיא נאווה באורייתא ובפקודין ובעובדין דכשרן. תרגום: שחורה אני ונאווה זו כנסת ישראל שהיא שחורה מן הגלות ונאווה שהיא נאווה בתורה ומצוות ומעשים כשרים.

⁵³⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' לז): כאהלי קדר מה אהלי קדר אע"פ שנראין מבחוץ כעורים ושחורים וסמרטוטין והם מבפנים אבנים טובות ומרגליות כך תלמידי חכמים אף על פי שנראין כעורים ושחורים בעולם הזה אבל בפנים יש בהם תורה מקרא משנה מדרשות הלכות תלמוד תוספתות ואגדות אי מה אהלי קדר אין צריכין תכבוסת יכול אף ישראל כך ת"ל כיריעות שלמה מה יריעות שלמה זו מתלכלכת ומתכבסת וחוזרת ומתלכלכת ומתכבסת כך ישראל אע"פ שמתלכלכין בעונות כל ימות השנה יום הכפורים בא ומכפר עליהם שנאמר (ויקרא טז) כי ביום

שָׂאֲנִי שְׁחַרְחַרְתָּ 537 שִׁשְׁזַפְתָּנִי הַשֶּׁמֶשׁ 538 בְּנֵי אִמִּי 539 נָחֲרוּ בִּי 540 שְׂמַנִּי נִטְרָה אֶת הַכְּרָמִים
 כְּרָמִי שְׁלִי לֹא נִטְרָתִי 541: (ז) הַגִּידָה לִּי שְׂאֵהְבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעָה אֵיכָה תִרְבִּיץ בְּצִהְרִים 542
 שְׁלֹמָה אֵהְיָה כְּעֵטָה 543 עַל עֲדָרֵי חֲבָרִיךָ 544: (ח) אִם לֹא תִדְעֵי לָךְ הִיפָּה בְּנָשִׁים צְאִי לָךְ
 בְּעֵקְבֵי הַצֹּאן 545 וְרַעִי אֶת גְּדֵיתֶיךָ 546 עַל מִשְׁכַּנּוֹת הָרָעִים 547: (ט) לְסִסְתִּי בְּרִכְבֵּי פְרָעָה 548

הזה יכפר עליכם וכתוב (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אי מה אהלי קדר מטלטלין ממקום למקום יכול אף ישראל כן ת"ל כיריעות שלמה כיריעותיו של מי שהשלום שלו מי שאמר והיה העולם שמשעה שמתחן עוד לא זזו ממקומן.

537 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' לח): אל תראוני בשחררותי אין לך שמח בבני יותר ממשה ועל ידי שאמר (במדבר כ) שמעו נא המורים נגזר עליו שלא יכנס לארץ

538 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' לט): ששזפתני השמש אמר רבי אבא בר כהנא בשם ר' חייא רבה כתיב (ירמיה ב) כי שתיים רעות עשה עמי הא וותרו למאד אלא מלמד שעשו אחת שקשה כשתיים שהן משתחוין לעבודת כוכבים ופורעין עצמן כנגד בית המקדש הדא הוא דכתיב (יחזקאל ח) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית היך מה דאת אמר (ויקרא כ"ב) כי משחתם בהם מום בם. ועי' פסיקתא רבתי כח: ששזפתני השמש מעשי גרמו לי שהנחתי להקב"ה והלכתי אחר החמה והלבנה.

539 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מא): ר' מאיר אומר בני אמי בני אומתי, אלו הן דתן ואבירם וכו' ר' יוסי אומר, בני אומתי אלו המרגלים. וכו' דבר אחר בני אמי נחרו בי בני אומתי זה ירבעם בן נבט. וכו' ד"א בני אמי נחרו בי בני אומתי זה אחאב, וכו' דבר אחר בני אמי אומתי זו איזבל וכו' דבר אחר בני אמי זה צדקיהו המלך. עי' תדב"א רבה ל: בני אמי נחרו בי אל תקרי בני אמי אלא בני אומה שלי ואלו הן בני אומה שלי כגון חנניה בן עזור ואחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שהם נתנבאו עלי שקר לכך נאמר בני אמי נחרו בי.

540 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מא): נחרו בי נתגרו בי, מלאו הדיין חרון אף עלי.

541 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מא): שמוני נוטרה את הכרמים על שהיה עושה דין בין בנותיו של יתרו לא היה לו לעשות דין ביני ובין אחי אשר במצרים הוי כרמי שלי לא נטרתי, וכו' על שנתעכבתי במדבר ארבעים ושתיים מסעות לא היה לי ליכנס לארץ ישראל הוי כרמי שלי לא נטרתי, וכו' את הכרמים משמירת שני עגליו של ירבעם כרמי שלי לא נטרתי לא הייתי משמר משמרת כהונה ולויה הוי כרמי שלי לא נטרתי וכו' מפטם ומאכיל לצדקיהו בן כנענה וחביריו ונביא אחד של אמת היה לי זה מיכיהו ופקיד הכי ואמר (שם) והאכילוהו לחם לחץ ומים לחץ עד בואי בשלום הוי כרמי שלי לא נטרתי וכו' מאכלת ומפטמת לנביאי הבעל והאשרה ואליהו זכור לטוב שהיה נביא האמת שלחה ואמרה לו (שם יט) כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם הוי כרמי שלי לא נטרתי וכו' שהיה מפטם לפשחור בן מלכיה וחביריו ונביא אחד של אמת היה לי זה ירמיהו וכתב בו (ירמיה לז) ונתון לו ככר לחם ליום מחוץ לאופים מהו מחוץ לאופים אמר רבי יצחק זו פת קיבר שנמכרת חוץ לפלטיא שהיא שחורה מסובים של שעורים הוי כרמי שלי לא נטרתי

542 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מג): רבי יהודה ב"ר סימון פתר קרייה במשה בשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה אמר לו רבונו של עולם וכו' כמה חיות [יולדות] יש בהן כמה מעוברות יש בהן כמה תינוקות יש בהן כמה מיני אנונס התקנת להם לחיות שבהן כמה מיני רכוכין התקנת למעוברות שבהן כמה מיני קליות ואגוזים התקנת לתינוקות שבהן איכן פירושו של דבר כאן הגידה לי שאהבה נפשי, אומה שאהבה נפשי, אומה שנתתי נפשי עליה, איכה תרעה בימות החמה איכה תרביץ בצהרים בימות הגשמים. ועי"ש סי' מד: הגידה לי שאהבה נפשי אומה שאהבם נפשי אומה שנתתי נפשי עליה איכה תרעה בימי מלכיות איכה תרביץ בצהרים בשעבוד מלכיות.

543 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מג): רבי חלבו בשם רבי הונא אמר שלא אהיה כאבל הזה שהוא עוטה על שפמו ובוכה היך מה דאת אמר (ויקרא יג) ועל שפם יעטה. דבר אחר שלמה אהיה כעוטיה שלא אהיה כרועה זה שנכנסו זאבים בתוך עדרו ובקעוהו ועטה את בגדו ויצא היך מה דאת אמר (ירמיה מג) ועטה את ארץ מצרים

544 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מג): על עדרי חבריך כשאני הולך אצל חבריך וישאלוני על עדריהן מה אני משיבן. סי' מד: שלמה אהיה כעוטיה ר' עזריה אמר שלמה שלא אעשה למה בעיני חבריך על עדריהן חילול שמים בדבר בניך בצרה ועדרי חבריך ברווחה אמר רבי יודן בר סימון שלא יהו אומות העולם אומרים טעת מדת הדין היה יודע שמבקש לשחטן במדבר ושחטן במדבר היך מה דאת אמר (במדבר יד) וישחטם במדבר ורבנן אמרין שלא יראו בניך שצרתן צרה ויטו מאחריך וידבקו בעדרי חבריך היך מה דאת אמר (תהלים צד) היחברך כסא הוות.

545 עי' שיה"ש רבה (פ"א סי' מד): באותה שעה אמר הקב"ה למשה משה אתה אומר לי איכה תרעה איכה תרביץ חייך אם לא ידעת סופך שיש לך לידע שנאמר אם לא תדעי לך היפה בנשים ד"א אם לא תדעי לך היפה בנשים היפה שבנביאים המעולה שבנביאים אמר רבי יוסי בר ירמיה למה

דְּמִיתִיךָ רַעֲיָתִי⁵⁴⁹: (י) נָאוּ לְחַיֶּיךָ⁵⁵⁰ בְּתוֹרִים⁵⁵¹ צְוֹאֲרֶךְ בְּחֶרְזִים⁵⁵²: (יא) תוֹרֵי זֶהָב נַעֲשֶׂה לְךָ עִם נְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף⁵⁵³: (יב) עַד שֶׁהַמְּלֶךְ בְּמִסְבוֹ נִרְדֵּי נִתֵּן רִיחוֹ⁵⁵⁴: (יג) צְרוּר הַמֶּר דּוֹדֵי לִי

נמשלו הנביאים כנשים לומר לך מה אשה זו אינה מתביישת לתבוע צרכי ביתה מבעלה כך הנביאים אין מתביישים לתבוע צרכיהן של ישראל מן אביהם שבשמים.

⁵⁴⁶ עי' שיה"ש פ"א סי' מה: כל שבעת ימי אדר היה משה מפיס ומתחנן לפני הקב"ה שיכנס לארץ ובסוף אמר לו (דברים ג) כי לא תעבור את הירדן הזה ורעי את גדותיך אמר לו גדיים נכנסים תישים אין נכנסין.

⁵⁴⁷ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' מה: על הקוצין זה על ארעהון של רעים וקשים שהיו בה סיחון ועוג. עי' זהר ח"ג יז ע"ב: צאי לך בעקבי הצאן אליו אינון צדיקיא דאינון נדשין בין עקבין ובגיניהון יהיב לך חילא לקיימא (ועל כל דא) ורעי את גדותיך על משכנות הרועים (שיה"ש א ח) אליו אינון תנוקות של בית רבן דעלמא מתקיימא בגינהון ויהיבין חילא לכנסת ישראל בגלותא משכנות הרועים אליו בתי רבן אתר בית מדרשא דאשתכח אורייתא בהון תדירא. תרגום: צאי לך בעקבי הצאן, אלה הם הצדיקים שהם נדשים בין העקבים, ובשבילם נתן לך כח לעמוד, (ועם כל זה) ורעי את גדותיך על משכנות הרועים, אלו הם תינוקות של בית רבן, שהעולם מתקיים בשבילם, ונותנים כח לכנסת ישראל בגלות. משכנות הרועים אלו בתי רבן, מקום בית המדרש שתמיד נמצאת בהם התורה.

⁵⁴⁸ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' מט: דרש רבי פפיס לסוסתי ברכבי פרעה לססתי כתיב אמר הקב"ה כשם שששתי על המצריים לאבדן בים כך ששתי לאבד שונאיהם של ישראל ומי גרם להם להנצל מימינם ומשמאלם בזכות התורה שעתידין לקבל מימינו של הקב"ה שנא' (דברים לג) מימינו אש דת למו ומשמאלם זו מזוזה ד"א מימינם זו ק"ש ומשמאלם זו תפלה. עי' תנחומא שופטים (פרק יד): מהו לסוסתי אלא ראה הקב"ה שלא היה פרעה רוצה ליכנס בים מה עשה הקב"ה רכב על עב קל והפכו לסוסיא ועמד לפני סוסי החיילות והיו הסוסים רצים אחרי הסוסיא והקב"ה ירד לים והסוסים אחריו הוי לסוסתי לשון נקבה דבר אחר לסוסתי ברכבי פרעה אמר פרעה לחיילותיו מה קל מכל בהמה לרכוב עליה ואצא וארדוף אחרי בני ישראל אמרו ליה סוסיא שאין כיוצא בה בעולם לפיכך היו הזכרים רודפים אחריה ורכב פרעה כאיילים.

⁵⁴⁹ עי' שמ"ר פכ"ג סי' יד: דמיתך רעיתי שנדמו גלי הים לסוסיות נקבות ומצרים הרשעים לסוסים זכרים מזוהמין והיו רצים אחריהם עד שנשתקעו בים שנאמר סוס ורוכבו רמה בים. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נ: דמיתך רעיתי אמר ר' אליעזר לבת מלכים שנשבת והיה אביה עומד לפדותה והיתה מרמזת לשבאים ואומרת להם לכם אני ושלכם אני ואחריכם אני אמר לה אביה מה את סבורה שאין בי כח לפדותך דומה דמיתך דומי בשתיקה כך בשעה שהיו ישראל חונים על הים (שמות יד) וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חונים על הים והיו ישראל רומזים למצריים מפחדם ואומרים להם אנו שלכם ולכם אנו ואחריכם אנו הולכים אמר להם הקב"ה מה אתם סבורים שאין בי כח לפדותכם דומו דמיתך שתקתיך הדא הוא דכתיב (שם) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון.

⁵⁵⁰ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נב: נאו לחייך מה לחיים הללו לא נבראו אלא לדיבור כך משה ואהרן לא נבראו אלא לדיבור.

⁵⁵¹ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נב: בתורים בשתי תורות שבכתב ושבעל פה ד"א בתורים בתורות הרבה הלא הוא דכתיב (ויקרא ו) זאת תורת העולה זאת תורת המנחה זאת תורת החטאת זאת תורת האשם זאת תורת זבח השלמים זאת התורה אדם כי ימות באהל ד"א בתורים בשני תארים בשני אחים זה משה ואהרן שתוארן טובה זה על זה זה שמח בגדולתו של זה וזה שמח בגדולתו של זה. ועיי"ש סי' נג: ד"א נאו לחייך בתורים אלו סופרים ומשנים ומלמדי תינוקות באמונה וכו' ד"א נאו לחייך בתורים אלו הרבנין וכו' ד"א נאו לחייך בתורים בשעה שמיללין ההלכה אלו עם אלו כגון ר' אבא בר מימי. ועיי"ש סי' נד: נאו לחייך בתורים בשעה שקורין בדברי תורה בתוריהן הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג.

⁵⁵² עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נג: צוארך בחרוזים אלו שבעים סנהדרין שהיו חורזים אחריהם בלוניא של מרגליות וכו' צוארך בחרוזים אלו התינוקות וכו' צוארך בחרוזים אלו התלמידים שחוזרין צואריהם לשמוע דברי תורה מפייהם כאדם שלא שמע דברי תורה מימיו.

⁵⁵³ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נה: נאו לחייך בתורים זו התורה צוארך בחרוזים אלו הנביאים תורי זהב אלו הכתובים עם נקודות הכסף זה שיר השירים מלה חתומה ומלה מסיימה. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נה: תורי זהב נעשה לך תורי זהב נעשה לך זו בזת הים עם נקודות הכסף זו בזת מצרים כשם שהפרש בין כסף לזהב כך יש שבח ממון הים מבזת מצרים וכו' ד"א תורי זהב נעשה לך זו התורה שלמד אלקולאין (ר"ל, שלמה למד מין חכמה שנקראת 'אלקולאין' מצרף לחכמה ליש"ר) בדעתו של הקב"ה עם נקודת הכסף רבי אבא בר כהנא אמר אלו האותיות רבי אחא אמר אלו התיבות ד"א תורי זהב נעשה לך זה הכתב עם נקודות הכסף זה הסרגל ר"א תורי זהב זה המשכן הדא הוא דכתיב (שמות כ"ו) ואת הקרשים תצפה זהב עם נקודות הכסף היך מה דאת אמר (שמות כ"ז) ווי העמודים וחשוקיהם כסף ר' ברכיה פתר קרייה בארון תורי זהב זה הארון דכתיב (שם כ"ה)

בין שדי ילין⁵⁵⁵: (יד) אֲשַׁבֵּל הַכֹּפֶר⁵⁵⁶ דוּדֵי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גְּדִי⁵⁵⁷: (טו) הִנֵּךְ יִפְהַ רְעִיתִי הִנֵּךְ יִפְהַ⁵⁵⁸ עֵינֶיךָ יוֹנִים⁵⁵⁹: (טז) הִנֵּךְ יִפְהַ דוּדֵי⁵⁶⁰ אֶף נָעִים אֶף עֲרִשְׁנוּ רְעֵנְנָה⁵⁶¹: (יז) קְרוֹת בְּתֵינוּ אֲרִזִים⁵⁶² רְחִיטְנוּ {רְחִיטְנוּ} בְּרוֹתִים⁵⁶³:

וצפית אותו זהב טהור עם נקדות הכסף אלו שני העמודים העומדים לפניו שהיו של כסף כמנ אצטווין.

⁵⁵⁴ עי' שבת פח ע"ב: אמר עולא עלובה כלה מזנה בתוך חופתה אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קרא עד שהמלך במסיבו נרדי וגו' אמר רב ועדיין חביבותא היא גבן דכתיב נתן ולא כתב הסריח.

עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נו: עד שהמלך במסבו ר' מאיר ור' יהודה רבי מאיר אומר עד שהמלך מלכי המלכים הקב"ה במסבו ברקיע נתנו ישראל ריח רע ואמרו לעגל (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל אמר ליה ר' יהודה דייך מאיר אין דורשין שיר השירים לגנאי אלא לשבח שלא נתן שיר השירים אלא לשבחן של ישראל ומהו עד שהמלך במסבו עד שהמלך מלכי המלכים הקב"ה במסבו ברקיע נתנו ישראל ריח טוב לפני הר סיני ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכו' ר' אליעזר ור' עקיבא ור' ברכיה ר' אליעזר אומר עד שהמלך במסבו עד שמלך מלכי המלכים הקב"ה במסבו ברקיע כבר הר סיני מתמר באור שנאמר (דברים ד') וההר בוער באש. ר' עקיבא אומר עד שמלך מלכי המלכים הקב"ה במסבו ברקיע, כבר (שמות כ"ד) וישכן כבוד ה' על הר סיני. ר' ברכיה אומר עד שמשא במסבו ברקיע שנקרא מלך שנאמר (דברים ל"ג) ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם, כבר (שמות כ') וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר.

עי' שם סי' נז: ר' פנחס בשם רבי הושעיא אמר עד שהמלך במסבו עד שהמלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה במסבו ברקיע כבר הקדים שנא' (שמות י"ט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר למלך שגזר ליום פלוני אני נכנס למדינה וישנו להם בני המדינה כל הלילה וכשבא המלך ומצאם ישנים העמיד עליהם בקלאנין בוקינס ושופר והיה השר של אותה מדינה מעוררן ומוציאן לאפנתי של מלך והיה המלך מהלך לפניו עד שהגיע לפלטיין שלו כך הקב"ה הקדים דכתיב (שם) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר וכתוב (שם) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם ישנו להם ישראל כל אותו הלילה לפי ששינה של עצרת עריבה.

⁵⁵⁵ עי' שבת פח ע"ב: מאי דכתיב צרור המור דודי לי בין שדי ילין אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אף על פי שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין [פי' רש"י: אף על פי שמיצר ומימר לי דודי בעגל, שאמר הורד עדיך: בין שדי ילין אמר מיד לעשות לו משכן, להיות מצומצמת שכינתו בין שני הבדים, שנראים במקדש ראשון כשני שדים, דוחקין ובלטיין בפרוכת שכנגד הפתח]. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' נט: צרור המור דודי לי מהו צרור המור ר' עזריה בשם ר' יהודה פתר קרייה באברהם אבינו מה המור הזה ראש לכל מיני בשמים כך אברהם ראש לכל הצדיקים מה המור הזה אין ריחו מפיח אלא באור כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש ומה המור הזה כל מי שליטו ידיו מתמרמות כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורים בין שדי ילין שהוא מותאם בין שכינה למלאך שנא' (בראשית יח) וירא וירץ לקראתם וירא בשכינה וירץ כמלאך: סי' ס: רבי חוניא בשם רבי אחא אין לה חביב לאשה הזאת יותר מצרור הבשם איכן היא מלינה אותו בין שדיה ואמר רבי חוניא בשם ריש לקיש אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הצרתה למצרים בבכוריהם המרתה להם בנפשותיהם ולי בין שדי ילין הא כיצד היה מצרי אומר לישראל הטמן לי הבכור הזה בין בניך והיה נוטלו ומטמינו והמלאך נכנס ונוגפו ולי בין שדי ילין.

⁵⁵⁶ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' ס: אשכול הכפר אשכול זה יצחק שנכתב על המזבח כאשכול הכפר שמכפר עונותיהם של ישראל.

⁵⁵⁷ עי' שבת פח ע"ב: אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמכניש הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' ס: בכרמי עין גדי זה אבינו יעקב שנכנס בכרום פניו מתפחד בהכלמו אצל אביו ולבש בגדי גדי עזים ונטל הברכות שהן עין עולם. סי' סא: בכרמי עין גדי אלו אבות העולם שנמשכו אחר כך כגדיים ונטלו הברכות שהן עין עולם.

⁵⁵⁸ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' סג: הנך יפה רעיתי הנך יפה הנך יפה במצות הנך יפה בגמילות חסדים הנך יפה במצות עשה הנך יפה במצות לא תעשה הנך יפה במצות הבית בחלוק תרומה ומעשרות הנך יפה במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני וההפקר הנך יפה בכלאים הנך יפה בסדין בציצית הנך יפה בנטיעה הנך יפה בערלה הנך יפה בנטע רבעי הנך יפה במילה הנך יפה בפריעה הנך יפה בתפלה הנך יפה בקריאת שמע הנך יפה במזוזה הנך יפה בתפילין הנך יפה בסוכה הנך יפה בלולב ואתרוג הנך יפה בתשובה הנך יפה במעשים טובים הנך יפה בעולם הזה הנך יפה בעולם הבא.

⁵⁵⁹ עי' שיה"ש פ"א סי' סד: עיניך יונים עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה הדא הוא דכתיב (במדבר ט"ו) והיה אם מעיני העדה רמ"ח איברים יש באדם וכלם אינן הולכים וחוזרים אלא אחר

העינים כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם יונים מה היונה הזאת תמה כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים מה יונה זאת מצויינת כך ישראל מצויינין בתגלחת במילה בציצית מה יונה זו צנועה כך ישראל צנועים מה יונה זו פושטת צוארה לשחיטה כך ישראל שנאמר (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום מה יונה זו מכפרת על העונות כך ישראל מכפרים על האומות שכל אותן שבעים פרים שמקריבים בחג כנגד שבעים אומות שלא יצדה העולם מהם הדא הוא דכתיב (שם ק"ט) תחת אהבתי ישטונוני ואני תפלה מה יונה זו משעה שמכרת בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר מה יונה זו נכנסת לקנה ומכרת את קנה ושובכה וגוזליה ואפרוחיה וחלונותיה כך הן ג' שורות של תלמידי חכמים כשהן יושבין לפנייהם כל אחד ואחד מכיר את מקומו מה יונה זו אע"פ שאת נוטל גוזליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש לא בטלו שלש רגלים בשנה מה יונה זו מחדשת בכל חדש וחדש גרן כך ישראל מחדשין בכל חדש תורה ומעשים טובים מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה כך ישראל מחדשין באותה שעה כגון יתרו הוא שמע ואתא רחב שמעה ואתיא אף בחנניה מישאל ועזריה הרבה גרים נתגיירו באותה שעה מה טעם (ישעיה כ"ט) כי בראותו ילדיו מה כתיב בתריה (שם) וידעו תועי רוח.

⁵⁶⁰ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יא: ר' יוחנן בשם ר' אחא בשם ר"ש בר אבא נאמר שירים ושבח למי שעתיד להשרות עלינו רוח הקדש נאמר לפניו שירים הרבה בכל השירים או הוא מקלסן או הן מקלסין אותו בשירת משה הן מקלסין אותו ואומר זה אלי ואנוהו ובשירת משה הוא מקלסן ירכיבוהו על במותי ארץ ברם הכא הן מקלסין אותו והוא מקלסן הוא מקלסן הן יפה רעיתי והן מקלסין אותו הן יפה דודי.

עיי"ש סי' סז: הן יפה דודי אף נעים ר' אבהו ורבי חנינא ר' אבהו אמר הוא קלסה בלשון כפול והיא קלסתו בלשון פשוט הוא קלסה בלשון כפול הן יפה רעיתי הן יפה שאם בקש לו לעשות אומה אחרת שהוא יכול היא קלסתו בלשון פשוט הן יפה דודי אף נעים אמר ליה ר' חנינא אף היא קלסתו בלשון כפול שנאמר הן יפה דודי אף נעים אמרה לו רבש"ע אף שאת מביא עלי נעים הוא למה שאת מחזירני ומביאני לידי מוטב.

⁵⁶¹ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' סח: אף ערשנו רעננה זה בית המקדש היך מה דאת אמר (מלכים ב' י"א) ואת מניקתו בחדר המטות.

סי' סט: דבר אחר אף ערשנו רעננה מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח כך עד שלא נבנה בית המקדש היתה השכינה מטלטלת ממקום למקום הדא הוא דכתיב (שמואל ב' ז') ואהיה מתהלך באהל ובמשכן משנבנה בית המקדש (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד ד"א אף ערשנו רעננה מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח כך ישראל עד שלא נבנה בית המקדש היו מטלטלין ממקום למקום ויסעו ויחנו משנבנה בית המקדש (מלכים א' ה') וישב יהודה וישראל לבטח דבר אחר אף ערשנו רעננה מה מטה זו אינה אלא לפריה ורביה כך עד שלא נבנה בית המקדש (ד"ה א' כ"א) לכו ספרו את ישראל משנבנה (מלכים א' ד') יהודה וישראל רבים ד"א אף ערשנו רעננה מה מטה זו אינה אלא לפריה ורביה כך עד שלא נבנה בית המקדש (עזרא ב') כל הקהל כאחד ארבע רבוא משנבנה בית המקדש פרו ורבו דאמר רבי יוחנן מגבת ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות היו והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים וכדין אפילו את מצנעה יתהון ששים רבוא דקני לא מטחנא להון ולא נסב יתהון אמר רבי חנינא קפצה להם ארץ ישראל.

⁵⁶² עי' שיה"ש פ"א סי' ע: קורות בתינו ארזים רבי מנחמא בשם רבי ברכיה אבנים שישן עליהם יעקב אבינו נעשו תחתיו כמטה וכפלומה ומה הרטבה הרטיב מהן קורות בתינו ארזים דבר אחר קורות בתינו ארזים אלו הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות שעמדו ממנו.

⁵⁶³ עי' שיה"ש פ"א סי' עא: רהיטנו ברותים אמר ר' יוחנן אין אדם נהנה מן הברותים הזה למה שהיא נכפפת היא דעתיה דר' יוחנן דא"ר יוחנן (הושע י"ד) אני כברוש רענן אני הוא שכפפתי לעקור יצרה של עבודת כוכבים (שם) אפרים מה לי עוד מה לי וליצרך של עבודת כוכבים אני עניתי אני עוניתי לו ואשורנו לא אשורנו לא אמרנו לך שירה אלא הוי אומר אני הוא שכפפתי לעקור יצרה של עבודת כוכבים ד"א רהיטנו ברותים מקום שהכהנים רהוטים בברותים היך מה דאת אמר (מלכים א' ו') ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים אמר רבי יוחנן למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם מקרה בארזים ומרהיט בברותים שנאמר קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים.

(א) אֲנִי חֲבַצְלַת הַשְּׂרוּן⁵⁶⁴ שׁוֹשְׁנַת הָעֵמְקִים⁵⁶⁵: (ב) כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחוּחִים⁵⁶⁶ בֵּן רַעֲיָתִי בֵּין הַבְּנוֹת: (ג) כְּתַפּוּחַ בְּעֵצֵי הַיַּעַר בֵּן דּוֹדֵי בֵּין הַבְּנִים בְּצִלּוֹ חֲמֻדָּתִי וַיִּשְׁבְּתִי וַפְּרִיּוֹ מְתוּק לַחֲכִי⁵⁶⁷: (ד) הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדָגְלוּ עָלַי אַהֲבָה⁵⁶⁸: (ה) סִמְכוֹנִי בְּאִשִּׁישׁוֹת⁵⁶⁹ רְפָדוֹנִי

- מאיר המקרא -

⁵⁶⁴ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' א: אני חבצלת השרון אמרה כנסת ישראל אני היא וחביבה אני אני שחבבני הקב"ה משבעים אומות חבצלת השרון שעשיתי לו צל על ידי בצלאל דכתיב (שמות ל"ז) ויעש בצלאל את הארון השרון שאמרתי לפניו שירה על ידי משה דכתיב (שמות ט"ו) אז ישיר משה ובני ישראל ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני אני היא שהייתי חבויה בצלן של מצרים ולשעה קלה כנסני הקב"ה לרעמסס והרטבתי מעשים טובים כשושנה ואמרתי לפניו את השירה שנאמר (ישעיה ל') השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני אני היא שהייתי חבויה בצלו של ים ולשעה קלה הרטבתי מעשים טובים כשושנה והראיתני באצבע מנון עבורי שנא' (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני אני היא שהייתי חבויה בצלו של סיני ולשעה קלה הרטבתי מעשים טובים כשושנה בידי ולבי ואמרתי לפניו (שם כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ד"א אני חבצלת השרון אני היא וחביבה אני אני היא שהייתי חבויה ודמוסה בצלן של מלכיות למחר כשיגאלני הקב"ה מצלן של מלכיות אני מרטבת כשושנה ואומרת לו שיר חדש שנא' (תהלים צ"ח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו.

⁵⁶⁵ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' ג: רבי יודן ורבי אליעזר רבי יודן אמר אני חבצלת לא היא חבצלת ולא היא שושנה אלא כל זמן שהיא קטנה הוא קורא אותה חבצלת הגדילה קורא אותה שושנה חבצלת ולמה נקראת חבצלת שחבויה בצלה אמר רבי אליעזר משל את הצדיקים במשובח שבמינים ובמשובח שבאותו המין המשובח שבמינים כשושנה ובמשובח שבאותו המין שושנת העמקים ולא כשושנת ההר שנוחה להכמש אלא כשושנת העמקים שמרטבת והולכת משל את הרשעים במגונה שבמינים ובמגונה שבאותו המין מגונה שבמינים כקש לפני רוח אם תאמר כמוץ שבקעה כבר יש בו לחלוח אלא ורדף כמוץ הרים לפני רוח.

⁵⁶⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' ד: כשושנה בין החוחים ר' יצחק פתר קרייה ברבקה שנאמר (בראשית כ"ה) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפקדן ארם אחות לבן הארמי וגו' אם ללמד שהיא מפקדן ארם מה ת"ל אחות לבן הארמי אלא אביה היה רמאי אחיה היה רמאי ואנשי מקומה רמאין והצדקת הזאת יצאה מבינותם למה היא דומה כשושנה בין החוחים. עי' שם סי' ה: ר' אליעזר פתר קרייה בגאולת מצרים מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים קשה לבעלה להלקט כך גאולתן של ישראל היתה קשה לפני הקדוש ב"ה הדא הוא דכתיב (דברים ד') או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי.

עיי"ש סי' ח: רבי איבו פתר קרייה בגאולת מחר מה שושנה הזו כשהיא נתונה בין החוחים קשה לבעלה להלקט מהו עושה מביא אור ושורף חוצה לה ואחר כך לוקטה כך (איכה א') צוה ה' ליעקב סביבו צריו.

עיי"ש סי' ט: רבי ברכיה אמר הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לישראל בני כשהייתם במצרים הייתם דומין לשושנה בין החוחים עכשיו שאתם נכנסין לארץ כנען היו דומין לשושנה בין החוחים תנו דעתכם שלא תעשו כמעשה אלו וכמעשה אלו הדא הוא דכתיב (ויקרא י"ח) כמעשה ארץ מצרים אשר ישתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו וגו'.

⁵⁶⁷ עי' שיה"ש פ"ב סי' י: כתפוח בעצי היער ר' הונא ורבי אחא בשם רבי יוסי בן זמרא מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב ולמה כן לפי שאין לו צל לישיב בצלו כך ברחו אומות העולם משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה יכול אף ישראל כן ת"ל בצלו חמדתי וישבתי חמדתי אותו וישבתי אני הוא שחמדתי אותו ולא האומות רבי אחא ברבי זעירא אמר תרתי אמר חדא התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו כך ישראל שבמצרים הקדימו אמנה לשמועה הדא הוא דכתיב (שמות ה') ויאמן העם וישמעו כי פקד ה'.

עיי"ש סי' יא: רבי אחא ברבי זעירא אמר חורי מה תפוח זה ניצו קודם לעליו כך ישראל בסיני הקדימו עשייה לשמיעה שנא' נעשה ונשמע רבי עזריה אמר תרתי מה התפוח זה אינו גומר פירותיו אלא בסיון כך לא נתנו ישראל ריח טוב אלא בסיון רבי עזריה אמר חורי מה התפוח זה משעה שמוציא ניצו ועד שגומר פירותיו חמשים יום כך משעה שיצאו ישראל ממצרים ועד שקבלו את התורה נ' יום ואימתי קבלו אותה (שם י"ט) בחדש השלישי לצאת בני ישראל ר' יהודה ברבי סימון אמר תרתי מה תפוח זה את נותן בו איסור ואת מריח בו כמה ריחות כך אמר להם משה לישראל אם מבקשין אתם להגאל בדבר קל אתם נגאלין.

עי' שמ"ר פ"ז סי' ב: כתפוח בעצי היער למה נמשל הקב"ה לתפוח לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח כך הקב"ה חכו ממתקים וכלו מחמדים. עי' שיה"ש פ"ב סי' יב: ופריו מתוק לחכי לחכי היה מתוק אבל לחיך אומות העולם היה מר כלענה.

בתפוחים⁵⁷⁰ כי חולת אהבה אני⁵⁷¹: (ו) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני⁵⁷²: (ז) השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה⁵⁷³ אם תעירו ואם תעוררו⁵⁷⁴ את

⁵⁶⁸ עי' במדבר רבה פ"ב סי' ג: הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה אמר ר' אבהו מה ת"ל הביאני אל בית היין וגו' למה"ד לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין ונכנס לבדקו ומצאו כולו חומץ בא לצאת מתוך האוצר ומצא חבית א' יין טוב אמר חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר כך ברא הקב"ה שבעים אומות מכולם לא מצא הנייה אלא בישראל שנאמר הביאני אל בית היין ומנין שיין עולה ע' י' עשרה י' עשרה נ' חמשים הרי שבעים ומכולם ודגלו עלי אהבה רבי יהודה אומר הביאני אל בית היין למרתף הגדול של יין זה סיני ולמדני משה תורה שהיא נדרשת מ"ט פנים ודגלו עלי אהבה. עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' טו: הביאני אל בית היין רבי מאיר ורבי יהודה ר' מאיר אומר אמרה כנסת ישראל הושלט בי יצר הרע כיון ואמרתי לעגל (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל הדין חמרא כד עלל בבר נש הוא מערבב ליה אמר לו ר' יהודה דייך מאיר אין דורשין שיר השירים לגנאי אלא לשבח [עי' לעיל א' יב] שלא נתן שיר השירים אלא לשבחן של ישראל ומהו הביאני אל בית היין אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין זה סיני ונתן לי שם דגלי תורה ומצות ומעשים טובים ובאהבה גדולה קבלתי אותם. עי' תנחומא במדבר יד: ד"א איש על דגלו באותות זש"ה הביאני אל בית היין (שיר א) מהו הביאני אל בית היין כיון שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו כ"ב אלף מרכבות מלאכים שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן והיו עשויין דגלים דגלים לכך נאמר דגול מרבבה כיון שראו אותן ישראל שהיו עשויין דגלים התחילו מתאווים לדגלים אמרו ולואי שאנו נעשין דגלים כמותן לכך נאמר הביאני אל בית היין הביאני אל בית היין זה הר סיני ששם נתנה תרה שנמשלה ליינ שנאמר (משלי ט) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' כח: יבא יחזקאל ויגלה להם חדרי מרכבה אלא הדא הוא דכתיב הביאני המלך חדריו.

⁵⁶⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' טז: סמכוני באשיות בשתי אשות באש של מעלה ובאש של מטה דבר אחר סמכוני באשיות בשתי אשות תורה בכתב ותורה בפה דבר אחר סמכוני באשיות באשות הרבה באשו של אברהם ושל מוריה ושל סנה ובאשו של אליהו ושל חנניה מישראל ועזריה ד"א סמכוני באשיות אלו ההלכות המאוששות

⁵⁷⁰ עי' שם: רפדוני בתפוחים אלו ההגדות שריחן וטעמן כתפוחים
⁵⁷¹ עיי"ש: כי חולת אהבה אני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל חלאים שאתה מביא עלי בשביל לאהבני לך ד"א כי חולת אהבה אני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל חלאים שאומות העולם מביאין עלי בשביל שאני אוהבת אותך ד"א כי חולת אהבה אני אע"פ שאני חולה אהובה אני לו.

⁵⁷² עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' יט: שמאלו תחת לראשי אלו לוחות הראשונים וימינו תחבקני אלו לוחות השניים דבר אחר שמאלו תחת לראשי זו ציצית וימינו תחבקני אלו תפילין ד"א שמאלו תחת לראשי זו קריאת שמע וימינו תחבקני זו תפלה ד"א שמאלו תחת לראשי זו סוכה וימינו תחבקני זה ענן שכינה לעתיד לבא הדא הוא דכתיב (ישעיהו ס') לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך מי מאיר לך (שם) והיה לך ה' לאור עולם ד"א שמאלו תחת לראשי זו מזוזה תני ר"ש בן יוחאי וכתבתם על מזוזות ביתך ביאתך מן השוק לביתך א"ר יוחנן כתיב (שמות כ"ו) ושמת את השולחן מחוץ לפרוכת וגו' ואינו כן אין אדם מניח את המנורה משמאל כדי שלא תהא מעכבת הימין אין אדם מניח את השמאל תחת הראש ומחבק בימין א"ר אחא רבי יוחנן מייתי לה מן הדא קרייה (דברים י"א) לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו אי זהו דיבוק שמאלו תחת לראשי.

⁵⁷³ עי' שיה"ש פ"ב סי' כ: השבעתי אתכם בנות ירושלים במה השביען ר' אליעזר אומר השביען בשמים ובארץ בצבאות בצבא של מעלה ובצבא של מטה בשתי צבאות הוי אומר בצבאות או באילות השדה זו חית השדה היך מה דאת אמר (איוב ה') כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך ר' חנינא בר פפא ור' יהודה ברבי סימון ר' חנינא אמר השביען באבות ובאמהות בצבאות אלו אבות שעשו צביוני ועשיתי צביוני בם או כאילות השדה אלו השבטים היך מה דאת אמר (בראשית מ"ט) נפתלי אילה שלוחה רבי יהודה ברבי סימון אמר השביען במילה בצבאות בצבא שיש בה אות או באילות השדה ששופכין דמם כדם צבי ואיל ורבנן אמרי השביען בדורו של שמד בצבאות שעשו צביוני בעולם ושעשיתי צביוני בהן או באילות השדה ששופכין דמן על קדושת שמי כדם הצבי ודם האיל הדא הוא דכתיב (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום וכו' אמר רבי אושעיא אמר הקב"ה לישראל המתנינו לי ואני עושה אתכם כצבא של מעלה ר' יודן בשם ר' מאיר אמר הקב"ה לישראל אם תשמרו שבועתי אעשה אתכם כצבא של מעלה ואם לאו אעשה אתכם כצבא של מטה רבי יוסי בר חנינא אמר שתי שבועות יש כאן אחת לישראל ואחת לאומות העולם נשבע לישראל שלא ימרדו עול המלכיות ונשבע למלכיות שלא יקשו עול על ישראל שאם מקשים עול על ישראל הן גורמין לקץ לבא שלא בעונתו וכו' ר' חלבו אומר ארבע שבועות יש כאן השביע לישראל שלא ימרדו על המלכיות ושלא ידחקו על הקץ ושלא יגלו מסטירין שלהם לאומות העולם ושלא יעלו חומה מן הגולה אם כן למה מלך המשיח בא לקבץ גליותיהן של ישראל

הַאֲהָבָה עַד שֶׁתַּחֲפִיץ⁵⁷⁵: (ח) קוֹל דּוּדֵי הַנָּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הַהָרִים⁵⁷⁶ מִקְפִּיץ עַל הַגְּבֻעוֹת⁵⁷⁷:
(ט) הוֹמָה דּוּדֵי לְצַבִּי אוֹ לְעַפֵּר הָאֵילִים⁵⁷⁸ הַנָּה זֶה עוֹמֵד אַחַר פְּתִלְנוּ מִשְׁנִיחַ מִן הַחֲלֹנוֹת
מִצִּיץ מִן הַתְּרָבִים⁵⁷⁹: (י) עֲנָה דּוּדֵי וְאָמַר לִי⁵⁸⁰ קוֹמִי לָךְ רַעֲיָתִי יִפְתִּי וְלָכִי לָךְ⁵⁸¹: (יא) כִּי

⁵⁷⁴ עי"ש: אם תעירו ואם תעוררו רבי יודן ור' ברכיה ר' יודן אמר אהבה שאהב יצחק את עשו שנאמר (בראשית כ"ה) ויאהב יצחק את עשו

⁵⁷⁵ עי"ש: מהו עד שתחפץ עד שנעשה חפצו של זקן ר' ברכיה אמר אהבה שאהב הקב"ה לישראל שנאמר (מלאכי א') אהבתי אתכם אמר ה' מהו עד שתחפץ מלכות של מעלן לכשתחפץ מדת הדין מאליה אני הוא מביאה בקולי קולות ולא אתעכב לכך נאמר עד שתחפץ.

⁵⁷⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כא: קול דודי הנה זה בא רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן ר' יהודה אומר קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין והלא אמר הקב"ה לאברהם (בראשית ט"ו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא מאתים ועשר שנה אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא קצים ועיבורין מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין ובחדש הזה אתם נגאלין שנא' (שמות י"ב) החדש הזה לכם ראש חדשים ר' נחמיה אמר קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שאמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין והלא אין בידינו מעשים טובים אמר להם הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים ובמי הוא מביט בצדיקים שבכם ובמעשיהם כגון עמרם ובית דינו. עי' תנחומא (במדבר יד) לעתיד לבא בזכות הדגלים אני גואל אתכם ומדלג על הקץ בזכות אבות שנקראו הרים שנא' (שיר ב) קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. עי' ר"ה יא ע"א: מדלג על ההרים בזכות אבות. עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כב: מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות אין הרים אלא בתי דינים היך מה דאת אמר (שופטים י"א) ואלכה וירדתי על ההרים ובחדש הזה אתם נגאלין שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים רבנן אמרי קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודת כוכבים שלכם אלא מדלג על ההרים ואין הרים אלא עבודת כוכבים היך מה דאת אמר (הושע ד') על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו ובחדש הזה אתם נגאלים שנא' החדש הזה לכם ר' יודן ור' חוניה ר' יודן בשם ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ור' חוניה בשם ר' אליעזר בן יעקב אומר קול דודי הנה זה בא זה מלך המשיח בשעה שהוא אומר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אומרים לו היאך אנו נגאלין ולא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו בע' אומות והוא משיבן שתי תשובות ואומר להם אחד מכם גולה לברבריה ואחד מכם גולה לסמטריה דומה כמו שגליתם כולכם ולא עוד אלא שהמלכות הזאת מכתבת טירוניה מכל העולם מכל אומה ואומה כותי אחד או ברברי אחד בא ומשעבד בכם כגון ששעבדתם בהם כל אומתם וכאילו נשתעבדתם בשבעים אומות ובחדש הזה אתם נגאלין הדא הוא דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים.

⁵⁷⁷ עי' ר"ה יא ע"א: מקפץ על הגבעות בזכות אמהות.

⁵⁷⁸ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כג: תחלה דומה דודי לצבי מה צבי זה מדלג מהר להר ומבקעה לבקעה מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר כך הקדוש ב"ה קפץ ממצרים לים ומים לסיני ומסיני לעתיד. במצרים ראו אותן, שנאמר (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים. בים ראו אותן, שנאמר (שם ט"ו) וירא ישראל את היד הגדולה וגו' זה אלי ואנוהו. בסיני ראו אותן דכתיב (דברים ה') פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר וכתוב (שם ל"ג) ה' מסיני בא. עי"ש סי' כד: ד"א דומה דודי לצבי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע את אמרת לי דיו דיו דיאו דיאו את לגבן תחלה דומה דודי לצבי מה צבי זה מדלג מהר להר מבקעה לבקעה מאילן לאילן ומסוכה לסוכה מגדר לגדר כך הקב"ה מקפץ מבית הכנסת זה לבית הכנסת זה מבית מדרש זה לבית מדרש זה כל כך למה כדי לברך ישראל וכו' בשעה שיכנסו לבית הכנסת ובית המדרש וקורין קריאת שמע הם יושבין וכבודי עומד ביניהם. עי"ש סי' כה: דומה דודי לצבי מה צבי זה נראה וחוזר ונכסה נראה וחוזר ונכסה כך גואל הראשון נראה ונכסה וחוזר ונראה וכמה נכסה מהם ר' תנחומא אמר שלשה חדשים הדא הוא דכתיב (שמות ה') ויפגעו את משה ואת אהרן יהודה ברבי אמר לקירסין כך גואל האחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהן וכמה נכסה מהן ארבעים וחמשה ימים הדא הוא דכתיב (דניאל י"ב) ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים וכתוב (שם) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה אילין יתיריא מאן אינון רבי יוחנן בן קצרתה בשם רבי יונה אמר אלו מ"ה יום שהוא נכסה מהם וכו' א"ר יצחק בר מריון לסוף מ"ה ימים נגלה להם ומוריד להם את המן ואין כל חדש תחת השמש

⁵⁷⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כג: הנה זה עומד אחר כתלנו אחר כתלנו של סיני הדא הוא דכתיב (שמות י"ט) כי ביום השלישי ירד ה' משגיח מן החלונות וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר מציץ מן החרכים וידבר אלהים את כל הדברים. עי"ש סי' כד: הנה זה עומד אחר כתלנו אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשות משגיח מן החלונות מבין כתפיהם של כהנים מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים ענה דודי ואמר לי מה אמר לי יברכך ה' וישמרך. עי"ש סי' כו: הנה זה

הַנְּהַה הַסְּתוֹ (הַסְּתוֹ) עֲבָר־582 הַגֶּשֶׁם חֶלֶף חֶלֶף לֵאמֹר: 583: (יב) הַנְּצַנִּים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ־584 עַת הַזְּמִיר
הַגִּיעַ־585 וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרֶץ־586: (יג) הַתְּאֵנָה הַנְּטָה פְּנֵיהָ וְהַגִּפְּנִים סְמָדָר נָתְנוּ רִיחַ־587

עומד אחר כתלנו אחר כותל מערבי של בית המקדש למה שנשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם ושער הכהן ושער חולדה לא חרבו לעולם עד שיחדשם הקב"ה משגיח מן החלונות זו זכות אבות מציץ מן החרכים זו זכות אמהות.

580 עי' שיה"ש רבה (פ"ב סי' כג): ענה דודי ואמר לי מה אמר לי אנכי ה' אלהיך. ועי"ש סי' כד: ענה דודי ואמר לי מה אמר לי יברכך ה' וישמרך. ועי"ש סי' כו: ענה דודי ואמר לי מה אמר לי החדש הזה לכם ראש חדשים. ועי"ש סי' כז: ד"א ענה דודי ואמר לי רבי עזריה אמר לא היא עניה ולא היא אמירה אלא ענה לי על ידי משה ואמר לי על ידי אהרן, ועי"ש סי' לב: דבר אחר ענה דודי ואמר לי ענה לי על ידי דניאל ואמר לי על ידי עזרא.

581 עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כז: ומה אמר לי קומי לך רעיתי יפתי קומי לך זרוזי גרמיך ד"א קומי לך בתו של אברהם דכתיב ביה (בראשית י"ב) לך לך מארצך וממולדתך רעיתי יפתי בתו של יצחק שריעה אותי ויפה אותי על גבי המזבח ולכי לך בתו של יעקב ששמע לאביו ולאמו שנאמר (שם כ"ח) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם. עי"ש סי' לג: ד"א ענה דודי ואמר לי ענה על ידי אליהו ואמר לי על ידי מלך המשיח.

582 עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כח: כי הנה הסתו עבר אלו ת' שנה שנגזרו על אבותינו במצרים. עי"ש סי' לא: כי הנה הסתו עבר אלו מ' שנה שעשו ישראל במדבר. סי' לב: כי הנה הסתו עבר אלו שבעים שנה שעשו ישראל בגולה. עי"ש סי' לג: אמר ר' עזריה כי הנה הסתו עבר זו מלכות כותים שמסיתה את העולם ומטעת אותו בכזביה היך מה דאת אמר (דברים י"ג) כי יסיתך אחיך בן אמך.

583 עי"ש: הגשם חלף הלך לו אלו מאתים ועשר שנים עי"ש סי' לא: הגשם חלף הלך לו אלו ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודין במדבר ולא היה הדבור מדבר עם משה עד שתמו כל אותו הדור. סי' לב: הגשם חלף הלך לו אלו חמשים ושתים שנה משחרב הבית עד שנעקרה מלכות כשדים. עי"ש סי' לג: הגשם חלף הלך לו זה השעבוד הנצנים נראו בארץ הנצוחות נראו בארץ.

584 עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כט: הנצנים נראו בארץ הנצוחות נראו בארץ איזה זה זה משה ואהרן שנא' (שם י"ב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. עי"ש סי' לא: הנצנים נראו בארץ הנצוחות נראו בארץ אלו הנשיאים שנאמר (במדבר לד) ונשיא אחד נשיא אחד. עי"ש סי' לב: הנצנים נראו בארץ כגון מרדכי וחבורתו עזרא וחבורתו. עי"ש סי' לג: הנצנים נראו בארץ הנצוחות נראו בארץ מי הם רבי ברכיה בשם ר' יצחק כתיב (זכריה ב') ויראני ה' ארבעה חרשים ואלו הן אליהו ומלך המשיח ומלכי צדק ומשוח מלחמה

585 עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כט: עת הזמיר הגיע זמנו של ישראל להגאל הגיע זמנה של ערלה שתזמר הגיע זמן של מצרים שיזמרו הגיע זמן עבודת כוכבים שלהן שתעקר שנא' (שם) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים הגיע זמן של ים שיבקעו מימיו שנא' (שם י"ד) ויבקעו המים הגיע זמן של שירה שתאמר שנא' (שם ט"ו) אז ישיר משה ר' תנחומא אמר הגיע זמן שתעשו זמירות להקב"ה שנא' (שם) עזי זמרת יה זמירות יה אמר ר' ביבי (תהלים קי"ט) זמירות היו לי חוקיך וקול התור נשמע בארצנו אמר ר' יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו זה משה בשעה שאמר (שמות י"א) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה. עי"ש סי' לא: עת הזמיר הגיע זמנה של ערלה שתזמר הגיע זמנו של כנענים שיזמרו הגיע זמנה של ארץ ישראל להחלק לישראל שנאמר (במדבר כ"ו) לאלה תחלק הארץ. עי"ש סי' לב: עת הזמיר הגיע זמן של ערלה שתזמר הגיע זמן של רשעים שישברו שנא' (ישעיה י"ד) שבר ה' מטה רשעים הגיע זמן של בבליים להשמד הגיע זמן בית המקדש שיבנה שנאמר (עובדיה א') ועלו מושיעים בהר ציון וכתיב (חגי ב') גדול יהיה כבוד הבית הזה. עי"ש סי' לג: עת הזמיר הגיע זמנו של ישראל להגאל הגיע זמנה של ערלה להזמר הגיע זמנה של מלכות כותים שתכלה הגיע זמנה של מלכות שמים שתגלה שנאמר (שם י"ד) והיה ה' למלך על כל הארץ

586 עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' כט: וקול התור נשמע בארצנו אמר ר' יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו זה משה בשעה שאמר (שמות י"א) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה. עי"ש סי' לא: וקול התור נשמע בארצנו אמר רבי יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו זה קולו של יהושע בשעה שאמר עברו בקרב המחנה. עי"ש סי' לב: וקול התור נשמע בארצנו אמר ר' יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו אי זה זה זה קולו של כורש הדא הוא דכתיב (עזרא א') כה אמר כורש מלך פרס וגו' כל ממלכות הארץ וגו' מי בכם מכל עמו. סי' לג: וקול התור נשמע בארצנו איזה זה זה קולו של מלך המשיח המכריז ואומר (ישעיה נ"ב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר.

587 עי' שיה"ש פ"ב סי' ל: התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שמתו בשלשה ימי אפילה שנא' (שמות י') והי חושך וגו' לא ראו איש את אחיו והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנשואים שעשו תשובה ונגאלו אתא משה לגבן אמר לון כל הדין ריחא טבא אית גביכון ואתון יתיבין הכא קומי לך רעיתי יפתי. עי"ש סי' לא: התאנה חנטה פגיה אלו סלי הבכורים והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנסכים. עי"ש סי' לג: התאנה חנטה פגיה א"ר חייא בר אבא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא

קוּמִי לְכִי לְךָ רַעֲיָתִי יִפְתִּי וְלִכִּי לְךָ: (יד) יוֹנְתִי בַחֲגוּי הַסֵּלַע⁵⁸⁸ בְּסִתֵּר הַמְדַרְגָּה הָרְאִינִי אֶת מְרַאֲיֶךָ⁵⁸⁹ הַשְּׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ⁵⁹⁰ כִּי קוֹלְךָ עָרַב⁵⁹¹ וּמְרַאֲיֶךָ נְאוּדָה⁵⁹²: (טז) אֶחָזוּ לָנוּ שׁוֹעֲלִים שׁוֹעֲלִים קַטְנִים⁵⁹³ מְחַבְּלִים בְּרַמִּים⁵⁹⁴ וּבְרַמִּינוּ סְמַדְרָה⁵⁹⁵: (טז) דוּדִי לִי וְאֲנִי לְדוּדֶהָ הָרַעָה

לעולם והרשעים כלים והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הנשאים ועליהם נאמר (שם ד') והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם.

⁵⁸⁸ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' לד: יונתי בחגוי הסלע מהו יונתי בחגוי הסלע אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה קורא אני לישראל יונה דכתיב (הושע ז') והי אפרים כיונה פותה אין לב אצלי הם כיונה אבל אצל אומות העולם כמין חיות דכתיב (בראשית מ"ט) גור אריה יהודה נפתלי אילה שלוחה יהי דן נחש עלי דרך בנימין זאב יטרף וכל י"ב שבטים משולים כחיות לפי שהאומות נלחמים לישראל ואומרים לישראל מה אתם רוצים מן השבת ומן המילה והקב"ה מגבירן לישראל ונעשין בפני האומות כחיות להכניען לפני הקב"ה ולפני ישראל אבל אצל הקב"ה נעשים כיונה תמה ושומעין לו הדא הוא דכתיב (שמות ד') ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' אמר הקב"ה למשה משה את עומד וצועק כבר שמעתי ישראל וצעקתם הדא הוא דכתיב (שם י"ד) מה תצעק אלי אין בני ישראל צריכין לך לפיכך אמר הקב"ה יונתי בחגוי הסלע אמר רבי יהודה ברבי סימון אמר הקב"ה לישראל אצלי הם תמימים כיונים אבל באומות העולם הם ערומים כנחשים. עיי"ש סי' לה: כתיב ופרעה הקריב מהו הקריב שהקריב את ישראל לתשובה כיון שראו אותם תלו עיניהם להקב"ה ויצעקו לפניו שנא' וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' כאותה צעקה שצעקו במצרים כיון ששמע הקב"ה אמר להם אילולי שעשיתי לכם כן לא שמעתי את קולכם על אותה שעה אמר יונתי בחגוי הסלע השמיעני את הקול אין כתיב כאן אלא קולך שכבר שמעתי במצרים וכשצעקו בני ישראל לפני הקב"ה מיד ויושע ה' ביום ההוא. עיי"ש סי' לו: ר' אלעזר פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו על הים יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויים בסתרו של ים. עיי"ש סי' לז: ר"ע פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו לפני הר סיני יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויין בסתרו של סיני. עיי"ש סי' לח: רבי יוסי הגלילי פתר קרייה במלכות יונתי בחגוי הסלע שחבויין בסתרו של מלכות. עיי"ש סי' לט: רבי הונא ור' אחא בשם רבי אחא בר חנינא פתרי קרייה על דעתיה דרבי מאיר באהל מועד יונתי בחגוי הסלע שחבויין בסתר אהל מועד וכו' אנא נפתרינה על דעתיה דרבנן בבית העולמים יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויין בסתר בית עולמים.

⁵⁸⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' לו: הראיני את מראיך הדא הוא דכתיב (שם) התיצבו וראו את ישועת ה'. עיי"ש סי' לז: הראיני וגו' שנא' וכל העם רואים את הקולות. עיי"ש סי' לח: הראיני את מראיך זה התלמוד. עיי"ש סי' לט: הראיני את מראיך שנא' (ויקרא ח') ותקהל העדה אל פתח אהל מועד וכו' הראיני את מראיך היך מה דאת אמר (מלכים א' ח') אז יקהל שלמה.

⁵⁹⁰ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' לו: השמיעני את קולך זו השירה שנא' אז ישיר משה. עיי"ש סי' לז: השמיעני את קולך זה קול שלפני הדברות שנא' (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. עיי"ש סי' לח: השמיעני את קולך זה מעשה הטוב וכבר נמנו פעם אחת בבית עליית עריס בלוד ואמרו מי גדול התלמוד או המעשה ר' טרפון אומר גדול הוא המעשה ר' עקיבא אומר גדול הוא התלמוד נמנו וגמרו גדול הוא התלמוד שמביא לידי מעשה. עיי"ש סי' לט: השמיעני את קולך (שם ט') וירא כל העם וירונו שירה נאה אמרו על ידי שראו דבר חדש לפיכך אמרו שירה חדשה וכו' השמיעני את קולך היך מה דאת אמר (ד"ה ב' ה') והי כאחד למחצצרים ולמשוררים קול אחד ר' אבין בשם ר' אבא כהן בן דליה אמר כתיב (שמות י"ט) ויענו כל העם יחדיו וכתיב (שם כ"ד) ויען כל העם קול אחד ויאמרו עד איכן עמד להם אותו הקול עד ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד

⁵⁹¹ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' לו: כי קולך ערב זה השיר. עיי"ש סי' לז: כי קולך ערב זה קול שלאחר הדברות שנאמר (דברים ה') וישמע ה' את קול דבריכם וגו'. עיי"ש סי' לח: כי קולך ערב זה התלמוד. עיי"ש סי' לט: כי קולך ערב זה השיר ומראך נאווה וכו' כי קולך ערב זה השיר.

⁵⁹² עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' לו: ומראך נאווה שהיו ישראל מראין באצבע ואומרים זה אלי ואנוהו. עיי"ש סי' לז: ומראך נאווה שנא' (שמות כ') וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק. עיי"ש סי' לח: ומראך נאווה זה מעשה הטוב. עיי"ש סי' לט: היך מה דאת אמר (שם) ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' וכו' ומראך נאווה אלו הקרבנות היך מה דאת אמר (מלכים א' ח') ויזבח שלמה את זבח השלמים וגו' בקר אי זה.

⁵⁹³ עי' שמ"ר (פכ"ב סי' א, וכן בשיה"ש רבה פ"ב סי' מב) ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים וגו' הדא הוא דכתיב (שיר ב) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים כשהיה מושל המלכות לא היה מושלן אלא בחיות שנאמר (דניאל ז') וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא וכשהוא מושל את המצרים אינו מושלן אלא לשועלים מה שועל זה קטן מן ד' חיות כך מצרים קטנים מן המלכות שנאמר (יחזקאל כט) מן הממלכות תהיה שפלה א"ר אלעזר ב"ר שמעון ערומים היו המצרים לפיכך הוא מושלן כשועלים מה שועל זה מהלך ומביט לאחוריו כך המצרים מהלכין ומביטין לאחוריהם ומה אמרו הבה נתחכמה לו אמרו באו ונבא עליהן בחכמה ונראה היאך אנחנו

בְּשׁוֹשְׁנִים⁵⁹⁷: (יז) עַד שְׁיִפּוֹחַ הַיּוֹם⁵⁹⁸ וְנָסוּ הַצִּלְלִים⁵⁹⁹ סָבַר דְּמָה לָךְ דּוֹדֵי לְצַבִּי⁶⁰⁰ אוּ לְעַפְרָה הָאֵילִים עַל הָרֵי בְּתָר⁶⁰¹

משעבדין על ישראל בדבר שלא יהא אלהיהן יכול להביא עלינו באותה מדה אם נדונם בחרב יכול הוא להביא עלינו חרב ואם באש יכול הוא להביא עלינו אש יודעין אנו שנשבע שאינו מביא מבול לעולם אלא בואו ונדונם במים שאינו יכול להביא אותם עלינו א"ל הקב"ה רשעים כבר נשבעתי שאיני מביא מבול לעולם אבל מה אעשה לכם אני מביא אתכם למבול וכל אחד ואחד אני גוררו למבולו והוא שדוד אומר (תהלים סג) יגירוהו על ידי חרב מנת שועלים יהיו אלו המצריים הרשעים שגורן הקב"ה לחרבו של ים מהו מנת שועלים יהיו אמר הקב"ה המכה הזו תהא מתקונת להם לשועלים ששמרן הקב"ה ולא הביא עליהן י' מכות ושם מתו א"ר ברכיה שועלים קדמאה מלא ותניינא חסר שעלים כתיב על שם שעלו של ים. עי' שיה"ש רבה פ"ב ס' מג: אמר ר' חנן מה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות עושות היו נוטלות בניהם וטומנות אותם במחילות והיו מצריים הרשעים נוטלין בניהם הקטנים ומכניסין אותם לבתיהם של ישראל ועוקצין אותם והם בוכים והיה התינוק של ישראל שומע קול חבירו שבוכה עמו והיו נוטלין אותם ומשליכין אותם ליאור הדא הוא דכתיב אחזו לנו שועלים שועלים קטנים ושמרו אותם להשליכם ליאור וכמה תינוקות היו שהשליכו ליאור עשרת אלפים שנא' (יחזקאל ט"ז) רבבה כצמח השדה ורבי לוי אמר ששים רבוא שכן אמר משה (במדבר י"א) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ומה היו המצריים עושים מביאים בניהם מן האיסכוליות שלהן ומשלחים אותם לבתי מרחצאות שלהן ורואין איזו אשה מישראל מעוברת והן מרשמים לפניהם וחוזרים ואומרים לאבותם פלניתא יש לה ג' חדשים פלניתא יש לה ארבעה חדשים וה' חדשים למנינם היו נוטלים מדדיהן ומשליכים אותן ליאור הדא הוא דכתיב אחזו לנו שועלים שועלים קטנים תפשו לנו הרגו לנו אין כתיב כאן אלא אחזו לנו ששמרו אותנו ליאור. ועיי"ש ס' מד: ר' יודן ור' ברכיה ר' יודן אמר שועלים קטנים אלו עשו ודוכסיה היך מה דאת אמר (עובדיה א') הנה קטן נתתיך בגוים א"ר שמעון בן אלעזר משל למדינה שמגדלת איספתרין למלך והיתה שם אשה אחת וילדה בן ננס א' והיתה קוראת את בנה מיקרו ליפארוס אמרה להם בני מיקרו ליפארוס ואין אתם עושים אותו איספסתורין אמרו לה אם בעיניך מיקרו ליפארוס אינו בעינינו אלא ננס שבננסים כך אמר הקב"ה עשו זה הרשע אביו קראו גדול שנא' (בראשית כ"ז) ויקרא את עשו בנו הגדול אמו קראה אותו גדול שנא' (שם) את בגדי עשו בנה הגדול אמר להם הקב"ה אם בעיניכם הוא גדול בעיני הוא קטן שנא' הנה קטן נתתיך בגוים ואין רב הוא לפום תורא טבחיא הדא הוא דכתיב (ישעיה ל"ד) כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום. ועיי"ש ס' מד: ר' ברכיה אמר שועלים קטנים אלו ארבע מלכיות שנא' (משלי ל') ארבעה הם קטני ארץ.

⁵⁹⁴ עי' שיה"ש רבה פ,ב ס' מד: מחבלים כרמים אלו ישראל דכתיב (שם ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל.

עי' מדרש משלי (פרשה יט): מחבלים כרמים. אלו ישראל הגדולים.

⁵⁹⁵ עי' שיה"ש רבה פ,ב ס' מד: וכרמנו סמדר היך מה דאת אמר (מיכה ז') אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי, וכו' וכרמנו סמדר מי גרם לכרמינו להיות סמדר (יחזקאל כ"ב) ואבקש מהם איש גודר וגו' ולא מצאתי אילולי נח דניאל ואיוב. עי' מדרש משלי (פ"ט): וכרמינו סמדר. אלו היונקים.

⁵⁹⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ב ס' מה: (א) טז דודי לי ואני לו הוא לי לאלהים ואני לו לאומה הוא לי לאלהים (שמות כ') אני ה' אלהיך ואני לו לעם ואומה שנא' (ישעיה נ"א) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו הוא לי לאב ואני לו לבן הוא לי לאב (שם ס"ג) כי אתה אבינו (ירמיה ל"א) כי הייתי לישראל לאב ואני לו לבן (שמות ד') בני בכורי ישראל (דברים י"ד) בנים אתם לה' הוא לי לרועה (תהלים פ') רועה ישראל האזינה ואני לו לצאן (יחזקאל ל"ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי הוא לי לשומר (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא יישן וגו' ואני לו לכרם שנא' (ישעיה ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל הוא לי במקניאין ואני לו במכעיסין הוא לי במקניאין שהכה בכורי מצרים שנא' (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים (שם) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור ואני לו במכעיסין שזבחתי לאלהי מצרים וכן (שם) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים

⁵⁹⁷ עי' שיה"ש רבה פ"ב ס' מו: הרועה בשושנים אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלבם רך כשושנים אמר ר' אלעזר לבעל הבית שהיו לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע על אי זו מהן הוא מטריח לא על אותה שכחה יפה כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים למה שאינן יכולין לעמוד דכתיב (ישעיה נ"ז) והרשעים כים נגרש ומי הוא מנסה הצדיקים שנאמר (תהלים י"א) ה' צדיק יבחן (בראשית כ"ב)

⁵⁹⁸ עי' שיה"ש רבה פ"ב ס' מז: עד שיפוח היום רבי יודן ור' ברכיה רבי יודן אמר עד שאכניס פיחה בלילן של מלכיות לא כבר הכנסתי פיחה בלילן של מצרים שהיו ארבע מאות שנה ועשיתים מאתים ועשר שנה. עי' תנחומא (וירא פרק ב): עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור (שיר ד) זה אברהם שנקרא מור שנאמר מור ואהלות קציעות כל בגדותיך (תהלים מה). ועיי"ש פרק ג: עד שיפוח היום זה יום הדין שנאמר (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור.

פרק ג

(א) על משכבי בלילות⁶⁰² בקשתי את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתי⁶⁰³: (ב) אקומה נא ואסובה בעיר⁶⁰⁴ בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי⁶⁰⁵ בקשתי ולא מצאתי⁶⁰⁶: (ג) מצאוני השמרים הסבכים בעיר⁶⁰⁷ את שאהבה נפשי ראיתם⁶⁰⁸: (ד) כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי⁶⁰⁹ אחזתי ולא ארפנו⁶¹⁰ עד שהביאתי אל בית אמי⁶¹¹ ואל חדר הורתי⁶¹²: (ה) השבעתי אתכם בנות ירושלם

⁵⁹⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' מז: ונסו הצללים לא כבר העברתי מהן שני צללים קשים צל טיט ולבנים וכו' מהו ונסו הצללים אלו צללי יגון ואנחה. עי' תנחומא (וירא ג): ונסו הצללים שאין בו צל לרשעים שנא' (איוב לד) אין חשך ואין צלמות להסתיר שם פעלי און.

⁶⁰⁰ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' מז: סוב דמה לך דודי לצבי סוף שאני נהפך לכם ממדת הדין למדת רחמים וממהר בגאולתכם כדם הצבי וכדם האיל. ועי' מדרש זוטא (שיה"ש ב): סוב דמה לך דודי וגו'. זוכר אני להם מעשה אברהם בין הבתרים.

⁶⁰¹ עי' שיה"ש רבה פ"ב סי' מז: על הרי בתר בזכות התנאים שהתניתי עם אברהם אביכם בין הבתרים שנא' (בראשית ט"ו) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר וכו' על הרי בתר ר' יודן אמר כדי שיתלו המלכיות בתר אריהון.

⁶⁰² עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' א: על משכבי בלילות א"ר אבא בר כהנא מהו על משכבי בלילות על מרעי היך מה דאת אמר (שמות כ"א) ולא ימות ונפל למשכב אמר ר' לוי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לשעבר היית מאיר לי בין לילות ללילות בין לילן של מצרים ללילן של בבל בין לילן של בבל ללילן של מדי ובין לילן של מדי ללילן של יון ובין לילן של יון ללילן של אדום ועכשיו שישנתי לי מן התורה ומן המצות נסמכו לי לילות ללילות על משכבי בלילות א"ר אלכסנדרא כשישנתי לי מן התורה ומן המצות נסמכו לי לילות ללילות על משכבי בלילות באו לילות.

⁶⁰³ עי' שיה"ש פ"ג סי' ב: ד"א על משכבי בלילות זה לילה של מצרים בקשתי את שאהבה נפשי זה משה (במשה) בקשתי ולא מצאתי. סי' ו: על משכבי בלילות זה לילה של בבל בקשתי את שאהבה נפשי זה דניאל בקשתי ולא מצאתי אקומה נא ואסובה בעיר בשוקים וברחובות בכרכים ובמדינות אבקשה את שאהבה נפשי זה דניאל בקשתי ולא מצאתי מצאוני השומרים אלו הכשדים את שאהבה נפשי זה דניאל.

⁶⁰⁴ עי' מדרש זוטא (שיר השירים פ"ג סי' ב) אקומה נא ואסובה בעיר כשאמר הקב"ה לישראל רב לכם סוב את ההר הזה (דברים ג). וכו' אקומה נא ואסובה בעיר. ששלח שאל רוכלים לארץ ישראל שאמרו לו הלא דוד מסתתר עמנו (שמואל א' כג יט) בין הבתולות.

⁶⁰⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ג סי' ג): זה משה. עי' מדרש זוטא (שיה"ש פ"ג סי' ב): אבקשה את שאהבה נפשי. במזבח שבנה משה ברפידים:

⁶⁰⁶ עי' מדרש זוטא (שיר השירים פ"ג סי' ב): בקשתי ולא מצאתי. בשעה שירד שאל אחריו למדבר.

⁶⁰⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ג סי' ד): מצאוני השומרים הסובבים זה שבטו של לוי היך מה דאת אמרת (שמות ל"ב) עברו ושובו משער לשער. עיי"ש סי' ו: מצאוני השומרים אלו הכשדים. עי' מדרש זוטא (שיר השירים פרשה ה סי' ז): מצאוני השומרים הסובבים בעיר. כיון שנסתלקה השכינה באו המלכיות ושרפו את בית המקדש. שהוא משול ככתנת: ד"א מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ביום שנתנה רשות למלאכי השרת שיהו (עמהם) [עומדים] על החומה (ביום) [כמה] שנאמר על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים (ישעיה ס"ב ו'). אמר רבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי בו ביום נתנה רשות לגבריא לפרע מן המלכיות. לקיים מה שנאמר מקול המון נדדו עמים (ישעיה ל"ג ג').

⁶⁰⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ג סי' ד): את שאהבה נפשי זה משה. עיי"ש סי' ו: את שאהבה נפשי זה דניאל.

⁶⁰⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ג סי' ה): כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי זה משה. ⁶¹⁰ עי' ויקרא רבה (פ"א סי' יב, וכן שיה"ש רבה פ"ב סי' יד): א"ר יצחק עד שלא הוקם המשכן היתה נבואה מצויה באומות העולם משהוקם המשכן נסתלקה מביניהם שנאמר (שיר ג) אחזתי ולא ארפנו. עי' מדרש זוטא (שיר השירים פ"ג סי' ד): אחזתי ולא ארפנו. בשעה שהורידה מיכל בת שאול כביר העזים על המטה והיה שאול סבור שהוא תפוס: ד"א אחזתי ולא ארפנו. זה דוד שתפס את הגורן מיד ארונה היבוסית ואמר זהו בית הבחירה.

⁶¹¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ג סי' ה): אחזתי ולא ארפנו עד שהבאתי אל בית אמי זה סיני. עיי"ש (פ"ח סי' ב): למה קוראין לסיני בית אמי שמשם נעשו ישראל כתינוק בן יומא.

⁶¹² עי' שיה"ש רבה (פ"ג סי' ה): ואל חדר הורתי זה אהל מועד שמשם נתחייבו ישראל בהוריה.

חמש מגילות

בְּצִבְאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשְּׂדֵה⁶¹³ אִם תִּעֲרֹוּ וְאִם תִּעֲוֲרוּ⁶¹⁴ אֶת הָאֱהָבָה עַד שֶׁתִּחְפֹּץ⁶¹⁵: (ו)
מִי זֹאת עֲלֶיהָ מִן הַמְדַבֵּר⁶¹⁶ כְּתִימְרוֹת עֵשֶׂן⁶¹⁷ מִקְטֶרֶת מוֹר⁶¹⁸ וְלִבְוֹנָה⁶¹⁹ מְכַל אֲבָקָת רוֹכֵל⁶²⁰:
(ז) הִנֵּה מִפְּתוֹ שְׁלֹשְׁמָה⁶²¹ שְׁשִׁים גְּבוּרִים סָבִיב לָהּ⁶²² מִגְּבוּרֵי יִשְׂרָאֵל⁶²³: (ח) כָּלֵם אֲהוּי

- מאיר המקרא -

⁶¹³ עי' לעיל הערה 573.

⁶¹⁴ עי' לעיל הערה 574.

⁶¹⁵ עי' לעיל הערה 575.

⁶¹⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' ז: מי זאת עולה מן המדבר עילויה מן המדבר סילוקה [ס"א חילוקה] מן המדבר מיתתה מן המדבר היך מה דאת אמר (במדבר י"ד) במדבר הזה יתמו תורה מן המדבר משכן מן המדבר סנהדרין מן המדבר כהונה מן המדבר לוייה מן המדבר מלכות מן המדבר שנא' (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכל מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל מן המדבר אמר ר' שמעון בן יוחאי במדבר טענו ובמדבר פרקו נבואה מן המדבר הוי עילויה מן המדבר. עיי"ש סי' יג: מי זאת עולה וגו' מדבר באלישבע בת עמינדב אמרו אלישבע בת עמינדב ראתה חמש שמחות ביום אחד ראתה יבמה מלך ואחיה נשיא ובעלה כהן גדול ושני בניה סגני כהונה ופנחס בן בנה משוח מלחמה כיון שנכנסו בניה להקריב יצאו שרופין ונהפכה שמחתה לאבל מיד נעשית כתימרות עשן כד דמך ר' אלעזר ברבי שמעון היה דורו קורא עליו מי זאת עולה מן המדבר וגו' מכל אבקת רוכל מה הוא מכל אבקת רוכל דהוה ר' אלעזר בר ר' שמעון קראוי ותנוויי וקריבוי ופייטוי.

⁶¹⁷ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' ח: כתימרות עשן אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא בשעה שהיו ישראל מתנוודין ממסע למסע היה עמוד הענן יורד ועמוד אש צומח ועשן המערכה עולה כמין שני זקוקין של אש יוצאין מבין שני בדי הארון ושורפים לפנייהם נחשים שרפים ועקרבים והיו אומות העולם רואין ואומרין אלוהות הן אלו אין תשמישן של אלו אלא באש ומאימתן של ישראל נופל עליהם פחד ורעדה הדא הוא דכתיב (שמות ט"ו) תפול עליהם אימתה ופחד נפלה אין כתיב אלא תפול

⁶¹⁸ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' ח: מקטרת מור זה אבינו אברהם מה המור הזה ראש לכל הבשמים אף אברהם אבינו היה ראש לכל הצדיקים מה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמררות כך היה אברהם אבינו ממרר ומסגף עצמו ביסורים מה המור הזה אינו מפיח ריחו אלא באור כך לא הודיע אברהם את מעשיו הטובים אלא בכבשן האש

⁶¹⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' ח: ולבונה זה אבינו יצחק שנתקרב כקומץ לבונה על גבי המזבח
⁶²⁰ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' ח: מכל אבקת רוכל זה יעקב אבינו שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בהן פסולת א"ר תנחומא מה קופת הרוכל יש בה מכל מיני בשמים כך כהונה מיעקב ולויה ומלכות מיעקב יצחק נתן לו אברהם אבינו כל שלו שנאמר (בראשית כ"ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ברם רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו ר' יודן אמר תרתי ר' יודן אמר כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעולם הזה בזכות אותו האבק של יעקב אבינו ר' יודן אמר חורי כל פרגמטיא שישראל עושין ומצליחין בעולם הזה בזכות אותו האבק של יעקב אבינו ר' עזריה אמר תרתי כל מלחמות שישראל עושין ומצליחין בזכות אותו האבק של יעקב אבינו ר' עזריה אמר חורי כל תורה שישראל עושין בעולם הזה בזכות יעקב אבינו רבי ברכיה ור' סימון בשם ר' אבהו אותו האבק נטלו הקב"ה ונתנו תחת כסא הכבוד שלו הדא הוא דכתיב (נחום א') ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו.

⁶²¹ עי' סנהדרין כ ע"ב: מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על וכו' ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנאמר הנה מטתו שלשמה וגו'. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' י: נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ביתו שנאמר הנה מטתו שלשמה כלם אחוזי חרב ואפ"י על מטתו לא היה מלך שהיה מפחד מן הרוחות. עי' שבועות לה ע"ב: כל שלמה האמורין בשה"ש קדש שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה וכו' וי"א אף זה חול הנה מטתו שלשמה ששים. עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יד: הנה מטתו שלשמה ששים גבורים סביב לה ר' ביבי בשם רבי אלעזר בר' יוסי פתר קרייה בברכת כהנים הנה מטתו הנה מטותיו ושבתיו היך מה דאת אמר (חבקוק ג ט) שבועות מטות. שלשמה של מלך שהשלום שלו. עיי"ש סי' טו: ר' שמלאי פתר קרייה במשמרות הנה מטתו הנה מטותיו ושבתיו היך מה דאת אמר שבועות מטות. שלשמה של מלך שהשלום שלו. עיי"ש סי' יז: רבנן פתרי קרא ביוצאי מצרים הנה מטתו מטותיו ושבתיו היך מה דאת אמר שבועות מטות שלשמה למלך שהשלום שלו.

⁶²² עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יד: ששים גבורים סביב לה אלו ששים אותיות שבברכת כהנים. עיי"ש סי' טו: ששים גבורים סביב לה אלו כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לוייה ושתיים עשרה מחלוקות. עיי"ש סי' טז: ששים גבורים אלו ששים איש מעם הארץ הדא הוא דכתיב (מלכים ב' כ"ה) וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר. עיי"ש סי' יז: ששים גבורים אלו ששים רבוא שיצאו ממצרים מבן עשרים שנה ולמעלה. עיי"ש סי' יח: עד שלא חטא שלמה היה רודה בשרים ובשרות הדא הוא דכתיב (קהלת ב') עשיתי לי שרים ושורות זכרים משוררים ונקבות משוררות ותענוגות

חָרַב 624 מְלַמְדֵי מִלְחָמָה 625 אִישׁ חָרְבוּ עַל יְרֻכּוֹ 626 מִפְּחַד בְּלִילוֹת 627: (ט) אֶפְרַיִם 628 עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה 629 מֵעֵצֵי הַלְבָנוֹן 630: (י) עֲמוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף 631 רְפִידָתוֹ זָהָב 632 מְרַכְּבוֹ אֲרָגָמָן 633

בני האדם פרובטייה שדה ושדות שידה ושידתה דהוּ אוזין בהוּן כיון שחטא מינה לו ששים גבורים מגבורי ישראל והעמידן לשמור את מטתו הדא הוא דכתיב הנה מטתו וגו' כלם אחוזי חרב שהיה מתפחד מן הרוחות.

623 עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יד: מגבורי ישראל, שהם מגברין את ישראל. עיי"ש סי' טו: מגבורי ישראל שמשמרין את ישראל. עיי"ש סי' טז: מגבורי ישראל אלו אחד עשר אנשים הדא הוא דכתיב (שם) ויקח שר טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניהו כהן משנה ואת שלשת שומרי הסף ומן העיר לקח סריס אחד זה מופלא בית דין ולמה קורא אותו סריס שמסרס את ההלכה וחמשה אנשים מרואי פני המלך הרי אחד עשר וכשהוא אומר (ירמיה נ"ב) שבעה להוסיף עליו שני סופרי דינין שיושבין לפניו מגבורי ישראל מזכין את ישראל בגבורה. עיי"ש סי' יז: מגבורי ישראל אלו ששים רבוא שיצאו ממצרים מבן עשרים שנה ולמטה.

624 עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יד: כלם אחוזי חרב אמר ר' עזריה דברים מבורכין בגבורה (במדבר ו') בברך ה' יאר ה' ישא ה'. עיי"ש סי' טו: כלם אחוזי חרב רבי זעירא ור' יהודה בשם שמואל אלו תלמידי חכמים שמלמדין לכהנים שחיטה והלכות זריקה וקבלה וקמיצה ר' יצחק בשם ר' אמי אמר אלו מבקרי מומי קדשים ונוטלין שכרן מתרומת הלשכה. עיי"ש סי' טז: כלם אחוזי חרב ר' מאיר ור' יוסי רבי מאיר אומר שהיו כלן שונין הלכה כחרב שאם בא מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהא להם. ועי' לעיל הערה 19.

625 עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יד: מלומדי מלחמה שהם נלחמים בכל מיני פורעניות שיש בעולם
626 עיי"ש סי' יז: כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו שבשעה שאמר להם משה כך אמר אלי הקב"ה סונטימוס (שמות י"ב) וכל ערל לא יאכל בו מיד כל אחד ואחד נטל חרבו על ירכו ומל עצמו.

627 עי' במדות קט ע"ב: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין יריכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמר הנה מטתו שלשמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו' מפחד בלילות מפחד של גיהנם שדומה ללילה: עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יד: איש חרבו על ירכו מפחד בלילות שאפילו אדם רואה בחלומו חרב מחתכת בירכו מה יעשה ילך לבית הכנסת ויקרא קריאת שמע ויתפלל תפלתו וישמע ברכת כהנים ויענה אחריהם אמן ואין דבר רע מזיקו לפיכך מזהיר את בני אהרן ואומר להם (שם) כה תברכו את בני ישראל. עיי"ש סי' טז: ר' יוסי אומר בשעת הדין הכל נושאים ונותנים היאך להוציא את הדין ואת המעשה ומתפחדין מדינה של גיהנם רבי מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבונא בשם ר' יעקב בר אבינא אם באת אשה לפניך לבית המדרש לשאול לך שאלה על כתמה ועל נדתה תהא רואה אתה כאילו שיצאת מירכך ואל תתן עיניך בה ותתפחד מדינה של גיהנם.

628 עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יט: אפריון עשה לו ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון פתר קרייה במשכן אפריון זה משכן אמר ר' יהודה ברבי אלעאי למלך שהיתה לו בת קטנה עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנים היה רואה אותה בשוק ומדבר עמה בפרהסיא במבוי ובחצר כיון שהגדילה ובאת לידי סימנים אמר המלך אין שבחה של בתי שאהא מדבר עמה בפרהסיא אלא עשו לה פפליון וכשאהיה צריך לדבר עמה אדבר עמה מתוך הפפליון כך כתיב (הושע י"א) כי נער ישראל ואהבהו במצרים ראו אותו בפרהסיא שנא' (שמות י"ב) ועבר ה' לנגוף את מצרים בים ראו אותו בפרהסיא שנאמר (שם י"ד) וירא ישראל את היד הגדולה והיו העוללים מראים אותו באצבעו ואומרים (שם ט"ו) זה אלי ואנוהו בסיני ראו אותו פנים בפנים שנאמר (דברים ל"ג) ויאמר ה' מסיני בא וגו' כיון שעמדו ישראל על הר סיני וקבלו את התורה ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע נעשה לו אומה שלימה אמר הקב"ה אין שבחן של בני שאהיה מדבר עמם בפרהסיא אלא יעשו לי משכן וכשאני צריך לדבר עמהם אהיה מדבר עמהם מתוך המשכן הדא הוא דכתיב (שם ל"ד) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו. עיי"ש סי' כג: ד"א אפריון זה כסא הכבוד. עי' במ"ר פ"ב סי' ד: ויהי ביום כלות וגו' הדא הוא דכתיב (שיר ג) אפריון עשה לו זה העולם שהוא עשוי כמין כילה וגו' ד"א אפריון זה העולם למה קראו אפריון שלא בראו אלא לפריה ורביה וכו' ד"א אפריון זה הארון רבי יהודה העולמים למה נקרא אפריון שכל הצורות של זהב מן מיניה וכו' ד"א אפריון זה הארון רבי יהודה בר רב אלעאי אמר למלך שהיה לו בת נאה משובחת וחסודה אמר המלך עשו לה פרוים מוטב שתראה נויה של בתי מן פרוים כך התורה נאה ומשובחת וחסודה אמר הקב"ה עשו לה ארון שיראה נויה של תורה מן הארון וכו' ד"א אפריון גו' מה כתיב למעלה (שיר ג) הנה מטתו שלשמה וגו' זו ברכת כהנים כדאמרין למעלה ללמדך ששלמה לא בא אלא לפרש את התורה וסמך דבריו על סדר התורה כשם שלמעלה מפרשת המשכן כתוב פרשת ברכת כהנים כך עשה שלמה בתחלה זכר ברכת כהנים (וגו') ואחר דיבר על המשכן אפריון עשה לו וגו' למה כן א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי למה"ד למלך שקדש את בתו ועשה לה קדושין גדולים ושלטה בהם עין רעה כשבא המלך להשיא את בתו מה עשה נתן לה קמיע אמר לה יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלוט בך עין רעה עוד כך עשה הקב"ה כשבא ליתן תורה לישראל עשה פומבין גדולה כמה שכתוב (שמות כ) וכל

תּוֹכוֹ רְצוֹף אַהֲבָה⁶³⁴ מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלַם⁶³⁵: (יא) צְאִינָה וְרֵאִינָה⁶³⁶ בְּנוֹת צִיּוֹן⁶³⁷ בְּמִלָּךְ
שְׁלֹמֹה⁶³⁸ בְּעֵטְרָה שְׁעֵטְרָה לֹא אִמּוֹ⁶³⁹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ⁶⁴⁰ וּבְיוֹם שְׂמֻחַת לְבוֹ⁶⁴¹

העם רואים את הקולות ולא היו אלא קדושים כמו שכתוב (שם יט) לך אל העם וקדשתם היום ומחר ושלטה בהם עין רעה ונשתברו הלוחות כמה דתימא (שמות לב) וישבר אותם תחת ההר לא עשה כן אלא כיון שבאו ועשו את המשכן נתן להם הקב"ה את הברכות תחלה כדי שלא תשלוט בהן עין רעה לפיכך כתוב תחלה יברכך ה' וישמרך מן עין רעה ואח"כ ויהי ביום כלות וגו'.

⁶²⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יט: עשה לו המלך שלמה המלך שהשלום שלו
⁶³⁰ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' יט: מעצי הלבנון היך מה דאת אמר (שם כ"ו) ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים. עי' במ"ר פ"ב סי' ד: מעצי הלבנון שבעצת התורה המלובנת בדבריה ברא הקב"ה עולמים וכו' מעצי הלבנון כמה דתימא (ד"ה ב ב) ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון וגו' מעצי הלבנון ועשו ארון עצי שטים. עי"ש סי' כג: מעצי הלבנון זה בית קדשי הקדשים של מעלה שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים של מטה הדא הוא דכתיב (שמות ט"ו) מכוון לשבתך מכוון כנגד שבתך.

⁶³¹ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כ: עמודיו עשה כסף אלו העמודים שנא' (שם כ"ז) ווי העמודים וחשוקיהם. עי"ש סי' כא: עשה כסף אלו שני העמודים העומדים לפניו של כסף. עי"ש סי' כב: עמודיו עשה כסף שנא' (מ"א ז') ויקם את העמודים לאולם ההיכל. עי"ש סי' כג: עמודיו עשה כסף זה שלשלת יוחסין וכו' עמודיו עשה כסף היך מה דאת אמר (איוב כ"ו) עמודי שמים ירופפו.

⁶³² עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כ: כסף רפידתו זהב שנא' (שם כ"ז) ואת הקרשים תצפה זהב. עי"ש סי' כא: רפידתו זהב שנא' (שם) ויצפהו זהב טהור. עי"ש סי' כב: רפידתו זהב כההוא דתנינן שכל הבית נטוח בזהב חוץ מאחורי הדלתות. עי"ש סי' כג: רפידתו זהב אלו פירות הארץ ופירות האילן שנמכרין בזהב וכו' רפידתו זהב אלו דברי תורה שנאמר (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ומפז רב.

⁶³³ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כ: מרכבו ארגמן שנא' (שם) ועשית פרכת תכלת וארגמן. עי"ש סי' כא: מרכבו ארגמן ר' תנחומא אומר זו פרכת הסמוכה לה רבי ביבי אמר זה הכפרת שזהבה דומה לארגמן. עי"ש סי' כג: מרכבו ארגמן היך מה דאת אמר (דברים ל"ג) רוכב שמים בעזרך וכו' מרכבו ארגמן היך מה דאת אמר (שם ס"ח) לרוכב בשמי שמי קדם.

⁶³⁴ עי' במ"ר פ"ב סי' ד: תוכו רצוף אהבה שאחר כל מעשה בראשית ברא אדם וחוה למשול בכולם וכה"א (משלי ט) שלחה נערותיה תקרא הוי

⁶³⁵ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כ: תוכו רצוף אהבה רבי יודן אמר זו זכות תורה וזכות צדיקים שעוסקין בה רבי עזריה בשם ר' יודה בשם רבי סימון אמר זו השכינה. עי"ש סי' כא: תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים ר' יודן אמר זו זכות תורה ולומדיה רבי עזריה אמר בשם ר' יודה בשם ר' סימון זו השכינה. עי"ש סי' כג: תוכו רצוף אהבה ר' יודן אמר זו זכות התורה וזכות צדיקים העוסקין בה רבי עזריה בשם רבי יודה בשם ר' סימון אמר זו השכינה וכו' תוכו רצוף אהבה ר' ברכיה ורבי בון בשם ר' אבהו ארבע גאים הם גאה שבעופות נשר גאה שבבהמות שור גאה שבחיות אריה גאה שבכלן אדם וכלן נטלן הקב"ה וחקקן בכסא הכבוד שנא' (שם ק"ג) ה' בשמים הכין כסאו ממה שהכין כסאו על הגאים תדע שמלכותו בכל משלה. עי' במ"ר פ"ב סי' ד: מבנות ירושלים שיהיו כל הבריות יראים מהם ומושלמים להם כמה דתימא (בראשית ט) ומוראכם וחתכם יהיה וגו'.

⁶³⁶ עי' שמ"ר פ"ב סי' ה: ד"א ויביאו את המשכן הדא הוא דכתיב (שיר ד) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו אימתי נאמר הפסוק הזה ביום שעמד המשכן שהיתה שמחה גדולה בישראל שהקב"ה שורה אצלם

⁶³⁷ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כד: צאינה וראינה בנות ציון בנים המצוינים לי בתגלחת במילה ובציצית. עי' שמ"ר פ"ב סי' ה: בנות ציון בנים המצוינים לי ע"י עובדי כוכבים מה ציון הזה נראה באצבע כך ישראל נראין באצבע הוי בנות ציון המצוינים לי.

⁶³⁸ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כד: במלך שלמה במלך שברא בריותיו שלמות ברא חמה ולבנה על מלאתן כוכבים ומזלות על מלאתן בר קפרא אמר אדם וחוה כבן עשרים שנה נבראו במלך שלמה במלך שהשלום שלו ד"א במלך שלמה במלך שהשלום מעשיו לבריותיו כיצד השלים האש לאברהם אבינו השלים החרב ליצחק השלים המלאך ליעקב ד"א במלך שלמה במלך שעשה שלום בין בריותיו תני ר' שמעון בן יוחאי הרקיע של שלג והחיות של אש הרקיע של שלג שנאמר (יחזקאל א') ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא וגו' והחיות של אש שנא' (שם) ודמות החיות מראיהם כגחלי אש וכתוב (שם) והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק ולא זה מכבה זה ולא זה מכבה זה מיכאל שר של שלג וגבריאל של אש ולא זה מכבה זה ולא זה מזיק זה א"ר אבין לא סוף דבר בין מלאך למלאך אלא אפי' בין מלאך אחד שחציו שלג וחציו אש הקב"ה עושה שלום ביניהן.

⁶³⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כה וכן שמ"ר פ"ב סי' ה: בעטרה שעטרה לו אמו זה המשכן למה קראו עטרה אלא מה העטרה מצויירת כך המשכן היה מצוייר שנאמר (שמות לה) ורוקם בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש ואורג עושי כל מלאכה וחושבי מחשבות הוי בעטרה שעטרה לו אמו א"ר יצחק חזרתי בכל המקרא ולא מצאתי שעשתה בת שבע עטרה לשלמה רשב"י שאל את

פרק ד

(א) הַנֶּהְיָ יִפְּהָ רַעֲיָתִי הַנֶּהְיָ יִפְּהָ⁶⁴² עֵינַיִךְ⁶⁴³ יוֹנִים⁶⁴⁴ מִבְּעַד לְצַמְתָּךְ⁶⁴⁵ שְׁעָרָךְ בְּעֶדְרֵי הָעַיִים⁶⁴⁶
שְׁנַלְשׁוּ מִהֵר גְּלָעָד⁶⁴⁷: (ב) שְׁנַיִךְ בְּעֶדְרֵי הַקְּצוּבוֹת⁶⁴⁸ שְׁעָלוּ מִן הַרְחֵצָה⁶⁴⁹ שְׁבָלָם

ר' אלעזר ברבי יוסי איפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו א"ל הן משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה ביותר מדאי והיה קורא אותה בתי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי ועד שקראה אמי כך הקב"ה בתחלה קרא לישראל בת שנאמר (תהלים מה) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך לא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנא' (שיר ה) פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה לא זז מחבבן עד שקראן אמי שנאמר (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע⁶⁴⁰ עי' תענית כו ע"ב: ביום חתונתו זה מתן תורה. עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כה: ביום חתונתו זה סיני כחתנים היו וכו' ד"א ביום חתונתו זה אהל מועד.

⁶⁴¹ עי' תענית כו ע"ב: וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו. עי' שיה"ש רבה פ"ג סי' כה: וביום שמחת לבו אלו דברי תורה היך מה דאת אמר (תהלים י"ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב וכו' וביום שמחת לבו זה בית העולמים.

⁶⁴² עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' א: הן יפה רעיתי הן יפה הן יפה במצות הן יפה בגמילות חסדים הן יפה במצות עשה הן יפה במצות לא תעשה הן יפה במצות הבית בחלה תרומה ומעשרות הן יפה במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני וההפקר הן יפה בכלאים הן יפה בסדין בציצית הן יפה בנטיעה הן יפה בערלה הן יפה בנטע רבעי הן יפה במילה הן יפה בפריעה הן יפה בתפלה הן יפה בקריאת שמע הן יפה במזוזה הן יפה בתפילין הן יפה בסוכה הן יפה בלולב ואתרוג הן יפה בתשובה הן יפה במעשים טובים הן יפה בעולם הזה הן יפה בעולם הבא.

⁶⁴³ עי' שם סי' ב: עיניך יונים עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה הדא הוא דכתיב (במדבר ט"ו) והיה אם מעיני העדה רמ"ח אברים יש באדם וכולם אינם הולכין וחוזרין אלא אחר העינים כך אין ישראל יכולים לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם.

⁶⁴⁴ עי"ש: יונים, מה יונה זו תמה כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים מה יונה זו מצויינת כך ישראל מצויינין בתגלחת במילה וציצית מה יונה זו צנועה כך ישראל צנועים מה יונה זו פושטת צוארה לשחיטה כך ישראל (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום מה יונה זו מכפרת על העולים כך ישראל מכפרין על האומות שכל אותן שבעים פרים שמקריבים בחג כנגד שבעים אומות שלא יצדה העולם מהן הדא הוא דכתיב (שם ק"ט) תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה מה יונה זו משעה שמכרת בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר מה יונה זו נכנסת לקנה ומכרת קנה ושובכה וגוזליה ואפרוחיה וחלונותיה כך הן שלש שורות של תלמידי חכמים כשהן יושבין לפנייהם כל אחד ואחד מכיר את מקומו מה יונה זו אע"פ שאת נוטל גוזליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש לא בטלו שלש רגלים בשנה מה יונה זו מחדשת לה בכל חדש וחדש גרן כך ישראל מחדשים להם בכל חדש תורה ומצות ומעשים טובים מה יונה זו משוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה כך ישראל הדא הוא דכתיב (הושע י"א) יחרדו כצפור ממצרים זה דור המדבר וכיונה מארץ אשור אלו עשרת השבטים אלו ואלו והושבתים על בתייהם נאם ה' רבי אומר יש מין יונה שמאכילין אותה וחברותיה מריחות אותה ובאות אצלה לשובכה כך בשעה שהזקן יושב ודורש הרבה גרים מתגירין באותה שעה וכו' יונים כיונים דוגמא דידך דמייה להדא יונה מה יונה זו הביאה אורה לעולם כך ישראל מביאין אורה לעולם שנא' (ישעיה ס') והלכו גוים לאורך ואימתי הביאה יונה אורה לעולם בימי נח הדא הוא דכתיב (בראשית ח') ותבא אליו היונה לעת ערב.

⁶⁴⁵ עי"ש סי' ג: מבעד לצמתך אמר ר' לוי כל כלה שענייה כעורות כל גופה צריך בדיקה ושעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה והאשה הזאת כשמצמת שערה לאחוריה והוא תכשיט לה כך היתה סנהדרי גדולה יושבת אחורי בית המקדש והיא היתה תכשיט של בית המקדש אמר רבי אבהו נראין מצומדין והן מרווחין כהדין רבה דצפורין. עי"ש סי' ה: מבעד לצמתך שהיו מצמצמין עצמן על כל דיבור ודיבור ולא היו עומדין באלירא אלא ביראה ורתת וזיע.

⁶⁴⁶ עי' שם סי' ה: שערך כעדר העזים ר' יהושע בשם רבי לוי אמר טורא דאתנהרתון מן גוייה הר גולשתם מתוכו עשיתי אותו גל ועד לאומות העולם איזה זה הר סיני ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. עי"ש סי' ו: רבי יצחק פתר קרייה במלחמת מדין שערך כעדר העזים עדרים שהלכו למלחמת מדין לא הלכו אלא בזכות משה ופנחס הדא הוא דכתיב (במדבר ל"א) ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם. עי"ש סי' ז: רבי הונא פתר קרייה בירדן שערך כעדר כעזים עדר שעברו את הירדן לא עברו אלא בזכות יעקב אבינו הדא הוא דכתיב (יהושע ד') והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל. ברכות כד ע"א: אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העזים.

מתאימות⁶⁵⁰ ושבלה אין בהם⁶⁵¹: (ג) כְּחוֹמַת הַשָּׁנִי שֶׁפְּתַתֶּינָהּ⁶⁵² וּמִדְּבָרֶיהָ נִאֶוְהָ⁶⁵³ כַּפֶּלֶח
הַרְמוֹן רִבְתָּהּ מִבַּעַד לְצִמְתָּהּ⁶⁵⁴: (ד) כַּמְגִדֵל דָּוִד צְוֹאֲרָהּ⁶⁵⁵ בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת⁶⁵⁶ אֶלֶף הַמְגִינִן⁶⁵⁷

⁶⁴⁷ עיי"ש סי' ג: כעדר העזים שגלשו מהר גלעד הר שגלשתי מתוכו עשיתי אותו גלעד לאומות העולם איזה זה זה ים סוף ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר טורא דאתנהרתון מן גוה הדא אתתא כד שעה סגין היא עבדה לה גלשין גלשין הדא מוצינא כהוא לפי טבאות הוא עבד גלשין גלשין ומה גלשה הגלשתי מתוכה. עיי"ש סי' ו: שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתי גל ועד לאומות העולם איזו זה זה מלחמת מדין. עיי"ש סי' ז: שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתי גל ועד לאומות העולם אי זה זה זה הירדן. עיי"ש סי' ח: ד"א מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד הר שגלשתם מתוכו עשיתי גל ועד לאומות העולם ואי זה זה בית המקדש שנא' (תהלים ס"ח) נורא אלהים ממקדשך מאיכן מורא יוצאה לא מבית המקדש הדא דאת אמר (ויקרא כ"ו) את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו שהוא מקודש בחרבנו כשהיה מקודש בבנינו והרי דברים ק"ו ומה אם למקדשו לא נשא לו הקב"ה פנים לכשיבא להפרע ממחריביו עאכ"ו ומה הגלשה הגלשתן מתוכו. עיי"ש סי' ט: שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתי גל ועד לאומות העולם אי זה זה אלו המשמרות. עיי"ש סי' י: שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתי גל ועד לאומות העולם ואי זה זה אלו הקרבנות. עיי"ש סי' יא: שערך כעדר העזים הר שגלשתן מתוכו עשיתי גל ועד לאומות העולם ואי זה זה אלו סנהדרין.

⁶⁴⁸ עיי"ש: שניך כעדר הקצובות מילין קצובין בזת מצרים ובזת הים שעלו מן הרחצה. עיי"ש סי' ה: שניך כעדר הקצובות מילין קציבין רמ"ח מצות עשה וס"ה מצות לא תעשה. עיי"ש סי' ו: ומה הגלשה הגלשתן מתוכו שניך כעדר הקצובות מילין קצובים שנים עשר אלף בנדבה ושנים עשר אלף במסירה שנא' (שם) וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה אמר רבי חנניה בר יצחק בשנים עשר אלף הלכו למלחמת מדין. עיי"ש סי' ז: ומה הגלשה הגלשתם מתוכו שניך כעדר הקצובות בזת סיחון ועוג. עיי"ש סי' ח: שניך כעדר הקצובות מילין קצובין אלו בגדי כהונה גדולה דתנינן תמן כהן גדול משמש בשמנה בגדים וההדיוט בד' בכתונת ומכנסים מצנפת ואבנט מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ נזר הקדש כתונת היתה מכפרת על שופכי דמים וכו' ויש אומרים על לובשי כלאים וכו' מכנסים מכפרים על גלוי עריות וכו'. עיי"ש סי' ט: ומה הגלשה הגלשתן מתוכו שניך כעדר הקצובות מילין קציבין כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לוייה שנים עשר מחלקות. עיי"ש סי' י: מה הגלשה הגלשתן מתוכו שניך כעדר הקצובות מילין קציבין (במדבר כ"ח) את הכבש אחד תעשה בבקר וגו'. עיי"ש סי' יא: ומה הגלשה הגלשתן מתוכו שניך כעדר הקצובות מילין קציבין אלו מזכין ואלו מחייבין.

⁶⁴⁹ עיי"ש סי' ה: שעלו מן הרחצה שהיו כלן מרוחצין מן העונות ר' אחא ור' משרשיא בשם ר' אידי אומר בכל המוספין כתיב (במדבר כ"ז) ושעיר עזים אחד לחטאת ושעיר חטאת אבל בעצרת אין כתיב חטאת ללמדך שלא היה בידם לא חטא ולא עון שכולם מתאימות. עיי"ש סי' ו: שעלו מן הרחצה רבי הונא אמר שלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד שאלו הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד לא היה משה משבחן ולא היו עולין משם בשלום הוי אומר שהיו צדיקים ביותר. עיי"ש סי' ז: שעלו מן הרחצה אמר ר' אלעזר בששים אלף נכבשה ארץ כנען היא דעתיה דרבי אלעזר דא"ר אלעזר כל מלחמה שהיא יתירה על ששים אלף מלחמת עירבוביא היא רבי יהודה בשם חזקיה אמר כל מקום שנאמר כעשר כעשרים כשלשים כארבעים אמר או חסר או יתר תמן איתמר (יהושע ד') כארבעים אלף חלוצי צבא והכא איתמר (ד"ה א' ה') ארבעים וארבעה אלף ושבע מאות וששים אמר ר' אחא אלף שלם היו והשאר כולו בדרכים אותן ט"ו אלף איכן הם אמר להם שומרי כלים היו ולא מנאן הכתוב. עיי"ש סי' ח: שעלו מן הרחצה שמכפרין על ישראל. עיי"ש סי' ט: שעלו מן הרחצה שמשמרים לישראל. עיי"ש סי' י: שעלו מן הרחצה שמכפרים והולכין על ישראל. עיי"ש סי' יא: שעלו מן הרחצה שמזכין את ישראל.

⁶⁵⁰ עיי"ש: שכלם מתאימות שהיו כולן מותאמים בין שכינה למלאך הדא הוא דכתיב (שמות י"ד) ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' ושכלה אין בהם שלא ניזק אחד מהם. עיי"ש סי' ו: שכולם מתאימות שבשעה שהיו נכנסין זוגות זוגות אצל האשה היה אחד מהן מפחם פניה ואחד מהם מפרק נזמיה והיו אומרות להם אין אנו מבריותיו של הקב"ה שתעשו לנו כך. עיי"ש סי' ז: שכלם מתאימות שהיו מותאמים בין החלוץ למאסף הדא הוא דכתיב (יהושע ו') והחלוץ הולך וגו'. עיי"ש סי' ח: שכולם מתאימות אלו שתי שרשרות גבלות של זהב שיוצאות מבין החשן והיו נראין מתוכו כמין שתיים נרתיקות ושכלה אין בהם שלא נתאכלה אחת מהן. עיי"ש סי' ט: שכולם מתאימות דתנינן תמן בשלשה פרקים בשנה היו כל המשמרות שוות. עיי"ש סי' י: שכולם מתאימות דתנינן איל קרב באחד עשר בחמשה עשר. עיי"ש סי' יא: שכלם מתאימות דתנינן מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר והן מעבירין לזוגות.

⁶⁵¹ עיי"ש סי' ו: ושכלה אין בהם שלא נחשד מהם אחד בעבירה. עיי"ש סי' ז: ושכלה אין בהם וגו' שלא היה ניזק א' מהן. עיי"ש סי' ט: ושכלה אין בהם דתנינן הראשון בראש ורגל. עיי"ש סי' י:

ושכלה אין בהם דתנינן הקרבים והסלת והיין בשלשה שלשה. עיי"ש סי' יא: ושכלה אין בהם ר' לוי אמר שמלמדין דבר מתוך דבר ר' אבא אמר שאין הלכה קוהא להם.

⁶⁵² עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' ד: כחוט השני שפתותיך בשעה שאמרו את השירה (שם ט"ו) אז ישיר משה ומדברך נאווה שמראין באצבע ואומרים (שם) זה אלי ואנוהו, באותה שעה התחיל משה משבחן כפלח הרמון רקתך, הריקן שבכם רצוף מצות כרמון הזה, אין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין והמצומתין שבכם. עיי"ש סי' ה: כחוט השני שפתותיך זה הקול שלפני הדיבור היך מה דאת אמר (שמות כ"ד) ויען כל העם קול אחד. עיי"ש סי' ו: כחוט השני שפתותיך בשעה שאמרו למשה (במדבר ל"א) עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש לעריה ולחטא. עיי"ש סי' ז: כחוט השני שפתותיך כשאמרו ליהושע (יהושע א') כל אשר צויתנו נעשה וגו'. עיי"ש סי' ח: כחוט השני שפתותיך זה נזר הקדש. עיי"ש סי' ט: כחוט השני שפתותיך דתנינן שחה לנסך הניף הסגן בסודר והקיש בן ארזא בצלצל. עיי"ש סי' יא: כחוט השני שפתותיך רבי יודן אמר כגזירת המלך גזירת בית דין הן מצווין בפייהם סקילה שרפה הרג וחנוק רבי חוניא אמר דמים דתנינן וחוט של סקרא חוגרו באמצע כדי להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים רבי עזריה בשם ר' יודה כשם שחוט הסיקרא מבדיל בין דמים העליונים לתחתונים כן סנהדרין מבדילין בין טומאה לטהרה בין איסור להיתר בין פטור לחיוב. עיי"ש סי' יב: כחוט השני שפתותיך זה לשון של זהורית ומדברך נאווה זה שיער המשתלח אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו לשון זהורית ושעיר המשתלח אמר להם כחוט השני שפתותיך רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית ר' אבהו אמר עלה (הושע י"ד) ונשלמה פרים שפתינו מה נשלם תחת פרים ותחת שעיר המשתלח שפתינו.

⁶⁵³ עיי"ש סי' ה: ומדברך נאווה זה הקול של אחר הדיבור שנא' (דברים ה') וישמע ה' את קול דבריכם וגו' ויאמר ה' אלי שמעתי את קול דברי וגו'. עיי"ש סי' ו: ומדברך נאווה שאמרו לו (שם) ונקרב את קרבן ה' אמר להם משה דבריכם סותרים זה את זה אמרתם ולא נפקד ממנו איש לעריה ולחטא ואמרתם ונקרב את קרבן ה' אלו לא חטאתם קרבן זה למה אמרו לו משה רבינו זוגות זוגות היינו נכנסין אצל האשה והיה אחד ממנו מפחם פניה ואחד מפרק נזמיה אפשר שלא הזיע יצר הרע קימעה על אותה הזיעה של יצר הרע אנו אומרים להביא קרבן. עיי"ש סי' ז: ומדברך נאווה שאמרו (שם) כל איש אשר ימרה את פיך. עיי"ש סי' ח: ומדברך נאווה זה הציץ. עיי"ש סי' ט: ומדברך נאווה זה השיר דתנינן תמן השיר שהיו הלויים אומרים במקדש בראשון היו אומרים וכו'. עיי"ש סי' יב: ומדברך נאווה מדברך יאי מדברתיך יאיא א"ר אבא בר כהנא אע"פ שהוא מדבר חייבין על מחיצתו עכשיו כשהוא חרב כשם שמחויבין על מחיצתו כשהוא בנוי אמר רבי לוי אמר הקב"ה בחורבנה העמידה לי צדיקים ובבנינה העמידה לי רשעים בחורבנה העמידה לי צדיקים דניאל וחבורתו מרדכי וחבורתו עזרא וחבורתו בבנינה העמידה לי רשעים כגון אחז וחבורתו מנשה וחבורתו אמון וסייעתו ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן על הדא דר' לוי אמר (ישעיה נ"ד) כי רבים בני שוממה מבני בעולה הוי צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה לי בבנינה.

⁶⁵⁴ עיי"ש סי' ה: באותה שעה התחיל משה מקלסן כפלח הרמון רקתך הריקן שבך רצוף הוא תורות כרמון הזה ואין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין שבכם ועל המצומתין שבכם. עיי"ש סי' ו: באותה שעה התחיל משה משבחן כפלח הרמון רקתך רקנין שבכם רצופין מצות ומעשים טובים כרמון הזה שכל מי שבא עבירה לידו וניצל ממנה ולא עשה אותה מצוה גדולה עשה ואין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין ועל המצומתין שבכם. עיי"ש סי' ז: באותה שעה התחיל יהושע משבחן כפלח הרמון רקתך הריקן שבך רצוף הוא תורות כרמון הזה ואין צריך לומר מבעד לצמתך על הצנועין שבכם ועל המצומתים שבכם. עיי"ש סי' ח: והדין כפלח הרמון רקתך ריקן שבישראל מלא תשובות כרמון מבעד לצמתך ואין צריך לומר על הצנועין והמצומתין שבכם. עיי"ש סי' יב: כפלח הרמון רקתך רבי אבא בר כהנא ורבי אחא חד אמר הריקן שבשלוש שורות רצוף תורה כרמון הזה ואין צריך לומר מבעד לצמתך על היושבין בסנהדרין עצמה וחד אמר הריקן שבסנהדרין רצוף תורה כרמון הזה ואין צריך לומר מבעד לצמתך על היושבין תחת הזית ותחת הגפן והתאנה ועוסקין בדברי תורה

⁶⁵⁵ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' ה: כמגדל דויד צוארך מה שגידל אתכם דוד בספרו ומה גידל אתכם דוד בספרו (תהלים קל"ו) לגוזר ים סוף לגזרים וכו' כמגדל דויד צוארך מה שגדל אתכם דוד בספרו ומה גדל אתכם דוד בספרו. סי' ו: כמגדל דוד מה שגדל אתכם בספרו ומה גדל אתכם דוד בספרו (תהלים קל"ו) לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ונתן ארצם לנחלה. עיי"ש סי' ז: כמגדל דויד צוארך כמה גדל אתכם דוד בספרו (תהלים קל"ו) למכה מלכים גדולים. עיי"ש סי' יב: כמגדל דויד צוארך זה בית מקדש ולמה מדמהו בצואר שכל ימים שהיה בית המקדש בנוי וקיים היו צוארן של ישראל פשוט בין אומות העולם וכיון שחרב בית המקדש כביכול נכפף צוארן של ישראל הדא הוא דכתיב (ויקרא כ"ו) ושברתי את גאון עזכם זה בית המקדש ד"א מה צואר זה נתון בגבהו של אדם כך בית המקדש נתון בגבהו של עולם ומה צואר זה רוב תכשיטין תלויין בו כך כהונה מבית

תְּלוֹי עֲלוּ כָּל שְׁלֹטֵי הַגְּבוּרִים⁶⁵⁸: (ה) שְׁנֵי שְׁדִיךְ⁶⁵⁹ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאוּמֵי צְבִיָּה הַרְוּעִים
בְּשׁוֹשְׁנִים⁶⁶⁰: (ו) עַד שִׁיפּוּחַ הַיּוֹם⁶⁶¹ וְנָסּוּ הַצְּלָלִים אֲלֶיךָ לִי אֵל הַר הַמּוֹר⁶⁶² וְאֵל גִּבְעַת
הַלְּבוּנָה⁶⁶³: (ז) בְּלֶךְ יִפְחַ רְעִיתִי וּמִי אֵין בְּךָ⁶⁶⁴ (ח) אֲתִי מִלְּבָנוֹן בְּלָה אֲתִי מִלְּבָנוֹן תְּבוּאֵי⁶⁶⁵

המקדש לוייה מבית המקדש ומה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים כך משחרב בית המקדש אין חיים לשונאי ישראל.

⁶⁵⁶ עיי"ש סי' ה: בניו לתלפיות מהו לתלפיות ספר שאמרו לו פיות הרבה וכו' בניו לתלפיות ספר שאמר זהו פיות הרבה. עיי"ש סי' ז: בניו לתלפיות ספר שאמר זהו פיות הרבה. עיי"ש סי' יב: בניו לתלפיות טטרקונין חייא בר' בון אמר יופי היה ונעשה תל אמר הקב"ה אני הוא שעשיתיו תל בעוה"ז ואני הוא שעתיד לעשותו יפיות לעולם הבא ד"א תלפיות תל שמתפללים בו כל פיות מכאן אמרו העומדים בחוצה לארץ ומתפללין הופכי פניהם לארץ ישראל וכו' הוא ההיכל שכל הפנים מכוונות אותו עד כדון בבניינו בחורבנו מניין אמר רבי אבין בניו לתלפיות הוא ההיכל שכל הפיות מתפללות בו

⁶⁵⁷ עיי"ש סי' ה: אלף המגן כל אותן האלפים והרבבות שעמדו לפני הר סיני והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו הבא לאלף דור. עיי"ש סי' ו: אלף המגן תלוי עליו כל הרבבות והאלפים שהלכו למלחמת מדין והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו שבא לאלף דור ולא אתם בעצמכם נתליתם בו. עיי"ש סי' ז: אלף המגן כל אותן האלפים והרבבות שעברו את הירדן והגנתי עליהם לא הגנתי עליהם אלא בזכות אותו הבא לאלף דור. עיי"ש סי' יב: אלף המגן תלוי עליו א"ר ברכיה אמר הקב"ה אלף דור קפלתו והבאתי אותו המגן שהיה תאות לבבם ר' ברכיה בשם ר' יצחק אמר אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע לי נעשית מגן ולבני אין אתה נעשה מגן אמר לו הקב"ה לך הייתי מגן אחד שנא' (בראשית ט"ו) אנכי מגן לך אבל לבניך אני נעשה מגינים הרבה הדא הוא דכתיב אלף המגן תלוי עליו

⁶⁵⁸ עיי"ש סי' ה: ולא אתם בעצמכם נתליתם בו אלא כל שלטי הגבורים שכל מי שיעמוד וישלוט ויתגבר על יצרו כגון משה בשעתו דוד בשעתו עזרא בשעתו כל דורן נתלה בהם ועל ידי מי נתן התורה על ידי שני שדיך אלו משה ואהרן. עיי"ש סי' ו: כל שלטי הגבורים כל שעומד ושולט ומתגבר ביצרו קרוי גבור כגון משה בשעתו דוד בשעתו עזרא בשעתו כל דורן נתלה בהם ועל ידי מי נעשית מלחמת מדין על ידי שני שדיך על ידי סנדרנא משה ופנחס. עיי"ש סי' ז: ולא אתם בעצמכם נתליתם בו אלא שלטי הגבורים שכל מי שיעמוד וישלוט ויתגבר על יצרו כגון משה בשעתו דוד בשעתו עזרא בשעתו כל דורן נתלה בהן ועל ידי מי עברו ישראל את הירדן על ידי שני שדיך אלו הן יהושע ואלעזר. עיי"ש סי' יב: כל שלטי הגבורים זו כהונה ומלכות.

⁶⁵⁹ עיי"ש רבה (פ"ד סי' ה): על ידי מי נקרע לכם ים סוף על ידי שני שדיך אלו הם משה ואהרן וכו' ועל ידי מי נתן התורה על ידי שני שדיך אלו משה ואהרן. עיי"ש סי' ו: על ידי מי נעשית מלחמת מדין על ידי שני שדיך על ידי סנדרנא משה ופנחס. עיי"ש סי' ז: ועל ידי מי עברו ישראל את הירדן על ידי שני שדיך אלו הן יהושע ואלעזר: עיי"ש רבה (פ"ד סי' ג): שני שדיך אלו משה ואהרן מה השדים הללו הודה והדרה של אשה כך משה ואהרן הודן והדרן של ישראל מה השדים הללו נזיה של אשה כך משה ואהרן נזין של ישראל מה השדים הללו מלאים חלב כך משה ואהרן ממלאים ישראל מן התורה ומה השדים הללו כל מה שהאשה אוכלת התינוק אוכל ויונק מהן כך כל תורה שלמד משה רבינו לימדה לאהרן הדא הוא דכתיב (שמות ד') ויגד משה לאהרן את כל דברי ה' ורבנן אמרי גילה לו שם המפורש מה השדים הללו אין אחד מהם גדול מחברו כך היו משה ואהרן הדא הוא דכתיב (שם ו') הוא משה ואהרן וכתב (שם) הוא אהרן ומשה לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה בתורה וכו' אשריהם שני אחים הללו שלא נבראו אלא לכבוד ישראל

⁶⁶⁰ עיי"ש רבה (פ"ד סי' יד): הרועים בשושנים אמר שמואל בר נחמני מרים ויובד הן הן חיותיהן של ישראל והיו רועות את ישראל שלבם הן כשושנים והיכן היתה מרעיתן של ישראל במצרים על ים סוף: עיי"ש מדרש זוטא שיה"ש (פ"ד סי' ה): הרועים בשושנים. זה יהושע וכלב.

⁶⁶¹ עיי"ש רבה (פ"ד סי' טו): עד שיפוח היום רבי אבהו ורבי לוי חד אמר בשעה שמל אברהם אבינו את עצמו ובניו ובני ביתו עשה ערלותיהן גבעה וזרחה עליהן החמה והתליעו ועלה ריחן לפני הקב"ה כריח קטרת הסמים וכריח קומץ הלבונה שעל גבי האשים ואמר הקב"ה לכשיבואו בניו של זה לידי עבירות ומעשים רעים אני נזכר להם זה הריח ואתמלא רחמים עליהם והופך להם מדת הדין למדת רחמים

⁶⁶² עיי"ש: מה טעם אלך לי אל הר המור ר' לוי אמר בשעה שמל יהושע את בני ישראל העמיד להם ערלותיהם גבעה וזרחה עליהם חמה והתליעו ועלה ריחן לפני הקב"ה כריח קטרת סמים וכריח קומץ של לבונה שעל גבי אשים באותה שעה אמר הקב"ה לכשיבואו בנייהם של אלו לידי עבירות ומעשים רעים אני נזכר להם ריח זה ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין לרחמים. עיי"ש סי' טז: ד"א אלך לי אל הר המור זה אברהם שהוא ראש לכל הצדיקים ⁶⁶³ עיי"ש: ואל גבעת הלבונה זה יצחק שנתקרב כקומץ לבונה על גבי המזבח.

תְּשׁוּרֵי מְרָאֵשׁ אֲמָנָה⁶⁶⁶ מְרָאֵשׁ שְׁנִיר⁶⁶⁷ וְחֶרְמוֹן⁶⁶⁸ מִמְעוֹנוֹת אֲרִיזוֹת⁶⁶⁹ מְהַרְרֵי נְמָרִים⁶⁷⁰: (ט) לְבַבְתָּנִי אַחֲתִי כְלָה⁶⁷¹ לְבַבְתָּנִי בְּאֶחָד {בְּאַחַת} מֵעֵינֶיךָ⁶⁷² בְּאֶחָד עֵנֶק מִצְוֹרְנֶיךָ⁶⁷³: (י) מָה

⁶⁶⁴ עי' יבמות קא ע"א: דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקים בצדק כך ב"ד מנוקים מכל מום שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך. שיה"ש רבה פ"ד סי' יז: כלך יפה רעיתי זה יעקב אבינו שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בה פסולת מהו כלך יפה רעיתי תני רשב"י בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אותה שעה לא היה בהם לא זבים ולא מצורעין ולא חגרין ולא סומין לא אלמין ולא חרשין לא שוטין ולא שממין לא טפשין ולא חלוקי לב על אותה שעה נאמר כולך יפה רעיתי כיון שחטאו לא היו ימים קלים והיו בם זבים ומצורעים חגרין וסומין אלמים חרשים שוטים וטפשין

⁶⁶⁵ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' יח: אמר להם הקב"ה כשגליתם לבבל עמכם הייתי שנא' (ישעיה מ"ג) למענכם שלחתי בבלה לכשתחזרו לבית הבחירה בקרוב אני עמכם הדא הוא דכתיב אתי מלבנון כלה [עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה: אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי מן המלכיות שנקראו לבנון שנאמר (יחזקאל לא) הנה אשור ארז בלבנון]. אמר ר' לוי לא היה צריך קרא לומר אלא אתי ללבנון כלה ואת אמרת מלבנון אלא בתחלה הוא נוער מבית המקדש ואחר כך הוא פורע מן אומות העולם. עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה: ד"א אז ישיר משה הדא הוא דכתיב (שיר ד) אתי מלבנון כלה א"ר לוי בנוהג שבעולם כלה מקשטין ומבשמין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה והקב"ה לא עשה כן אלא אמר לכנסת ישראל אתי מלבנון כלה מטיט ולבנים לקחתך ועשיתך כלה למה שני פעמים אתי מלבנון אלא אמר הקב"ה אתי גליתם מבהמ"ק שנקרא לבנון שנא' (ישעיה לז) אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון

⁶⁶⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' יט: תשורי מראש אמנה א"ר חוניה בשם ר' יוסטא עתידות הגליות מגיעות עד טיורוס מונוס ואומרים שירה ועתידיים אומות העולם להביא אותה סרדיוטות למלך המשיח מה טעם תשורי מראש אמנה אין לשון תשורי אלא לשון קרבן. עי"ש סי' כ: ד"א תשורי מראש אמנה זה אברהם שכתוב בו והאמין בה'. עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה: לפניו ויעבר מלכם לפניו וה' בראשם (שיר ד) תשורי מראש אמנה א"ר יוסטא הר הוא ושמנו אמנה עד אותו ההר א"י ממנו ולהלן ח"ל א"ר אלעזר ב"ר יוסי כשיגיעו הגליות לשם יהיו אומרים שירה לכך נאמר תשורי מראש אמנה ד"א תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לומר שירה לע"ל שנאמר (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה ובאיזה זכות אומרים ישראל שירה בזכות אברהם שהאמין בהקב"ה שנאמר (בראשית טו) והאמין בה' היא האמונה שישראל נוחלין בה ועליו הכתוב אומר (חבקוק ב) וצדיק באמונתו יחיה הוי תשורי מראש אמנה וכו' תשורי מראש אמנה א"ר נחמיה לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמנה שנאמר ויאמנו בה' א"ר יצחק היו רואין כל אותן נסים שנעשו להם ולא היה להם להאמין אלא א"ר שמעון בר אבא בשביל האמנה שהאמין אברהם להקב"ה שנאמר והאמין בה' ממנה זכו ישראל לומר שירה על הים שנאמר אז ישיר משה הוי תשורי מראש אמנה.

⁶⁶⁷ עי' שיר השירים רבה (פ"ד סי' כ): מראש שניר וחרמון זה יצחק מה זה השניר שונא את הניר כך לא נתנסה יצחק אלא פעם אחת בלבד

⁶⁶⁸ עי' שיר השירים רבה (פ"ד סי' כ): וחרמון זה יעקב מה חרמון זה כל טובו נתון בזוטו כך כהונה מיעקב לוי מיעקב מלכות מיעקב

⁶⁶⁹ עי' שיר השירים רבה (פ"ד סי' כ): ממעונות אריות זה סיחון ועוג מה הארי הזה שחוץ כך היו סיחון ועוג שחוצים וגבורים שלא היה בין זה לזה אלא מהלך יום אחד בלבד ולא זה בא לסיועו של זה ולא זה בא לסיועו של זה עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה: ממעונות אריות גלות בבל ומדי

⁶⁷⁰ עי' שיר השירים רבה (פ"ד סי' כ): מהררי נמרים אלו הכנעניים ומה הנמר הזה חצוף כך הכנעניים חצופים. עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה: מהררי נמרים זו אדום

⁶⁷¹ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כא: לבבתני אחותי כלה לבבתני אמר הקב"ה לב אחד היה לכם במצרים ונתתם לי שני לבבות וכו' ד"א לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד היה לכם בים ונתתם לי שני לבבות וכו' ד"א לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד היה לכם במדבר ונתתם לי שני לבבות וכו' דבר אחר לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד היה לכם במרגלים ונתתם לי שני לבבות זה יהושע וכלב שנא' (במדבר ל"ב) בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון וגו' וכו' ד"א לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד היה לכם בשטים ונתתם לי שני לבבות וכו'. ועי' שבת נגע ב': מאי משמע דהאי לבובין לישנא דקרובי הוא דכתיב לבבתני אחותי כלה.

⁶⁷² עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כא: לבבתני באחד בעיניך בדם הפסח ובדם המילה וכו' לבבתני באחד מעיניך שעמדתם לפני על הר סיני ואמרתם (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכו' לבבתני באחד מעיניך בהקמת המשכן שנאמר (במדבר ט') וביום הקים את המשכן וכו' לבבתני באחד מעיניך זה פנחס שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמוד פינחס ויפלל ותחשב לו לצדקה וכו' באחד ענק מצורוניך זה משה. עי' שבת פח ע"ב: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב לבבתני אחותי כלה לבבתני באחת מעיניך בתחילה באחת מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך. עי' תנא דבי אליהו רבה (פרק ה): באו עשרה דורות מנח עד אברהם וסדרתי מן העולם במה שהעלתי

יְפוּ דְדִיךָ אַחֲתֵי כְלָהּ⁶⁷⁴ מֵה טָבוּ דְדִיךָ מִיַּי וְרִיחַ שְׁמֵנֶיךָ מִכָּל בְּשָׂמִים⁶⁷⁵: (יא) נִפְתַּת הַתַּפְּנָה שְׁפָתוֹתֶיךָ כְּלָהּ⁶⁷⁶ דְּבֵשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ⁶⁷⁷ וְרִיחַ שְׁלֵמֶתֶיךָ פְּרִיחַ לְבָנוֹן⁶⁷⁸: (יב) גֵּן נְעוּל אַחֲתֵי כְלָהּ⁶⁷⁹ גַּל נְעוּל⁶⁸⁰ מִעֵיִן חֲתוּם⁶⁸¹: (יג) שְׁלֵחֶיךָ פְּרָדִים רְמוּנִים⁶⁸² עִם פְּרֵי מְגָדִים⁶⁸³

בעולם כיון שבא אברהם היה לבי על עולמי שנאמר (ס"ה ז) לבבתני אחותי כלה לבבתני באחת מעיניך באחד ענק מצורוניך משל למלך שקדש את האשה ונראית לו באחת מעיניה והיה אוהבה ביותר ושמח בה ומשתוקק בה אמור מעתה (בלבו) כשיראנה בשתי עיניה עאל"ו כך אברהם אבינו היה מפקח על עיני הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כך אוהבו כשיבואו בניו לידי חבילות של תורה ומצות עאל"ו לכך נאמר לבבתני באחת מעיניך באחד ענק מצורוניך. ומפני מה זכה יעקב לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעוה"ז ממה

⁶⁷³ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כא: באחד ענק מצורוניך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך.

⁶⁷⁴ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כב: מה יפו דודיך אחותי כלה ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן אמר בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה שיתא הכא וארבעה בנביאים וכו' וכנגדן לבש הקב"ה עשרה לבושין וכו' כדי ליפרע מאומות העולם שבטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצמצמים עליהן ככלה. עי' מדרש זוטא שיר השירים (פרשה ד פסוק י): מה יפו דודיך אחותי כלה. אלו הקרבנות שהקריבו ישראל בשילה ובנוב וגבעון.

⁶⁷⁵ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כב: וריח שמניך מכל בשמים אמר ר' שמואל בר נחמן מה שמן זה חלק על ידי שאת מפטמו את מריח בו כמה ריחות כך הפסוק הזה את דורש ומוצא בו כמה טעמים טובים. עי' מדרש זוטא שיר השירים (פרשה ד פסוק י): וריח שמניך מכל בשמים. ביום שגמרו מלאכתן מהבמות.

⁶⁷⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ד סי' כג): נפת תטופנה שפתותיך כלה וכו' רבי ברכיה בשם רבי חלבו אמר כשם שעמדו לישראל ששים רבוא של נביאים כך עמדו להם ששים רבוא של נביאות ובא שלמה ופרסמן שנאמר נפת תטפנה שפתותיך כלה. ר' הונא ורבי חלפתא קיסריה בשם ר' שמעון בן לקיש אמרי מה כלה זו מתקשטת בעשרים וארבעה תכשיטין ואם חסרה חיסור דבר אחד מהן אינה כלום כך ת"ח צריך שיהא רגיל בכ"ד ספרים ואם חיסר אחד מהם אינו כלום ר' הונא בשם רשב"ל מה כלה זו צנועה כך ת"ח צריך שיהא צנוע ר' חלפתא בשם ריש לקיש מה כלה זו יושבת בפוריא ואומרת ראו שאני טהורה וזו עדותי מעידה עלי כך ת"ח צריך שלא יהא בו דבר של דופי וכו' רבי יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר כל מי שאמר דברי תורה ברבים ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה נוח לו שלא אמרן ריש לקיש אמר כל מי שאמר דברי תורה ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה נוח לו שלא אמרן. ועי' תנחומא (כי תשא פרק יח): נפת תטופנה (שיר ז) מהו נפת א"ר יוחנן לשון יוני היא כלה ננפי כשם שהדבש מעולה כך את מעולה מכל האומות דבש וחלב תחת לשונך כשאתה עוסק בתורה שהיא דבש וחלב כשאמרת בסיני נעשה ונשמע הוי נפת תטופנה שפתותיך וכשם שקראתי אתכם כלה אף התורה קשטתיה ותקנתיה ככלה היא וכל כלי ארגליא שלה מקרא משנה תלמוד הלכות אגדות ונתתיה למשה ככלה שנאמר ויתן אל משה ככלתו לוחות למה לוחות שיגיעתן בלחי כתובים באצבע אלהים שאלו הגיעו לישראל לוחות הראשונים אין כל בריה יכולה לשלוט בהם.

⁶⁷⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ד סי' כג): ר' יוסי אומר כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף נוח לו שלא אמרן רבנן אמרי כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה נוח לו שלא אמרן. עיי"ש סי' כד: דבש וחלב תחת לשונך ר' ברכיה אמר אין משקה סורח יותר ממשקה זה שתחת הלשון ואת אומר דבש וחלב תחת לשונך אלא אם הלכות קהות תחת לשונך דבש וחלב הלכות המאוששות עאל"ו אמר ר' לוי אף הקורא מקרא בענוגו ובניגונו עליו נאמר דבש וחלב תחת לשונך. עי' חגיגה יג ע"א: אמרו ליה ליגמרון מר במעשה מרכבה אמר להו תנינא בהו דבש וחלב תחת לשונך דברים המתקין מדבש וחלב יהו תחת לשונך.

⁶⁷⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ד סי' כג): וריח שלמותיך כריח לבנון כתיב (בראשית כ"ז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו א"ר יוחנן אין לך דבר שריחו רע וקשה יותר משטף של עזים והוא אומר וירח את ריח בגדיו אלא כיון שנכנס יעקב אבינו נכנס עמו גן עדן הדא דאמר ליה ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' וכו' ולא היו עושין [דור המדבר] ריח רע מריח הזיעה של גופן אמר ליה מתגעגעין היו בעשב הבאר הדא הוא דכתיב (תהלים כ"ג) בנאות דשא ירביצני והיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו בא שלמה ופירש וריח שלמותיך כריח לבנון.

⁶⁷⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כה: גן נעול אחותי כלה רבי יהודה בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי [משל] למלך שהיו לו שתי בנות אחת גדולה ואחת קטנה ולא נפנה להשיאן והניחן המלך שנים הרבה והלך למדינת הים ועמדו הבנות מיחו על עצמן והשיאו עצמן לאנשים והיתה כל אחת מהן נוטלת חותם של בעלה וסימנטירין שלו לאחר ימים בא המלך ממדינת הים ושמע קול הבריות מליזין אחר בנותיו ואומרים כבר זנו בנותיו של מלך מה עשה הוציא כרוז ואמר כל עמאי יפקון לקמפון בא וישב עליה בפרוזדור אמר להן בנותי כך עשיתן וקלקלתן את עצמכן מיד הוציאו כל אחת ואחת חותם בעלה וסימנטירין שלו קרא לחתנו אמר לו למי את עשוי חתן אמר לו אני חתנך

כַּפְרִים עִם נְרָדִים⁶⁸⁴: (יד) נֶרְד־⁶⁸⁵ וְכַרְכֹּם⁶⁸⁶ קִנְהָ⁶⁸⁷ וְקַנְמוֹן⁶⁸⁸ עִם כָּל עֵצֵי לְבוֹנָה מֵר⁶⁸⁹
וְאֶהְלוֹת⁶⁹⁰ עִם כָּל רְאִשֵׁי בְשָׂמִים (טו) מְעֵין גְּנִים בְּאֵר מַיִם חַיִּים⁶⁹¹ וְנִזְלִים מִן לְבָנוֹן⁶⁹²: (טז)
עוֹרֵי צָפוֹן וּבֹאֵי תִמְזָן⁶⁹³ הַפִּיחֵי גְנֵי⁶⁹⁴ יִזְלוּ בְשָׂמֵיוֹ⁶⁹⁵ יָבֵא דוֹרֵי לְגַנּוֹ⁶⁹⁶ וְיֵאכַל פְּרֵי מְגֵדֵיוֹ⁶⁹⁷

הראשון לבתך הגדולה אמר לו זה מה הוא אמר לו זה חותם שלי וזה סימנטרין שלי וכן לשני באותה שעה אמר המלך בנותי גדורות מהערוה ואתם מליזין ומבזין אותם חייכם אני עושה בכם דינין כך הן האומות לפי שהיו מונין לישראל ואומרים (שמות א') ויעבדו מצרים את בני ישראל אם בעשותן הן מכריחין כל שכן בגופן ובנשותיהם באותה שעה אמר הקב"ה אחותי כלה. גן נעול מהו גן נעול אמר הקב"ה גנתי נעולה והיא מתגניא אמר ר' פנחס גן נעול אלו הבתולות וכו' תני בשם ר' נתן גן נעול גל נעול שתי פעמים למה אלא שתי ביאות לאשה כדרכה ושלא כדרכה וכו' אמר ר' אבא בר כהנא שרה ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה וכל הנשים נגדרו בזכותה יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו כל הזכרים בזכותו רבי פנחס בשם ר' חייא כדאי היתה גדרת ערוה עצמה שבזכותה נגאלו ישראל ממצרים מה טעם גן נעול אחותי כלה מה כתיב בתריה שלחך פרדס רמונים.

⁶⁸⁰ עי' שיה"ש פ"ד סי' כה: גל נעול אלו הבעולות.

⁶⁸¹ עי' שיה"ש פ"ד סי' כה: מעין חתום אלו הזכרים.

⁶⁸² עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כו: ד"א שלחך פרדס רמונים דמייח לפרדס רמונים לישן בני נש הוא מה שלח פלוני לארוסתיה רמונים. עיי"ש סי' כז: ד"א שלחך פרדס רמונים שלחך עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רמונים לעתיד לבא ואיזה זה זה הבאר מאן היו ישראל מנטרים כל מ' שנה שעשו במדבר רבי יוחנן אמר מן הבאר וממנו היו רוב הנייתן דא"ר יוחנן הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים מיני זרעונים מיני אילנות. עיי"ש סי' כח: ד"א שלחך פרדס רמונים שלוחך עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רמונים לעתיד לבא איזה זה זה הנחל דכתיב (יחזקאל מ"ז) ועל הנחל יעלה על שפתו וגו'. עיי"ש סי' כט: ד"א שלחך פרדס רמונים שילוחך עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס רמונים לעתיד לבא איזה זה זה אליהו זכור לטוב.

⁶⁸³ עי' לקמן פסוק טז.

⁶⁸⁴ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כו: כפרים עם נרדים רבי הונא אמר היא הכניסה לו שלשה עשר והוא הכניס לה ששה ועשרים כדרך חתן להיות כופל כתובה של כלה רבי אחא אמר היא הכניסה לו כלים ובשמים והוא הכניס לה כלים ובשמים כלים על ידי משה ובשמים על ידי שלמה הדא הוא דכתיב (מלכים א' י') ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא בא כבשם ההוא עוד לרב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה רבי סימון אמר היא הכניסה לו כלים ובשמים במנין והוא הכניס לה כלים ובשמים שלא במנין בא שלמה ופירש כפרים עם נרדים.

⁶⁸⁵ עי' שיה"ש פ"ד סי' ל: נרד נרדינון.

⁶⁸⁶ עי' שיה"ש פ"ד סי' ל: כרכם כמשמעו.

⁶⁸⁷ עי' שיה"ש פ"ד סי' ל: קנה זה קנה בשם שנא' (שמות ל') וקנה בשם. עי' מדרש זוטא שיר השירים (פרשה ד סי' יד): ד"א קנה וקנמון. זה אהרן וחור. כמה שנאמר ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד (שמות יז יב).

⁶⁸⁸ עי' שיה"ש פ"ד סי' ל: וקנמון ר' הונא בשם ר' יוסי אומר קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו. עי' מדרש זוטא שיר השירים (ד יד): נרד וכרכום קנה וקנמון. זה בצלאל בן (אהליאב) [אורי]. שעלה להר סיני והראה אותו מעשה המשכן כאלו עשוי למעלה. ויש אומרים המקום הראה למשה וירד והראה לבצלאל. והסכים בצלאל לדעת האלהים. עי' ילקוט שיה"ש תתקפח: נרד וכרכום קנה וקנמון. כשהיו חונים במדבר היתה הבאר מעלה על גנים מיני בשמים והיו נשי ישראל לוקטות מהם ועושים מהם מיני בשמים, שנאמר נרד וכרכום קנה וקנמון, כל אלו מהיכן מבאר מים חיים, וכה"א על מי מנוחות ינהלני, שהיתה הבאר מתגברת והולכת מאהל לאהל ולא היה אחד מצטער לילך למלאת ממקום אחר.

⁶⁸⁹ עי' תהילים (מה ט) מֵר וְאֶהְלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בְּגָדֶיךָ מִן הַיְכָלִי שֶׁן מִנִּי שְׂמֹחֶךָ. עי' שיה"ש פ"ד סי' ל: מור אינמרנון.

⁶⁹⁰ עי' שיה"ש פ"ד סי' ל: ואהלות ר' יסא אמר פילטא למה קורא אותה אהלות ר' אבא בר יודן בשם ר' יהודה אמר מפני שהוא בא דרך אהלים ורבנן אמרי שהוא פוסה באהל.

⁶⁹¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ד סי' ל): ומהיכן היו בנות ישראל מתקשטות ומשמחות לבעליהן כל מ' שנה שעשו ישראל במדבר ר' יוחנן אמר מן הבאר הדא הוא דכתיב מעין גנים באר מים חיים ר' אבהו אמר מן המן הדא הוא דכתיב (תהלים מ"ה) מר ואהלות קציעות כל בגדותיך וגו'. עי' מדרש רבה שיר השירים (פרשה ד סי' לא): מעין גנים באר מים חיים א"ר יוחנן ארבעים ושמונה פעמים כתיב בתורה באר באר כנגד ארבעים ושמונה דברים שנקנה בס התורה הדא הוא דכתיב מעין גנים באר מים חיים. עי' מדרש זוטא שיר השירים (ד טו): מעין גנים באר מים חיים. זה המעין שהמקום עתיד לטהר את הצדיקים. לקיים מה שנאמר ואת דמי [ירושלים] ידח מקרבה (ישעיה ד' ד).

פרק ה

(א) בָּאתִי לְגִנִּי⁶⁹⁸ אָחַתִּי כָּלָה אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׁמִי⁶⁹⁹ אֶכְלֶתִּי יַעֲרִי עִם דְּבָשִׁי⁷⁰⁰ שְׁתִּיתִי יַיִנִּי עִם חֶלְבִּי⁷⁰¹ אֶכְלוּ רַעִים⁷⁰² שְׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים⁷⁰³: (ב) אֲנִי יִשָּׁנָה וְלִבִּי עֵר⁷⁰⁴ קוֹל דוֹדִי

⁶⁹² עי' מדרש רבה שיר השירים (פרשה ד סי' לא): ונוזלים מן לבנון א"ר עזריה זה מזיל מקצת דבר וזה מזיל מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לבנון א"ר תנחומא זה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לחיים. עי' מדרש זוטא שיר השירים (ד טו): ד"א נוזלים מן לבנון. אלו הנביאים שעמדו בבית המקדש.

⁶⁹³ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' לב: עורי צפון ובואי תימן ר' אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא רבי אלעזר אמר שלמים הקריבו בני נח ר' יוסי אמר עולות הקריבו בני נח וכו' עורי צפון ובואי תימן עורי צפון זו העולה שנשחטת בצפון ולמה קורין לה עורי דבר שהוא ישן ונתעורר ובואי תימן אלו שלמים שנשחטין בדרום ולמה קורין אותה ובואי דבר של חידוש וכו' עורי צפון ובואי תימן לכשיתעוררו הגליות הנתונות בצפון ויבאו ויחנו בדרום היך מה דאת אמר (ירמיה ל"א) הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ לכשיתעורר גוג ומגוג שנתון בצפון ויבא ויפול בדרום היך מה דאת אמר (יחזקאל ל"ט) ושבתתיך וששאתיך והעליתך לכשיתעורר מלך המשיח שנתון בצפון ויבא ויבנה בית המקדש שנתון בדרום היך מה דאת אמר (ישעיה מ"א) העירותי מצפון ויאת הפיחי גני יזלו בשמי אמר ר' הונא בשם ר' יהושע בר' בנימין בר לוי לפי שבעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת וכשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת אבל לעתיד לבא הקב"ה מביא רוח ארגסטס לעולם ומנהיג שתי רוחות כאחת ושתיהן משמשות הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי.

⁶⁹⁴ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יב: הפיחי גני זה אהל מועד וכו' הפיחי גני זה בית העולמים. עי' במדבר רבה פ"ג סי' ב: לע"ל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בג"ע ואין צריכין לא בפלסמון ולא ראשי בשמים אלא רוח צפון ורוח דרום מכבדות ונותנים ריחם הדא הוא דכתיב (שיר ד) הפיחי גני זה כיבוד הגן.

⁶⁹⁵ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יב: יזלו בשמי זה קטרת הסמים. עי' במדבר רבה פ"ג סי' ב: זה זילוף.

⁶⁹⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' לב: יבא דודי לגנו א"ר יוחנן לימדתך התורה דרך ארץ שלא יהיה החתן נכנס לחופה עד שתתן לו הכלה רשות מה טעם יבא דודי לגנו. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יב: יבא דודי לגנו זו השכינה. עי' במדבר רבה פ"ג סי' ב: יבא דודי לגנו אומרים ישראל לפני הקב"ה וכי יש בעל הבית שיעשה סעודה לאורחים ולא יהיה מיסב עמהם יש חתן עושה סעודה למקוראים ולא ישב עמהם אם רצונך יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו אמר להם הקדוש ב"ה הריני עושה כשם שאתם מבקשים באותה שעה הקב"ה בא לג"ע הדא הוא דכתיב (שם ה) באתי לגני אחותי כלה וגו'.

⁶⁹⁷ עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יב: ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות

⁶⁹⁸ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' א: באתי לגני אמר ר' מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבונה בשם ר' שמעון בר' יוסנה באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהיה עיקרי מתחלה ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה הדא הוא דכתיב (בראשית ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך מקפץ וסליק מקפץ וסליק חטא אדם הראשון ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון חטא קין וכו' עמד עמרם והורידה משני לאחד שהוא ראשון עמד משה והורידה לארץ א"ר יצחק הדא הוא דכתיב (תהלים ל"ז) צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה הרשעים מה עשו תלויין באויר כי לא השכינו שכינה לארץ אבל הצדיקים השכינו שכינה לארץ מה טעם צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה ישכנו לשכינה עליה שוכן עד וקדוש שמו ואימת שרת שכינה עליה ביום שהוקם המשכן שנא' (במדבר ז') ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן רבי עזריה בשם ר' יהודה ברבי סימון אמר משל למלך שכעס על מטרונה והוציאה מתוך פלטיין שלו לאח"כ בקש להתרצות לה שלחה לו ואמרה יעשה לי המלך דבר חדש ויבא אצלי כך לשעבר היה הקב"ה מקבל הקרבנות מלמעלה דכתיב (בראשית ח') וירח ה' את ריח הניחוח וגו' עכשיו מקבל מלמטה הדא הוא דכתיב באתי לגני אחותי כלה.

⁶⁹⁹ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' א: אריתי מורי עם בשמי זה קטרת הסמים וקומץ הלבונה

⁷⁰⁰ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' א: אכלתי יערי עם דבשי אלו איברי עולה ואמורי קדשי קדשים

⁷⁰¹ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' א: שתיתי ייני עם חלבי אלו הנסכים ואמורי קדשים קלים

⁷⁰² עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' א: אכלו רעים זה משה ואהרן וכו' ד"א אכלו רעים אלו הנשיאים וכו' ד"א אכלו רעים אמר ר' ברכיה למלך שעשה סעודה וזימן האורחין ונפל השרץ לתוך התמחוי שאילו משך המלך את ידו היו הכל מושכין את ידיהם פשט המלך את ידו ופשטו הכל את ידיהם א"ר ינאי למלך שעשה סעודה וזימן אורחין אצלו והיה מחזיר עליהם ואומר להם יערב לכם ויבסם לכם א"ר אבהו למלך שעשה סעודה וזימן אורחין אצלו לכשאכלו ושתו אמר טלו מנה זו יפה ותנו

דֹּפֵק 705 פִּתְחֵי לִי 706 אֶהְיֶה 707 רְעִיתִי 708 יוֹנְתִי 709 תִּמְתִּי 710 שְׂרָאֲשִׁי נִמְלָא מְלֵא 711 קְוֹצוֹתֵי רְסִיסֵי לְיִלְהָהּ 712: (ג) פִּשְׁטֵתִי אֶת פִּתְנֵתִי אֵיכָכָה אֶלְפִּשְׁנָה 713 רְחֲצֵתִי אֶת רַגְלֵי אֵיכָכָה אֲמַנְפִּם 714: (ד) הוֹדִי שְׁלַח יְדוֹ מִן הַחֹרֶם 715 וּמַעֲי הָמוּ עָלַי 716: (ה) קָמְתִי אֲנִי לְפִתַּח לְדוֹדֵי 717 וְיָדֵי נָטְפוּ מוֹר 718 וְאֶצְבְּעֵתִי מוֹר עֵבֶר 719 עַל כַּפּוֹת הַמְּנַעֵל 720: (ו) פִּתְחֵתִי אֲנִי לְדוֹדֵי וְדוֹדֵי חֲמֵק

לבעל הבית אף הכא כן באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי אף אתון אכלון שתיתי ייני עם חלבי אף אתון שתו ושכרו דודים 703 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' א: שתו ושכרו דודים אלו נדב ואביהוא שנשתכרו בצרתן וכו' שתו ושכרו דודים אלו הנסיכים.

704 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ב: אני ישנה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים אני ישנה מן הצדקות ולבי ער לעשותן אני ישנה מן הקרבנות ולבי ער לקריאת שמע ותפלה אני ישנה מבית המקדש ולבי ער לבתי כנסיות ובתי מדרשות אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלני א"ר חייא בר אבא איכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל מן הדין קרא דכתיב (תהלים ע"ג) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם.

705 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: קול דודי דופק על ידי משה בשעה שאמר (שמות י"א) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים.

706 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: פתחי לי רבי יסא אמר אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו.

707 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: אחותי שנתאחו לי במצרים בשתי מצות בדם הפסח ובדם המילה.

708 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: רעיתי שריעו אותי בים ואמרו (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו (שם) ה' מלוך לעולם ועד.

709 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: יונתי במרה שמשם נצטוו ונצטיינו בכל המצות וצדקות ומעשים טובים כיונה זו שמצויינת הדא הוא דכתיב (שם) שם שם לו חק ומשפט.

710 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: תמתי תמותי שנתממו עמי בסיני ואמרו (שם כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע רבי ינאי אמר תאומתי כביכול לא אני גדולה ממנה ולא היא גדולה ממני ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי תאומתי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו חבירו מרגיש כך כביכול אמר הקדוש ב"ה (תהלים צ"א) עמו אנכי בצרה.

711 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: שראשי נמלא טל על שם (שם ס"ח) ארץ רעשה אף שמים נטפו.

712 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ג: קווצותי רסיסי לילה על שם שנאמר (שופטים ה') גם עבים נטפו מים.

713 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ד: פשטתי את כתנתי א"ר יוחנן אפילו תמה שבתמות יודעת לפשוט וללבוש ואת אמרת פשטתי את כתנתי רבי חנינא ור' יוחנן אמרי יום שנזדוג להם נבוכדנצר הרשע לישראל פשט מהם שני לבושים גדולים לבוש כהונה ולבוש מלכות וכו' ד"א פשטתי את כתנתי א"ר יוחנן בשם ריש לקיש אפילו תמה שבתמות יודעת לפשוט וללבוש ואת אמרת פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה אלא מהו זה לפי ששינת העצרת עריבה והלילה קצרה א"ר יודן אף פורטענא לא עקצה בהם

714 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ד: רחצתי את רגלי מטינוף עבודת כוכבים וכו' רחצתי את רגלי מטינוף של עבודת כוכבים

715 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ד: יודעת הייתי שאבק של אותו מקום משיאני לעבודת כוכבים אעפ"כ דודי שלח ידו מן החור אמר ר' אבא בר כהנא וכי מה טיבו של חור זה להיות מגדל שרצים וכו' יודעת הייתי שאבק של אותו המקום משיאני לעבודת כוכבים אעפ"כ דודי שלח ידו מן החור

716 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ד: אלא כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כל נסים שעשית לי על ידי כורש לא היה מוטב לעשותן לי על ידי דניאל ועל ידי אדם צדיק אעפ"כ מעי המו עלי וכו' א"ר אמי כעני שמבקש צדקה אעפ"כ ומעי המו עלי והוא אמר לי (שם ל"א) המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'.

717 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ה: קמתי אני לפתוח לדודי קמתי אני ולא אומות העולם תרגם רבי יעקב בר אבונה קמי ר' יצחק כתיב (עזרא א') ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימן והכהנים והלויים וגו' ליהודה שהוא מלך ובנימן שבית המקדש בחלקו לכהנים מפני העבודה וללויים מפני הדוכן לפתוח לדודי בתשובה. עי' ילקוט שיה"ש (רמז תתקפח): קמתי אני לפתוח לדודי, אמר הקב"ה קיימתי עמידת זקן תחלה ואתה פה עמוד עמדי.

718 עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ה: וידי נטפו מור מררים דגזר כורש ואמר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבור א"ר יוחנן כתיב (ישעיה י"ג) חשך השמש בצאתו ליווי הוה קבל ההוא יומא ולא דנחה יצא כורש לטייל במדינה וראה המדינה שוממת אמר מה טיבה של מדינה זו שוממת איכן הם הזהבים איכן הם הכספים אמרי ליה ולאן אתה הוא דגזרת ואמרת כל יהודאין יפקון ויבנון בית מקדשא מנהון דהבים ומנהון כספים הא דסלקין למבנא מקדשא בההיא שעתא גזר ואמר דעבר

עָבַר 721 נִפְשֵׁי יִצְאָה בְּדַבְרוֹ 722 בְּקִשְׁתֵּיהֶוּ וְלֹא מִצְאָתִיהוּ 723 קְרָאתִיו וְלֹא עֲנִנִי 724: (ז) מִצְאָנִי
הַשְּׁמֵרִים הַסֹּבְבִים בְּעִיר 725 הַכּוֹנֵי פְּעֻעוֹנֵי 726 נָשְׂאוּ אֶת רְדִידֵי מַעְלֵי שְׁמֵרֵי הַחֲמוֹת 727: (ח)
הַשְּׁבַעֲתֵי אֲתֶכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם אִם תִּמְצְאוּ אֶת דּוֹדֵי מֵה תִגִּידוּ לוֹ שְׁחֹלֶת אֶהְבֶּה אֲנִי 728:
(ט) מֵה דוֹדְךָ מְדוֹד הִיפָּה בְּנָשִׁים 729 מֵה דוֹדְךָ מְדוֹד שְׁכֵבָה הַשְּׁבַעֲתֵנוּ 730: (י) דּוֹדֵי צַח

פרת עבר דלא עבר לא יעבור וכו' וידי נטפו מור מררים שאמרתי לעגל (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): וידי נטפו מור במתן תורה נתמלא כל העולם כלו בשמים. 719 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ה: ואצבעותי מור עובר אעפ"כ מר עובר עבר על מררי שנא' (שם) וינחם ה' על הרעה וגו'. עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): ואצבעותי מור עובר להיכן עבר, גזזו הקב"ה לצדיקים דכתיב על כפות המנעול.

720 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ה: על כפות המנעול שמשם ננעל פרת לפניהם וכו' על כפות המנעול שמשם ננעל בפניהם שלא יכנסו לארץ ישראל.

721 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ו: פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נתחטא נתמלא עלי עברה וכו' כאשר עוברת. עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): פתחתי אני לדודי כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ודודי חמק עבר שהקול מתעלם מהם ושומעים אותו מארבע רוחות ורצין כנגדו. עי' מדרש זוטא שיה"ש (ה ו): ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו. שהוא מוציא קרח וכל עדתו.

722 עי' שבת פ"ב ע"ב: ואמר רבי יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו. עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ו: נפשי יצאה בדברו בדיבורו של כורש דגזר דלא עבר פרת לא יעבר וכו' נפשי יצאה בדברו בדיבורו מקול דיבורו הראשון שאמר אנכי ה' אלהיך.

723 עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): בקשתיו ולא מצאתיו בעגל. עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): בקשתיהו ולא מצאתיהו הרי השכינה מסתלקת לשמים וישראל סבורים שהוא מחיה להם את המתים. לכך נאמר קראתיו ולא ענני.

724 עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): קראתיו ולא ענני במרגלים. עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): ד"א קראתיו ולא ענני בשעה שנסתלקה השכינה בימי ישעיה עשר פעמים עד שלא נסתלקה השכינה מן הכרוב האחד לכרוב השני. מן הכרוב השני למפתן הבית. וכו' מהר הזיתים למדבר. כמה שנאמר טוב שבת בארץ מדבר (משלי כ"א י"ט). מן המדבר לשמים. כמה שנאמר השמים שמים לה' (תהלים קט"ו י"ז). הרי ישראל מבקשים את השכינה והיא לא חוזרת עד שיגיע הקץ. לכך נאמר קראתיו ולא ענני.

725 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ז: מצאוני השומרים הסובבים בעיר זה (עזרא ה') תתני פחת עבר נהרא וחבריו וכו' ד"א מצאוני השומרים שבטו של לוי דכתיב בהו (דברים ל"ג) כי שמרו אמרתך הסובבים בעיר היך מה דאת אמר (שמות ל"ב) עברו ושובו משער לשער. עי' מדרש זוטא שיר השירים (ה ז): מצאוני השומרים הסובבים בעיר. כיון שנסתלקה השכינה באו המלכיות ושרפו את בית המקדש. שהוא משול ככתנת: ד"א מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ביום שנתנה רשות למלאכי השרת שיהו (עמהם) [עומדים] על החומה (ביום) [כמה] שנאמר על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים (ישעיה ס"ב ו'). אמר רבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי בו ביום נתנה רשות לגבריאלי להפרע מן המלכיות. לקיים מה שנאמר מקול המון נדדו עמים (ישעיה ל"ג ג').

726 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ז: הכוני פצעוני (שם ד') כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם וכו' הכוני פצעוני היך מה דאת אמר (שם) והרגו איש את אחיו

727 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ז: נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות חומותיה של ירושלם א"ר אבא בר כהנא לשעבר היתה נבנה החומה אבן שמנה אמות ואבן עשר אמות (מ"א ז' י') ברם הכא (עזרא ה') הוא מתבנא אבן גלל ואבן דגולגל וכו' נשאו את רדידי מעלי זה הזין תני רשב"י זין שנתן להם לישראל בחורב שם המפורש היה חקוק עליו וכיון שחטאו נטל מהם כיצד נטל מהם ר' איבו אמר מלאך ירד וקלפו ורבנן אמרי מאליו היה נקלף שומרי החומות שומרי חומותיה של תורה. עי' ילקוט שיה"ש (רמז תקפח): מצאוני השומרים בשעה שצרו על ירושלים כל מי שבורח היו מכין אותו ומפצעין ראשו ונוטלין את כובעו שנאמר נשאו את רדידי.

728 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ח: השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תגידו לו שחולת אהבה אני מה חולה זו מצפה לרפואה כך הדור שבמצרים מצפה לגאולה.

729 עי' שיה"ש רבה פ"ה ס' ט: מה דודך מדוד היפה בנשים אומות העולם אומרים לישראל מה דודך מדוד מה אלוה הוא מאלוהות מה פטרון הוא מפטרונין. עי' מדרש זוטא שיר השירים (ה ט): מה דודך מדוד היפה בנשים. הכשרים שבאומות אומרים לישראל למי שאתם עובדים נלך עמכם. כמה שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד (צפניה ג' ט').

730 עי' מדרש זוטא שיר השירים (ה ט): [מה דודך מדוד שכיכה השבעתנו]. למה נאמר שכיכה השבעתנו. אלא שעתידים להשבע להקב"ה ולישראל שלא לילך אחר ע"ז מעתה. אמר רבי אלעזר הרי אתה למד מאברהם יום שהכה את המלכים. כמה שנאמר אל עמק שוה (בראשית י"ד י"ז).

וְאָדוּם⁷³¹ דָּגוּל מִרְבֵּבָה⁷³²: (יא) רֵאשׁוּ בָתֶּם פּוֹזִי⁷³³ קוּצוֹתַי תְּלַתְלִים⁷³⁴ שְׁחֹרֹת כְּעוֹרֵב⁷³⁵:
(יב) עֵינָיו כְּיוֹנִים⁷³⁶ עַל אֶפְיָקֵי מַיִם⁷³⁷ רְחֻצוֹת בְּחֶלֶב⁷³⁸ יִשְׁבוֹת עַל מְלֵאת⁷³⁹: (יג) לְחָיו
כְּעֶרְוַת הַבַּיִשׁ⁷⁴⁰ מְגִדְלוֹת מְרַקְחִים⁷⁴¹ שְׁפֹתוֹתָיו שׁוֹשְׁנִים נְטָפוֹת מוֹר עֵבֶר⁷⁴²: (יד) יָדָיו

שנשבעו לו כל האומות שלא לילך מעתה אחר ע"ז. ובמקום שנשבעו לו לאברהם כך הם עתידים להשבע למקום ולמשיח שלא לילך אחר ע"ז לכך נאמר שככה השבעתנו.

⁷³¹ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ט: ישראל אומרים להם דודי צח ואדום צח לי בארץ מצרים וגומר ואדום למצרים צח לי בארץ מצרים שנא' (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים וגו' ואדום למצרים שנא' (שם י"ד) וינער ה' את מצרים צח לי בים שנאמר (שם) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ואדום לי בים שנא' וינער ה' את מצרים בתוך הים צח לי בעוה"ב ואדום לי בעולם הזה רבי לוי בר חייתא אמר בה תלת צח לי בשבת ואדום לי כל ימי השבת צח לי בראש השנה ואדום לי כל ימות השנה צח לי בעולם הזה ואדום לי בעולם הבא

⁷³² עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ט: דגול מרבבה א"ר אבא בר כהנא מלך בשר ודם מעטיפתו ניכר ברם הכא הוא אש משרתיו אש ואתא מרבבות קדש ואות הוא בתוך רבבות קדש. עי' חגיגה טז ע"א: ורבי אבהו אמר דגול מרבבה דוגמא הוא ברבבה שלו. עי' לעיל הערה 568.

⁷³³ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' י: ראשו כתם פז ראשו זו התורה שנא' (משלי ח') ה' קנני ראשית דרכו וכו' כתם פז אלו דברי תורה שנא' (שם י"ט) הנחמדים מזהב ומפז רב. עי' שמ"ר פ"ח סי' א: מלך בו"ד אין לובשין עטרה שלו והקב"ה עתיד להלביש עטרה שלו למלך המשיח ומהו עטרה של הקב"ה כתם פז שנאמר (שיר ה) ראשו כתם פז.

⁷³⁴ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' י: קווצותיו תלתלים זה הסירגול וכו' ד"א קווצותיו תלתלים תילי תילים ד"א רבי עזריה אומר אפילו דברים שאתה רואה אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים ר' אליעזר ור' יהושע אומרים תילי תילים ד"א ר' עזריה אומר אפילו דברים שאתה רואה אותם שהן קיצין בתורה תילי תילים הן. עיי"ש סי' יא: אמר רבי לוי לקרסטל נקוב ששכרו בעליו פועלים למלאותו מים אומר הטפש מה אני מועיל מכניס בזו ומוציא בזו והפקח אומר ולא שכרי אני נוטל ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל מבעל הבית כך הטפש אומר הריני לומד תורה ומשכחה מה אני מועיל והפקח אומר ולא שכר יגיעה נותן לי הקב"ה דא"ר לוי אפי' דברים שאת רואה קוצין בתורה תילי תילים הן יכולות הן להחריב את העולם ולעשותו תל היך מה דאת אמר תל עולם כתיב (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אם תעשה מן הדל"ת רי"ש תחריב לכל העולם.

⁷³⁵ עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' י: שחורות כעורב אלו האותיות וכו' במי הן מתקיימות שחורות כעורב במי שהוא משכים ומעריב בהן. עיי"ש סי' יב: שחורות כעורב ר' אלכסנדר בר הדרין ורבי אלכסנדר קרובה אמר אפילו אם מתכנשין כל באי עולם להלבין כנף אחד מן העורב אינן יכולין כך אם מתכנשין כל באי עולם לעקור יו"ד שהוא קטן האותיות שבתורה אינן יכולין ממי את למד משלמה המלך שעל ידי שבקש לעקור יו"ד מן התורה עלה קטיגורו ומי קטרג ר' יהושע בן לוי אמר יו"ד שבירבה קטרג רשב"י אומר ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה ואמר לפני רבונו של עולם כתבת בתורתך דייתיקי שמקצתה בטלה כולה בטלה שלמה המלך מבקש לעקור יו"ד שבתורה אמר לו הקב"ה לך הרי שלמה בטל ומאה כיוצא בו ויו"ד שבך אינו בטל לעולם. עיי"ש סי' יד: רבי יהודה פתר קרא בתלמידי חכמים תלתלים שחורות כעורב אלו תלמידי חכמים שאע"פ שנראין כעורין ושחורין בעולם הזה לעתיד לבא (נחום ב') מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו רבי שמואל בר יצחק פתר קרא בפרשיות התורה תלתלים שחורות כעורב אלו תלמודות של תורה שנראות כעורות ושחורות מלאומן ברבים אמר הקב"ה ערבות הן עלי היך מה דאת אמר (מלאכי ג') וערבה לה' מנחת יהודה תדע לך שהוא כן הדבר שהרי פרשת זב וזבה לא נאמרו שתיהן כאחד אלא זו בפני עצמה וזו בפני עצמה שנא' (ויקרא ט"ו) איש איש כי יהיה זב מבשרו וגו' ואשה כי יזוב זוב דמה.

⁷³⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' טז): עיניו כיונים עיניו אלו סנהדרין שהם עינים לעדה שנאמר (במדבר ט"ו) והיה אם מעיני העדה רמ"ח אברים יש בו באדם וכולן הולכין אחר העינים כך ישראל אין יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהן

⁷³⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' טז): על אפיקי מים שהם אפיקים על מימיה של תורה דאמר ר' חמא בר עוקבא דברי תורה מגבירין הם לכל מי שהוא עוסק בהם כל צרכן

⁷³⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' טז): רוחצות בחלב אלו ההלכות שהן רוחצין אותם בשנים עד שעושים אותה נקיים כחלב, ועי' מדרש זוטא שיה"ש ה' יב: אלו המדרשות.

⁷³⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' טז): יושבות על מלאת מלאתה של תורה. ועיי"ש סי' יז: דבר אחר יושבות על מלאת על מלאתה של ירושלם היך מה דאת אמר (ישעיה א') מלאתי משפט ר' פנחס בשם ר' הושעיא רבה ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלם מנין מלאתי א"ר תנחומא על מלאת זה ממלא מקצת דבר וזה ממלא מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאה כמין לבנון דאמר ר' תנחומא זה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאה כמין לחיים.

⁷⁴⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' יח): לחיו כערוגת הבשם א"ר ינאי ביומוי דזמנין תרתין חבורין והוינן נפקין ולעיין באורייתא בהדא אסטרין ולא כטעם שהיתה זו אומרת זו אומרת. עי' עירובין נד ע"א:

גְּלִילֵי זָהָב⁷⁴³ מְמֹלָאִים בְּתַרְשִׁישׁ⁷⁴⁴ מְעֵיו עֵשֶׂת שָׁנִים⁷⁴⁵ מְעֹלְפַת סְפִירִים⁷⁴⁶: (טז) שׁוֹקֵיו עֲמוּדֵי
 שֵׁשׁ⁷⁴⁷ מְיֻסְדִים עַל אֲדָנֵי פִז⁷⁴⁸ מְרָאֵהוּ כְּלַבְנוֹן⁷⁴⁹ בְּחֹר פְּאָרְזִים⁷⁵⁰: (טז) חֲכוּ מִמְתַּקִּים⁷⁵¹
 וְכֹלוּ מִחֲמָדִים זֶה דוּרֵי⁷⁵² וְזֶה רַעֲיִ⁷⁵³ בְּנֹת יְרוּשָׁלַם⁷⁵⁴

אמר ר"א מאי דכתיב לחיו כערוגת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם זה שהכל מתבשמין בה תלמודו מתקיים ואם לאו אין תלמודו מתקיים. עי' שבת פח ע"ב: ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב לחיו כערוגת הבושם כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים

⁷⁴¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' יח): מגדלות מרקחים אמר ר' תנחומא מה מגדלות הרקח הזה יש בו מכל מיני בשמים כך ת"ח צריך להיות מלא מקרא משנה ותלמוד והלכות ואגדות כהונה ולויה מיעקב

⁷⁴² עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' יח): שפתותיו שושנים זה תלמיד חכם הרגיל במשנתו שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר זה וחוזר ומברר תלמודו. עי' שבת ל ע"ב: והאמר רב גידל אמר רב כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוונה שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי מור עובר אלא מר עובר אל תקרי שושנים אלא שושנים. עיי"ש פח ע"ב: וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך הוציא הקדוש ברוך הוא הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר אל תקרי שושנים אלא שושנים.

⁷⁴³ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' יט): ידיו גלילי זהב אלו לוחות הברית שנא' (שמות ל"ב) והלוחות מעשה אלהים המה גלילי זהב אלו דברי תורה שנאמר (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ומפז אמר ר' יהושע בר נחמיה מעשה נסים היו [נגללין היו של סנפרינון היו והיו נגללין] רבי מנחמא בשם ר' אבון אמר וחצובין מגלגל חמה היו כיצד היו כתובין חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה על שם שנא' ידיו גלילי זהב.

⁷⁴⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' כ): ממולאים בתרשיש וכו' יפה למדני בן אחי ר' יהושע מה גלים הללו בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבור ודבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים ממולאים בתרשיש זה התלמוד שהוא כים הגדול הדא דאת אמר תרשישה.

⁷⁴⁵ עיי"ש: מה דאת אמר כל הנחלים הולכים אל הים מעיו עשת שן זו תורת כהנים מה הכרס הזה הלב מכאן והכרעים מכאן והוא בתוך כך תורת כהנים שני ספרים מכאן ושנים מכאן והוא באמצע עשת שן מה עשת שן זה את עושה ממנה כמה יתדות כמה רמחים כך תורת כהנים יש בה כמה מצות כמה דקדוקין כמה קלים וחמורים כמה פיגולים כמה נותרות כתובים בתורת כהנים.

⁷⁴⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' כא): מעולפת ספירים מעולפת כחן של בני אדם שהיא קשה כספיר הזה וכו' א"ר אבא בר ממל אם נתעלף אדם בדברי תורה והלכה סוף שנעשה בהם קסם וכו' מן מסקן להון הוה מסיק להון חד חד מן נחית להון הות מחית להון תרי תרי וכיון שנתעסק בתורה אפילו טליתו לא היה יכול לסבול לקיים מה שנאמר מעולפת ספירים בן בית אחד היה לו לרבן גמליאל והיה למוד להיות נוטל קופה של ארבעים סאה ומוליכה אצל הנחתום א"ל כל הדין חילא טבא אית בך ולית את עסיק באורייתא כיון שנתעסק בתורה התחיל להיות נוטל של שלשים של עשרים של שנים עשר של שמונה סאים כיון דגמר ספרא אפילו קופה של סאה לא היה יכול לסבול ואית דאמרי אפילו סבניה לא הוה יכול למיסבל אלא אחרנין מעברין ליה מעילווי דהוא לא היה יכול לקיים מה שנאמר מעולפת ספירים.

⁷⁴⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' כב): שוקיו עמודי שש שוקיו זה העולם עמודי שש שהוא מיוסד לששה ימים דכתיב (שמות לא) כי ששת ימים עשה ה' וגו'.

⁷⁴⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ה סי' כב): מיוסדים על אדני פז אלו פרשיותיה של תורה שנדרשות לפניהם ולאחריהם ולמה הם דומות לעמוד זה שיש לו בסיס מלמטן וקיפלוסיא מלמעלן כך פרשיות התורה נדרשות לפניהם ולאחריהם.

⁷⁴⁹ עי' במ"ר פ"י סי' א: מראהו כלבנון זה שכר בעל תשובה שהוא נקרא סור מרע.

⁷⁵⁰ עי' סנהדרין ק ע"א: דרש רבי יהודה ברבי סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקדוש ברוך הוא מבהיק זיויו לעולם הבא שנאמר מראהו כלבנון בחור כארזים. ועי' פסיקתא דרב כהנא (פסקא יב אות כד): א"ר חייא ברבא לפי כל עסק ועסק וכל דבר ודבר היה נראה להם נראה להם בים כגיבור עשה מלחמותיהם של ישראל וכו' נראה להם בחור בימי שלמה לפי מעשיהם של דור מראהו כלבנון בחור כארזים (שה"ש ה טו).

⁷⁵¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' א) חכו ממתקים כתיב (עמוס ה') כי כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו. עיי"ש סי' ב: חכו ממתקים ר' עזריה ורבי אחא בשם ר' יוחנן אמרו בשעה ששמעו ישראל בסיני אנכי פרחו נשמתן הדא הוא דכתיב (דברים ה') אם יוספים אנחנו לשמוע הדא הוא דכתיב נפשי יצאה בדברו חזר הדיבור לפני הקב"ה ואמר רבונו של עולם אתה חי וקיים ותורתך חיה וקיימת ושלחתני אצל מתים כולם מתים באותה שעה חזר הקב"ה והמתיק להם את הדבור הדא הוא דכתיב (תהלים כ"ט) קול ה' בכח קול ה' בהדר אמר ר' חמא בר ר' חנינא קול ה' בכח לבחורים קול ה' בהדר לתשישין תני ר' שמעון בן יוחאי תורה שנתן הקב"ה לישראל החזירה להם נפשותיהן

פרק ו

(א) אָנָה הֶלֶךְ דֹּדֶיךָ⁷⁵⁵ הִיפָּה בְנָשִׁים אָנָה פָּנָה דֹּדֶיךָ⁷⁵⁶ וּנְבַקְשָׁנוּ עִמָּךְ⁷⁵⁷: (ב) דֹּדֵי יָרֵד לִגְנוֹ⁷⁵⁸ לְעֶרְוֹנוֹת הַבָּשָׂם לְרַעוֹת פְּנִינִים⁷⁵⁹ וְלִלְקֹט שׁוֹשְׁנִים⁷⁶⁰: (ג) אֲנִי לְדֹדֵי וְדֹדֵי לִי⁷⁶¹

הדא הוא דכתיב (שם י"ט) תורת ה' תמימה משיבת נפש ד"א חכו ממתקים למלך שדיבר כנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו כיון שראה המלך כך שנשמטה נפשו התחיל מגפף ומנשק אותו ומפתהו ואומר לו מה לך לא בני יחידי אתה לא אני אביך כך כשדיבר הקב"ה אנכי ה' אלהיך מיד פרח נשמתן כיון שמתו התחילו המלאכים מגפפין ומנשקין אותם ואומרין להם מה לכם אל תיראו בנים אתם לה' אלהיכם והקב"ה ממתיק בחכן הדיבור ואומר להם לא בני אתם אנכי ה' אלהיכם עמי אתם חביבין אתם לפני והתחיל מפתה אותן עד שחזרה נשמתן והתחילו מבקשין מלפניו הוי חכו ממתקים התחילה התורה מבקשת רחמים על ישראל מן הקדוש ב"ה אמרה לפניו רבש"ע יש מלך משיא בתו והורג את בן ביתו כל העולם כולו שמח בשבילי ובניך מתים מיד חזרה נשמתן הדא הוא דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש. עיי"ש סי' ו: [משל] למלך שקידש את מטרונה ואמר מבקש אני לראותה כיון שראה אותה התחיל משבחה ומקלסה הדא הוא דכתיב זאת קומתך דמתה לתמר גם היא אמרה רוצה אני לראותו כיון שראתה אותו התחילה בקילוס שקילסתו חכו ממתקים וכולו מחמדים. עי' שמ"ר פ"ז סי' ב: למה נמשל הקב"ה לתפוח לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח כך הקב"ה חכו ממתקים וכלו מחמדים.

⁷⁵² עי' במ"ר פ"י סי' א: זה דודי כמה דתימא (ויקרא כ) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי א"ר לוי כל מעשיהם של ישראל מובדלים מן אומות העולם בחרישתן ובזריעתן בקצירתן בעומרן בדישתן בגרניהם ביקביהם וכו'. ועי' שיה"ש רבה פ"ב סי' מה: הוא קלסני ואני קלסתיו הוא קראני אחותי רעיתי יונתי תמתי ואני אמרתי ליה זה דודי וזה רעי.

⁷⁵³ עי' במ"ר פ"י סי' א: וזה רעי ר' יודן בשם ר' חמא ב"ר חנינא ור' ברכיה בשם רבי אבהו אמר שהוא מרבה לי רעים כיצד כתיב ואבדיל אתכם מן העמים כזה שהוא בורר את היפה מן הרע בורר וחוזר ובורר שכל מי שבורר את הרע מן היפה שוב אינו חוזר ובורר כך הקב"ה מצפה לאומות העולם שמא יעשו תשובה ויקרבן לתחת כנפיו.

⁷⁵⁴ עי' ילקוט שיה"ש רמז תתקצא: זה דודי וזה רעי, אמר הקב"ה כל מי שמבטל צרכיו ויושב ועוסק בתורה זה דודי וזה רעי, ולא עוד אלא כאלו בנה בית המקדש דכתיב בנות ירושלים.

⁷⁵⁵ עי' מדרש זוטא שיר השירים (ו א): ביום שנאמר ויבן מזבח תחת ההר (שמות כ"ד ד'). שהיו ישראל סבורים [שהר] סיני קדושת עולם ולא היה אלא קדושת שעה.

⁷⁵⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' ז): אנה הלך דודך היפה בנשים אומות העולם אומרים לישראל אנה הלך דודך ממצרים לים לסיני אנה פנה דודך מה כנסת ישראל משיבה לאומות העולם מה טיבכם שואלים עליו ואין לכם חלק בו מאחר שנדבקתי בו יכולה אני לפרוש ממנו מאחר שנדבק בי יכול הוא לפרוש ממני כל הן דהוא לגבי הוא אתי ליה.

⁷⁵⁷ עי' מדרש אגדת בראשית (פרק פד) אמר הקב"ה א"ה משניאין אותי על בני ובני מאהבין אותי על כל האומות אלו אני נותן להם מאה עולמות מלאין באהבה שאהבתי את בני שנאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שה"ש ח ז).

⁷⁵⁸ עי' מדרש זוטא שיה"ש (ו ב): דודי ירד לגנו. ביום שירדה האש לקרבנו של הבל ולקרבנו של נח. וכן בנדב ואביהוא. וכן בקרבן מנוח ושלמה ואליהו. לכך נאמר דודי ירד לגנו. עוד אחת הוא עתיד לירד. כמה שנאמר כן ירד ה' צבאות לצבא על הר ציון ועל גבעתה (ישעיה ל"א ד'). מכאן הם אומרים בעליה שברא הקדוש ברוך הוא כשברא את העולם. כן ירד על הר סיני. וכן הוא לעתיד לבא. לקיים מה שנאמר כן ירד ה' צבאות לצבא על הר ציון. ועי' פרקי דרבי אליעזר (פרק יד): עשרה ירידות ירד ה' על הארץ ואלו הן אחת בגן עדן ואחת בדור הפלגה ואחת בסדום ואחת בסנה ואחת במצרים ואחת בסיני ואחת בנקרת הצור ושנים באהל מועד ואחת לעתיד לבא אחת בגן עדן מניין שנ' וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן וכתוב דודי ירד לגנו לערוגת הבושם.

⁷⁵⁹ עי' ילקוט שיה"ש רמז תתקצא: לערוגת הבושם אלו ישראל. לרעות בגנים אלו עובדי אלילים.

⁷⁶⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' ח): דודי ירד לגנו לערוגת הבושם א"ר יוסי ב"ר חנינא הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו לא היה צריך קרא למימר אלא דודי ירד לרעות בגנו ואת אמר לרעות בגנים אלא דודי זה הקב"ה לגנו זה העולם לערוגת הבושם אלו ישראל לרעות בגנים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות וללקוט שושנים לסלק את הצדיקים שבישראל. עי' ב"ר פס"ב סי' ב: הקב"ה יודע אימתי היא עונותן של צדיקים להסתלק מן העולם ומסלקן הדא הוא דכתיב (שיר ז) דודי ירד לגנו לערוגת הבושם.

⁷⁶¹ עי' מדרש תהילים (מזמור קיט): ה' בחר ביעקב ויעקב בחר בה'. וכן הוא אומר, (שיר השירים ו, ג) אני לדודי וגו'. עי' ילקוט שיה"ש רמז תתקצא: אני לדודי בעולם הזה, ודודי לי בעולם הבא. עי' ספרי (ברכה ב): כיון ששמעו אומות העולם גאותו ושבחו של הקב"ה אומר להם לישראל נבוא עמכם שנ' אנה הלך דודך היפה בנשים. וישראל אומרים להם אין לכם חלק בו אני לדודי ודודי לי.

הַרְעָה בְּשׁוֹשְׁנִים⁷⁶²: (ד) יָפָה אֶת רַעֲיָתִי כְּתַרְצָה⁷⁶³ נָאוֹה בִּירוּשָׁלַם⁷⁶⁴ אֵימָה כְּנִדְגָלוֹת⁷⁶⁵:
 (ה) הֶסְבִּי עֵינַיךָ מִנְּגִדֵי⁷⁶⁶ שְׁהֵם הִרְהִיבֵנִי⁷⁶⁷ שְׁעָרֶךָ כְּעֶדֶר הָעֵזִים⁷⁶⁸ שְׁנָגְלָשׁוּ מִן הַגְּלֶעֶד⁷⁶⁹: (ו)
 שְׁנַיִךָ כְּעֶדֶר הָרַחֲלִים⁷⁷⁰ שְׁעָלוּ מִן הַרְחָצָה⁷⁷¹ שְׁבָלִים מִתְּאִמּוֹת⁷⁷² וְשִׁבְלָה אֵין בָּהֶם⁷⁷³: (ז)

- מאיר המקרא -

⁷⁶² עי' מדרש זוטא שיר השירים (ו ג): אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים. כביכול אין הקב"ה מקרבן באהבה. אמר אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים. כבני אדם שלא טעמו טעם עבירה מימיהם.

⁷⁶³ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' יד): יפה את רעיתי כתרצה ר' יהודה בר סימון פתר קרייה בקרבנות יפה את רעיתי כתרצה אלו הקרבנות שאתם מתרצים בקרבנות היך מה דאת אמר (ויקרא א') ונרצה לו לכפר עליו וכו' ד"א יפה את רעיתי כתרצה אלו נשי תירען דאמר רבי נשי תירען כשרות היו עמדו ומיחו על עצמן ולא נתנו מנזמיהם למעשה העגל אמרו מה ליסטטורין הקשה שיברו הקדוש ב"ה ליסטטורין הרך עאכ"ו. עיי"ש סי' טו: ד"א יפה את רעיתי כתרצה כשאת רוצה כד את בעיית לית את צריכה בעייה מכלום מילף מכלום מי אמר להם להביא עגלות ובקר לטעון המשכן לא מהן ובהן הביאו אותן הדא הוא דכתיב (במדבר ז) ויביאו את קרבנם לפני ה'.

⁷⁶⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' יד): נאוה כירושלם אלו הקדשים שבירושלים היך מה דאת אמר (יחזקאל ל"ו) כצאן קדשים כצאן ירושלם וכו' נאוה כירושלם שכל מי שהוא רוצה ומבקש טיפוסים של פעור היה הולך ומוצאה בירושלים הדא הוא דכתיב (ישעיה י') ופסיליהם מירושלם ומשמרון

⁷⁶⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כה): מה חמה ולבנה אין להם אימה יכול אף ישראל כן ת"ל איומה כנדגלות כדגליון של מעלן כגון מיכאל ודגלו גבריאל ודגלו. עי' שמ"ר פט"ו סי' ו: איומה כנדגלות באדום למה נקרא שמה איומה לפי שעומדת במלכות שיש לה אימה שנאמר (דניאל ז) וארו חיוה רביעאה דחילה ואמתני ותקיפא מהו איומה כנדגלות אתה מוצא י"ב מזלות יש ברקיע כשם שאין השמים יכולין לעמוד חוץ מ"ב מזלות כך אין העולם יכול לעמוד חוץ מ"ב שבטים שנא' (ירמיה לא) אם ימוש החוקים וגו' איומה כנדגלות אין דגלים אלא צבאות שנאמר (במדבר ב) דגל מחנה וצבאו ופקודיהם וכן דגלי השמים המלאכים ודגלי הארץ ישראל צבאות השמים מלאכים שנאמר (ד"ה ב יח) וכל צבא השמים עומדים וגו' צבאות הארץ ישראל שנאמר (שמות יב) יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים ואדון שניהם הקב"ה וכשם שהכל יראים מן הקב"ה ומן המלאכים כך העובדי כוכבים היו יראים מישראל שנאמר (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וגו' לכך נאמר איומה כנדגלות שדימה הקב"ה את ישראל למלאכים במלאכים נאמר (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו ובישראל נאמר (דברים כט) אתם נצבים היום המלאכים אומרים בכל יום קק"ק וישראל אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב המלאכים נקראו אש דכתיב (תהלים קד) משרתיו אש לוהט וישראל כמו כן דכתיב (עובדיה א) והיה בית יעקב אש המלאכים מתחדשין בכל יום ומקלסין להקב"ה והן חוזרין לנהר אש שיצאו ממנו ושוב האלהים מחדשן ומחזירן כשם שהיו בראשונה שנאמר (איכה ג) חדשים לבקרים כך ישראל משתקעין בעונות מיצר הרע שיש בגופן וחוזרין בתשובה והאלהים בכל שנה סולח לעונותיהם ומחדש לבם ליראתו שנאמר (יחזקאל לו) ונתתי לכם לב חדש לכך כתיב איומה כנדגלות.

⁷⁶⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' טז): הסבי עיניך ר' עזריה בשם רבי יהודה בר' סימון למלך שכעס על מטרונה ודחפה והוציאה מפלטין בחוץ מה עשתה הלכה וצמצמה פניה אחר העמוד חוץ לפלטין לכשעבר המלך אמר המלך העבירוה מנגד פני שאיני יכול לסבול כך בשעה שבית דין יושבין וגוזרין תעניות והיחידים מתענים הקב"ה אומר איני יכול לסבול.

⁷⁶⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' טז): שהם הרהיבוני הן גרמו לי לפשט ידי בעולמי ובשעה שבית דין גוזרים תעניות ותינוקות מתענים אומר הקב"ה איני יכול לסבול שהם הרהיבוני הם המליכוני עליהם ואמרו (שמות ט"ו) ה' ימלוך לעולם ועד ובשעה שגוזרין תעניות וזקנים מתענים אומר הקב"ה איני יכול לסבול שהם הרהיבוני הם קבלו מלכותי עליהם בסיני ואמרו (שם כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכתוב (תהלים פ"ז) אזכיר רהב ובבל ליודעי וגו'.

⁷⁶⁸ עי' לעיל הערה 646.

⁷⁶⁹ עי' לעיל 647.

⁷⁷⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' יז): שניך כעדר הרחלים מה רחל זו צנועה כך היו ישראל צנועים. ועי' מדרש זוטא שיר השירים (ו ו): מה הרחל הזו שכלה קדושה כך ישראל כלם קדושים. עדר הרחלים לאהל מועד. הצמר לפעמונים. הקרנים לשופרות. והרשעים נמשלו לכלבים שאין הנאה מהם. שנאמר כלם כלבים אלמים (ישעיה נ"ו י').

⁷⁷¹ עי' לעיל הערה 649.

⁷⁷² עי' לעיל הערה 650.

⁷⁷³ עי' לעיל הערה 651.

כַּפְלָה הַרְמוֹן רִקְתָּךְ⁷⁷⁴ מִבְּעַד לְצַמְתָּךְ⁷⁷⁵ (ח) שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת⁷⁷⁶ וְשִׁמּוֹנִים פִּילֻגְשִׁים
וְעֵלְמוֹת אֵין מְסַפֵּר⁷⁷⁷: (ט) אַחַת הִיא יוֹנְתִי תַמְתִּי⁷⁷⁸ אַחַת הִיא לְאִמָּה⁷⁷⁹ פָּרָה הִיא
לְיֹלְדֶתָהּ⁷⁸⁰ רְאוּהָ בְנוֹת וַיֵּאשְׁרוּהָ⁷⁸¹ מְלָכוֹת וּפִילֻגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ⁷⁸²: (י) מִי זֹאת הַנְּשֻׁקָפָה
כְּמוֹ שָׁחַר⁷⁸³ יָפָה כְּלִבְנָה⁷⁸⁴ פָּרָה בַחֲמָה⁷⁸⁵ אִימָה בְנִדְגָלוֹת⁷⁸⁶: (יא) אֵל גִּנַּת אֲגוּז⁷⁸⁷

- מאיר המקרא -

⁷⁷⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' יח): כפלח הרמון רקתך באותה שעה כשחזרו ממלחמת מדין התחיל משה לשבחן אפילו ריקנין שבכם רצופים מצות ומעשים טובים כרמון הזה שכל מי שבא עבירה לידו ונצל ממנה ולא עשה אותה מצוה גדולה עשה ואצ"ל לצמתך על הצנועין ועל המצומתים שבכם.

⁷⁷⁵ עי' לעיל הערה 654.

⁷⁷⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' יט): ששים המה מלכות ר' חייא ציפוראה ורבי לוי פתרי קרייה בא"ה ר' חייא אמר ששים ושמונים הרי מאה וארבעים ארבעים מהם יש להם לשון ואין להם כתב וארבעים מהם אין להם לשון ויש להם כתב. עיי"ש סי' כא: ר' יצחק פתר קרייה בפרשיותיה של תורה ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות של הלכות ושמונים פילגשים אלו שמונים פרשיות שבתורת כהנים ועלמות אין מספר אין קץ לתוספות אחת היא הן חולקים אלו עם אלו וכלהון דורשין מטעם אחד מהלכה אחת מגזירה שוה מקל וחומר ר' יודן בר' אלעאי פתר קרייה בעץ חיים ובגן עדן ששים המה מלכות אלו ששים חבורות של צדיקים שיושבות בגן עדן תחת עץ החיים ועוסקות בתורה תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין ויוצאין מתחתיו. עיי"ש סי' כג: רבנן פתרי קרייה ביוצאי מצרים ששים המה מלכות ששים אלו ששים רבוא שיצאו מן עשרים שנה ומעלה ושמנים פילגשים אלו שמנים רבוא שיצאו ישראל ממצרים מן עשרים שנה ולמטה.

⁷⁷⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' יט): ועלמות אין מספר השאר מהם שאין להם לא כתב ולא לשון יכול אף ישראל כן ת"ל (אסתר ח') ואל היהודים ככתבם וכלשונם ר' לוי אמר ששים ושמונים הרי מאה וארבעים שבעים מהם מכירים אבותיהם ואין מכירים אמותיהם ושבעים מהם מכירין אמותיהם ואין מכירין אבותיהם ועלמות אין מספר שאין מכירין אבותיהם ואמותיהם יכול אף ישראל כן ת"ל (במדבר א') ויתלדו על משפחותם לבית אבותם. עיי"ש סי' כג: ועלמות אין מספר אין קץ ואין סכום לגרים. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כב): ועלמות אין מספר אין קץ לתלמידים ⁷⁷⁸ עי' לעיל הערה 710. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כ): אחת היא יונתי תמתי אחת זה אברהם שנא' (יחזקאל לג') אחד היה אברהם. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כב): יכול שהן חלוקין זה עם זה ת"ל אחת היא יונתי תמתי כולן דורשין מטעם אחד מהלכה אחת מגזירה שוה אחת מקל וחומר. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כד): ד"א אחת היא יונתי תמתי זו כנסת ישראל שנאמר (שמואל ב' ז') ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ.

⁷⁷⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כ): אחת היא לאמה זה יצחק שהיה יחיד לאמו. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כד): אחת היא לאמה שנא' (ישעיה נ"א) הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו לאמי כתיב. ⁷⁸⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כ): ברה היא ליולדתה זה יעקב אבינו שהיה ברור ליולדתו שהיה צדיק גמור. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כד): ברה היא ליולדתה תרגם ר' יעקב בר אבונה קומי רבי יצחק בר מינה לית ליולדתה

⁷⁸¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כ): ראוה בנות ויאשרוה אלו השבטים שנאמר (בראשית מ"ה) והקול נשמע בית פרעה ד"א ראוה בנות ויאשרוה זו לאה שנאמר (שם ל') באשרי כי אשרוני בנות. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כד): ראוה בנות ויאשרוה היך מה דאת אמר (מלאכי ג') ואשרו אתכם כל הגוים

⁷⁸² עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כ): מלכות ופילגשים ויהללוה זה יוסף שנא' (שם מ"א) ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה אם אנו מהלכין מסוף העולם ועד סופו אין אנו מוצאין כזה שנאמר (שם) אחרי הודיע אלהים אותך כל זאת וגו'. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כב): ושמנים פילגשים אלו שמנים חבורות בינונית שיושבות ועוסקות בתורה חוץ לעץ החיים. עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כד): מלכות ופילגשים ויהללוה היך מה דאת אמר (ישעיה מ"ט) והיו מלכים אומניך.

⁷⁸³ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כה): מי זאת הנשקפה כמו שחר דלמא רבי חייא ור' שמעון בר חלפתא הוון מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו אילת השחר שבקעה אורה אל ר' חייא רבה לר' שמעון בר חלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת דכתיב (מיכה ז') כי אשב בחשך ה' אור לי בתחלה היא באה קימעה קימעה ואחר כך היא מנצנצת ובאה ואח"כ פרה ורבה ואח"כ מרטבת והולכת כך בתחלה (אסתר ב') בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך ואח"כ (שם ח') ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואחר כך ליהודים היתה אורה ושמחה וגו' כמו שחר.

⁷⁸⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כה): אי מה שחר זה שאין לו צל יכול אף ישראל כן ת"ל יפה כלבנה וכו' אי מה החמה קופחת יכול אף ישראל כן ת"ל יפה כלבנה וכו' אי מה חמה זו משמשת ביום ואינה משמשת בלילה יכול אף ישראל כן ת"ל יפה כלבנה מה לבנה זו משמשת ביום ובלילה דכתיב בה (בראשית א') ולמשול ביום ובלילה כן ישראל הן הן בעולם הזה הן הן לעולם הבא.

יְרֵדְתִי⁷⁸⁸ לְרֵאוֹת בְּאֵפִי הַנְּחָל⁷⁸⁹ לְרֵאוֹת הַפְּרָחָה הַגֶּפֶן⁷⁹⁰ הַיַּנְצוּ הַרְמָנִים⁷⁹¹: (יב) לֹא יִדְעָתִי
נִפְשִׁי שְׂמַתְנִי⁷⁹² מִרְכָּבוֹת עַמִּי נְדִיב⁷⁹³

⁷⁸⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כה): אי מה הלבנה הזו אין אורה ברור כך ישראל ת"ל ברה כחמה וכו' אי מה לבנה זו פעמים חסרה פעמים יתירה יכול אף ישראל כן ת"ל ברה כחמה.

⁷⁸⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כה): אי מה חמה ולבנה אין להם אימה יכול אף ישראל כן ת"ל איומה כנדגלות כדגלין של מעלן כגון מיכאל ודגלו גבריאל ודגלו וכו' כדגלים אין כתיב כאן אלא כנדגלות כדור שנתנדנד לגלות איזה זה דורו של חזקיהו שנאמר (ישעיה ל"ז) יום צרה ותוכחה ומניין שיש להם אימה שנאמר (ד"ה ב' ל"ב) וינשא לעיני כל הגוים ר' הונא בשם ר' אלעזר המודעי כדגלים אין כתיב כאן אלא כנדגלות כדור שנתנדנד לגלות ולא גלה ואיזה זה דורו של מלך המשיח הדא הוא דכתיב (זכריה י"ד) ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה ומניין שיש לו אימה שנא' (ישעיה י"א) והכה ארץ בשבט פיו.

⁷⁸⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כו) אל גנת אגוז ירדתי אמר ר' יהושע בן לוי נמשלו ישראל באגוז מה האגוז גגזת ונחלפת לטובתה היא גגזת למה שהיא מחלפת כשער הזה שנגזז ונחלף וכצפרנים הללו שנגזזין ונחלפין כך כל מה שישראל גגזין מעמלן ונותנין לעמלי תורה בעולם הזה לטובתן הן גגזין ונחלפין להם ומרבין להם עושר בעולם הזה ושכר טוב לעולם הבא ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מה הנטיעות הללו אם את מכסה שרשיהם בשעת נטיעתן הן מצליחות ואם לאו אין מצליחות אבל האגוז הזה אם את מכסה שרשיו בשעת נטיעתו אינו מצליח כך ישראל (משלי כ"ח) מכסה פשעיו לא יצליח א"ר אלעשה לא היה צריך קרא למימר אלא אל גנת ירק ואמר אל גנת אגוז אלא מלמד שנתן להם כחן של נטיעות וזיון של ירק ר' עזריה אמר תרתי מה אגוז זה עצו משמר פריו כך עמי הארץ שבישראל מחזיקין בדברי תורה הדא הוא דכתיב (משלי ה') עץ חיים היא למחזיקים בה אמר חורי מה אגוז זה אם נופל לתוך הטנופת את נוטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו והוא חוזר כתחילתו והוא יפה לאכילה כך כל מה שישראל מתלכלכין בעונות כל ימות השנה בא יום הכפורים ומכפר עליהם הדא הוא דכתיב (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם ר' יהודה בר' סימון אומר מה אגוז זה יש לו שתי קליפות כך ישראל יש להן שתי מצות מילה ופריעה ד"א אל גנת אגוז אמר ר"ל מה אגוז זה חלק דתנינן ר' שמעון אומר אף בחלקי אגוזים וכל מי שעולה לראשו ואינו נותן דעתו האיך יעלה הוא נופל ומת ונוטל שלו מן האגוז כך כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו נותן דעתו היאך הוא מנהיג את ישראל סוף שהוא נופל ונוטל שלו מתחת ידיהם הדא הוא דכתיב (ירמיה ב') קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו וגו' ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה שחוק לתינוקות ושעשוע למלכים כך הן ישראל בעולם הזה על ידי עונות דכתיב (איכה ג') הייתי שחוק לכל עמי וגו' אבל לעתיד לבא (ישעיה מ"ט) והיו מלכים אומניך ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך אגוזים בינונים ואגוזים קנטרנין כך ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן ויש שאם אתה תובען הם נותנים ויש שאת תובען ואין עושין א"ר לוי מתלא אמר תרעא דלא פתיח למצוותה היא פתיח לאסיה ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה האבן שוברו כך התורה קרואה אבן ויצר הרע קרוי אבן התורה קרויה אבן שנא' (שמות כ"ד) ואתנה לך את לוחות האבן ויצר הרע קרוי אבן שנא' (יחזקאל ל"ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם א"ר לוי למקום ארימון שהוא משובש בגייסות מה עשה המלך הושיב בו כוסטריינים בשביל לשמרו כדי שלא יקפחו לעוברים ולשבים כך אמר הקב"ה תורה קרויה אבן ויצר הרע קרוי אבן תהא האבן משמר האבן ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה אינו יכול לגנוב המכס שלו שהוא נשמע וניכר כך הם ישראל כל מקום שאחד מהם הולך אינו יכול לומר שאינו יהודי למה שהוא ניכר הדא הוא דכתיב (ישעיה ס"א) כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה השק מלא אגוזים בידך את נותן לתוכו כמה שומשמים כמה חרדלים והן מחזיקין כך כמה גרים באו ונתוספו בישראל הדא הוא דכתיב (במדבר כ"ג) מי מנה עפר יעקב ד"א אל גנת אגוז ירדתי מה אגוז זה את נוטל אחד מהכרי וכולן מדרדרין ומתגלגלים זה אחר זה כך הן ישראל לקה אחד מהן כולן מרגישין הדא הוא דכתיב (שם ט"ז) האיש אחד יחטא וגו' אמר ר' ברכיה מה אגוז זה עשוי ארבע מגורות והסירה באמצע כך היו ישראל שרויין במדבר ארבע דגלים ארבע מחנות ואהל מועד באמצע הדא הוא דכתיב (במדבר ב') ונסע אהל מועד ד"א. ועי' חגיגה טו ע"ב: אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל וגו' למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז לומר לך מה אגוז זה אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס אף תלמיד חכם אף על פי שסרח אין תורתו נמאסת.

⁷⁸⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כו) אל גנת אגוז ירדתי זה העולם. עי' זהר ח"א יט ע"ב: שלמה מלכא כד נחית לעמקא דאגוזא דכתיב (שיר ו יא) אל גנת אגוז ירדתי נטל קליפה דאגוזא. תרגום: כאשר שלמה המלך ירד לעומק האגוז, שכתוב "אל גנת אגוז ירדתי", לקח קליפת אגוז. עי' זהר ח"ב טו ע"ב: מאי דאמר ירדתי, כמה דתנן ירד פלוני למרכבה.

⁷⁸⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כו): לראות באבי הנחל אלו ישראל.

⁷⁹⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כו): לראות הפרחה הגפן אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. עי' לקמן הערה 831.

פרק ז

(א) שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי הַשְּׁוֹלְמִית⁷⁹⁴ שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי וְנַחֲזָה בָּךְ⁷⁹⁵ מִהַ תַּחֲזוּ בְּשׁוֹלְמִית כְּמִחֶלֶת
הַמַּחֲנִים⁷⁹⁶: (ב) מִהַ יָּפּוּ פְעָמֶיךָ בְּנַעֲלִים⁷⁹⁷ בַּת נְדִיב⁷⁹⁸ חֲמוּקֵי יִרְכִיךָ⁷⁹⁹ כְּמוֹ חֲלָאִים⁸⁰⁰

⁷⁹¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כו): הנצו הרמונים אלו התינוקות שיושבין ועוסקין בתורה ויושבין שורות שורות כגרעיני רמונים. עי' לקמן הערה 833.

⁷⁹² עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כז): לא ידעתי נפשי שמתני תני ר' חייא משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשלפים נמצא המלך עובר והכיר שהיא בתו שלח אוהבו נטלה והושיבה עמו בקרונין והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות אתמול הייתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרונין עם המלך אמרה להם כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי וקראת על עצמה לא ידעתי נפשי שמתני כך כשהיו ישראל במצרים משועבדין בטיט ולבנים והיו מאוסין ובזויין בעיני המצריים וכשנעשו בני חורין ונגאלו ונעשו סגנים על כל באי עולם והיו אומות העולם תמהות ואומרות אתמול הייתם עובדים בטיט ולבנים והיום נעשיתם בני חורין וסגנים על כל העולם והיו ישראל אומרים להם כשם שאתם תמהים עלינו כך אנו תמהים על עצמנו וקראו על עצמן לא ידעתי נפשי שמתני ד"א לא ידעתי נפשי שמתני ביוסף הצדיק הכתוב מדבר אתמול (תהלים ק"ה) ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו והיום (בראשית מ"ב) ויוסף הוא השליט על הארץ וקרא על עצמו לא ידעתי נפשי שמתני ד"א לא ידעתי נפשי שמתני הכתוב מדבר בדוד אתמול היה בורח מפני שאול והיום ויהי דוד מלך וקרא על עצמו לא ידעתי נפשי שמתני ד"א לא ידעתי נפשי שמתני הכתוב מדבר במרדכי אתמול (אסתר ד') וילבש שק ואפר והיום (שם ח') ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וגו' וקרא על עצמו לא ידעתי נפשי שמתני ד"א לא ידעתי נפשי שמתני הכתוב מדבר בכנסת ישראל כנסת ישראל אומרת לאומות העולם (מיכה ז') אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי שבשעה שהייתי יושבת בחשך הקב"ה הוציאני לאור שנא' (שם) כי אשב בחשך ה' אור לי וקראה על עצמה לא ידעתי נפשי שמתני יוסטא חייטא דציפורין סלק למלכותא ואיתקבל למלכא אמר ליה מלכא שאל שאלה ואתן לך אמר ליה הב דוכסותא דגבן יחב ליה מלכא כד נסב דוכסותא נחת מינה הו' אילין דחכמין ליה אמרין הוא הוא ומנהון אמרין לית הוא הוא אמר לון חד כדון הוא עבר בשוקא אין הוא מסתכל לההוא מסטוביתה דהוה נהיג יתיב ומחייט עלה הוא הוא ואין לא לית הוא עבר בשוקא ושרי מסתכל לההוא מסטוביתה דהוה נהיג יתיב ומחייט עלה וחכמוניה דהוה הוא אמר לון אתון תמהין עלי ואנא תמה עלי יותר מנכון וקרון עליה לא ידעתי נפשי שמתני וגו'

⁷⁹³ עי' שיה"ש רבה (פ"ו סי' כז): עמי נדיב, עמי הוה מהלך נדיב חי העולמים. עי' מדרש זוטא שיר השירים (ו יב): ד"א עמי נדיב. זה היום שהתנדבו ישראל למשכן ואף לעתיד לבא אוהבם נדבה.

⁷⁹⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' א): שובי שובי השולמית רבי שמואל בר חייא בר יודן בשם ר' חנינא ד' פעמים כתיב כאן שובי שובי כנגד ד' מלכיות ששולטין בישראל וישראל נכנסין תוך ידיהן בשלום ויוצאין לשלום השולמית אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה הדא הוא דכתיב (שמואל ב' ז') ואהיה מתהלך באהל ובמשכן דבר אחר השולמית אומה שמסיימים לה שלום בכל יום היך מה דאת אמר (במדבר ז') וישם לך שלום דבר אחר השולמית אומה שאני עתיד להושיבה בנוה שלום עליה הדא הוא דכתיב (ישעיה ל"ב) וישב עמי בנוה שלום וגו' ד"א השולמית אומה שאני נוטה עליה שלום הדא הוא דכתיב (שם ס"ו) הנני נוטה אליה כנהר שלום ר' אלעזר ב"ר מרון אמר אומה שמשלמת איסטטיונו של עולם הן בעוה"ז הן בעולם הבא ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר אומה שכל טובות שבעולם אינן באות אלא בזכותך ובך הדבר תלוי דכתיב (דברים כ"ח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב בזכותך ובך הדבר תלוי ר' שמואל בר תנחום ור' חנן בריה דר' ברכיה בוצריה בשם ר' ירמיה אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי שאילו לא קבלה תורתה הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו דאמר הונא בשם ר' אחא כתיב (תהלים ע"ה) נמוגים ארץ וכל יושביה אלולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כבר היה העולם מתגמגם והולך ומי ביסם העולם אנכי שנא' (תהלים ע"ה) אנכי תכנתי עמודיה סלה בזכות (שמות כ') אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה.

⁷⁹⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ב): ונחזה בך אומות העולם אומרות לישראל עד מתי אתם מתים על אלהיכם ומשלמין לו הדא הוא דכתיב (שיר א') על כן עלמות אהבוך ועד מתי אתם נהרגין עליו כדכתיב (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום ועד מתי אתם גומלין טובות עליו ולו לעצמו והוא גומל לכם רעות באו לכם אצלנו ואנו ממנין אתכם דוכסין אפרכין ואיטרטלין ונחזה בך ואתון אינון מחזיתיה דעלמא הדא הוא דכתיב (שמות י"ח) ואתה תחזה מכל העם

⁷⁹⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ב): וישראל משיבין להם מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים שמעתם מימכם אברהם יצחק ויעקב עבדו עבודת כוכבים שיעבדו בניהם אחריהם ולא אבותינו עבדו עבודת כוכבים ולא אנו נעבד עבודת כוכבים אחריהם אלא מה אתם יכולין לעשות לנו

מַעֲשֵׂה יְדֵי אֶמֶן⁸⁰¹: (ג) שָׁרְרָךְ⁸⁰² אֲנִי הַסֵּהֲרָךְ⁸⁰³ אֵל יִחְסֵר הַמְּזֹגֵךְ⁸⁰⁴ בְּמִנְךָ עֲרַמְת הַטִּימִים⁸⁰⁵ סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים⁸⁰⁶: (ד) שְׁנֵי שָׁרְרָךְ⁸⁰⁷ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאִמְנִי זְבִיחָה: (ה) צִוְּאָרְךָ כְּמַגְדֵּל הַשָּׁן⁸⁰⁸ עֵינֶיךָ

כחולה שנעשה ליעקב אבינו כשיצא מבית לבן ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר ששים רבוא מלאכים היו חלין ומרקדים לפני יעקב אבינו בצאתו מבית לבן ורבנן אמרי מאה ועשרים רבוא הדא הוא דכתיב (בראשית ל"א) ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה הרי ששים רבוא (שם) ויקרא שם המקום ההוא מחנים הרי מאה ועשרים רבוא.

⁷⁹⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ג) מה יפו פעמיק בנעלים בת נדיב א"ר יודן אפי' הדיוט מקלס בלשון זה גנאי הוא לו ואת אומר מה יפו פעמיק אלא אינו מדבר אלא פעמי רגלים והלא פעמים הללו פעמים מגולין פעמים מכוסין אלא מה יאין עקיבך במסאנא ברתיה דרחמי א"ר ברכיה כך דרשו שני הרי עולם ר' אליעזר ור' יהושע אמרו מה יפו פעמיק בנעלים מה היה יפין לפעמיק שהיו נועלין בעד כל הצרות מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים וכשבא מצא הנחש קשור בטבעות דלתותיו שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס תרנגולתו לתוך ביתו ועלה לפעמי רגלים ובא ומצא החתולות מקורעות לפניו שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס כרי של חטים לתוך ביתו ועלה לרגל וכשבא מצא אריות מקיפין לחטים אמר רבי פנחס מעשה בשני אחים עשירים שהיו באשקלון והיו להם שכנים רעים מאומות העולם והוון אמרין אימתי אילין יהודאין סלקין למצלייה בירושלם ואנן עלין מקפחין ביתיהון ומחרבין להון מטא זמנא וסלקין זימן להם הקב"ה מלאכים כדמותן והוון נכנסין ויוצאין בתוך בתייהם מן דאתיין מן ירושלם פלגין מן מה דאיתון עמהון לכל מגיריהון אמרון לון אן הויתון אמרון לון בירושלם אימת סליקתון ביום פלן ואימת אתיתון ביום פלן אמרין בריך אלההון דיהודאין דלא שבקון ולא שבק יתהון אינון גבריא סבירין אימת יסקון אלין יהודאין למצלייה בירושלם דאינון עלין ומקפחין לביתיהון ומחרבין להון ושלח אלההון מלאכים כדמותהון דהוון נפקין ועללין בגו בתייהון בגין דאתרחיצו ביה לקיים מה שנא' מה יפו פעמיק. עיי"ש סי' ג: ד"א מה יפו פעמיק בנעלים בשני נעלים א"ר חמא בר' חנינא לשני פרגמטיטין שנכנסו למדינה ענה אחד מהם ואמר לחברו אם פותחין אנו שנינו כאחד במדינה אנו עושין אפרגייס במדינה אלא פתח אתה שבתך ואני שבתך ר' חניניה בריה דר' איבי אמר מה יפו פעמיק בנעל אין כתיב כאן אלא בנעלים שתי נעלים נעילה בפסח ונעילה בחג אמר להם הקב"ה לישראל אתם נועלים לפני בחג ואני נועל לפניכם בפסח אתם נועלים לפני בחג ואני פותח ומשיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומזריח חמה ומגדל צמחים ומדשן פירות ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד צרכיו ולכל גויה וגויה כדי מחסורה ואני נועל לפניכם בפסח ואתם יוצאים וקוצרים ודשין וזורים ועושים כל צרכיכם בשדה ומוצאין אותה מלאה ברכות א"ר יהושע בן לוי ראויה היתה העצרת של חג שתהא רחוקה חמשים יום כנגד העצרת של פסח אלא עצרת של חג על ידי שהן יוצאים מן הקיץ לחורף לית ביומיהו דיזלון וייתון משל למה"ד למלך שהיו לו בנות הרבה מהן נשואות במקום קרוב ומהן נשואות במקום רחוק יום אחד באו כלם לשאול שלום המלך אביהם אמר המלך אלו שנשואות במקום קרוב אית בעונתה למיזל ולמיתי ואלין שנשואות במקום רחוק לית בעונתה ליזיל ולמיתי אלא עד דאינון כלהון אצלי הכא נעבד כלן חד יום טב ונחדי עמן כך עצרת של פסח עד דאינון נפקין מהחורף לקיץ אמר הקב"ה אית ביומא למיזל ולמיתי אבל עצרת של חג על ידי שהן יוצאין מהקיץ לחורף ואבק דרכים קשה וידות דרכים קשות לפיכך אינה רחוקה חמשים יום אמר הקב"ה לית ביומא למיזל ולמיתי אלא עד דאינון הכא נעבד כלן חד יום טב ונחדי לכך משה מזהיר לישראל ואומר להם (במדבר כ"ט) ביום השמיני עצרת תהיה לכם הוי אומר מה יפו פעמיק בנעלים.

⁷⁹⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ה): בת נדיב בתו של אברהם שנקרא נדיב היך מה דאת אמר (תהלים מ"ז) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם וגו'

⁷⁹⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ה): חמוקי ירכיך א"ר יוחנן כל חיטטין ופרניקין שישראל מחטין ומתפרנקין בעוה"ז בזכות מילה שנתנה בין ירכים

⁸⁰⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ה): א"ר חייא מה ראו חכמים לקבוע רופא בברכה שמינית כנגד המילה שנתנה בשמיני הדא הוא דכתיב (מלאכי ב') בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו' כמו חלאים כמה חליים מתחת ידיה כמה תינוקות הנמולים ומתים תחת ידיה א"ר נתן מעשה שבאתי למדינת קפוטקיא והיתה שם אשה אחת והיתה יולדת בנים זכרים ונמולים ומתים מלה ראשון ומת שני ומת שלישי ומת רביעי הביאתו לפני וראיתי בשרו ירוק נסתכלתי בו ולא מצאתי בו דם ברית אמרו לי מה אנו מולין אותו אמרתי להם המתינו והניחו אותו עד שיבא לו דם ברית דתנינן תמן הקטן החולה אין מולין אותו עד שיבריא והניחו אותו מלו אותו ונמצא הבן של חיים והוציאו שמו נתן כשמי הוי כמו חלאים ד"א כמו חלאים למה חלאים היה דומה רבי חוניא ורבנן רבי חוניא אמר לחוליא של עמוד ורבנן אמרין לחוליא של מרגלית ומי עשאה

⁸⁰¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ה): רבי מנחמא אמר מעשה ידי אמן מעשה ידי אומנתו של הקב"ה בעולם אמר רבי שמואל למלך שהיה לו פרדס ונוטע בו שורות שורות של אגוזין ותפוחים ורמונים ומסרן לבנו אמר לו בני איני תובע ממך דבר אלא בשעה שהנטיעות הללו מבכרות תהא מביא לפני מהן ומטעמני כדי שאראה מעשה ידי ואשמח בך כך אמר הקב"ה לישראל בני איני תובע מכם דבר

בְּרִכּוֹת בְּהַשְׁבוּן⁸⁰⁹ עַל שְׁעַר בֵּית רַבִּים⁸¹⁰ אֶפְדָּךְ כְּמַגְדַּל הַלְּבָנוֹן⁸¹¹ צוֹפֶה פָּנָי דְּמִשְׁקָךְ⁸¹²: (ו) רֹאשֶׁךְ עָלֶיךָ כְּפַרְמֶל⁸¹³ וְדִלַּת רֹאשֶׁךְ כְּאַרְנָמָן⁸¹⁴ מְלֶךְ אֶסּוּר בְּרֵהִטִּים⁸¹⁵: (ז) מֶה יִפִּית וּמֶה

אלא כשילוד לאחד מכם בן בכור יהא מקדישו לשמי הדא הוא דכתיב (שמות י"ג) קדש לי כל בכור וכשאתם עולין לפעמי רגלים תהיו מעלין אותו וכל זכרים שלכם להראות לפני לפיכך הזהיר משה את ישראל (שמות כ"ג) שלש פעמים בשנה.

⁸⁰² עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ו): שררך אגן הסהר שררך אלו סנהדרין מה תינוק זה כל זמן שהוא במעי אמו אינו חי אלא מטיבורו כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם ⁸⁰³ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ו): אגן הסהר אדרה דאזהרה אבון בר חסדי אמר אית אתרין דקריין וצווחין לזהרא סהרא

⁸⁰⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ו): אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין מעשרים ושלשה דבר אחר אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין מופלא שלה דבר אחר אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין זה שהוא ממזג לה את ההלכה כהיא דתנינן תמן מזג שני חלקים מים ואחד יין מין השרונים ד"א אל יחסר המזג לא נחסר מזגא דעלמא היך מה דאת אמר (תהלים כ"ג) ה' רועי לא אחסר

⁸⁰⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ז): בטנג ערמת חטים זה תורת כהנים מה כרס זה הלב מכאן והכרעים מכאן והוא באמצע כך תורת כהנים שני ספרים מכאן ושני ספרים מכאן והוא באמצע ערמת חטים ערמת של חטאים. עיי"ש סי' ח: ד"א בטנג ערמת חטים והלא של איסטרובילין יפה משל חטים אלא איפשר לעולם להיות בלא איפשר לעולם להיות בלא חטים א"ר אידי מה חטה זו סדוקה כך ישראל סדוקה מילתן ר' יוסי בר חנניה אמר מה חטה זו סופגת כך ישראל סופגין נכסיהם של אומות העולם הדא הוא דכתיב (דברים ז') ואכלת את כל העמים וגו' וכתוב (ישעיה ס"א) חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו ארשב"ל מה חטים הללו פסולת שלהם נמדדות עמהם כך ישראל (דברים כ"ט) מחוטב עציך עד שואב מימך אמר ר' יצחק מה חטים הללו כשהן יוצאין לזרע אינן יוצאין אלא במנין וכשנכנסין מהגורן נכנסין במנין כך כשירדו ישראל למצרים ירדו במנין שנא' (שם י') בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכשעלו עלו במנין שנא' (שמות י"ב) כשש מאות אלף רגלי רבי חוניה אמר על הדא דרבי יצחק כשם שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן ולא על הקש ולא על המוץ למה שאין נחשבין לכלום כך אין הקב"ה משגיח על אומות העולם למה שאינן כלום שנא' (ישעיה מ') כל הגוים כאין נגדו וגו' ועל מי הוא משגיח על ישראל שנא' (שמות ל') כי תשא את ראש בני ישראל וגו' (במדבר א') שאו את ראש כל עדת בני ישראל.

⁸⁰⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ז): סוגה בשושנים אלו ד"ת שהן רכים כשושנים כמה מצות ודקדוקים יש בתורת כהנים כמה קלין וחמורין פיגולין ונותרות יש בתורת כהנים א"ר לוי בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה משמוציא יציאותיו הוא בא לזקק לה והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד מי גרם לו שלא יקרב לה איזה כותל ברזל יש ביניהם ואיזה עמוד ברזל ביניהם אי זה נחש נשכו איזה עקרב עקצו שלא יקרב לה דברי תורה שרכין כשושנה שנא' בה (ויקרא י"ח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וכן מי שהביאו לו תמחוי של חתיכות אמרו לו חלב נפל שם ומשך ידו ולא טעמו מי גרם לו שלא לטעום איזה נחש נשכו שלא יטעום ואיזה עקרב עקצו שלא יקרב ויטעם אותו דברי תורה שרכין כשושנה שכתוב בה (ויקרא ג') כל חלב וכל דם לא תאכלו.

⁸⁰⁷ עי' לעיל הערה 659.

⁸⁰⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ט): צוארך כמגדל השן כתיב (בראשית ל"ג) וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צואריו וישקהו כולו נקוד א"ר שמעון בן אלעזר כל מקום שאת מוצא הכתב רבה על הנקודה את תפיש את הכתב ומניח הנקודה נקודה רבה על הכתב את תפיש הנקודה ומניח את הכתב ברם הכא לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב אלא כולו נקוד וישקהו עליו אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו ונעשה צוארו של יעקב אבינו של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג ומה תלמוד לומר ויבכו אלא זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו ר' אבהו בשם ר' אלעזר מייתי לה מן הדא צוארך כמגדל השן כתיב (שמות ב') וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויברח משה וכי יש אדם יכול לברוח מן המלך אלא מלמד שהיה עומד ונדון באותו היום וחייבו להתיז את ראשו א"ר אביתר נתזה החרב מצוארו של משה והתיזה צוארו של קוסטנר הרשע הדא הוא דכתיב (שם י"ח) כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה אותי הציל ולקוסטנר לא הציל.

⁸⁰⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' י): עיניך ברכות בחשבון עיניך אלו סנהדרין שהם עינים לעדה היך מה דאת אמר (במדבר ט"ו) והיה אם מעיני העדה רמ"ח אברים שיש בו באדם וכולן הולכין אחר העינים כך הן ישראל אין יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהן ברכות בחשבון מילי דחושבן ל"ו מזכין ל"ה מחייבין.

⁸¹⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' י): על שער בת רבים זו ההלכה שיוצאה מבית שער ומרווחת לרבים ר' יהודה ברבי אמר שיכון לנטות אחרי רבים.

נְעֻמָּה⁸¹⁶ אֶהְבֶּה בַּת־עֲנוּגִים⁸¹⁷: (ח) זֹאת קוֹמְתָה דְמָתָה לְתִמְרָה⁸¹⁸ וְשָׁדִיךְ לְאַשְׁכְּלוֹת⁸¹⁹: (ט)
אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְּתִמְרָה⁸²⁰ אֶחֱזֶה בְּסִסְנֵי⁸²¹ וְיִהְיוּ נָא שְׁדִיךְ כְּאַשְׁכְּלוֹת הַגִּפְּן⁸²² וְרִיחַ אַפְּךָ
כַּתְּפוּחִים⁸²³: (י) וְחֶכְךָ כִּיִּין הַטּוֹב⁸²⁴ הוֹלִיךְ לְדוֹרֵי לְמִישָׁרִים⁸²⁵ דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים⁸²⁶: (יא)

⁸¹¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' י): אפך כמגדל הלבנון זה בית המקדש מה האף הזה נתון בגבהו של אדם כך בית המקדש נתון בגבהו של עולם מה האף הזה רוב תכשיטין תלויין עליו כך כהונה ולויה ומלכות מיעקב כמגדל הלבנון שנא' (דברים ג') ההר הטוב הזה והלבנון ר' טביומי אמר שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג שנאמר (ישעיה א') אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ר' שמעון בן יוחאי אומר שכל הלבבות שמחות בו שנא' (תהלים מ"ח) יפה נוף משוש כל הארץ ורבנן אמרי על שם (מלכים א' ט') והיו עיני ולבי שם כל הימים
⁸¹² עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' י): צופה פני דמשק א"ר יוחנן עתידה ירושלים שתהא מגעת עד שערי דמשק.

⁸¹³ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יב): ראשך עליך ככרמל אמר הקב"ה לישראל ראשך עליך ככרמל הרשים שבכם חביבים עלי כאלהו שעלה להר הכרמל

⁸¹⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יב): ודלת ראשך כארגמן אמר הקב"ה הדלים והרשים שבישראל חביבין עלי כדוד שנא' (זכריה י"ב) והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד ויש אומרים כדניאל דכתיב ביה (דניאל ה') והלבישו לדניאל ארגונא

⁸¹⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יב): מלך אסור ברהטים זה מלך מלכי המלכים הקב"ה דכתיב ביה (תהלים צ"ג) ה' מלך גאות לבש אסור ברהטים שאסר עצמו בשבועה שהוא משרה שכינתו בתוך ישראל ברהטים של יעקב אבינו בזכות מי ר' אבא בר כהנא ור' לוי חד אמר בזכותו של אברהם אבינו שנא' (בראשית י"ח) ואל הבקר רץ אברהם וחד אמר בזכות יעקב אבינו שכתוב בו (שם ל') ויצג את המקלות א"ר ברכיה מלך זה משה שנאמר (דברים ל"ג) ויהי בישורון מלך אסור ברהטים שנגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל בשביל מה ברהטים של מי מריבה הדא הוא דכתיב (במדבר כ') המה מי מריבה ר' נחמיה אמר מלך זה משה שנאמר (דברים ל"ג) ויהי בישורון מלך אמר הקב"ה למשה מניתיך מלך על ישראל ודרכו של מלך להיות גוזר ואחרים מקיימין כך תהא גוזר על ישראל והן מקיימין הדא הוא דכתיב (ויקרא כ"ד ב') צו את בני ישראל.

⁸¹⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יג): מה יפית ומה נעמת מה יפית במצות ומה נעמת בגמילות חסדים מה יפית במצות עשה ומה נעמת במצות לא תעשה מה יפית במצות הבית בחלוק תרומה ומעשרות ומה נעמת במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני וההפקר מה יפית בכלאים ומה נעמת בסדין בציצית מה יפית בנטיעה ומה נעמת בערלה מה יפית בנטע רבעי ומה נעמת במילה מה יפית בפריעה ומה נעמת בתפלה מה יפית בקריאת שמע ומה נעמת במזוזה מה יפית בתפילין ומה נעמת בסוכה מה יפית בלולב ומה נעמת בתשובה מה יפית במעשים טובים ומה נעמת בעולם הזה מה יפית בעוה"ב ומה נעמת לימות המשיח.

⁸¹⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יג): אהבה בתענוגים זה אהבתו של אברהם שהיה מתחטא על מלך סדום הדא הוא דכתיב (בראשית י"ד) ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אם מחוט ועד שרוך נעל ד"א אהבה בתענוגים זה אהבתו של דניאל שהיה מתחטא על בלשצר שנא' (דניאל ה') מתנתך לך להוין ונבזביתך לאחרן הב ר' אבא בר כהנא אמר נבז ראשה תמן הינון צווחין ליה לאיפרכא נבזבזאתך רבי ברכיה אמר בזבזיך בזיזין בני בזיזין אתון מתלא אמר מן דיירות ולא מן דבזין ליה.

⁸¹⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יד): במאן דאקים עלמא על תלתא עמודים אית דאמרי אברהם יצחק ויעקב אינון ואית דאמרין אלו הן חנניה מישאל ועזריה זאת קומתך דמתה לתמר מה תמר נגזרה עליה שריפה ולא נשרפה אף אלו נגזר עליהם שריפה ולא נשרפו כיצד נעשה להם האור רבי אלעזר ור' שמואל בר נחמיה רבי אלעזר אמר כמין טלנס ורבי שמואל אמר כמין אוקיי.

⁸¹⁹ עי' ילקוט שיר השירים רמז תתקצג: ושדיך לאשכולות, אלו חנניה מישאל ועזריה.
⁸²⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' טו): אמרתי אעלה בתמר אמרתי שאני מתעלה בכל האומה כולה ולא נתעליתי אלא בכם.

⁸²¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' טו): אוחזה בסנסניו בסנסנייה הדא תמרתא כד לא עבדה כלום לא פחיתא דהיא עבדה מן תלת אילנין אלבנין אבון בר חסדי אמר באתרין צווחין לאלבנייה סנסנייה הדא הוא דכתיב (דניאל ג') באדין גבריא אלך כפיתו בסרבליהון. עי' סנהדרין צג ע"א: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסניו אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה מישאל ועזריה.

⁸²² עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' טו): ויהיו נא שדיך כאשכולות הגפן זה פרץ וזרח מה פרץ וזרח נגזרה עליהם שריפה ולא נשרפו אף אלו נגזרה עליהם שריפה ולא נשרפו.

⁸²³ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' טו): וריח אפך כתפוחים אמר רבי אלעזר מאחר שכתב בהן (דניאל ג') וריח נור לא עדת בהון ואת אמר וריח אפך כתפוחים ולמה היה דומה ריחן לריח שדה של תפוחים.

⁸²⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' טז): וחכך כיון הטוב אמר רבי יוחנן באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת כולן ואמר להם רדו ונשקו שפתותיהן של אבותיהם של אלו שכשם שפעלו הם לפני באש

אֲנִי לְדוֹדֵי וְעָלִי תְשׁוּקָתוֹ⁸²⁷ (יב) לָכֵה דוֹדֵי נִצָּא הַשְּׂדֵה⁸²⁸ נְלִינָה בְּכַפְרִים⁸²⁹: (יג) נִשְׁכִּימָה לְכַפְרִים⁸³⁰ נִרְאָה אִם פְּרָחָה הַגִּפְןִי⁸³¹ פֶּתַח הַסְּמֶדֶר⁸³² הִנְצוּ הַרְמוֹנִים⁸³³ שֵׁם אֶתֶן אֶת הַדֹּדֵי לְךָ⁸³⁴: (יד) הַדּוּדָאִים נָתַנו רִיחַ⁸³⁵ וְעַל פֶּתַחֲנוּ כָּל מְגֵדִים⁸³⁶ חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים דוֹדֵי צִפְנָתִי לְךָ⁸³⁷

פרק ה

כך פעלו לפני בניהם באש ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם רדו נשקו שפתותיהן של אלו שאילולי אלו לא קבלו תורתו ומלכותו בסיני הייתי נעשה בעל דבב לאלו שהם ישנים במערת המכפלה. עי' ילקוט שיר השירים רמז תתקצג: וחכך כ"ן הטוב זה המדרש.

⁸²⁵ עי' ילקוט שיר השירים רמז תתקצג: הולך לדודי למישרים אלו תלמידי חכמים
⁸²⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' טז): דובב שפתי ישנים א"ר יוחנן בן תורתה אע"פ שמת שפתותיו רוחשות עליו בקבר מאי טעמא דובב שפתי ישנים שמואל אמר ככומר זה של ענבים שהוא זב מאיליו ר' חנינא בר פפא ור' סימון חד אמר כהדין דשתי קונדיטון וחד אמר כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דהוא שתי ליה טעמא וריחא בפומיה.

⁸²⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יז): אני לדודי ועלי תשוקתו ג' שוקין הן אין שוקן של ישראל אלא באביהם שבשמים שנאמר אני לדודי ועלי תשוקתו אין שוקה של אשה אלא בבעלה שנא' (בראשית ג') ואל אישך תשוקתך אין שוקו של יצר הרע אלא בקין וחבורתו שנא' (שם ד') ואלו תשוקתו ר' יהושע בשם ר' אחא אין שוקן של גשמים אלא בארץ שנאמר (תהלים ס"ח) פקדת הארץ ותשוקקה רבת תעשרנה אם זכיתם תעשירנה ואם לא תעשרנה שתעשה לכם אחד מעשרה ד"א ועלי תשוקתו תשים אנו אע"פ שאנו תשים אנו מצפים ומקוים לישועתו של הקב"ה בכל יום ויום ומיחדים שמו שתי פעמים ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

⁸²⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יח): לכה דודי נצא השדה רוח הקדש צווחת ואומרת נצא ונטייל בדימוסין של עולם. עי' עירובין כא ע"ב: לכה דודי נצא השדה אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות ושבועת שוא ושבועת שקר נצא השדה בא ואראך תלמידי חכמים שעוסקין בתורה מתוך הדחק.

⁸²⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' יח): נלינה בכפרים בכופרים בו אלו כרכי אומות העולם שכפרו בהקב"ה א"ר אבא בר כהנא אעפ"כ לשעה. עי' עירובין כא ע"ב: נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים בא ואראך אותם שהשפעת להן טובה והן כפרו בך.

⁸³⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ט): נשכימה לכרמים אלו ישראל שנא' (ישעיה ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל. עי' עירובין כא ע"ב: נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

⁸³¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ט): נראה אם פרחה הגפן זו קריאת שמע. עי' עירובין כא ע"ב: נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא

⁸³² עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ט): פתח הסמדר אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. עי' עירובין כא ע"ב: פתח הסמדר אלו בעלי משנה

⁸³³ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ט): הנצו הרמונים תינוקות שיושבים ועוסקים בתורה. עי' עירובין כא ע"ב: הנצו הרמונים אלו בעלי גמרא

⁸³⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' ט): שם אתן את דודי שם אני נותנת הצדיקים והצדיקות והנביאים והנביאות שעמדו ממנו.

⁸³⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' כ): הדודאים נתנו ריח אלו עולמי ישראל שלא טעמו טעם חטא וכו' ד"א הדודאים נתנו ריח ר' יודן ור' לוי ר' יודן אמר בא וראה כמה הם חביבין הדודאים לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר הדודאים הללו עמדו שני שבטים גדולים מסוימים ואלו הם שבטו של יששכר ושבטו של זבולון שנא' (בראשית ל') ויבא יעקב מן השדה בערב.

⁸³⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' כ): ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שדבקו בבעליהן ואינן מכירות אדם אחר וכו' ועל פתחינו כל מגדים דבית ר' שילא ורבנן דבית ר' שילא אמרין לאשה כשרה שהניח לה בעלה מעט חפצים ומעט יציאות כיון שבא בעלה אמרה לו ראה מה הנחת לי ומה סגלתי לך וגם הוספתי לך עליהם ורבנן אמרי למלך שהיה לו פרדס ונתנו לאריס מה עשה אותו האריס מלא כלכלות של תאנים מפירותיו של פרדס ונתנן על פתח הפרדס כשהיה המלך עובר רואה כל השבח הזה אמר כל השבח הזה בפתח הפרדס בפרדס כולו עאכ"ו כך בדורות הראשונים אנשי כנסת הגדולה הלל ושמאי ורבן גמליאל הזקן בדורות האחרונים ר' יוחנן בן זכאי ור' אליעזר ור' יהושע ור' מאיר ור' עקיבא ותלמידיהון עאכ"ו ועליהם הוא אומר חדשים גם ישנים.

⁸³⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ז סי' כ): דודי צפנתי לך א"ר אבא בר כהנא אמר הקב"ה לישראל אתם צופנים לי ואני צופן לכם אתם צופנים במצות ומעשים טובים ואני צופן לכם באוצרות מלאים יותר מכל הטובות שבעולם א"ר אבא בר כהנא בר יודן אלא דדידיה הינון סגינן מן דידן הדא הוא דכתיב (תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך וגו'.

(א) מי יתנך כֶּאֱחָ לִי⁸³⁸ יוֹנֵק שְׂדֵי אֹמִי⁸³⁹ אֲמַצְאֶךָ בַּחוּץ אֲשַׁקֶּךָ⁸⁴⁰ גַּם לֹא יִבּוּזוּ לִי: (ב) אֲנִהְיֶה⁸⁴¹ אֲבִיאֶךָ אֶל בֵּית אֹמִי⁸⁴² תִּלְמְדֵנִי⁸⁴³ אֲשַׁקֶּךָ מִיַּיִן הֶרְקַח⁸⁴⁴ מְעַסִּים רְמוּנֵי⁸⁴⁵: (ג) שְׂמַאלוֹ תַּחַת רַאשֵׁי וַיְמִינוֹ תַּחְבֻּקְנֵי⁸⁴⁶ (ד) הַשִּׁבְעֵתִי אֲתַכֶּם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם⁸⁴⁷ מַה תַּעֲרֹו וּמַה תַּעֲרֹו⁸⁴⁸ אֵת הָאֶהָבָה עַד שֶׁתִּחַפְּצִי⁸⁴⁹: (ה) מִי זֹאת עֲלָה מִן הַמִּדְבָּר⁸⁵⁰ מִתְרַפֶּקֶת עַל הַדֶּרֶךְ⁸⁵¹ תַּחַת הַתְּפוּחִים עוֹרְרֵתִיךָ⁸⁵² שְׁמָה חֲבֵלְתֶךָ אֲמַךָ⁸⁵³ שְׁמָה חֲבֵלָה יִלְדֶתְךָ⁸⁵⁴: (ו) שִׁימְנֵי כַחוֹתֶם עַל לְבָבְךָ⁸⁵⁵ כַחוֹתֶם עַל זְרוּעֶךָ⁸⁵⁶ כִּי עֵזָה כַמוֹת אֶהְבֶּה⁸⁵⁷ קָשָׁה כִשְׂאוֹל קִנְיָה⁸⁵⁸

- מאיר המקרא -

⁸³⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' א): מי יתנך כאח לי באי זה אח כקין להבל קין הרג להבל שנא' (בראשית ד') ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגוהו אלא כישמעאל ליצחק ישמעאל שונא ליצחק אלא כעשו ליעקב הרי נאמר (שם כ"ז) וישטום עשו את יעקב אלא כאחי יוסף ליוסף שונאין היו אותו שנא' (שם ל"ז) ויקנאו בו אחיו.

⁸³⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' א): באי זה אח יונק שדי אמי הוי אומר כיוסף לבנימין שאהבו בלבו שנאמר (שם מ"ג) וירא יוסף אתם את בנימין

⁸⁴⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' א): אמצאך בחוץ אשקך חוץ זה המדבר שהוא חוץ לשוב אשקך בשני אחים שנשקו זה לזה ואלו הן משה ואהרן שנא' (שמות ד') וילך ויפגשוהו בהר האלהים וישק לו לא יבוזו לו אמר ר' פנחס מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב נפלה דליקה בבית זה שהיה במירון ובאת אחותו מגוש חלב התחילה מגפפתו מחבקתו ומנשקתו ואומרת לית דא מבדה לי דהוה אחי באננקי ונתפלט ממנה.

⁸⁴¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ב): אנהגך מהעליונים לתחתונים.

⁸⁴² עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ב) אביאך אל בית אמי זה סיני א"ר ברכיה למה קוראין לסיני בית אמי שמשם נעשו ישראל כתינוק בן יומו. ועי' לעיל ג ד.

⁸⁴³ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ב): תלמדני מצות ומעשים טובים

⁸⁴⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ב): אשקך מיין הרקח אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא רבה ומשנתו של רבי הושעיא ושל בר קפרא ומשנת ר' עקיבא וכו' ד"א אשקך מיין הרקח זה התלמוד שמפוטם במשניות. עי' ז"ח (כח ע"א): אשקך מיין הרקח מעסיס רימוני. זהו יינה של תורה. וזהו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. והם דברים העתידים להגלות לצדיקים לעתיד לבא.

⁸⁴⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ב): מעסיס רמוני אלו ההגדות שטעמן כרמון וכו' כרקח מעסיס רמוני אלו בגדי כהונה גדולה היך מה דאת אמר (שמות כ"ח) פעמון זהב ורמון.

⁸⁴⁶ עי' לעיל ב ו.

⁸⁴⁷ עי' לעיל ב ז, ג, ה, ח.

⁸⁴⁸ עי' לעיל ב ז, ג, ה.

⁸⁴⁹ עי' לעיל ב ז, ג, ה.

⁸⁵⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ג): מי זאת עולה מן המדבר עלויה מהמדבר סילוקה מן המדבר מיתתה מן המדבר הדא מה דאת אמר (במדבר י"ד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו.

⁸⁵¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ג): מתרפקת על דודה א"ר יוחנן שהיא מנחת פרקי תורה ופרקי מלכות לעתיד לבא.

⁸⁵² עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ג): תחת התפוח עוררתך דרש פלטיין איש רומי ואמר נתלש הר סיני ונצב בשמי מרום והיו ישראל נתונים תחתיו שנא' (דברים ד') ותקרבו ותעמדון תחת ההר ד"א תחת התפוח עוררתך זה סיני ולמה נמשל בתפוח אלא מה תפוח זה עושה פירות בסיון כך התורה נתנה בסיון ד"א תחת התפוח עוררתך למה לא באגוז ואילן אחר אלא כל אילן דרכו מוציא עליו תחלה ואח"כ פירותיו ותפוח זה מוציא פירותיו תחלה ואח"כ מוציא עליו כך הקדימו ישראל עשייה לשמיעה שנא' (שמות כ"ד) נעשה ונשמע אמר הקב"ה אם אתם מקבלים עליכם תורתו מוטב ואם לאו הריני כובש עליכם ההר הזה והורג אתכם.

⁸⁵³ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ג): שמה חבלתך אמך וכי שמה חבלה אמר ר' ברכיה לאחד שהלך במקום סכנה וניצל פגע ביה חבריה א"ל בהווא אתרא דסכנתא עברת כמה סכנתא עברת כדון ילדך אמך כמה צערה עברה עליך וכדין איתברית ברייה חדתא.

⁸⁵⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ג): אמר רבי אבא בר כהנא שמה חבלה ושמה חובלה חבלה בשעה שאמרו (שם) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שמה חובלה בשעה שאמרו לעגל (שם ל"ב) אלה אלהיך ישראל וחובלו נתמשכנו תני רשב"י זיין שנתן לישראל בחורב שם המפורש היה חקוק עליו וכשחטאו נוטל מהם.

⁸⁵⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ד): שימני כחותם א"ר מאיר אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מה שחשבת בלבך לעשות לנו עשה. עיי"ש סי' ה: ד"א שימני כחותם ר' ברכיה אמר זה קריאת שמע שנא' (דברים ו') והיו הדברים האלה וגו' על לבבך.

⁸⁵⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ה): כחותם על זרועך אלו התפילין היך מה דאת אמר (שם) וקשרתם לאות על ירך א"ר מאיר שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כיהויכין דא"ר מאיר נשבע הקב"ה

רְשָׁפִיָּה רִשְׁפֵי אִישׁ שְׁלֵהֶבְתִּיהָ⁸⁵⁹: (ז) מִיָּם רְבִים⁸⁶⁰ לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֶהָבָה⁸⁶¹ וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁמְפוּהָ⁸⁶² אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאֶהָבָה⁸⁶³ בּוֹז יְבוֹזוּ לוֹ⁸⁶⁴: (ח) אַחֹת לְנוֹ קַמְנָה⁸⁶⁵ וְשָׂרִים אֵין לָהּ⁸⁶⁶ מַה נַּעֲשֶׂה לְאַחֲתֵנוּ בְּיוֹם שִׁדְרָבֵר בָּהּ⁸⁶⁷: (ט) אִם חוֹמָה הִיא⁸⁶⁸

שבועה שהוא נותק מלכות בית דוד מידו הדא הוא דכתיב (ירמיה כ"ב) חי אני נאם ה' כי אם יהיה כניוהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני.

⁸⁵⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ז): כי עזה כמות אהבה עזה אהבה כמות שהקב"ה אוהב אתכם הדא הוא דכתיב (מלאכי א') אהבתי אתכם אמר ה' וגו' ד"א כי עזה כמות אהבה שאהב יצחק את עשו הדא הוא דכתיב (בראשית כ"ה) ויאהב יצחק את עשו וכו' ד"א כי עזה כמות אהבה שאהב יעקב ליוסף שנא' (שם ל"ז) וישראל אהב את יוסף מכל בניו וכו' ד"א כי עזה כמות אהבה שאהב יהונתן לדוד שנאמר (שמואל א' י"ח) ויאהבהו יהונתן כנפשו וכו' ד"א כי עזה כמות אהבה שאהב האיש לאשתו שנא' (קהלת ט') ראה חיים עם אשה אשר אהבת וכו' ד"א כי עזה כמות אהבה שאהבו דורו של שמד להקב"ה שנא' (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום.

⁸⁵⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ז): קשה כשאל קנאה בשעה שמקנאים אותו בעבודת כוכבים שלהם שנא' (דברים ל"ב) יקניאוהו בזרים וכו' קשה כשאל קנאה שקנא עשו ליעקב שנא' (שם כ"ז) וישטום עשו את יעקב וכו' קשה כשאל קנאה שקנאו בו אחיו שנא' (שם) ויקנאו בו אחיו וכו' קשה כשאל קנאה שקנא שאל לדוד שנאמר (שם) ויהי שאל עוין את דוד וכו' קשה כשאל קנאה שמקנא לה ואומר לה אל תדברי עם איש פלוני והלכה ודברה עמו מיד (במדבר ה') ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו וכו' קשה כשאל קנאה שעתיד הקב"ה לקנא לציון קנאה גדולה הדא הוא דכתיב (זכריה ח') כה אמר ה' קנאתי לציון קנאה גדולה.

⁸⁵⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ז): רשפיה רשפי אש שלהבת יה רבי ברכיה אמר כאש של מעלה לא האש מכבה למים ולא המים מכבין לאש: ועי' מדרש זוטא שיה"ש (ח ו'): א"ר חנינא בן אחיו של רבי יהושע יש נהרות של אש שהם עוברים לפני השכינה כנהרות של מים מעורבים באש וכשנתנה רשות לגבריאל לשרוף את כל חיל סנחריב. נתנה רשות ללויתן לחבל את כל הנהרות. לכך נאמר רשפיה רשפי אש שלהבת יה.

⁸⁶⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ח): מים רבים אלו אומות העולם שנא' (ישעיה י"ז) הוי המון עמים רבים

⁸⁶¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ח): לא יוכלו לכבות את האהבה אהבה שהקב"ה אוהב לישראל שנא' אהבתי אתכם אמר ה'.

⁸⁶² עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ח): ונהרות לא ישטפוהו אלו אומות העולם היך מה דאת אמר (שם) ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר וגו' ולכן הנה ה' מעלה וגו' מי הנהר

⁸⁶³ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ח): אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה אם פותחין הן כל אומות העולם את כל תסבריות שלהן ונותנים ממונם בדבר אחד מן התורה אינו מתכפר בידם לעולם ד"א אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה אם פותחין אומות העולם כל תסבריות שלהן בדבר אחד מן התורה ונותנין כל ממונם בדמיו של ר' עקיבא וחביריו אין מתכפר להם לעולם

⁸⁶⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ח): בוז יבוזו לו ר' יוחנן הוה מטייל וסליק מטבריה לציפורין והוה רבי חייא בר אבא סמך ליה מטון חד בית חקלא א"ר יוחנן הדין בית חקלא הות דידי וזבינתיה בגין מלעי באוריתא מטון חד בית כרם וא"ר יוחנן הדין בית כרם דידי הוה וזבינתיה בגין מלעי באוריתא מטון חד בית זיתא ואמר כמו כן שרי ר' חייא בר אבא בכי א"ל מה את בכי א"ל בכי אנא דלא שבקת לסיבותיך כלום א"ל חייא בני ונקלה זו בעיניך מה שעשיתי שמכרתי דבר שניתן לששה ימים שנא' (שמות כ') כי ששת ימים עשה ה' אבל התורה ניתנה לארבעים יום שנא' (שם ל"ד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וכתיב (דברים ט') ואשב בהר ארבעים יום כד דמך רבי יוחנן היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בוז יבוזו לו כד דמך רבי אושעיא איש טרייה ראו מטתו פורחת באויר היה דורו קורין עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שהקב"ה לר' אושעיא איש טרייה בוז יבוזו לו.

⁸⁶⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' ט): אחות לנו קטנה אלו ישראל רבי עזריה בשם רבי יהודה ב"ר סימון לעתיד לבא עתידין כל שרי אומות העולם באין ומקטרגין את ישראל לפני הקב"ה ואומרין רבש"ע אלו עבדו עבודת כוכבים ואלו עבדו עבודת כוכבים אלו גלוי עריות ואלו גלוי עריות אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין אמר להם הקב"ה אחות לנו קטנה מה קטן זה כל מה שהוא עושה אין ממחין על ידו למה שהוא קטן כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן בא יום הכפורים ומכפר עליהם שנאמר (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם. עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' י): ר' ברכיה פתר קרא באברהם אבינו אחות לנו קטנה זה אברהם שנא' (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואיחה את כל באי העולם לפני הקב"ה בר קפרא אמר כאדם שהוא מאחה הקרע עד שהוא קטן היה עסוק במצות ומעשים טובים. עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יב) ר' יוחנן פתר קראי בסדום ובירושלם אחות לנו זו סדום הדא הוא

נבנה עליה טירת כסף⁸⁶⁹ ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז⁸⁷⁰: (י) אני חומה⁸⁷¹ ושדי במגדלות⁸⁷² אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום⁸⁷³: (יא) כרם היה לשלמה⁸⁷⁴ פבעל המון⁸⁷⁵ נתן את הכרם לנזרים⁸⁷⁶ איש יבא בפריו אלף כסף⁸⁷⁷: (יב) כרמי שלי לפני⁸⁷⁸ האלף לך

דכתיב (יחזקאל ט"ז) ואחותך הגדולה שמרון. עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יג) רבנן פתרי קרא בעולי גולה אחות לנו קטנה אלו עולי גולה קטנה שהיו דלים באוכלוסין.

⁸⁶⁶ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' י): ושדים אין לה שעדיין לא בא לכלל מצות ומעשים טובים, עיי"ש סי' יב: ושדים אין לה שלא הניקה מצות ומעשים טובים, עיי"ש סי' יג: ושדים אין לה אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון ואלו הן אש של מעלה ושמן המשחה ארון רוח הקדש ואורים ותומים הדא הוא דכתיב (חגי א') וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב חסר ה'.

⁸⁶⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' י): מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה ביום שגזר נמרוד הרשע ואמר לירד לכבשן האש, עיי"ש סי' יב: מה נעשה לאחותנו ביום שגזר ב"ד של מעלה שתשרף באש שנא' (בראשית י"ט) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש, עיי"ש סי' יג: מה נעשה לאחותנו מה נעשה ביום שנגזר (עזרא ה') די עבר פרת עבר די לא עבר לא יעבור

⁸⁶⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יא): אם חומה היא זה אברהם אמר הקב"ה אם מעמיד הוא דברים כחומה, עיי"ש סי' יב: אם חומה היא נבנה עליה אלו ישראל אמר הקב"ה אם מעמידין ישראל מעשיהן כחומה, וכו' ד"א אם חומה היא זה חנניה מישאל ועזריה אמר הקב"ה אם מעמידין הן חנניה מישאל ועזריה מעשיהם, עיי"ש סי' יג: אם חומה היא אלו ישראל העלו חומה מבבל לא חרב בית המקדש בהיהא שעתא פעם שנית וכו' אם חומה היא אילו עלו ישראל חומה מן הגולה לא חרב בית המקדש פעם שנייה.

⁸⁶⁹ עיי"ש סי' יא: נבנה עליה טירת כסף נצילנו ונבנה אותו בעולם, עיי"ש סי' יב: נבנה עליהם ונצילים וכו' נבנה עליהם העולם ונצילים.

⁸⁷⁰ עיי"ש סי' יא: ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז אם דל הוא ממצות ומטלטל מעשיו כדלת נצור עליה לוח ארז מה צורה זו אינה מתקיימת אלא לשעה אחת כך איני מתקיים עליו אלא לשעה אחת, עיי"ש סי' יב: ואם דלת היא אם מטלטלין הן דבריהם כדלת זו נצור עליה לוח ארז מה צורה זו אינה מתקיימת אלא לשעה אחת כך איני מתקיים עליו אלא לשעה אחת וכו' ואם דלת ואם מטלטלין הן מעשיהן כדלת זו נצור עליה לוח ארז מה צורה זו אינה מתקיימת אלא לשעה אחת כך איני מתקיים עליהן אלא לשעה אחת, עיי"ש סי' יג: ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז מה צורה זו אע"פ שהיא מטשטשת מקומה ניכר כך אע"פ שחרב בית המקדש לא בטלו ישראל פעמי רגלים שלהם ג' פעמים בשנה.

⁸⁷¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יא): אני חומה אמר אברהם לפני הקב"ה אני חומה ואעמיד מעשים טובים כחומה, עיי"ש סי' יב: אני חומה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אנו חומה ונעמיד מצות ומעשים טובים כחומה וכו', אני חומה אמרו לפני הקב"ה אנו חומה ואנו מעמידין מצות ומעשים טובים כחומה, עיי"ש סי' יג: אני חומה א"ר איבו אמר הקב"ה עתיד אני לעשות לישראל סניגור בין אוה"ע אי זה זה זה בת קול.

⁸⁷² עיי"ש סי' יא: ושדי כמגדלות שאני עתידה להעמיד כתים כתים וחבורות של צדיקים כיוצא בי בעולמך, עיי"ש סי' יב: ושדי כמגדלות שאנו עתידים להעמיד כתות כתות של צדיקים כיוצא בנו בעולמך וכו' ושדי כמגדלות אנו עתידין להעמיד בעולמך כתות של צדיקים כיוצא בנו.

⁸⁷³ עיי"ש סי' יא: אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום אמר לו הקב"ה כשם שירדת לכבשן האש כך אני מוציאך בשלום הדא הוא דכתיב (בראשית ט"ו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, עיי"ש סי' יב: אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום למה שהיו כל אומות העולם מונין לישראל ואומרים להם א"כ למה הגלה אתכם מארצו ולמה החריב למקדשו וישראל היו משיבין להם אנו דומין לבת מלכים שהלכה לעשות רגל רדופים בבית אביה סוף שחוזרת לביתה לשלום וכו' אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום אמר להם הקב"ה כשם שירדתם לכבשן האש בשלום כך אוציא אתכם משם בשלום הדא הוא דכתיב (דניאל ג') באדין נפקין שדרך מישך ועבד נגו.

⁸⁷⁴ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יד) כרם היה לשלמה אלו ישראל שנא' (ישעיה ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל היה לשלמה למלך שהשלום שלו וכו' דבר אחר כרם אלו ישראל שנא' (ירמיה ב') ואביא אתכם אל ארץ הכרמל (דברים י"א) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה היה לשלמה למלך שהשלום שלו. עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' טו) דבר אחר כרם זה סנהדרין דתנינן תמן שלשה דברים העיד רבי ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה וקבלו דבריו וכי בכרם היו יושבין אלא זה סנהדרין שעשויה שורות שורות ככרם היה לשלמה למלך שהשלום שלו.

⁸⁷⁵ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יד): בבעל המון המון בעל שהמו אחרי הבעל היך מה דאת אמר (שופטים י') ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות לפיכך באו עליהן המונות העמיד עליהם משמרות וכו' בבעל המון שהמו אחרי המוני המוניות דמלכוותה הדא הוא דכתיב (יהושע ז') וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה, עיי"ש סי' טו: בבעל המון שהמו אחר הבעל לפיכך באו עליהם המונים שהמו אחריהם המוני מלכים הדא הוא דכתיב (תהלים ס"ח) מלכי צבאות יודון עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יד): נתן את הכרם לנוטרים זה נבוכדנצר.

שְׁלֹמֹה⁸⁷⁹ וּמֵאֲתָיִם לְנִמְרִים אֶת פְּרִיּוֹ: (יג) הַיּוֹשֶׁבֶת בְּגַנְיִם חֲבָרִים מְקַשְׁיָבִים לְקוֹלֶךָ הַשְּׂמִיעֵנִי⁸⁸⁰: (יד) בְּרַח דּוּדֵי⁸⁸¹ וְדָמָה לָךְ לְצַבִּי⁸⁸² אוֹ לְעֹפֶר הָאֵילִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים⁸⁸³:

⁸⁷⁷ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יד): איש יביא בפריו אלף כסף הביא איש על פריו ומצא בו אלף צדיקים שלמים בתורה ובמעשים טובים עיי"ש סי' טו: איש יביא בפריו אלף כסף הביא איש על פריו וליקט מהן אלף צדיקים שלמים בתורה ובמע"ט הדא הוא דכתיב (מלכים ב' כ"ד) החרש והמסגר אלף החרש אלף והמסגר אלף ורבנן אמרי זה וזה אלף
⁸⁷⁸ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' טז): כרמי שלי לפני תני ר' חייא למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו מה עשה התחיל חובט עליו במקל אמר לו אל תשמע לאביך אמר לו שוטה שבעולם כל עצמו של אבא לא מסרני לדידך אלא על ידי שלא הייתי שומע לו ואתה אומר לי אל תשמע לאביך כך כיון שגרמו העונות וחרב בית המקדש וגלו ישראל לבבל אמר להם נבוכדנצר אל תשמעו לתורת אביכם שבשמים אלא (דניאל ג') תפלון ותסגדון לצלמא די עבדת אמרו לו ישראל שוטה שבעולם כל עצמנו לא מסרנו הקב"ה לידך אלא שהיינו משתחווים לצלם היך מה דאת אמר (יחזקאל כ"ג) צלמי כשדים חקוקים בששר ואת אמר לן תפלון ותסגדון לצלמא די עבדת ווי ליה להווא גברא באותה שעה אמר הקב"ה כרמי שלי לפני.

⁸⁷⁹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' טז): אמר לפניו אותו רשע אלף היו ונתמעטו כאן ונעשו מאתים איש אמר לו הקב"ה אוי לו לאותו רשע לחה סרוחה אלף היו ונתרבו כאן ונעשו מאתים אלף האלף לך שלמה ר' הילל בריה דר' שמואל בר נחמן הרב נוטל אלף ותלמיד נוטל שכר מאתים מה טעם האלף לך שלמה רבי אלכסנדר אמר אין הרב נוטל שכר של תלמודו עד שישלימנו לאחרים מה טעם האלף לך שלמה ר' חייא בריה דרבי אבא דיפו אמר הלומד תורה בצער נוטל אלף שלא בצער מאתים נוטל בשכרו ממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי שבטו של נפתלי ע"י שהיו עוסקים ולומדים תורה בצער נטלו שכר אלף הדא הוא דכתיב (ד"ה א' י"ב) ומנפתלי שרים אלף אבל שבטו של יששכר על ידי שהיו למדין תורה שלא בצער נטלו שכר מאתים שנאמר (שם) ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם ר' יודן בשם ר' בון אמר הלומד תורה שלא במקומו נוטל שכר אלף ובמקומו נוטל שכר מאתים וממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי שבטו של נפתלי על ידי שהיו למדין תורה שלא במקומו נטלו שכר אלף הדא הוא דכתיב ומנפתלי שרים אלף אבל שבטו של יששכר על ידי שהיו למדין תורה במקומו נטלו שכר מאתים שנאמר ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם וכו' האלף לך שלמה לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן וי"א אף זה חול הנה מטתו שלשלמה ששים אף זה ולא מיבעי האיך אלא הא דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא ימענשא שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך. עי' שבועות לה ע"ב: כל שלמה האמורין בשה"ש קדש שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה.

⁸⁸⁰ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יח) ד"א היושבת בגנים חברים מקשיבים כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין קריאת שמע בכיוון הדעת בקול אחד בדעה וטעם אחד הקב"ה אומר להם היושבת בגנים כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני אבל כשישראל קורין קריאת שמע בטירוף הדעת זה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונים דעתם בקריאת שמע רוח הקדש צווחת ואומרת. עיי"ש יט: ד"א היושבת בגנים חברים ר' ירמיה בשם ר' חייא רבה שני חברים שהיו עסוקים בדבר הלכה ונכבשין זה לזה בהלכה עליהם הכתוב אומר (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וכו' א"ר יודן בשעה שישראל קורין בתורה בחבורות קולך השמיעני ואם לאו ברח דודי א"ר זירא בשעה שישראל קורין את שמע בפה אחד בקול אחד בנעימה אחת קולך השמיעני ואם לאו ברח דודי.

⁸⁸¹ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יט): ד"א ברח דודי מן גלות שאנו בה ומתלכלכין בעונות וכו' ברח דודי ודמה לך לצבי, לצבא של מעלה הדומים לכבודך בקול אחד בנעימה אחת וכו' ברח דודי א"ר לוי למלך שעשה סעודה וזימן האורחין מהם אוכלין ושותין ומברכים למלך ומלך אוכלין ושותין ומקללין למלך הרגיש המלך ובקש להכניס בהם מהומה בסעודתו ולערבבה נכנסה מטרונה ולימדה עליהם סניגוריא אמרה לו אדוני המלך עד שאתה מביט באלו שאוכלין ושותין ומקללין אותך הביט באלו שאוכלים ושותים ומברכים אותך ומשבחים לשמך כך כשישראל אוכלים ושותים ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה מקשיב לקולם ומתרצה ובשעה שאומות העולם אוכלין ושותין ומחרפין ומנאצין להקב"ה בעריות שמזכירים אותה שעה חושב הקב"ה אפילו להחריב לעולמו והתורה נכנסה ומלמדת סניגוריא ואומרת רבוננו של עולם עד שאתה מביט באלו שמחרפין ומכעיסים לפניך הביטה בישראל עמך שמברכים ומשבחים ומקלסים לשמך הגדול בתורה ובזמירות ובשבחות ורוח הקדש צווחת ברח דודי ברח מאומות העולם והדבק בהם בישראל

⁸⁸² עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יט): ודמה לך לצבי טהרנו כצבי או לעופר האילים שתקבל את תפלתנו כקרבת גדיים ואילים וכו' ודמה לך לצבי מה צבי זה בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה כך בשעה שישראל עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא מביט אליהם בשתי עיניו הדא הוא דכתיב (תהלי' ל"ד) עיני ה' אל צדיקים ובשעה שאין עושים רצון הקב"ה מביט להם בעינו אחת שנא' (שם ל"ג) הנה עין ה' אל יראוי

(א) וַיְהִי⁸⁸⁵ בַּיּוֹם שֶׁפָּטוּ הַשּׁוֹפְטִים⁸⁸⁶ וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ⁸⁸⁷ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה⁸⁸⁸ לְגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו⁸⁸⁹. (ב) וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ⁸⁹⁰ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נְעֻמִי⁸⁹¹ וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מַחְלוֹן וְכַלְיוֹן⁸⁹² אֶפְרַתִּים⁸⁹³ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שָׂדֵי מוֹאָב וַיְהִי שָׁם⁸⁹⁴: (ג)

⁸⁸³ עי' שיה"ש רבה (פ"ח סי' יט): על הרי בשמים בשמי שמים העליונים וכו' על הרי בשמים אתא לך לריחא טבא בזכות אבותינו שריחן עולה לפניך כבשמים זו גן עדן שכולה בשמים לכך נאמר על הרי בשמים וכו' על הרי בשמים א"ר סימון אמר הקדוש ב"ה המתינו לי עד שאשב בדין על הריהם שהם שריהם שנתונות אצלי בשמים הדא הוא דכתיב על הרי בשמים.

⁸⁸⁴ עי' רות רבה פ"ב סי' יד: א"ר זעירא מגלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים. ועי' מדרש זוטא רות (ב ח): ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי וגו'. עיניך בשדה אשר יקצרון וגו' ותפול על פניה וגו'. אמר רבי חייה בר אבא כל ראשי פסוקים [של רות] ווין חוץ משמונה פסוקים מפני שדבקה (לברית) [לבני ברית] שניתנה לשמונה ומפני זה כל ראשי פסוקים ווין כלומר (אוי) [ווי] לדור שגבוריו (ידודון) [ירודין].

⁸⁸⁵ עי' מגילה י' ע"ב: דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער וכו' ויהי בימי שפוט השופטים הוה רעב. עי' רות רבה (הק' סי' ז): ויהי בימי אחשוורוש ויהי בימי שפוט השופטים מה צרה היתה שם ויהי רעב בארץ למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך מה עשה המלך שלח סמיאון לגובתה מה עשו בני המדינה נטלו אותו והלקוהו וגבו אותו אמרו מה שהיה מבקש לעשות לנו עשינו לו כך בימי שפוט השופטים היה אדם מישראל עובד עבודת כוכבים והיה הדיין מבקש לעשות בו דין והיה הוא בא ומלקה הדיין ואמר מה דבעא מעבד לי עבדתי ליה אוי לדור ששופטיו נשפטין הוי ויהי בימי שפוט השופטים

⁸⁸⁶ עי' ב"ב טו ע"ב: איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים וכו' מאי דכתיב ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו אומר לו טול קיסם מבין [עיניך] [שיניך] אומר לו טול קורה מבין עיניך אמר לו כספך היה לסיגים אמר לו סבאך מהול במים [פי' רש"י]: ששופט את שופטיו שהיו השופטין עצמן מקולקלים והיה פתחון פה לנשפט להוכיח את מוכיחו שאם אמר לו השופט טול קיסם מבין עיניך הסתלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך יכול זה לומר טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך: סבאך יינך כמו אל תהי בסבאי יין (משלי כג): מהול מעורב וכן כל לשון הוללות שבתורה לשון ערובוב. עי' רות רבה (פ"א סי' א): ויהי בימי שפוט השופטים אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להשפט שנא' (שופטים ב') וגם אל שופטיהם לא שמעו ומי היו רב אמר ברק ודבורה היו ריב"ל אמר שמגר ואהוד היו רב הונא אמר דבורה וברק ויעל היו שפט חד שפטים תרין השפטים תלתא.

⁸⁸⁷ עי' רות רבה (הקדמה ב): על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי שופטים תפיל תרדמה ונפש רמיה תרעב ע"י שהיו מרמים להקדוש ברוך הוא מהם עובדין לעבודת כוכבים ומהם עובדים להקדוש ברוך הוא הרעובין הקדוש ברוך הוא ברעבון בימי שופטיהם. עיי"ש סי' ג: באותה שעה אמר הקב"ה בני סרבנין הן לכלותן אי אפשר להחזירן למצרים אי אפשר להחליפם באומה אחרת איני יכול אלא מה אעשה להם הריני מייסרן ביסורים ומצרפן ברעבון בימי שפוט השופטים הדא הוא דכתיב ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ. עיי"ש (פ"א סי' ד): ויהי רעב בארץ עשרה רעבון באו לעולם אחד בימי אדם הראשון אחד בימי למך ואחד בימי אברהם ואחד בימי יצחק ואחד בימי יעקב ואחד בימי אליהו ואחד בימי אלישע ואחד בימי דוד ואחד בימי שפוט השופטים ואחד שמתגלגל ובא לעולם אחד.

⁸⁸⁸ עי' רות רבה (פ"א סי' ד): למה נענש אלימלך ע"י שהפיל לבן של ישראל עליהם לבוליטין שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת והוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון כיון שבאת שנת בצורת יצתה לה שפחתו מעילת בסידקי וקופתה בידה והיו בני המדינה אומרים זהו שהיינו בטוחים עליו שאם תבא בצורת הוא יכול לפרנס אותנו עשר שנים והרי שפחתו עומדת בסידקי וקופתה בידה כך אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור וכשבאו שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו עמד וברח לו מפניהם הדא הוא דכתיב וילך איש מבית לחם יהודה

⁸⁸⁹ עי' רות רבה (פ"א סי' ה): הוא ואשתו ושני בניו הוא עיקר ואשתו טפלה לו ובניו טפלין להם.

⁸⁹⁰ עי' רות רבה (פ"ב סי' ה): ושם האיש אלימלך שהיה אומר אלי תבא מלכות.

⁸⁹¹ עי' רות רבה (פ"ב סי' ה): ושם אשתו נעמי שהיו מעשיה נאים ונעימים.

⁸⁹² עי' רות רבה (פ"ב סי' ה): ושם שני בניו מחלון וכליון שנתחמו מן העולם וכליון שכלו מן העולם. עי' ב"ב צא ע"ב: כתיב מחלון וכליון וכתוב (דבה"י א' ד כב) יואש ושרף רב ושמואל חד אמר מחלון וכליון שמן ולמה נקרא שמן [שרף ויואש] [יואש ושרף] יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום וחד אמר יואש ושרף שמן ולמה נקרא שמן מחלון וכליון מחלון שעשו גופן חולין וכליון שנתחייבו כליה למקום תניא כמאן דאמר מחלון וכליון שמן דתניא מאי

וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נְעָמִי⁸⁹⁵ וַתִּשְׁאָר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ⁸⁹⁶: (ד) וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מִאֲבֹתָיִם⁸⁹⁷ שֵׁם הָאִחָת עֶרְפָּה⁸⁹⁸ וְשֵׁם הַשְּׁנִית רוּת⁸⁹⁹ וַיָּשְׁבוּ שָׁם כַּעֲשֶׂר שָׁנִים⁹⁰⁰: (ה) וַיָּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם מַחֲלוֹן וּכְלִיזָן⁹⁰¹ וַתִּשְׁאָר הָאִשָּׁה⁹⁰² מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ: (ו) וַתִּקֶּם הִיא וּכְלָתֶיהָ וַתִּשָּׁב מִשְׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בְּשִׂדָה מוֹאָב⁹⁰³ כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ לְתַת לָהֶם לָחֶם: (ז) וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה⁹⁰⁴ וּשְׁתֵּי כְלָתֶיהָ עִמָּה וַתִּלְכְּנָה בְּדֶרֶךְ לָשׁוּב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה⁹⁰⁵: (ח) וַתֹּאמֶר נְעָמִי לְשְׁתֵּי כְלָתֶיהָ לְכַנְּהוּ שְׂבָנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה⁹⁰⁶ יַעֲשֶׂה {נְעֻשׁ} ה' עִמָּכֶם חֶסֶד⁹⁰⁷ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים⁹⁰⁸ וְעַמְדִי⁹⁰⁹: (ט) יִתֵּן ה' לָכֶם⁹¹⁰ וּמִצְאֹן מְנוּחָה⁹¹¹ אִשָּׁה בֵּית

דכתיב ויוקים ואנשי כוזיבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים ויוקים זה יהושע שהקים שבועה לאנשי גבעון ואנשי כוזיבא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע ויואש ושרף אלו מחלון וכליון ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום אשר בעלו למואב שנשאו נשים מואביות.

⁸⁹³ עי' רות רבה (פ"ב סי' ה'): אפרתים ריב"ל אומר פלטיאני ורבי ב"ר נחמיה אומר אבגניסטי ד"א אפרתים ר' פנחס אמר כל אותה העטרה שנתעטר אפרים מיעקב אבינו בשעת פטירתו מן העולם אמר לו אפרים ראש השבט ראש הישיבה המעולה והמשובח שבבני יהיה נקרא לשמך.

⁸⁹⁴ עי' רות רבה (פ"ב סי' ו) ויבואו שדה מואב ויהיו שם בתחילה באו להם בעיירות מצאו אותם פרוצים בעבירות אחר כך באו להם לכרכים מצאו אותם מדוחקין במים ואחר כך חזרו להם בעיירות ויבואו שדה מואב ויהיו שם.

⁸⁹⁵ עי' רות רבה (פ"ב סי' ז): מת האיש מי מחסרו אלא אשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי.

⁸⁹⁶ עי' רות רבה פ"ב סי' ח: ותשאר היא ושני בניה א"ר חנינא בריה דר' אבהו נעשית היא שירי מנחות.

⁸⁹⁷ עי' רות רבה (פ"ב סי' ט): וישאו להם נשים מואביות תני בשם ר' מאיר לא גיירום ולא הטבילו אותם ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשין עליהם עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

⁸⁹⁸ עי' רות רבה (פ"ב סי' ט): שם האחת ערפה שהפכה עורף לחמותה

⁸⁹⁹ עי' רות רבה (פ"ב סי' ט): ושם השנית רות שראתה בדברי חמותה ר' ביבי בשם ר' ראובן אמר רות וערפה בנותיו של עגלון היו שנאמר (שופטים ג') דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס וגו' וכתוב (שם) ואהוד בא אליו וגו' ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא אמר לו הקב"ה אתה עמדת מכסאך לכבודי חייך הריני מעמיד ממך בן יושב על כסא ה'

⁹⁰⁰ עי' רות רבה (פ"ב סי' ט): וישבו שם כעשר שנים כשלשים כארבעים או חסר או יותר. עי' מדרש זוטא רות (א ד): וישבו שם כעשר שנים. [מלמד] שהגזירה תולה עד עשר שנים.

⁹⁰¹ עי' רות רבה (פ"ב סי' י): וימותו גם שניהם מחלון וכליון ר' חוניא ור' יהושע ברבי אבין ורבי זבדא חתניה דרבי לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחילה וכו' ואף במחלון וכליון כך היה בתחלה מתו סוסייהם חמוריהם גמליהם ואח"כ וימת אלימלך ואחר כך וימותו גם שניהם מחלון וכליון

⁹⁰² עי' רות רבה (פ"ב סי' י): ותשאר האשה א"ר חנינא נעשתה שירי שירים

⁹⁰³ עי' רות רבה (פ"ב סי' יא): ותקם היא וכלותיה ותשב משדה מואב כי שמעה בשדה מואב שמעה מהרוכלין המחזירין בעיירות ומה שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם.

⁹⁰⁴ עי' רות רבה (פ"ב סי' יב): ותצא מן המקום אשר היתה שמה ותצא וכי לא יצאתה משם אלא היא והלא כמה גמלים יצאו כמה חמרים יצאו ואת אמרת ותצא ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון גדול שבעיר הוא זיוה והוא הודה והוא הדרה והוא שבחה פנה משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה

⁹⁰⁵ עי' רות רבה (פ"ב סי' יב): ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה אמר ר' יהודה א"ר יוחנן עברו על שורת הדין והלכו ב"ט ד"א ותלכנה בדרך הוצרה עליהם הדרך שהלכו ביחף ותלכנה היו עסוקות בהלכות גרים.

⁹⁰⁶ עי' רות רבה (פ"ב סי' יג): ותאמר נעמי לשתי כלותיה לכנה שובנה אשה לבית אמה לבית אומתה אבנימוס הגרדי מתה אמו ועלה ר' מאיר להראות לו פנים ומצא אותם יושבין אבליים לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצא אותן עסוקין במלאכתן א"ל כמדומה אני שאמך חביבה עליך יותר מאביך א"ל ולא כן כתיב אשה לבית אמה ולא לבית אביה אמר לו יפה אמרת שאין אב לך. עי' מדרש זוטא רות (א ח): [לכנה] שובנה בנותי (לכנה) אשה לבית אמה. למה נאמר לבית אביה ללמדך שאין אב לגוי.

⁹⁰⁷ עי' רות רבה (פ"ב סי' יד): יעשה ה' עמכם חסד ר' חנינא בר אדא אמר יעשה כתיב.

⁹⁰⁸ עי' רות רבה (פ"ב סי' יד): כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן.

⁹⁰⁹ עי' רות רבה (פ"ב סי' יד): ועמדי שויתרו לה כתובותיהן.

⁹¹⁰ עי' רות רבה (פ"ב סי' טו): יתן ה' לכם א"ר יוסי כל אותן הטובות והנחמות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה דכתיב (מ"א ה') ויתן אלהים חכמה לשלמה יהיו מכם.

אִישָׁה⁹¹² וְתִשָּׂאנָה קוֹלָן וְתִבְכְּיָנָה: (י) וְתִאֲמַרְנָה לָּהּ כִּי אֶתְּךָ נָשׁוּב לְעַמְּךָ: (יא) וְתִאֲמַר נְעָמִי שְׂבָנָה בְּנֹתִי⁹¹³ לָמָּה תִּלְכְּנָה עִמִּי הַעוֹד לִי בָּנִים בְּמַעֲי וְהָיוּ לָכֶם לְאֲנָשִׁים: (יב) שְׂבָנָה בְּנֹתִי לִכְזֹרֹת כִּי זִקְנָתִי מְהִיֹּת לְאִישׁ כִּי אֲמַרְתִּי יֵשׁ לִי תִקְוָה גַם הֵייתִי הַלֵּילָה לְאִישׁ⁹¹⁴ וְגַם יִלְדֵתִי בָּנִים⁹¹⁵: (יג) הֲלֹהֵן תִּשְׁבַּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ הֲלֹהֵן תִּעַנְנָה לְבִלְתִּי הָיוֹת לְאִישׁ אֵל בְּנֹתִי כִּי מֵר לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי יֵצְאָה בִּי יָד הַיָּד⁹¹⁶: (יד) וְתִשָּׂנָה קוֹלָן וְתִבְכְּיָנָה⁹¹⁷ עוֹד וְתִשָּׂק עֲרַפָּה לְחַמוֹתָהּ⁹¹⁸ וְרוֹת דְּבָקָה בָּהּ: (טו) וְתִאֲמַר הִנֵּה שָׂבָה יְבַמְתָּךְ אֵל עִמָּה וְאֵל אֱלֹהֶיהָ⁹¹⁹ שׁוּבִי אַחֲרַי יְבַמְתָּךְ: (טז) וְתִאֲמַר רוֹת אֵל תִּפְגְּעִי בִּי⁹²⁰ לְעִזְבָּךְ לְשׁוּב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלֶיךָ⁹²¹ וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלַיִן⁹²² עִמָּךְ עִמִּי⁹²³ וְאֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי⁹²⁴: (יז) בְּאֲשֶׁר תִּמּוֹתִי

⁹¹¹ עי' רות רבה (פ"ב סי' טו): ומצאנה מנוחה ומצאן כתיב אחת מוצאת שתים לא מוצאות
⁹¹² עי' רות רבה (פ"ב סי' טו): אשה בית אישה מכאן שאין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה
⁹¹³ עי' רות רבה (פ"ב סי' טז): שבנה בנותי לכנה ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יודן בר' חנינא בשלש מקומות כתיב כאן שבנה שבנה כנגד ג' פעמים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מכאן מקבלין אותו.
⁹¹⁴ עי' רות רבה (פ"ב סי' טז): א"ר יוחנן למדך התורה דרך ארץ שאין תשמיש ביום אלא בלילה הדא הוא דכתיב (אסתר ב') בערב היא באה ובבקר היא שבה וכתיב גם הייתי הלילה לאיש.
⁹¹⁵ עי' רות רבה (פ"ב סי' יז): וגם הייתי שילדתי בנים הא אילו הייתי הלילה לאיש ילדתי בנים.
⁹¹⁶ עי' רות רבה (פ"ב סי' יז): הלהן תשברנה יכולות אתם יושבות עד אשר יגדלו הלהן תעגנה יכולות אתם יושבות עגונות לבלתי היות לאיש אל בנותי אללי בנותי כי מר לי מאד מכם בשבילכם כי יצאה בי ובבני ובבעלי יד ה'. עי' רות רבה (פ"ב סי' יח): ר' חנינא בריה דר' אבהו פתר קרייא במשה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בהן קלסתך שנאמר (דברים י) הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים והייתי סבור שתתן לי פרופקפיא הלהן תעגנה הוגעתני במלאך המות הן שבקת גבי ואמרת לי הן קרבו ימיך למות וחוזר ואומר לישראל אל בנותי אללי בני כי מר לי מאד מכם בשבילכם כי ובאחי יצתה יד ה'. עיי"ש סי' יט: א"ר לוי כל מקום שנאמר בו יד ה' מכת דבר היא.
⁹¹⁷ עי' רות רבה (פ"ב סי' כ): ותשאנה קולן ותבכינה חסר אל"ף תשש כחן שהן מהלכות ובוכות ר' ברכיה בשם ר' יצחק מ' פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה ארבעים יום שנאמר (שמואל א' י"ז) ויגש הפלשתי השכם והערב ר' יודן בשם ר' יצחק ד' מילין הלכה ערפה עם חמותה ועמדו ממנה ד' גבורים שנאמר (שם ב' כ"א) ארבעת אלה יולדו להרפה א"ר יצחק כל אותו הלילה שפרשה ערפה מחמותה נתערבו בה ערות גוים של מאה בני אדם הדא הוא דכתיב (שם א' י"ז) והוא מדבר עמם וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות גוים שנתערו בה כל הלילה ר' תנחומא אמר אף כלב אחד דכתיב (שם) ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי. עי' מדרש זוטא רות (א יד): רות כל שעה שחמותה אומרת לה לכי בתי היתה בוכה שנאמר ותשנה קולן ותבכינה עוד (רות א' י"ד) ולבסוף ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה (שם שם). עי' סוטה מב ע"ב: דרש רבא בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים שנאמר ותשאנה קולן ותבכינה.
⁹¹⁸ עי' רות רבה (פ"ב סי' כא): ותשק ערפה לחמותה כל נשיקה של תיפלות בר מן תלת נשיקה של גדולה ונשיקה של פרקים ונשיקה של פרישות וכו' של פרישות שנאמר ותשק ערפה לחמותה רבי תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות וכו'. עי' סוטה מב ע"ב: ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה.
⁹¹⁹ עי' רות רבה (פ"ב סי' כא): כיון ששבה אל עמה שבה אל אלהיה.
⁹²⁰ עי' רות רבה (פ"ב סי' כב): מהו אל תפגעני בי אמרה לה לא תחטא עלי לא תסבין פגעין מני לעזבך לשוב מאחריך מכל מקום דעתי להתגייר אלא מוטב על ידך ולא ע"י אחרת כיון ששמעה נעמי כך התחילה סודרת לה הלכות גרים.
⁹²¹ עי' רות רבה (פ"ב סי' כב): אמרה לה בתי אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיות שלהם אמרה לה אל אשר תלכי אלך. עי' רות רבה (פ"ב סי' כג): דבר אחר אל אשר תלכי אלך באהל מועד בגלגל בשילה בנוב בגבעון בבית עולמים. עי' יבמות מז ע"ב: אמרה לה אסיר לן תחום שבת באשר תלכי אלך.
⁹²² עי' רות רבה (פ"ב סי' כב): אמרה לה בתי אין דרכן של ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה אמרה לה באשר תליני אלין. עיי"ש סי' כג: באשר תליני אלין לנה אני על קרבנותי. עי' יבמות מז ע"ב: אסיר לן יחוד באשר תליני אלין.
⁹²³ עי' רות רבה (פ"ב סי' כב): עמך עמי אלו עונשין ואזהרות. עיי"ש סי' כג: עמך עמי לבטל עבודת כוכבים שלי. עי' יבמות מז ע"ב: מפקדינן שש מאות וי"ג מצות עמך עמי.
⁹²⁴ עי' רות רבה (פ"ב סי' כב): ואלהיך אלהי שאר מצות. עיי"ש סי' כג: ואלהיך אלהי לשלם שכר פעולתי. עי' יבמות מז ע"ב: אסיר לן עבודת כוכבים ואלהיך אלהי.

אָמוֹת⁹²⁵ וְשֵׁם אֶקְבֵּר⁹²⁶ בַּהּ יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכֹה יוֹסִיף בִּי הַמּוֹת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינְךָ⁹²⁷: (יח) וְתֵרָא
 בִּי מִתְאַמְצֵת הִיא לְלַכֵּת אֶתְּךָ וְתַחְדָּל לְדַבֵּר אֵלַיְךָ⁹²⁸: (יט) וְתִלְכְּנָה שְׁתֵּיהֶם⁹²⁹ עַד בֹּאֲנָה
 בֵּית לָחֶם וַיְהִי כִּבְאֲנָה בֵּית לָחֶם וְתֵהָם כָּל הָעִיר עָלִיהֶן וְתִאמְרָנָה הַזֹּאת נִעְמִי⁹³⁰: (כ)
 וְתִאמֶר אֵלַיְהֶן אֵל תִּקְרָאנָה לִי נִעְמִי קְרָאֵן לִי מָרָא בִּי הַמֵּר שְׂדֵי לִי מֵאֵד⁹³¹: (כא) אֲנִי מְלֵאָה
 הַלְכֵתִי⁹³² וְרִיקָם הֵשִׁיבֵנִי ה' לְמָה תִּקְרָאנָה לִי נִעְמִי וְה' עֲנָה בִּי⁹³³ וְשְׂדֵי הָרַע לִי: (כב) וְתִשָּׁב
 נִעְמִי וְרוֹת הַמּוֹאֲבִיָּה כִלְתָּהּ עִמָּה הַשְּׂבָה מִשְׂדֵי מוֹאֵב⁹³⁴ וְהִמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלַת קִצִּיר
 שְׁעָרִים⁹³⁵:

פרק ב

(א) וּלְנִעְמִי מִיַּדְעָ (וּמוֹדַעַ) לְאִישָׁה אִישׁ גְּבוּר הִילְכִי⁹³⁶ מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וְשָׁמוּ בְּעַז⁹³⁷: (ב)
 וְתִאמֶר רוֹת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵל נִעְמִי אֵלְכָה נָא הַשְּׂדֵה וְאֶלְקַטְהָ בְּשַׁבְּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֲמַצָּא חֵן

- מאיר המקרא -

⁹²⁵ עי' רות רבה (פ"ב סי' כד): באשר תמותי אמות אלו ד' מיתות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק.
⁹²⁶ עי' רות רבה (פ"ב סי' כד): ושם אקבר אלו שני קברים המתוקנים לב"ד אחד לנסקלין
 ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין
⁹²⁷ עי' רות רבה (פ"ב סי' כד): כה יעשה ה' לי וכה יוסיף אמרה לה בתי כל מה שאת יכולה לסגל
 מצות וצדקות סגלי בעולם הזה אבל לעתיד לבא כי המות יפריד ביני ובינך
⁹²⁸ עי' רות רבה (פ"ג סי' ה): ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה א"ר יהודה ב"ר סימון בא וראה
 כמה חביבים הגרים לפני המקום כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה הכתוב לנעמי. עי' יבמות מז
 ע"ב: ואין מרבים עליו [על הגר] ואין מדקדקים עליו: אמר רבי אלעזר מאי קראה דכתיב ותרא כי
 מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.
⁹²⁹ עי' רות רבה (פ"ג סי' ו): ותלכנה שתיהן א"ר שמואל בר' סימון אותו היום קציר העומר היה
 דתנינן תמן כל העיירות הסמוכות לשם היו מתכנסות כדי שיהא נקצר בעסק גדול ויש אומרים
 אבצן היה משיא את בנותיו אותו היום ר' תנחומא בשם ר' עזריה ור' מנחמא בשם ר' יהושע בר
 אבין כתיב (תהלים פ"ט) ה' צבאות מי כמוך חסין יה שמוציא דברים בעונתן אשתו של בעז מתה
 באותו היום ונתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים ואזיל כל עמא לגמילות חסדא נכנסה רות עם
 נעמי והיתה זו יוצאת וזו נכנסה.
⁹³⁰ עי' רות רבה (פ"ג סי' ו): ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי זו היא שמעשיה נאים
 ונעימים לשעבר היתה מהלכת באיסקפטיאות שלה ועכשיו היא מהלכת יחיפה ואת אמרת הזאת
 נעמי לשעבר היו פניה מאדימות מכח מאכל ומשתה ועכשיו פניה מוריקות מן רעבון ואת אמרת הזאת
 נעמי. עי' ב"ב צא ע"א: ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו
 ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ שנאמר ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת
 נעמי מאי הזאת נעמי א"ר יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאת מארץ לחו"ל מה עלתה לה.
⁹³¹ עי' רות רבה (פ"ג סי' ו): ואומרת להן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרה בר קפרא אמר לפרה
 הדיוטית שהעמידה בעליה בשוק אמר דדיינית היא ומשוה תלמים תלמים היא אמרין אין רדיינית
 אילין מכותיה דאית בה מה אינון כך אמרה נעמי למה וה' ענה בי ושדי הרע לי.
⁹³² עי' רות רבה (פ"ג סי' ז): מלאה הלכתי בבנים ומלאה בבנות ד"א אני מלאה הלכתי שהייתי
 מעוברת.
⁹³³ עי' רות רבה (פ"ג סי' ז): וה' ענה בי ענה בי מדת הדין היך מה דאת אמר (שמות כב) אם ענה
 תענה אותו ד"א וה' ענה בי העיד עלי כמד"א (דברים י"ט) שקר ענה באחיו ד"א וה' ענה בי כל
 ענייניה לא הוה אלא בי לפי שבעולם הזה וה' ענה בי אבל לעתיד לבא מה כתיב (ירמיה ל"ב)
 וששתי עליהם להיטיב אותם.
⁹³⁴ עי' רות רבה (פ"ד סי' ב): ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מואב זו היא
 ששבה משדי מואב.
⁹³⁵ עי' רות רבה (פ"ד סי' ב): א"ר שמואל בר נחמן כל מקום שנאמר קציר שעורים בקציר העומר
 הכתוב מדבר.
⁹³⁶ עי' רות רבה (פ"ד סי' ג): ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל מודע קרוב אמר ר' אבהו נפיל
 נסיב לנפילא מה הם מעמידין גבורי חיל בעז נסיב לרות מה הם מעמידין דוד (שמואל א' ט"ז) יודע
 נגן וגבור חיל
⁹³⁷ עי' רות רבה (פ"ד סי' ג): ממשפחת אלימלך ושמו בועז הרשעים הן קודמין לשמן וכו' אבל
 הצדיקים שמן קודמין וכו' ושמו בועז דומין לבוראם שנאמר (שמות ו') ושמי ה' לא נודעתי להם.

בְּעֵינָיו וְתֹאמַר לָהּ לְכִי בְּתִי⁹³⁸: (ג) וְתִלְוֶה וְתִבּוֹא⁹³⁹ וְתִלְקַט בְּשָׂדֵה אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַיִּקַּר מְקַרְהָ⁹⁴⁰ חֲלֶקֶת הַשָּׂדֵה לְבַעַז אֲשֶׁר מִמְּשַׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ⁹⁴¹: (ד) וְהָנָה בַּעַז בְּאֵ מִבֵּית לָחֶם⁹⁴² וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרֵי ה' עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרְכֶךָ ה': (ה) וַיֹּאמֶר בַּעַז לְנַעֲרוֹ הַנֹּצֵב עַל הַקּוֹצְרִים⁹⁴³ לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת⁹⁴⁴: (ו) וַיַּעַן הַנַּעֲרָה הַנֹּצֵב עַל הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמֶר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׂבָה עִם נַעֲמִי מְשֻׁדָּה מוֹאֵב: (ז) וְתֹאמַר אֶלְקָטָה נָא וְאֶסְפָּתִי בְּעַמְרִים⁹⁴⁵ אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וְתִבּוֹא וְתַעֲמוּד מֵאֵז הַבְּקָר וְעַד עֶתָה זֶה שְׂבֵתָהּ הַבֵּית מְעַט: (ח) וַיֹּאמֶר בַּעַז אֶל רוּת הַלֹּא שְׂמַעְתְּ בְּתִי אֶל תִּלְכִי לְלֶקֶט בְּשָׂדֵה אַחֲרָי⁹⁴⁶ וְגַם לֹא תַעֲבֹרִי מִזֶּה⁹⁴⁷ וְכִּה תִדְבְּקִין עִם נַעֲרָתִי⁹⁴⁸: (ט) עֵינֶיךָ בְּשָׂדֵה⁹⁴⁹ אֲשֶׁר יִקְצְרוּן וְהִלְכֶתְ אַחֲרֵיהֶן הַלֹּא צִוִּיתִי אֶת הַנַּעֲרִים לְבַלְתִּי נִגְעָה⁹⁵⁰ וְצִמַּת וְהִלְכֶתְ אֶל הַכְּלָיִם⁹⁵¹ וְשִׁתִּית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאַבּוּן הַנַּעֲרִים⁹⁵²: (י) וְתַפֵּל עַל פְּנֵיהָ וְתִשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה⁹⁵³ וְתֹאמַר אֵלָיו מְדוּעַ מִצִּיאָתִי חַן בְּעֵינֶיךָ לְהַפִּירָנִי וְאֲנֹכִי נִבְרָה: (יא) וַיַּעַן בַּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הַגֵּד הַגֵּד לִי⁹⁵⁴ כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂיתְ אֶת חַמּוֹתֶיךָ אַחֲרַי מוֹת אִישׁ⁹⁵⁵ וְתַעֲזֹבִי אִבֶּיךָ וְאִמֶּךָ⁹⁵⁶

- מאיר המקרא -

⁹³⁸ עי' רות רבה (פ"ד סי' ד): רבי ינאי אמר בת ארבעים שנה היתה ואין קוראין בת אלא לבת ארבעים שנה.

⁹³⁹ עי' רות רבה (פ"ד סי' ד): ותלך ותבא עד כדון לא אזלת ואת אמרת ותבא רבי יהודה בר' סימון אמר התחילה מסיימת לפני הדרכים. עי' שבת קיג ע"ב: ותלך ותבא ותלקט בשדה אמר רבי אלעזר שהלכה ובאת הלכה ובאת עד שמצאה בני אדם המהוגנין לילך עמהם. עי' מדרש זוטא רות (ב ג): ותלך ותבוא ותלקט בשדה. מפני מה כתב דוחקן של צדיקים הראשונים להודיע לאחרונים שאף על פי שהיו עניים היו בוטחים בבוראם לפיכך קנו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא ושבחו נאה לי.

⁹⁴⁰ עי' רות רבה (פ"ד סי' ד): ויקר מקרה א"ר יוחנן כל הרואה אותה מריק קרי

⁹⁴¹ עי' רות רבה (פ"ד סי' ד): חלקת השדה ממשפחת אלימלך שניתן לה ממי שהוא ראוי ליפול בחלקה

⁹⁴² עי' רות רבה (פ"ד סי' ה) (וכן ברכות נד ע"א): והנה בועז בא מבית לחם ר' תנחומא בשם רבנן אמר שלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכימו עמהם בית דין של מעלה ואלו הן לשאול שלום בשם וכו' ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם שנאמר והנה בעז בא מבית לחם וגו' וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו') ה' עמך גבור החיל.

⁹⁴³ עי' רות רבה (פ"ד סי' ו): ויאמר בועז לנערו הנצב על הקוצרים על כמה היה ממונה א"ר אליעזר בר מרים על ארבעים ושנים היה ממונה

⁹⁴⁴ עי' רות רבה (פ"ד סי' ו): למי הנערה הזאת ולא הוה חכים לה אלא כיון שראה אותה נעימה ומעשיה נאים התחיל שואל עליה כל הנשים שוחחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשלת כליה כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטת מן ההפקר. עי' שבת קיג ע"ב: למי הנערה הזאת וכי דרכו של בועז לשאול בנערה אמר רבי אלעזר דבר חכמה ראה בה שני שבלין לקטה שלשה שבלין אינה לקטה.

⁹⁴⁵ עי' רות רבה (פ"ד סי' ז): ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים וגו' מעט תפסה לוקו מאותה שבבית שהיא מצפה לה.

⁹⁴⁶ עי' רות רבה (פ"ד סי' ח): ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר על שם (שמות כ') לא יהיה לך אלהים אחרים על פני.

⁹⁴⁷ עי' רות רבה (פ"ד סי' ח): וגם לא תעבורי מזה על שם (שם ט"ו) זה אלי ואנוהו.

⁹⁴⁸ עי' רות רבה (פ"ד סי' ח): וכה תדבקין עם נערותי אלו הצדיקים שקרוין נערים שנאמר (איוב מ') התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך.

⁹⁴⁹ עי' רות רבה (פ"ד סי' ט): עיניך זו סנהדרין מאתים וארבעים ושמונה אברים שיש באדם אינן הולכין אלא אחר העינים הדא שנאמר עיניך וגו'

⁹⁵⁰ עי' רות רבה (פ"ד סי' ט): והלכת אחריהן לבלתי נגעך שלא לרחוק

⁹⁵¹ עי' רות רבה (פ"ד סי' ט): וצמית והלכת אל הכלים אלו הצדיקים שקרוין כלים שנאמר (ש"ב א') איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה

⁹⁵² עי' רות רבה (פ"ד סי' ט): ושתיית מאשר ישאבון הנערים זה בית השואבה ולמה נקרא שמה שואבה שמשם היו שואבין רוח הקדש שנאמר (ישעיה י"ב) ושאתם מים בששון ממעיני הישועה

⁹⁵³ עי' רות רבה (פ"ה סי' ב): ותפל על פניה ותשתחו ארצה וגו' מלמד שנתנבאה שהוא עתיד להכירה כדרך כל הארץ.

⁹⁵⁴ עי' רות רבה (פ"ה סי' ג): ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד לי למה שתי פעמים הגד הוגד לי הוגד לי בבית הוגד לי בשדה

וְאָרְצָן מוֹלְדֵתָךְ⁹⁵⁷ וְתִלְכִי אֵל עִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ תְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם⁹⁵⁸: (יב) יִשְׁלַם ה' פְּעֻלָּךְ⁹⁵⁹ וְתִהְיֶה מִשְׁכַּרְתְּךָ שְׁלֹמָה⁹⁶⁰ מֵעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו⁹⁶¹: (יג) וְתֹאמַר אֲמַצְיָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי⁹⁶² כִּי נִחְמַתְנִי⁹⁶³ וְכִי דִבַּרְתָּ עַל לֵב שִׁפְחָתְךָ⁹⁶⁴ וְאֲנֹכִי לֹא אָהִיָּה כְּאַחַת שִׁפְחָתֶיךָ: (יד) וַיֹּאמֶר לָהּ בַעֲזוֹ לְעַת הָאֶכֶל גִּשֵׁי הָלֶם⁹⁶⁵ וְאֶכְלָתָ מִן הַלֶּחֶם⁹⁶⁶ וְטָבַלְתָּ פִתְךָ בַחֲמִין⁹⁶⁷ וְתֵשֵׁב מִצַּד הַקּוֹצְרִים⁹⁶⁸ וַיִּצְבַּט לָהּ קָלִי⁹⁶⁹ וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר⁹⁷⁰: (טו)

⁹⁵⁵ עי' רות רבה (פ"ה סי' ג): כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך שאין תלמוד לומר בחיי אישך

⁹⁵⁶ עי' רות רבה (פ"ה סי' ג): ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך זו איפרכי' שלך ותעזבי אביך ואמך מעבודת כוכבים שלך שנאמר (ירמיה ב') אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתי

⁹⁵⁷ עי' רות רבה (פ"ה סי' ג): וארץ מולדתך זו שכונתה

⁹⁵⁸ עי' רות רבה (פ"ה סי' ג): ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום שאילו תמול שלשום לא היית. ועי' פסיקתא דרב כהנא (טז א): שאילו באת אצלינו מתמול שלשם לא היינו מקבלין אותך שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

⁹⁵⁹ עי' פסיקתא דרב כהנא (טז א): ישלם י"י פעלך (רות ב יב) אמר לה מי שהוא עתיד ליתן שכרך של צדיקים הוא יתן שכרך

מעם י"י אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו

⁹⁶⁰ וְתִהְיֶה מִשְׁכּוֹרְתְךָ שְׁלִימָה (שם) שלמה כת' א"ר יוסי אמר לה שלמה יעמוד ממך.

⁹⁶¹ עי' רות רבה (פ"ה סי' ד): א"ר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו א"ר אבון שמענו שיש כנפים לארץ שנאמר (ישעיה כ"ד) מכנף הארץ זמירות שמענו וכנפים לשמש שנאמר (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וכנפים לחיות שנאמר (יחזקאל ג') וקול כנפי החיות וכנפים לכרובים שנאמר (מ"א ח') כי הכרובים פורשי כנפים וכנפים לשרפים שנאמר (ישעיה ו') שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנאמר (תהלים ל"ו) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון. עי' פסיקתא דרב כהנא (טז א): א"ר אבון גדול כוחן של גומלי חסדי' שאינן חסין לא בצל כנפי הארץ ולא בצל כנפי השחר ולא בצל כנפי השמש ולא בצל כנפי הכרובים ולא בצל כנפי החיות ולא בצל כנפי שרפים ובצל מי הם חסים בצילו של הקב"ה הד"ה דכת' מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון.

⁹⁶² עי' רות רבה (פ"ה סי' ה): ותאמר אמצא חן בעיניך אדוני וגו' ואנכי לא אהיה כאחת

⁹⁶³ עי' פסיקתא דרב כהנא (טז א): אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני (רות ב יג) ויאמר לה בועז (שם יד) אמר לה לא תאמרין כדן חס ושלוש מן האמהות את נמנית אין את נמנית אלא מן האימהות והרי הדברים קל וחומר מה אם בועז שדיבר על ליבה של רות דברים טובים דברים נוחמים נחמה כשיבוא הקב"ה לנחם את ירושלם על אחת כמה וכמה נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם.

⁹⁶⁴ עי' רות רבה (פ"ה סי' ה): שפחותיך אמר לה חס ושלוש אין את מן האמהות אלא מן האימהות ודכוותה (במדבר ל"ב) ונבח הלך וילכוד את קנת ואת בנותיה וגו' מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכוותה (זכריה ה') ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשועה.

⁹⁶⁵ עי' רות רבה (פ"ה סי' ו): ויאמר לה בועז לעת האכל גשי הלום ר' יוחנן (נ"א יונתן) פתר בה שית שטין מדבר בדוד גשי הלום קרובי למלכות ואין הלום אלא מלכות הדא הוא דכתיב (שמואל ב' ז') כי הביאותני עד הלום וכו' ד"א גשי הלום מדבר בשלמה גשי הלום קרובי למלכות וכו' ד"א גשי הלום מדבר בחזקיהו גשי הלום קרובי למלכות וכו' ד"א גשי הלום מדבר במנשה גשי הלום קרובי למלכות וכו' ד"א מדבר במלך המשיח גשי הלום קרובי למלכות ד"א גשי הלום מדבר בבועז קרובי להכא.

⁹⁶⁶ עי' רות רבה (פ"ה סי' ו): ואכלת מן הלחם זה לחמה של מלכות וכו' ואכלת מן הלחם זה לחמה של מלכות שנאמר (מלכים א' ד') ויהי לחם שלמה ליום אחד ששים כר קמח ושלושים כר סלת וכו' ואכלת מן הלחם זה לחמן של קוצרים

⁹⁶⁷ עי' רות רבה (פ"ה סי' ו): וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנאמר (תהלים ו') ה' אל באפך תוכיחני וכו' וטבלת פתך בחומץ זה לכלוך מעשים וכו' וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנאמר (ישעיה ל"ח) ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים וכו' וטבלת פתך בחומץ שלכלך מעשיו כחומץ ממעשים רעים וכו' וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנאמר (ישעיה נ"ג) והוא מחולל מפשעינו וכו' וטבלת פתך בחומץ דרך הקוצרים להיותן טובלין בחומץ פתן אמר רבי יונתן מכאן שמוציאין מיני חומצין לגרנות

⁹⁶⁸ עי' רות רבה (פ"ה סי' ו): ותשב מצד הקוצרים שנוצדה ממנו המלכות לשעה דאמר רב הונא כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום לא עלו מן המנין שהיה מתכפר לו בשעירה

וְתִקְּמוּ לְלִקְטָה⁹⁷¹ וַיֵּצֵאוּ בְעֵזוֹ אֶת נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הַעֲמֻרִים תִּלְקְטוּ וְלֹא תִכְלִימוּהָ: (טז) וְגַם שֶׁל תִּשְׁלְּוּ לָהּ מִן הַצְּבָתִים וְעִזְבוּתָם⁹⁷² וְלִקְטָה וְלֹא תִגְעְרוּ בָהּ: (יז) וְתִלְקְטוּ בַשָּׂדֶה עַד הָעֶרֶב וְתִחַבְטוּ אֶת אֲשֶׁר לִקְטָה וַיְהִי כְּאִיפָה שְׁעָרִים⁹⁷³: (יח) וְתִשָּׂא וְתִבֹּא הָעִיר⁹⁷⁴ וְתִרְאֵה חֲמוּתָהּ אֶת אֲשֶׁר לִקְטָה וְתוֹצֵא וְתִתֵּן לָהּ אֶת אֲשֶׁר הוֹתֵרָה מִשְׁבָּעָה: (יט) וְתִאמֹר לָהּ חֲמוּתָהּ אִיפָה לִקְטָתָה הַיּוֹם וְאָנֹכָה עֹשִׂיתִי יְהִי מִכִּירָךְ בְּרוּךְ וְתִגַּד לְחֲמוּתָהּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂתָה עִמּוֹ וְתִאמֹר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בְּעִזּוֹ⁹⁷⁵: (כ) וְתִאמֹר נְעָמִי לְכֻלְתָּה בְּרוּךְ הוּא לָהּ⁹⁷⁶ אֲשֶׁר לֹא עִזְבָה חֶסְדוֹ אֶת הַחַיִּים⁹⁷⁷ וְאֶת הַמֵּתִים⁹⁷⁸ וְתִאמֹר לָהּ נְעָמִי קְרוֹב לָנוּ הָאִישׁ מִגְּאֻלָּנוּ הוּא⁹⁷⁹: (כא) וְתִאמֹר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה גַם כִּי אָמַר אֵלַי עִם הַנְּעָרִים אֲשֶׁר לִי תִדְבָּקִין⁹⁸⁰ עַד אִם כָּלוּ אֶת כָּל הַקְּצִיר אֲשֶׁר לִי: (כב) וְתִאמֹר נְעָמִי אֵל רוּת בְּלָתָה טוֹב בְּתִי כִי תִצְאִי עִם נְעֻרֹתַי וְלֹא יִפְגְּעוּ

כהדיוט וכו' ותשב מצד הקוצרים שנוצדה לו מלכותו לשעה דא"ר יוחאי בר חנינא מלאך ירד בדמות שלמה וישב לו על כסאו והיה מחזר שלמה על פתחי ישראל ואומר (קהלת א') אני קהלת (בן דוד) הייתי מלך על ישראל בירושלם מה היתה אחת מהן עושה היתה נותנת לפניו קערה של גריסין ומכה אותו בקנה על ראשו ואומרת לו ולא שלמה יושב על כסאו ואתה אומר אני שלמה מלך ישראל וכו' ותשב מצד הקוצרים שנוצדה לו מלכותו לשעה כמה דתימא (שם ל"ז) ויאמר חזקיהו יום צרה ותוכחה וכו' ותשב מצד הקוצרים שנוצדה לו מלכותו לשעה וכו' ותשב מצד הקוצרים שעתידה מלכותו ליצד ממנו לשעה שנאמר (זכריה י"ד) ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה ונלכדה העיר וכו' ותשב מצד הקוצרים בצד הקוצרים ודאי

⁹⁶⁹ עי' רות רבה (פ"ה סי' ו'): ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו שנאמר (תהלים כ') עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו וכו' ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו וכו' ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו שנאמר (ד"ה ב' ל"ב) וינשא לעיני כל הגוים וכו' ויצבט לה קלי שחזרה לו מלכותו שנאמר (שם) וישיבהו ירושלם למלכותו וכו' ויצבט לה קלי שהיא עתידה לחזור לו שנאמר (ישעיה י"א) והכה ארץ בשבט פיו וכו' ויצבט לה קלי קליל זעיר בשתי אצבעותיו

⁹⁷⁰ עי' רות רבה (פ"ה סי' ו'): ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעולם הזה ואוכל לימות המשיח ואוכל לעתיד לבא וכו' ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעולם הזה אוכל לימות המשיח אוכל בעולם הבא וכו' מאחרי כן ותאכל ותשבע ותותר אוכל בעולם הזה אוכל לימות המשיח אוכל לעולם הבא וכו' א"ר יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם שאלו היה ראובן יודע וכו' ואלו היה יודע בעז שהקב"ה מכתב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות מפוטמות היה מאכילה.

⁹⁷¹ עי' מדרש זוטא רות (ב טו): כיון שנתרחקה אמר בועז לנערו אל תבוז בה שהיא בת מלכים ואל תגערו בה אל תשמיענה דבר קשה.

⁹⁷² עי' רות רבה (פ"ה סי' ז'): שול תשולו לה מן הצבתים ר' יוחנן היה מבדר סלעים כדי לזכות בהן ר' שמעון בר בא רבינו היה מבקר גרישין כדי לזכות בהן. עי' מדרש זוטא רות (ב טו): גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה א"ל אינה מקבלת אמר להם: וגם של תשולו לה מן הצבתים. לא תודיעוה אלא אתם רואים עומר יחידי עשו אותה שכחה בא.

⁹⁷³ עי' רות רבה (פ"ה סי' ח'): ותלקט בשדה עד הערב וגו' וכמה היא איפה ר' יוחנן אמר ג' סאין דתנינן האיפה ג' סאין ותשא ותבא העיר.

⁹⁷⁴ עי' מדרש זוטא רות (ב יח): ותשא ותבא העיר. מלמד שהיתה מחזרת אחר מאכלה שלה בכל יום כיון שראתה חמותה נתייראה אמרה חס ושלוש נדבקה לפריצים.

⁹⁷⁵ עי' רות רבה (פ"ה סי' ט): תני בשם ר' יהושע יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום ולא אמרה אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת.

⁹⁷⁶ עי' לקמן הערה 1000.

⁹⁷⁷ עי' רות רבה (פ"ה סי' י'): ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו את החיים שזן ופרנס את החיים

⁹⁷⁸ עי' רות רבה (פ"ה סי' י'): ואת המתים שנטפל בתכריכיהון.

⁹⁷⁹ עי' רות רבה (פ"ה סי' י'): ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגואלנו הוא א"ר שמואל בר נחמן בעז גדול הדור היה והאשה עשתה אותו קרוב שנאמר קרוב לנו האיש.

⁹⁸⁰ עי' רות רבה (פ"ה סי' יא): ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין א"ר חנין בר לוי בודאי מואביה היא זו הוא אמר וכה תדבקין עם נערוטי והיא אמרה עם הנערים אשר לי ותדבק בנערות בעז. ועי' ילקוט רות רמז תרג: אמר ר' יוחנן ודאי מואביה היא שהוציאה עילה על אותו צדיק, הוא אמר לה וכה תדבקין עם נערוטי והיא אומרת לחמותה עם הנערים אשר לי תדבקין, ואף נעמי אמרה ברוח הקדש טוב בתי כי תצאי עם נערוטי.

בְּךָ בְּשֵׁדָה אַחֵר⁹⁸¹: (כג) וַתִּדְבַק בְּנַעֲרוֹת בַּעֲזוֹ לְלֶקֶט עַד כְּלוֹת קִצִּיר הַשְּׁעָרִים וּקְצִיר הַחֲטִיִּים⁹⁸² וַתָּשָׁב אֶת חֲמוֹתָהּ:

פרק ג

(א) וַתֹּאמֶר לָהּ נַעֲמִי חֲמוֹתָהּ בְּתִי⁹⁸³ הֲלֹא אֶבְקֶשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ: (ב) וְעַתָּה הֲלֹא בַעֲזוֹ מִדְּעַתְנִי אֲשֶׁר הָיִית אֶת נַעֲרוֹתַי הִנֵּה הוּא זָרָה אֶת גֵּרְן הַשְּׁעָרִים הֲלִילָהּ⁹⁸⁴: (ג) וַרְחֻצֶתָ⁹⁸⁵ וְסִכַּתָּ⁹⁸⁶ וְשִׁמְתָּ שְׂמֹלֶתְךָ {שְׂמֹלֶתְךָ} עֲלֶיךָ⁹⁸⁷ וַיִּרְדְּתִי {וַיִּרְדַּתְּ} הַגֵּרְן⁹⁸⁸ אֶל תְּנֹדְעֵי לְאִישׁ עַד כְּלוֹתוֹ לְאָכְל וּלְשִׁתוֹתָ: (ד) וַיְהִי בְשֹׁכְבוֹ וַיִּדְעַת אֶת הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב שָׁם וּבָאת וּגְלִית מִרְגְּלֹתַי וְשָׁכַבְתִּי {וְשָׁכַבְתָּ} וְהוּא יִגִּיד לָךְ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי: (ה) וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרִי {אֵלַי} אֶעֱשֶׂה⁹⁸⁹: (ו) וַתֵּרֶד הַגֵּרְן וַתַּעֲשֶׂה⁹⁹⁰ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְתָהּ חֲמוֹתָהּ⁹⁹¹: (ז) וַיֹּאכַל בַּעֲזוֹ וַיִּשֶׁת וַיִּיטֵב לְבוֹ⁹⁹² וַיָּבֵא לְשָׁכַב בְּקֶצֶה הָעֵרְמָה⁹⁹³ וַתָּבֵא בְלִמָּה⁹⁹⁴ וַתִּגַּל מִרְגְּלֹתַי וַתִּשְׁכַּב: (ח) וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה⁹⁹⁵ וַיִּחַרֵּד הָאִישׁ וַיִּלְפַּת⁹⁹⁶ וַהֲגִיה אִשָּׁה שֹׁכַבַת מִרְגְּלֹתַי⁹⁹⁷: (ט) וַיֹּאמֶר

- מאיר המקרא -

⁹⁸¹ עי' מדרש זוטא רות (ב כב): ותאמר נעמי אל רות כלתה וגו' ולא יפגעו בך בשדה אחר. לפי שאומות העולם חשודים אפילו על הבהמה אלא מוטב לנו שתביא מעט מצילו של זה ולא הרבה ממקום אחר ותוציאי שם רע על משפחותינו.

⁹⁸² עי' רות רבה (פ"ה סי' יא): א"ר שמואל בר נחמן מתחלת קציר שעורים עד כלות קציר החטים שלשה חדשים

⁹⁸³ עי' מדרש זוטא רות (ג א): ותאמר לה נעמי חמותה בתי וגו'. התחילה מהרהרת ואומרת שמא ישא אותה שלא מדעתי התחילה מפתה בדברים עד שלא תאמר מה היא מתבקשת.

⁹⁸⁴ עי' תנחומא בהר ג: הוא היה נשיא והיה זורה את השעורים בגורן אלא שהיה דורו פרוץ בגזל והיה יוצא לשם לשמור גורנו. עי' ילקוט ילקוט רות (רמז תרג): אמר ר' אבא בר כהנא מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה.

⁹⁸⁵ עי' רות רבה (פ"ה סי' יב) ורחצת מטנופת עבודת כוכבים שלך

⁹⁸⁶ עי' רות רבה (פ"ה סי' יב) וסכת אלו מצות וצדקות

⁹⁸⁷ עי' רות רבה (פ"ה סי' יב) ושמת שמלותיך עליך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתא מכאן אמר רבי חנינא צריך אדם להיות לו שני עטפים אחד לחול ואחד לשבת

⁹⁸⁸ עי' רות רבה (פ"ה סי' יב) וירדת הגורן אמר לה זכותי תרד עמך ד"א וירדת הגורן מכאן שאין עושין גרנות אלא בנמוך שבעיר

⁹⁸⁹ עי' רות רבה (פ"ה סי' יג): ויהי בשכבו ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אלי קרי ולא כתיב אמרה לה שמא יבא אחד מן הכלבים ויזדווג לי ואעפ"כ עלי לישב הדברים.

⁹⁹⁰ עי' רות רבה (פ"ה סי' יד): ותרד הגרן במואב כתיב (ירמיה מ"ח) אני ידעתי נאם ה' עברתו ולא כן בדיו רבי חנינא בר פפא ור' סימון ורבנן ר' חנינא אמר תחלת עבודה של מואב לא היה לשם שמים אלא לשם זנות שנאמר (במדבר כ"ח) וישב ישראל בשטים וגו' בדיו לא כן עשו לשם זנות אלא לשם שמים ותעש בדיו לא נאמר אלא לא כן עשו לשם שמים אלא לשם זנות וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות רבנן אמרי תחלת עבודה לשם זנות וסופה לשם שמים שנאמר ותרד הגורן ותעש.

⁹⁹¹ עי' תנחומא בהר ג: היא לא עשתה כן כמו שאמרה לה חמותה היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך ואח"כ וירדת הגורן ומה עשתה רות לאחר שירדה לגורן עשתה כל מה שאמרה לה שנאמר (שם) ותרד הגורן ותעש ככל אשר צותה חמותה למה לא עשתה כך אמרה רות כלתה הדור פרוץ בעריות שמא יראו אותי מקושטת ויאמרו שמא זונה היא ולפיכך ותרד הגורן ואחרי כן ותעש ככל אשר צותה חמותה.

⁹⁹² עי' רות רבה (פ"ה סי' טו): ויאכל בעז וישת וייטב לכו למה וייטב לכו שבירך על מזונו ד"א וייטב לכו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון לתורה ד"א וייטב לכו שעסק בדברי תורה שנאמר (תהלים ק"ט) טוב לי תורת פיך ד"א וייטב לכו שהיה מבקש אשה שנאמר (משלי ח"ח) מצא אשה מצא טוב

⁹⁹³ עי' רות רבה (פ"ה סי' טו): ויבא לשכב בקצה הערמה ר' יהודה נשיאה בעא קומי ר' פנחס בר חמא בועז גדול הדור היה ואת אמרת בקצה הערמה אמר לו לפי שהיו אותו הדור שטופים בזמה והיו נותנין שכר לזונות מן הגרנות הדא הוא דכתיב (הושע ט') אל תשמח ישראל אל גיל כעמים וגו' ואין דרכן של צדיקים לעשות כן ולא עוד אלא לפי שהצדיקים רחוקים מן הגזל וע"כ ממונם חביב עליהם.

⁹⁹⁴ עי' תנחומא בהר ג: מהו בלט כמו דאמרת הנה היא לוטה בשמלה (ש"א כא).

⁹⁹⁵ עי' במ"ר פט"ו סי' טז: חצות לילה אקום להודות לך אמר דוד חייב אני לעמוד בחצי לילה ולקלסך על פלאות שעשית עם זקנתי בחצי הלילה דכתיב (רות ג) ויהי בחצי הלילה.

מי אֶת וְתֹאמַר אֲנֹכִי רוּת אֲמַתְךָ וּפְרִשְׁתְּ כְנָפֶיךָ עַל אֲמַתְךָ⁹⁹⁸ כִּי גֹאֵל אֶתְּהָ⁹⁹⁹: (י) וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' 1000 בְּתִי הַיְטַבְתְּ חֶסֶדְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרֵאשׁוֹן¹⁰⁰¹ לְבִלְתִּי לָכֶת אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים¹⁰⁰² אִם דַּל וְאִם עָשִׁיר: (יא) וְעַתָּה בְּתִי אֵל תִּירָאִי¹⁰⁰³ בַּל אֲשֶׁר תֹּאמְרֵי אֶעֱשֶׂה לָךְ כִּי יוֹדַע כָּל שַׁעַר עַמִּי כִּי אִשְׁתְּ חֵיל אֶתְּ: (יב) וְעַתָּה כִּי אֲמַנֶּם כִּי (אם) גֹּאֵל אֲנֹכִי¹⁰⁰⁴ וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי: (יג) לִינִי הִלְיָלָה¹⁰⁰⁵ וְהָיָה בְּבִקְרֵךְ אִם יִגְאָלְךָ טוֹב יִגְאָל וְאִם לֹא יִחְפֹּץ לְגִאֲלֶךָ וְיִגְאָלְתִּיךָ אֲנֹכִי¹⁰⁰⁶ חֵי ה' 1007 שְׂכָבִי עַד הַבֶּקֶר: (יד) וְהַשְׂכָּב מִרְגְּלֹתָו (מִרְגְּלוֹתָיו) עַד

⁹⁹⁶ עי' ר"ת רבה פ"ו סי' א: וילפת לפתתו כחזזית התחיל מממשש בשערה אמר רוחות אין להם שער אמר לה מי את רוח או אשה אמרה אשה פנויה את או אשת איש אמרה לו פנויה טמאה את או טהורה אמרה לו טהורה והנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו. עי' סנהדרין יט ע"ב: ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות. רש"י: שנעשה בשרו אבר: כראשי לפתות נתקשה, ואף על פי כן כבש יצרו, ואף על פי שפנויה היתה, ועמו במיטה. ועי' תנחומא בהר ג: ויחרד האיש וילפת (רות ג) מהו וילפת כמו דאמרת וילפת שמשון את שני עמודי וגו' (שופטים טז) התחיל אותו צדיק לצעוק לפפתו. עי' מדרש זוטא רות ג ח: נשבע לה אם רוח את הסתלקי מעלי ואם מבני אדם את הודיעני מרה לו מבני אדם אני ובאתי לבקש מאת המקום שיתן לי חלק במשפחתך.

⁹⁹⁷ עי' רות רבה פ"ו סי' א: אמרה לו פנויה טמאה את או טהורה אמרה לו טהורה והנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו שנאמר ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך וגו'.
⁹⁹⁸ עי' רות רבה פ"ו סי' א: אמר רבי ברכיה ארורים הרשעים להלן כתיב (בראשית ל"ט) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי [כבהמה – ילקוט רות רמז תרה] אבל הכא ופרשת כנפיך על אמתך.
⁹⁹⁹ עי' תנחומא בהר ג: מי את ותאמר אנכי רות אמתך אמר לה ומה באתה לעשות כאן אמרה לו לקיים את התורה שנא' וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו אלא עמוד וקיים את התורה אמר לה הואיל ובאתה לקיים את התורה ליני הלילה

¹⁰⁰⁰ עי' רות רבה (פ"ו סי' ב): ויאמר ברוכה את לה' בתי היטבת חסדך וגו' ר' יוחנן וריש לקיש ורבנן רבי יוחנן אמר לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו בועז היה בן שמונים שנה ולא נפקד כיון שהתפללה עליו אותה צדקת מיד נפקד שנאמר ותאמר נעמי ברוך הוא לה' ריש לקיש אמר רות בת ארבעים שנה היתה ולא נפקדה כיון שנשאת למחלון וכיון שהתפלל עליה אותו צדיק נפקדה שנאמר ויאמר ברוכה את לה' בתי ורבנן אמרין שניהם לא נפקדו אלא מברכותיהן של צדיקים שנאמר ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה. ועי' שם סי' א: חרדה שהחרידה רות לבועז דכתיב ויחרד האיש וילפת ובדין הוא שיקללנה אלא ובוטח בה' ישוגב נתת בלבו וברכה שנאמר ברוכה את לה' בתי

¹⁰⁰¹ עי' רות רבה פ"ו סי' ב: היטבת חסדך האחרון מן הראשון וגו' א"ר שמואל בר רב יצחק האשה אוהבת בחור מסכן מזקן עשיר
¹⁰⁰² עי' מדרש זוטא רות ג י: ויאמר ברוכה את וגו' לבלתי לכת אחרי הבחורים. יפה עשית שלא הלכת אצל הפריצים.

¹⁰⁰³ עי' רות רבה (פ"ו סי' ג): ועתה בתי אל תיראי ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני, רבנן וריב"ל רבנן סבירין טוב ואליםלך ובעז אחים היו. ור' יהושע אמר שלמון ואליםלך וטוב היו אחים, אתיבון ליה, והא כתיב אשר לאחינו לאליםלך, א"ל אין אדם נמנע לקרא לדודו אחיו. ועי' מדרש זוטא רות ג י: התחילה מתייראה שלא יהרוג אותה אמר לה בתי אל תיראי וגו'. מפני מה התחיל מפתה בדברים מפני שצפה ברוח הקדש שמלך המשיח עתיד לעמוד הימנה ולא גילה לה לפיכך אמר לה ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגו'. אם נכתב ולא נקרא.
¹⁰⁰⁴ עי' לעיל הערה 1003.

¹⁰⁰⁵ עי' רות רבה (פ"ו סי' ד): ליני הלילה הלילה הזו את לנה בלא איש ואין את לנה לילה אחרת בלא איש וכו' ר"מ הוה יתיב ודריש בהדין מדרשא דטבריא והוה אלישע רביה גזיז בשוקא רכיב על סוסיא בשבתא וכו' ליני הלילה בעולם הזה שכולו לילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל והיה בבקר בעולם שכולו טוב אם יגאלך טוב יגאל זה הקב"ה שנאמר (שם קמ"ה) טוב ה' לכל ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר ודמכת לה.
¹⁰⁰⁶ עי' תנחומא בהר ג: אם יגאלך טוב יגאל (רות ג) שהיה לו אח גדול ממנו ושמו טוב ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר.

¹⁰⁰⁷ עי' רות רבה (פ"ו סי' ד): יוסי שלשה הן שבא יצרן לתקפן ונזדרזו עליו כל אחד ואחד בשבועה ואלה הן יוסף ודוד ובעז וכו' בועז מניין שנאמר חי ה' שכבי עד הבקר ר' יהודה ור' חוניא ר' יהודה אומר כל אותו הלילה היה יצרו מקטרגו ואומר את פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש עמוד ובעלה ותהיה לך לאשה ונשבע ליצרו ואמר חי ה' שאיני נוגע בה. עי' תנחומא בהר ג: אמר רבי חנינא אמרה לו וכי בדברים אתה מוציאני אמר לה חי ה' איני מוציאך בדברים.

הַבֶּקֶר וְהַתְּקָם בְּטָרוֹם (בְּטָרָם¹⁰⁰⁸) יִכִּיר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵל יוֹדֵעַ כִּי בָאָה הָאִשָּׁה הַגֵּרָה¹⁰⁰⁹: (טו) וַיֹּאמֶר הָבִי הַמִּטְפָּחַת¹⁰¹⁰ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְאַחֲזִי בָהּ וְתֹאחֲזֵנִי בָהּ¹⁰¹¹ וַיִּמְדֵּשׁ שֵׁשׁ שְׁעָרִים וַיִּשֶׁת עָלֶיהָ¹⁰¹² וַיִּבֵּא הָעִיר¹⁰¹³: (טז) וְתִבּוֹא אֶל חַמּוּתָהּ וְתֹאמֶר מִי אַתְּ בְּתִי¹⁰¹⁴ וְתִגְדֵּר לָהּ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָהּ הָאִישׁ: (יז) וְתֹאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר וְאֵלֶּי אֵל תִּבּוֹאֵי רִיקָם אֶל חַמּוּתְךָ¹⁰¹⁵: (יח) וְתֹאמֶר שְׁבִי בְּתִי עַד אֲשֶׁר תִּדְרְעִין אִיךָ יִפְלֵ דְבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי אִם כְּלָהּ הַדָּבָר הַיּוֹם¹⁰¹⁶:

פרק ד

(א) וּבִעֲזוֹ עָלָה הַשְּׁעֵר¹⁰¹⁷ וַיִּשָּׁב שָׁם וְהִנֵּה הַנְּזִיל עִבֵּר אֲשֶׁר דָּבַר בְּעִזוֹ¹⁰¹⁸ וַיֹּאמֶר סוֹרָה שְׂבָה פֹה פְּלִנִי אֶלְמִנִי וַיִּסֵּר וַיִּשָּׁב¹⁰¹⁹: (ב) וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזְּקֵנֵי הָעִיר¹⁰²⁰ וַיֹּאמֶר שָׁבוּ פֹה

- מאיר המקרא -

¹⁰⁰⁸ עי' רות רבה פ"ז סי' א: בטרם יכיר איש בטרם כתיב מלמד שנשתתה שש שעות כמנין הו"ו.

¹⁰⁰⁹ עי' רות רבה (פ"ז סי' א): ויאמר אל יודע כי באה האשה הגורן למי אמר א"ר מאיר לבן ביתו א"ר חוניא ורבי ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא נגעתני בה כן יהי רצון מלפניך אל יודע כי באה האשה הגורן ולא יתחלל בי שם שמים.

¹⁰¹⁰ עי' רות רבה (פ"ז סי' ב): ויאמר הבי המטפחת אשר עליך הבה כתיב מלמד שהיה מדבר עמה בלשון זכר שלא ירגיש בו בריה ואחזי.

¹⁰¹¹ עי' רות רבה (פ"ז סי' ג) מלמד שחגרה מתניה כזכר.

¹⁰¹² עי' רות רבה (פ"ז סי' ג) וימד שש שעורים וישת עליה א"ר סימון דרש בר קפרא בצפורי וכי יש דרכו של מלך לישא לו אשה בשש שעורים או דרכה של אשה להנשא בשש סאין א"ר יהודה בר ר' סימון בזכות וימד שש שעורים וישת עליה זכה ועמדו ממנה ששה צדיקים וכל אחד ואחד בהן שש מדות דוד חזקיהו יאשיהו חנניה מישאל ועזריה דניאל ומלך המשיח דוד שנא' (שמואל א' ט"ז) יודע נגן בכנור וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו חזקיה שנאמר (ישעיה ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא וגו' ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום ואיכא דאמרי למרבה המשרה כתיב חסר מ"ם יאשיהו שנאמר (ירמיה י"ז) והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וגו' חנניה מישאל ועזריה שנאמר (דניאל א) ילדים אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה וגו' דניאל שנאמר (שם ה') כל קבל די רוח יתירא ביה מלך המשיח שנאמר (ישעיה י"א) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה וגו'.

¹⁰¹³ עי' רות רבה (פ"ז סי' ד) ויבא העיר ולא היה צריך למימר אלא ותבא העיר ואת אמרת ויבא העיר אלא מלמד שהיה מהלך עמה שלא יפגעו בה אחד מן הבחורים.

¹⁰¹⁴ עי' רות רבה (פ"ז סי' ה): מי את בתי וכי לא היתה מכירה אלא אמרה לה מה את פנויה או אשת איש אמרה לה פנויה.

¹⁰¹⁵ עי' רות רבה (פ"ז סי' ו): א"ר אלכסנדר ב כל מקום שנכנסו ישראל לא יצאו ריקנין בבזת מצרים לא יצאו ריקנין וכו' נאמר ריקם בצדיקים שנאמר כי אמר אלי אל תבאי ריקם אל חמותך לא כריקם שנאמר במצרים ריקם שנאמר בצדיקים ולא כריקם שנא' בעבד עברי אלא כריקם שנאמר בעולי רגלים כי הא דתנינן תמן הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף.

¹⁰¹⁶ עי' רות רבה (פ"ז סי' ז): רבי הונא בשם רבי שמואל בר רב יצחק הצדיקים הן שלהן הן ולאן שלהן לאו שנאמר כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום.

¹⁰¹⁷ עי' מדרש זוטא רות: ובוועז עלה השער וגו'. אין שער אלא בית המדרש הדא הוא דכתיב ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים.

¹⁰¹⁸ עי' רות רבה (פ"ז סי' ח): ובוועז עלה השער וישב שם והנה הגואל עובר אשר דבר בעז מה לאחורי תרעא הוה קאים א"ר שמואל בר נחמן אפי' היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו לשם כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער מתוך ישובו אמר רבי ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם רבי אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר אומר בעז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי.

¹⁰¹⁹ עי' רות רבה (פ"ז סי' ח): ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני ר' יהושע אומר פלוני אלמוני שמו ר' שמואל בר נחמן אמר אלם היה מדברי תורה אמר הראשונים לא מתו אלא ע"י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה חס לי ליטלה לית אנא מערבב זרעייתי איני מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

¹⁰²⁰ עי' מדרש זוטא רות: מזקני העיר. אין זקן אלא זה שקנה חכמה וכן הוא אומר ה' קנני ראשית דרכו וגו' (משלי ח' כ"ב) וכל כך למה לדרוש לו אם היא מותרת לו או אם אסורה לו שהרי אמרה תורה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (דברים כ"ג ד') ודרשו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

וישב¹⁰²¹: (ג) ויאמר לגאל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב¹⁰²²: (ד) ואני אמרתי אגלה אונד לאמר קנה¹⁰²³ נגר הישבים ונגד זקני עמי אם תגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע (ואדעה)¹⁰²⁴ כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך ויאמר אנכי אגאל: (ה) ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קניתי (קניתי)¹⁰²⁵ להקים שם המת על נחלתו: (ו) ויאמר הגאל לא אוכל לגאול (לגאל) לי פן אשחית את נחלתי גאל לך אתה את גאלתי כי לא אוכל לגאל: (ז) וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר¹⁰²⁶ שלף איש נעלו ונתן לרעהו¹⁰²⁷ וזאת התעודה בישראל: (ח) ויאמר הגאל לבעז קנה לך וישלף נעלו¹⁰²⁸: (ט) ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי: (י) וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יפרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום: (יא) ויאמרו כל העם אשר בשער¹⁰²⁹ והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה¹⁰³⁰ אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפירתה וקרא שם בבית להם: (יב) ויהי ביתך בבית פרץ¹⁰³¹ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה

- מאיר המקרא -

¹⁰²¹ עי' רות רבה (פ"ז סי' ט): ויקח עשרה אנשים מזקני העיר וגו' אמר רבי אלכסנדר מוכן שאין רשות לקטן לישוב עד שיתן לו הגדול רשות א"ר פנחס מיכן לבית זה שהן ממנין זקנים בבית המשתאות שלהן א"ר אלעזר בר' יוסי מיכן לברכת חתנים בעשרה א"ר יודן בן פזי לא סוף דבר בחור לבתולה אלא אפילו אלמן לאלמנה עד שתהיה בעשרה.

¹⁰²² עי' תנחומא בהר ג: אמר ר' שמעון אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב ואלימלך ומחלון וכליון פרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ שנאמר (שם) ותהום כל העיר עליהם וגו' ומה הזאת נעמי חזיתם שיצאת מא"י לח"ל מה עלתה לה ובא גואלו הקרוב זה בועז אימתי בשעה שמכרה נעמי השדה שנא' (שם ד) חלקת השדה אשר לאחינו וגו' ובא גואלו הקרוב אליו זה בועז.

¹⁰²³ עי' תנחומא בהר ג: ואני אמרתי אגלה אונד לאמר קנה שאתה גדול ממני לגאלה אם תגאל גאל ויאמר הגואל אל בועז קנה לך באותה שעה גאל בועז מה שמכרה נעמי.

¹⁰²⁴ עי' רות רבה (פ"ז סי' י): אם תגאל גאל לגואל אמר ואם לא יגאל לבית דין אמר הגידה לי ואדעה שלא תאמר יש לי אשה ויש לי בנים הריני כונסה לתוך ביתי ע"מ שלא אזקק לה כיון ששמע הגואל כן אמר ודאי דהיא אזלת רות.

¹⁰²⁵ עי' רות רבה (פ"ז סי' יא): אשת המת קנית קניתי כתיב והא מסייעא לההיא דאמר רבי שמואל בר נחמן אלם היה מד"ת אמר הראשונים לא מתו אלא ע"י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה חס לי ליטלה לית אנא מערבב זרעייתי איני מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

¹⁰²⁶ עי' רות רבה (פ"ז סי' יב): רבי חנינא פתר קרא בישראל בגו אפיא דישראל לשעבר היו מקלסין על הגאולה שנאמר (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו ועכשיו על התמורה שנאמר (תהלים ק"ו) ומירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב אין לך מנוול ומשוקץ ומשונה כשור בשעה שאוכל עשב

¹⁰²⁷ עי' רות רבה (פ"ז סי' יב): בראשונה היו קונין במנעל ובסנדל שנאמר שלף איש נעלו חזרו להיות קונין בקצצה ומהו דין קצצה א"ר יוסי בר אבין כל מי שהוא מוכר שדהו לגוי היו קרוביו מביאין חביות מלאות קליות ואגוזים ומשברין בפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרין נקצץ פלוני מאחוזתו החזירה היו אומרים חזר פלוני לאחוזתו וכו' חזרו להיות קונין במנעל ובסנדל שלף איש נעלו ונתן לרעהו חזרו להיות קונים בכסף ובשטר ובחזקה. עי' ב"מ מז ע"א: גאולה זו מכירה וכן הוא אומר לא יגאל תמורה זו חליפין וכן הוא אומר לא יחליפנו ולא ימיר אותן לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו מי נתן למי בועז נתן לגואל רבי יהודה אומר גואל נתן לבעז תנא קונין בכלי אף על פי שאין בו שוה פרוטה.

¹⁰²⁸ עי' רות רבה (פ"ז סי' יג): ויאמר הגואל לבעז קנה לך וישלף נעלו נעלו של מי רב ולוי חד אמר נעלו של בעז וחרינא אמר נעלו של גואל נראין הדברים כמ"ד נעלו של בועז שדרך הלוקח להיות נותן ערבון.

¹⁰²⁹ עי' לעיל הערה 1000.

¹⁰³⁰ עי' מדרש זוטא רות: אמר רבי יצחק רחל היתה עקרת של בית לפיכך הוא עושה את רחל עיקר.

¹⁰³¹ עי' רות רבה (פ"ז סי' טו): ויהי ביתך בבית פרץ אמרו כל בנים שהקב"ה עתיד ליתן לך יהיו מן הצדקת הזו

הזאת: (יג) ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה¹⁰³² ויבא אליה ויתן ה' לה הריון¹⁰³³ ותלד בן: (יד) ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך ה' אשר לא השבית לך גאל היום¹⁰³⁴ ויקרא שמו בישראל: (טו) והיה לך למשיב נפש ולכלכל את שיבתך כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא טובה לך משבעה בנים¹⁰³⁵: (טז) ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת: (יז) ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי¹⁰³⁶ ותקראנה שמו עובד הוא אבי ישי אבי דוד: (יח) ואלה תולדות פריץ¹⁰³⁷ פריץ הוליד את חצרון: (יט) וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב: (כ) ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את שלמה: (כא) ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את עובד: (כב) ועבד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד:

- מאיר המקרא -

¹⁰³² עי' רות רבה (פ"ז סי' טו): ויקח בועז את רות ותהי לו לאשה אמר רבי שמעון בן לקיש עיקר מוטרין לא היה לה וגלף לה הקדוש ברוך הוא עיקר מוטרין.

¹⁰³³ עי' מדרש זוטא רות: ויקח בועז את רות. אמרו אותו הלילה שבא עליה מת. ויתן ה' לה הריון. כל הנשים יולדת למנין ה'ר'י'ן בגימטריא מאתים ושבעים ויום אחד.

¹⁰³⁴ עי' רות רבה (פ"ז סי' טז): מה היום הזה רודה ברקיע כך יהא בזרעך רודה ושלטי בישראל לעולם.

¹⁰³⁵ עי' רות רבה (פ"ז סי' יז): משבעה ראשי האבות האמורין להלן (ד"ה א' ב') אצם הששי דוד השביעי רבי נחמיה אמר משבעה המפורשין כאן פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז.

¹⁰³⁶ עי' סנהדרין יט ע"ב: וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה.

¹⁰³⁷ עי' ב"ר פ"ב סי' ו': כל תולדות שנאמרו בתורה חסרין בר מן תרין אלה תולדות פרץ וגו' והדין ומפני מה אינן חסרין רבי יודן בשם רבי אבין אמר כנגד ו' דברים שנטלו מאדם הראשון וכו' כיון שחטא אדה"ר נתקלקלו ועוד אינן חוזרין לתקונן עד שיבא בן פרץ שנא' (רות ד) אלה תולדות פרץ מלא בשביל ו' דברים שיחזרו.

פרק א

(א) אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָר-¹⁰³⁹ הָעִיר רַבְתִּי עִם¹⁰⁴⁰ הֵיטָה בְּאַלְמָנָה¹⁰⁴¹ רַבְתִּי בְּנֹזִים¹⁰⁴² שְׁרָתִי בְּמַדִּינֹת¹⁰⁴³ הֵיטָה לְמַס¹⁰⁴⁴: (ב) בָּכוּ תַבְּכָה¹⁰⁴⁵ בְּלִילָה¹⁰⁴⁶ וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה¹⁰⁴⁷ אֵין לָהּ

- מאיר המקרא -

¹⁰³⁸ עי' איכ"ר פ"א סי' א: ואימתי נאמרה מגילות קינות רבי יהודה אומר בימי יהויקים נאמרה אמר לו ר' נחמיה וכי בוכין על המת עד שלא ימות אלא אימתי נאמרה אחר חורבן הבית הרי פתרונו איכה ישבה בדד.

¹⁰³⁹ עי' איכ"ר (פ"א סי' א): שלשה נתבאו בלשון איכה משה ישעיה וכו' א"ר לוי משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין אחד ראה אותה בשלותה, ואחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בניוולה. כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלותם ואמר איכה אשא לבדי טרחכם, ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר איכה היתה לזונה. ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר איכה ישבה. שאלו את בן עזאי אמרו לו רבינו דרוש לנו דבר אחד ממגילת קינות אמר להם לא גלו ישראל עד שכפרו ביחידו של עולם ובמילה שנתנה לעשרים דורות ובעשרת הדברות ובחמשה ספרי תורה מנין איכ"ה. א"ר לוי לא גלו ישראל עד שכפרו בשלשים ושש כריתות שבתורה ובעשרת הדברות מנין איכ"ה ישבה בדד. ר' ברכיה בשם רבי אבדימי דמן חיפה למלך שהיה לו בן בזמן שעושה רצונו של אביו היה מלבישו בגדי מילתין ובזמן שאינו עושה רצונו מלבישו בגדי בדד וכו' בגדי בדדין הדא הוא דכתיב איכה ישבה בדד. וכו' ר' יהודה אומר אין לשון איכה אלא לשון תוכחה הדא מה דאת אמר (שם ח') איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו וגו' ור' נחמיה אומר אין לשון איכה אלא קינה הדא מה דאת אמר (בראשית ג') ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אוי לכה

¹⁰⁴⁰ עי' איכ"ר (פ"א סי' ב): העיר רבתי עם תני רבי שמואל עשרים וארבע פלטיות היו בירושלים וכל פלטיה ופלטיה עשרין וארבעה מבואות וכל מבוי ומבוי עשרין וארבעה שווקים ועל כל שוק ושוק עשרים וארבעה שקקים ועל כל שקק ושקק עשרים וארבעה חצרות ועל כל חצר וחצר עשרים וארבעה בתים וכל חצר וחצר היתה מוציאה עם כפלים כיוצאי מצרים.

¹⁰⁴¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' ג) היתה כאלמנה א"ר אבא בר כהנא הם לא פלשו אחר מדת הדין והיא לא פלשה אחריהם הם לא פלשו אחר מדת הדין שנא' (במדבר י"א) ויהי העם כמתאוננים מתאוננים אין כתיב כאן אלא כמתאוננים (הושע ה') היו שרי יהודה כמסיגי גבול מסיגי אין כתיב כאן אלא כמסיגי (שם ד') כי כפרה סוררה כי פרה אין כתיב כאן אלא כפרה סוררה ומדת הדין לא פלשה אחריהם היתה כאלמנה היתה אלמנה אין כתיב כאן אלא כאלמנה כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה דרך קשתו כאויב אויב אין כתיב כאן אלא כאויב ה' כאויב אויב אין כתיב כאן אלא כאויב. ד"א היתה כאלמנה ר' חמא בר עוקבא ורבנן ר' חמא בר עוקבא אמר לאלמנה שהיתה תובעת מזונותיה ולא היתה תובעת כתובתה ורבנן אמרין למלך שכעס על מטרונה וכתב לה גיטה ועמד וחטפו ממנה וכל זמן שהיתה מבקשת לינשא לאחר היה אומר לה היכן גיטיך וכל זמן שהיתה תובעת מזונותיה היה אומר לה ולא כבר גרשתיך כך כל זמן שישראל מבקשים לעבוד עבודת כוכבים היה אומר להם הקב"ה (ישעיה נ') אי זה ספר כריתות אמכם וכל זמן שמבקשים לעשות להם נסים כבתחלה אומר להם הקב"ה כבר גרשתי אתכם הדא הוא דכתיב (ירמיה ג') שלחתי ואתן את ספר כריתותיה אליה ד"א היתה כאלמנה ר' עקיבא ורבנן ר' עקיבא אומר אלמנה ואתה אומר כאלמנה אלא אלמנה מעשרת השבטים ולא משבט יהודה ובנימין ורבנן אמרין אלמנה מאלו ומאלו ולא מהקב"ה שנאמר (ירמיה נ"א) כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו.

¹⁰⁴² עי' איכ"ר (פ"א סי' ד) רבתי בגוים והלא כבר נאמר רבתי עם ומה ת"ל רבתי בגוים אלא רבתי בדעות ר' הונא בשם ר' יוסי בכל מקום שהיה אחד מבני ירושלם הולך למדינה היו מציעין לו קתדרא לישב עליה בשביל לשמוע חכמתו.

¹⁰⁴³ עי' סנהדרין דף קד ע"א: רבתי בגוים שרתי במדינות אמר רבא אמר רבי יוחנן כל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהן.

¹⁰⁴⁴ עי' איכ"ר (פ"א סי' כ) שרתי במדינות א"ר יוחנן לפי שעברו ישראל על תנאי שקבלו מסיני לפיכך היתה למס הוא סיני הוא למס חושבניה דדין כחושבניה דדין אמר רבי ישמעאל בר נחמן לפי שעבדו ישראל עבודת כוכבים לפיכך היתה למס היא למס סמל אתוי דדין הינון אתוי דדין ר' ברכיה אמר הפכה למס סמל ורבנן אמרי למס למסא דליבא.

¹⁰⁴⁵ עי' איכ"ר (פ"א סי' כב) בכה תבכה כתיב (תהלים מ"ב) היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה וגו' רבי אחא ורבנן רבי אחא אומר כשם שהלחם תדיר כך דמעתי תדירה.

¹⁰⁴⁶ עי' סנהדרין דף קד ע"ב: בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני בלילה על עסקי לילה שנאמר ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו (היום) [הלילה] ליל תשעה באב היה אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו.

מִנְחָם¹⁰⁴⁸ מִכָּל אֲהֻבֵיהָ¹⁰⁴⁹ כָּל רַעִיָה בְגָדוּ בָהּ¹⁰⁵⁰ הָיוּ לָהּ לְאֵיבִים: (ג) גִּלְתָּהּ יְהוּדָה¹⁰⁵¹
 מֵעַנְי¹⁰⁵² וּמֵרַב עֲבָדָה¹⁰⁵³ הִיא יִשְׁבָּה בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָה מְנוּחָה¹⁰⁵⁴ כָּל רֹדְפֵיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין
 הַמְּצָרִים¹⁰⁵⁵: (ד) דְּרָכֵי צִיּוֹן אֲבִלּוֹת מִבְּלֵי בָּאֵי מוֹעֵד¹⁰⁵⁶ כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמְמִין¹⁰⁵⁷ בְּהִנְיָהָ
 נִאֲנָחִים¹⁰⁵⁸ בְּתוֹלְתֶיהָ נֹגוֹת¹⁰⁵⁹ וְהִיא מֵרָ לָהּ¹⁰⁶⁰: (ה) הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֲיֻבֵיהָ שָׁלוֹ¹⁰⁶¹ כִּי הִ

¹⁰⁴⁷ עי' איכ"ר (פ"א סי' כה): ודמעתה על לחיה על כהניה כמה דאת אמר (דברים י"ח) ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה ד"א על גבוריה כמה דאת אמר (שופטים ט"ו) וימצא לחי חמור טריה ד"א על שופטיה כמד"א (מיכה ד') בשבט יכו על הלחי ד"א על בחוריה את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבית המקדש תפשו את הבחורים וכפתו ידיהן לאחוריהן והיו בוכין והיו הדמעות יורדות על לחיהן ולא היו יכולין לקנחן ונושרות על לחיהם כצרבת השחין.

¹⁰⁴⁸ עי' איכ"ר (פ"א סי' כו): אין לה מנחם א"ר לוי כל מקום שנא' אין הוה לה (בראשית י"א) ותהי שרי עקרה אין לה ולד והוה לה שנא' (שם כ"א) וה' פקד את שרה וכו' אף כן את אומר אין לה מנחם והוה לה שנא' (שם נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם.

¹⁰⁴⁹ עי' מדרש זוטא איכה א: אין לה מנחם מכל אוהביה אלו נביאי השקר שהתנבאו להם לישראל ולא הניחום לחזור.

¹⁰⁵⁰ עי' איכ"ר (פ"א סי' כז): כל רעיה בגדו בה היו לה א"ר יעקב דכפר חנן זה מיכאל וגבריאל. עי' מדרש זוטא איכה א: שהיו מלמדים עליה זכות אמר להם הקדוש ברוך הוא מי חביב עליכם. אמרו לו [ישראל ואחר ישראל] מי חביב עליכם אמרו לו בית המקדש אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעצמכם מציתים בי את האור מיד נטלו מיכאל וגבריאל שני לפידי אש והציתו אש בהיכל ה' והיה המקדש קורא קינה על עצמו שנאמר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א' י"ג) וכתיב מגיד מראשית אחרית (ישעיה מ"ו ו').

¹⁰⁵¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' כח): גלתה יהודה אומות העולם אינן גולים אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות אומות העולם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות אבל ישראל שאין אוכלין מפתם ואין שותין מיינם גלותם גלות אומות העולם שהן מהלכין באסקפטיות שלהם אין גלותם גלות אבל ישראל שהן מהלכין יחפין גלותם גלות לכך נאמר גלתה יהודה כאן הוא אומר גלתה יהודה ולהלן הוא אומר (ירמיה נ"ב) ויגל יהודה מעל אדמתו אלא כיון שגלו תשש כחן נקבה לכך נאמר גלתה יהודה.

¹⁰⁵² עי"ש: מעוני על שאכלו חמץ בפסח כמד"א (דברים ט"ז) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני ד"א מעוני על שחבלו משכון עני בתוך בתיהם כמד"א (שם כ"ד) ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו ד"א מעוני על שעשקו שכר שכיר כמד"א (שם) לא תעשוק שכיר עני ואביון ד"א מעוני על שגזלו מתנות עני כמד"א (שם) לעני ולגר תעזוב אותם ד"א מעוני על שאכלו מעשר עני ר' ביבי ור' הונא בשם רב האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה ד"א מעוני על שעבדו עבודת כוכבים כמד"א (שמות ל"ב) קול ענות אנכי שומע א"ר אחא קול קילוס עבודת כוכבים אנכי שומע רבי יהודה בשם רבי יוסי אומר אין לך דור ודור שאינו נוטל מחטאו של עגל.

¹⁰⁵³ עי' איכ"ר (פ"א סי' כט): ומרוב עבודה א"ר אחא על שהיו משתעבדים בעבד עברי כמד"א (ירמיה ל"ד) מקץ שבע שנים תשלחו.

¹⁰⁵⁴ עי"ש: היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח ר' יודן בר' נחמיה בשם רשב"ל אמר אילו מצאה מנוח לא היתה חוזרת.

¹⁰⁵⁵ עי"ש: השיגוה בין המצרים כההיא דתנן דברי בן ננס בסימניו ובמצרניו ד"א כל רודפיה השיגוה בין המצרים ביומין דעקא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שבהם קטב מירי מצוי כמד"א (תהלים צ"א) מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים.

¹⁰⁵⁶ עי' איכ"ר (פ"א סי' ל): דרכי ציון אבלות א"ר הונא הכל מבקשין תפקידן וכו' אפילו דרכים מבקשין תפקידן הדא הוא דכתיב דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד מבלי בורגנין מבלי בוליטין אין כתיב כאן אלא מבלי באי מועד.

¹⁰⁵⁷ עי"ש: כל שעריה שוממין שלא היו נכנסין ויוצאין בהן.

¹⁰⁵⁸ עי"ש: כהניה נאנחים שאין מי שיתן להם מתנות כהונה.

¹⁰⁵⁹ עי"ש: בתולותיה נוגות א"ר יצחק בר' סימון אלו תלמידי חכמים שהיו נאים כבתולות ונעשו כדונג ר' שמואל אמר ר' יצחק אלו הבוליוטין שהן נאים כבתולות ונעשו כנוגות ד"א בתולותיה נוגות שהיה זה בא ובוועל והיה זה בא ובוועל עד שהגו את מכתה.

¹⁰⁶⁰ עי"ש: והיא מר לה מר לה לערותה. עי' מדרש זוטא איכה נוסח ב: היו הכשדים בוועלים הבתולות עד שהלך דם הבעילה כיון מן הגת שנאמר בתולותיה נוגות והיא מר לה (איכה א' ד). אל תקרא נוגות אלא מן גת.

¹⁰⁶¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' לא): היו צריה לראש א"ר הילל בר' ברכיה כל מי שבא להצר לישראל נעשה ראש מה טעם היו צריה לראש את מוצא עד שלא חרבה ירושלם לא היתה מדינה חשובה כלום משחרבה ירושלם נעשה קיסרין מטריפולין ותנופולין ד"א היו צריה זה נבוכדנצר אויביה שלו זה נבזראדן ד"א היו צריה לראש זה אספסיאנוס אויביה שלו זה טיטוס.

הוֹגָה עַל רֹב פְּשָׁעֶיהָ¹⁰⁶² עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי צַר¹⁰⁶³: (ו) וַיֵּצֵא מִן בֵּית וּמִבֵּית צִיּוֹן¹⁰⁶⁴ כָּל הַדְּרָה¹⁰⁶⁵ הָיוּ עֲרִיבָה בְּאֵילִים¹⁰⁶⁶ לֹא מִצְאוּ מְרַעָה וַיִּלְכוּ בְּלֹא כֶחַ לִפְנֵי רוּדְף¹⁰⁶⁷: (ז) זָכְרָה יְרוּשָׁלַם יָמֵי עֲנִיָה וּמְרוּדֶיהָ¹⁰⁶⁸ כָּל מַחְמְדֶיהָ¹⁰⁶⁹ אֲשֶׁר הָיוּ מִיָּמֵי קְדָם בְּנִפְלַע עֲמֹה בְיַד צַר¹⁰⁷⁰ וַאֲיֵן עוֹזֵר לָהּ¹⁰⁷¹ רְאוּהָ צָרִים שָׁחֲקוּ עַל מִשְׁפָּתֶיהָ¹⁰⁷²: (ח) חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַם עַל בֶּן לְנִידָה הִתְתָּה¹⁰⁷³ כָּל מַכְבְּדֶיהָ הַזִּילוּהָ כִּי רָאוּ עֲרוּתָהּ גַם הִיא נֶאֱנָחָה וַתֵּשֶׁב אַחֲוֶר¹⁰⁷⁴: (ט) טְמֵאתָה בְּשׁוּלְיָהָ¹⁰⁷⁵ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ וַתֵּרֶד פְּלָאִים¹⁰⁷⁶ אֵינן מְנַחֵם לָהּ רָאָה ה' אֶת עֲנִיָה כִּי הִגְדִּיל

- מאיר המקרא -

¹⁰⁶² עי' איכ"ר (פ"א סי' לב): כי ה' הוגה על רוב פשעיה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה.
¹⁰⁶³ עיי"ש (סי' לג): עולליה הלכו שבי לפני צר א"ר יהודה באו ראו כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם הדא הוא דכתיב עולליה הלכו שבי לפני צר מיד.

¹⁰⁶⁴ עי' איכ"ר (פ"א סי' לג): ויצא מבית ציון מן בת כתיב א"ר אחא יש לנו מנה אחת יפה זה הקב"ה שכתוב בו (תהלים ט"ז) ה' מנת חלקי וכוסי

¹⁰⁶⁵ עי' איכ"ר (פ"א סי' לג): כל הדרה זה הקב"ה שנא' (שם ק"ד) הוד והדר לבשת ד"א כל הדרה זו סנהדרין דכתיב (משלי ל"א) עוז והדר לבושה דבר אחר כל הדרה אלו תלמידי חכמים דכתיב (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ד"א כל הדרה אלו המשמרות דכתיב (דה"ב כ') ומהללים להדרת קדש ד"א כל הדרה אלו התינוקות

¹⁰⁶⁶ עי' איכ"ר (פ"א סי' לג): היו שריה כאילים א"ר יהודה כשהן רכים משולים ככבשים שנא' (ישעיה ה') ורעו כבשים כדברם וכשהן קשים משולין כאילים שנאמר היו שריה כאילים ר' סימון בשם ר' שמעון בר אבא ור' שמעון בן לקיש בשם ר' יהושע מה אילים הללו בשעת שרב הופכין פניהם אלו תחת אלו כך היו גדולי ישראל רואין דבר עבירה והופכין פניהם ממנו [ולא הוכיחו זה את זה - שבת קיט ע"ב] אמר להם הקב"ה תבא שעה ואני עושה לכם כן

¹⁰⁶⁷ עי' איכ"ר (פ"א סי' לג): וילכו בלא כח לפני רודף ר' יהודה בר' סימון בשם ר' לוי בר' טרפון בזמן שישראל עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא מוסיפין כח בגבורה של מעלה כמד"א (במדבר י"ד) ועתה יגדל נא כח ה' ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה כביכול מתישין כח גדול של מעלן והולכין גם הם בלא כח לפני רודף ר' הונא ור' אחא ור' סימון בשם ר' שמעון בן לקיש ורבנן בשם ר' חנינא היה אדם אומר לחבירו בירושלם הקריני דף אחד ואומר לו אין בי כח השניני פרק אחד ואומר לו אין בי כח אמר להם הקב"ה תבא שעה ואני עושה לכם כך וילכו בלא כח לפני רודף
¹⁰⁶⁸ עי' איכ"ר (פ"א סי' לד) זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה בימי עניותה זכרה מרדין שמרדה בהקב"ה

¹⁰⁶⁹ עי' איכ"ר (פ"א סי' לד) כל מחמדיה אלו דברי תורה כמד"א (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ומפז
¹⁰⁷⁰ עי' איכ"ר (פ"א סי' לד) בנפול עמה ביד צר רבנן דהתם אמרין נפיל תורא סגין טבחוי ורבנן דהכא אמרין נפל תורא תחרדן סכיננה

¹⁰⁷¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' לד) ואין עוזר לה רבנן דהתם אמרין כד תספון כלה מדכרא שבעה יומן דמשתותא ורבנן דהכא אמרין כד יחופה ברא מדכר שלותא דביתיה דאבוי

¹⁰⁷² עי' איכ"ר (פ"א סי' לד) ראוה צרים שחקו על משבתיה על שבתותיה כמד"א (שמות כ') זכור את יום השבת לקדשו ד"א על משבתיה על שמטותיה כמד"א (ויקרא כ"ה) ובשנה השביעית וגו' ד"א על משבתיה זה רבן יוחנן בן זכאי ששבת מתוכה.

¹⁰⁷³ עי' איכ"ר (פ"א סי' לה): חטא חטאה ירושלם אומות העולם אינן חוטאים אלא אע"פ שחוטאין אינן כלום אבל ישראל חטאו ולקו על כן לנידה היתה לטלטול היתה.

¹⁰⁷⁴ עי' איכ"ר (פ"א סי' לה): כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה גם היא נאנחה ותשב אחור אחור מן הכהונה אחור מן המלכות. עי' יומא נד ע"ב: אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה הוציאו לשוק ואמרו ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו מיד הזילום שנאמר כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה.

¹⁰⁷⁵ עי' איכ"ר (פ"א סי' לו): טומאתה בשוליה אמר ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא כל אותם הכהנים ששימשו בימי צדקיה ערלים היו הדא הוא דכתיב (יחזקאל מ"ד) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר דבר אחר טומאתה בשוליה בשיפוליה כמה דאת אמר (שמות כ"ח) על שולי המעיל דבר אחר טומאתה בשוליה כההוא דתנן מקום היה למטה מירושלים תופת שמו ר' יהודה אומר על שום תפתה דהוה ביה.

¹⁰⁷⁶ עי' איכ"ר (פ"א סי' לו): הוה כומרא אתי לגבי בר נש אמר ליה מן בגין דאמר לי צלם פלן מכל בניא דאית לך לית את בעי לקרבא חד מנייהו אמר ליה וכי ברשותי אינן חד בדהב חד בכסף חד בענא חד בבקרותא אמר לו המתן לי דאית לי חד זעיר בבית ספרא כד אתי אנא יהיב ליה לך אמר לו הקב"ה רעיע מכל בנין דאית לך לא הוה לך להפילו לעבודת כוכבים אלא זה שמקודש לשמי וכו' הדא הוא דכתיב (יחזקאל ט"ז) ותקחי את בניך וגו' אעפ"כ ותרד פלאים נחתה לה לנסיונין.

אויב: (י) ידו פֿרש צַר¹⁰⁷⁷ על כָּל מַחְמַדִּיהָ בִּי רֵאָתָה גּוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשְׁךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יבֹאוּ בְּקֶהֱל לְךָ¹⁰⁷⁸: (יא) כָּל עַמָּה נְאֻנְחִים¹⁰⁷⁹ מְבַקְשִׁים לָחֶם¹⁰⁸⁰ נָתַנּוּ מִחֲמוּדֵיהֶם (מִחֲמַדִּיהֶם) בְּאֶכְל לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ¹⁰⁸¹ רָאָה ה' וְהִבִּיטָה בִּי הֵייתִי זּוֹלָלָה¹⁰⁸²: (יב) לֹא אֲלִיכֶם¹⁰⁸³ כָּל עֲבָרֵי דְרָךְ¹⁰⁸⁴ הִבִּיטוּ וְרָאוּ אִם יֵשׁ מִכְאוּב בְּמִכְאֹבֵי¹⁰⁸⁵ אֲשֶׁר עֲלָל לִי¹⁰⁸⁶ אֲשֶׁר הוֹגָה ה' בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ¹⁰⁸⁷: (יג) מִמְרוֹם שָׁלַח אִישׁ בְּעֲצַמְתִּי¹⁰⁸⁸ וַיִּרְדְּנָה¹⁰⁸⁹ פֶּרֶשׁ רִשְׁתִּי לְרַגְלֵי הַשִּׁיבְנֵי אַחוֹר¹⁰⁹⁰ נִתְנַנְּנִי שִׁמְמָה כָּל הַיּוֹם דָּוָה: (יד) נִשְׁקַד עַל פְּשָׁעֵי בִידוֹ¹⁰⁹¹ יִשְׁתַּרְגּוּ עָלַי עַל - מאיר המקרא -

¹⁰⁷⁷ עי' איכ"ר (פ"א סי' לח): ידו פרש צר את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבית המקדש נכנסו עמונים ומואבים עמהם והיו הכל רצין לבוז כסף וזהב ועמונים ומואבים רצין לבוז את התורה כדי לעקור (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'.

¹⁰⁷⁸ עי' רות רבה פ"ח סי' א: במגלה אשר צוית לא יבאו בקהל לך בספר (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי.

¹⁰⁷⁹ עי' איכ"ר (פ"א סי' לט): כל עמה נאנחים כתיב (ירמיה נ"ב) בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וגו' לעם הארץ לא היה לחם לבני יהודה היה לחם אלו בחורבן ראשון אבל בחורבן שני כל עמה נאנחים

¹⁰⁸⁰ עי' איכ"ר (פ"א סי' לט): מבקשים לחם וגו' בתחלה היו משלשלין להם קופה של זהב ונותנין להם קופה של חטין חוזרין ומשלשלין להם קופה של זהב ונותנין להם קופה של שעורים חוזרין ומשלשלים להם קופה של זהב ונותנין להם קופה של תבן מה היו עושין היו שולקין אותו ושותין מימיו חוזרין ומשלשלין להם קופה של זהב ואין נותנין להם כלום

¹⁰⁸¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' לט): להשיב נפש עד כמה מתיישבת נפש רבי אומר ככותבת ר' חנניה אמר כגורגרת

¹⁰⁸² עי' איכ"ר (פ"א סי' לט): ראה ה' והביטה א"ר פנחס עובדא הוה בתרתין נשין זניין באשקלון דהויין מתכתשן דא עם דא אמרה חדא לחברתה כד הויין מתכתשן דא עם דא לית את אזלא מהכא דחזיין אפיך כיהודיאתא לבתר יומין אתרצית דא לדא אמר לה על כולא שרי ושביק לך אלא על דאמרת לי חזיין אפיך כיהודיאתא לא שרי ולא שביק לך לכך נאמר ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה.

¹⁰⁸³ עי' איכ"ר (פ"א סי' מ): לא אליכם, כנסת ישראל אומרת לאומות העולם, לא ייתי עליכון דאתא עלי, לא ימטי עליכון דמטא עלי.

¹⁰⁸⁴ עי' איכ"ר (פ"א סי' מ): כל עוברי דרך, כל עובדי דרכה של תורה.

¹⁰⁸⁵ עי' איכ"ר (פ"א סי' מ): הביטו וראו תמן תנינן משפט דור המבול שנים עשר חדש משפט מצריים שנים עשר חדש משפט איוב י"ב חדש משפט גוג ומגוג י"ב חדש משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש נבוכדנצר שלש שנים ומחצה אספסיאנוס ג' שנים ומחצה הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי

¹⁰⁸⁶ עי' איכ"ר (פ"א סי' מ): אשר עולל לי שדקדק עמי וקטף עוללתי כמד"א (דברים כ"ד) כי תבצור כרמך וגו'.

¹⁰⁸⁷ עי' איכ"ר (פ"א סי' מ): אשר הוגה ה' ביום חרון אפו א"ר אחא יום אחד היה חרון אפו של הקדוש ברוך הוא אילו עשו ישראל תשובה פשרו.

¹⁰⁸⁸ עי' איכ"ר (פ"א סי' מא): וצדקתך אלהים עד מרום אלו שני המאורות אלהים מי כמוך שאתה כובש על מדת הדין באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבש"ע כך היא רשע זה מתגאה ואומר אני חרבתי ביתו של אלהים ושרפתי מקדשו א"כ הוא תרד אש מלמעלה ותשרף מיד מה כתיב ממרום שלח אש בעצמותי א"ר יהושע הוא שהנביא מקנתרה ואמר לה (ישעיה מ"ז) קחי רחים וטחני קמח הא כל עמא טחנין חטין ואת אומר וטחני קמה אמרה ירושלם לבת בבל אילו ממרום לא עשו בי מלחמה את היית יכולה להלחם בי אילו ממרום לא שלחו בי אש את היית יכולה לי אלא אריא קטילא קטלת קימחא טחינא טחנת קרתא יקידתא אוקידתא לכך אמר ממרום שלח אש בעצמותי.

¹⁰⁸⁹ עי' איכ"ר (פ"א סי' מא): וירדנה מהו וירדנה נסחא כמד"א (שופטים י"ד) וירדהו אל כפיו ד"א וירדנה נצחה כמד"א (תהלים ע"ב) וירד מים עד ים ד"א וירדנה שלטה כמד"א (מלכים ד' א') כי הוא רודה בכל עבר הנהר ד"א וירדנה רדיא כדתניא חרש רופש את ההיכל ר' ביבא מרגניא אמר וירדנה ראה שמדת הדין פוגעת בה פרש רשת לרגלי א"ר אבא בר כהנא אם ראית ספסלין מלאים בבליים מונחי בארץ ישראל צפה לרגליו של משיח מה טעם פרש רשת לרגלי תני רבי שמעון בן יוחאי אם ראית סוס פרסי קשור בארץ ישראל צפה לרגליו של משיח מה טעם (מיכה ה') והיה זה שלום אשור וגו'.

¹⁰⁹⁰ עי' איכ"ר (פ"א סי' מא): השיבני אחור אחור מן הכהונה ומן המלכות נתנני שוממה לצדו כל היום דוה לגרדום.

¹⁰⁹¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' מב): נשקד עול פשעי בידו שקודה הייתי מעונותי סבורה הייתי שימחול לי על כל עונותי בשעה ששמעתי שאנולוגין שלי נקרע מלמעלה ד"א נשקד שי"ן כתיב שקד הקב"ה

צוֹאֲרֵי הַכְּשִׁיל בְּחֹי, 1092 נְתַנְנִי אֶדְנִי בְיַדִּי לֹא אוֹכֵל קוֹם, 1093: (טו) סֵלָה כָּל אֲבִירִי, 1094 אֶדְנִי
בְּקַרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בְּחוֹרִי, 1095 גַּת דְּרֹךְ אֶדְנִי לְבַתּוֹלֶת בַּת יְהוּדָה, 1096: (טז) עַל
אֵלָה אָנִי בּוֹכִיָּה, 1097 עֵינַי עֵינַי יִרְדָּה מִיָּם, 1098 כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מִנְחָם מְשִׁיב נְפֹשֵׁי, 1099 הֵיוּ בְנֵי

איך להביא עלי את הרעה אמר אם אני מגלה אותן בתקופות טבת הרי הן לוקין בצנה ומתין אלא הריני מגלה אותן בתקופת תמוז שאפילו הן ישינין בדרכים וברחובות אין אחד מהם ניזוק ד"א נשקד שקד איך להביא עלי את הרעה אמר אם אני מגלה אותם בתקופת טבת אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה אלא הריני מגלה אותם בתקופת תמוז שיש ענבים בגפן ויש תאנים בתאנה ואפי' אין העלה נבל ד"א נשקד שקד איך להביא עלי את הרעה אמר אם אני מגלה אותם דרך מדבר הם מתים ברעב אלא הריני מגלה אותם דרך ארמנייא שהם כרכין ומחוזות ומאכל ומשתה מצוי להם ד"א נשקד שקודה הייתי מעונותי וסבורה הייתי שימחול לי על כל עונותי אלא ישתרגו עשאן עלי סריגות סריגות הביא אותן עלי מכופלות בבל וכשדים מדי ופרס יון ומקדון אדום וישמעאל עשאן עלי סריגות בבל קשה ומדי מתונה יון קשה ואדום מתונה כשדים קשה ופרס מתונה מקדון קשה וישמעאל מתונה וכן (דניאל ב') מן קצת מלכותא תהוה תקיפא ומנה תהוה תבירה ובכל אילין לא כפרית באלהי אלא עלו על צוארי ומיחדת שמו בכל יום פעמים ואומרת (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

1092 עי' איכ"ר (פ"א סי' מג): הכשיל כחי א"ר תנחום ברבי ירמיה ארבעה דברים מתישין כחו של אדם ואלו הן התענית והדרך עון ומלכות בבל.

1093 עי' איכ"ר (פ"א סי' מג): נתנני ה' בידי לא אוכל קום רבנן אמרי זו אשה רעה וכתובתה מרובה ר' הונא אמר (בראשית ג') ויהי האדם לנפש חיה עשאו עבד מכוון מפני עצמו דאי לא לעי לא אכיל היא דעתיה דר' חנינא דאמר ר' חנינא נתנני ה' בידי לא אוכל קום בידי לא אוכל קום אי לא לעי ביממא בלילא לא אוכל קום.

1094 עי' איכ"ר (פ"א סי' מד): סלה כל אבירי ה' עבדי סאתי קומיהון א"ר אבא בר כהנא בבר גמזא צויחין לסאתא סרקי א"ר לוי בערביא צווחין למסרוקה מסלסלה.

1095 עי' סנהדרין צו ע"ב: גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר גת דרך ה' לבתולת בת יהודה.
1096 עי' איכ"ר (פ"א סי' מד): קרא עלי מועד לשבור בחורי מצינו שסילוקן של בחורים קשה כחורבן בהמ"ק דכתיב גת דרך ה' לבתולת בת יהודה כך קרא עלי מועד לשבור בחורי. עי' פסחים עז ע"א: ראש חדש איקרי מועד כדאביי דאמר אביי תמוז דהאי שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד לשבר בחורי. עי' סנהדרין צו ע"ב: גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר גת דרך ה' לבתולת בת יהודה.

1097 עי' איכ"ר (פ"א סי' מה): על אלה אני בוכיה אספסיאנוס מלא ג' ספינות מגדולי ירושלים להושיבן בקלון של רומי עמדו ואמרו לא דינו שהעכסנוהו במקדשו אלא אף בחוצה לארץ אמרו לנשים מבקשות אתון לכך אמרו להם לאו אמרו מה שדרכן לכך אינן רוצות אנו עאל"ו תאמרו אם משליכים אנו עצמנו לים אנו באים לחיי העוה"ב מיד האיר הקב"ה את עיניהם בפסוק הזה (תהלים ס"ח) אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים מבשן אשיב מבין שיני אריות אשיב ממצולות ים כמשמעו עמדה כת ראשונה ואמרה לון לבע"ד) אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר והשליכו עצמן לים עמדה כת ואמרה (שם) כי עליך הורגנו כל היום והשליכו עצמן לים עמדה כת שלישית ואמרה (שם) הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב והשליכו עצמן לים ורוח הקדש צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה אדריאנוס שחיק עצמות הושיב שלש משמרות חדא בחמתא וחדא בכפר לקיטיא וחדא בבית אל דיהוד אמר דערוק מן הכא יתצד מן הכא ודערוק מן הכא יתצד מן הכא והוה מפיק כרוזין ומכריזין ואומרים אן דאית יהודאי ייתי דמלכא בעו למיתן ליה מילא והוון כרוזין משמיעין יתהון וצדין יהודאין הדא הוא דכתיב (הושע ז') ויהי אפרים כיונה פותה אין לב וגו' שאיל מחזרה אייתין צלו שלא תינסבין אילין דבחיין דאיתבוננו לא נפקו ואילין דלא איתבוננו נכנסו כולהון לבקעת בית רמון אמר לשר צבא שלו עד שאני אוכל קרן גלוסקאן זו וירך דתרנגול זה אבקש אחד מהן ולא אמצא מיד הקיפם לגיונותיו והרגום והיה הדם בוקע והולך עד שהגיע לקיפרוס נהר ורוח הקדש צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה וכו' הקיפן לגיונותיו והרגם אמר לנשים השמיעו לגיונותי ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשית לאנשים אמרו לו עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי מיד הקיפן לגיונותיו והרגן ונתערבו דמים של אלו בדמים של אלו והיה הדם בוקע והולך עד שהגיעו לקיפרוס נהר ורוח הקדש צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה. ועי' גיטין נח ע"א: אמר רב יהודה אמר רב מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים לימים נזדווגו שניהם במקום אחד זה אומר יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם וזה אומר יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיופיה אמרו בוא ונשיאם זה לזה ונחלק בוולדות הכניסום לחדר זה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית זה זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד ובכו כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתן ועליהן קונן ירמיה על אלה אני בוכיה.

שוממים כי גבר אויב¹¹⁰⁰: (יז) פִּרְשָׁה צִיּוֹן בְּיַדֶּיהָ¹¹⁰¹ אֵין מְנַחֵם לָהּ¹¹⁰² צוּהָ ה' לִיעֲקֹב סְבִיבֵיו צִרְיֹו¹¹⁰³ הִיתָה יְרוּשָׁלַם לְנִדְהָ בִּינֵיהֶם¹¹⁰⁴: (יח) צְדִיק הוּא ה' כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי¹¹⁰⁵ שְׁמָעוּ נָא כָל עַמִּים {הַעַמִּים} וּרְאוּ מִכְאֲבֵי בְּתוּלָתִי וּבַחֲזוֹרֵי הַלְכוּ בְּשִׁבְי: (יט) קְרָאתִי לְמֵאֲהָבֵי הַמָּה רְמוֹנֵי¹¹⁰⁶ כְּהֵנִי וְזִקְנֵי בְּעִיר נְנוּעוּ כִּי בִקְשׁוּ אֶכֶל לָמוּ וַיִּשְׁיבוּ אֶת נַפְשָׁם: (כ) רָאָה ה' כִּי צָר לִי מְעֵי חֲמַרְמְרוֹ¹¹⁰⁷ נִהַפֵּךְ לְבִי בְּקֶרְפִּי כִּי מָרוּ מְרִיתִי מַחוּץ שְׂכֵלָה חָרֵב בְּבֵית מְפֹת¹¹⁰⁸: (כא) שְׁמָעוּ כִּי נֶאֱנַחָה אָנִי¹¹⁰⁹ אֵין מְנַחֵם לִי כָּל אִיבֵי שְׁמָעוּ רַעְתִּי שִׁשׁוּ כִּי אֲתָה

¹⁰⁹⁸ עי' איכ"ר פ"א סי' נא: עיני עיני יורדה מים א"ר לוי משל לרופא שחשש עינו אחת אמר עיני תבכה על עיני כך ישראל נקראו עינו של הקב"ה הדא הוא דכתיב כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל כביכול אמר הקב"ה עיני תבכה על עיני.

¹⁰⁹⁹ עי' שם: כי רחק ממני מנחם משיב נפשי מה שמו של מלך המשיח וכו' אמר ליה ומה שמיה אמר לו מנחם שמיה.

¹¹⁰⁰ עיי"ש: היו בני שוממים כי גבר אויב ר' איבו אמר כהדא אפתא דקרא דכמה דההיא רבייא היא קטנא ר' יהודה בר' סימון אמר כהדא חזירתא דכמה דבניה רביין היא קטנא.

¹¹⁰¹ עי' איכ"ר (פ"א סי' נב): פרשה ציון בידיה כתיב (ירמיה ט'): ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר למלך שהיה לו בן הוי מחי ליה ואמר חטית הוה מחי ליה ואמר חטית וסיכלת ועוד הוה מחי ליה עד דפשט עשר אצבעוי קודמוי כך הקב"ה הוה מייסר לירושלם והות אמרה חטית עד פרשה ציון בידיה

¹¹⁰² עי' איכ"ר (פ"א סי' נב): אין מנחם לה א"ר לוי כל מקום שנא' אין הוה לה (בראשית י"א) ותהי שרי עקרה אין לה ולד והוה לה דכתיב (שם כ"א) וה' פקד את שרה וכו' אף כאן אין מנחם לה והוה לה דכתיב (שם נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם.

¹¹⁰³ עי' איכ"ר (פ"א סי' נב): צוה ה' ליעקב סביביו צרו כגון חלמיש לנוה קסטרא לחיפה סוסיתא לטבריה יריחו לנועדן לוד לאוננו.

¹¹⁰⁴ עי' איכ"ר (פ"א סי' נב): היתה ירושלים לנדה ביניהם לריחוק היתה. עי' תענית דף כ ע"א: אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה.

¹¹⁰⁵ עי' איכ"ר (פ"א סי' נג): צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי מי אמרו לפסוק זה יאשיהו אמרה הדא הוא דכתיב (ד"ה ב' ל"ה) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו להלחם בכרכמיש על פרת בקרקסיון דעל פרת וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני מפי הקב"ה אני עולה (שם) חדל לך מאלהים אשר עמי זה לשון עבודת כוכבים ולא הסב יאשיהו פניו ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים זה ירמיהו שאמר ליאשיהו כך מקובלני מישעיה רבי (ישעיה י"ט) וסכסכתי מצרים במצרים ולא שמע לו אלא א"ל משה רבה דרבך לא כך אמר (ויקרא כ"ו) וחרב לא תעבור בארצכם וחרבו של אותו רשע עוברת בארצי ובתחומי והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי עבודת כוכבים היו הוה משלח זוג תלמידים למיבערא עבודת כוכבים מבתיהון והוון עללין ולא משכחין כלום עד דנפקון אמרון טרודו תרעין מן דהוון טרדין לתרעיה הוון חמן יתיה אמרו עליהון מן דאתא ותיקן הוא דאתא וקלקל לפיכך (ד"ה ב' ל"ה) ויורו היורים למלך יאשיהו א"ר מני שלש מאות חצים הורו בו עד שנעשה גופו ככברה והיה ירמיהו מצית אחריו לידע מהו אומר ומה היה אומר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פיהו ופום סרסורו.

¹¹⁰⁶ עי' איכ"ר (פ"א סי' נד) קראתי למאהבי המה רמוני רבנן פתרין קריא בנביאי השקר שהיו מאהבין אותי לעבודת כוכבים שלהן המה רמוני גם המה רמוני לא זזו מתנבאין עלי שקר עד שהגלו אותי ממקומי שנא' ויחזו לך משאות שוא ומדוחים מדחים כתיב רשב"י פתר קרייה בנביאי האמת שהיו מאהבין אותי להקב"ה המה רמוני שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומה ומעשרות וכי יש תרומה ומעשרות בבבל אלא בשביל לאהבני להקב"ה הוא שירמיה אומר (ירמיה ל"א) הציבי לך ציונים הציני במצות שהיו ישראל מצויינין בהם.

¹¹⁰⁷ עי' איכ"ר (פ"א סי' נה): ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו ר' חייא בר חנינא אמר עשאן מורות מורות רבי שמואל בר נחמני אמר עשאן גושין גושין.

¹¹⁰⁸ עי' איכ"ר (פ"א סי' נה): נהפך לבי בקרבי למה כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב בבית כמות זה שאמר משה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה.

¹¹⁰⁹ עי' איכ"ר (פ"א סי' נו): שמעו כי נאנחה אני ר' יהושע פתר קרייה באהרן את מוצא בשעה שמת אהרן הוברחו ענני כבוד ונתקבצו כל ישראל לספדו אמרו משה אבל ואלעזר אבל ומי לא יתאבל מיד מה כתיב תמן (במדבר כ"א) וישמע הכנעני מלך ערד וכתוב וילחם בישראל וישב ממנו שבי ורבנן פתרין קרייה בחורבן בית המקדש את מוצא שכל מקום שבקשו ישראל לברוח היו מסגירין אותן בקשו לברוח כלפי צפון ולא הניחום וכו' כלפי מערב ולא הניחום וכו' משל למלך שנשא למטרונה אמר לה אל תשיחי עם חברותיך ולא תשאילי מהן ואל תשאילי להן לימים כעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטיין וחזרה על כל שכינותיה ולא קבלו אותה וחזרת לפלטיין אמר לה המלך אקשית אפיך אמרה המטרונה למלך אדני אילולי הייתי

עֲשִׂיתָ הַבֵּאתָ יוֹם קָרָאתָ וַיְהִי כְמוֹנִי: (כב) תָּבֵא כָּל רַעְתֶּם לְפָנַיָּךְ וְעוֹלָל לְמוֹ¹¹¹⁰ כְּאֲשֶׁר עוֹלָלְתָּ לִּי עַל כָּל פְּשָׁעֵי כִּי רַבּוֹת אֲנַחְתִּי וְלִבִּי דָוִי:

פרק ב

(א) אֵיכָה יַעֲיֵב בְּאִפּוֹ¹¹¹¹ אֲדַנִּי אֶת בַּת צִיּוֹן¹¹¹² הַשְּׁלִיךְ מִשְּׁמַיִם אֶרֶץ תַּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל¹¹¹³ וְלֹא זָכַר הַדָּם רַגְלָיו בַּיּוֹם אִפּוֹ¹¹¹⁴: (ב) בָּלַע אֲדַנִּי לֹא {וְלֹא} חָמַל אֶת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב¹¹¹⁵ הָרַס בְּעֵבְרָתוֹ מִבְּצָרֵי בַת יְהוּדָה¹¹¹⁶ הִגִּיעַ לְאֶרֶץ חָלָל מִמְּלִכָה וְשָׂרִיָּה¹¹¹⁷: (ג) גָּדַע בְּחָרֵי אָף כָּל

משאילה להן ושואלת מהן מנא והוה עבידתי גבה או עבידתה גבי לא הוון מקבלין לי כך אמר הקב"ה לישראל אקשיתון אפיכון אמרו לפניו רבון העולמים לא כתבת בתורתך (דברים ז') ולא תתחתן במ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך אילולי הוינן משאלין להון ונסבון מינהון ואינן מינן והוית ברתיא גבי או ברתי גביה לא הוון מקבלים לי הוי כי אתה עשית הבאת יום קראת והיו כמוני בצרה ולא כמוני ברוחה.

¹¹¹⁰ עי' איכ"ר (פ"א סי' נז): תבא כל רעתם לפניך ועולל למו אייתי עליהון מן דאייתית עלי דקדק עליהן מה דקדקתא עלי ועולל למו קטיף עוללתיהון כמה דקטפת עוללתי כי רבות אנחותי ולבי דוי את מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו ובו מתנחמים.

¹¹¹¹ עי' איכ"ר (פ"ב סי' א): בני אדם שהם נדיבים וראויים לבא לי ישועה על ידיהם את מסיטן ומעבירן כעבים שנאמר איכה יעיב באפו ה' את בת ציון וכתוב (דברים ח') כגוים אשר ה' מאביד מפניכם תאמר מה אלו בכהן ונביא אף אלו בכהן ונביא וכו' מה אלו בעבים דכתיב באו בעבים ובכפים אף אלו בעבים איכה יעיב באפו.

¹¹¹² עי' איכ"ר (פ"ב סי' ב): א"ר חמא בר ר' חנינא איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון אית אתרא דצווחין לחייבא עייבא ר' שמואל בר נחמני אמר איך כייב ה' ברוגזיה אית אתרא דצווחין לכיבא עייבא ורבנן אמרין איך שיים ה' ברוגזיה ית בת ציון.

¹¹¹³ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ב): השליך משמים ארץ תפארת ישראל ר' הונא ור' אחא בשם ר' חנינא בריה דר' אבהו משל למלך שהיה לו בן בכה ונתנו על ארכובותיו בכה ונתנו על זרועותיו בכה והרכיבו על כתפו טינף עליו ומיד השליכו לארץ ולא הות מחותיתיה כמסוקיתיה מסוקיתיה ציבחר ציבחר ומחותיתיה כולא חדא כך (הושע י"א) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ואח"כ (שם י') ארכיב אפרים יחרוש יהודה ישדד לו יעקב ואחר כך השליך משמים ארץ תפארת ישראל ד"א השליך משמים ארץ תפארת ישראל א"ר יהושע בר' נחמן משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך הקניטוהו וסבלן הקניטוהו וסבלן אחר כך אמר להם המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בעבור עטרה שעטרתם לי הא לכון טרון באפיכון כך אמר הקב"ה לישראל כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב שחוקה על כסאי הא לכון טרון באפיכון הוי השליך משמים ארץ וגו'.

¹¹¹⁴ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ג'): ולא זכר הדום רגליו א"ר חנינא בר יצחק אין הקב"ה זוכר אותו הדם של בין רגליו של זקן שנא' (בראשית י"ז) ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו א"ר יודן [משל] למלך שתפש את שונאיו והרגן והיו בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו פעם אחת הקניטוהו ודחפן והוציאן חוץ לפלטין אמרו אין המלך נזכר לנו אותו הדם שהיינו מפרכסין בדם שונאיו כך אמרו ישראל לפני הקדוש אין את נזכר לנו אותו הדם שבמצרים שנא' (שמות י"ב) ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף ד"א ולא זכר הדום רגליו אין הדום זה אלא בית המקדש הדא הוא דכתיב (תהלים צ"ט) רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא ביום אפו א"ר אחא יום אחד היה חרון אפו של הקב"ה ואלו עשו ישראל תשובה פשרו.

¹¹¹⁵ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ד) בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי משפט מלתי כתיב וכל אחד ואחד היה לו בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ד"א בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב את כל נאותיו של יעקב כגון ר' ישמעאל ורבן גמליאל ור' ישבב ור' יהודה בן בבא ור' חוצפית המתורגמן ורבי יהודה הנחתום ור' חנניה בן תרדיון ור' עקיבא ובן עזאי ור' טרפון ואית דמפקין ר' טרפון ומעיילין ר' אלעזר חרסנה ר' יוחנן הוה דרש שיתין אפיין בבלע ה' ולא חמל ורבי הוה דריש עשרים וארבעה אפיין ולא דר' יוחנן יתיר על רבי אלא רבי ע"י שהיה סמוך לחורבן הבית היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם.

¹¹¹⁶ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ה): הרס בעברתו מבצרי בת יהודה ר' יודן אמר כל בירה ובירה שהיתה בירושלים לא היתה ראויה להכבש פחות מארבעים יום ר' פנחס אמר פחות מחמשים יום וכיון שגרמו עונות הרס בעברתו מבצרי בת יהודה.

¹¹¹⁷ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ה): הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה אלו ישראל כד"א (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ושריה אלו שרים של מעלן את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות אמרו לו אם יבאו השונאים מה

קָרַן יִשְׂרָאֵל¹¹¹⁸ הַשִּׁיב אַחֲרֵי יָמֵינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב¹¹¹⁹ וַיְבַעַר בִּיעֶקֶב כֹּאֵשׁ לְהִבָּה אֲכָלָה סָבִיב¹¹²⁰:
 (ד) דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב¹¹²¹ נִצַּב יָמֵינוּ כְּצֶר וַיִּהְרַג כָּל מַחְמַדֵּי עֵינֶיךָ¹¹²² בְּאֵהֶל בֵּית צִיּוֹן שִׁפְפָה כֹּאֵשׁ
 חֲמָתוֹ¹¹²³: (ה) הָיָה אֲדֹנָי כְּאוֹיֵב¹¹²⁴ בְּלַע יִשְׂרָאֵל בְּלַע כָּל אַרְמְנוֹתֶיהָ שַׁחַת מִבְּצָרָיו וַיִּרֶב
 בְּבֵית יְהוּדָה תִּאֲנֶיהָ וְאֲנֶיהָ: (ו) וַיַּחְלֹם בְּנֵן שִׁבּוֹ¹¹²⁵ שַׁחַת מוֹעֲדוֹ שִׁפְחָה ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד
 וְשִׁפְחָת¹¹²⁶ וַיִּנְאֹץ בְּזַעַם אָפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן¹¹²⁷: (ז) זָנַח אֲדֹנָי מִזְבְּחוֹ¹¹²⁸ נֶאֱרָר מִקִּדְשׁוֹ הַסְּגִיר בְּיַד

יכולין לעשות לנו חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת נורא וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא אמר להו הקב"ה בדידי אתון משתמשין עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים דעל מיא עבד על נורא ודעל נורא עבד על פרזלא והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונין להם הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) ואחלל שרי קדש וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לו מיליא פלן אמר ליה לית בחילי דאנא מירים מינה ד"א חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה זה צדקיה מלך יהודה ושריה אלו שרים של מעלה.

¹¹¹⁸ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ו) גדע בחרי אף כל קרן ישראל עשר קרנות הן קרנו של אברהם קרנו של יצחק קרנו של יוסף קרנו של משה קרנה של תורה קרנה של כהונה קרנה של לוייה קרנה של נבואה קרנו של בית המקדש קרנו של ישראל ויש אומרים קרנו של משיח וכו' וכולן היו נתונות בראשן של ישראל וכיון שחטאו ניטלו מהן הדא הוא דכתיב גדע בחרי אף כל קרן ישראל וניתנו לאומות העולם הדא הוא דכתיב (דניאל ז') ועל קרניא עשר די בראשה ואחרי די סלקת ונפלה מן קדמה תלת וכתוב בתריה וקרניא עשר מינה מלכותה עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהון והוא ישנא מן קדמיה ותלתא מלכין יהשפל וכשישראל עושין תשובה הקב"ה מחזירן למקומם.

¹¹¹⁹ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ו): כיון שגרמו עונות ונכנסו שונאים בירושלם נטלו גבוריהם של ישראל וכפתו ידיהון לאחוריהון אמר הקב"ה (תהלים צ"א) עמו אנכי בצרה כתבתי בתורה ועכשיו בני שרויין בצער ואני ברווח כביכול השיב אחור ימינו. עי' דברים רבה (פ"א סי' יז): דום לה' והתחולל לו אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שבאו השונאים להחריב את ירושלים היו שם ששים רבוא של מזיקין והיו עומדים על פתחו של היכל לפגוע בהם כיון שראו את השכינה רואה ושוקת מנין שכתוב (איכה ב) השיב אחור ימינו מפני אויב אף הם נתנו מקום. עי' איכ"ר (ק' סי' כד): בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בית המקדש אמר כל זמן שאני בתוכו אין אומות העולם נוגעין בו אלא אכביש את עיני ממנו ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ ויבואו האויבים ויחריבו אותו מיד נשבע הקב"ה בימינו והחזירה אחוריו הדא הוא דכתיב (שם ב) השיב אחור ימינו מפני אויב באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו.

¹¹²⁰ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ז) ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב ארשב"ל כשהפורענות באה אין מרגיש בה אלא יעקב מאי טעמא ויבער ביעקב כאש להבה וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב הדא הוא דכתיב (שם י"ד) יגל יעקב ישמח ישראל.

¹¹²¹ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ח) דרך קשתו כאויב ר' איבו אמר הן לא פלשו אחר מדת הדין אף מדת הדין לא פלשה אחריהם וכו' ומדת הדין לא פלשה אחריהם דרך קשתו אויב אין כתיב כאן אלא כאויב ד"א דרך קשתו כאויב זה פרעה שנאמר (שמות ט"ו) אמר אויב נצב ימינו כצר זה המן שנא' (אסתר ז') איש צר ואויב ד"א דרך קשתו כאויב זה עשו דכתיב (יחזקאל ל"ו) יען אמר האויב.

¹¹²² עי' איכ"ר (פ"ב סי' ח): ויהרג כל מחמדי עין ר' תנחום בר ירמיה אמר אלו בנים שהן חביבין על אבותם כגלגל העין שלהם רבנן אמרי אלו סנהדרין שהן חביבין על ישראל כגלגל העין.

¹¹²³ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ח): באהל בת ציון שפך כאש חמתו ד' שפיכות הן לטובה וארבע שפיכות הן לרעה וכו' וארבע שפיכות לרעה שנא' וכו' וכתוב כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו והדין שפך כאש חמתו.

¹¹²⁴ עי' איכ"ר (פ"ב סי' ט) היה ה' כאויב א"ר איבו הן לא פלשו אחר מדת הדין אף מדת הדין לא פלשה אחריהם וכו' אף מדת הדין לא פלשה אחריהם דכתיב היה ה' כאויב היה ה' אויב אין כתיב כאן אלא כאויב.

¹¹²⁵ עי' איכ"ר (פ"ב סי' י): ויחמוס כגן שכו ר' חמא בר' חנינא אמר כגנה שנחמס מעייניה והלבין ירקה ור' שמעון בר נחמני אמר כאדם הראשון כמד"א (בראשית ג') ויגרש את האדם וגו' א"ר אבהו שכו כתיב כיון שגלו ישראל שככה חמתו של הקב"ה.

¹¹²⁶ עי' איכ"ר (פ"ב סי' י): שכח ה' בציון מועד ושבת איפשר שהקב"ה משכח מועדותיהם ושבתותיהם של ישראל אלא מועדותיו ושבתותיו של ירבעם בן נבט שבדא להם הלא הוא דכתיב (מלכים א' י"ב) בחדש אשר בדא מלבו מלבד כתיב כמד"א (ויקרא כ"ג) מלבד שבתות ה'.

¹¹²⁷ עי' איכ"ר (פ"ב סי' י): וינאץ בזעם אפו מלך וכהן מלך זה צדקיהו וכהן זה שריה בן מחסיה.

¹¹²⁸ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יא): זנח ה' מזבחו ר' חגי בשם ר' יצחק אמר לבני מדינה שערכו שלחנות למלך הקניטוהו וסבלן אמר להם המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל שלחן שערכתם לי הא לכון טרון באפיכון כך אמר הקב"ה לישראל כלום אתם מכעיסין אותי אלא בשביל קרבנות שהקרבתם לי הא לכון טרון באפיכון הדא הוא דכתיב זנח ה' מזבחו.

אויב חומת ארמנותיה¹¹²⁹ קול נתנו בבית ה' כיום מועד¹¹³⁰: (ח) הָשֵׁב ה' לְהִשְׁחִית חוֹמַת בַּת צִיּוֹן נְטָה קוֹן¹¹³¹ לֹא הָשִׁיב יָדוֹ מִבְּלַע וַיֵּאבֵּל חַל וְחוֹמָה יָחַדוּ אִמְלָלוּ¹¹³²: (ט) טָבְעוּ בְּאֶרֶץ שְׁעָרֶיהָ¹¹³³ אֶבֶד וְשֹׁבֵר בְּרִיחֶיהָ מְלָכָה וְשָׂרִיָּה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה¹¹³⁴ גַּם נְבִיאֶיהָ לֹא מִצְאוּ חֲזוֹן מֵהָ¹¹³⁵: (י) יֵשְׁבוּ לְאֶרֶץ יְדֻמוֹ זְקֵנֵי בַת צִיּוֹן¹¹³⁶ הָעֵלוּ עִפָּר עַל רֵאשִׁים¹¹³⁷ חָגְרוּ שָׁקִים¹¹³⁸ הוֹרִידוּ לְאֶרֶץ רֵאשֵׁן בְּתוֹלַת יְרוּשָׁלַם¹¹³⁹: (יא) כָּלוּ בְּדַמְעוֹת עֵינַי¹¹⁴⁰ חֲמַרְמְרוּ

- מאיר המקרא -

¹¹²⁹ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יא): נאר מקדשו ר' ברכיה ור' חלבו ור' איבו בשם ר' שמואל בר נחמני אמר את מוצא בשעה שנכנסו גוים לבהמ"ק נתנו ידיהם תחת ערפיהם והפכו פניהם כלפי מעלה וחרפו וגדפו ועשו מסגר של גליאסין שלהן וראשם בארץ הדא הוא דכתיב הסגיר ביד אויב חומות ארמנותיה.

¹¹³⁰ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יא): קול נתנו בבית ה' כיום מועד ר' חנינא ור' אחא ור' מיאשה בשם ר' ינאי אמרי מכח אותו הקול נפלה בבל דכתיב (ישעיה כ"א) נפלה נפלה בבל וכל פסילי אלהיה שבר לארץ ר' ברכיה ור' חלבו ור' איבו בשם ר' שמואל בר נחמני אמרי אף מלכות הזו כן עשתה הדא הוא דכתיב קול נתנו בבית ה' כיום מועד.

¹¹³¹ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יב): נטה קו יש קו לטובה ויש קו לרעה לטובה (זכריה א') וקו ינטה על ירושלם וקו לרעה דין נטה קו לא השיב ידו.

¹¹³² עי' איכ"ר (פ"ב סי' יב): מבלע ויאבל חיל וחומה יחדו אומללו כההוא דא"ר הונא בריה דר' אחא שורא ובר שורא.

¹¹³³ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יג): טבעו בארץ שעריה ר' הונא בשם ר' יוסי אמר שערים חלקו כבוד לארון לפיכך לא שלט בהם אויב הדא הוא דכתיב (תהלים כ"ד) שאו שערים ראשיכם לפיכך טבעו בארץ שעריה.

¹¹³⁴ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יג): אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו יש תורה בגוים אל תאמן דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה. ועי' ספרי עקב א: תבל זו א"י ולמה נקרא שמה תבל ע"ש תבלין שבתוכה איזהו תבלין שבתולרה זו תורה שנ' איכה ב בגוים אין תורה מכאן שהתורה בא"י.

¹¹³⁵ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יג): נביאיה אלו נביאי שקר גם נביאיה אלו נביאי אמת אלו ואלו לא מצאו חזון מה'.

¹¹³⁶ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יד): ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון א"ר אלעזר אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך שע"י פרשת נדרים נהרגו סנהדרי גדולה של צדקיהו לפי כשגלו יכניה מינהו המלך נבוכדנצר על חמשה מלכים הדא הוא דכתיב (ירמיה כ"ו) ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והוה עליל ונפיק בלי רשו יומא חד עליל לגביה ואשכחיה דתליש בשר ארנבא ואכיל כשהוא חי א"ל אישתבע לי דלית את מפרסם לי ואישתבע ליה ובמה השביעו ר' יוסי בר' חנינא אמר במזבח הפנימי והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכדנצר קדם צדקיהו ואמרי ליה לא יאיא ליה מלכותא לנבוכדנצר אלא לך יאיא מלכותא דאת מזרעו של דוד אף הוא מפרתיה לנבוכדנצר ואמר אנא חמיתיה דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל שלחון מיד ואמרן ליה למלכא ההוא יהודאה דהוה עליל ונפיק בלי רשו קדמך אמר לן אנא חמיתיה לנבוכדנצר דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל הדא הוא דכתיב (מ"ב כ"ד) וימרוד צדקיהו במלך בבל מיד בא וישב בדפני של אנטוכיא ויצאו סנהדרי גדולה לקראתו כיון שראה אותם שהם כולם בני אדם של צורה גזר והוציאו להם קתדראות והושיבן אמר להם דרשו לי את התורה מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפניו וכיון שהגיעו לפרשת נדרים (במדבר ל') איש כי ידור נדר אמר להון אי בעי למהדר ביה יכיל או לאו אמרו לו ילך אצל חכם ומתיר לו את נדרו אמר להם דומה אני שאתם התרתם לצדקיהו השבועה שנשבע לי מיד גזר והורידן לארץ הדא הוא דכתיב ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון.

¹¹³⁷ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יד): העלו עפר התחילו מזכירין זכותו של אברהם דכתיב (בראשית י"ח) ואנכי עפר ואפר.

¹¹³⁸ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יד): חגרו שקים התחילו מזכירין זכותו של יעקב דכתיב (שם ל"ז) וישם שק במתניו.

¹¹³⁹ עי' איכ"ר (פ"ב סי' יד): מה עשו להם קשרו שערן בזנבי סוסיהם והיו מריצין אותם מירושלם ועד לוד הדא הוא דכתיב הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם.

¹¹⁴⁰ עי' איכ"ר (פ"ב סי' טו): כלו בדמעות עיני אמר ר' אלעזר סיקוסים ניתן לעין דמעת הסם ודמעת החרדל ודמעת קילורית ודמעת השחוק יפה מכולן שלש דמעות רעות דמעת העשן ודמעת הבכיה ודמעת בית הכסא ושל תשחורת קשה מכולם ומעשה באשה אחת שהיה לה בן תשחורת ומת והיתה בוכה עליו בלילות עד שנשרו ריסי עיניה אזלת לגבי אסייא אמר לה כחולי מן כחלי ואת מנשמה נשפך לארץ כבדי מעשה באיש אחד שהיה לו בן תשחורת ומת והיה בוכה עליו בלילות עד דנחת כבדיה אמר כבר כבדיה דההוא גברא נחת מאן בכי עלוי ולא אהנית כלום.

מע"י¹¹⁴¹ נִשְׁפָּךְ לְאָרֶץ כְּבָדִי עַל שֶׁבַר בַּת עַמִּי בְּעֵטְפָה עוֹלֵל וְיוֹנֵק בְּרַחֲבוֹת קִרְיָה: (יב) לְאִמּוֹתָם יֹאמְרוּ אִיהֶן דָּגְן וְיִינִין¹¹⁴² בְּהַתְּעַטְפָם כַּחֲלָל בְּרַחֲבוֹת עִיר¹¹⁴³ בְּהַשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמּוֹתָם¹¹⁴⁴: (יג) מָה אֶעֱיֶדְךָ מָה אֲדַמָּה לָךְ¹¹⁴⁵ חֶבֶת יְרוּשָׁלַם מָה אֲשׁוּה לָךְ וְאֲנַחְמָךְ¹¹⁴⁶ בְּתוֹלַת בַּת צִיּוֹן¹¹⁴⁷ כִּי גָדוֹל כַּיָּם שֶׁבַרְךָ¹¹⁴⁸ מִי יִרְפָּא לָךְ: (יד) נְבִיאֶיךָ חָזוּ לָךְ שְׂוֹא וְתַפֵּל¹¹⁴⁹ וְלֹא גָלוּ עַל עֲוֹנְךָ לְהַשִּׁיב שְׁבִיתְךָ (שְׁבוּתָךְ) וַיַּחֲזוּ לָךְ מִשְׂאוֹת שְׂוֹא וּמְדוּחִים¹¹⁵⁰: (טו) סִפְקוּ עֲלֶיךָ כַּפִּים¹¹⁵¹ כָּל עַבְרֵי דָרְךָ שָׂרְקוּ וַיִּנְעוּ רֹאשָׁם עַל בַּת יְרוּשָׁלַם הַזֹּאת הָעִיר שִׂיאֲמָרוּ כְּלִילַת יִפְיֵי¹¹⁵² מְשׁוֹשׁ לְכָל הָאָרֶץ¹¹⁵³: (טז) פָּצוּ עֲלֶיךָ פִּיהֶם¹¹⁵⁴ כָּל אוֹיְבֵיךָ שָׂרְקוּ וַיַּחֲרְקוּ שֵׁן

- מאיר המקרא -

¹¹⁴¹ ע"י לעיל הערה 1107

¹¹⁴² ע"י איכ"ר (פ"ב סי' טז): לאמותם יאמרו איה דגן ויין ר' חנינא אמר גלוסקין וקונטיטון ור' סימון אמר גלוסקין וחמר עתיק.

¹¹⁴³ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' טז): בהתעטפם כחלל ברחובות עיר הות איתתא אמרה לבעלה סב לך חד שירא או חד קדש וסק לשוקא אי משכחת כלום ואנן אכלין הוה סליק לשוקא וחמי ולא אשכח כלום והוה מפרפר ומאית והיא אמרה לברה חמי מה עביד אבוך סליק לשוקא וחמא אבוהי מית והוה מפרפר ומית עלוהי הדא הוא דכתיב בהתעטפם כחלל ברחובות עיר היינו בעלה ובנה הגדול.

¹¹⁴⁴ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' טז): בהשתפך נפשם אל חיק אמותם הוא ברא זעירא בעי למינק ולא משכח חלב ומפרפר ומית.

¹¹⁴⁵ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יז): מה אעידך מה אדמה לך כמה נביאים העדתי בכס רבי ור' נתן רבי אמר נביא אחד בבקר ונביא אחד בין הערבים הדא הוא דכתיב (מ"ב י"ז) ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה ר' נתן אמר שני נביאים בשחרית ושני נביאים בערבית הדא הוא דכתיב (ירמיה ז) ואשלח לכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלוש בבקר ושלוש בערב ד"א מה אעידך ר' יונתן אמר כמה ביזות נתתי לכם ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג ביזת שלשים ואחד מלכים א"ר לוי בערבייא צווחין לביזתא עדיתא ד"א מה אעידך כמה ויעודין ויעדתי בכס אהל מועד וגלגל ושילה ונוב וגבעון ובית עולמים שנים ד"א מה אעידך רבי אומר כמה קישוטין קשטתי אתכם א"ר יוחנן ששים רבוא מלאכי השרת ירדו עם הקב"ה בסיני ועטרה ביד כל אחד ואחד לעטר כל אחד ואחד מישראל ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן אמר מאה ועשרין רבוא ירדו אחד מקשטו ואחד מלבישו עטרה ר' הונא דצפורי אמר זוני כמד"א (איוב י"ב) מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם מה אדמה לך לאיזו אומה דמיתי אתכם לאיזה אומה גאלתי ביד חזקה והבאתי על אויביה עשר מכות לאיזו אומה קרעתי הים והורדתי את המן והגזתי את השלו והעליתי להם את הבאר לאיזו אומה הקפתי ענני כבוד וקרבתני לפני הר סיני ונתתי להם תורתני הבת ירושלם הבת שיראה ומשלמת לי.

¹¹⁴⁶ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יז): מה אשוה לך ואנחמך רבי יעקב דכפר חנון אמר לכשאשוה לך אנחמך לכשיגיע אותו היום שכתוב בו (ישעיה ב') ונשגב ה' לבדו באותה שעה אנחמך. ועי' פסיקתא רבתי לג: [מה אשוה לך ואנחמך] כשאשוה לך כמה שכתב והתהלכתי בתוכם (ויקרא כ"ו י"ב) באותה השעה ואנחמך אני בכבודי בא ומנחמכם (אתכם) אנכי אנכי הוא מנחמכם.

¹¹⁴⁷ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יז): בתולת בת ציון בנים המצויינין במילה ובתגלחת ובציצית.

¹¹⁴⁸ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יז): כי גדול כים שברך א"ר חולפאי מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפא לך א"ר אבין מי שאמרתם לו שירה על הים (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו הוא ירפא לך ריב"ל אמר ירפא לך נביאיך.

¹¹⁴⁹ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יח): נביאיך חזו לך שוא ותפל רבי אלעזר אמר נאמר נביאי שומרון תפלה שנא' (ירמיה כ"ג) ובנביאי שומרון ראיתי תפלה ונאמר נביאי ירושלם תפלה הדא הוא דכתיב שוא ותפל ר' שמואל בר נחמני אמר נאמר נביאי ירושלם שערוריה שנאמר (שם) ובנביאי ירושלם ראיתי שערוריה ונא' בבית ישראל שערוריה דכתיב (שם י"ח) שערורית עשתה מאד בתולת ישראל.

¹¹⁵⁰ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יח): ולא גלו על עונך להשיב שבותיך דהוּו מאסיין מחתינן לך על אפוי ויחזו לך משאות שוא ומדוחים ומדוחים כתיב.

¹¹⁵¹ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יט): ספקו עליך כפים ר' יוחנן בשם רשב"י אמר כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלם וכל מי שהיה רוצה לחשב היה רץ ומחשב שם שלא יצא חוץ לירושלם מצטער לקיים מה שנאמר משוש לכל הארץ ועכשיו ספקו עליך כפים.

¹¹⁵² ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יט): שרקו ויניעו ראשן על בת ירושלם כרכי האומות הן אומרים שבחן בפיהם הדא הוא דכתיב (יחזקאל כ"ז) את אמרת אני כלילת יופי.

¹¹⁵³ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' יט): אבל ירושלם אחרים אומרים שבחה בפיהם הדא הוא דכתיב הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ר' נתן אמר פרקמטוטא סליק לזבנא עמריא דמך ולא זבן אמר דין דאתון אמרין משוש לכל הארץ קרן וזבין אמר טבאות אמריתו משוש לכל הארץ.

¹¹⁵⁴ ע"י איכ"ר (פ"ב סי' כ): פצו עליך פיהם למה הקדים פ"ה לעי"ן לפי שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

אָמְרוּ בְּלִעְנֵנוּ אֵךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינָהוּ מִצְאָנוּ רְאִינוּ: (יז) עֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר זָמַם¹¹⁵⁵ בְּצַע אֲמָרְתוֹ
 אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי קֶדֶם הָרֶם וְלֹא חָמַל וַיִּשְׁמַח עֲלֵיךְ אוֹיֵב¹¹⁵⁶ הַרִים קָרַן צָרִיךְ: (יח) צַעַק לְבָם
 אֶל אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנְחַל דְּמָעָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶל תַּתְּנִי פּוֹנֵת לָךְ אֶל תִּדְרֵם בַּת
 עֵינֶיךָ: (יט) קוֹמִי רִנִּי בְּלִיל וְכַלִּילָה¹¹⁵⁷ לְרֹאשׁ אֲשֶׁמְרוֹת שְׂפָכֵי כַמִּים לְבָךְ נִכַח פְּנֵי אֲדֹנָי¹¹⁵⁸
 שְׂאֵי אֲלֵיו כְּפִיךְ עַל נֶפֶשׁ עוֹלְלֵיךְ הַעֲטוּפִים בְּרַעַב בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת: (כ) רְאֵה ה'
 וְהִבִּיטָה¹¹⁵⁹ לְמִי עוֹלְלָתָ כֹּה אִם תֵּאכְלֶנָּה נְשִׁים פְּרִים עֲלֵלֵי טַפְחִים אִם יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי
 כַּהֵן וְנִבְיָא: (כא) שְׁכֻבוּ לְאֶרֶץ חוּצוֹת¹¹⁶⁰ נַעַר וְזָקֵן בְּתוֹלְתֵי וּבַחוּרֵי נִפְלוּ בְּחֶרֶב הַרְגָתָ בְּיוֹם
 אֶפְדֵּ טַבְחָתָ לֹא חָמַלְתָּ: (כב) תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד¹¹⁶¹ מְגוּרֵי מְסָבִיב וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אֵף ה'
 פְּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר טַפְחָתִי וּרְבִיתִי אִיבֵי כָלָם:

פרק ג

(א) אֲנִי הַגִּבֹּר רְאֵה עֲנִי בְּשִׁבְטֵ עֶבְרָתוֹ¹¹⁶²: (ב) אוֹתֵי נְהַג¹¹⁶³ וַיִּלְךְ חֲשֵׁךְ וְלֹא אוֹר¹¹⁶⁴: (ג)

- מאיר המקרא -

¹¹⁵⁵ עי' איכ"ר (פ"ב סי' כא): עשה ה' אשר זמם ר' אהבה בריה דר' זעירא אמר משעה שאמר
 הקב"ה (ויקרא כ"ו) ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' והלכתי אף אני עמכם בקרי שמא כך עשה ח"ו
 אלא עשה ה' וגו' פשוטי מפשר ר' יעקב דכפר חנון אמר בזע פרפורין שלו.
¹¹⁵⁶ עי' איכ"ר (פ"ב סי' כא): וישמח עליך אויב א"ר אחא בטובה הוא שמח עמהם דכתיב (דברים
 ל') כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך אבל ברעה משמח הוא אחרים הדא הוא
 דכתיב וישמח עליך אויב הרים קרן צריך ועל זה נאמר צעק לבס אל ה' חומת בת ציון הורדי וגו'.
¹¹⁵⁷ עי' איכ"ר (פ"ב סי' כב) קומי רני בלילה לראש אשמורות ר' אומר ד' אשמורות בלילה וד'
 משמרות ביום.

¹¹⁵⁸ עי' תמיד לב ע"ב: כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש
 אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה'. ועי' ב"ר פ"ב סי' ד: באיזו זכות ממשמשת ובאה המרחפת
 על פני המים בזכות התשובה שנמשלה כמים שנאמר (איכה ב) שפכי כמים לבך. ועי' תנא דבי
 אליהו רבה יח: מאי שפכי כמים לבך נכח פני ה' מכאן אמרו כל ת"ח שיושב וקורא ושונה ועוסק
 בתורה הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו שכאן נאמר נכח פני ה' ולהלן הוא אומר ויחנו אלה
 נוכח אלה וגו' (מ"א כ) מה להלן פניהם של אלו נוכח פניהם של אלו ופניהם של אלו נוכח פניהם
 של אלו אף כאן.

¹¹⁵⁹ עי' איכ"ר פ"ב סי' כג: ראה ה' והביטה מעשה בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה
 ממדדת אותו בטפחים ונותנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה וכיון שהקיפה מצודה לירושלם
 טבחתו אמו בידיה ואכלתו והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר למי עוללת כה אם תאכלנהר
 הזיתים אמר לו טפוחים ורוח הקדש משיבתו אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע.
¹¹⁶⁰ עי' איכ"ר פ"ב סי' כד: שכבו לארץ חוצות וגו' כתיב (ירמיה ו') ואת חמת ה' מלאתי נלאיתי
 הכיל שפוך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדיו כי גם איש עם אשה ילכדו זקן עם מלא ימים
 לפיכך שכבו לארץ חוצות.

¹¹⁶¹ עי' איכ"ר פ"ב סי' כה: תקרא כיום מועד מגורי מסביב מהו מגורי מגו ביתאי א"ר אלעזר בר'
 מרינוס בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי דאתי עלי ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד תני ר' חייא
 כנגד בנים ובנות שיהיו לך יהיה החטא מאבדן אשר טפחתי ורביתי אין כתיב כאן אלא אשר
 טפחתי ורביתי אויבי כלם סליק אלפא ביתא תנינא.

¹¹⁶² עי' איכ"ר (פ"ג סי' א): אני הגבר ר' חמא בר חנינא פתח (ירמיה ל"ו) וירמיהו לקח מגלה
 אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הסופר ויכתוב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף
 יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שאין תלמוד לומר כהמה מה ת"ל
 כהמה רב כהנא אמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה דברים איכה ישבה איכה יעיב איכה
 יועם רבים זכור ה' כהמה אני הגבר דהוא תלתא תלתא פסוקים הדא הוא דכתיב (משלי כ"ב) הלא
 כתבתי לך שלישים דברים משולשים רבי שמואל בר נחמני אמר מהו שלישים גבורים כד"א (שמות
 י"ד) ושלישים על כלו ומתרגמינן וגיברין ממנן על כולהון ד"א שלישים אני הגבר דהוא מתלתא
 תלתא פסוקים ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר אני הגבר אנא הוא דילפינא ייסורין אהני עלי
 מה דאהני לך משל למלך שכעס על מטרונה ודחפה והוציאה חוץ לפלטיין הלכה וצמצמה פניה אחר
 העמוד נמצא המלך עובר ורואה אותה אמר לה אקשית אפיך אמרה לו אדוני המלך כך יפה לי וכך
 נאה וכך ראוי לי שלא קבלה אותך אשה אחרת אלא אני אמר לה אני הוא שפסלתי כל הנשים
 בעבורך אמרה לו אם כן למה נכנסת למבוי פלוני ולחצר פלוני ולמקום פלוני לא בשביל אשה
 פלונית ולא קבלה אותך כך אמר הקב"ה לישראל אקשיתון אפיכון אמרו לפניו רבש"ע כך יפה לנו
 וכך נאה לנו וכך הגון לנו שלא קבלה אומה אחרת תורתך אלא אני אמר להם אני הוא שפסלתי כל
 האומות בשבילכם אמרו לו אם כן למה החזרת תורתך על האומות ולא קבלוה דתניא בתחלה

אך בי ישוב יתפוך ידו כל היום¹¹⁶⁵: (ד) בלה בשרי ועורי שבר עצמותי¹¹⁶⁶: (ה) בנה עלי ונקף ראש ותלאה¹¹⁶⁷: (ו) במחשכים הושיבני כמתי עולם¹¹⁶⁸: (ז) גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשת¹¹⁶⁹: (ח) גם כי אזעק ואשוע שנתם תפלת¹¹⁷⁰: (ט) גדר דרכי בגזית נתיבתי ענה¹¹⁷¹: (י) דב ארב הוא לי אריה {ארי} במסתרם¹¹⁷²: (יא) דרכי סורר ויפשחני שמיני

נגלה על בני עשו הדא הוא דכתיב (דברים ל"ג) ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו ולא קבלוה החזירה על בני ישמעאל ולא קבלוה הדא הוא דכתיב (שם) הופיע מהר פארן ולבסוף החזירה על ישראל וקבלוה הדא הוא דכתיב (שם) ואתה מרבבות קדש מימינו אש דת למו וכתוב (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ד"א אני הגבר אריב"ל אני הוא הגבר אנא הוא איוב שנא' (איוב לד) מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים ראה עני א"ר שמואל בר נחמן אמרה כנסת ישראל כיון שראה אותי עניה מן המצות עניה ממעשים טובים הביא עלי שבט עברתו א"ר ברכיה גברתני לעמוד בכולן את מוצא אחר מאה חסר שתיים תוכחות שיש במשנה תורה מה כתיב (דברים כ"ט) אתם נצבים היום כלכם ומתרגמין אתון קיימין יומא דין כלכון גבורים לעמוד בכולם.

¹¹⁶³ עי' שם: אותי נהג בעולם הזה שנקרא חשך ולא אור אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום ארשב"ל מלמד שהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה אבל חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב אך בי ישוב.

¹¹⁶⁴ עי' עמוס ה יח, איוב יב כה.

¹¹⁶⁵ עי' במ"ר פ"י ס' ב: יביא עליהם [על הגוים] הקב"ה פורעניות משונות שיהיו זרות זו לזו כדרך שבא לישראל כמה דתימא (דברים לא) ומצאוהו רעות רבות וצרות רעות שהן צרות זו לזו כגון זבוא ועקרבא ולבך ידבר תהפוכות אתם מתהפכים עליהם בכל יום כמה דתימא (איכה ג) אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום ולבם של ישראל יוצא מדעתו מרוב התלאות שעושים להם כך ישלם הקב"ה גמול להם מדה כנגד מדה.

ועי' מדרש אגדת בראשית (פרק ח): אמר הקב"ה כי אני ה' לא שנית וגו' (מלאכי ג ו) לא הכיתי לאומה ושנית לה כמו דורו של אנוש וכו' אבל אתם ואתם בני יעקב לא כליתם (מלאכי ג ו) שנאמר אך בי ישוב וגו' (איכה ג ג) הופך ומתהפך בהן בכל שעה ושעה שנאמר רק אתכם ידעתי וגו' (עמוס ג ב) אמר הקדוש ברוך הוא קשה כח של ישראל שחיצי כלין ואתם לא כליתם.

¹¹⁶⁶ עי' איכ"ר פ"ג ס' ב: בלה בשרי זה ציבור ועורי זה סנהדרין כשם שהעור חופה על הבשר כך סנהדרין חופין על ישראל שבר עצמותי עיצומי בני אדם שהיו כבני העצומים.

¹¹⁶⁷ עי"ש: בנה עלי ויקף ראש זה נבוכדנצר דכתיב ביה (דניאל ב') אנת הוא ראשה די דהבא ותלאה זה נבוזראדן ד"א ראש זה אספסינוס ותלאה זה טרכינוס במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר שמואל ארבעה חשובין כמתים סומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם מצורע שנא' (במדבר י"ב) אל נא תהי כמת ומי שאין לו בנים דכתיב בה ברחל (בראשית ל') הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ומי שירד מנכסיו שנא' (שמות ד') כי מתו כל האנשים וכי מתים היו אלא שירדו מנכסיהם.

¹¹⁶⁸ עי' הערה הקודמת. ועי' סנהדרין (כד ע"א): במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל.

¹¹⁶⁹ עי' איכ"ר פ"ג ס' ג: גדר בעדי ולא אצא ר' איבו אמר זה בסגר של ערבייא רבי ברכיה אמר זה קסטרא של פרסיין ורבנן אמרי זה מטלית של כותיים הכביד נחשתי הכביד עלי ארנוניות ודימוסיות וגלגלאות.

¹¹⁷⁰ עי"ש: גם כי אזעק ואשוע ר' אחא אמר כל המתפלל עם הציבור למה הוא דומה לבני אדם שעשו עטרה למלך בא עני אחד ונתן חלקו בתוכה מה המלך אומר בשביל זה עני איני מקבלה מיד מקבל המלך ונותנה בראשו כך אם היו עשרה צדיקים עומדים בתפלה ורשע עומד ביניהם מה הקב"ה אומר בשביל רשע זה איני מקבל תפלתם [נקבלנה מה דהיא היא – תוספת מדפוס {שמאי} בובר] ורבנן אמרין בא אחר הציבור מעשיו נפרטין למה הוא דומה למלך שנכנסו אריסיו ובני ביתו לכבדו בא אחד באחרונה אמר המלך תיסתם חביתו ומי גרם לו הרי שבא באחרונה כך כל המתפלל לאחר הציבור מעשיו נפרטין לכך נאמר גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי שנתם כתיב לפי שתמו הציבור תפלתהון.

עי' ברכות לב ע"ב: ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר: גם כי אזעק ואשוע שנתם תפלתי, ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש.

¹¹⁷¹ עי' איכ"ר פ"ג ס' ג: גדר דרכי בגזית בנות לוד היו לשות עיסתן ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא החמיצו בנות ציפורי הויין סלקן ושבחן בבית מיקדשא ולא הוה בר נש קריץ לתאנה קדמי מנהון והאי ספרא דמגדלא הוה מסדרא קנדיליה בכל ערובא שובא סליק שבח ונחת ומדליק יתהון ואית דאמרי ספרא הוה בכל ערובא שובא הוה סליק ופשט סדריה בבית מיקדשא ונחית שבית בביתיה עובדא הוה בחד בר נש דהוה קאי ורדי ערקת תורתיה נפק אמר להו כדו אמרו ליה

שמים¹¹⁷³: (יב) דָּרַךְ קִשְׁתוֹ וַיִּצַיְבֵנִי כַמְּפָרָא לַחֲזִי¹¹⁷⁴: (יג) הִבִּיא בְּכַלְיוֹתַי בְּנֵי אֲשַׁפְתּוֹ¹¹⁷⁵:
 (יד) הָיִיתִי שָׁחַק לְכָל עַמִּי¹¹⁷⁶ נְגִינָתְם כָּל הַיּוֹם: (טו) הִשְׁפִּיעֵנִי בְּמַרְוָרִים¹¹⁷⁷ הַרְוֵנִי לְעֵנָה:
 (טז) וַיִּגְרַם בְּחֻצֵץ שְׁנֵי הַכְּפִישָׁנִי בְּאַפְרָ¹¹⁷⁸: (יז) וַתִּנָּח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נְשִׁיתִי מוֹבָחָ¹¹⁷⁹: (יח)

באידנא אסטורטיא אתית שרי מחוי להון ולא אשכח הדרך וקרו עליה הדין קרייה גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה אצדי כמד"א (יחזקאל כ"א) עוה עוה עוה אשימנה.

ע'י ר"ה כג ע"ב: אמר רבי יוחנן: בין כל אחת ואחת [של העיירות שבו היו מדליקין מדורות לגלות שזה ראש חודש {שמאי}] שמונה פרסאות. כמה הוה להו תלתין ותרתיין, והא האידנא טובא הוה. אמר אביי: אסתתומי אסתתום להו דרכי, דכתיב לכן הנני שך את דרכך בסירים, רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: דכתיב נתיבתי עוה.

¹¹⁷² ע'י איכ"ר פ"ג סי' ד: דוב אורב הוא לי זה נבוכדנצר ארי במסתרים זה נבוזראדן ד"א דוב אורב זה אספסיאנוס ארי במסתרים זה טרכינוס.

עיי"ש (מהדורת בובר {שמאי}) דוב אורב הוא לי. זה הקדוש ברוך הוא. אריה במסתרים. אריה כתיב, המד"א אריה שואג מי לא ירא (עמוס ג ח). ד"א דוב אורב הוא לי, זה אספסיאנוס, [ארי במסתרים זה] טריגיאנוס שחוקי עצמות.

¹¹⁷³ ע'י איכ"ר פ"ג סי' ד: דרכי סורר ויפשחני תילהי כדאמרין אין שנפשח קושרין אותו בשביעית.

¹¹⁷⁴ עיי"ש: דרך קשתו ויצביני כמטרה לחץ תרין אמוראין חד אמר כבורמא לאספריסא וחד אמר כקורת חצים שהכל מורים בה והיא נצבת ר' יודן אמר וגברתני לעמוד בכולן את מוצא אחר מאה חסר שתי תוכחות שיש במשנה תורה מה כתיב (דברים כ"ט) אתם נצבים היום כולכם ומתרגמינן אתון קיימין גבורים לעמוד בכולן. ע'י תנחומא (בובר נצבים סימן א): אמר ר' חנינא בר פפא אמר הקדוש ברוך הוא מעולם לא הכיתי אומה ושניתי בה, אבל אתם בני יעקב לא כליתם, שנאמר חצי אכלה בס (דברים לב כג), חצי כלין והם אינם כלין, וכן אמרה כנסת ישראל דרך קשתו ויצביני כמטרא לחץ (איכה ג יב), למה הדבר דומה, לגבור שהעמיד את הקורה, וזרק בהם את החצים, חצים כלים, והקורה עומדת, אף כך ישראל, כל זמן שהיסורין באין עליהם, היסורין כלים, והם במקומם עומדין, לכך נאמר הפוך רשעים ואינם [וגו'].

¹¹⁷⁵ ע'י איכ"ר פ"ג סי' ה: הביא בכליותי בני אשפתו רב ושמואל רב אמר בני אופיכיה בני אמוריה ושמואל אמר בני אדם שאוכלין הרבה ומוציאין אשפות הביאן עלי.

¹¹⁷⁶ עיי"ש: הייתי שחוק לכל עמי כתיב (תהלים ס"ט) ישיחו בי יושבי שער אלו אומות העולם שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי ואומרים בגין דלא נצרוך לחרובא כיהודאי והן אומרים אלו לאלו כמה שנים את בעי מחי והן אומרים כחלוקא דיהודאי דשבתא ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלהן והחלוקין שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על מה זה מתאבל והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם ומכניסים את המומס לתיאטרון שלהם וראשו גלוח והן אומרים אלו לאלו על מה ראשו של זה מגולח והוא אומר היהודים הללו שומרי שבתות הן וכל מה שהם יגעין כל ימות השבת אוכלים בשבת ואין להם עצים לבשל בהם והם שוברים מטותיהם ומבשלים בהם והם ישינן בארץ ומתעפרים בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר ד"א ישיחו בי יושבי שער אלו ישראל שהם יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגינות שותי שכר מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב יושבין וקוראים קינות ונהי באיכה.

ע'י ויק"ר (פ"ו סי' ב): מה גפן זו בתחלה היא נרפסת ברגל ואח"כ עולה לשולחן מלכים כך ישראל נראין כאלו מאוסין בעולם הזה דכתיב (איכה ג) הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום אבל לעתיד לבא ונתנך ה' עליון דכתיב (ישעיה מט) והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך.

ע'י שיה"ש רבה (פ"ו סי' יא): אל גנת אגוז ירדתי, מה אגוז זה שחוק לתינוקות ושעשוע למלכים כך הן ישראל בעולם הזה על ידי עונות, דכתיב (איכה ג') הייתי שחוק לכל עמי וגו', אבל לעתיד לבא (ישעיה מ"ט) והיו מלכים אומניך.

¹¹⁷⁷ ע'י איכ"ר פ"ג סי' ה: השביעני במרורים זה יום טוב הראשון של פסח דכתיב בו (שמות י"ב) על מצות ומרורים הרוני לענה מה שהשביעני בליל יום טוב הראשון של פסח הרוני בליל תשעה באב לענה הוי ליל ליל "ט הראשון של פסח הוא ליל תשעה באב.

¹¹⁷⁸ ע'י איכ"ר פ"ג סי' ו: ויגרס בחצץ שני מעשה בבנו של ר' חנניה בן תרדיון שנתחבר ללסטים וגלה את רזן והרגוהו ומלאו פיו עפר וצרורות לאחר שלשה ימים נתנוהו בכליבא ובקשו לקלס עליו מפני כבוד אביו ולא הניחן אמר להם הניחו לו ואני אומר על בני פתח ואמר (משלי ה') ולא שמעתי לקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל ועדה ואמו קראה עליו (שם י"ז) כעס לאביו בן כסיל וממר לילודתו אחותו קראת עליו (שם כ') ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ותנן כל שהוא מסעודת תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין ולרחוץ ולסוך וכל שאינו מסעודת תשעה באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ולאכול

וְאָמַר אֲבָד נִצְחִי וְתוֹחֲלָתִי מִהַיּוֹם הַזֶּה: (יט) זָכַר עֲנִי וּמְרֹדֵי לַעֲנָה וְרֵאשִׁי¹¹⁸¹: (כ) זָכוֹר תְּזַכֹּר וְתִשָּׁחַח וְתִשְׁחַח עָלַי נַפְשִׁי¹¹⁸²: (כא) זֹאת אֲשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל¹¹⁸³: (כב) חֲסֵדִי הִיא

שני תבשילין רב מן דהוא אכיל כל מאכלו נסיב חד פת פחית ויהב עליה קטם ואמר זו היא סעודת תשעה באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר.

עי' אבד"נ (פמ"א): בא אספקלטור והתיז ראשו של (רבי ישמעאל) [רבי שמעון בן גמליאל] והיה (רבן שמעון בן גמליאל) [רבי ישמעאל] מגפפו ומנשקו ובוכה ואומר הפה שהיה עסוק בתורה הרי הוא מלא חצץ שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר (איכה ג' ט"ז).

עי' איכ"ר (פ"א סי' כב): כיון שגלו היה אחד בא ללוש את עיסתו ולא היה יודע במה, והיה חופר בארץ ועושה גומא ולש בתוכה והיו הצרורות מדבקות בעיסתו, וכיון שנותנה בתוך פיו היו שני קהות עליו, לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני.

עי' תנחומא (בובר בראשית סימן כה): ד"א ויגרש [את האדם מגן עדן – שמאי], שבשבילו חרב בית המקדש, שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר (איכה ג טז).

¹¹⁷⁹ עי' איכ"ר פ"ג סי' ו: ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה רבי אלעזר ברבי יוסי בשם ר' חנניה בריה דרבי אבהו אמר מעשה באשה אחת בקיסרין שהולכה את בנה אצל נחתום אחד אמרה לו למד את בני אומנות אמר לה ימתין אצלי חמשה שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה כמה מינין יש בחטה ר' אחא אמר בחטי מנית חטים דלא מנין ורבנן אמרי חמש מאות בחטין כמנין מנית ר' חנינא ור' יונתן הוו יתבין וחשבין להון עד שתין וקמו להון ועוד א"ר אלעזר בר' יוסי מעשה באשה אחת שהולכה את בנה אצל חד פרכוטס אמרה לו למד את בני אומנות אמר לה ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו מאה מינין בביצה שמע רבי ואמר לא ראינו שיש טובה בעולם שמע ר"ש בן חלפתא ואמר לא שמענו שיש טובה בעולם רבי יהודה בן בתירה אזל לנציבין בערבי צומא רבא אכל ופסק שמע ריש גלותא ואתא לגביה אמר ליה ישגח עלי רבי א"ל אכלית ופסקית א"ל ישגח עלי רבי דלא יהון אמרין לא חשביה כלום מטרח עלוי אזל עימיה כיון דאזל אמר לטליא ברי פטיליק דאת מייתי לן חד זמן קדמיי לא תייתי לן זמן אחורי מן דאכלון אייתין קדמיהון תמנין פטיליקין אכל מכל פטיליק חד פת ומכל פטיס חד כס א"ל רבי מן דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטיליקין מחדא פטיליקי אכל רבי חדא פתית ומחדא פטיס אישתי רבי חד כס אמר ובמה קרן לה נפשא דהיא כמה דאיתיהיב לה היא נפשה ר' אבהו אזל לבצרה ואיתקבל גבי יוסי רישא אייתון קמיה תמנין מיני מוחין דעוף א"ל לא יכעוס רבי דלא הוה צידא ספק ולא קריין ליה יוסי רישא אלא דלא הוה מאכליה אלא מוחין דעוף ר' חייא רבא אזל לדרומא ואיתקבל גבי ריב"ל אייתו לקמיה עשרים וארבעה תבשילין א"ל בשבתא מה אתון עבדין אמר ליה אנן כפלין להון לבתר יומין אתא ריב"ל לטבריא ואיתקבל גבי ר' חייא רבא ויהב לתלמידוי דר' יהושע דרכמונין ואמר להון זילו ועבידו לרבכון כמנהגיה רבי יצחק בר' אליעזר הוה ידע למיסדר סעודתא כמנין ימות החמה כד הוה עביד כד לא הוה ליה נסיב גרעינין ומני עליהון בגין דלא יתנשי יתהון נשיתי טובה ארשב"ג זו רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה'.

עי' שבת כה ע"ב: ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. מאי ותזנח משלום נפשי. אמר רבי אבהו: זו הדלקת נר בשבת. נשיתי טובה אמר רבי ירמיה: זו בית המרחץ. רבי יוחנן אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין. רבי יצחק נפחא אמר: זו מטה נאה וכלים נאים שעליה. רבי אבא אמר: זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים.

עי' מדרש תהלים (סימן קיט אות ע): צמתתני קנאתי כי שכחו דברך צרי. אמר דוד איני מקנא לא באכילתן של רשעים ולא בשתייתן, אלא על כל הטובות שאתה מביא עליהם ואיך שכחו את תורתך, וכה"א ותזנח משלום נפשי וגו' (איכה ג' ז), לכך נאמר כי שכחו דברך צרי.

¹¹⁸⁰ עי' איכ"ר פ"ג סי' ו: ארשב"ל משהקדוש ב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב ואומר אבד נצחי.

¹¹⁸¹ עי' איכ"ר פ"ג סי' ז: זכר עניי ומרודי כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבש"ע זכור ענויין שעניתי ומרודי שמרדתי בך ויסורין שהרויתני לענה ורוש יצאו אלו באלו.

¹¹⁸² עי' איכ"ר פ"ג סי' ז: זכור תזכור תני ר' חייא משל למלך שיצא למלחמה והיו בניו עמו והיו מקניטין אותו למחר יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו אמר המלך הלואי היו בני עמי ואפי' היו מקניטים אותי (ואית ג' פסוקים (ירמיה ט') מי יתנני במדבר מלון אורחים) כך המלך זה הקב"ה בניו אלו ישראל בשעה שהיו יוצאין למלחמה היה הקב"ה יוצא עמהם כיון שהכעיסוהו לא יצא עמהם וכיון שלא היו ישראל בארץ אמר הלואי היו ישראל עמי ואפי' היו מכעיסים אותי ואית לן ג' פסוקים (ירמיה ט') מי יתנני במדבר מלון אורחים מי יתן עמי עמי כמראש כשהיה במדבר וכתוב (יחזקאל ל"ו) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו' והדין זכור תזכור ותשוח עלי נפשי א"ר יודן זכור תזכור יודע אני שאתה זוכר אומות העולם אבל מה אעשה ותשוח עלי נפשי מתלא אמרה עד דשמינא עביד קטין נפשיה דקטינא נפקת זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן אמר משל למה"ד למלך שנשא מטרונה וכתב לה כתובה מרובה ואמר לה כך וכך חופות אני עושה לך כך וכך ארגוונות טובות אני נותן לך הניחה המלך והלך לו למדינת הים ואיחר לשם נכנסו שכנותיה אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה הניחך המלך והלך לו

כִּי לֹא תִמְנֶנּוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו¹¹⁸⁴: (כג) חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוֹנַתְךָ¹¹⁸⁵: (כד) חֲלָקֵי ה' אֲמָרָה נִפְשֵׁי עַל בֶּן אוֹחִיל לֹ¹¹⁸⁶: (כה) טוֹב ה' לְקַוּוֹ לְנַפְשׁ תִּדְרָשְׁנִי¹¹⁸⁷: (כו) טוֹב וַיִּחִיל

למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך והיתה בוכה ומתאנחת וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת ומוציאה כתובתה וקוראת ורואה בכתובתה כך וכך חופות אני עושה כך וכך ארגוונות טובות אני נותן לך מיד היתה מתנחמת לימים בא המלך אמר לה בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים אמרה לו אדוני המלך אלמלא כתובה מרובה שכתבת ונתת לי כבר אבדוני שכנותי כך עובדי כוכבים מונין את ישראל ואומרים להם אלהיכם הסתיר פניו מכם וסילק שכינתו מכם עוד אינו חוזר עליכם והן בוכין ומתאנחין וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ומוציאין שכתוב (ויקרא כ"ו) ופניתי אליכם והפריתי אתכם ונתתי משכני בתוכם והתהלכתי בתוכם והן מתנחמין למחר כשיבא קץ הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל בני אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים והן אומרים לפני רבש"ע אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדנו האומות לך נאמר זאת אשיב אל לבי ואין זאת אלא תורה שנא' (דברים ד') וזאת התורה וכן דוד אמר (תהלים ק"ט) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי על כן אוחיל לו ומיחדים שמו שתי פעמים ביום ואומרים (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ועי' איכ"ר (בובר): ותשוח עלי נפשי. א"ר יודן אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבון כל העולמים יודעת אני שאת נזכר לאומות העולם ופורע להם כל מה שעשו, אלא מה אעשה ותשוח עלי נפשי, מתלא אמר עד שמינא כחיש כחישא מיית.

¹¹⁸³ עי' הערה הקודמת.

¹¹⁸⁴ עי' איכ"ר פ"ג סי' ח: חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו ארשב"ל משהקב"ה מתייבא מן הצדיקים בעולם הזה הוא חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב חסדי ה' כי לא תמנו. ועי' מדרש תהלים (סי' סז): למנצח בנגינות [מזמור שיר] אלהים יחנונו ויברכנו. זהו שאמר הכתוב חסדי ה' כי לא תמנו [כי לא כלו רחמיו] (איכה ג כב), יודעים אנו שרחמיו של הקדוש ברוך הוא קיימים שלא תמו שאומות העולם אמרו לכו ונכחידם מגוי (תהלים פג ה), ולא תמו רחמיו עלינו, ולכן חסדי ה' כי לא תמנו, ולא עוד אלא שהיית מחדשינו ומעמידנו בכל בוקר, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה שם כג), האמונה שדברת עם אבותינו, באנו בבבל העמדתנו חדשים והלכה לה.

עיי"ש (סי' קיח): דבר אחר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. מהו כי לעולם חסדו, אין הקדוש ברוך הוא עושה חסד עם ישראל לא לשנה ולא לשנתיים, אלא עד עולם, וכן את מוצא משה נתן להם התורה שנקראת חסד, שנאמר ותורת חסד על לשונה (משלי לא כו), ולא נלקחה מהם אלא לעולם ניתנה להם, וכן כל חסדים שהקב"ה עושה לישראל לעולם הן, שנאמר חסדי ה' כי לא תמנו (איכה ג כב), הוי כי לעולם חסדו.

¹¹⁸⁵ עי' איכ"ר פ"ג סי' ח: חדשים לבקרים רבה אמונתך א"ר אלכסנדרו על שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחית המתים א"ר שמעון בר אבא על שאתה מחדשנו בבקרן של מלכיות אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו.

עי' אבדר"נ (פ"א): להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (תהלים צ"ב ג') להגיד בבקר חסדך זה העולם הבא שנמשל כבקרים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג' כ"ג)

¹¹⁸⁶ עי' איכ"ר פ"ג סי' ח: א"ר חלבו בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם אמר ר' ברכיה השבתי לר' חלבו והא כתיב (בראשית ל"ב) ויאמר שלחני כי עלה השחר אמר לי חנוקה סברת לחנוקני גבריאל ומיכאל הן הן שרים של מעלה דכולם מתחלפין ואינן לא מתחלפין אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניה אמר לו אתם אומרים בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם אמר לו אין אמר לו ולאן אינן אזלין אמר ליה מן הן דמתבריאן אמר ליה מניין מתבריאן אמר לו מן הדין נהר דנור אמר ליה ומה עיסקיה דנהר דנור א"ל כהדין ירדנא דלא פסיק לא בליליא ולא פסיק ביממא א"ל והינין ירדנא מהלך ביממא ופסיק בליליא אמר ליה נטר הוינא בבית פעור והדין ירדנא כמה דמהלך ביממא כך מהלך בליליא א"ל ומניין אותו נהר דינור נפיק אמר ליה מן זיעתהון דחיותא ממה דטעוניה בכורסיא חלקי ה' אמרה נפשי רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר למלך שנכנס למדינה והיו עמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטילוטין והיו גדולי מדינה יושבים באמצע המדינה חד אמר אנא נסיב דוכסין לגבי וחד אמר אנא נסיב איפרכין לגבי וחד אמר אנא נסיב איסטרטילוטין לגבי היה פקח אחד לשם אמר אנא נסיב למלכא דכולא מתחלפים ומלכא אינו מתחלף כן עובדי כוכבים מהן עובדין לחמה ומהן עובדין ללבנה ומהן עובדין לעץ ואבן אבל ישראל אינן עובדין אלא להקב"ה הדא הוא דכתיב חלקי ה' אמרה נפשי שאני מיחד אותו שתי פעמים בכל יום ואומר (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

עי' מדרש תהלים (סי' כח): לדוד אליך ה' אקרא. זהו שאמר הכתוב חלקי ה' אמרה נפשי (איכה ג כד), ישראל אומרים אין חלקנו אלא בהקב"ה, שנאמר חלקי ה' אמרה נפשי, הקדוש ברוך הוא אומר אין חלקי אלא ישראל, שנאמר כי חלק ה' עמו (דברים לב ט), לפיכך כשישראל מתפללין לפניו הוא עונה אותם, שנאמר אליך ה' אקרא, צורי אל תחרש ממני.

וְדוֹמָם לְתִשׁוּעַת ה' 1188: (כז) טוֹב לְגַבֵּר כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו 1189: (כח) יֵשֶׁב בְּדָד וַיְהִי כִּי נָטַל עָלָיו 1190: (כט) יִתֵּן בְּעֵפֶר פִּיהוּ אֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה 1191: (ל) יִתֵּן לְמַכְהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרְפָּה 1192: (לא) כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי 1193: (לב) כִּי אִם הוֹנָה וְרַחֵם כָּרֹב חֲסָדוֹ (חֲסָדָיו) 1194: (לג) כִּי לֹא עָנָה מִלְּבוֹ 1195 וַיְהִי בְּנֵי אִישׁ: (לד) לְדַבָּא תַחַת רַגְלָיו כֹּל אֲסִירֵי

1187 עי' איכ"ר פ"ג סי' ט: טוב ה' לקויו יכול לכל תלמוד לומר לנפש תדרשנו ודכוותיה (תהלים ע"ג) אך טוב לישראל אלהים יכול לכל ת"ל לברי לבב אלו שלבם ברור עליהם שאין בידן עון ודכוותיה (שם פ"ד) אשרי אדם עוז לו בך יכול לכל ת"ל מסלות בלבם אלו דשבילי אוריתא כבושין בלבהון ודכוותיה (שם קכ"ה) הטיבה ה' לטובים יכול לכל ת"ל ולישרים בלבותם ודכוותיה (שם קמ"ה) קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת ודכוותיה (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע יכול לכל ת"ל לשארית נחלתו טוב.

ועי' מדרש תהלים (סי' מ): למנצח לדוד מזמור, קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי. זהו שאמר הכתוב ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו (ישעיה כה ט). אין ביד ישראל אלא שיקוו שיגאלם הקדוש ברוך הוא, בשכר קוה קויתי ה', דכתיב טוב ה' לקויו (איכה ג כה), ואומר שובו לבצרון אסירי התקוה (זכריה ט יב),

1188 עי' איכ"ר פ"ג סי' ט: ויחיל ודומם לתשועת ה' ארשב"ל משהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה הוא חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'.

1189 עי' איכ"ר פ"ג סי' ט: טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו עול תורה עול אשה עול מלאכה. עי' אגדת בראשית (פרק סא): טוב לגבר, [כי ישא עול בנעוריו], אשרי מי שמקבל יסורין מנעוריו, למה שסופו נח.

1190 עי' איכ"ר פ"ג סי' י: ישב בדד וידום א"ר שמואל בר נחמן קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו לובש שחורים ומכסה את ראשו בשק אמר אף אני עושה כן הדא הוא דכתיב (ישעיה נ') אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו מכבה את הפנסין אמר להם אף אני עושה כן הדא הוא דכתיב (יואל ב') שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו מהלך יחף אמר להם אף אני עושה כן הדא הוא דכתיב (נחום א') ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו ועוד שאל להם מלך ב"ו אבל מהו עושה אמרו לו יושב ודומם אמר להם אף אני עושה כן הדא הוא דכתיב ישב בדד וידום כי נטל עליו.

עי' פרקי אבות (פ"ג מ"ב): מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר שנאמר (איכה ג') ישב בדד וידום כי נטל עליו.

עי' אגדת בראשית (פרק סא): יוסף כמה נצטער, שנאוהו אחיו, נתנוהו בבור, מכרו אותו, נחבש בבית האסורין, ראה מה כתיב בו ענו בכבל רגלו, ברזל באה נפשו עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו (תהלים קה יח ויט), ויוסף שתק, פושטין כליו ויוסף שתק, שנאמר ישב בדד וגו' (איכה ג כח), ובסוף נח, כי לא יזנח וגו', כי אם הוגה (שם לא, לב), מה כתיב בסוף מהרו ועלו אל אבי וגו' (בראשית מה ט).

1191 עי' איכ"ר פ"ג סי' י: יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה יתן למכהו לחי ישבע בחרפה ר' הוה פשיט קרייה וכד הוה מטי לאילין פסוקיא הוה בכי (שמואל א' כ"ח) ויאמר שמואל אל שאלו למה הרגזתני להעלות אותי וכתוב (עמוס ד') כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שחו אפילו דברים שאין בהם ממש נכתבין לו לאדם על פנקסו ומי כותבן (שם) עושה שחר עיפה (צפניה ב') בקשו את ה' כל ענוי הארץ וגו' וכתוב (עמוס ה') שנאו רע ואהבו טוב וגו' למה (קהלת י"ב) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט וגו' והדין יתן בעפר פיהו וגו' וכתוב יתן למכהו לחי ישבע בחרפה.

עי' אבדר"נ (פ"ב): והוי מתאבק בעפר רגליהם שנאמר יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה (איכה ג' כ"ט):

1192 עי' הערה הקודמת.

1193 עי' איכ"ר פ"ג סי' יא: כי לא יזנח לעולם ה' כביכול לא שבק ולא שביק.

1194 עי' איכ"ר פ"ג סי' יא: כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו ארשב"ל משהקדוש ברוך הוא מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה הוא חוזר ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב כי אם הוגה ורחם וגו' כי לא ענה מלבו ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר בשני מקומות פעלו ישראל באחד פעלו בפיהם ולא בלבם ובאחד פעלו בלבם ולא פעלו בפיהם ואלו הן סיני ובבל בסיני פעלו בפיהם ולא בלבם הדא הוא דכתיב (תהלים ע"ח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יזבזבו לו וגו' בבבל פעלו בלבם ולא בפיהם הדא הוא דכתיב כי לא ענה מלבו אמר הקדוש ברוך הוא יבא פה שבסיני ויכפר על פה שבבבל ויבא לב שבבבל ויכפר על לב שבסיני אעפ"כ ויגה בני איש הביא עליהם איש צר ואויב זה המן והגה את מכתן.

אָרְיָן¹¹⁹⁶: (לה) לְהַטּוֹת מְשַׁפֵּט גָּבֵר נֶגֶד פְּנֵי עֲלִיּוֹן: (לו) לְעֹת אָדָם בְּרִיבוֹ אֲדֹנִי לֹא רָאָה: (לז) מִי יֵה אָמַר וְתֵהי אֲדֹנִי לֹא צוּה¹¹⁹⁷: (לח) מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת וְהַטּוֹב¹¹⁹⁸: (לט) מִה יִתְאוּנֶן אָדָם חֵי גָבֵר עַל הַטָּאוֹ (חַטָּאוֹיו)¹¹⁹⁹: (מ) נַחֲפֹשֶׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקֶרְהָ וְנִשׁוּבָה עַד הַ¹²⁰⁰: (מא) נִשְׂא לְבַבְנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בְּשָׁמַיִם¹²⁰¹: (מב) נַחֲנוּ פֶשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ אֶתְּהָ לֹא

עי' בתי מדרשות (חלק ב מדרש חסרות ויתרות איכה אות ערה): כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו חסדו כתיב למה ללמדך שהרבה בטוחים על הקדוש ברוך הוא וחוזרים וחוטאים ואומרים הקדוש ברוך הוא מוחל לכל לכך כתיב חסדו שאין חסדו אלא לפני מי שהוא עושה חסד: ¹¹⁹⁵ עי' מגילה יב ע"א: הם [כלל ישראל שהשתחוו לצלם של נבוכדנצר {שמאי}] לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו. ועי' שיהש"ר (פ"ז סי' ח): [כהמשך לדברי הגמ' מגילה {שמאי}] אף ע"פ כן (שם) ויגה בני איש, העמיד עליהם אדם קשה ביותר לנסותן זה נבוכדנצר ועמד והגה את מכתן וכו' אעפ"כ ויגה בני איש, הביא עליהם איש שנא' (אסתר ז) איש צר ואויב המן הרע הזה, והגה את מכתן ¹¹⁹⁶ עי' איכ"ר פ"ג סי' יב: לדכא תחת רגליו וגו' זה נבוכדנצר שכתוב בו (דניאל ב') די דירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא ייהב בידך והשלטך בכלהון אנת הוא ראשה די דהבא. ¹¹⁹⁷ עי' איכ"ר פ"ג סי' יג: מי זה אמר ותהי ה' לא צוה מי צוה המן צוה והקב"ה לא צוה המן צוה להשמיד להרוג ולאבד והקב"ה לא צוה אלא (אסתר ט') ישוב מחשבתו וגו' מפי עליון לא תצא הרעות והטוב א"ר אלעזר משעה שאמר הקב"ה (דברים ל') ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע לא יצאת טובה לעושה רעה ורעה לעושה טובה אלא טובה לעושה טובה ורעה לעושה רעה כמד"א (שמואל ב' ג') ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו. עי' שמ"ר פ"א סי' טז: וירב העם, לקיים מה שנאמר (איכה ג) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה, אם פרעה צוה להרוג את הזכרים, מה הועיל בגזרתו ה' לא צוה, אלא וירב העם ויעצמו מאד. ועי' לעיל הערה 410.

¹¹⁹⁸ עי' הערה הקודמת. עי' ספרא בחוקותי (פ"ב אות א'): לכם מידיכם היתה זאת, אין הרעה יוצאת מלפני לעולם, וכה"א מפי עליון לא תצא הרעות אלא הטוב. עי' במ"ר (פ"א סי' ז): כתוב אחד אומר (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב וכתוב אחד אומר (דניאל ט) וישקד ה' על הרעה עד שלא נחתם גז"ד מפי עליון וגו' משנחתם גז"ד וישקד ה' וגו' ¹¹⁹⁹ מה יתאוונן אדם חי דיו שהוא חי א"ר לוי אמר הקב"ה חיותך בידי וחי ואתה מתאוונן א"ר הונא יעמד כגבור ויודה על חטאיו ואל יתאוונן א"ר ברכיה מה יתאוונן על חי העולמים אם מבקש הוא להתאוונן גבר על חטאיו רבי אומר בני תורעמנין אדם הראשון אחר כל השבח שעשיתי עמו הוא מתרעם לפני ואומר (בראשית ג') האשה אשר נתתה עמדי אף יעקב כן אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא מתרעם ואומר (ישעיה מ') נסתרה דרכי מה' ואף בניו כן אני עוסק לבור להם לחם קל כדי שלא יהא אחד מהן גוסס ודולרייא אוחזתו והן מתרעמין לפני ואומרים (במדבר כ"א) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל אף ציון כן היא (ישעיה מ"ט) ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני. עי' קדושין פ ע"ב: אמר רבי יצחק: מה יתאוונן אדם חי גבר על חטאיו אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ואבא שאול. כי כתיב ההוא במתעם על מדותיו כתיב, והכי קאמר: מה יתרעם על מדותיו. וכי גבר על חטאיו. דיו חיים שנתתי לו.

¹²⁰⁰ עי' ברכות ה ע"א: אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'.

¹²⁰¹ עי' איכ"ר פ"ג סי' יד: נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים ר' ביבא בר זבדאי ורבי תנחום בר חנילאי ורבי יאשיה נפקין לתעניתא דרש רבי ביבא בר זבדאי ואמר איפשר דליביה דבר נש נסיב מיניה וחזר עליה אלא נשווי לבינן לגבי ידינן ואחר כך אל אל בשמים אם יש שרץ בידו של אדם אפילו טובל בכל מימי בראשית אינו טהור לעולם השליך השרץ מידו עלתה לו טבילה במ' סאה.

עי' תענית ח ע"א: אמר רבי אמי: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, שנאמר נשא לבבנו אל כפים.

עי' שם טז ע"א: אמר רב אדא בר אהבה: אדם שיש בידו עבירה, ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה. זרקו מידו, כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה, שנאמר ומודה ועזב ירחם, ואומר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים.

עי' יבמות קה ע"ב: המתפלל צריך שיתן עינו למטה, שנאמר: והיו עיני ולבי שם כל הימים, וחד אמר: עינו למעלה, שנאמר: נשא לבבנו אל כפים. אדהכי אתא ר' ישמעאל בר' יוסי לגבייהו, אמר להו: במאי עסקיתו. אמרו ליה: בתפלה; אמר להו, כך אמר אבא: המתפלל צריך שיתן עינו למטה ולבו למעלה, כדי שיתקיימו שני מקראות הללו.

סְלִחָתָהּ¹²⁰²: (מג) סְכַתָּה בְּאֵף וְתִרְדְּפֵנוּ הַרְגַתְ לֹא הַמְלֵתָ¹²⁰³: (מד) סְכוּתָהּ בְּעֵנָן לֶךְ מֵעֵבוֹר תִּפְלָהּ¹²⁰⁴: (מה) סְחִי וּמְאוֹס תְּשִׁימוּנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים: (מו) פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיָּהֶם כָּל אִיבֵינוּ¹²⁰⁵: (מז) פָּחַד וּפְחַת¹²⁰⁶ הָיָה לָנוּ הַשְּׂאֵת וְהַשְּׁבָר: (מח) פָּלְגֵי מַיִם הִרְדּוּ עֵינַי עַל שֶׁבַר בַּת עַמִּי¹²⁰⁷: (מט) עֵינַי נִגְרָה וְלֹא תִדְמָה מֵאֵין הַפְּגוֹת¹²⁰⁸: (נ) עַד יִשְׁקִיף וַיֵּרָא ה' מִשְׁמַיִם: (נא) עֵינַי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירֵי¹²⁰⁹: (נב) צוֹד צְדוֹנִי כְּצִפּוֹר אִיבֵי הַנֶּחֱם¹²¹⁰: (נג)

- מאיר המקרא -

¹²⁰² עי' איכ"ר פ"ג סי' יד: דרש ר' תנחומא (ד"ה ב' י"ב) ויכנעו שרי יהודה והמלך ויאמרו צדיק ה' וכתוב וכראות ה' כי נכנעו ויהי דבר ה' אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט לפליטה ולא תתך חמתי בירושלים ביד שישק וכראות ה' כי נתענו אין כתיב כאן אלא כי נכנעו דרש ר' יאשיה (צפניה ב') התקוששו וקושו וקשט עצמן ואח"כ נקשט אחרים מבנין דאית הכא בר נש דאמר עלי לישן בישא קדם ר' יוחנן אלא כל עמא לדינא אמרון הוה תמן ר' חייא ור' אמי ור' יוסי קמון ונפקון להון נחנו פשענו ומרינו רבנן דהתם אמרי אית כרנכי מרירן בסימא דסימא חמיע רבנן דהכא אמרין אין דעובדין בישין למריהון קשין ר' הונא בשם רב יוסף אמר נחנו פשענו ומרינו כמדתנו אתה לא סלחת כמדותיך א"ר לוי נחנו פשענו ומרינו והחרבת מקדשיך. עי' אבדר"נ פמ"ז: ירמיה תבע כבוד האב וכבוד הבן שנאמר נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת (איכה ג' מ"ב):

¹²⁰³ עי' איכ"ר פ"ג סי' טו: סכתה באף ותירדפנו הרגת ולא חמלת סכותה בענן לך ר' חלבו שאל את ר' שמואל בר נחמן אמר לו מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דין דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה אמר לו נמשלה תפלה כמקוה ונמשלה תשובה כים מה מקוה זו פעמים פתוחה פעמים נעולה כך שערי תפלה פעמים נעולים פעמים פתוחין אבל הים הזה לעולם פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחין אמר רב ענן אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם הדא הוא דכתיב (דברים ד') כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואין קריאה אלא תפלה שנא' (ישעיה ס"ב) והיה טרם יקראו ואני אענה א"ר יוסי בר חלפתא עתים הן לתפלה שכך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בשעה שאני מתפלל לפניך תהיה תפלתי על שעת רצון הדא הוא דכתיב (תהלים ס"ט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון ר' עקיבא היה עומד ונדון לפני טורנוסורופוס והיה שם יהושע הגרסי עומד בתפלה עמו ירד ענן והקיפן אמר דומה אני שלא ירד ענן והקיף אלא כדי שלא תשמע תפלתו של רבי הדא הוא דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה סחי ומאוס תשימונו בקרב העמים מאסיא פסילאייא. ¹²⁰⁴ עי' הערה הקודמת. עי' ברכות לב ע"ב: רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר סכותה בענן לך מעבור תפלה. עי' ספרי (נשא סי' מב): כתוב אחד אומר שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו (תהלים סה ג) וכתוב אחד אומר סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג מד) כיצד יתקיימו שני מקראות הללו עד שלא נחתם גזר דין שומע תפלה משנחתם גזר דין סכותה בענן לך. ¹²⁰⁵ עי' איכ"ר פ"ג סי' טז: פצו עלינו פיהם למה הקדים פ"א לעי"ן שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

¹²⁰⁶ עי' ישעיה כד יז.

¹²⁰⁷ עי' מדרש תהלים (מזמור קיט): [קיט, קלו] פלגי מים ירדו עיני וגו'. כך אמר דוד בוכה הייתי על אותן הגדולים שפירשו מן התורה, על דואג ואחיתופל, על לא שמרו תורתך, וכן ירמיה אמר פלגי מים תרד עיני וגו' (איכה ג מח), וכה"א קול ברמה נשמע וגו', רחל מבכה על בניה (ירמיה לא יד), וכי ראתה רחל בנים ליוסף, לא מתה מן המשבר כשנולד בנימין, אלא הנביאים בוכים על ישראל על שאינם עושים את התורה, א"ל הקדוש ברוך הוא בכיתם על בטול תורה, כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' (שם שם /ירמיהו ל"א/ טו), לכך נאמר פלגי מים תרד עיני.

¹²⁰⁸ עי' איכ"ר פ"ג סי' יז: עיני נגרה ולא תדמה וגו' עד ישקיף וירא ה' משמים ר' אחא בשם ר' שמואל בר נחמן אמר בג' מקומות מצינו רוח הקדש סמוך לגאולה מאי טעמא (ישעיה ל"ב) משוש פראים מרעה עדדים מה כתיב אחריו (שם) עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לחרמל והכרמל ליער יחשב ודכוותיה (שם ס') הקטן יהיה לאלף והצעיר וגו' וכתוב בתריה (שם ס"א) רוח אדני אלהים עלי יען משח ה' אותי והדין עיני נגרה וכתוב בתריה עד ישקיף וירא ה' משמים עיני עוללה לנפשי ארשב"ג חמש מאות בתי סופרים היו בביתר והקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות והיו אומרים אם יבואו השונאים עלינו במכתבים הללו אנו יוצאין ודוקרין אותן וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כל אחד ואחד בספרו ושרפו אותם ולא נשתיר מהם אלא אני וקראתי על עצמי עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי.

¹²⁰⁹ עי' סוטה מט ע"ב: אמר רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג, מאי דכתיב: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. אלף ילדים היו בבית אבא, חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יוונית, ולא נשתיר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא.

עי' גיטין נח ע"א: אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל, מאי דכתיב: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר, ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות, וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן, וכשהיה

צָמְתוּ בְּבוֹר חַיֵּי וַיְדוּ אֶבֶן בֵּי¹²¹¹: (נד) צָפוּ מַיִם עַל רֵאשֵׁי אֲמֶרְתִּי נִגְזַרְתִּי¹²¹²: (נה) קָרָאתִי שְׁמֶךָ ה' מְבוֹר תַּחְתִּיּוֹת¹²¹³: (נו) קוֹלִי שָׁמַעְתָּ אֶל תַּעֲלָם אֲזַנְךָ לְרוּחֹתַי לְשׁוֹעַתִּי¹²¹⁴: (נז) קָרַבְתָּ בַּיּוֹם אֶקְרָאָךְ אֲמֶרְתָּ אֶל תִּירָא¹²¹⁵: (נח) רַבַּת אַדְנִי רִיבִי נִפְשִׁי נְאֻלֶּת חַיִּי¹²¹⁶: (נט) רָאִיתָה ה' עוֹתְתִי שְׁפָטָה מִשְׁפָּטִי¹²¹⁷: (ס) רָאִיתָה כָּל נִקְמָתָם כָּל מַחְשָׁבָתָם לִי¹²¹⁸: (סא) שָׁמַעְתָּ חֲרַפְתָּם ה' כָּל מַחְשָׁבָתָם עָלָי¹²¹⁹: (סב) שָׁפַתִּי קָמִי וְהִגִּינוּנִם עָלַי כָּל הַיּוֹם: (סג) שָׁבַתְּם וְקִימָתָם הַבֵּיטָה אֲנִי מִנְּגִינָתָם¹²²⁰: (סד) תֵּשִׁיב לָהֶם גְּמוּלָה ה' כַּמַּעֲשֵׂה יַדֵּיהֶם¹²²¹:

אויב נכנס לשם היו דוקרין אותן בחוטריהן, וכשגבר אויב ולכדום, כרכום בספריהם והציתום באש.

ועי' ירושלמי (תענית פ"ד ה"ה): תני רשב"ג אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר והקטן שבהן אין פחות מחמש מאות תינוקות. והיו אומרים אם באו השונאים עלינו במכתובים הללו אנו יוצאין עליהן ומנקרים את עיניהם וכיון שגרמו עונות היו כורכים כל אחד ואחד בספרו ושורפין אותו ומכולם לא נשתייר אלא אני. וקרא על גרמיה [איכה ג נא] עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי כרם גדול היה לאדריינוס הרשע שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל כמן טיבריא לציפורי והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים ולא גזר עליהם שיקברו עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם שיקברו.

¹²¹⁰ עי' איכ"ר פ"ג סי' יח: (צ) צוד צדוני כצפור אויבי חנם צמתו בבור חיי זה יוסף זה ירמיה זה דניאל צפו מים על ראשי וגו' אלו האומות שכתוב בהם (ישעיה יז) הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאוון לאומים כשאוון מים כבירים.

¹²¹¹ עי' הערה 1210. עי' ערכין טו ע"ב: אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע. ראוי לסוקלו באבון, כתיב הכא: אותו אצמית, וכתוב התם, צמתו בבור חיי וידו אבן בי. ועי' תנחומא (ויגש יא): בא וראה כל מה שאירע ליוסף אירע לציון וכו', ביוסף כתיב וישליכו אותו הבורה (בראשית שם ל"ז/כד), ובציון כתיב צמתו בבור חיי (איכה ג נג).

עי' הערה 1210. ¹²¹²

¹²¹³ עי' איכ"ר פ"ג סי' יט: קראתי שמך ה' מבור תחתיות זה יוסף זה ירמיה זה דניאל קולי שמעת וגו' קרבת ביום אקראך.

עי' מדרש תהלים (מזמור סא): בכל מקום שישראל קראו להקב"ה ענה אותם וכו', אף אנו עכשיו שגלינו ענה אותנו, שנאמר קראתי שמך ה' מבור תחתיות קולי שמעת (איכה ג נה-נו).

עי' לעיל הערה 1213. ¹²¹⁴

עי' לעיל הערה 1213. ¹²¹⁵

¹²¹⁶ עי' איכ"ר פ"ג סי' כ: רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי ראיתה ה' עותתי שפטה משפטי חד יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאל בשלמיה אמר ליה מאן את אמר ליה יהודאי אמר ליה ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאל בשלמיה אמר איזילו וסבו ראשיה עבר אוחרן חמא מה איעביד בקדמיא ולא שאל בשלמיה אמר ליה מאן את אמר ליה יהודאי אמר ליה ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ולא שאל בשלמיה אמר ליה איזילו וסבו רישיה א"ל סנקליטין שלו לית אנן ידעין מה אילין עובדי דאת עביד דשאל בשלמך מיתקטיל דלא שאל בשלמך מתקטיל אמר להון ואתון בעיין מלכה יתי איך אנא בעי למקטלה בשנאי ורוח הקדש צווחת ואומרת ראיתה ה' עותתי ראיתה כל נקמתם וגו'. ועי' מדרש תהלים (מזמור לה): אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, אם אין את עומד לי, אין מי שיעמוד לי, וכן הוא אומר רבת אדני ריבי נפשי, ראיתה ה' עותתי שפטה משפטי, ראיתה כל נקמתם, שמעת (כל) חרפתם ה' (איכה ג נח נט ס סא), לפיכך אתה עומד לי.

¹²¹⁷ עי' לעיל הערה 1216.

¹²¹⁸ עי' לעיל הערה 1216.

¹²¹⁹ ועי' לעיל הערה 1216.

¹²²⁰ עי' איכ"ר פ"ג סי' כא: הביטה אני מנגינתם אנא זמריהון.

עי' תנחומא (תולדות ה'): ישראל אומרים לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים ראה האיך העכור"ם משתעבדין בנו אין להם מלאכה אחרת אלא יושבין ומתיעצין עלינו שנא' שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם (איכה ג) אמר להן הקדוש ברוך הוא מה הן מועילין גוזרין עליכם גזירות ואני מבטלן ושוברן שנא' אני מנגינתם.

עי' שמות רבה (פ"ח סי' ה'): אין נגינתי אלא לשון שבר, כד"א (איכה ג) אני מנגינתם, ואומר (בראשית יד) אשר מגן צריך בידך.

¹²²¹ עי' איכ"ר פ"ג סי' כב: תשיב להם גמול ירמיה אמר תשיב להם גמול ואסף אמר (תהלים ע"ט) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם מהו אל חיקם ר' יהודה בן גדייא אמר תשיב להם גמול מה שעשו בבית המקדש שנתון בחיקו של עולם כמד"א (יחזקאל מ"ג) ומחיק הארץ ועד העזרה ורבנן אמרי מה שעשו במילה שנתנה בחיקו של אדם דאמר רבי יהושע דסכנין ור' לוי בשם ר' יוחנן שהיו נוטלים מילותיהם של ישראל ומזרקין אותן כלפי מעלה ואומרים בזה בחרת הא לך מה

(סה) תתן להם מגנת לב תאלתך להם¹²²²: (סו) תרדף באף ותשמידם מתחת שמי ה'¹²²³: פרק ד

(א) איכה יועם זהב¹²²⁴ ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות¹²²⁵:
 (ב) בני ציון היקרים¹²²⁶ המסללים בפו איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר: (ג) גם
 תנין ותנין חלצו שד היניקו גוריהן¹²²⁷ בת עמי לאכזר כי ענים וכיענים במדבר: (ד) דבק
 לשון יונק¹²²⁸ אל חכו בצמא עוללים שאלו להם פרש אין להם: (ה) האכלים למעדנים¹²²⁹

שבחרת עד שעמד שמואל הנביא ופרע בהם הדא הוא דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק וכתיב (שם) וישסף שמואל את אגג וגו' א"ר אבא בר כהנא התחיל מחתך בבשרו חתיכות חתיכות ומאכיל לנעמיות הדא הוא דכתיב (איוב י"ח) יאכל בדי עורו ר' יצחק אמר הביא ארבעה קונדיסין ומתחו עליהם (שם) ויאמר אגג אכן סר מר המות כך ממתין השרים מיתות מרות רבי יצחק אמר סירסו לפי שהיה נוטל את המילות וזורקן כלפי מעלה על דא נפרע ממנו הדא הוא דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך וישסף מלמד שחתכו ארבע חתיכות תתן להם מגינת לב תרין אמוראין חד אמר תבירות ליבא וחד אמר עזיזות ליבא מאן דאמר תבירות ליבא שנאמר (בראשית י"ד) אשר מגן צריך בידך ומאן דאמר עזיזות ליבא שנא' (דברים לג) מגן עזרך תאלתך להם תלי אותן ביסורין והבא עליהם כל אלות שבתורה כד"א (שם ל') ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך וגו'.

עי' לעיל הערה 1221. 1222.

1223 עי' איכ"ר פ"ג סי' כג: תרדוף באף ותשמידם ירמיה אמר תרדוף באף ותשמידם ומשה אמר (שמות י"ז) כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים שמואל אמר עמלק כמשמעו זכר זה המן מחה בעולם הזה אמחה לעולם הבא מתחת השמים לו ולכל הדור ההוא עד סוף כל הדורות ר' יהושע אמר שלא יהא נין ונכד לעמלק מתחת השמים שלא יאמרו אילן זה של עמלק גמל זה של עמלק רחל זו של עמלק ר' אליעזר אומר לפי שביקש לאבד את ישראל מתחת כנפי השמים אמר משה לפני הקב"ה רשע זה בא לאבד את ישראל מתחת כנפך ספר תורתך שנתת להם מי יקרא בו ד"א לפי שבקש לאבד את ישראל שהן עתידין להתפזר מסוף העולם ועד סופו שנאמר (דברים כ"ח) מקצה הארץ ועד קצה הארץ ר' אליעזר אומר אימתי יאבד שמם של אלו מן העולם ותיעקר עבודת כוכבים ועובדיה מן העולם ויהא הקדוש ברוך הוא יחידי בעולם כענין שנאמר (זכריה י"ד) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בשעה שתרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה' ר' נתן אמר לא בא המן אלא לזכר ישראל הדא הוא דכתיב (אסתר ט') וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם סליק אלפא ביתא תליתאה.

1224 עי' איכ"ר פ"ד סי' א: איכה יועם זהב ר' שמואל אמר איך כיסה דהבא כד"א (יחזקאל כ"ח) כל סתום לא עממוך ורבנן אמרין איך שינה דהבא ר' חמא בר חנינא אמר איך עמה דהבא הדא הוא דכתיב איכה יועם זהב דתני ר' חייא גחלים יכול עוממות ת"ל אש אי אש יכול שלהבת ת"ל גחלים הא כיצד מביא מן הלוחשות הללו תשתפכנה אבני קדש כד הוו חברייא נפקין לפרנסתהון הוו קרו עליהון תשתפכנה אבני קדש ד"א מדבר ביאשיה איכה יועם זהב שהיה דומה לארנטס של זהב ישנא הכתם הטוב שהיה גופו דומה לאבן טובה ומרגליות תשתפכנה אבני קדש אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן הדא הוא דכתיב (ד"ה ב' ל"ה) ויקבר בקברות אבותיו וכי בכמה קברות נקבר דאת אומר בקברות אבותיו אלא אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן ד"א מדבר באנשי ירושלים שהיו דומין לארנטס של זהב וגופן דומה לאבן טובה ומרגליות ואם יאמר לך אדם אין הכתוב מדבר באנשי ירושלים אמרו לו כבר כתיב בני ציון.

1225 עי' לעיל ב יט, ישעיה נא כ.

1226 עי' איכ"ר פ"ד סי' ב: בני ציון היקרים מה היתה יקרותן עירוני שנשא ירושלמית היה נותן לה משקלה זהב וכן ירושלמי שנשא עירונית היו נותנין לו משקלו זהב ד"א מה היתה יקרותן בשעה שהיה אחד מהן נושא אשה גדולה ממנו היה עושה שולחנות יותר מן היציאות ירודה ממנו היה עושה הוצאות יותר מן השלחנות ד"א מה היתה יקרותן לא היה אחד מהם הולך לסעודה עד שנקרא ונשנה.

1227 עי' איכ"ר פ"ד סי' ו: גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן אילן ירודאתא כמין מסוויין פריסין על אפיהון כד אינון מניקין בניהון דלא יהוון חמיין בניהון סמקון ואכלין להון.
 ועי' תנחומא (בחקותי סימן ה): והקב"ה קרא אל ירמיה ואמר לו, גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן וגו' (איכה ד ג), התנין הזה כשהוא בא לינק את אמו, היא רואה אותו מרחוק וחולצת שדיה בשביל שיינק, ולא יראה שדיה מכוסין, ואינו יונק, ובני לא עשו כן.

1228 עי' איכ"ר פ"ד סי' ז: דבק לשון יונק אמר רבי אבא בר כהנא אמת המים שהיתה באה מן החניות עמדו המציקים החריבוה ושפכוה והיה אדם מוליך את בנו לאמה ולא מצא מים והיה מדבק לשונו לחכו בצמא עוללים שאלו לחם וגו' רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן רבי יהודה אמר אם

נִשְׁמוּ בַחֲוֻצוֹת הָאֲמֻנִים עָלֵי תוֹלַע חֲבָקוּ אֲשַׁפְתוֹת: (ו) וַיִּגְדַּל עוֹן בֵּית עַמִּי¹²³⁰ מִחַטָּאת סֶדֶם
הֶהְפֹּכָה כְּמוֹ רִנֵּעַ וְלֹא חָלוּ בָּהּ יָדַיִם: (ז) זָכוּ נְזִירֵיהָ מִשְׁלַג צָחוּ מִחֶלֶב אֲדָמוּ עֵצִים
מִפְּנִינִים סָפִיר גִּזְרָתָם: (ח) חֲשֵׁךְ מִשְׁחֹר תֶּאֱרָם¹²³² לֹא נָכְרוּ בַחֲוֻצוֹת צֶפֶד עוֹרֵם עַל עֲצָמָם
יָבֵשׁ הָיָה כְּעֵץ¹²³³: (ט) טוֹבִים הָיוּ חֲלָלֵי חֶרֶב מִחֲלָלֵי רֶעֶב¹²³⁴ שֶׁהֵם יִזְבוּ מִדְּקָרִים מִתְּנוּבוֹת
שָׂדֵי: (י) יָדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִיֶּהֶן¹²³⁵ הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בֵּית עַמִּי: (יא) כָּלָה הָיָה

אין מי שיתן להם מי ינחמם כמה דאת אמר (ירמיה י"ז) ולא יפרסו להם על אבל רבי נחמיה אמר
אין מי שיתן להם פרוסה של לחם כמד"א (ישעיה נ"ח) הלוא פרוס לרעב לחמך ורבנן אמרין אין
להם מי שהוא עומד בשורה כד"א (ויקרא י"א) כל מפרסת פרסה.

ע"י איכה רבה (פתיחה טז): רבי אבהו פתח (שם /ירמיהו/ ד') דרכך ומעלליך עשו אלה לך וגו',
אימתי שבחו של מלך להזקק ללגיונותיו במדבר או בישוב, לא בישוב, במדבר כתיב (שמות ט"ז)
הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, והכא כתיב עוללים שאלו לחם וגו', במדבר כתיב (תהלים ע"ח)
הן הכה צור ויזובו מים, והכא כתיב דבק לשון יונק אל חכו בצמא.

ע"י איכה רבה (פ"א סי' נז): חטאו בלשון, דכתיב (ירמיה ט') וידרכו את לשונם קשתם שקר, ולקו
בלשון, דכתיב דבק לשון יונק, ומתנחמין בלשון, דכתיב ולשננו רנה.

¹²²⁹ ע"י איכ"ר פ"ד סי' ח: האוכלים למעדנים ר' חנינא בר פפא אמר גלוסקין וחמר עתיק
האמונים עלי תולע טריפון בקיקלא.

¹²³⁰ ע"י איכ"ר פ"ד סי' ט: ויגדל עון בת עמי ר' יהושע בר' נחמיה בשם ר' אחא אמר נאמר בשבת
יהודה ובנימן מה שלא נאמר בסדומיים בסדומיים כתיב (בראשית י"ח) וחטאתם כי כבדה מאד
אבל בשבת יהודה ובנימן נאמר (יחזקאל ט') ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד
א"ר תנחומא אית לי חורי ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידיים
אותן לא פשטו ידיהם במצות ואלו פשטו ידיהם במצות הדא הוא דכתיב ידי נשים רחמניות בשלו
ילדיהן וכל כך למה בשביל שהיו לברות למו.

ע"י סנהדרין קד ע"ב: בסדום כתיב וה' המטיר על סדם, ואילו בירושלים כתיב ממרום שלח אש
בעצמתי וירדנה וגו' וכתיב ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם.

¹²³¹ ע"י איכ"ר פ"ד סי' י: זכו נזיריה משלג אלו שהיו שותין את השלג צחו מחלב אלו שהיו שותין
את החלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם ספיר זה דבר קל הוא א"ר פנחס מעשה באדם אחד
שהלך למכור ספיר ברומי אמר לו הלוקח על מנת לבודקו אקחנו נתנו על גבי הסדין והתחיל מקיש
עליו בפטיש נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו (ס"א ספיר גזרתם א"ר יודן כל גזירה
וגזירה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר ואם תאמר רך הוא א"ר פנחס כו').

¹²³² ע"י איכ"ר פ"ד סי' יא: חשך משחור תארם ר' אבא בר כהנא אמר כהדא חרתא ור' לוי אמר
כהדא נאגא לא נכרו בחוצות א"ר אליעזר בר' צדוק אראה בנחמה אעפ"כ שהיה אבא כל אותן
השנים אחר חורבן לא חזר גופו עליו כמות שהיה לקיים מה שנאמר צפד עורם על עצמם יבש היה
כעץ (ס"א לא נכרו בחוצות א"ר אליעזר בר צדוק מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא
אמר לי אבא צא וראה שמא מבני ירושלים הוא הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שיערה ולא היה
אדם יודע אם זכר אם נקבה היא ולא היתה תובעת אלא דבילה לקיים מה שנאמר לא נכרו
בחוצות צפד עורם על עצמם).

¹²³³ ע"י כתובות י ע"ב: ההוא דאתא לקמיה דרבי, אמר ליה: רבי, בעלתי ולא מצאתי דם, אמרה לו:
רבי, עדיין בתולה הייתי, ושני בצורת הוה. ראה רבי שפניהם שחורים, צוה עליהן והכניסום
למרחץ והאכילום והשקום והכניסום לחדר, בעל ומצא דם, אמר לו: לך זכה במקחך. קרי רבי
עליהם: צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ.

¹²³⁴ ע"י ב"ב ח ע"ב: רעב קשה מחרב איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער;
איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב.

ע"י איכ"ר פ"ד סי' יב: טובים היו חללי חרב בחורבן ראשון שהיו מתים מריח עוכבנין אבל
בחורבן האחרון לא היה עוכבנין מה היו עושין להם היו מביאים גדיים וצולין אותן במערבה של
עיר והיה אותו הריח מפעפע בהם והיו מתים לקיים מה שנאמר שהם יזובו מדוקרים מתנובות
שדי.

¹²³⁵ ע"י סנהדרין קד ע"ב: אמר רבא אמר רבי יוחנן: מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה
בסדום, דאילו בסדום כתיב הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם... ויד עני ואביון לא
החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן.

ע"י איכ"ר פ"ד סי' יג: ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן ר' הונא בשם ר' יוסי אמר אמר הקב"ה לא
הניחו אותי לפשוט ידי בעולמי כיצד היתה לאחת מהן ככר אחת והיה בה כדי שתאכלנה היא
ובעלה יום אחד וכיון שמת בנה של שכינתה היתה נוטלת אותו הככר ומנחמה אותה בה והעלה
עליהם הכתוב כאלו בשלו ילדיהן למצות הדא הוא דכתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכל כך
למה בשביל שהיו לברות למו. וע"י לעיל הערה 1230.

אֶת חַמְתּוֹ שֶׁפָּךְ חֲרוֹן אַפּוֹ¹²³⁶ וַיֵּצֵת אֶשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוּדוֹתֶיהָ¹²³⁷: (יב) לֹא הֵאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וּכְלָ (כּל) יִשְׁבֵי תִבְלָ¹²³⁸ כִּי יָבֵא צַר וְאוֹיֵב¹²³⁹ בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם: (יג) מִחַטָּאת נְבִיאֶיהָ¹²⁴⁰ עֲזוּנוֹת כַּהֲנִיָּה הַשִּׁפְכִים בְּקִרְבָּה דָם צְדִיקִים: (יד) נָעוּ עֲוֹרִים בְּחוּצוֹת¹²⁴¹ נִגְאָלוּ

- מאיר המקרא -

¹²³⁶ עי' איכ"ר פ"ד סי' יד: כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו אמר ר' ארבע שפיכות לטובה וארבע שפיכות לרעה ארבע שפיכות לטובה שנא' (זכריה י"ב) ושפכתי על בית דוד ועל יושבי ירושלים רוח חן ותחנונים (יואל ג') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי (יחזקאל ל"ט) ולא אסתיר עוד פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני אלהים וארבע שפיכות לרעה שנאמר (ישעיה מ"ב) וישפך עליו חמה אפו וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט') בשפכך את חמתך על ירושלים וכתוב שפך כאש חמתו והדין כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסוף אלהים באו גוים בנחלתך לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסוף נהי לאסוף קינה לאסוף ומה אומר מזמור לאסוף אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר אמרו לו המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו כך אמרו לאסוף הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה.

עי' ספרי (עקב פיסקא מג): וחרה אף ה' בכם, שומע אני שהם כלים מן העולם תלמוד לומר ועצר את השמים מיני פורעניות הם כלים וכן הוא אומר (דברים לב כג) חצי אכלה בם חצי כלים והם אינם כלים וכן הוא אומר (איכה ד יא) כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו.

עי' דברים רבה (ואתחנן): ד"א רב לך, רבו הוא לך, לאו יקרך אנא בעי, א"ל משה [לאו. א"ל] למחר אינון עולין ובונין ב"ה והוון סלקין עולי רגלים ויתבון קרין וידבר ה' עם יתהו סבא דיתבי להלן. א"ל משה וניעול דאנא בני מקדשא. א"ל ואין את בני יתיה לא חרב, א"ל משה והא יאות לא יחרב, א"ל הקדוש ברוך הוא ואם אינו חרב אני מכלה את בני שהן עתידין לחטוא לפני ולהכעיס אותי ולעבוד ע"ז, אמרתי זובח לאלהים יחרם (שמות כ"ב י"ט), ואני מתיש חמתי בביתי ומחריבו, ואין בני מתכלין, שכן כתיב כלה ה' את חמתו (איכה ד' י"א), הוי רב לך. עי' לעיל הערה 1123.

¹²³⁷ עי' ב"ק ס ע"ב: שלם ישלם המבעיר את הבערה אמר הקדוש ברוך הוא: עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון, שנאמר: ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר: ואני אהיה לה... חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה

¹²³⁸ עי' איכ"ר פ"ד סי' טו: לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה ואלו הן דוד ואסא יהושפט וחזקיהו דוד אמר (תהלים י"ח) ארדפה אויבי ואשיגם וגו' א"ל הקב"ה אני עושה כן הדא הוא דכתיב (שמואל א' ל') ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם וכו' שלח נבוזראדן רב טבחים להחריב את ירושלים עשה שם שלש שנים ומחצה בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה וכיון שלא היה יכול לכבוש בקש לחזור נתן הקב"ה בלבו התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כלה וכיון ששקעה כלה נכנסו השונאים לירושלים על אותה שעה הוא אומר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים.

¹²³⁹ עי' אסתר ז.ו. ועי' לעיל הערה 470.

¹²⁴⁰ עי' איכ"ר פ"ד סי' טז: מחאת נביאיה ר' יודן שאל לר' אחא היכן הרגו את זכריה בעזרת ישראל או בעזרת נשים א"ל לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים אלא בעזרת כהנים ולא נהגו בדמו לא כדם צבי ולא כדם איל תמן כתיב (ויקרא י"ז) ואיש איש מבית ישראל אשר יצוד ציד חיה או עוף וגו' וכסהו בעפר ברם הכא כתיב (יחזקאל כ"ד) כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר וכל כך למה להעלות חמה ולנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות שבע עבירות עברו ישראל באותו היום הרגו כהן ונביא ודיין ושפכו דם נקי וחללו את השם וטמאו את העזרה ושבת ויום הכיפורים היה וכיון שעלה נבוזראדן חזייה לדמיה דזכריה דהוה קא רתיח אמר להון מאי האי אמרו ליה דם פרים וכבשים אייתי פרים וכבשים ולא אידום אייתי כל מיני דמים ולא אידום אמר להון אי אמריתו לי מוטב ואי לא אנא מסריקנא לבישראל דהנך אינשי במסריקין דפרזלא ולא אמרו ליה והשתא דאמר להו לית הכי אמרו ליה מה נכסי מינך נבייא כהנא הוה לן והוה מוכיח לן לשום שמיא קבילו לא קבילנא מיניה אלא קאימנא עילויה וקטלינן ליה אמר להון אנא פייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה שחט עילויה ולא נח שחט סנהדרי קטנה עילויה ולא נח אייתי פירחי כהונה שחט עילויה ולא נח שחט תינוקות של בית רבן עילויה ולא נח גחין עילויה א"ל זכריה טובים שבעמך איבדתי רצונך שיאבדו כולם לאלתר נח והרהר נבוזראדן הרשע תשובה ואמר ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בו (בראשית ט') שופך דם האדם באדם דמו ישפך אותו האיש שאיבד נפשות הרבה עאכ"ו מיד נתמלא הקב"ה

בְּדָם¹²⁴² בְּלֹא יוּכְלוּ יַגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם: (טז) סוּרוּ טָמֵא קְרָאוּ לְמוֹ¹²⁴³ סוּרוּ סוּרוּ אֶל תִּגְעוּ בִּי נָצוּ גַם נָעוּ אָמְרוּ בְּגוּיִם לֹא יוֹסִיפוּ לְגוֹר: (טז) פְּנֵי ה' חִלְקָם¹²⁴⁴ לֹא יוֹסִיפוּ לְהִבְיִטֵם פְּנֵי כְהֲנָיִם לֹא נִשְׂאוּ זְקָנִים וְזָקְנִים לֹא חָנְנוּ: (יז) עוֹדִינָה וְעוֹדִינוּ תִּכְלִינָה¹²⁴⁵ עֵינֵינוּ אֶל עֲזָרְתָנוּ הֶבֶל בְּצַפִּיתָנוּ צַפִּינוּ אֶל גֹּי לֹא יוֹשִׁיעַ: (יח) צְדוּ צַעֲדֵינוּ מִלְּכַת¹²⁴⁶ בְּרַחֲבֵיתָנוּ קָרֵב קְצִינוּ

רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו על אותה שעה הוא אומר מחטאת נביאיה עונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים.

¹²⁴¹ עי' איכ"ר (פ"ד סי' יז): נעו עורים בחוצות סומין שבהם אמרו מי יראה לנו אותו מקום שהרגו את זכריה שנלך ונחבקנו ונשקנו לקיים מה שנאמר נעו עורים בחוצות נגואלו בדם חגרין שבהם מה היו אומרים מי יראה לנו את הדם של זכריה שנלך ונפרכס בה לקיים מה שנאמר בלא יוכלו יגעו בלבושיהם.

¹²⁴² עי' ישעיה נט ג.

¹²⁴³ עי' איכ"ר (פ"ד סי' יח): סוּרוּ טָמֵא קְרָאוּ לְמוֹ ר' חנינא פתר קרא בבנות ציון הדא הוא דכתיב (ישעיה ג') ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו' הויין שייפן ברומיהון ומהלכן בגסות הרוח ותלכנה נטויות גרון כשהיתה אחת מהן לובשת את תכשיטיה היתה מטה מכאן ולכאן את גרונה בשביל להראות את תכשיטיה ומסקרות עינים ר' אסי דקיסרין אמר שהיו משקרות את עיניהם בסיקרא ורשב"ל אמר בקלורית אדומה הלוך וטפוף תלכנה כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מלכאן כדי שתראה טפח על גביהן וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קרקוסין עבים כדי שתראה ארוכה וברגליהם תעכסנה ר' יוסי אומר שהיתה צרה צורת דרקין על מנעליה ורבנן אמרין שהיתה מביאה זפק של תרנגול וממלא אותו אפרסמון ונותנת אותו בין עקיבה למנעלה וכשהיתה רואה כת של בחורים היתה דופקת עליו והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס הזה של עכנא והיה ירמיה אומר להם עשו תשובה עד שלא יבאו אויבים אמרו לו אם יבאו אויבים עלינו מה הן יכולין לעשות לנו הדא הוא דכתיב (שם ה') האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה דוכסא רואה אותי ונוטלני ומושיבני עמו בקרונין אמר הקב"ה לירמיה נדע דמאן יהא קיימת או דילן או דיליה וכיון שגרמו עונות ובאו שונאיהן היו מתקשטות ויוצאות לפנייהם כזונות דוכסא רואה אותה ונוטל אותה אפרכוס רואה אותה ונוטל אותה איסטרטוליס רואה אותה ונוטל אותה ומושיבה עמו בקרונין אמר הקב"ה ולא קימא דידי וקימא דילהון מה עשה (שם ג') ושפח ה' קדקד בנות ציון ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא ר' אלעזר אמר הלכה אותן בצרעת הא מה דאת אמר (ויקרא י"ד) ולשאת ולספחת ולבהרת ר' יוסי בר' חנינא אמר העלה על ראשיהם משפחות משפחות של כנים ור' חייא בר' אבא אמר עשאן שפחות מכודניות מהו מכודניות אמרן משעבדן ר' ברכיה וחלפי בר' זביד בשם ר' איסי מהו ושפח ושפע כדי לשמור זרע קדש שלא יתערב בעמי הארצות אמר הקב"ה יודע אני שאין עובדי כוכבים בדילין מן הצרעת מה עשה (שם) וה' פתהן יערה רמז הקב"ה למעיינם והיה מוציא דם עד שממלא כל הקרונין והיה אותו השלטון נועצה ברומח ונותנה לפני קרונין והיתה קרונין עוברת עליהן ומפסקתן הוא שירמיה אומר סוּרו טָמֵא קְרָאוּ לְמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אֶל תִּגְעוּ ר' אבא אמר לשון יוני הוא סירון סירון כי נצו גם נעו ר' חנינא אמר לא גלו ישראל עד שניאצו להקדוש ברוך הוא ור' סימון אמר לא גלו ישראל עד שנעשו בעלי מצות להקב"ה.

עי' שמות רבה (פנ"א סי' ד): הקדוש ברוך הוא חיבב את ישראל והביאם לפני הר סיני ונתן להם את התורה וקראן ממלכת כהנים, שנאמר (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, אחר ארבעים יום חטאו, אותה שעה אמרו העובדי כוכבים אינו מתרצה להם עוד, שנאמר (איכה ד) אמרו בגוים לא יוסיפו לגור, כיון שהלך משה לבקש רחמים עליהם מיד סלח להם הקדוש ברוך הוא שנאמר (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך.

¹²⁴⁴ עי' איכ"ר (פ"ד סי' יט): פני ה' חלקם החליקן מן מאה מאה מן מאתים מאתים דתמן צווחין למאתן מאתן.

¹²⁴⁵ עי' איכ"ר (פ"ד סי' כ): עוֹדִינוּ תִּכְלִינָה עֵינֵינוּ מה היו עושים עשרת השבטים היו משלחין שמן למצרים ומביאין תבואה ומשלחין לבבל שאם יבואו שונאים יהיו להם כדי לסייען הדא הוא דכתיב (הושע י"ב) וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל פעם אחת באו שונאין ושלחו אצל פרעה נכה כשהוא מפרש בים הגדול רמז הקב"ה לשלדותיהן והיו שטיין על פני המים אמרו אלו לאלו מה טיבן של שלדות הללו אמר להם אבותיהם של אלו תחת אבותיכם עמדו ועמדו והטביעו אותם במים אמרו וכך עשו לאבותינו ואנחנו הולכים ומסייעין להם מיד חזרו הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"ז) הנה חיל פרעה היוצא להם לעזרה שב לארצו אל מצרים לכך נאמר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע:

¹²⁴⁶ עי' איכ"ר (פ"ד סי' כא): צדו צעדינו מלכת ברחובותינו וגו' חמשים ושתים שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש ולמה הדליקו אמרו הבוליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמרו ליה בעית לאיעבדא בוליוטין אמר להו לא בעית לאיעבדא ארכונטיס אמר להו לא אמרי ליה מבגין

מָלְאוּ יְמֵינוּ כִּי בָּא קִצְיָנוּ: (יט) קָלִים הָיוּ רֹדְפֵינוּ¹²⁴⁷ מִנְשָׂרֵי שָׁמַיִם עַל הַהָרִים דִּלְקָנוּ בַּמַּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ: (כ) רוּחַ אֲפִינוּ מִשִּׁית ה' נִלְכַּד בְּשִׁחִיתוֹתֵם אֲשֶׁר אָמְרָנוּ בְּצִלּוֹ נְהִיָּה בְּגוֹיִם¹²⁴⁸: (כא) שִׁישִׁי וְשִׁמְחֵי בַת אָדוֹם¹²⁴⁹ יוֹשְׁבֵתִי {יוֹשְׁבֵת} בְּאֶרֶץ עוֹץ גַּם עָלֶיךָ תִּעְבֶּר כּוֹס תִּשְׁכָּרֵי וְתִתְעַרֵי: (כב) תָּם עוֹנֵךְ בַת צִיּוֹן¹²⁵⁰ לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתְךָ פֶּקֶד עוֹנֵךְ בַת אָדוֹם גְּלָה עַל חַמְאֲתֶיךָ:

דשמעינה דאית לך חד איסא את בעי מזבנא יתיה לי אמר לו לית בדעתי והוה כותב ומשלח אוניתיה לבר ביתיה אין אתי גבר פלוני לא תשבקוניה מיעל לאיסיא דהוא מזבנא לי והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת ריגליה דההוא גברא ולא סליק להדא זותא הדא הוא דכתיב צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטיאתא קרב קצנו קיצא דההוא ביתא מלאו ימינו יומא דההוא ביתא אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי י"ז) שמח לאיד לא ינקה.

¹²⁴⁷ עי' איכ"ר (פ"ד סי' כב): קלים היו רודפינו מנשרי שמים טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל תשעה באב והיו כל ישראל אבלים נשתתק הולד בחנוכה אמרו ישראל נדליק או לא נדליק אמרו נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטא אדליקו אזלון ואמרון לישן ביש לאשתו של טרכינוס אילין יהודאין כד ילידת הוון מתאבלין וכד מיית ולדא אדליקו בוצינייא שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברברין בא וכבוש אילין יהודאין דמרדו בך סליק לאילפא וחשיב למיתי בעשרה יומין ואיתיתיה רוחא בה' יומין אתא ואשכחינון דהו עסקין בהדין פסוקא (דברים כ"ח) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר אמר להו אנא הוא נשרא דחשיבית למיתי בעשרה יומין ואיתיתני רוחא בחמשא יומין הקיפן לגיונותיו והרגן אמר לנשים השמיעו לגיונותי ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי לאנשים אמרו עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי מיד הקיפן לגיונותיו והרגן ונתערבו דמים של אלו בדמים של אלו והיה הדם בוקע והולך עד שהגיע לקיפרוס נהר על ההרים דלקונו ר' איבו אמר שהיו דולקין אחר המעביות ר' יעקב דכפר חנין אמר אלו שהציתו אש בירושלים ורבנן אמרי אלו דולקיהן של ישראל לכך נאמר על ההרים דלקונו.

עי' מדרש תהלים (מזמור קל"ז): שם ישבנו גם בכינו. [מה ת"ל שם ישבנו], מלמד שלא היה להם ישיבה, משיצאו מירושלים עד שהגיעו לפרת אמרו אלוהיהן של אלו רחמן הוא, וכיון שמסבירין לו פנים הוא חוזר ומרחם עליהם, שמא ישובו ויתחברו כלם ויקראו לאלהיהם ויעזרם ולא הועלנו כלום, לפיכך היו דוחקים אותם ומריצין אותם בעל כרחם, שנאמר על צוארינו נרדפנו וגו' (איכה ה ה), קלים היו רודפינו (שם /איכה/ ד יט).

¹²⁴⁸ { } שמאי.

¹²⁴⁹ עי' איכ"ר (פ"ד סי' כד): שישי ושמחי בת אדום זו קיסרין יושבת בארץ עוץ זו פרס גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי.

¹²⁵⁰ עי' איכ"ר (פ"ד סי' כה): תם עונך בת ציון ר' חלבו בשם ר' יוחנן אמר טובה היתה הסרת טבעתו של פרעה על ישראל במצרים מארבעים שנה שנתנבא עליהם משה לפי שבזה היתה גאולה ובה לא היתה גאולה רשב"ל אמר טובה היתה הסרת טבעתו של אחשורוש על ישראל במדי מששים רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו למה שבזה היתה גאולה ובה לא היתה גאולה ורבנן אמרי טובה היתה מגילת קינות על ישראל ממ' שנה שנתנבא עליהם ירמיה למה שבה נטלו ישראל איפכו שלימה על עונותיהם ביום שחרב בית המקדש הדא הוא דכתיב תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום א"ר פנחס בשם ר' הושעיה למה נבראו היסורים להתלות בית דאית להון למיזל הדא הוא דכתיב תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך ודכוותיה לקיים מה שנאמר (דברים ז') והסיר ה' ממך כל חלי וגו' ואמר ר' פנחס בשם רבי הושעיה למה נבראו היסורים להתלות בית דאית להון למיזל הלא הוא דכתיב ונתנם בכל שונאיך ודכוותיה (עובדיה א') חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים לאדום שמועה שמענו מאת ה' וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה וגו' והדין פסוקא תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך וגו' סליק אלפא ביתא רביעאה. עי' ברכות (נז ע"א): הרואה תמרים בחלום תמו עונותיו, שנאמר תם עונך בת ציון. רות רבה (לרנר) פרשה א

והיה כאשר נלכדה ירושלים (ירמיה לח כח) וכו' אף היא שמחה, שבו ביום נולד מנחם, ובו ביום בטלו ישר' איפופיסין של עונותיהם, בו ביום שחרב בית המקדש, [שנ'] תם עונך בת ציון (איכה ד כב).

עי' תנחומא (וארא סימן כב): כל זמן שהרשעים רואים את הצרה באה עליהם הם מכניעין, כשרואין שהולכת חוזרין לרשעותן, שנאמר וירא פרעה כי חדל וגו' (שמות ט לד). אומות העולם מוסיפים וחוטאין, אבל ישראל תם עונך בת ציון (איכה ד כב), אימתי כשיפקוד עוונה של בית אדום, שנאמר פקד עונך בת אדום (שם /איכה ד' כ"ב/), מכאן ואילך אין ישראל גולים אלא הקדוש ברוך הוא מכנסן לירושלים, שנאמר יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים (תהלים קז ב ג).

פרק ה

(א) זְכֹר ה' מָה הָיָה לָנוּ¹²⁵¹ הַבַּיִת (הַבֵּיטָה) וְרָאָה אֶת הַרְפָּתָנוּ: (ב) נַחֲלָתָנוּ נְהַפְכָה לְזָרִים בְּתֵינוּ לְנִכְרִים¹²⁵²: (ג) יְתוּמִים הָיִינוּ וְאֵין וְאֵין אָב¹²⁵³ אֲמֹתֵינוּ כְּאֲלֻמְנוֹת: (ד) מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ¹²⁵⁴ עֲצִינוּ בְּמַחִיר יְבָאוּ: (ה) עַל צְוָארֵנוּ נִרְדְּפָנוּ¹²⁵⁵ יִנְעָנוּ לֹא (וְלֹא) הוֹנַח לָנוּ:

- מאיר המקרא -

¹²⁵¹ עי' איכ"ר (פ"ה סי' א): זכור ה' מה היה לנו ר' יצחק פתח (משלי ל') זרזיר מתנים או תיש בנוהג שבעולם אדם מגדל שני זרזרין בתוך ביתו אחד גדול ואחד קטן כובש את הגדול לפני הקטן בשביל לחוס על ממונו א"ר ברכיה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הכתבת לנו בתורתך (דברים כ"ה) זכור את אשר עשה לך עמלק לי עשה ולך לא עשה לא החריב את מקדשך רבנן אמרין אמרו ישראל לפני הקב"ה או שלך ואומות העולם שלך מפני מה אין אתה חס על אומתך ומלך אלקום עמו א"ר יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה שכחה מצויה בנו אבל אין שכחה מצויה בך ואין שכחה לפניך לפיכך את זכור (תהלים קל"ז) זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה רבי אבא בר כהנא אמר פגרו פגרו ור' לוי אמר פנון פנון מאן דאמר פגרו פגרו הדא הוא דכתיב (ירמיה נ"א) חומות בבל הרחבה ערער תתערער מאן דאמר פנון פנון הדא הוא דכתיב עד היסוד בה אפילו יסודותיה מטון הביטה וראה את חרפתנו ר' יודן אמר הבטה מקרוב וראייה מרחוק הבטה מקרוב שנאמר (מלכים א' י"ט) ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וראייה מרחוק שנאמר (בראשית כ"ב) וירא את המקום מרחוק ר' פנחס אומר הבטה מרחוק שנאמר (תהלים פ') הבט משמים וראה וראייה מקרוב שנאמר (בראשית ל"ב) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו.

¹²⁵² עי' איכ"ר (פ"ה סי' ב): נחלתנו נהפכה לזרים באיזו הפכה כמהפכת סדום ירמיה קורא אותה נחלתנו ישעיה קורא אותה (ישעיה ס"ד) בית קדשנו ותפארתנו בא אסף ואמר לא נחלתנו היא ולא בית קדשנו ותפארתנו היא אלא באו גוים לתוך שלך הדא הוא דכתיב (תהלים ע"ט) אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים.

¹²⁵³ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ג): יתומים היינו ואין אב ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב חייכם אף הגואל שאני עתיד להעמיד מכם במדי לא יהיה לו אב ואם הדא הוא דכתיב (אסתר ב') ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם.

ע' שמות רבה (פמ"ו ס"ה): משל ליתומה שהיתה מתגדלת אצל אפוטרופוס והיה אדם טוב ונאמן גדלה ושמרה כראוי, בקש להשיאה עלה הלבבל לכתוב הכתובה אמר לה מה שמך אמרה פלנית א"ל ומה שם אביך התחילה שותקת, אמר לה אפוטרופוס שלה למה את שותקת אמרה לו מפני שאיני יודעת לי אב אלא אותך שהמגדל נקרא אב ולא המוליד, כך היתומים אלו ישראל שנאמר (איכה ה) יתומים היינו ואין אב, אפוטרופוס שלהם הטוב הנאמן זה הקדוש ברוך הוא, התחילו ישראל קורין אותו אבינו, שנאמר (ישעיה סד) ועתה ה' אבינו אתה, אמר הקדוש ברוך הוא הנחתם את אבותיכם ולי אתם קוראים אבינו, שנאמר (שם /ישעיהו/ נא) הביטו אל אברהם אביכם, אמרו לו רבון העולם המגדל אב ולא המוליד, שנאמר (שם /ישעיהו/ סג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו.

עיי"ש (פ"ל ס' ח'): משל לבת מלכים שסרחה על אביה והיו לה בנים וטרפה אותם עליו והלכה לה כשהוא רואה אותם כאלו רואה את בתו לפניו ומי שהוא נוגע בהן נפרע ממנו, כך ישראל היו בציון והקב"ה שרוי ביניהן שנאמר (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד, וכיון שחטאו טרפה אף היא השליכה בניה עליו, שנאמר (איכה ה) יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות וכשהוא רואה לישראל שעושים מצותיו מתנחם על מה שעשה בציון ומבקש לה זכות שנא' (זכריה ח) שבתאי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים, וכן דוד אומר (תהלים קכו) שובה ה' את שביתנו.

עי' מדרש תהלים (מזמור סח): אבי יתומים ודין אלמנות. ישראל בגולה דומין לאלמנות ויתומים, שנאמר יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות (איכה ה ג), ולא אלמנות ממש, אלא כאשר שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה, ולא יתומים ממש, אלא כקטנים שהלך אביהם למדינת הים ואין מי שיפרנס אותם, וכן כתיב כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו (ירמיה נא ה).

¹²⁵⁴ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ד): מימינו בכסף שתינו פעם אחת עלו המציקים ונטלו פתן ויינן ושמן ומימיהן חזרו ומכרו אותם להם אמרו אוי לנו שנתקיים בנו הפסוק הזה מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו.

¹²⁵⁵ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ה): על צוארנו נרדפנו אדריאנוס שחיק עצמות פקיד ואמר אי דאתינן משכחנן שערא ביהודאי ארימון ראשיה מיניה הדא הוא דכתיב על צוארנו נרדפנו ד"א על צוארנו נרדפנו על שבגדנו בצוארנו ביום צרה יגענו ולא הונח לנו נבוכדנצר שחיק עצמות צוה לנבוזראדן ואמר ליה אלההון דאינון מקבל בעלי תשובה הוא וידו פשוטה לקבל שבים כיון דאת כביש להון לא תשבקינן דיצלון דלא יעבדון תיובתא ואלההון ירחם עליהון וההוא גברא נחית בשחור אפינן אלא לא תהי מפלי עליהון כיון דכבש יתהון כד הוה קאים חד מנהון הוה נסיב ליה ומפסל ליה איברים איברים טריף ליה קומיהון ואינון מהלכין בעל כרחיהון שלא בטובתהון א"ר יהושע בן לוי

(ו) מצרים נתנו יד¹²⁵⁶ אשור לשבע להם: (ז) אבותינו חטאו ואינם ואינם¹²⁵⁷ אנחנו (ואנחנו) עונותיהם סבלנו¹²⁵⁸: (ח) עבדים משלו בנו פרק אין מידם¹²⁵⁹: (ט) בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר¹²⁶⁰: (י) עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב¹²⁶¹: (יא) נשים בציון ענו¹²⁶² בתלת בערי יהודה: (יב) שרים בידם נתלו¹²⁶³ פני זקנים לא נהדרו: (יג)

נבזראדן הוא אריוך ולמה נקרא שמו אריוך שהיה נוהם על השביה כאריה עד שהגיעו לפרת כיון שהגיעו לפרת אמרו להון לחילותא שבקיננו דניחון די מן כדון לית אלההון חוזר עליהון הדא הוא דכתיב (תהלים קל"ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו עד לשם לא ישבנו.
¹²⁵⁶ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ו): מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם מה היו עשרת השבטים עושין היו משלחין שמן למצרים ומביאין תבואה ומשלחין לאשור שאם יבאו שונאים יהיו כדי לסייען הדא הוא דכתיב (הושע י"ב) וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל.
¹²⁵⁷ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ז): אבותינו חטאו ואינם אמר להון הקב"ה בדידכון קיימין ד"א אמרו להון קיימין בדילנא.

¹²⁵⁸ עי' מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (יתרו כ ה): כת' אחד אומר פקד עון אבות על בנים וכת' אחד אומר אב לא ישא בעון הבן ובן לא ישא בעון האב (יחז' יח כ) אם היו אבות זכאין תולה להן ואם לאו אין תולה להן. מושלו משל למה הדבר דומה לאחד שלוח מן המלך מאה מנה וכפר בו. בא בנו ולוח מן המלך מאה מנה וכפר בו ובא בן בנו ולוח מן המלך מאה מנה וכפר בו לרביעי אין מלוין אותו מפני אבותיו שהיו כפרנין וכן הוא אומ' אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה ז) אל תהי קורא עונותיהם סבלנו אלא עונותינו סבלנו מי גרם לנו לסבול עונות נפשינו אבותינו שהיו כפרנין.

עי' ויקרא רבה (פט"ו ס' ה): מה כתיב למעלה מן הענין אשה כי תזריע וילדה זכר מה כתיב בתריה אדם כי יהיה בעור בשרו וכי מה ענין זה לזה אמר רבי תנחום ברבי חנילאי משל לחמורה שרעתה ונכוית ויצא בנה כווי מי גרם לולד שיצא כווי שנכוות אמו כך מי גרם לולד שיהיה מצורע אמו שלא שמרה ימי נדתה, אמר ר' אבין משל לגנת ירק שהמעין לתוכה כ"ז שהמעין לתוכה היא עושה כריכין כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בנים מצורעים ר' אבין קרא עליה (ירמיה לא) אבות יאכלו בוסר ושני בנים תקהינה והן קוראין על אבותיהם (איכה ה) אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו.

¹²⁵⁹ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ח): עבדים משלו בנו אלו מצרים פורק אין מידם אילולי משה ד"א עבדים משלו בנו אלו ארבע מלכיות פורק אין מידם אילולי הקב"ה.

¹²⁶⁰ עי' איכ"ר (פ"ה סי' ט): בנפשנו נביא לחמנו ארשב"ג הראשונים על ידי שהריחו מקצת צרתן של ארבע מלכיות קצרה רוחן אבותינו כתיב בהון (במדבר כ"א) ותקצר נפש העם בדרך דניאל אמר (דניאל ז) אתכרית רוחי אנה ישעיה אמר (ישעיה כ"א) על כן מלאו מתני חלחלה ירמיה אמר בנפשנו נביא לחמנו אנו שנתונים בתוך ארבע מלכיות על אחת כמה וכמה.

¹²⁶¹ עי' איכ"ר (פ"ה סי' י): עורנו כתנור נכמרו תרין אמוראין חד אמר כאילין כמריאתא וחד אמר כתנור שלא הוסק כל צרכו.

ועי' תנא דבי אליהו (אליהו רבה פרשה כא): פעם אחת הייתי בבית המדרש בירושלים לפני חכמים והיינו עוסקים בעיסקי נשים, אמרתי להן, רבותיי, אילו היתה לי שפחה כנענית, לא אמרתי לה, הא ליכי דמים והביא לי ירק מן השוק, אמרו לי, מפני מה, אמרתי להן, רבותיי, מפני שהאשה משלמת נפשה על סעודת שעה, ועוברת עבירה ואומרת, אין בכך כלום, שנאמר עורנו כתנור נכמרו, ואומר נשים בציון עינו (איכה ה' י' ו"א), וכי מה ענין זה לזה, אלא ללמדך, שכל זמן שהרעב בעולם, אשה משלמת עצמה ועוברת עבירה ואומרת, אין בכך כלום, לכך נאמר עורנו כתנור נכמרו [וגו'] נשים בציון [וגו'].

¹²⁶² עי' איכ"ר (פ"ה סי' יא): נשים בציון ענו נבזראדן צוה לחיילותיו אמר להם אלההון של אלו שונא זמה הוא הזהרו אל תגעו באשת איש כיון ששמעו נשייא הויין אתיין ואמרן לגבר מן דילנא אנן אכלן ומן דילנא אנן מתכסים אלא בלבד דיתקריא שמך עלן הדא הוא דכתיב (שם ד') והחזיקו שבע נשים באיש אחד וגו' בר מתלת נשים שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו לכך נאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בתלת כתיב.

עי' יבמות (דף טז ע"ב): מתרמוד מאי טעמא לא [מקבלים גרים]. פליגי בה רבי יוחנן וסביא, חד אמר: משום עבדי שלמה, וחד אמר: משום בנות ירושלים. בשלמא למ"ד משום עבדי שלמה, קסבר: עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, אלא למ"ד משום בנות ירושלים, מאי היא. פליגי בה רב יוסף ורבנן, ותרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה, חד אמר: תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי קשתויי, וחד אמר: תריסר אלפי גברי ומנייהו שיתא אלפי קשתויי, בשעה שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, הכל נפנו על כסף וזהב, והם נפנו על בנות ירושלים, שנאמר: נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה.

בַּחֹרִים טָחוּן נִשְׁאוּ¹²⁶⁴ וְנִעְרִים בְּעֵץ כְּשֵׁלוֹ: (יד) זְקֵנִים מִשְׁעַר שְׁבָתוֹ בַּחֹרִים מְנַגֵּינְתָם¹²⁶⁵:
 (טו) שְׁבַת מְשׁוּשׁ לְבָנֵינוּ¹²⁶⁶ נִהְפֵךְ לְאֵבֶל מֵחֵלְנוּ: (טז) נִפְלָה עֲמֻרַת רֵאשִׁנוּ¹²⁶⁷ אוֹי נָא לָנוּ כִּי
 חָטָאנוּ: (יז) עַל זֶה הָיָה דָוָה לְבָנוּ¹²⁶⁸ עַל אֵלֶּה חֲשַׁכּוּ עֵינֵינוּ: (יח) עַל הַר צִיּוֹן שִׁשְׁמָם
 שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ בּוֹ¹²⁶⁹: (יט) אַתָּה ה' לְעוֹלָם תֵּשֵׁב בְּסֶאֱדָ לְדֹר וְדֹר¹²⁷⁰: (כ) לָמָּה לְנִצַּח
 תִּשְׁכַּחַנו תַּעֲזֹבְנוּ לְאַרְבַּע יָמִים¹²⁷¹: (כא) הִשְׁיִבְנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ וְנִשְׁוֹב {וְנִשְׁוֹבָה} חֲדָשׁ יָמֵינוּ
 בְּקִדְמָם¹²⁷²: (כב) כִּי אִם מָאָם מְאִסְתָּנוּ קִצְפָתָ עָלֵינוּ עַד מְאֹד¹²⁷³: {חֹזְרִים עַל פּוֹסֵק כֹּא@}

¹²⁶³ עי' איכ"ר (פ"ה סי' יב): שרים בידם נתלו הוה אפוטרופא עלל לקרתא והוה נסיב טבי דקרתא ותלי להון בני אנש סבין הוון אתיין ומפייסין ליה עליהון ולא הוה מקבל מינייהו לכך נאמר שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו.

¹²⁶⁴ עי' איכ"ר (פ"ה סי' יג): בחורים טחון נשאו את מוצא שלא היה רחיים בבבל וכשעלה נבוכדנצר הטעינו רחיים והורידן הדא הוא דכתיב (שם מ"ג) למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם ברחים כתיב ד"א בחורים טחון נשאו לשון נקיה הוא כד"א (שופטים ט"ז) ויהי טחון בבית האסורים ונערים בעץ כשלו אמר רבי יהושע בן לוי שלש מאות תינוקות נמצאו חרוזים בשוכה אחת.

¹²⁶⁵ עי' איכ"ר (פ"ה סי' יד): זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם א"ר אבא בר' ירמיה מזמריהו שבתו.

ועי' סוטה מח ע"א: מתני'. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר: בשיר לא ישתו יין וגו'. גמ'. וממאי דמשבטלה סנהדרי כתיב. אמר רב הונא בריה דרב יהושע, דאמר קרא: זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם

¹²⁶⁶ עי' איכ"ר (פ"ה סי' טו): שבת משוש לבנו אמר רב חסדא בראשונה כשהיתה אימת סנהדרין על ישראל לא היו אומרים דבר נבלה בשיר אבל משבטלו הסנהדרין היו אומרים דברי נבלה בשיר א"ר יוסי בר' אבין בשם ר' חסדא בראשונה כשהיתה צרה באה על ישראל היו פוסקים כנגדה שמחה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנא' (ישעיה כ"ד) בשיר לא ישתו יין משפסקו אלו ואלו שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו.

¹²⁶⁷ עי' איכ"ר (פ"ה סי' טז): נפלה עטרת ראשו ר' ירמיה דשבשב נטל עטרת זית וקשרה בראשו שמע שמואל ואמר והא ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עביד כן הות (קהלת י) כשגגה שיוצא מלפני השליט וכן הוה ליה לכך נאמר נפלה עטרת ראשו אוי נא לנו כי חטאנו.

¹²⁶⁸ עי' איכ"ר (פ"ה סי' יז): על זה היה דוה לבנו ר' שמלאי אמר צער גדול נתן הקב"ה לאשה הזאת מאחר שמשמרת ימי נדתה חוזרת ומשמרת ימי זיבתה ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר האשה הזאת על ידי שפירשה מביתה ב' או ג' ימים קורא אותה התורה דוה הדא הוא דכתיב (ויקרא ט"ו) והדוה בנדתה אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית מקדשנו כמה ימים וכמה שנים עאכ"ו שנקרא דווין לכך נאמר על זה היה דוה לבנו למה על אלה חשכו עינינו.

¹²⁶⁹ עי' מכות דף כד ע"ב: הגיעו [ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא] להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק. אמר להם: מפני מה אתם בוכים. אמרו לו, מקום שכתוב בו: והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה. אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב: ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה. אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני. אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'], בזכריה כתיב: עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו. עקיבא, ניחמתנו.

¹²⁷⁰ עי' איכ"ר פ"ה סי' יט: אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור וכי יש ישיבה בלא כסא ויש מלך בלא מטרונה [ויש חתן בלא כלה, ויש כלה בלא חופה, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור – מהדורא בובר {}].

עי' מדרש תהלים (מזמור מב): מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פניו. שלא אודנו כבראשונה שעשה להם נסים, עכשיו אודנו שנייה כשיושיעני שנייה מן האומות, לכך נאמר כי עוד אודנו. אלהי עלי נפשי תשתוחח. אמרה כנסת ישראל אני מתקנאה ואשתוחחה שאני רואה וכוועסת, ואתה מה איכפת לך, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור (איכה ה יט), הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו (דה"א יו כז), מה איכפת לך, אני הוא עלי נפשי תשתוחח, על כן אזכרך מארץ ירדן, נזכרת אני כשעברתי את הירדן מה שעשית לי וכו'.

¹²⁷¹ עי' איכ"ר (פ"ה סי' כ): למה לנצח תשכחנו א"ר יהושע בר אבין ארבעה דברים אמר ירמיה מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה מאיסה וגעילה דכתיב (ירמיה י"ד) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך והושב על ידי משה דכתיב (ויקרא כ"ו) לא מאסתים ולא געלתים עזיבה ושכיחה דכתיב למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים והושב ע' ישעיה דכתיב (ישעיה מ"ט) גם אלה

תשכחנה ואנכי לא אשכחך אריב"ל ארבעה דברים אמר ירמיה מאיסה וקציפה עזיבה ושכיחה מאיסה הושב ע"י עצמו דכתיב (ירמיה ל"א) כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה' קציפה הושב ע"י ישעיה שנאמר (ישעיה נ"ז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף.

¹²⁷² עי' איכ"ר (פ"ה סי' כא): השיבנו ה' אליך ונשובה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שלך הוא השיבנו אמר להם שלכם הוא שנאמר (זכריה ב') שובו אלי ואשובה אליכם נאם ה' אמרה לפניו רבש"ע שלך הוא שנא' (תהלים פ"ה) שובנו אלהי ישענו לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כאדם הראשון כמד"א (בראשית ג') ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן ד"א חדש ימינו כקדם כמד"א (מלאכי ג') וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות כימי עולם זה משה דכתיב (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו וכשנים קדמוניות כשנות שלמה רבי אומר כימי עולם כימי נח שנא' (שם נ"ד) כי מי נח זאת לי וכשנים קדמוניות כשנות הבל שלא היתה עבודת כוכבים עדיין בעולם.

¹²⁷³ עי' איכ"ר (פ"ה סי' כב): כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד אמר רבי שמעון בן לקיש אם מאיסה היא לית סבר ואם קציפה היא אית סבר דכל מאן דכעיס סופיה לאיתרציא.

עי' שמות רבה (פ"א סי' י): משל לאחד שהיה מכה לאשתו אמר לו שושבינה עד מתי אתה מכה אותה, אם לגרשה אתה רוצה הכה אותה עד שתמות ואם אין אתה רוצה אותה למה אתה מכה אותה, א"ל אפי' כל פלטין שלי חרב לאשתי איני מגרש, כך אמר ירמיה להקב"ה אם לגרשנו אתה רוצה הכה אותנו עד שנמות שנאמר (איכה ה) כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד

